Obraćenje Edith Stein - hod prema istinskom bitku osobe u svjetlu Znanosti križa

Fischer, Marina

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:222:731443

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-18**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Catholic Faculty of Theology
University of Zagreb

Sveučilište u Zagrebu

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

Mr.sc. Marina FISCHER

OBRAĆENJE EDITH STEIN – HOD PREMA ISTINSKOM BITKU OSOBE U SVJETLU *ZNANOSTI KRIŽA*

DOKTORSKI RAD

Mentori:

Doc. dr. sc. Mirjana PINEZIĆ
Izv. prof. dr. sc. Vladimir DUGALIĆ

Zagreb, 2019.

University of Zagreb

CATHOLIC FACULTY OF THEOLOGY

Marina FISCHER, MA

THE CONVERSION OF EDITH STEIN – A PATH TOWARDS THE TRUE ESSENCE OF A PERSON IN THE LIGHT OF THE *SCIENCE OF THE CROSS*

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisors:

Mirjana PINEZIĆ, PhD, Assist. Prof.
Vladimir DUGALIĆ, PhD, Assoc. Prof.

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AUTORSTVU DOKTORSKOGA RADA

Izjavljujem da je moj doktorski rad „**Obraćenje Edith Stein – hod prema istinskom bitku osobe u svjetlu *Znanosti križa***“ izvorni rezultat mojeg rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, 24-06-2019
(datum i godina)

Marina Fischer
(vlastoručni potpis studenta/studentice)

SADRŽAJ

BIOBIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA O MENTORICI V
BIOBIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA O MENTORU VI
SAŽETAK VIII
SUMMARY IX
UVOD 1
KRATKA KRONOLOŠKA SHEMA ŽIVOTA EDITH STEIN 5
SABRANA DJELA EDITH STEIN – GESAMTAUSGABE (ESGA) 7
I. POGLAVLJE 8
EDITH STEIN I POTRAGA ZA ISTINSKIM SMISLOM ŽIVOTA: EGZISTENCIJALNI HOD 8
Uvod 8
1. **Djetinstvo i mladost** 13
1.1. *Smrt oca* 14
1.2. *Tragična događanja u obitelji* 15
2. **Vrijeme učenja i istraživanja** 16
2.1. *Školovanje u Breslauu* 16
2.2. *Studiranje - od Breslaua do Göttingena* 17
2.3. *Smrt Adolfa Reinacha* 20
2.4. *Asistentica kod Husserla* 22
2.5. *Nerazumijevanje s Romanom Ingardenom* 24
2.6. *Nemogućnost habilitacije za docenturu* 27
2.7. *Sudioništvu u patnjama bliskih osoba* 28
3. **Razdoblje krize i tranzicije** 29
3.1. *Pad „naivnog" samopouzdanja* 32
3.2. *Iskustva ponovnog rođenja iz duha* 34
3.2.1. Intelektualni preokret: pad predrasuda i susret sa svijetom vjere (1913.-1914.) 34
3.2.2. Zahtjevno doba pisanja doktorata (1914.-1916.) 37
3.2.3. Dirnuta križem: susret sa udovicom Reinach (proljeće 1918.) 39
3.2.4. Razvoj ljudskog duha (Pismo Erni 6. VII. 1918.) 41
3.2.5. Pozitivno kršćanstvo (Pismo Romanu Ingardenu 10. X. 1918.) 42
3.2.6. Iskustvo „Odmor u Bogu" (vjerojatno jesen, 1918.) 43
4. **Susret sa svetom Terezijom Avilskom. Početak života prema unutra – život u Istini** 45
4.1. *Kraj traženja „prave vjere"* 46
4.2. *Sveta Terezija Avilska – ljubiteljica Istine* 47
4.3. *Bog prebiva u dnu duše* 48

4.4. *Pad unutarnjeg otpora i poznavanje vlastitog istinskog bitka* 50
4.5. *Znanje o sebi kroz istinsko čovještvo Isusa Krista* 51
5. **Dvanaest godina u svijetu: čekanje u slušanju i tišini** 54
5.1. *Krštenje kao otvaranje tijeku milosnog života* 55
5.2. *Filozofsko-pedagoški rad. Sazrijevanje kroz poslušnost* 58
5.3. *Boravci u Beuronovoj tišini* 63
6. **Karmel: put prema Znanosti križa** 64
6.1. *Otvaraju se vrata Karmela: mir usred boli* 65
6.2. *Put karmelske formacije: poziv na patnju s Kristom* 71
6.3. *Osobno zvanje unutar poziva za Karmel: put Benedikte od Križa* 75
6.3.1. Jedinstvo s Raspetim kao ulazak u otajstvo pomirenja za istinski mir 75
6.3.2. Križ kao izvor duboke veze između molitve, života u zajednici i apostolata 76
6.3.3. Prisutnost radosti u sjedinjenju s Križem 79
6.3.4. Čovjek posjeduje *Znanost križa* tek kada iskusi Križ do kraja: odluke samodarivanja i prihvaćanje mučeništva 80
6.3.5. Križ - put koji vodi prema gore 85
Zaključci 89
II. POGLAVLJE 93
EDITH STEIN I POTRAGA ZA ISTINSKIM BITKOM OSOBE. 93
FILOZOFSKO-FENOMENOLOŠKI PUT 93
Uvod 93
1. **Pojašnjenja o fenomenološkoj metodi kao otvorenosti prema stvarnosti** 94
1.1. *Fenomenološka metoda Edmunda Husserla* 94
1.2. *Realistička fenomenologija Edith Stein* 98
1.3. *Konstituiranje stvarnosti prema subjektu* 100
2. **Struktura ljudske osobe prema Edith Stein** 105
2.1. *Čovjek kao jedinstvo tijela-duše-duha* 106
2.2. *Individualni ja* 107
2.3. *Tijelo* 109
2.4. *Ljudski život žene* 114
2.5. *Duša* 123
2.5.1. Duša psiho-fizičkog-duhovnog pojedinca 123
2.5.2. Osjećaji i vrijednosti 128
a) Spoznaja kao „posvješćivanje“ i kao reflektirana spoznaja 128
b) Kako vrijednosti formiraju osobu 129
c) Individualna percepcija vrijednosti 131
d) Racionalna i iracionalna percepcija vrijednosti 133
e) Odgovornost za percepciju i ostvarenje vrijednosti 134

2.5.3. Karakter i njegovo formiranje ... 136
2.5.4. Autentičnost ličnosti ... 140
2.5.5. Jezgra osobe ... 141
2.6. *Duh* ... 144
2.7. *Empatija kao kognitivni put* ... 148
3. **Prepreke u shvaćanju prave stvarnosti ljudskog bića** ... 155
3.1. *Ograničenost pogleda (intelektualna razina)* ... 156
3.2. *Nestabilnost životne snage (voljna razina)* ... 158
3.3. *Granice empatije (afektivno-relacijska razina)* ... 161
3.4. *Tjeskoba kao egzistencijalno stanje čovjeka (egzistencijalna razina)* ... 164
Zaključci ... 167
III. POGLAVLJE ... 169
EDITH STEIN I POTRAGA ZA ISTINSKIM BITKOM OSOBE. ... 169
TEOLOŠKO-MISTIČNA INTEGRACIJA ... 169
Uvod ... 169
1. **Otkrivenje Vrhovnog Bića** ... 172
1.1. *Dar koji prethodi* ... 174
1.2. *Komunikacija bića* ... 178
1.3. *Sin Božji* Logos *i* typos ... 181
2. **Odgovor na poziv** ... 187
2.1. *Slobodno otvaranje ljudskog bića božanskom Biću* ... 188
2.2. *In statu viae* ... 191
2.3. *Moguće zatvaranje* ... 194
3. **Postojanje čovjekovog bića u božanskom Biću** ... 195
3.1. *Različiti stupnjevi sjedinjenja* ... 197
3.2. *Predanje Božjoj volji kao put sjedinjenja* ... 203
3.3. *Konsolidacija i rast jedinstva čovjeka i Boga* ... 205
3.4. *Sjedinjenje u vremenu i u vječnosti* ... 208
3.5. *Produbljivanje spoznaje o unutarnjem životu duše* ... 209
3.6. *Tri tipa osoba* ... 212
3.7. *Značenje* Znanosti križa ... 214
3.8. *Samoobrazovanje i obrazovanje* ... 218
3.8.1. Što se može i treba formirati ... 219
3.8.2. Samoobrazovati se i obrazovati kao odgovor na Božji poziv ... 220
3.8.3. „*Ama et fac quod vis*“: norma svake formacije ... 221
3.8.4. Suradnja ljudskog i božanskog dijela u formaciji ... 222
3.9. *Spašeni odnosi* ... 224
3.9.1. Traženje susreta koji otkrivaju unutrašnjost ... 225

3.9.2. Masa, društvo i zajednica ... 226
3.9.3. Bog kao temelj ljudskog zajedništva ... 227
3.9.4. Mogućnost i smisao ljudskog posredovanja između Boga i čovjeka ... 230
Zaključci ... 232
IV. POGLAVLJE ... 235
HOD EDITH STEIN / SESTRE TEREZIJE BENEDIKTE OD KRIŽA PREMA AUTENTIČNOM BITKU U SVJETLU *ZNANOSTI KRIŽA*. ... 235
DUHOVNI ASPEKT I DOPRINOS ZA MORALNU TEOLOGIJU ... 235
Uvod ... 235
1. **Duhovni hod Edith Stein prema njezinom autentičnom bitku u svjetlu Znanosti križa** ... 235
1.1. *Pitanje o identitetu Edith Stein / sestre Terezije Benedikte od Križa* ... 235
1.2. *Iskustvo Boga u duši Edith Stein kao život na „najvišem stupnju napetosti i svijesti“* ... 237
1.3. *Duhovni put pročišćenja moći duše* ... 239
1.3.1. Stečena kontemplacija (*aktivna noć*) ... 242
a) Pročišćavanje osjetila ... 243
b) Čišćenje intelekta ... 244
c) Čišćenje pamćenja ... 246
d) Čišćenje volje ... 248
1.3.2. Tamna kontemplacija (*pasivna noć*) ... 252
1.4. *Duhovno pročišćenje u Edith Stein / sestri Tereziji Benedikti od Križa* ... 256
1.5. *Doprinos unutarnjeg hoda Edith Stein / s. Terezije Benedikte od Križa kako bismo razumjeli način trajnosti individualnosti osobe u preobraćanju Bogu* ... 259
2. **Neka razmišljanja o doprinosu Edith Stein na moralnom području** ... 262
2.1. *Privlačnost prema istini kao pokretačka snaga moralnosti Edith Stein* ... 262
2.1.1. Pozornost na *misli srca* ... 263
2.1.2. Od držanja vlastitog života u ruci do predanja vlastitog puta Bogu. Točka duhovnog prolaza za moral. ... 264
2.2. *Daljnji aspekti morala Edith Stein. Kratka razmišljanja* ... 266
2.3. *Obraćenje Edith Stein u kontekstu moralne teologije* ... 270
ZAKLJUČAK ... 274
BIBLIOGRAFIJA ... 279
ŽIVOTOPIS AUTORA ... 290

BIOBIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA O MENTORICI

Mirjana PINEZIĆ rođena je u Rijeci 1973. g. Osnovnu i srednju ugostiteljsko-turističku školu pohađala je u Krku. Na Teologiji u Rijeci, područnom studiju KBF-a Sveučilišta u Zagrebu, diplomirala je 1999. godine. Postdiplomski studij (magisterij) iz moralne teologije završila je u Rimu na Papinskom sveučilištu „Gregoriana" 2001. g. Naziv magisterskog rada bio je: „La natura e le virtù della donna nel pensiero di Edith Stein" (*Narav i kreposti žene u misli Edith Stein*). Doktorski studij je završila na Lateranskom sveučilištu, a doktorsku radnju iz područja moralne teologije pod nazivom „Antopologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein" (*Antropologija i moral u razvoju misli Edith Stein*) obranila 2008. godine. Od akademske godine 2009./2010. predaje na Katedri moralne teologije u Rijeci kao vanjski suradnik, od 2011.g. kao viši asistent, a od 2015. kao docent.

Znanstveni interesi: moralna teologija, odnos antropologije, morala i duhovnosti, Edith Stein, teologija tijela.

Radovi u znanstvenim časopisima

„Traženje punine istine u misli Edith Stein", u: *Obnovljeni život*, 67 (2012.) 3, 329-340.

„Antropološko-kristološki temelji morala Drugog vatikanskog sabora", u: *Crkva u svijetu*, 49 (2014.) 2, 143-159.

„Svadbeni misterij i objava teološke dimenzije ljudske ljubavi", u: *Riječki teološki časopis* 22 (2014.) 1, 221-236.

„Povijesni i teološki temelji nastanka posvećenoga života u svijetu", u: *Diacovensia* 23 (2015.) 4, 441-454.

„Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein", u: *Diacovensia* 24 (2015.) 2, 281-298.

BIOBIBLIOGRAFSKA BILJEŠKA O MENTORU

Izv. prof. dr. sc. Vladimir DUGALIĆ, rođen je u Osijeku 1965. godine. Nakon završene osnovne škole i položene mature na Biskupijskoj gimnaziji u Đakovu, 1983. godine započinje filozofsko-teološki studij na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu te je nakon položenoga propisanog programa studija diplomirao 1989. godine. Iste godine zaređen je za svećenika i nakon jedne godine pastoralnog rada, odlazi u Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu na poslijediplomski studij iz moralne teologije.

Specijalizaciju iz moralne teologije pohađao je na Papinskom lateranskom sveučilištu Akademiji Alfonzijani, gdje je 1993. godine magistrirao, a 2001. godine i doktorirao obranivši doktorsku disertaciju pod naslovom *La religiosità popolare e la formazione della coscienza*. *L'analisi dei libri di preghiere in lingua croata nella Slavonia (Croazia) dal 1850 fino al 1918*. (*Pučka religioznost i formacija savjesti*. *Analiza molitvenika na hrvatskom jeziku objavljenih u Slavoniji (Hrvatska) od 1850*. *do 1918*. *godine*). Od jeseni 1995. započeo je predavati kolegije iz moralne teologije i socijalnog nauka Crkve za potrebe Teologije u Đakovu. Tijekom godina predavao je gotovo sve kolegije iz moralne teologije, a u posljednje vrijeme uglavnom sljedeće: Osnovna moralna teologija I. i II., Teološka socijalna etika, traktat De poenitentia, izborni kolegij Svetost života i odgovorno roditeljstvo, a povremeno i Socijalni nauk Crkve.

Od uspostave Fakulteta 2005. godine obnašao je službu prodekana (od 2005. do 2010. za nastavu, a od 2010. do 2014. za znanost) te predsjednika Katedre moralne teologije. U rujnu 2010. godine izabran je u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora. Osim u Đakovu, predaje i na poslijediplomskom studiju moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Osijeku. Sudjelovao je u dva znanstveno-istraživačka projekta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: *Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu* (voditelj projekta prof. dr. sc. Stjepan Baloban) i *Supsidijarnost u hrvatskom društvu* (voditelj projekta prof. dr. sc. Stjepan Baloban) te u znanstveno-istraživačkom projektu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu *Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života* (voditelj projekta prof. dr. sc. Pero Aračić). Sudjeluje u radu brojnih vijeća i etičkih povjerenstava među kojima je vrijedno istaknuti članstvo u Upravnom vijeću Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK, potom u Vijeću za katehizaciju i novu evangelizaciju te u Komisiji „Iustitia et pax" Hrvatske biskupske konferencije kao i članstvo u Društvu socijalnih etičara Srednje Europe sa

sjedištem u Beču. U Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji voditelj je Ureda za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja. Od 2000. do 2008. godine bio je glavni urednik znanstvenog časopisa *Diacovensia* KBF-a u Đakovu, a od 2002. do 2013. obnašao je službu glavnog urednika stručnog pastoralnog mjesečnika *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*. Do sada je objavio dvije knjige, te preko trideset znanstvenih članaka. Urednik je dvaju zbornika i monografija. Trenutno obnaša službu dekana KBF-a u Đakovu te predstojnika Instituta za novu evangelizaciju „Sv. Ivan Pavao II." u Osijeku.

Radovi u znanstvenim časopisima i zbornicima

Utjecaj pohađanja mise na kvalitetu bračnog života. Rezultati znanstveno—istraživačkog projekta „Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života", u: *Bogoslovska smotra* 80 (2010.), 4., 1061-1082.

Socijalni nauk Crkve i načelo supsidijarnosti u svijesti hrvatskih građana (i vjernika). Rezultati znanstveno-istraživačkog projekta „Supsidijarnost u hrvatskom društvu", u: *Bogoslovska smotra* 81 (2011.), 4., 815-838.

Svijet rada u kontekstu današnje krize socijalne države, u: A. Polegubić (ur.), *Beschäftigung und Arbeitslosigkeit der Gegenwart,* Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt am Main, 2013., 71-117.

Božja objava u Kristu – ishodište kršćanskog morala, u: M. Steiner - I. Šestak (ur.), *Aktualne moralne teme*. Zbornik radova, Zagreb, 2016., 115-137.

Teodozije Florentini u kontekstu socijalnih gibanja svojega vremena, u: F. Tomas (ur.), *Teodozije Florentini (1808.–1865.).* Zbornik radova, Đakovo, 2017., 139-178.

„Naravna srodnost" između čovjeka i istinskog dobra. Suodnos kršćanske vjere i moralnog života u teološkoj misli Andrije Živkovića, u: *Vrhbosnensia* 21 (2017.), br. 2., 409-438.

Ustati ili odustati? Kušnja ponovnog pada*,* u: A. Mateljan (ur.), *ECCE HOMO! Medicinski i teološki pristupi.* Zbornik radova, Split, 2018., 157-172.

Obitelj i tržište rada u svjetlu načela socijalnoga nauka Crkve. Pogled iz hrvatske stvarnosti, u: P. Aračić (ur.), *Kamo ide istočna Hrvatska?* Demografsko stanje, prognoze i traženje izlaska iz krize Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Zbornik radova, HAZU, Zagreb-Đakovo, 2018., 167-220.

SAŽETAK

Namjera ovog istraživanja je razmotriti cjelokupni egzistencijalni put Edith Stein, kako bismo razumjeli predstavljaju li njezini koraci prihvaćanja Isusa Krista posljedično, i u kojem smislu, progresivno razvijanje njezina najautentičnijeg osobnog bića.

Područja kojima je Edith Stein posvetila svoje zanimanje, pritom u cijelosti ulažući svoju snagu, vrlo su raznovrsna. Ako je njezino traganje za istinom prije obraćenja Bogu bilo popraćeno stalnim nemirom, iskustvom milosti i prianjanjem uz vjeru, njezine su snage našle temelj postojanog mira, jedinstva i integriteta. One usmjeruju naš pogled na duboke izvore iz kojih je ona crpila životnu snagu.

U istraživanju ispitujemo njezinu osobu i njezino antropološko razmišljanje iz različitih uglova. Biografsko-kritičkom metodom dan je široki prostor smislenim vezama koje povezuju sva iskustva koja je ona proživjela i u kojima je živjela. Obraćenje započinje od iskustva Istine, koje joj je otkrilo istinu i o njezinom vlastitom postojanju. Otuda se razvija cijeli preostali egzistencijalni put. Nadalje, analitičko-deskriptivnom metodom istražujemo njezinu antropološku viziju, koja nam osvjetljava put koji je ona sama nastojala slijediti, i to iz fenomenološke, teološke i mistično-duhovne perspektive. Slijedeći sintetičko-kritičku metodu, izloženi su i aspekti koji predstavljaju njezin direktni doprinos na moralnom području.

Iz spoznaje Edith Stein o složenoj strukturi ljudskog bića, koja je sama po sebi bremenita smislom, proizlazi jezgra usko povezana s temeljima moralne teologije. Zajedništvo s Bogom Isusa Krista je omogućilo visoki stupanj razvoja snaga Edith Stein prema *entelechii*, principu razvoja koji je prisutan na osoban način u svakom ljudskom biću. Budući da je svaki pojedinac jedinstveni djelić slike Isusa Krista u čijem čovještvu svaka osobna individualnost pronalazi mogućnost razvoja, čovjek nosi u sebi upisan poziv prema konstantnoj slobodnoj konformaciji čovjeku-Bogu Isusu Kristu. Stoga je *Scientia crucis* uvjet i put do osobnog autentičnog bića.

Ključne riječi: Edith Stein, obraćenje, istina, fenomenologija, empatija, antropologija, struktura osobe, dno duše, formacija osobe, individualnost, *Znanost križa.*

SUMMARY

What motivated the undertaking of the present study of Edith Stein's conversion is her personage. Her life expresses breadth, unity, and depth of view. The correspondence and penetration between life and thought is her characteristic.

She lived in a historical moment of particular complexity, serious tensions and increasing threatening conjunctures, which highlight her significance. Edith Stein poses herself before us as an example of the integration of tensions, the assumption of the load that these bring and the suffering they require. In front of the constant trend that follows the walk of man and mankind of partiality looking at history, our own and of others, the temptation to exclude aspects that instead constitute it and give it a true interpretation, our author stands out for her passion for the truth, be it about herself, as about the lives of others. The life of Edith Stein becomes a vector of humanity that draws on original depths, where unity is constituted by the wholeness of experiences, by what she called the flow of consciousness as a phenomenology, which welcomes all experiences and continuously updates them as all significant, which increasingly reveals the person to himself.

Born and raised amongst the Jewish people, her manner and thinking reflects her origins, which can be summarized as a unique and passionate search for the truth. We seek to understand how her passion for the truth and her earning for the full meaning of life have found perfect congruity in knowing and recognizing Jesus Christ. We want to understand, in what sense Edith Stein felt that the Cross of Christ and the *Scientia* derived from the reality of the Cross was recognized by her as a way to the authenticity of her being. This is a goal that has to pass through a person’s human structure to whom Edith had dedicated her greatest effort in philosophical research since her youth.

We have structured the present study starting from the definition that Edith Stein gives of *Scientia crucis*,[1] the science of the Cross in her last work. There, she defines it as truth, both real and active, a vital principle placed as a seed deep within the interior of every person and which constitutes its uniqueness. A active principle that tends to expand from the inside out, from the depth to the outside, involving and forming the whole person according to the truth of its being. We have thus considered Edith Stein's conversion as a

[1] It is the *Kreuzeswissenschaft* work, written in the last year and a half of her life (see *ESGA 18*), a work of spiritual theology that examines the teaching of Saint John of the Cross. In Edith Stein's approach to the theme, however, her original anthropological-phenomenological contribution takes place.

progressive and continuous approach to this truth that has totally formed her, trying to recognize and highlight her most significant nodal passages.

In delving into the search for the deep connections of the spirit that marked her individual path, she guided and safeguarded us from taking steps that would reduce her figure. In fact it was important that one could investigate her eclectic existence, keeping in mind all the complexity: her Jewish origins, her youthful distancing from the faith of her forefathers, her passion for philosophical research, her openness to deep relationships, the existential need to belong to her people and to her time, the choice of a life consecrated to God in the world up to the walls of Carmel and her death in Auschwitz.

We let ourselves be guided by Edith Stein herself. If we accept that the *Scientia crucis* is a vital reality placed as a seed in the intimacy of each one of us then this has the potential to lead every human life to its fullness. Edith herself has introduced us to the need to open the door to the inner path and to remove existing obstacles, so that a person can recognize in himself this seed that is the truth of his own being. Therefore, we have undertaken our research, carrying it out essentially under this epistemological-cognitive aspect. In the first chapter, the whole course of Edith Stein's existence was considered, looking for deep movements of the spirit present in the course of the events. On the basis of sources such as her autobiography and letters, as well as other writings that could reveal her personal maturation, we have tried to grasp aspects and events that seemed crucial to us and directly connected with the progressive opening towards her most authentic inner self.

We stated that the deepest steps towards maturity were made precisely in correspondence with painful existential experiences. In the midst of them Edith experienced the intervention of a strong hand that saved her. She recognizing it as the divine presence of a Present, Almighty God, truly able to completely support her as she had never experienced before, and able to give her strength from a source from which she was not aware of until then. Under the sign of the Cross the whole of her subsequent existential path unfolded until the fulfillment of the gift of herself to Auschwitz. To understand the existential passages, they have been of great help to us authors who have deepened, not only rationally the knowledge of Edith's life, but who have done it in an empathic way, looking for deep connections of meaning.

The existential aspect addressed in the first chapter received further expansion and deepening in the second chapter when we dealt with her phenomenological contribution to the study of the cognitive capacity of a person, considering its limits. Here, above all,

using her phenomenological texts, we have acquired a vision of the structure of the person, of peculiarities with respect to other beings, which highlighted how the most peculiar dimension of the human being is the dimension of the spirit, understood as that which must form the body, acting through the center of the personal soul. The emerged dimension is that of individuality, due to the active principle, which she called *Kern* or core of the soul, which directs each formation in a truly personal way, marking its steps towards maturity. Edith does not understand the core in the sense of determinism, but rather as a possibility. To support or not one's own core, to listen to it or ignore it, to position oneself on the surface of own soul or in its depths, this is and remains a question of the freedom of the person for Edith. Thus through personal freedom the human being prepares himself to accept grace or not.

Faced with the reality of the limit which, due to the fallen nature, marks every human existence, the third chapter brought the anthropological integrations that Edith received with her adherence to faith. Due to it, a person is given back the possibility of penetrating into the authentic meaning of things which intellect alone had not been able to grasp the reality of, and thus also the reality of his own being. The path of formation of the soul takes place according to Jesus Christ, the fullness of humanity and way towards the progressive conquest of that unique part of participation in His entire image, that each person has received as a gift, a task, and a responsibility.

At this point, the question arose regarding the individual identity of Edith Stein, who became Sister Teresa Benedicta of the Cross. Edith recognized that the choice of becoming a Christian placed her in a new identity context and revealed a new name, a new essence. What then guarantees the unity of life between before and after conversion? It was necessary to address the question of Edith Stein's individuality by trying to clarify how the progressive union of the person with God takes place, as well as if and how the personal individuality continues to be present. Edith Stein showed us how the relationship of the union of the person with God involves human capacities to the maximum, purifying them as through fire, and thus transforming the person. It has been clarified that the purification that concerns the life of the one who responds to God is a necessary passage to reach the authenticity of his own being, where authenticity is the individual Christ-like form. This is why it is a passage like through the night, the darkness, because of the senses, intellect, will, and memory must become capable of rising from this world to recognize the ultimate truths and enter into the Life of God.

We concluded our research by dedicating the second part of the final chapter to highlight the aspects that can better contribute to the reflection on the foundations of morality starting from the existential path and the reflection of Edith Stein.

From the present research some aspects of Edith Stein's conversion have emerged that we would like to underline:

1. We have come to the realization that Edith Stein's conversion truly corresponds to the journey made towards her most authentic personal being, which has come to its fulfillment thanks to the acquisition of the *Science of the cross*. This touches upon an ontological level, as the conversion has revealed to her a deeper understanding of her own authentic being and vocation, to which she had access to thanks to the knowledge of herself gained in God. It also illuminates the anthropological level, since Edith Stein has found, thanks to faith, the light that completed the picture of what is authentically human. The acquisition of the *Science of the cross* also touches on the existential level as it presents itself as a path of integration of the polarization and tensions of life. This was the way through which Edith came to acquire that breadth, unity, and depth that her life expressed.

2. In the consideration of the journey of conversion made by Edith Stein, more than the aspect of the sinfulness of her previous life which moreover Edith does not neglect, emerges more prominently the fullness of truth found in Christ, from which she felt drawn to new life. The ontological clarity received by the living relationship with God resulted in a very high active potential of moral response. In fact, due to the possibility of using freedom to place oneself at the center of the deepest personal interiority, a person can see the birth of decisions and actions corresponding to the call of the human being, which is a vocation to the gift of self in love.

3. It is not secondary to point out that Edith Stein belonged to the Jewish people and that at a time in her life had distanced herself from the faith of her forefathers. During the course of study we have found elements that we can trace back to her Jewish origins: a passionate search for the truth, and in it a distinctly realistic approach to the knowledge of reality, never settling for answers that are not deeply verified and founded, which would reduce the meaning of things; Edith's perspective is a radically positive view on creation and on the human person, so much so that her youthful way of thinking about the human condition, profound and noble, remains a valid foundation for subsequent theological and mystical knowledge; she considers freedom a constitutive and an inalienable element of the human being, indispensable for him to respond to his vocation

to love; understanding that the spiritual dimension is the one which characterizes the human Edith succeeds in maintaining a profound unity between human and divine: the deeply accepted human is ready to bring God. Edith Stein expresses a profound balance between personal identity and belonging to the community, individuality, and relationship.

4. Her empathic approach, considered a *sui generis* cognitive act, seems to be of considerable importance. Empathy, as understood by Edith, does not cancel differences, yet it does not create conflict. In fact, it allows each person to be what he is, without reducing the uniqueness of each individual, drawing from each other mutual enrichment. We see it as a way of meeting and peace. Expanding empathy to the relationship with Christ, we understand that the source of unity of Edith's life draws on the mystery of Christ. The mysteries of His life are inextricably linked to one another. And this unity rebounds over the life of Edith Stein and reveals that it is a question of the mystery of Christ in her, who gathers her from within.

Asking what aspects are awaiting further study and further research regarding the profound movements that have marked Edith Stein's steps towards conversion, an open field to the investigation would include more in-depth study of the influence that thinkers close to her, such as Adolf Reinach, Hedwig Conrad Martius, and Erich Przywara, had on her. As well as that of her spiritual father, Abbot Walzer, who was spiritually very close to her. In her last years outside of Carmel, she met and lived in friendship with the couple Maritain. We believe that the aspect of authentic friendship that bound Edith to these people had a profound influence on her spiritual movements.

A point that seems to deserve to be developed, is to face on the basis of the philosophical and theological-mystical anthropology of Edith Stein a complete foundation of the presuppositions of moral theology. Her anthropology, which recognizes *Kern* as a vital principle internal to the soul and the presence in it of God himself, would illuminate the invitation expressed by the Second Vatican Council, which expected that moral theology would clarify the call of the faithful to bear fruit for the life of the world.[2]

[2] SECOND VATICAN COUNCIL, *Optatam totius. Decree on priestly training* (28. X. 1965.), No. 16, in: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_opta-tam-totius_en.html: „Likewise let the other theological disciplines be renewed through a more living contact with the mystery of Christ and the history of salvation. Special care must be given to the perfecting of moral theology. Its scientific exposition, nourished more on the teaching of the Bible, should shed light on the loftiness of the calling of the faithful in Christ and the obligation that is theirs of bearing fruit in charity for the life of the world.“

The aspect of individuality seems particularly noteworthy and a starting point for further study, as developed by Edith Stein. Such a concept of individuality expresses the uniqueness and unrepeatability of every human person created by God. The completely personal relationship that He has towards every person grounds the ultimate dignity of every human being and opens him to the possibility of the full and authentic development of his being. We believe that this understanding of the individuality and the concept of the bottom of the soul could constitute a valid and solid help to illuminate, for example, an extremely topical subject such as that of addictions, being able to guide to understand them, despite their diversification, as the expression of a lack of openness to one's personal being, and thus of a lack of fullness of life, which instead inhabits every human interiority.

We realized that Edith Stein is fully inserted into the panorama of the XX. century. We could say that she is among those who with their existence and openness to the Spirit have prepared the conditions for the Second Vatican Council. An element that confirms its significance and relevance is also the choice of the Church to proclaim Edith Stein Co-patroness of Europe. Her capacity for grounded and balanced views between the individual and the community, the constant maintenance of polarizations that the differences create, the look that rises from this earth, without however forgetting at all the concrete situations, make her particularly current and significant today, and invite to draw on to her reflections and her life experience. Her testimony, above all of how she experienced the personal answer in the greatest darkness, becomes a guarantee of truthfulness: even the most difficult situation, which seems without openness and without hope, finds in Edith a sure guide to cross any existential darkness following the Cross.

Keywords: Edith Stein, conversion, truth, phenomenology, empathy, structure of the person, anthropology, the bottom of the soul, person training, individuality, the *Science of the cross*.

UVOD

Ono što nas je potaknulo da istražujemo unutarnji hod Edith Stein prema vjeri[1] je njezina osoba, posebno širina, jedinstvo i dubina izraženi kroz njezin život. Edith Stein je osoba koja privlači, za što je dokaz znatan broj studija o njoj,[2] a koje se odnose na različita područja, od biografskog do filozofsko-fenomenološkog, pedagoškog, psihološkog, teološkog, mističnog te o židovstvu. Iako je u početku interes djela objavljenih nakon njezine smrti bio ograničen na njezin religijsko-duhovni put, s vremenom se područje istraživanja sve više širilo i produbljivalo. Takvo rastuće zanimanje za njezinu osobu možemo prepoznati kao ono, što bi sama Edith Stein nazvala protokom duha, koji tijekom vremena ujedinjuje ljude privučene istinom. Njezina beatifikacija, kanonizacija i proglašenje suzaštitnicom Europe prije dvadeset godina prepoznaje ju kao dragocjenu vezu u tom duhovnom lancu koji kroz vremena i mjesta nudi obilje plodova milosti generacijama koje danas traže put istine.

U složenosti povijesnog trenutka u kojem se odvijao njezin život te u odlukama koje je u tom kontekstu donijela, Edith Stein predstavlja primjer integracije napetosti, preuzimanja tereta koji takve odluke donose i patnje koje one zahtijevaju. U prisutnosti stalnog iskušenja koje prati hod čovjeka i čovječanstva, da se stvarnost i povijest promatraju samo djelomice i zato pristrano, pritom ne uzimajući u obzir sve aspekte koji bi omogućavali istinitu interpretaciju, Edith Stein se ističe svojom strašću za istinom o stvarima, o samoj sebi te o životu drugih osoba i naroda. Također se ističe svojim ozbiljnošću i uloženim naporom kako bi nam se ova istina mogla razotkriti. Istinitost njezina života plod je unutarnjeg stava pažljivog i predanog osluškivanja vlastitog bića, u stalnoj vezi i interakciji s okolnim svijetom. Time pokazuje da cjelovitost koja karakterizira njezin život proizlazi iz korištenja osobne slobode, pomoću koje se otvarala i pripremala za zahvat milosti. Ljudski put Edith Stein primio je otkrivenje Boga koji je taj put uzdigao i provodio, zahvaljujući njezinoj slobodnoj suradnji do njegovog ispunjenja koje, međutim, zastrtim očima može ostati tamno i neshvatljivo.

[1] Želimo naglasiti da naš rad bitno razmatra unutarnji duhovni put naše autorice prema vjeri u Isusa Krista. Izraz *obraćenje*, koji se također nalazi u naslovu djela, izražava taj put. U našem istraživanju ne ulazimo u odnos između religija, kršćanstva i judaizma, a izraz *obraćenje* ne treba shvatiti u ovom kontekstu.

[2] Vidi obsežnu bibliografiju prikupljenu u knjizi: Francesco ALFIERI, *Die Rezeption Edith Steins. Internationale Edith -Stein-Bibliographie 1042-2012*, Würzburg, 2012.

Budući da potječe iz židovskog naroda, život Edith Stein i njezin način razmišljanja i postupanja duboko su obilježeni znakovima njezina podrijetla. Možemo ih sažeti kao jednu jedincatu strastvenu potragu za istinom. Željeli smo razumjeti kako je njezina strast prema istini i životu punom smisla, pronašla savršenu podudarnost u spoznaji i prepoznavanju Osobe Isusa Krista. Pitali smo se u kojem je smislu Edith Stein smatrala da Kristov Križ savršeno odgovara njezinom osobnom biću i postaje put do punog razvoja njezine ljudske egzistencije. U tom smislu, naime, *Scientia* izvedena iz stvarnosti Kristova Križa objavila se Edith kao put autentičnosti koji prolazi strukturom ljudskog bića, kojoj je ona od mladenačkih godina posvetila svoje strastveno fenomenološko produbljivanje.

Na svom istraživačkom putu, Edith Stein će iskusiti najdublju egzistencijalnu tamu te upravo tada i iskustvo neusporedive sigurnosti i podrške, dublje od bilo koje njezine slabosti, praznine i poništenja koje je doživjela. U svojoj vlastitoj ništavnosti, srela je Cjelinu kao Dobrotu, Ljepotu i Istinu te je privučena time postavljena na put Križa. U zajedništvu s Raspetim, njezino će biće biti formirano prema njegovom najdubljem i autentičnom identitetu.

Istraživanje smo postavili na temelju definicije koju autorica sama daje za *Scientia crucis*:

> Kad govorimo o *znanosti Križa*, onda se to *o znanosti* ne smije razumjeti u običnom smislu: to nije puka teorija, tj. nije čista veza – stvarno ili navodno – istinitih tvrdnji, a ne idejna zgrada sazdana logičkim razvojem mišljenja. To je dobro poznata istina – teologija Križa – ali živa, stvarna i djelotvorna istina; sije se u dušu poput sjemena, ondje pušta klice i raste te duši daje određenu fizionomiju i određuje njezine postupke; po tim svojim postupcima duša zrači, pa ju je tako moguće prepoznati. U tom smislu govori se o znanosti svetih, a govorimo i o znanosti Križa. Iz te žive forme i snage u najdubljoj nutrini duše proistječe i shvaćanje života, prema njoj čovjek stvara sliku Boga i svijeta te se ona tako može izraziti u misaonoj slici, u teoriji.[3]

[3] „Wenn wir von 'Kreuzeswissenschaft' sprechen, so ist das nicht im üblichen Sinn von 'Wissenschaft' zu verstehen: sie ist keine bloße Theorie, d. h. kein reiner Zusammenhang von – wirklich oder vermeintlich – wahren Sätzen, kein in gesetzmäßigen Denkschritten aufgeführtes ideales Gebäude. Sie ist wohlerkannte Wahrheit – eine Theologie des Kreuzes –, aber lebendige, wirkliche und wirksame Wahrheit: einem Samenkorn gleich wird sie in die Seele gesenkt, schlägt darin Wurzeln und wächst, gibt der Seele ein bestimmtes Gepräge und bestimmt sie in ihrem Tun und Lassen, so daß sie aus diesem Tun und Lassen hervorstrahlt und erkennbar wird. In diesem Sinn spricht man von einer 'Wissenschaft der Heiligen' und sprechen wir von Kreuzeswissenschaft. Dieser lebendigen Form und Kraft im tiefsten Innern entspringt auch die Lebensauffassung, das Gottes- und Weltbild des Menschen, und so kann sie Ausdruck finden in einem Gedankenbilde, einer 'Theorie'.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 10 (*ESGA 18*, 7). *Kreuzeswissenschaft*

Opisana „znanost“ je aktivni princip koji se nastoji širiti iznutra, iz dubine prema van. Tako smo obraćenje Edith Stein smatrali progresivnim pristupom ovoj formativnoj istini njezina života, koji se može iščitati ne samo iz njezinih biografskih podataka, nego i iz procesa razvoja njezine misli obzirom na to što jest istina, što osoba i konačno tko je Bog i kako On djeluje u duši.

Istraživanje se sastoji od četiri dijela: prvo poglavlje egzistencijalnog karaktera je temelj na kojem počivaju sva sljedeća istraživanja. Biografsko-kritičkom metodom, uglavnom na temelju autobiografskih tekstova i biografskih dokazima, pokušali smo uhvatiti značajne trenutke cijelog egzistencijalnog puta Edith Stein. Više od činjenica, usredotočene su veze značenja, intencionalnost koja je pomaknula korake Edith Stein prema unutra i prema priznavanju Istine u Osobi Isusa Krista. Događaji su predstavljeni prije svega po ključu smislenosti odnosa i povezanosti duha.

Međutim, njezino egzistencijalno preobražavanje ne bismo mogli razumjeti bez poznavanja njezine misli, koja ne samo da izražava njezinu unutrašnjost, već postaje ideal koji poziva suobličavanju poznatoj istini.[4] Stoga, drugo je poglavlje filozofske naravi. Nakon početnog izlaganja o metodi fenomenološkog istraživanja, bez kojega ne bismo mogli ni razumjeti način na koji autorica razmišlja, objašnjavamo njezino razumijevanje kognitivne strukture ljudske osobe, kao i granica te prepreka koje osoba pronalazi na kognitivnom putu prema istini, osobito prema istini koja je prisutna u pojedinačnoj ljudskoj duši, a koja se samome čovjeku može otkriti u svom punom značenju samo zahvatom milosti.

Treće poglavlje posvećujemo teološkoj integraciji filozofskog razumijevanja kognitivne strukture osobe, integraciji koju je Edith Stein uspjela postići zahvaljujući stjecanju vjere i mističnim iskustvima. U oba poglavlja slijedimo analitičko-deskriptivnu metodu.

Na isti način, prvi dio četvrtog poglavlja vodi k daljnjem koraku u dubinu na razini duhovnosti koja osvjetljava unutarnji preobražavajući dinamizam, koji božanska inicijativa pokreće u moćima osobe koja slobodno odgovara na nju, označavajući put

djelo je duhovne teologije koje se odnosi na nauk sv. Ivana od Križa te u kojemu je u riječi izražen vrhunac njezinog hoda obraćenja koji sjedinjuje njezinu misao i njezin život, ukoliko je ovaj tekst plod njezinog suobličavanja *Znanosti križa* za kojom je težila. Ovo se istraživanje, stoga, ne temelji na analizi teksta ove knjige nego na ideji o hodu obraćenja koji se ne može razumijeti bez *Znanosti Križa*.

[4] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 163 (*ESGA 18*, 175). Ovdje se izražava sila Križa, koja ima sama u sebi snagu pozivati na nasljedovanje, poticajući osjećaje, volju i razum da još više cijelim životom prione uz Raspetoga. Djela Edith Stein rađaju pojam Križa, a život i djela su ujedinjeni u kontinuiranoj integraciji elemenata, koji sve dublje i dublje oblikuju postojanje prema Križu.

obraćenja. Pritom kroz obraćenje ovdje mislimo na proces progresivnog samoizlaza i ulazak u dinamiku božanskog života. U drugom dijelu poglavlja na sintetičko-kritički način ističemo aspekte koji, počevši od egzistencije Edith Stein i od njezine antropološke refleksije, izravno utječu na moralnost i osvijetljavaju njezine temelje.

U tijeku istraživanja razmotrili smo prije svega autobiografske i biografske tekstove, ali i ostale koji se dotiču cjelokupnog stvaralaštva Edith Stein-Sestre Terezije Benedikte od Križa: od njezina doktorata o problemu empatije koji čini osnovu na kojoj će ona unaprijediti svoje istraživanje o strukturi ljudske osobe, pratit ćemo cijelo njezino literarno stvaralaštvo sve do djela o sv. Ivanu od Križa, posljednje studije provedene prije smrti. Ovo djelo predstavlja najzrelije i najsveobuhvatnije znanje o čovjeku pozvanom da u životu djeluje na temeljni prijelaz iz duha u Duha, prijelaz koji Edith prepoznaje kao poziv svakog ljudskog bića na put prema autentičnom znanju. Križ za Edith predstavlja štap[5] koji dopušta da se suočimo s ovim duhovnim putem od duha do Duha, putem koji čovjeku otvara pristup vlastitoj punini života i bivanja jer ga otvara zajedništvu s Bogom. Nakon dugog hoda iza Križa, to joj je omogućilo da napravi posljednji prijelaz, kada je slomljen posljednji veo koji ju je odvojio od potpunog supružničkog zajedništva s Bogom, dopuštajući joj da uđe u puninu života i Istine za kojima je čeznula.

[5] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 17-18 (*ESGA 18*, 14).

KRATKA KRONOLOŠKA SHEMA ŽIVOTA EDITH STEIN

12. X. 1891. Rođena u Breslauu, tada Njemačkoj, a sada Polskoj (Wroclaw). Bio je to dan Yom Kippura, Dan pomirenja. Roditelji su joj Siegfried Stein (1844-1993) i Augusta Courant (1849-1938).

1893. Umire joj otac, trgovac drvima. Majka preuzima brigu za obiteljsku tvrtku.

1897. Upisuje se u *Viktoriaschule* u Breslauu, protestantsku liberalnu školu neokantovskog racionalizma.

1906. Prekida školovanje, međutim, kasnije se predomislila i 1911. godine s izvrsnim ocjenama završava Gimnaziju. Pod utjecajem liberalnih ideja svjesno odbacuje molitvu.

1911.-1913. Upisuje se na Filozofski fakultet u Breslauu. Izabire povijest, germanistiku, psihologiju i filozofiju. Bori se za ženska prava i zastupa liberalističke poglede.

1913. Nezadovoljna rasporedom studiranja u Breslauu, preselila se na Sveučilište u Göttingenu, gdje su predavali Edmund Husserl (1906.-1916.) i Max Scheler.

1915. Polaže državni ispit iz povijesti, filozofije i germanistike. Javlja se kao medicinska sestra Crvenog križa za dobrovoljni rad. Nakon nekog vremena primljena je u službu u vojnoj bolnici u Moraviji.

3. VIII. 1916. Na Freiburškom sveučilištu je pod Husserlovim mentorstvom obranila svoj doktorski rad posvećen empatiji s ocjenom *Summa cum laude*. Postaje njegova asistentica na dvije godine.

1917. Na ratištu umire njezin predragi prijatelj, Adolf Reinach, profesor filozofije u Göttingenu. Udovica Anna moli Edithinu pomoć za uređenje radova pokojnog muža. Kasnije će Edith tvrditi da se tada prvi put susrela sa spasiteljskom snagom Križa.

1918. Napušta rad kao asistentica Husserla te pokušava postati sveučilišni profesor. Piše različita djela. Otvara se vjersko pitanje.

1. I. 1922. Krštena je u Katoličkoj Crkvi.

1923-1931. Devet godina podučava njemački i povijest u Zavodu sv. Magdalene sestara dominikanki u Speyeru.

1928. Dolazi do prvog kontakta s opatijom u Beuronu i s opatom Raphaelom Walzerom koji će postati njezin duhovni vođa. Te godine započela je po Europi predavati o ženi i katoličkoj edukaciji.

1931. Napušta Speyer kako bi prevela *De Veritate* sv. Tome Akvinskog. Ponovno pokušava steći sveučilišnu katedru.

1932. Pozvana je kao profesor antropologije i pedagogije u Njemački institut znanstvene pedagogije u Münsteru.

1933. Hitler preuzima vlast. Zbog rasističkih zakona onemogućen joj je predavački rad.

14. X. 1933. Na bdijenju blagdana Sv. Terezije Avilske ulazi u Karmel Köln-Lindenthal.

15. IV. 1934. Primanje redovničkog odijela. Uzima ime Terezija Benedikta od Križa. Provincijal reda traži da se ponovno bavi znansvenim radom.

21. IV. 1935. Prvi redovni zavjeti za tri godine.

1936. Dovršava remek-djelo *Endliches und ewiges Sein*, koje će biti izdano tek nakon njezine smrti.

21. IV. 1938. Na Veliki Petak izgovara prve zavjete.

31.12.1938. Zbog opasnosti se preselila u Karmel u Echtu (Nizozemska).

u rujnu 1941. Prima vijest o deportaciji brata Paula sa ženom i kćerkom te sestre Friede.

2. VIII. 1942. Zajedno sa sestrom Rozom uhićena je od *Gestapoa*.

3. VIII. 1942. Dospijeva u koncentracijski logor Amersfoort.

4. VIII. 1942. Dospijeva u koncentracijski logor Westerbork.

6. VIII. 1942. Otputovala sa sestrom Rozom i približno 1000 drugih Židova vlakom smrti prema Auschwitzu.

7. VIII. 1942. Dospjela u Auschwitz (prema opisu Crvenog križa Nizozemske).

9. VIII. 1942. Nizozemske Službene novine 16. II. 1950., na temelju oglasa Ministarstva pravosuđa izvješćuju: „Br. 44074, Edith Terezija Jadwiga Stein, rođena 12. listopada 1891. u Breslauu, iz Echta, umrla 9. kolovoza 1942.“[1]

1962. Otvoren je proces beatifikacije. Članci su izdani u Kölnu u proljeću 1962.; surađivale su karmelićanke iz Kölna, s. Terezija Renata iz Svetog Duha, s. Terezija Margarita od Svetog Srca i vice-postulator dr. Jakob Schlafke.

4. IX. 1972. Kongregaciji za kauze svetaca predana su tri procesa Službenice Božje: „super scriptis“, „super fama“ i „super non cultu“.

1. V. 1987. Ivan Pavao II. proglasio je u Kölnu blaženom.

11. X. 1998. U Rimu od istog pape proglašena svetom pod imenom Svete Terezije Benedikte od Križa.

1. X. 1999. Zajedno sa sveticama Katarinom Sijenskom i Brigitom Švedskom proglašena je suzaštitnicom Europe.

[1] Ferdinando CANCELLI, Come un angelo consolatore. A settant'anni dalla morte di Edith Stein, u: *L'Osservatore Romano*, 9. VIII. 2012., www.osservatoreromano.va (1. VI. 2019.).

SABRANA DJELA EDITH STEIN – GESAMTAUSGABE (ESGA)

A. Biografski spisi
Band 1: Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge
Band 2: Selbstbildnis in Briefen I (1916-1933)
Band 3: Selbstbildnis in Briefen II (1933-1942)
Band 4: Selbstbildnis in Briefen III. Briefe an Roman Ingarden

B. Filozofski spisi
Abteilung 1: *Rana fenomenologija*
Band 5: Zum Problem der Einfühlung
Band 6: Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften
Band 7: Eine Untersuchung über den Staat
Band 8: Einführung in die Philosophie

Abteilung 2: *Fenomenologija i ontologija*
Band 9: „Freiheit und Gnade" und weitere Beiträge zu Phänomenologie und Ontologie (1917-1937)
Band 10: Potenz und Akt. Studien zu einer Philosophie des Seins
Band 11/12: Endliches und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins

C. Spisi o antropologiji i pedagogiji
Band 13: Die Frau. Fragestellungen und Reflexionen
Band 14: Der Aufbau der menschlichen Person. Vorlesungen zur philosophischen Anthropologie
Band 15: Was ist der Mensch? Theologische Anthropologie
Band 16: Bildung und Entfaltung der Individualität. Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag

D. Spisi o mistici i duhovnosti
Abteilung 1: *Fenomenologija i mistika*
Band 17: Wege der Gotteserkenntnis. Studie zu Dionysius Areopagita und Übersetzung seiner Werke
Band 18: Kreuzeswissenschaft. Studie über Johannes vom Kreuz

Abteilung 2: *Duhovnost i meditacije*
Band 19: Geistliche Texte I
Band 20: Geistliche Texte II

E. Prijevodi
Band 21: Übersetzung von John Henry Newman, Die Idee der Universität
Band 22: Übersetzung von John Henry Newman, Briefe und Texte zur ersten Lebenshälfte (1801–1846)
Band 23: Übersetzung: Des Hl. Thomas von Aquino Untersuchungen über die Wahrheit - Quaestiones disputatae de veritate 1
Band 24: Übersetzung: Des Hl. Thomas von Aquino Untersuchungen über die Wahrheit - Quaestiones disputatae de veritate 2
Band 25: Übersetzung von Alexandre Koyré, Descartes und die Scholastik
Band 26: Übersetzung: Thomas von Aquin, Über das Seiende und das Wesen - De ente et essentia - mit den Roland-Gosselin-Exzerpten. Eingeführt und bearbeitet von Andreas Speer und Francesco Valerio Tommasi
Band 27: Miscellanea thomistica

I. POGLAVLJE

EDITH STEIN I POTRAGA ZA ISTINSKIM SMISLOM ŽIVOTA: EGZISTENCIJALNI HOD

Uvod

Edith Stein se o svojem obraćenju izražavala vrlo suzdržljivo. Sama je označila svoj hod s Bogom, ili bolje, hod Boga s njom, kao tajnom: „secretum meum mihi“[1]. Cilj ovog poglavlja je prepoznati, unutar cijelog životnog puta Edith Stein, veze između događaja i motivacija koji su vodili njezin egzistencijalni hod, te proniknuti, barem malo, u ono što je pripremilo njezino obraćenje te u životne posljedice koje su proizašle iz takvog preobraćenja. Kao što vrijedi za svako obraćenje, apsolutna životna novost koju sa sobom nosi susret s Bogom utisnuo se u fundamentalni ontološki kontinuitet.

Na početku je primjereno podastrijeti generalne koordinate vremena i prostora u kojima se odvijala egzistencija Edith Stein – sestre Terezije Benedikte od Križa. Pola stoljeća u kojem je ona živjela bilo je za Njemačku, kao i za cijelu Europu, pa i za svjetsku ravnotežu, vrijeme tranzicije te dubokih političkih i socijalnih promjena, uzdizanja i padanja, očekivanja i razočaranja.

Život Edith Stein je divno uklopljen u ovaj povijesni kontekst[2], u koji ona stupa

[1] Njezina jako bliska prijateljica filozofkinja Hedwig Conrad-Martius je tvrdila: „Es ist keine leichte Aufgabe, über Edith Stein zu sprechen. Zunächst weil es im letzten Grunde überhaupt unmöglich ist, über einen so gut wie ausschließlich religiös bestimmten Menschen zulängliche Aussagen zu machen. Das innere Leben eines solchen Menschen liegt im Geheimnis Gottes. Sodann war Edith Stein, die spätere Sr. Theresia Benedicta a cruce, eine außergewöhnlich verschlossene, in sich versiegelte Natur. Secretum meum mihi, mein ist das Geheimnis, dieses Wort, das sie einst zu mir sprach, steht mit Recht in allen ihren Biographien.“ Hedwig CONRAD-MARTIUS, Edith Stein von Hedwig Conrad-Martius, u Edith STEIN, *Edith Stein. Briefe an Hedwig Conrad-Martius*, München, 1960., 61. Paolinelli o tome tvrdi: „Il 'segreto' che Edith Stein non ha voluto rivelare all’amica Hedwig Conrad-Martius, se considerato nella sua interezza, è un 'segreto di Dio' che neppure lei conosce. Sa che è un segreto buono. Né ha sperimentato la potenza e la tenerezza. Ora vive nella gioiosa attesa del giorno in cui potrà finalmente contemplarlo, integralmente manifesto: il segreto della storia dell’amore di Dio per lei.“ Marco PAOLINELLI, Esperienza mistica e conversione. Note a proposito di alcuni testi di Edith Stein, u: *Teresianum*, 49 (1998.) 2, 583.

[2] U izlaganju povijesnog konteksta oslonili smo se na slijedeće radove: Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, Zagreb, 2009., autobiografija koja obuhvaća njezin život sve do 1916. godine; Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, Brescia, 1998.; CARMELO DI MILANO, Uvod, u: Edith STEIN, *Sui sentieri della verità*, Cinisello Balsamo, 1991., (antologija tekstova Edith Stein, ime

svim svojim snagama. Razumije ga kao dani trenutak, kao mogućnost koja joj se pruža da postane dionikom povijesti čovječanstva, da sudjeluje u njoj te istovremeno propozitivnim načinom doprinosi izgradnji kulture kad pod kulturom mislimo na izraz ljudskog duha.[3]

Povijest Njemačke na prijelazu iz XIX. i XX. stoljeće može se podijeliti na tri velika razdoblja: prvo, nazvano Njemački Imperij, od 1871. (dvadeset godina prije Edithinog rođenja) do 1918. (dvije godine nakon Edithinog doktorata); drugo, tzv. razdoblje Weimarske Republike, koji se razvijalo od 1919. do 1933. (koje se podudara s vremenom kad je Edith bila učiteljica i predavačica); treće i zadnje, pojava i poraz Nacizma, od 1933. do 1945. (kad Edith postaje karmelićankom i kao takva umire, tri godine prije kapitulacije Njemačke).

Edith Stein se rodila u Breslauu, gradu u Šleziji, tada pod Njemačkom, a danas u Poljskoj (Wroclaw). Bio je to grad bogate povijesti čiji korijeni sežu daleko do prvih vjekova po. Kr. Veći razvoj doživljava u srednjem vijeku te postaje središtem od posebne trgovačke važnosti. Tijekom stoljeća u gradu naizmjence prevladava poljska ili njemačka populacija, kao što dolazi i do okupacije od strane populacija drugog podrijetla. Tijekom cijelog života Edith Stein, Breslau je pripadao Federalnoj Državi Prusije. Grad je predstavljao ambijent dugovječne multikulturalnosti, bogat poviješću i s osjetljivošću ravnoteže, što je zahtijevalo poštivanje različitosti te istovremeno jasni osobni identitet.

Njemački Imperij je 1871. godine uspio osvojiti francuska zemaljska područja te je predstavljao federaciju od dvadesetpet država. Osim vojničkih uspjeha dolazi do snažnog ekonomskog rasta kao rezultata procvjetale industrijalizacije. Politiku kancelara Bismarcka karakterizira jasna nesklonost prema neprijateljima, stvarnim ili navodnim, a čine ih protestantska Pruska država, Katolička Crkva, podanici imperija koji nisu bili Germani (tj. Francuzi, Danci, Poljaci), Socijalistička partija. Politika je stremila potpunoj germanizaciji.[4]

---

karmelićanke autorice uvoda nije citirano); Benjamin GIBBS, *My long search for the true faith. The conversion of Edith Stein* (V.2012), u: www.carmelite.org/documents heritage/gibbsconversionof stein.pdf. (9. VIII. 2017.); Emanuele BOAGA, Edith Stein e i suoi tempi, u: *Rivista di ascetica e mistica*, 18 (1993.), 9-30; MARIA BENEDETTA DELL'UNITÀ, www.edithstein.name, stranica potpuno posvećena Edith Stein (9. VIII. 2017.).

[3] Već u *Zum Problem der Einfühlung* (doktorski rad, 1916. g.) Edith Stein započinje svoje traženje u svijeta duha, kao što je to čovjeku najvlastitije. Ona drži da se duh jednog vremena ne može shvatiti prutem točnog nabrajanja događaja već da se u duh mora proniknuti. Možda i samo brzi pogled na jednu malu povijesnu potankost može objaviti nešto bitnijeg i dubljeg od duhovnih struja nekog vremena ili duše neke ličnosti određenog doba. Edith tvrdi da samo nabrajanje činjenica može čak i odvraćati od spoznaje dubokog značenja zbivanja. Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 94.

[4] Čini nam se značajno da je revija jezuita *La Civiltà Cattolica* objavila povodom politike kancelara Bismarka, koji se, u namjeri radikalnog suprotstavljanja socijalizmu, držao ustvari istih principa: „Proclamò

Ekspanzionističke njemačke namjere su prouzročile sukobe interesa s drugim europskim zemljama. Za ekspanziju je bio interesantan i Balkan. U rastućoj napetosti, iskra koja je buknula te izazvala Prvi svjetski rat jest ubojstvo austrijskog nadvojvode Franje Ferdinanda i njegove supruge u Sarajevu, rukom srpskog nacionalista 1914. g. Abdikacijom cara Vilima II. 1918. g. proglašena je republika. Položaj Njemačke na svršetku rata je krajnje loš jer je primorana preuzeti odgovornost za rat i nadoknaditi znatne štete. Osim toga, Versajskim mirovnim ugovorom mora vratiti teritorije Francuskoj i Poljskoj. Nalazi se, dakle, u veoma kritičnoj ekonomskoj situaciji.

Takvo je ozračje kad u Njemačkoj 1919. g. nastaje Weimarska Republika kao pokušaj da se na njemačkom teritoriju uspostavi miran, liberalni i demokratski sustav. Napisan je novi ustav. Međutim, ekonomski problemi su golemi i često su žarišta pobuna. Inflacija je porazna. Slabosti nove republike stvaraju nezadovoljstva, zbog kojih se simpatije okreću prema snagama krajne desnice. Između 1923. i 1928. industrijski rast popravlja ekonomsku situaciju. Ipak, pokreti desnice već vođeni nasilnim Adolfom Hitlerom pojačat će se te će se organizirati tako da uspijevaju pobijediti na izborima 1924. g. Slom Wall Streeta 1929. godine uzrokuje svjetsku ekonomsku krizu. Početak je velike njemačke depresije, gdje se situacija pogoršala izvanrednom brzinom. Do bankrota jedne od najjačih banaka Njemačke dolazi 1931. godine. Šest milijuna nezaposlenih registrirano je 1932. godine.

Takva politička i ekonomska nestabilnost predstavlja povoljan teren za Adolfa Hitlera. Njegova Nacional-socijalistička stranka njemačkih radnika promicala je rasističke teme, obećavala radna mjesta, optužila Židove za urote i tvrdila da je zbog unutarnjih izdaja Njemačka izgubila Prvi svjetski rat. Na taj način Hitler je oko sebe uspio sakupiti nezadovoljni narod te izvršiti silan pritisak na Vladu, tako da je 30. siječnja 1933. izabran za kancelara Reicha.

Hitler je prekršio Versajski mirovni ugovor te započeo sa silnim naoružavanjem. Objavljuje diskriminacijske zakone protiv Židova i stanovništva negermanskog podrijetla (obje skupine gube njemačko državljanstvo 1935. g.). Započinju deportacije, ne samo Židova, nego i Roma, Sinta, homoseksualaca, prigovaratelja savjesti, Jehovinih svjedoka.

Njegova vanjska politika postala je očigledno agresivna. Austriju pripaja nacističkoj

altamente e mise anco in pratica il principio di assorbimento assoluto, sì intellettuale come materiale, dell'individuo da parte dello Stato, lo che costituisce appunto il fine del socialismo.", u: *La Civiltà Cattolica*, 30. XI. 1878., 626 (autor nije naveden). Takva tvrdnja upućuje na situaciju koja je utjecala na izbor prvih tema fenomenoloških istraživanja Edith Stein, u kojima se ona posebno posvetila odnosu pojedinca i zajednice.

Njemačkoj, nakon što ju je osvojio 1938., a ožujka 1939. Bohemiju proglašava protektoratom Reicha. Kolovoza 1939. sa Sovjetskim Savezom potpisuje ugovor o nenapadanju (Pakt Molotov-Ribbentropp, koji je predviđao podjelu Poljske te ponovno pridruživanje baltičkih država Sovjetskome Savezu). U rujnu 1939. Hitler je prekršio pakt napadajući Poljsku: početak je Drugog svjetskog rata.

Prve dvije godine rata jesu doba prevladavanja Njemačke i njezinih saveznika, tj. fašističke Italije te Japanskog imperija. Napad na Rusiju 1941. g. te ulazak Sjedinjenih američkih država u rat preokrenuo je smjer. Njemačka počinje uviđati svoj poraz već 1944. g., do kojeg je u potpunosti došlo svibnja 1945.godine, kad je sovjetska vojska osvojila Berlin.

Nakon ovog kratkog povijesnog osvrta koji daje skicu tadašnje europske političke situacije, obratit ćemo pozornost na religiozni kontekst Breslaua. Na početku XX. stoljeća grad je brojao manje od pola milijuna stanovnika. Većina ih je bila protestantske vjeroispovjesti, a katolici su bili manjina koja je imala malu relevantnost u socijalnom, kulturnom, političkom te ekonomskom planu. Katolici nisu imali pristup javnim službama. Kancelar Otto von Bismarck (1871.-1890.) progonio je katolike i protivio im se. Židovi, mada su bili u manjini, imali su veći utjecaj od katolika, posebno na ekonomskom planu. U okružju u kojem je živjela Edith Stein većina Židova je bila asimilirana, što znači da im je židovstvo značilo etničko podrijetlo ali ne i religiozni stav.[5] Kad se Edith prisjeća sveučilišnog vremena u Breslauu tvrdi da su neke njezine prijateljice dolazile iz liberalnih obitelji, kao i budući muž njezine sestre Erne.[6] Edith i njezini prijatelji su se smatrali njemačkim Židovima. Njihova socijalna i intelektualna kultura, njihovi interesi, literarni, muzički te umjetnički ukus te njihovi socijalni stavovi bili su potpuno njemački i sasvim sekularni. Edith je počela dublje cijeniti židovsku

[5] Može se zaključiti da se Edith Stein nije obratila od židovstva ka katoličkoj vjeri, nego od religiozne ravnodušnosti ka kršćanstvu. Međutim, to ne znači da u njoj nisu prisutni potezi koje su tipično židovski. Samo kao primjer, njezini židovski korijeni mogu se prepoznati u radikalnom intelektualnom stavu nesebičnog traženja istine. Mogla se duboko prepoznati u fenomenološkom stavu koji ispituje uvijek nanovo već obrađena fenomenološka pitanja, kao na početku. Ne smije se zaboraviti da je sam Husserl, te većina fenomenologa, bio židovskog podrijetla. Što se tiče hebrejskog karaktera, prijateljica Hedwig Conrad-Martius se tako izražava: „Zum jüdischen Geist gehört eine gewisse bedingungslose Radikalität, die sich im Guten und Schlimmen, ja Schlimmsten, aber auch im Allerbesten und Höchsten je und je geäußert hat. Phänomenologie aber bedeutet ihrerseits eine Radikalität rein geistiger Sachbereitschaft und Sachhingabe, wie sie nicht mehr überboten werden kann. Es gehört zu ihr ein völliges Ausschalten aller Vor-Urteile, alles vorschnellen Urteilens von irgendwelchen traditionell eingeübten und angewöhnten Begriffszusammenhängen her. Und es gehört zu ihr das bedingungslose Vermögen eines reinen und ungetrübten Blickes auf die Sache.“ Hedwig CONRAD-MARTIUS, Edith Stein von Hedwig Conrad-Martius, 68.

[6] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 123 (*ESGA 1*, 72).

baštinu tek nakon što je postala katolkinjom.

Ako se osvrnemo još i na kulturalni kontekst, možemo vidjeti da se životni hod Edith Stein poklapa s razdobljem posebne živosti znanstvenog svijeta i njemačkih fakulteta. Ne samo u Njemačkoj, nego i u cijeloj Europi došlo je do nestanka pozitivističke atmosfere i to zahvaljujući krizi deterministične, mehaničke, materijalističke i ateističke znanosti osamnaestog stoljeća.

U doba cvjetanja filozofskih neo-kantovskih škola, fenomenologija Edmunda Husserla[7] predstavlja radikalnu novost. Udaljuje se, naime, od idealizma shvaćenog kao „ovisnost svijeta od spoznajne svijesti“[8]. *Logische Untersuchungen* (1900-1901) predstavljaju kritiku psihologizma te otvaraju put traganju za bitkom same stvari. Spoznaja postaje primanjem, od stvari prima svoj zakon, iako ne u deterministčkom smislu. Ovaj novi način gledanja na filozofiju privukao je mnogo učenika, iako se sljedeća Husserlova publikacija *Ideen* (1913) čini kao povratkom prema idealizmu. Prouzročilo je to udaljavanje učenika od učitelja. Edith Stein ulazi u fenomenološki krug u ovom trenutku, kad su na vidjelo izašli drugačiji fenomenološki stavovi, različiti od Husserlovih: posebno postavke Maxa Schelera[9] te Martina Heideggera[10]. Primjećujući nihilizam te pesimizam kojima vodi Heideggerova misao, Edith Stein će nakon svog obraćenja biti potaknuta promatrati ontološki problem. Razvit će usporedbu između fenomenološke misli i klasično-srednovjekovne baštine, posebno Tome Akvinskog. To će

[7] Edmund Husserl (Proßnitz, Moravia, 1859. - Freiburg, Baden, 1938.), njemački filozof, začetnik fenomenologije, jednog od glavnih filozofskih pokreta '900. Rođen u obitelji židovskih trgovaca tkanina, studirao je matematiku u Leipzigu, Berlinu te Beču. Tu je slušao predavanja Franza Brentana, čija je deskriptivna psihologija, usredotočena na ključni pojam intencionalnosti, na temelju koje je oblikovao cijelu sljedeću refleksiju (*Philosophie der Arithmetik. Psychologische und logische Untersuchungen*, Halle, 1891.). Nakon toga je postao slobodnim docentom u Halle-u i profesor u Gottingnu (1901.-1916.) te u Freiburgu (1916.-1928.). Godine 1933. bio je isključen iz akademskog tijela zbog rasističkih zakona. Njegova glavna dijela su: *Philosophie als strenge Wissenschaft,* 1911.; *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, Halle, 1913., u tri sveska, od kojih je samo prvi bio publicirao sam Husserl; *Mèditations cartèsiennes*, 1931.; *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie: Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*, 1936. Edith Stein susrela je fenomenologiju Husserla kroz čitanje drugog sveska *Logische Untersuchungen*, Halle, 1900.-1901. (usp. *Iz života jedne židovske obitelji*, 239, *ESGA 1*, 152). Zbirke bilježaka i predavanja sačuvani su u Husserlovom arhivu u Louvainu. Dešifriranje te tiskanje njegovih spisa traje sve do danas. Usp.: http://www.sapere.it/enciclopedia/Husserl%2C+Edmund.html (5. I. 2018.).

[8] Edith STEIN, Was ist Phänomenologie? (1924), u: *ESGA 9*, 62.

[9] Max Scheler (München, 22. VIII. 1874. - Frankfurt am Main, 19. V. 1928.). Edith Stein je opisala svoje iskustvo susreta sa Maxom Schelerom u *Iz života jedne židovske obitelji*, 247-250 (*ESGA 1*, 158-160).

[10] Martin Heidegger (Meßkirch, 26. IX. 1889. - Freiburg i. Br., 26. V. 1976.) njemački egzistencijalni filozof, nakon početnog utjecanja Husserla postao je njegovom asistentom i nasljednikom katedre u Freiburgu. Njegova egzistencijalistička filozofija ističe konačnost i dramatičnost povijesnog bivanja. Zadržao je veze s nacional-socijalističkom partijom Adolfa Hitlera. Djelu filozofa *Sein und Zeit*, Halle, 1927., Edith Stein je posvetila članak kritike: *Martin Heideggers Existenzphilosophie,* 1936. g., koji je trebao biti dodatak njezinog djela *Endliches und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, završen 1936. g., ali publicirano tek nakon njezine smrti, Louvain-Freiburg i. Br., 1952.

je uključiti u filozofsku neotomističku raspravu koja se odvijala u Francuskoj, o načinu kako se može razumjeti odnos između filozofije i vjere. Na kraju dvadesetih godina upoznala se sa supruzima Maritain, s kojima se rodilo trajno prijateljstvo.[11]

Nakon ovog kratkog osvrta povijesnog konteksta u kojem je živjela i djelovala Edith Stein, uđimo sad u njezin život. Želimo se zadržati na unutarnjim prijelazima njezinog sazrijevanja: najprije na onima koji ucrtavaju put prema obraćenju. Nakon toga, na onima koji je od obraćenja vode prema definitivnom i punom darivanju života, prema slici Isusa Krista, posebno Raspetoga. Egzistencijalni hod bit će podijeljen na šest momenata: 1. Djetinstvo i mladost; 2. Vrijeme učenja i istraživanja; 3. Razdoblje krize i tranzicije; 4. Susret sa svetom Terezijom Avilskom; 5. Dvanaest godina u svijetu; 6. Život u Karmelu.

Ono što iz dubine ujedinjuje život Edith Stein jest kostantna i intenzivna privlačnost istine, shvaćene kao sveobuhvatni smisao svijeta, događaja, života. Traženje istine je diktirao korak njezinog egzistencijalnog puta. Poticana prema apsolutnoj autentičnosti pogleda, prispjet će do unutarnjeg prijelaza gdje će se otvoriti vjeri te životu koja izlazi iz nje.

1. **Djetinstvo i mladost**

Edith Stein se rodila u Breslauu 12. listopada 1891. u židovskoj obitelji. Roditelji su joj bili Siegfried Stein (1844.-1893.) i Auguste Courant (1849.-1936.). Edith je bila posljednja od jedanaestero djece, od kojih je četvero umrlo u dječjoj dobi. Njezina braća su: Paul (1872.-1943.), Else (1874.-1954.), Arno (1879.-1948.), Frieda (1881.-1943.), Rosa (1883.-1942.), Erna (1890.-1978.). Zbog bliske starosne dobi, Erna i Edith bit će posebno povezane.

Dvanaestog listopada 1891. slavio se Yom Kippur, Dan Velikog pomirenja. Za Židove ovaj dan ima jedinstveno značenje unutar židovske godine i njezinih blagdana, izražavajući duboko religiozno značenje. Majka Auguste je uvijek pridavala posebnu važnost činjenici da se rođenje Edith poklopilo s ovom svetkovinom.[12]

---

[11] O kontekstu koji je potpomogao katoličku refleksiju o ontološkim temeljima, Francisco Javier Sancho Fermín tvrdi: „No podemos olvidar que hay un factor psicológico fruto de la posguerra que favorece el crecimiento y prestigio del catolicismo: la situación de desgaste y angustia creada por la guerra llevò a muchos a plantearse el sentido auténtico de la vida, dando un paso en esta búsqueda hacia la religión, la espiritualidad y la mística […] El cattolicismo alemán tiene ante sí grandes retos, fondamentalmente el de superar la separación creada durante todo el siglo XIX entre el mundo católico y la cultura, entre fe, filosofia cristiana tradicional y pensamiento moderno. En este sentido se entenderà muy bien el porqué Edith Stein se encontrerá con un campo en el que su presencia es sumamente valiosa y apreciada.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *100 fichas sobre Edith Stein*, Burgos, 2005., 32.

[12] Usp. *Iz života jedne židovske obitelji,* 70 (*ESGA 1*, 35).

1.1. *Smrt oca*

Edith je bila u dobi od godine i pol kad je otac Siegfried zbog sunčanice umro na poslovnom putovanju.[13] Našli su ga mrtvoga na rubu ceste. Od tog trenutka je majka preuzela odgovornost za tvrtku koja se bavila drvom, usprkos mišljenju obitelji da bi je morala prodati. Ona će preuzeti vođenje snažnom, odlučnom, ujedno i ženskom rukom. Pokazat će sposobnost i intuiciju za poslove te poseban dar za odnose. Usprkos njezina neiskustva u neposrednom trgovačkom poslu, uspjet će izravnati sve dugove koje su opterećivale tvrtku već od vremena kada ju je kupio muž. Dugovi su bili razlog zbog čega majka nije htjela prodati tvrtku, u namjeri da štiti ime supruga.

Takva ekonomska situacija je zahtijevala od obitelji krajnju štedljivost. Djeca su rasla naviknuta na skroman način života okružena samo bitnim i neophodnim stvarima, a taj je stav pratio Edith i kasnije u načinu organizacije života te u osobnim potrepštinama. Međutim, ekonomska skromnost nije bila življena tako da bi u djeci izazvala osjećaj skučenosti ili tegobe. Obrnuto, kad Edith opisuje svoju obitelj izlazi na vidjelo radosna i vesela atmosfera, zahvaljujući posebno pažljivoj majčinoj ljubavi osobno prema svakom djetetu, mada s posebnim obzirom prema dvjema najmlađim kćerima, Erni i Edith. U kući je bila prisutna kulturalna živost te pažljivost prema formaciji, naslijeđene već od predaka vjernika.[14] To je na prirodan način pripremilo Edith kako bi razvijala njoj dane istaknute intelektualne darove, mada je već kao dijete bila potpuno svjesna da je biti dobar važnije od inteligencije.[15] Majka je bila sposobna širiti svoju pažnju i prema siromasima, kojima je darivala drva ili novaca, bili oni Židovi ili kršćani. Osim nježne ljubavi, majka je znala predati djeci snažnu životnu disciplinu i strogi moral, koji su joj bili potrebni kako bi se sama mogla brinuti za obitelj.

O ocu Edith nema, dakle, nikakvo neposredno sjećanje. U *Iz života jedne židovske obitelji* prisutna je jedna jedina bilješka koja se tiče odnosa između dvaju roditelja. U njoj Edith tvrdi da majka nije nikada rekla ni slova iz čega bi dale naslutiti velike poteškoće koje je morala podnositi u bračnom životu. Govorila je o mužu s izvanrednom ljubavi te je još nakon desetljeća očevidno patila kad je posjećivala mužev grob.[16]

---

[13] O smrti oca Edith Stein priča u: *Isto*, 38-40 (*ESGA 1*, 15-16).
[14] Usp. prvo poglavje Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 21.25-57 (*ESGA 1*, 5.6-28), gdje Edith pripovjeda o svojim precima temeljem sjećanja svoje majke, sakupljena 1933. g. prilikom posljednjeg boravka u Breslauu, prije ulaza u Karmel.
[15] Usp. *Isto*, 136 (*ESGA 1*, 81).
[16] Usp. *Isto*, 38 (*ESGA 1*, 14). Iz ove jedine diskretne bilješke povodom odnosa između roditelja dolazi na vidjelo poštovanje koje je Edith imala prema unutarnjoj čvrstoći majke.

Primjer majčine sposobnosti da se suoči sa toliko teškom situacijom, bez oslonca na vanjsku pomoć, omogućit će Edith iskustvo plemenite ženskosti. Ona sama će kasnije živjeti prema takvom primjeru ženskosti, duboko različitim od slike nemoći i nestabilnosti koja je bila pripisivana ženi u onom vremenu. Prema općem mišljenju, smatralo se da su žene nesposobne za zanimanja koja zahtijevaju snagu, mirnoću i odlučnost. Tada žene još nisu ni imale pravo glasa. Iskustvo koje je Edith stekla kod kuće u potpunosti je proturječilo takvim stereotipima. Čvrstina majke koja je ujedno bila i odlučna i nježna, pratit će Edith kroz sva razdoblja njezinog života.[17]

1.2. *Tragična događanja u obitelji*

Treće poglavlje autobiografske knjige *Iz života jedne židovske obitelji* – od čega na početku nestaje tridesetak stranica - opisuje događaj iz vremena kad je Edith bilo deset godina. Ona govori o smrti ujaka kojemu su djeca bila posebno privržena. Uzeo si je život zbog financijskog bankrota čiji uzrok nije bila vlastita djelatnost, nego stečaj trgovačkih djelatnosti braće kojima je posudio novac. Na taj način je i sam bio uvučen u stečaj, što ga je natjeralo na samoubojstvo. Edith opisuje pogrebnu atmosferu te govor rabina koji je, kao i u drugim prilikama, izrazio pohvalne riječi za pokojnika koje pak prisutnima nisu davale nikakve utjehe: „Molilo se doduše, svečanim tonom: 'I kad tijelo postane prah, duh se vraća Bogu koji ga je stvorio.' No iza toga nije stajala nikakva vjera u nastavak osobnog života ni u ponovni susret nakon smrti.“[18]

---

[17] Ne znači da se ne bi Edith znala postaviti s kritičkim odmakom prema nekim aspektima primljenog odgoja. Tu mislimo posebno na uvjerenje koje je naslijedila od majke, da se apsolutno može računati na snagu svoje volje, što je kasnije Edith vodilo do pretjeranog pouzdanja u sebe i u svoje snage. U autobiografiji Edith Stein opisuje tešku krizu koju je preživjela za vrijeme pripreme doktorata (usp. *Iz života jedne židovske obitelji*, 265-*ESGA 1*, 171), kad je došla do takvog beznađa da je željela smrt, sjeća se da je od svoje majke često čula: „Što se hoće, to se može“, i „Koliko se trudiš, toliko i dragi Bog pomaže“. Autorica je shvatila da je takvo uvjerenje pridonijelo njezinoj upornosti u poteškoćama. Međutim, u trenutku krize, ove majčine riječi koje su tako duboko ušle u nju nisu joj bile ni od kakve koristi. Iz gledišta antropološke strukture čovjeka, volja će uvijek ostati jako prisutna kod Edith Stein, također u vremenu zrelosti njezinog promišljanja. Utvrdit će da je volja jedini element ljudske prirode za koju ne vrijedi princip *ultra posse nemo obligatur***.** Pred time što osoba prepoznaje kao voljom Božjom za nju, ta ista osoba nikada nije lišena odgovornosti jer kad Bog nešto od nas zahtijeva, On daruje i sposobnost da to učinimo. Pa i onda kad bi to premašivalo naše snage. Usp. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, *ESGA 11-12*, 288-290, i *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 99.

[18] „Es wurde zwar mit feierlich erhobener Stimme gebetet: 'Und wenn der Leib zu Staub zerfällt, so kehrt der Geist zu Gott zurück, der ihn gegeben.' Aber dahinter stand kein Glaube an ein persönliches Fortleben und an ein Wiedersehen nach dem Tode.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 80 (*ESGA 1*, 41). Autorica prepoznaje da je pomanjkanje vjere u vječni život uzrok očajanja, u koje je tada palo mnogo Židova. Bilješka njemačkog izdavača na ovaj stranici objašnjava da je, što se tiče pogreba Židova, Edith Stein kasnije promijenila mišljenje. U hebrejskoj knjizi molitava za pokojne roditelje, za koju je pitala svoju obitelj kad je već bila u Karmelu (usp. Edith STEIN, Pismo 17. X. 1936. svojoj obitelji, *ESGA 3*, br. 485), našla je prisutnost iste vjere u vječni život koja nije tuđa židovstvu. U Pismu 19. VII. 1936. sestri Petri Brüning (*ESGA 3*, br. 467), Edith Stein tvrdi da je za Židove izvor utjehe također dolazak Mesije, ali - dodaje - kod većine Židova je takva vjera izumrla.

Tek je jedna godina prošla kad se u obitelji ponovno dogodila slična nesreća. Ovaj put radilo se o stricu. Edith je ovaj drugi događaj ostao u sjećanju kao nešto jako teškoga, još strašnije od prvoga jer su dvije smrti bile vremenski jako blizu. Sjeća se da je tada u svojem umu shvatila da je somoubojstvo strahoviti čin, sasvim različit od užasa smrti kao takve. Edith Stein tvrdi da je majka, puna snage i životne jakosti, rekla kako je takav čin moguće izvesti samo u trenutku duševne smetenosti, a ne u normalnom umnom stanju.

Kad je opisivala ove događaje za vrijeme pisanja *Iz života jedne židovske obitelji* (počela je 1933.), Edith je bila svjedokom ekonomskog rata koji je nacistički režim poduzeo protiv Židova, što je mnoge stvarno dovelo do očajanja te dramatičnog svršetka života. Iz njezinih riječi dolazi na vidjelo slika puna suosjećanja prema onome što se događalo njezinoj braći po krvi, a uskoro će htjeti ukazivati na otegotnu odgovornost takve politike postupnog ekonomskog pritiska na Židove, tj. na područje gdje su oni bili posebno ranjivi.[19]

2. **Vrijeme učenja i istraživanja**

2.1. *Školovanje u Breslauu*

Budući da je Edith bila najmlađe dijete te je vrlo rano izgubila oca, u obitelji su prema njoj bili posebno obzirni. Nikada joj nije nedostajalo ljubavi, posebno od strane starije braće i sestara. Već od prvih godina pokazivala je posebnu unutarnju živost, snažan i odlučan karakter, čvrst i introspektivan istovremeno. U njoj će se rano razvijati intelektualna znatiželja te želja za učenjem. Godine 1897., kad je joj bilo šest godina, Edith je započela pohađati „Viktoriaschule“ u rodnom gradu prije predviđenog vremena. Naime, pohađanje vrtića je ona sama shvatila kao osobnu uvredu.

Kad je završila osnovnu školu, upisala se u gimnaziju, također u Breslauu. Godine 1906., na veliko iznenađenje svojih najbližih, odlučila je prekinuti školovanje. Ona sama će objasniti odluku: „Djelomice je to možda bilo zato što su me počela zaokupljati razna,

[19] Edith Stein naime tvrdi: „Židov može godinama naporno, mukotrpno, neumorno raditi i podnositi krajnju oskudicu – dokle god mu je pred očima cilj. Ako mu se to uzme, on je slomljen; život mu se tada pokazuje besmislenim i on lako može odlučiti da ga odbaci. Istinskog vjernika, naravno, u tome će sprječavati pokornost Božjoj volji.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 81 („Der Jude kann zähe, mühevolle, unermüdliche Arbeit und die äußersten Entbehrungen Jahr um Jahr ertragen, solange er ein Ziel vor Augen sieht. Nimmt man ihm dies, dann bricht seine Spannkraft zusammen; das Leben erscheint ihm nun sinnlos, und so kommt er leicht dazu, es wegzuwerfen. Den wahrhaft Gläubigen freilich wird die Unterwerfung unter den göttlichen Willen davon zurückhalten.“ *ESGA 1*, 42). Takva tvrdnja podsjeća na spoznaje istraživanja neurologa, psihijatra te filozofa Viktora Emila Frankla, začetnika logoterapije, koji će razmatrati važnost čimbenika smisla za preživljavanje kao ljudskog bića, u takvoj mjeri ponižavajućoj te poništavajućoj stvarnosti kao što su bili koncentracijski logori. Usp. Viktor Emil FRANKL, *L'uomo in cerca di senso. Uno psicologo nei lager e altri scritti inediti*, Milano, 2017.

prije svega svjetonazorna pitanja o kojima je u školi bilo malo govora.“[20] To što ju je potaknulo da napusti školu opisuje kao „zdrav instinkt koji mi je govorio da sam već dosta sjedila u školskoj klupi i da mi treba promjena.“[21] Preselila se na nekoliko mjeseca kod najstarije sestre Else u Hamburg, kako bi joj pomagala u obiteljskom životu i njezi djece. Ovi su mjeseci za nju bili vrijeme sazrijevanja u njezinoj ženstvenosti i majčinskom osjećaju, ali isto tako, pod različitim aspektima, i u otvorenosti pogleda na život. Prepoznat će pronicavim pogledom: „Koliko su mi kućni poslovi dopuštali, čitala sam. Ponešto od onoga što sam čula i pročitala nije bilo dobro za mene. S obzirom na užu specijalnost moga svaka[22], u kuću su dolazile i knjige koje nisu baš namijenjene 15-godišnjakinji. K tomu, Max i Else su bili potpuni bezvjerci, religioznosti u toj kući uopće nije bilo. Tu sam se odučila od molitve, potpuno svjesno i po slobodnoj odluci.“[23]

Kad se vratila u Breslauu rodbina ju je jedva prepoznala, toliko se tijekom tog vremena fizički razvila.[24] Godine 1911. ponovno je nastavila s učenjem te položila maturu. Rezultat je bio tako izvrstan da je bila oslobođena usmenog dijela. Nakon toga, položila je još ispit iz grčkog jezika te dosegla i klasičnu zrelost.

2.2. *Studiranje - od Breslaua do Göttingena*

Nakon završetka školovanja, pitanje koji se pojavilo pri izboru studija bilo je za Edith od temeljnog značenja, tj. kamo usmjeravati svoj život. „Na svijetu smo kako bismo služili čovječanstvu – a to najbolje možemo ako radimo ono za što smo nadareni,“[25] što je pobijedilo njezine dvojbe. U Breslauu je upisala germanistiku, povijest, filozofiju te psihologiju mišljenja.[26]

---

[20] „Lag das wohl daran, daß mich mancherlei Fragen, vor allem weltanschauliche, zu beschäftigen begannen, von denen in der Schule wenig die Rede war.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 133 (*ESGA 1*, 79).

[21] „Ein gesunder Instinkt, der mir sagte, daß ich nun lange genug auf der Schulbank gesessen hätte und mal etwas anderes brauchte.“ *Isto* (*ESGA 1,* 79).

[22] Max Gordon, muž njezine starije sestre Else, bio je dermatolog.

[23] „So viel die häusliche Arbeit es erlaubte, las ich. Ich hörte und las auch manches, was mir nicht guttat. Durch das Spezialfach meines Schwagers kamen manche Bücher ins Haus, die nicht gerade für ein Mädchen von 15 Jahren berechnet waren. Außerdem waren Max und Else völlig ungläubig, Religion gab es in diesem Hause überhaupt nicht. Hier habe ich mir auch das Beten ganz bewußt und aus freiem Entschluß abgewöhnt.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 142 (*ESGA 1*, 86). Liberalni pogled prema religioznosti bio je u ovo vrijeme nešto dosta često: „Sotto l'influsso dell'insegnamento razionalista a scuola, la ragazza perde presto la fede ebraica. È un fatto che si denota anche in altri giovani ebrei. […] Perciò non è esatto dire che l'allontanamento dalla religione sia dovuto soltanto a difficoltà incontrate in famiglia.“ CARMELO DI MILANO, Sui sentieri della verità, 12.

[24] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 143 (*ESGA 1*, 87).

[25] „Wir sind auf der Welt, um der Menschheit zu dienen – das kann man am besten, wenn man das tut, wofür man die geeigneten Anlagen mitbringt.“ *Isto*, 168 (*ESGA 1*, 105).

[26] „Attratta dal problema della persona, all'università di Breslavia si iscrive a psicologia. Ascolta le lezioni di Höniswald e Stern, ma ne esce delusa. Non può accettare le loro teorie positivistiche e meccanicistiche.

Sveučilišno razdoblje u Breslauu je za Edith značio strastveno socijalno i političko angažiranje. „Ja sam pruska državljanka i Židovka“, izjavit će o sebi.[27] Njezin oblik asimiliranog židovstva omogućio joj je da se osjećala potpuno ukorijenjena u realnost u koju je bila uključena. Predavanja povijesti koje je započela na sveučilištu probudili su u njoj snažan interes za politička događanja, shvaćena kao povijest u zbivanju. Pojavio se čvrsti smisao za odgovornost te solidarnost sa cijelim čovječanstvom, kao i unutar male zajednice.[28] Govoreći o svojim mladenačkim prijateljstvima u Breslauu, potvrđuje da „nas je u to vrijeme silno zaokupljalo žensko pitanje.“[29] Zauzela se u borbi za žensko pravo glasa koje se u Njemačkoj prvi put ostvarilo 1919. g.[30]

Živjela je visoki etički idealizam, o kojem se kasnije samokritično izražavala: „Živjela sam u naivnoj samoobmani da je sve kod mene u redu: kao što često biva s ljudima bez vjere, a zadojenima uzvišenim etičkim idealizmom. Oduševljeni Dobrim, vjeruju da su i sami dobri.“[31]

Razočarana studijem psihologije mišljenja, od kojega je puno očekivala, shvatila je

---

La persona è qualcosa di più di una perfetta macchina.“ Carla BETTINELLI, L’itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, u: *Letture* 32 (1977.) 8-9, 505. Sama će nazvati znanstveno-eksperimentalnu psihologiju „psihologijom bez duše“. Ova tvrdnja je prisutna u Edith STEIN, *Žena*, Zagreb, 1990., 83 („Psychologie ohne Seele“, *ESGA 1*, 120). Autorica govori o psihologiji bez duše također u *Die Seelenburg*, u: *ESGA 11-12,* 398. Nedostatak s kojim se susrela, potaknut će traženje daljnjeg svjetla nad ustrojstvom osobe, usmjerujući je prema Göttingenu i orijentirujući je u izboru doktorske teme.

[27] Tako se izražava u tzv. *Pristupni Životopis* (*Inaugural Lebenslauf*), dokument koji je pratio dio doktorata, koji je bio izdan u 1917. Usp. *ESGA 1*, 270. Roman Ingarden, njezin bliski prijatelj, o identitetu Edith Stein tvrdi: „Bila je njemačka patriotkinja, potpuno uronjena u njemačku kulturu. Osim filozofije, posvetila se povijesti i njemačkim studijima. Bila je i zaštitnik pruske države. Ona sama piše da je već u mladosti bila liberalna i ljevičarka te da je u židovskim krugovima u to vrijeme bila prilično moderna.“ Roman INGARDEN, O badaniach filozoficznych Edith Stein (12.10.1891-9.8.1942), u: *Znak*, 202 (1971.) 4, 392.

[28] U vrijeme studija u Breslauu Edith je aktivno surađivala u studentskom životu. Sudjelovala u Pedagoškoj grupi, u Savezu za školsku reformu, u Ligi studenata, u Društvu za obuku odraslih. Osim toga davala je privatne instrukcije s namjerom da olakša ekonomski teret koji je opterećivao njezinu majku. Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 181-210 (*ESGA 1*, 113-134).

[29] „Heiß bewegten uns alle damals die Frauenfragen.“ *Isto*, 119 (*ESGA 1*, 69).

[30] „Snažan socijalni osjećaj odgovornosti potaknuo me je i na odlučan angažman u prilog ženskog prava glasa, koje unutar građanskoga ženskog pokreta tada nipošto nije bilo nešto samo na sebi razumljivo. Pruski savez za žensko pravo glasa, kojemu sam sa svojim prijateljicama pristupila jer se zalagao za punu političku ravnopravnost žena, okupljao je pretežno socijalistice.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 182 („Aus diesem starken sozialen Verantwortungsgefühl heraus trat ich auch entschieden für das Frauenstimmrecht ein; das war damals innerhalb der bürgerlichen Frauenbewegung noch durchaus nicht selbstverständlich. Der preußische Verein für Frauenstimmrecht, dem ich mit meinen Freundinnen beitrat, weil er die volle politische Gleichberechtigung für die Frauen anstrebte, umfaßte überwiegend Sozialistinnen.“ *EGSA 1*, 114). Usp. Također Pismo 30. XI. 1918. Romanu Ingardenu (*ESGA 4*, br. 60). Puno kasnije, u Pismu 8. VIII. 1931. sestri Kallisti Kopf, kad se Edith Stein založila kao predavačica za žensko pitanje, reći će: „Kao gimnazijalka i mlada studentica bila sam radikalna feministica. Kasnije sam izgubila zanimanje za to pitanje. Sada tražim čisto objektivna rješenja.“ („Als Gymnasiastin und junge Studentin bin ich radikale Frauenrechtlerin gewesen. Dann verlor ich das Interesse an der ganzen Frage. Jetzt suche ich, weil ich muß, nach rein sachlichen Lösungen.“) *ESGA 2*, br. 169.

[31] „So lebte ich in der naiven Selbsttäuschung, daß alles an mir recht sei: wie es bei ungläubigen Menschen mit einem hochgespannten ethischen Idealismus häufig ist. Weil man für das Gute begeistert ist, glaubt man selbst gut zu sein.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji,* 186 (*ESGA 1*, 117.).

da je ova znanost još nezrela i da u Breslauu nije mogla naći to što je tražila. Od prijatelja je doznala za fenomenologiju Husserla, od koga je čitala *Logische Untersuchungen* stječući poseban dojam zbog prisutnog uloženoga napora u razbistrivanju tijeka mišljenja. Nakon četiri semestra u Breslauu odlučila je promijeniti sveučilište.[32]

Godine 1913. se, dakle, preselila u Göttingen, gdje ju je Edmund Husserl primio kako bi slušala njegova predavanja. Od tog trenutka započinje intenzivnije Edithino osobno traženje, kako na nivou filozofije, tako i na nivou egzistencije. Tu se upoznaje s filozofima, budućim prijateljima, takozvane *Göttingenske škole*, s kojima će odnosi biti od suštinske važnosti za Edithino sazrjevanje.[33] Fenomenološka metoda, za koju je karakterističan napor da proniče u značenje biti stvari, tj. da dokuči smisao, a ne da ga nameće, oduševila je Edith. Takvo je postavljanje odgovaralo njezinim intelektualnim očekivanjima tražiteljice istine.[34] Ubrzo je pokazivala sposobnost dubokog razumijevanja načina razmišljanja učitelja.

Nakon dvaju semestara u Göttingenu (zimski 1912.-1913. i ljetni 1913. godine), odlučila je zamoliti Husserla da bude njezin mentor doktorskog rada. Izabrala je samo jedan argument prema običaju tog vremena, bilo za državni ispit bilo za doktorat.[35] Odlučila je obrađivati temu Empatije (*Einfühlung*). Ovo je bio argument na koji se Husserl često pozivao na predavanjima. Međutim, njegov sadržaj nije objasnio u dovoljnoj mjeri. Produbljivanje teme zahtijevalo je od Edith veliki napor. Na tome je radila vrlo intenzivno, sve do početka Prvog svjetskog rata.

Tada je prekinula studij kako bi se dragovoljno prijavila kao sestra Crvenog križa

---

[32] „Edith era giunta alla convinzione che la fenomenologia le avrebbe dato le necessarie chiarificazioni sulla persona, sull'io, sull'anima, quelle che la psicologia non aveva potuto offrirle." CARMELO DI MILANO, *Sui sentieri della verità*, 12.

[33] Glavni prijatelji filozofi su: Adolf i Anna Reinach, Roman Ingarden, Hans Lipps, Fritz Kaufmann. Posebno snažni utjecaj na nju izvršio je Max Scheler, iako više nije sudjelovao u *Göttingenskoj školi*. On se u tom vremenu ponovno približio Katoličkoj Crkvi. Prijateljica Hedwig Conrad-Martius, također pripadajuća *Göttingenskoj školi* prije dolaska Edith, govori o posebnoj duhovnoj vezi koja se stvorila među članovima škole zbog slobode te otvorenosti s kojima su suočavali istraživanje objektivnih temelja samih stvari, u različnim interesnim područjima. Ona definira to duhovno rođenje pod vodstvom učitelja Husserla. Tvrdi: „Wir besaßen keine Fachsprache, kein gemeinsames System, das am allerwenigsten. Es war nur der geöffnete Blick für die geistige Erreichbarkeit des Seins in allen seinen nur denkbar möglichen Gestaltungen (sofern ihr bloßes Wesen in Betracht kommt), was uns einte. Und die ungeheuren Perspektiven, die sich hieraus für die Grundlagenforschung (die Grundlagenforschung der Grundlagenforschungen!) aller nur denkbaren Wissenschaften ergaben. Es war das Ethos der sachlichen Reinheit und Reinlichkeit (Wust sagte 'Keuschheit'). Das mußte natürlich auf Gesinnung, Charakter und Lebensweise abfärben. So war es völlig selbstverständlich, daß wir untereinander befreundet waren, welcher Herkunft, Rasse, Konfession wir auch immer angehören mochten." Hedwig CONRAD-MARTIUS, Edith Stein von Hedwig Conrad-Martius, 64-65.

[34] Opisivanju vremena u Göttingenu Edith Stein posvećuje VII. poglavlje *Iz života jedne židovske obitelji*, 227-299 (*ESGA 1*, 145-197).

[35] Za opširni opis puta studiranja u pripremi doktorata, usp. uvodne biografske bilješke u talijanskom izdanju Edith STEIN, *Il problema dell'empatia*, Roma, 2016., 21-40.

na ratištu. „Moj život više nije moj“, rekla je sebi. „Sve moje snage pripadaju velikom događanju.“[36] Njezini studijski kolegi otputovali su na bojište. Ona se vratila u Breslauu, odakle je bio vjerojatniji poziv na bojište. Pohađala je tečaj za sestre Crvenog križa. Godine 1915. bila je pozvana da služi u Moraviji, u ratnoj bolnici za zarazne bolesti u Mährisch-Weisskirchenu gdje će ostati pet mjeseca.[37] Iz pripovjedi ovog vremena[38] dolaze na vidjelo njezina posebna sposobnost prilagodbe osjetljivim službama koje su joj bile povjerene. Pokazivala se vrijednom povjerenja, pažljivom prema patnjama čovjeka, sposobnom čuvanja osobne čestitosti, pa i u okolini koja nije izražavala plemenite vrijednosti kao što su bile njezine.

2.3. *Smrt Adolfa Reinacha*

Značenje smrti Adolfa Reinacha[39] za mladu Edith Stein može se razumjeti preko njezinih autobiografskih spisa, tj. *Iz života jedne židovske obitelji* i pisma. Studenti su ga duboko poštovali. U svojim predavanjima i fenomenološkim seminarima Reinach je uspio osvjetljavati ono što je kod Husserlovih objašnjenja ostalo mračno i komplicirano.[40] Reinachova je zasluga uvođenje Edith u ambijent fenomenologije.[41] Prvi susret s njim ostavio je na nju osobito pozitivan dojam. Raširio je njezin obzor prema nečemu novome,

[36] „Ich habe jetzt kein eigenes Leben mehr“, „Meine ganze Kraft gehört dem großen Geschehen.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 282 (*ESGA 1*, 184).

[37] Rat će započeti krajem srpnja 1914. godine. Edith Stein će služiti u bolnici u Märisch-Weißkirchenu od travnja do kolovoza 1915. Nakon oproštaja radi odmora nije više bila pozvana. U listopadu iste godine bolnica je bila zatvorena.

[38] Autorica je službi u bolnici posvetila VIII. poglavlje, usp. *Iz života jedne židovske obitelji*, 301-345 (*ESGA 1*, 197-230).

[39] Adolf Reinach (Mainz, 23. XII. 1883. - Dixmuiden, Belgija, 16. XI. 1917.), je 1904.godine doktorirao iz filozofije kod Theodora Lippsa i 1909. u Göttingenu postao sveučilišni profesor. Theodor Lipps (Wallhalben, 28. VI. 1951.- München, 17. X. 1914.), psiholog i filozof, bio je profesor u Bonnu, Breslauu i Münchenu. Njegovi studenti su bili Johannes Daubert i Alexander Pfänder, koji su utemeljitelji *Fenomenološke Škole u Münchenu*.

[40] Edith Stein tvrdi da je Reinach u tom vremenu bio „desna ruka Husserlu, prvenstveno kao posrednik između njega i studenata jer je izvrsno umio s ljudima, dok je Husserl u tome bio prilično bespomoćan.“ *Iz života jedne židovske obitelji*, 237 (War nun Husserls rechte Hand, vor allem das Bindeglied zwischen ihm und den Studenten, da er sich vorzüglich auf Menschen verstand, während Husserl darin ziemlich hilflos war, *ESGA 1*, 151). Njegova su razlaganja bila jasna i sigurna. Roman Ingarden je također iznio svoje mišljenje o Reinachu: „U Göttingenu je bio prisutan i drugi profesor filozofije kojeg smo mi duboko cijenili. Mlad momak, jer kad je umro bile su mu tridesetičetiri godine, a kad nam je predavao bilo mu je trideset: Adolf Reinach. Ako gledamo na sposobnost vođenja seminara, moram reći da je bio najbolji profesor kojeg sam imao. Ni Twardowski, ni Husserl nisu dosegli njegove sposobnosti formuliranja problema i predočavanja mogućih rješenja. Uvijek je pri ruci imao primjer i shvatio bi sve što smo mu rekli. To je bilo bitno, jer se mi, naravno, nismo jasno izražavali. Sjećam se njega jer je Edith Stein bila jako povezana s obitelji Reinach, tj. samim Reinachom i njegovom ženom, studijski i osobno.“ Roman INGARDEN, O badaniach filozoficznych Edith Stein (12. 10. 1891. - 9. 8. 1942.), 393, vlastiti prijevod.

[41] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 236 (*ESGA 1*, 151).

koje je do tada za nju bilo nepoznato.[42]

Edith pamti satove koje je proživjela tijekom Reinachovih vježbi kao najbogatije vrijeme provedeno u Göttingenu. Posebno zato jer su vježbe značile dragocjenu mogućnost zajedničke refleksije te istraživanja vođena njegovom sigurnom rukom.[43] Susreti s njim su u mladu Edith ulijevali osjećaj sigurnosti. Gledala je na njega kao uporište za studij, ali i – tijekom vremena – kao na pravog prijatelja.[44]

Kad je izbio rat, Reinach se odlučio dobrovoljno javiti u vojsku. U vremenu koje je proživio na ratištu, sazrijevat će u njemu duboko religiozna refleksija prema kršćanstvu[45]

---

[42] Tako se ona sama izrazila o prvom susretu s Reinachom, nakon dolaska u Göttingen: „Bila sam nakon tog susreta vrlo sretna i ispunjena nekom dubokom zahvalnošću. Imala sam dojam kao da mi još nikad nitko nije izišao ususret tako čista srca. Iskazi ljubavi među najbližom rodbinom ili dugogodišnjim prijateljima bili su mi sami po sebi razumljivi, no ovdje se radilo o nečemu posve drugom: bilo je to poput prvoga pogleda u sasvim nov svijet.“ *Isto*, 238 („Ich war nach dieser ersten Begegnung sehr glücklich und von einer tiefen Dankbarkeit erfüllt. Es war mir, als sei mir noch nie ein Mensch mit einer so reinen Herzensgüte entgegengekommen. Daß die nächsten Angehörigen und Freunde, die einen jahrelang kennen, einem Liebe erweisen, schien mir selbstverständlich. Aber hier lag etwas ganz anderes vor. Es war wie ein erster Blick in eine ganz neue Welt.“ *ESGA 1*, 152). Edith Stein spominje početke *Göttingenske Škole*: „Adolf Reinach bio je privatni docent na filozofiji. On i njegovi prijatelji Hans Theodor Conrad, Moritz Geiger i još nekoliko njih bili su prvobitno učenici Theodora Lippsa u Münchenu. Nakon izlaska 'Logičkih istraživanja' (Edmund Husserl, Logička istraživanja 1. dio, Halle 1900.; 2. dio, Halle 1901.) ustrajali su na tome da se na Lippsovu seminaru raspravlja o tom djelu. Nakon što je Husserl pozvan u Göttingen, zajedno su tamo došli godine 1905., kako bi ih sam Učitelj uputio u novu znanost. Bio je to početak 'Göttingenske škole'.“ *Isto*, 236-237 („Adolf Reinach war Privatdozent für Philosophie. Er und seine Freunde Hans Theodor Conrad, Moritz Geiger und einige andere waren ursprünglich Schüler von Theodor Lipps in München. Nach dem Erscheinen der 'Logischen Untersuchungen' hatten sie darauf bestanden, daß Lipps dieses Werk mit ihnen in seinem Seminar besprach. Nachdem Husserl nach Göttingen berufen war, waren sie i.J. 1905 zusammen dorthingekommen, um sich von dem Meister selbst in die Geheimnisse der neuen Wissenschaft einweihen zu lassen. Das war der Anfang der 'Göttinger Schule'.“ *ESGA 1*, 151).

[43] Ovako ih autorica opisuje: „Vjerojatno smo svi bili jednodušni u mišljenju da smo ovdje metodički najviše naučili. Reinach je s nama raspravljao o pitanjima koja su ga i samog zaokupljala u njegovom trenutnom istraživačkom radu: te zime i sljedećeg ljeta bio je to problem kretanja. Nije to bilo poučavanje i učenje, nego zajedničko traženje, slično kao u Filozofskom društvu ali pod rukom sigurna voditelja. Svi smo pred svojim mladim učiteljem osjećali duboko strahopoštovanje.“ *Isto,* 262 („Wir waren uns wohl alle darüber einig, daß wir hier methodisch am meisten lernten. Reinach besprach mit uns die Fragen, die ihn selbst in seiner eigenen Forscherarbeit gerade beschäftigten, in jenem Winter und dem folgenden Sommer das Problem der Bewegung. Das war kein Dozieren und Lernen, sondern ein gemeinsames Suchen, ähnlich wie in der Philosophischen Gesellschaft, aber an der Hand eines sicheren Führers. Alle hatten vor unserem jungen Lehrer eine tiefe Ehrfurcht.“ *ESGA 1*, 169).

[44] Usp. *Isto*, 267-270 i 280 (*ESGA 1*, 173-175 i 183).

[45] Supruzi Reinach su se krstili 9. travnja 1916., ulazeći u protestantsku Crkvu. Godine 1918. će se im pridružiti sestra Pauline Reinach (usp. bilješka u: *Iz života jedne židovske obitelji*, 236). Roman Ingarden svjedoči o njemu: „Budući da Reinach nije bio sposoban za vojsku jer je bio sitne građe, sam se javio, tražeći da ga prime. Bio je to posebni zanos 1914. godine, svi su htjeli ići u boj. Posljednji odgovor koji sam čuo od Reinacha, kad smo se opraštali 1914. g., nakon što sam ga upitao: 'I vi morate sudjelovati u tome?' Jer ja sam otišao u Poljsku da bih gledao što se zbiva, glasio je: 'Selbstverständlich, wir sehen uns wahrscheinlich das letzte Mal'. I tako je bilo. Ova smrt do koje je došlo u studenome 1917. bez dvojbe je na neki način utjecala na buduću osobnu sudbinu Edith Stein, posebno jer postoji još jedna važna činjenica. Reinach, budući da je bio na ratištu – stalno je bio na zapadnom bojštu, a pao je baš zbog svoje hrabrosti – iskusio je nešto, meni nepoznato, jer se nisam susreo s njime: religiozno iskustvo, to što je sigurno dotaklo Edith Stein jer ga je ona susrela u Göttingenu, kad je bio na dopustu. Vidio sam njezinu reakciju nakon smrti Reinacha, strašan dojam. Po mojem mišljenju, to je predstavljalo početak nekih promjena koje su se kasnije ostvarile.“ Roman INGARDEN, O badaniach filozoficznych Edith Stein (12. 10. 1891. - 9. 8. 1942.), 393, vlastiti prijevod.

u tolikoj mjeri da je u tom području vidio svu svoju filozofsku budućnost.[46] Koliko je smrt Reinacha duboko dirnula Edith Stein, svjedoče njezina pisma koja su slijedila nakon smrti prijatelja.[47] Prijateljstvo će se nastaviti sa ženom Annom[48] i s Paulinom[49], Adolfovom sestrom.

Nakon smrti muža, Anna se obratila Edith s molbom da bi ona sredila njegove filozofske spise. U prvim mjesecima 1918. Edith će primiti ostavštinu te mjesec dana proživjeti s udovicom kako bi zajedno mogle raditi u tome.[50] Bilo je to odlučujuće iskustvo za budućnost Edith.

2.4. *Asistentica kod Husserla*

Suradnja s Husserlom u svojstvu asistentice trajat će od 1916. do 1918., nešto manje od dvije godine.[51] Sama Edith je njemu predložila suradnju. Od jedne prijateljice je, naime, doznala da je „Učitelj", - kako su studenti običavali nazivati Husserla protiv njegove volje - trebao asistenta. Bilo je vrijeme rata. Reinach je bio na ratištu, kao i studenti. Husserl je trebao nekoga tko bi mogao razumjeti njegove stenografirane bilješke i, prije svega, nekoga tko bi bio sposoban proniknuti u njegovo razmišljanje, prisutno u fragmentiranom materijalu koji je trebalo uređivati i pripremiti za tiskanje. Tako će nastati II. svezak *Ideen*.

Tijekom jednog susreta u vezi s doktorskom disertacijom, a čiji tekst je Edith

[46] Usp Edith STEIN, Pismo 12. I. 1917. (*ESGA 2*, br. 4) Fritzu Kaufmannu, njezinom studentu u Göttingenu na tečajima uvođenja u fenomenologiju Husserla koje je ona vodila. U pismu tvrdi da je Reinach bio potpuno zaokupljen religioznim pitanjima i da bi se nakon rata htio posvetiti samo tom području.

[47] Nakon smrti Adolfa Reinacha pisma Edith, posebno ova Romanu Ingardenu, ali i Fritzu Kaufmannu i Erni, omogućuju nam slijediti njezino duševno raspoloženje.

[48] U Pismu 11. XI. 1919. Romanu Ingardenu (*ESGA 4*, br. 66), autorica tvrdi da joj je u tom trenutku Anna bila najbliža osoba. (Anna Reinach r. Stettenheimer, Stuttgard 21. VI. 1884. - München 29. XII. 1953.).

[49] Pauline Reinach (Mainz, 16. VIII. 1896. - opatija Ermeton, Belgija, 24. III. 1974.), u proljeće 1918. primit će krštenje u evangeličkoj Crkvi, a 1922. prelazi u Katoličku Crkvu. Godine 1924. postat će redovnicom benedektinkom.

[50] Usp. Pisma 12. II. 1918. Romanu Ingardenu (*ESGA 4*, br. 27) i Fritzu Kaufmannu 9. III. 1918. (*ESGA 2*, br. 6), u kojima tvrdi da je primila spise prijatelja. U pismu Kaufmannu piše da je primila neke stranice bilježaka filozofije religije, 'jako lijepe stvari', o kojima je htjela izdati neke stranice kao fragment. Osim toga je Edith Stein preuzela odgovornost za sakupljanje radova kao uspomenu na nestalog prijatelja za jedan broj *Jahrbuch-a* Husserla. Usprkos nastojanju, plan se nije ostvario. Međutim, 1921. je izašao antološki svezak: *Adolf Reinach Gesammelte Schriften*, Halle, pod vodstvom Edith Stein, u kojem su surađivali njegovi studenti, uz uvod Hedwige Conrad-Martius. Sada su kompletna Reinachova djela ponovno sabrana u dva sveska: *Sämtliche Werke* I: Die Werke; II: Kommentar und Textkritik, uz uredništvo K. Schuhmanna und Barrya Smitha, München, 1989.

[51] Prije nego bi počela raditi za Husserla, autorica je još morala završiti s poslom kao učiteljica u gimnaziji u Breslauu. Dakle, asistentica je bila od jeseni 1916. do početka 1918. O tome usp. Edith STEIN, Pismo 19. II. 1918. Romanu Ingardenu (*ESGA 4*, br. 28), u kojem tvrdi da je učitelju izložila svoje prigovore i da ne želi više nastaviti kao asistentica, mada mu je ostala na raspolaganju kad bi je on zatrebao. Usp. također Pismo 9. III. 1918. Fritzu Kaufmannu (*ESGA 2*, br. 6), u kojom prijatelja obavještava o zamolbi Husserlu da je oslobodi službe.

predala učitelju kako bi ga pitala za mišljenje, Husserl se vrlo pozitivno izrazio prema tekstu te je čak utvrdio da je u doktorskim istraživanjima Edith Stein u nekim aspektima preduhitrila to što on sam još nije bio razvio. Ona je tada iskoristila priliku da se ponudi za asistenticu. Učitelj je, pozitivno iznenađen, odmah prihvatio.[52]

Rad se pokazao zahtjevniji nego što si je ona sama predstavila. Količina neuređenog materijala bila je ogromna te ju je gotovo potpuno zaokupila, tako da sama nije mogla nastaviti vlastiti istraživački rad. Iako ju je to stajalo mnogo napora, s druge strane je ocijenila da je izdavanje učiteljevih djela od veće važnosti u odnosu prema njezinu malom životu.[53]

Međutim, problem koji se pojavio i koji nije bilo moguće riješiti je nedostatak suradnje kod Husserla. Učitelj si nije uzeo vremena da ponovno pregleda što je Edith Stein sređivala[54], iako bi njemu samome to bilo od koristi u smislu da bi mogao dobiti pregled tijeka svojeg cjelokupnog istraživanja. Naprotiv, nastavio je s analizama često ih započevši iznova, uvjeren da stara više ne vrijede. Takav odnos nije mogao zadovoljiti Edith Stein koja se osjetila više tajnicom, nego asistenticom. Takvo stanje ju je toliko iscrpljivalo na fizičkoj i psihičkoj razini da je u proljeću 1918. zamolila učitelja dozvolu kako bi mogla napustiti kod njega prihvaćeni posao.

Ipak, usprkos poteškoćama u razumijevanju i nedostatku suradnje, ona je uvijek

---

[52] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 386-388 (*ESGA 1*, 256-257). Također Pismo Fritzu Kaufmannu 16. VIII. 1916. (*ESGA 2*, br. 2) svjedoči početak njezine službe. Budući da je morala završiti posao učiteljice u Breslauu, objasnila je svoju buduću namjeru majci. Naime, financijski gledano, bila joj je potrebna još djelomična potpora obitelji jer je Husserlov honorar bio premalen da bi mogla živjeti od njega. Majka je dala svoj pristanak.

[53] Želja da prednost daje djelima učitelja s obzirom na svoj život, predstavlja karakterističku crtu Edith. Oduvijek joj je bila želja imati udjela u stvarnosti kako bi joj služila. Htjela je u njoj naći svoje vlastito mjesto. Nakon obraćenja, takav stav ostaje prisutan te se još učvršćuje. Doći će do razumijevanja sebe kao dionice posljednje stvarnosti, to jest povijesti spasenja i dionice čovječanstva, gledane iz kuta Božjeg spasiteljskog plana. Koje bi to bilo njezino mjesto postaje postupno jasno, zahvaljujući odnosu sinovskog povjerenja prema Bogu.

[54] Ingarden svjedoči: „Doktorsku radnju obranila je 3. kolovoza 1916. Nakon toga je postala Husserlova asistentica, s određenim zadatkom da radi na rukopisima koji su bili temelj takozvanih *Ideen* II. i III. Asistentica je ostala dvije godine. Moram istaknuti da je to bilo ne samo pohvalno djelo, jer je u nekim točkama bilo potrebno istraživati tekstove; znamo kako je Husserl pisao. Stupovi rukopisa, jako različiti, zahtijevali su redakciju. Međutim, prije svega se morao čitati stenografski tekst pomoću neke posebne stenografske metode Husserla sedamdesetih godina te ih, nakon toga, prepisivati na ruku. Ona je sve to i radila; bilo je stotina rukom napisanih listova. Kasnije se rastala od Husserla, u smislu da - na njezinu molbu - nije bila više njegova asistentica. Po mojem mišljenju, to se dogodilo jer on nije zadovoljio njezina opravdana očekivanja. Edith Stein je uredila II. i III. dio *Ideen*, tj. u današnjoj redakciji približno tisuću stranica rukopisa. Željela je da on raspravlja s njom kako bi razumjela ima li pravo, jer je u nekom smislu interpretirala tekst. Husserl nije nikad pristao na to jer su mu nakon publikacije prvog sveska *Ideen* naložili drugi posao, tako da je iz toga potpuno izašao. […] Nakon prekida, kao asistentica je privatno uredila drugi svezak *Ideen*, koji je vjerojatno temelj onoga što je bilo tiskano nakon rata. Zasluga je Edith Stein da danas imamo drugi svezak *Ideen.*“ Roman INGARDEN, O badaniach filozoficznych Edith Stein (12.10.1891-9.8.1942), 392-393, vlastiti prijevod.

ostala privržena učitelju i s njime duboko povezana. Cijenila ga je, za nju je on ostao filozof vremena, jedan od onih koji je promijenio tijek povijesti.[55] Svoju privrženost je pokazivala time da mu je ostala na raspolaganju za slučajnu pomoć, ako bi je on još zatrebao.

Ovo naporno iskustvo otkriva postojanu crtu njezinog stava prema životu: znala je, naime, ujediniti duboko osluškivanje okolnosti kako bi im služila i pozornu percepciju vlastite unutrašnjosti kao poziv koji ne smije zanemariti ni otkloniti. Osim toga, to otkriva njezinu sposobnost da na osobu gleda objektivno, kada osobni razlozi zbog nerazumijevanja nisu mogli umanjiti duboko poštovanje prema zaslugama svog učitelja.

2.5. *Nerazumijevanje s Romanom Ingardenom*

S namjerom prepoznavanja iskustava koja su kod Edith Stein poticala usmjeravanje prema dubokim strujama iz kojih treba crpiti autentični smisao stvarnosti, čini se kao primjereno promatrati istinsko prijateljstvo koje ju je vezalo s filozofom Romanom Ingardenom.[56] Edith Stein je Ingardena upoznala u Göttingenu, u koji je došao 1912. kako bi studirao fenomenologiju kod Husserla, prateći ga i u Frieburg, sve do 1918., godine njegova doktoriranja. Ostalo nam je svjedočenje dopisivanja između Edith Stein i Romana Ingardena, koje pokriva vremensko razdoblje između 1917. i 1938.[57]

Pisma otkrivaju povjerljivi i bliski odnos između dvaju filozofa. Preko pisama nam se predočuje život cijele *Göttingenske škole*, bilo kao povijesna panorama bilo kroz posebne crte osobnosti Edith Stein koje preko drugih izvora nisu izašle na vidjelo. Njihovo prijateljstvo se kreće preko kriznog razdoblja do preobrazbe. Naime, u 1918. g. gubi prijašnji snažni osobni karakter, vjerojatno zbog približavanja sklapanja Ingardenovog braka do kojeg će doći 1919. g. Intimno prijateljstvo kreće tada, u velikoj mjeri, prema fenomenološkim te religioznim argumentima.

Iz pisama 1918. dolazi do izražaja snažna želja te potreba autorice za suočavanjem

[55] Usp. Edith STEIN, Pisma 14. X. 1919. i 22. XI. 1919. Fritzu Kaufmannu (*ESGA 2*, br. 23 i 25).

[56] Roman Ingarden (Kraków, Austro-Ugarski Imperij, 5. II. 1993. - Kraków, Poljska, 4. VI. 1970.). Za opširniji pregled odnosa među Edith Stein i Romana Ingardena usp. četiri članka raznih autora: Stanisław GRYGIEL, Lettere di Edith Stein a Roman Ingarden, u: *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 103–113; Bianca Maria D'IPPOLITO, Lontano da Gottinga. Lettere di Edith Stein a Roman Ingarden, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 115–124; Luigia DI PINTO, Empatia e amicizia nelle lettere di Edith Stein a Roman Ingarden, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 125–132; Anna Maria PEZZELLA, Empatia e amicizia. Glosse all'epistolario di Edith Stein a Roman Ingarden, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 133–140. Članci su bili objavljeni u prigodu izdavanja knjige *Lettere a Roman Ingarden 1917-1938*, Città del Vaticano, 2001.

[57] Godine 1924. je Ingarden zamolio Edith Stein da mu vrati sva pisma, koja joj je on bio napisao. Usp. Edith STEIN, Pisma 25. X. 1924., br. 86, i 2. X. 1927., br. 111, *ESGA 4*, tako da danas imamo samo njezina pisma. Sabrana su u svesku ESGA 4, pod naslovom *Selbstbildnis in Briefen III. Briefe an Roman Ingarden.*

na nivou duboke unutrašnjosti, koje se ne zadovoljava formalnim riječima, nesposobnim otkrivati dušu onoga koji piše. Edith otvara prijatelju svoju percepciju duboke i bolne udaljenosti između njih, koja je za nju izvor patnje. Poziva ga neka joj piše samo nešto autentično.[58]

Preko ovog pismenog odnosa prepoznajemo osobnu crtu unutrašnjosti Edith Stein, koja već izražavala u njezinom interesu na temu *empatije*, tj. želju da bi mogla živjeti autentične odnose. Dolazi do izraza duboko značenje koje je Edith Stein pripisivala ljudskim odnosima, visoko očekivanje iskrenog i otvorenog zajedništva. Ona je, ustvari, bila već iskusila takvu duboku srodnost i razumijevanje među prijateljima *Göttingenske Škole*. Ovdje se to događa s većim čustvenim zanosom prema Romanu Ingardenu i, kasnije, još jednom prema Hansu Lippsu.[59]

Ton nekih pisama Ingardenu može izgledati čak i presumorno zbog njezine percepcije njihove unutarnje udaljenosti koju ona nije sposobna prihvatiti.

> Gledajte, sva Vaša pisma od našeg rastanka (isključivši prvo koje ste mi napisali u Göttingenu), bila su začuđujuće prazna i bez pravog unutarnjeg participiranja, kao kada netko ne piše radi potrebe, nego jer mu treba […] Nemojte misliti da vas prekoravam za to što ste učinili. […] Ali rastanak mi je bio toliko bolan – sa svoje strane sam se uvijek morala prisiliti da bih zauzdala svu svoju osobnost da ne bi napisala – i zato sam odlučila, prije

[58] Usp. Edith STEIN, Pisma 12. V. 1918., 17. V. 1918., 24. VI. 1918. (*ESGA 4*, br. 32, 33, 37). Ubrzo nakon toga Roman Ingarden se vjenčao. Na žalost Edith, on neće dijeliti s njom gotovo ništa o svom privatnom životu, ni o ženi, ni o rođenju djece.

[59] Hans Lipps (Pirna, 22. XI. 1889. - Dudino, Russija, 10. IX. 1941.), njemački filozof s posebnim zanimanjem za područje umjetnosti i estetike. Iz svjedočanstva prijateljice Hedwig Conrad Martius dolazi na vidjelo da je u godinama prijateljstva s Ingardenom, kod Edith bio prisutan i sentimentalan osjećaj prema Hansu Lippsu, također polazniku *Göttingenske Škole*. Što se tiče obraćenja Edith Stein, Hedwig tvrdi: „Amava Hans Lipps, il fenomenologo appartenente alla nostra cerchia, che più tardi fu professore ordinario a Francoforte ed è morto come medico davanti a Pietroburgo. Sono anche certa che l'avrebbe sposato se egli l'avesse voluto. Ma egli non volle. Quando ciò fu certo in modo assoluto, ebbi con lei un colloquio relativamente alla foto che, unica, si trovava ancora sulla piccola scrivania della nostra casa a Bergzabern. Le dissi che non era conveniente volersi dedicare ed affidare completamente a Dio e, al tempo stesso, avere sul tavolo (forse ho detto anche sul cuore, non so più bene) l'immagine di un uomo che non la voleva sposare. Ne fu profondamente colpita e poco dopo – forse immediatamente – tolse la foto dalla sua scrivania. Dopo che tutto ciò mi è tornato alla memoria, credo fermamente che questa profonda delusione di vita abbia contribuito non poco alla sua conversione e al suo battesimo, anzi alla scelta di vita claustrale. Sono ben lungi dal pensare che tale delusione sia stata il motivo di validità totale della sua conversione, come cinicamente crede la gente. Ma è pur vero che la grazia divina si serve di queste cose per trarre a sé le persone che sono chiamate." Hedwig CONRAD MARTIUS, Pismo *Nachlaß*, u: Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 71-72. Nam nije ostao direktni trag pismenog odnosa između Edith Stein i Hansa Lippsa. Često ime Hans Lipps i kratka opisivanja njegove osobe, ponekad podrobnije nego drugih prijatelja, pojavilo se u *Iz života jedne židovske obitelji*. Čini nam se da ne pokazuju dubinu veze koju je Edith, prema pripovijedanju prijateljice, osjetila prema njemu. Možda se tu izražava crta posebne suzdržljivosti Edith Stein u očitovanju vlastite unutrašnjosti.

svega, pričekati i vidjeti hoće li konačno doći „pravo“ pismo.[60]

Edith Stein kasnije govori o velikoj praznini između njih koju nije moguće ispuniti samo s jedne strane i moli Ingardena za oproštenje, budući da još daje toliku važnost svojem jadnom, malenomu ja, namjeravajući stremiti za čistom stvarnošću.[61]

Njihovo dopisivanje će se ponovno intenzivirati oko 1925.-1928. Ovaj put će se pisma odnositi na njezin religiozni izbor, prema kojem je Ingarden izražavao nesklonost. Edith je prijatelju pokušavala približiti razloge za svoj religiozni stav, posebno objašnjavajući narav svojeg doživljaja Boga.[62] Na vidjelo je s njezine strane izašao sasvim drugi ton govora od onoga koji je imala prije obraćenja, sada više pouzdan i umirujući te uz udaljenosti koje ljudski ne mogu biti ispunjene. Kao primjer nalazimo riječi prijatelju u pismu od 1. I. 1928.: „Dobro se sjećam kako je za mene bilo prije nego mi je skinuta koprena s očiju. Mogla bih reći sasvim slične stvari. […] Ako ozbiljno želite tražiti istinu o religioznim pitanjima, to znači tražiti Boga, a ne dokaz religioznog doživljaja, tada ćete nedvojbeno naći način.“ I odmah nakon toga mu preporučuje čitanje o svecima, počevši od španjolskih mistika.[63]

Nakon mnogo godina, kardinal Karol Wojtyła, nekadašnji student Romana Ingardena, zamolio ga je neka iznese svoje svjedočanstvo o filozofskom liku Edith Stein. Na tom predavanju iz 1968. godine kad je Ingarden govorio o temi doktorata Edith Stein, on opisuje nešto što je shvatio kao jako svojstveno Edith, a što je nju potaknulo k zahtjevnom istraživanju istine:

> To što je najviše boljelo bilo je pitanje kako objasniti mogućnost razumijevanja među ljudima, mogućnost da bi stvorili neku snažnu ljudsku zajednicu koja joj je, ne samo teoretski, nego i životno, bila jako potrebna. Rekao sam da je takva zajednica filozofa

[60] „Sehen Sie, alle Ihre Briefe seit unserer Trennung (mit Ausnahme des ersten, den Sie mir nach Göttingen schrieben) waren merkwürdig leer und ohne rechte innere Beteiligung, so wie es ist, wenn man nicht aus Bedürfnis, sondern aus 'Pflicht' schreibt. […] Denken Sie nicht, daß ich Ihnen irgendwelchen Vorwurf daraus gemacht hätte. […] Aber der Abstand war zu schmerzlich für mich – ich für meinen Teil mußte mich ja immer gewaltsam zurückhalten, um nicht mit dem Einsatz meiner vollen Persönlichkeit zu schreiben –, und so nahm ich mir vor, zunächst einmal zu warten, ob nicht doch schließlich ein 'richtiger' Brief käme.“ Edith STEIN, Pismo 12. V. 1918., *ESGA 4*, br. 32.

[61] „Vor allem dagegen, daß ich dieses erbärmliche bißchen Ich noch immer gar so wichtig nehme. – Ich nehme mir (zum –zigsten Male!) vor, mich fortan einer reinen Sachlichkeit zu befleißigen.“ Edith STEIN, Pismo 17. V. 1918., *ESGA 4*, br. 33.

[62] Usp. Edith STEIN, Pisma Romanu Ingardenu 13. XII. 1925., br. 96; 8. XI. 1927., br. 115; 20. XI. 1927., br. 117; 1. I. 1928., br. 120, *ESGA 4*.

[63] „Ich erinnere mich ja gut, wie es bei mir war, ehe die Binde von meinen Augen genommen wurde. Da hätte ich ganz ähnliche Dinge sagen können […] Wenn es Ihnen wirklich Ernst ist mit dem Suchen nach Wahrheit in religiösen Dingen, d. h. mit dem Suchen nach Gott, nicht nach dem Ausweis der religiösen Erfahrung, dann werden Sie zweifellos einen Weg finden.“ Edith STEIN, Pismo 1. I. 1928. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 120.

postojala u Göttingenu, kad smo se razumijevali često i bez riječi. Kad smo se susreli nakon više godina, samo nekoliko riječi bilo bi dovoljno da spoznamo što bi morao drugi učiniti i tome slično. Edith Stein se u ovoj grupi izrazito razvijala i puno godina je iz te skupine prijatelja održavala kontakte, s kime god je mogla. Međutim, ona je također trebala – sad to vidim iz njezinih osobnih sjećanja – zajedništvo s narodom čijim se članom prepoznala. Cijeli rat je živjela u posebnom stavu borbe jedne osobe za nešto. Htjela je služiti. Također, više puta mi je pisala kad je bila asistentica Husserla, pitajući se je li baš imala pravo baviti se u tom trenutku filozofijom i drugim 'glupostima' kad ljudi umiru, kad im je potrebno pomoći, kad… itd. Da, postojanje takve zajednice je stoga za nju osobno bilo nešto jako važno te je tražila mogućnost utemeljenja takve zajednice […] Jedna od tih je upravo empatija. Dakle, sva ova pitanja su ih međusobno povezivala.[64]

2.6. *Nemogućnost habilitacije za docenturu*

U godinama koje su slijedile njezinu doktoratu, Edith Stein je nastojala postići sveučilišno habilitiranije koje ženama u to doba još nije bilo dostupno.[65] Godine 1919. se učitelj Husserl ovako izrazio o Edith Stein u pismu preporuke za Sveučilište u Göttingenu: „Kad bi akademska karijera postala dostupna ženi, tada bih je više nego ikoga drugoga mogao toplo preporučiti za prijamni ispit za habilitaciju.“[66] Međutim, s fakultetske strane stvar nije ni bila uzeta u obzir: „Stvar uopće nije ni došla pred Fakultet, nego je bila otklonjena u potpunoj tišini.“[67]

Edith će još tri puta pokušavati postići habilitiranije: u Kielu, u Breslauu te

[64] „Ją najwięcej bolało zagadnienie jak wyjásnić możliwosci porozumienia między ludźmi, możliwości stworzeniś jakiejś wspólnoty ludzkiej, która nie tylko teoretycznie, ale i życiowo była jej jakoś bardzo potrzebna. Mówiłem o tym, że istniała taka wspólnota filozofów getyngeńskich, że myśmy się rozumieli często bez mówienia. Gdy po wielu latach przyjeżdżaliśmy, to już po paru słowach wiedzieliśmy co tamten miał robić itd. Edith Stein bardzo wrosła w ten zespół i bardzo długie lata utrzymywała kontakty z kim tylko mogła z tego zespołu przyjaciół. Ale potrzebowała także - widzę to teraz z jej osobistych wspomnień - wspólnoty z narodem, którego czuła się członkiem. Przeżywała całą wojnę w jakiejś szczególnej postawie walki jednej jakoby osoby o coś tam. I chciała służyć. Jeszcze gdy była asystentem u Husserla pisała do mnie wielokrotnie czy ma prawo właściwie zajmować się teraz filozofią i takimi głupstwami, kiedy ludzie giną, kiedy trzeba im pomagać, kiedy ... itd. Tak, że istnienie takiej wspólnoty było dla niej czymś osobiście bardzo istotnym, no i szukała ugruntowania możliwości powstania takiej wspólnoty. […] Jedną z nich jest właśnie 'wczueie'. Tak wię wszystkie te sprawy ściśle ze sobą wiązała.“ Roman INGARDEN, O badaniach filozoficznych Edith Stein (12.10.1891-9.8.1942), 402-403. Mislimo da je opisivanje Ingardena važno zbog prijateljske blizine Edith Stein, ali i stoga jer se zrcali način gledanja i razmišljanja fenomenološko-realističnog stajališta. To što autor tvrdi o životu Edith Stein tiče se njezinih filozofskih djela, ali i filozofska misao je kod nje stalno povezana sa životom.

[65] Prva habilitacija priznata jednoj ženi održana je u Sveučilištu u Münchenu u veljači 1919. g. Usp. Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 73.

[66] „Sollte die akademische Laufbahn für Damen eröffnet werden, so könnte ich sie an allererster Stelle u: aufs wärmste für die Zulassung zur Habilitation empfehlen.“ Edmund HUSSERL, Pismo preporuke za Edith Stein 6. II. 1919., *ESGA 2*, br. 16.

[67] „Die Sache ist gar nicht vor die Fakultät gekommen, sondern in aller Stille erledigt worden.“ Edith STEIN, Pismo 8. XI. 1919. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 2*, br. 24.

naposlijetku 1931. godine u Freiburgu kod Heideggera koji je naslijedio katedru Husserla. Međutim, Edith Stein je ocijenio previše katoličkom.[68] Ni drugi docent, katolik Martin Honecker nije ju podupirao, budući da je sam imao drugog kandidata. U tom vremenu poteškoća za postizanje habilitiranja nije bila samo biti žena, već prije svega otvorena nesklonost prema onima koji se nisu smatrali arijevcima.

2.7. *Sudioništvu u patnjama bliskih osoba*

Za vrijeme studija i fenomenološkog istraživanja, Edith će se susresti s bolnim događajima koji su je uključili u patnje bliskih osoba. Preko njih dolazi na vidjelo Edithin tankoćutan osjećaj odgovornosti prema životu drugih. Jedan od tih događaja je smrt prijatelja Georga Moskiewicza.[69] Iako je službeni razlog smrti bio srčani udar, Edith je povezuje s depresijom kojoj je Georg bio sklon. O tome govori Romanu Ingardenu. Riječi izražavaju u kolikoj mjeri se Edith prepoznala kao odgovorna za sudbinu nesretnog prijatelja:

> Prije nekoliko dana primila sam iz Breslaua vijest da je Moskiewicz iznenada umro. Izjavili su, zbog srčane paralize. Međutim, nitko nikada prije nije čuo o srčanoj mani. S druge strane, godinama je patio zbog stalne depresije te mi se čini teško sumnjati – a također i mojoj prijateljici, koja je njemu bila jako bliska – da se on sam nije rastao sa životom. Koji dio duga dolazi na moj račun, ne mogu pogoditi. Sigurno je da sam sama dio onih koji su ga postupno doveli tako daleko. Naravno, bez ikakve loše namjere. Ali upravo je to užas, da se zbog čiste nepromišljenosti i bez da bismo znali koje to posljedice mogu biti, nekoga može mučiti do smrti.[70]

---

[68] O habilitiranju Edith Stein govori u Pismima Romanu Ingardenu 27. XII. 1918., 16. IX. 1919., 11. XI. 1919., 15. III. 1920., 30. IV. 1920., 9. IX. 1920. (*ESGA 4*, br. 63, 65, 66, 67, 68, 70). 30. IV. 1920. prijatelju će reći da se ne isplati izgubiti toliko vremena i snage koje bi mogle biti bolje iskorištene. Ponovno će mu govoriti o habilitiranju 14. VI. 1931. i 29. XI. 1931. (*ESGA 4*, br. 150 i 151).

[69] Georg Moskiewicz (svibanj 1878. - siječanj 1918., Breslauu), liječnik i filozof. Edith Stein ga je susrela u Breslauu. On je joj savjetovao neka napusti filozofiju u Breslauu i neka se okrene prema *Logische Untersuchungen* Husserla (usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 206 - *ESGA 1*, 131), koje će je voditi do Göttingena. U autobiografiji autorica često spominje Moskiewicza, možda i zbog osjećaja zahvalnosti jer joj se preko njega otvorio put u fenomenologiju, ali i zbog tragičnog svršetka prijateljeva života, koji je dao naslutiti njegovu duboku i dugotrajnu unutarnju patnju.

[70] „Vor einigen Tagen erhielt ich aus Breslau die Nachricht, daß Moskiewicz plötzlich gestorben ist. An Herzlähmung, heißt es. Es hat aber früher nie jemand etwas von einem Herzfehler gewußt. Dagegen litt er seit Jahren an einer stets zunehmenden Depression, und es erscheint mir kaum zweifelhaft – und ebenso meiner Freundin, die ihm sehr nahe stand –, daß er selbst seinem Leben ein Ende gemacht hat. Wieviel von der Schuld auf mein Konto kommt, kann ich nicht ermessen. Daß ich mit zu den Menschen gehöre, die ihn allmählich so weit gebracht haben, ist ganz gewiß. Natürlich hat man nie etwas Böses gewollt. Aber das ist gerade das Schreckliche, daß man aus bloßer Gedankenlosigkeit und ohne zu ahnen, welche Wirkungen von einem ausgehen, einen Menschen zu Tode quälen kann.“ Edith STEIN, Pismo 5. VII. 1918. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 38. O tome piše 6. VII. 1918. također sestri Erni, *ESGA 2*, br. 10.

U *Iz života jedne židovske obitelji* Edith pripovjeda o još jednoj prigodi, kad se na blizak način susrela sa psihičkim problemima prijateljice. Riječ je o Toni Mayer, s kojom je bila povezana dugotrajnim prijateljstvom.[71] Kad Edith govori o njoj, izražava duboku sućut i bliskost prema toj prijateljici. Obje iz Breslaua, ponovno su se susrele u Göttingenu, gdje se Toni preselila radi jedne godine studija kod Husserla. Edith govori sa zahvalnošću o tankoćutnoj prisutnosti Toni i s bolom se sjeća progresivnog pogoršanja umnog stanja prijateljice, koje će je dovesti do smještanja u psihijatrijsku bolnicu uz duboku patnju roditelja.

Također je bolni događaj bila rastava braka bratića Richarda Couranta i žene Nelli, koji su stanovali u Göttingenu.[72] Edith Stein je bila uključena u njihovu delikatnu bračnu krizu. Željela je razumijeti je li zaista prisutan osnovani razlog za takvu radikalnu odluku. Na njezinu veliku žalost, proces rastave dvaju supružnika će se nastavljati.

Samo dvije godine prije, 1914. godine, se već nalazila u sličnoj situaciji, kad je sama i cijela njezina obitelj podupirala sestru Else i muža Maxa Gordona,[73] kako bi oni u bračnom životu opet našli zajednički jezik i mir. Tada je, na sreću, odnos izdržao i supruzi su se opet približili, zahvaljujući diskretnoj prisutnosti Edith te obitelji.

Osim svega toga što je ovdje spomenuto, konstantni izvor zabrinutosti u životu Edith Stein u vremenu kad je živjela između Göttingena i Freiburga, bila je napeta atmosfera zbivajućeg rata, koja je svaki osobni događaj povezivala s ozbiljnošću smrti, razaranja te stalnom čežnjom za ponovno uspostavljenim mirom.[74]

Smatramo da će sva ta iskustva na koja smo ukazali na ovom prvom biografskom dijelu, pripremiti unutrašnjost Edith Stein za buduće obraćenje. Sigurno je da nisu samo ovi događaji utjecali na intelektualnu otvorenost i usmjeravali istraživanje Edith Stein. Ipak, u njima vidimo duboku vezu s osobnim pozivom, tj. imati udjela u Kristovu Križu. Ne u Slavnom Kristu, nego u Raspetom Kristu koji daruje svoj život u patnji za spas svijeta, zadnji smisao koji može osvjetljavati ono što za čovjeka predstavlja sama tama.

3. **Razdoblje krize i tranzicije**

U jednom pismu prijatelju Romanu Ingardenu 1925. godine, Edith Stein izričito spominje vrijeme duboke krize koju je prije obraćenja proživjela u svojoj nutrini:

---

[71] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 272-278. i 351-354 (*ESGA 1*, 177-191 i 232-233).
[72] Usp. *Isto*, 354-361 (*ESGA 1*, 234-240).
[73] Usp. *Isto*, 96 (*ESGA 1*, 53).
[74] Izričit poziv na takvu čežnju nalazimo već u: Edith STEIN, Pismo Romanu Ingardenu 27. IV. 1917., *ESGA 4*, br. 17: „Neće li dakle doći i mir? „ („Ob nicht dann auch der Friede kommt?“).

> Ali kad gledam unatrag na ovo doba, tada uvijek ispliva u prvi plan očajno unutarnje stanje u kojem sam se nalazila, ova neopisiva zbunjenost i tmina (uostalom ne znam jeste li Vi bili zaista toga svjesni. I za takvo stanje bilo je uistinu odgovorno samo u neznatnom dijelu to što sam doživjela u Freiburgu. Riječ je zapravo bila o krizi koja se dugo pripremala). Tada sam se nalazila više ili manje u situaciji kao kad je netko, tko je prije bio u opasnosti od utapljanja nakon dugo vremena u osvjetljenoj i toploj sobi, zaštićen i na potpuno sigurnom mjestu, okružen ljubavlju i brigom ruku koje pomažu, a zatim iznenada pred svojom dušom vidi slike tamnih, hladnih grobnih valova. Što se drugo može osjetiti nego strah i, nakon toga, beskonačna zahvalnost prema snažnoj ruci koja ga je tako divno uhvatila te ga vodila u sigurnu zemlju?[75]

U retrospektivnom gledanju autorica, dakle, ističe svoje unutarnje stanje „neopisive zbunjenosti i tmine“, za koje nisu sumnjali ni najbliži prijatelji.[76] Vrijeme na koje se Edith Stein tu poziva su godine koje slijede nakon razdoblja u Freiburgu, kad je bila asistentica učitelja Edmunda Husserla. Znamo da je ovo bilo jako zahtjevno i intenzivno doba, kako na nivou rada tako i na nivou odnosa prema učitelju. Ona specificira da je kriza proizlazila samo u neznatnoj mjeri iz tog iskustva te priznaje da korijeni krize sežu daleko.

Predodžba koju je Edith Stein ovdje prikazala rječito izražava prisutnost očajnog straha u njoj, koji je kasnije pobijeđen od nečega što joj je donijelo svjetlost, mir, osjećaj sigurnosti i brižnost punu ljubavi. Usred takvog osjećaja sigurnosti, ponovno se pojavljuje očaj, tamni valovi smrti te hvatanje snažne ruke koja je spasava od prijeteće mračne opasnosti.

Ne možemo točno razumjeti na što se takve riječi odnose ali sigurno odgovaraju unutarnjom stanju autorice, uvijek pozorne i vjerodostojne u opisivanju unutarnjih doživljaja. Njezin oštrouman pogled prodire u prošlost, do korijena krize, razumijevajući je u širokom kontekstu cijelog života.

Njezino ljudsko sazrijevanje otvorilo je put preko napornog traženja posljednje i

---

[75] „Aber wenn ich auf jene Zeit zurückblikke, dann steht immer im Vordergrund die trostlose innere Verfassung, in der ich mich befand, diese unsagbare Verwirrung und Dunkelheit. (Ich weißnicht, ob Sie da überhaupt so recht hineingesehen haben. Und verantwortlich dafür war wirklich nur zum geringsten Teil, was ich in Freiburg erlebte. Es war eine lange vorbereitete Krisis.) Mir ist dann etwa so wie einem, der in Gefahr war zu ertrinken, und dem lange nachher im hellen, warmen Zimmer, wo er ganz geborgen ist in Sicherheit und rings umgeben von Liebe und Fürsorge und hilfreichen Händen, auf einmal das Bild des dunklen, kalten Wellengrabs vor der Seele steht. Was soll man dann anders fühlen als Schauder und dazu eine grenzenlose Dankbarkeit gegen den starken Arm, der einen wunderbar ergriffen und ans sichere Land getragen hat?“ Edith STEIN, Pismo Romanu Ingardenu, 13. XII. 1925., *ESGA 4*, br. 96.

[76] Osim iz pisama, ovo vrijeme poteškoća dolazi na vidjelo iz same autobiografije. Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske* obitelji, 265 i 356 (*ESGA 1*, 171 i 236), kad je Edith Stein u Göttingenu, zimi 1913.-1914., napetost istraživanja za doktorski rad dovela do unutarnjeg očaja i pravog odbijanja u odnosu na vlastiti život. Usp. također *isto*, 224-225, kad još 1920. godine govori o krizi dok se nalazila u Breslauu kako bi pomagala u pripremi za vjenčanje sestre Erne, koje se zbilo u prosincu iste godine.

cjelovite istine o stvarima te posebno smisla ljudskog života. Takvo traženje je nužno mukotrpno jer odgovor nikada nije očevidan i brz. Nalazi se, naime, u dubinama, kamo ljudski pogled može doći samo uz pomoć milosti. Vjerujemo da je milost otvarala pogled i unutrašnjost Edith Stein na privilegiran način, preko zahtjevnog susreta s vlastitom i tuđom patnjom[77], sve do otkrivanja istine ljudskog života, tj. istine slučajnosti, mogućnosti biti i ne biti, slabosti i potpune ovisnosti. A s druge strane, to je prisutnost Providnosti kad prepoznamo da smo zaštićeni i nošeni od Boga.

Prije nego stupimo u razdoblje tranzicije koje će je voditi prema prihvaćanja vjere, možemo se upitati koji je bio oblik religioznosti s kojom je ona rasla u obitelji. Po njezinu svjedočanstvu i svjedočanstvu najbliže rodbine, židovstvo koje se u kući Stein živjelo nije bilo strogog tipa, u smislu jako svjesnog u nasljedovanju potankosti Zakona.[78] Sama priznaje da je bila formirana uz prilično liberalno razmišljanje.[79] Majka je bila jedina koja je u kući provodila židovske običaje te je svaku subotu i na velike blagdane pohađala sinagogu vodeći djecu sa sobom. Ipak, svoju religioznost nije uspjela prenijeti na njih. Međutim, Edith je prepoznala da je od majke naslijedila snažni osjećaj etičke dužnosti, odgovornosti i poštenja.

Znamo da se Edith Stein kad je imala petnaest godina svjesno odučila od molitve. Pretpostavljamo da je razlog ove odluke bio povezan s takvom religioznošću koja nije odgovarala njezinoj potrazi za istinom, koja je u njoj kao adolescentici rasla. Stoga njezino buduće obraćenje u katoličanstvo neće predstavljati prijelaz iz jedne vjere u drugu, već više obraćenje od vjerske ravnodušnosti prema vjeri.[80] Posebno kroz proučavanje fenomenološke metode, Edith Stein se počinjala oslobađati predrasuda, dakle i negativnih stavova prema vjeri. Također je dolazila u kontakt s vjernicima, čiji

[77] Čini nam se posebno duboko razumijevanje patra Francisca Javiera Sancho Fermín, koji na život Edith Stein gleda s vidika patnji s kojima se ona susretala kroz cijeli život, prije kao nespašena, poslije osvjetljena Kristom, što je konačno vodi do radikalnog voljnog te radosnog pristajanja vjeri kao način ostvarivanja osobnog darivanja kojemu je pozvano svako ljudsko biće. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *Santa Teresa Benedicta de la Cruz, Conferencia Edith Stein* (25. VII. 2017.), u: www.youtube.com/watch?v =ZEW3hGxFdyU (10. III. 2018.).

[78] Tako tvrdi nećakinja Susanne BATZDORFF, usp. *Aunt Edith: the Jewish Heritage of a Chatolic Saint*, Springfield, 2003., 95-96. Usp. također autobiografiju, kad Edith specificira da je jedino teta Mike „u kući sačuvala vjeru roditelja i brinula se za očuvanje tradicije, dok se u drugih povezanost sa židovstvom odvojila od religiozne podloge." Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 32 („Sie war die Einzige im Hause, die den Glauben der Eltern bewahrt hatte und für die Erhaltung der Tradition sorgte, während bei den andern der Zusammenhang mit dem Judentum von der religiösen Grundlage losgelöst war." *ESGA 1*, 10).

[79] Usp. *Isto*, 181 (*ESGA 1*, 113).

[80] Tako ističe Edithina nećakinja Suzanne Batzdorff, koja je od majke Erne, sestre po dobi najbliže Edith, primila pouzdane vijesti o obraćenju Edith: „Po mojemu mišljenju, obraćenje Edith Stein katolicizmu je dobro tumačiti kao prijelaz iz jedne nereligioznosti do religioznosti, a ne kao bijeg od dobro poznate i domaće vjeroispovjedi prema drugoj. Edith se već udaljila od židovstva prije nego ga je napustila." Waltraud HERBSTRITH, *Ein Lebensbild in Zeugnissen und Selbstzeugnissen*, Verlag, 1993., 78.

život ju je uvjerio. Razdoblje je to progresivnog dubljeg otvaranja intelekta i života.

Čini nam se nemoguće identificirati jasne i definitivne trenutke njezinog prijelaza iz nevjere na vjeru.[81] Radije smatramo da je dugo razdoblje pripremilo ovaj korak. Dva elementa karakteriziraju ovo prijelazno razdoblje: prvi je pad „naivnog" samopouzdanja; drugi su iskustva neočekivanog ponovnog rođenja, za koje je Edith Stein priznala da joj je bilo dano besplatno iskusiti.

3.1. *Pad „naivnog" samopouzdanja*

Unutarnji prijelazi koji su bili dani Edith Stein u ovom razdoblju tranzicije, usmjereni su prema zajedničkom učinku: progresivnom padu samopouzdanja i otvaranju novog iskustva, tj. spoznaji da je nošena Bogom. Razvijalo se to posebno u godinama između 1913. – kad se preselila u Sveučilište u Göttingenu – sve do ulaza u Katoličku Crkvu krštenjem u Bergzabernu 1. I. 1922. godine. Staro je moralo prepustiti mjesto novomu: stav naivnog somopouzdanja[82] morao je ustupiti mjesto djetinjem pouzdanju prema Bogu, koje pomiče gravitacijski centar od samih sebe na Boga. Takav prijelaz zahtijevat će od nje godine muka.[83]

U pismima i u *Iz života jedne židovske obitelji* autorica otkriva potrese koji su minirali njezino samopouzdanje. Krajem 1917. godine, odmah nakon smrti prijatelja Adolfa Reinacha, što ju je dovelo do dana intenzivne boli, piše Romanu Ingardenu: „To što sad tražim je mir i ponovno uspostavljanje mojeg potpuno slomljenog samopouzdanja."[84] Malo kasnije, s namjerom isticanja svoje nesposobnosti da bi bila značajno blizu prijatelju Ingardenu, ona mu piše: „Ovaj osjećaj apsolutne nemoći je nešto preteško za mene. Možda zato što sam drugima mogla s puno manjim naporom nešto pomoći. Međutim, treba jasno imati pred sobom svoju nesposobnost da bismo mogli biti liječeni od bezgraničnog naivnog pouzdanja u vlastitu volju i sposobnost, kao što sam

[81] Nasuprot onomu što se često tvrdi o obraćenju Edith Stein, - da se navodno dogodilo u tijeku samo jedne noći, kad je pročitala djelo *Vida* svete Terezije Avilske - njezin egzistencijalni hod prije govori o njezinom progresivnom dugotrajnom približanju vjeri.

[82] Usp. Edith STEIN, Pismo Romanu Ingardenu 12. II. 1918., *ESGA 4*, br. 27, i Hedwigi Conrad-Martius 13. XI. 1932., *ESGA 2*, br. 230. Kad se u fenomenologiji govori o naivnom stavu, podrazumijeva se ovakav prirodni stav, ne reflektiran koji shvaća stvarnost naivnim načinom kako se ona pojavljuje iz perspektive subjekta. U primjeru koji smo ovdje uzeli, Edith bi mogla misliti na naivno samopovjerenje, koje još nije prošlo kroz čišćenje osobnog kuta gledanja, što se često ostvaruje baš preko životnih kušnja.

[83] Možemo usporediti ovu situaciju s onakvom kakva je opisana u njezinom zadnjem djelu *Znanost Križa*, gdje tvrdi da najveću poteškoću da dođe do autentičnog centra svoje osobe doživljava onaj tko ima snažnu svijest samog sebe, „Ja-čovjeka". Usp. *Znanost Križa*, Zagreb, 1983., 100 („Ichmenschen", *ESGA 18*, 105). Na tom mjestu Edith ističe da svatko ima nešto od tog držanja u sebi, sve dok ne prođe kroz tamne noći, iskustva potpunog ispražnjenja samoga sebe koje omogućuje spuštanje do vlastitog dna.

[84] „Was ich jetzt suche, ist Ruhe und Wiederherstellung meines völlig gebrochenen Selbstbewußtseins." Edith STEIN, Pismo 24. XII. 1917. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 25.

činila ja.“[85] Samo nekoliko mjeseca unatrag, prije smrti prijatelja Reinacha, u drugom Pismu Ingardenu, ona je izrazila uvjerenje da može „vidjeti dosta jasno sve nevolje ove egzistencije i zato patiti, ali one izgube težinu i čovjeka ne mogu više pregaziti.“[86] Susret sa jakom boli, kao što je bila smrt tako drage osobe, hoće je učiniti nesposobnom da si sama pomogne.

U *Iz života jedne židovske obitelji* nalazi se mjesto gdje ona također govori o samopouzdanju. Opisuje susret sa Hansom Lippsom, kad mu je predstavila svoja shvaćanja o *empatiji*. Kritički komentar prijatelja natjerao ju je da se osjeća kao početnik: „Pojačao se moj dojam da sam se upustila u nešto što nadilazi moje snage.“[87]

Puno godina kasnije kad je govorila o svom pedagoškom radu nalazimo slične razmjene mišljenja s prijateljicom Hedwigom Conrad-Martius, kojoj je Edith priznala:

> Vrlo sam zahvalna na Vašem eseju: ne samo jer me jako prosvijetlio, nego sam iz toga još jedanput jasno vidjela što je autentični način filozofiranja i gdje su moje granice. Prepoznavanje vlastitih granica je posljednjih mjeseci u meni brzo napredovalo. Ne znam, sjećate li se da ste mi prije nekoliko godina jednom nešto rekli o tome, to jest o pomanjkanju takve spoznaje i o jednom sasvim naivnom samopouzdanju. Tada nisam o tome mnogo shvaćala. Obično se takva kritika razumije kad iznutra izađe svjetlo.[88]

Malo zatim će i prijateljicu Hedwig[89] zamoliti neka pročita spis *Potenz und Akt* s molbom da izrazi iskrenu i potpunu kritiku. Tom prilikom Edith Stein priznaje prijateljici svoju dvojbu o sebi kao filozofkinji, pitajući se je li možda pripisala sebi više sposobnosti od stvarno prisutnih. Tvrdi da ju je ova sumnja stalno pratila od kada joj je 1918. godine Hans Lipps izrazio radikalnu kritiku njezinog dijela *Psychische Kausalität*.

Iz ovih odlomaka izlaze na vidjelo pitanja koja su pratila Edith Stein u njezinu

---

[85] „Dieses Gefühl der absoluten achtlosigkeit ist etwas, worein ich mich gar zu schwer finden kann. Vielleicht weil ich andern gegenüber mit sehr viel geringerem Einsatz etwas ausgerichtet habe. Aber man muß wohl mal die eigene Ohnmacht recht nachdrücklich zu Gemüte geführt bekommen, um von dem grenzenlosen naiven Vertrauen auf sein Wollen und Können, wie ich es früher besaß, geheilt zu werden.“ Edith STEIN, Pismo 12. II. 1918. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 27.

[86] „Man kann dabei alle Wider wärtigkeiten dieses Daseins recht deutlich erkennen und gehörig darunter leiden – aber sie verlieren doch an Gewicht und können einen nicht mehr überwältigen.“ Edith STEIN, Pismo 9. IV. 1917. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 14.

[87] „Der Eindruck verstärkte sich, daß ich mich an etwas herangewagt hätte, was über meine Kräfte ging.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 266 (*ESGA 1*, 172).

[88] „Ich bin sehr dankbar für Ihren Aufsatz: nicht nur, weil er mir sachlich sehr erleuchtend war, sondern weil ich daran wieder einmal klar gesehen habe, was echtes Philosophieren ist und wo meine Grenzen sind. Diese Erkenntnis der eigenen Grenzen hat in den letzten Monaten bei mir rapide Fortschritte gemacht. Ich weiß nicht, ob Sie sich erinnern, daß Sie mir vor Jahren einmal etwas darüber gesagt haben – d. h. über den Mangel dieser Erkenntnis und ein allzu naives Selbstvertrauen. Damals habe ich nicht viel davon verstanden. Man versteht ja solche Kritik gewöhnlich erst, wenn einem von innen her das Licht dafür aufgeht.“ Edith STEIN, Pismo Hedwigi Conrad-Martius 13. XI. 1932., *ESGA 2*, br. 230.

[89] Edith STEIN, Pismo Hedwigi Conrad Martius 24. II. 1933., *ESGA 2*, br. 245.

filozofskom istraživanju i sumnje je li je bila zaista sposobna za „autonomni“ filozofski rad.[90] Napor kako bi dolazila do odgovora bit će praćen i radošću istraživačkog rada. Do odgovora je dolazila uz teški napor, učeći se otvaranju kako bi primila nadahnuće - temu dragu fenomenolozima - kao neku unutarnju svjetlost, sposobnu iznenaditi ju zbog spoznaja koje su se povezivale, primajući oblik te osobinu.[91] Počela je doživljavati da je predanost istraživanju, otvarajući se primanju unutarnje svjetlosti, imala smisao i neočekivano bogatstvo.

Nakon prihvaćanja vjere, predanje sebe Drugomu postaje njezin program života. U bilješkama jednog tjedna duhovnih vježbi, već blizu svršetka njezine egzistencije, čitamo tvrdnju koja može predstavljati sintezu životnog puta preko kojeg je Edith Stein – sestra Terezija Benedikta od Križa došla do Boga: „Stanje moje duše prije obraćenja: grijeh radikalne nevjere. Spasenje preko Božje milosti, bez svoje zasluge. Razmišljati često o tome, da bi postala ponizna.“[92] Ova tvrdnja potiče na razmišljanje da je nakon toliko godina predanog života u rukama Boga u Karmelu, Edith Stein prepoznala još uvijek otvorenu zadaću da svaki dan decentralizira svoj život od same sebe te ga ukorijeni u Bogu.

3.2. *Iskustva ponovnog rođenja iz duha*

U spisima Edith Stein prije obraćenja česta je prisutnost izraza „ponovno unutrašnje rođenje“. Ovim izrazom ukazuje na iskustvo obnavljanja snage, promjene pogleda na svijet, intimnog preobraženja.

3.2.1. Intelektualni preokret: pad predrasuda i susret sa svijetom vjere (1913.-1914.)

Godine studija u Göttingenu uvest će autoricu u metodu istraživanja svojstvenu fenomenologiji. Ovim putem će joj se otvoriti način gledanja na stvarnost stvari i života koji će, kako će sama reći, u njoj prouzročiti odbacivanje predrasuda i „naočnjake“. Time će u njoj nastati intelektualni preokret za koji će Husserlu biti zauvijek zahvalna.

Godine 1913. Edith Stein će u Göttingenu susresti i Maxa Schelera. Prepoznat će da joj je Max Scheler, sa sebi svojstvenom genijalnošću, uspio sugerirati dva smjera:

[90] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji,* 299 (*ESGA 1*, 197).
[91] Usp. *Isto*, 356 (*ESGA 1*, 236).
[92] „Zustand meiner Seele vor der Konversion: Sünde des radikalen Unglaubens. Rettung rein durch die Barmherzigkeit Gottes ohne eigenes Verdienst. Dies oft erwägen, um demütig zu werden.“ Edith STEIN, Bilješke duhovnih vježbi u Echtu, vođeni jezuitskim patrom Johannesom Hirschmannom, 6. XI. 1941., *ESGA 20*, 53.

religiozna pitanja jer je u tom trenutku postao branitelj katoličkog svijeta i suštinske analize vrijednosti koje obuhvaćaju etička pitanja.[93]

U kontaktu s njime, kao i preko drugih svakodnevnih kontakata s osobama *Göttingenske škole* koji su prihvaćali vjeru, u njoj će se otvarati potpuno nepoznati svijet.

> Za mene je, kao i za mnoge druge, u tim godinama njegov utjecaj [Maxa Schelera] postao značajan i na mnogo obuhvatnijoj razini od čisto filozofske. Ne znam koje se godine Scheler vratio u Katoličku Crkvu. Tada tomu nije moglo biti dugo. Svakako, u to je vrijeme bio posve prožet katoličkim idejama, zauzimajući se za njih svim sjajem svoga duha i svom svojom rječitošću. Bio je to moj prvi dodir s tim, dotada meni posve nepoznatim svijetom. Nije me još doveo k vjeri, ali mi je otvorio pristup „fenomenima" pokraj kojih više nisam mogla slijepo prolaziti. Nisu nas bez razloga stalno opominjali da sve sagledamo bez predrasuda, da odbacimo bilo kakve „naočnjake". Pale su brane racionalističkih predrasuda s kojima sam odrastala, a da ih nisam bila svjesna te se preda mnom odjednom pojavio svijet vjere. Ljudi s kojima sam dnevno dolazila u dodir i kojima sam se divila, živjeli su u tom svijetu koji je, u najmanju ruku, zavrijedio ozbiljno promišljanje. Još neko vrijeme nisam se upuštala u sustavno proučavanje vjerskih pitanja; previše su me zaokupljale druge stvari. Zadovoljila sam se time da bez otpora primam u sebe poticaje iz svoje okoline, koji su me postupno – a da to gotovo nisam ni opazila – preobražavali.[94]

---

[93] Bez obzira što je Edith Stein priznala koliko duguje Scheleru te da je on osoba u kojoj je u najčistom obliku susrela 'fenomen genijalnosti' (usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 249 – *ESGA 1*, 159), priznaje također da je „tragičnost Schelereva života u tome da mu je nedostajao smisao za znanstvenu strogost i točnost. U svim njegovim djelima evidentni su manjkovi, nejasnoće, proturječja, koji su onemogućili snažnu utemeljenost konstrukcije, prikrili su njezinu vrijednost svima s kojima bi mogao surađivati te ga nakraju natjerali na ponovno odricanje onoga što je bilo najglavnije" („Es war die Tragik in Schelers Leben, daß ihm der Sinn für wissenschaftliche Strenge und Exaktheit abging. Alle seine Werke weisen Lücken, Unklarheiten, Widersprüche auf, die eine feste Begründung des Baus unmöglich machten, das Wertvolle daran für viele, mit denen er hätte zusammenarbeiten können, verdeckten und schließlich dahin führten, daß er selbst das Wesentlichste wieder preisgab."), Edith STEIN, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie, *ESGA 9*, 102. Takvo mišljenje je prisutno i u pismu od 28. XI. 1926. Romanu Ingardenu: „Za mene je vrlo razumljivo da je nakon njegova rastanka s Crkvom sve postajalo sve više i više avanturističko te da mora konačno doći do idoliziranja samoga sebe. Ne znam je li bilo moguće koju od njegovih djela (osim možda prvog dijela Etike) opisati kao znanost, unatoč svim genijalnim intuicijama i usprkos svemu što se od njega može dobiti i onomu što njemu dugujem. Usput rečeno, vjerujem da i njegova zvijezda tone jer mi se čini da je izgubio ne samo moralno podršku, već i osnovu za školsku učinkovitost, čak ako je i dalje ostao u Kölnu. A to zapravo objašnjava grčevito, pojačano samopouzdanje." („Aber es ist mir sehr erklärlich, daß es seit seiner Trennung von der Kirche immer abenteuerlicher bei ihm wird und daß er schließlich dahin kommen muß, sich selbst zu vergötzen. Ich weiß nicht, ob irgend etwas von seinen Sachen - vielleicht den I. Teil der Ethik ausgenommen - als Wissenschaft bezeichnet werden kann, trotz aller genialen Intuitionen und trotz allem, was man von ihm gewinnen kann und was auch ich ihm verdanke. Ich glaube übrigens auch, daß sein Stern im Sinken ist, denn es scheint mir, daß er nicht nur den moralischen Rückhalt, sondern auch die Basis für eine Schulwirksamkeit verloren hat, wenn er auch noch in Köln geblieben ist. Und gerade dadurch erklärt sich vielleicht das krampfhaft gesteigerte Selbstbewußtsein.") *ESGA 4*, br. 102. Ove riječi izražavaju da je Edith Stein gledala na intelektualni i istraživački hod kao tijesno povezanih s egzistencijalnim putom.

[94] „Für mich wie für viele andere ist in jenen Jahren sein Einfluß weit über das Gebiet der Philosophie hinaus von Bedeutung geworden. Ich weiß nicht, in welchem Jahr Scheler zur katholischen Kirche

Hedwig Conrad-Martius, također formirana u fenomenološkom kontekstu Göttingena, Edithina krsna kuma, tvrdi da je među onima koji su pohađali *Göttingensku školu* postojala duboka kohezija, koju ona definira kao zajedničko „ponovno rođenje od duha".

> Prije svega postojalo je zajedništvo filozofske atmosfere u kojoj smo se s mnogim drugima rodili. Mi, koji smo bili najintimniji učenici našeg štovanog učitelja i voditelja Edmunda Husserla. „Duhovno rođeni!" Time želim reći da nije bilo govora *samo* o zajedničkom metodičkom načinu razmišljanja i istraživanja, još manje o zajedničkom poimanju svijeta ili nešto slično. Međutim, tip zajedničkog mišljenja i istraživanja odredio je - i određuje - među učenicima Husserla odnos koji ne mogu drukčije definirati nego (prirodno) rođenje od zajedničkog duha, koji se ipak *ne* poistovjećuje s općom koncepcijom života (Weltanschauung).[95]

Odnoseći se na proljeće 1914. godine u *Iz života jedne židovske obitelji,* sama izričito koristi riječ „ponovno rođenje" kako bi ukazala na dva susreta s Adolfom Reinachom u razdoblju njezine duboke krize i istrošene snage koju je od nje zahtijevala priprema doktorata o empatiji: „Nakon ta dva posjeta Reinachu kao da sam se ponovno rodila. Sva zasićenost životom je nestala. Moj spasilac činio mi se poput dobrog anđela, imala sam dojam kao da je čarobnom riječju pretvorio čudovišni izrod mojeg uma u jasnu

zurückgekehrt ist. Es kann damals nicht sehr lange zurückgelegen haben. Jedenfalls war es die Zeit, in der er ganz erfüllt war von katholischen Ideen und mit allem Glanz seines Geistes und seiner Sprachgewalt für sie zu werben verstand. Das war meine erste Berührung mit dieser mir bis dahin völlig unbekannten Welt. Sie führte mich noch nicht zum Glauben. Aber sie erschloß mir einen Bereich von 'Phänomenen', an denen ich nun nicht mehr blind vorbeigehen konnte. Nicht umsonst wurde uns beständig eingeschärft, daß wir alle Dinge vorurteilsfrei ins Auge fassen, alle 'Scheuklappen' abwerfen sollten. Die Schranken der rationalistischen Vorurteile, in denen ich aufgewachsen war, ohne es zu wissen, fielen, und die Welt des Glaubens stand plötzlich vor mir. Menschen, mit denen ich täglich umging, zu denen ich mit Bewunderung aufblickte, lebten darin. Sie mußte zum mindesten eines ernsthaften Nachdenkens wert sein. Vorläufig ging ich noch nicht an eine systematische Beschäftigung mit den Glaubensfragen; dazu war ich noch viel zu sehr von andern Dingen ausgefüllt. Ich begnügte mich damit, Anregungen aus meiner Umgebung widerstandslos in mich aufzunehmen, und wurde – fast ohne es zu merken – dadurch allmählich umgebildet." Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelj,* 249-250 (*ESGA 1*, 59-160). U bilješci se objašnjava da je Max Scheler, kršten 1899., napustio Katoličku Crkvu, a onda joj se vratio 1914. – nakon posjeta Beuronu – no samo privremeno. Utjecaj koji je Max Scheler imao na Edithino obraćenje je potvrđen Pismom patra Hirschmanna od 13. V. 1950. nadstojnici Karmela u Kölnu. Usp. Edith STEIN, Pismo 30. VIII. 1921. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 76, fusnota 4.

[95] „Da war zunächst die Gemeinsamkeit der philosophischen Atmosphäre, aus der wir mit vielen anderen herausgeboren waren. Wir, die wir persönlichste Schüler unseres hochverehrten Lehrers und Meisters Edmund Husserl gewesen sind. 'Geistig herausgeboren'! Hiermit möchte ich ausdrücken, daß es nicht *bloß* um eine gemeinsame Art methodischen Denkens und Forschens ging, erst recht nicht um eine gemeinsame Weltanschauung oder dergleichen. Die allerdings tief gemeinsame Art des Denkens und Forschens stellte - und stellt - einen Bezug zwischen den Husserlschülern her, den ich nicht anders bezeichnen kann denn als eine [natürliche] Geburt aus einem gemeinsamen Geist, der doch gerade *keine* inhaltlich gemeinsame Weltanschauung ist." Hedwig CONRAD-MARTIUS, Edith Stein von Hedwig Conrad-Martius, 62.

i skladnu cjelinu.“[96]

3.2.2. Zahtjevno doba pisanja doktorata (1914.-1916.)

Već smo spomenuli kako je Edith Stein nakon dva semestra predavanja u Göttingenu izrazila učitelju Husserlu svoju namjeru, tj. želju da za doktorski rad istražuje temu *empatija*. Zamolila je za njegovo praćenje kao mentora. Husserl je pristao na prijedlog. Rad na razjašnjavanju pojmova bio je jako intenzivan i zahtjevan. Omogućio je da joj se iskristalizira kut gledanja pod kojim bi trebala studirati pojam *empatija*. Naime, pristupi autora koji su do tada govorili o empatiji bili su mnogobrojni i različiti.

Kad je prekinula studij - a do prekida je došlo zbog poziva u zaraznu bolnicu u koju su je pozvali kao sestru Crvenog Križa - godine 1915., položila je državni ispit. Ponovno se posvetila studiju i produbila istraživanje na zahtjev Husserla, kako bi studij bio prikladan za doktorski rad. Poznata je bila zahtjevnost Husserla prema svojim studentima, budući da je od njih tražio izvorni i samostalni rad. Zbog toga joj nije pružio nikakvu pomoć. Autorica pamti da su konzultacije s njime radi doktorata postale zapravo prigode kako bi učitelj razmišljao, a ne kako bi ona iz tih razgovora mogla imati ikakvu korist koja bi se ticala njezine teme. Kako bi napredovala u razumijevanju koncepta empatije, morala je pročitati mnogo literature koju joj je sugerirao učitelj. Naime, bilo je dosta autora koji su do tada koristili pojam empatija, ali nisu mu pripisivali jednako značenje. Stein je posebno proučavala studije Theodora Lippsa.[97] Također je morala steći znanje o metodama različitih znanosti, kako bi joj postala potpuno jasna metoda koja bi izričito odgovarala fenomenološkom pristupu pojmu. Do takvog objašnjenja morala je doći sama. Značajna je njezina opaska: „Prvi put sam se tu susrela s onime što sam iskusila pri svakom kasnijem radu: knjige mi nisu ništa koristile sve dok samu stvar nisam vlastitim trudom dovela do jasnoće. To hrvanje oko jasnoće odvijalo se u meni uz velike muke, ne dajući mi mira ni danju ni noću.“[98] Budući da je to zahtijevalo mnogo snage i intenzivnog intelektualnog napora, bila je dovedena na rub očaja i stajala pred nečime što ju

[96] „Nach diesen beiden Besuchen bei Reinach war ich wie neugeboren. Aller Lebensüberdruß war verschwunden. Der Retter aus der Not erschien mir wie ein guter Engel. Es war mir, als hätte er durch ein Zauberwort die ungeheuerliche Ausgeburt meines armen Kopfes in ein klares und wohlgeordnetes Ganzes verwandelt.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 270 (*ESGA 1*, 175).

[97] Theodor Lipps (Wallhalben, 28. VI. 1851. - München, 17. X. 1914.), psiholog i filozof, bio je profesor u Bonnu, Breslauu i Münchenu, docent Johannesa Dauberta i Alexandra Pfändera koji su utemeljili fenomenološku *Münchensku školu*.

[98] „Zum erstenmal begegnete mir hier, was ich bei jeder späteren Arbeit wieder erfahren habe: Bücher nützten mir nichts, solange ich mir die fragliche Sache nicht in eigener Arbeit zur Klarheit gebracht hatte. Dieses Ringen um Klarheit vollzog sich nun in mir unter großen Qualen und ließ mir Tag und Nacht keine Ruhe.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 265 (*ESGA 1*, 171).

nadmašuje, kako joj se činilo. Tvrdila je:

> Malo-pomalo rad me je doveo u stanje istinskog očaja. Prvi put u životu stajala sam pred nečim što ne mogu svladati snagom volje. U meni su se, nesvjesno, vrlo duboko ukorijenile izreke moje majke: „Što se hoće, to se i može“ i „Kako se trudiš, tako i dragi Bog pomaže“. Često sam se hvalila kako je moja lubanja tvrđa od najtvrđeg zida, a sad sam udarala čelom do krvi ali neumoljivi zid nikako do popusti. Čak mi se život zbog toga učinio nepodnošljivim. Često sam doduše govorila sebi da je to besmisleno. […] No razumski razlozi nisu bili ni od kakve pomoći. Više nisam mogla ni preko ceste, a da ne poželim da me pregazi neko vozilo. A kad bih otišla na izlet, nadala sam se da ću se nekamo survati te se neću vratiti živa.[99]

Sjeća se kako su u tom vremenu bili jedini radosni i svijetli trenuci satovi predavanja Adolfa Reinacha. Nakon predavanja bojala se suočavanja s osamljenim borbama. Na savjet prijatelja Georga Moskiewicza odlučila je Reinacha upoznati s neizvjesnošću koja ju je mučila pred gomilama gradiva koje je skupila kako je studij napredovao. Stein opisuje ono što je u filozofskom istraživanju doživjela unutar sebe:

> Stajalo me je većeg intelektualnog naprezanja nego išta što sam dotad radila. Mislim da to teško može zamisliti onaj tko se nije i sam bavio stvaralačkim filozofskim radom. K tome se ne sjećam da sam već tada osjećala imalo one duboke sreće kao kasnije u radu kad god bih prevladala prvi bolni napor. Još nisam bila dosegla onaj stupanj jasnoće na kojemu duh može mirovati u zadobivenu uvidu i odatle, videći kako se otvaraju novi putevi, pouzdano kročiti naprijed. Napredovala sam pipkavo, kao u magli […] *Jedne* teškoće sam bila pošteđena: traženja riječi. Misli su mi gotovo same od sebe lako i sigurno prelazile u jezični izraz te su stajale na papiru tako čvrsto i određeno da čitatelj nije mogao naći ni traga bolima duhovnog porođaja.[100]

---

[99] „Nach und nach arbeitete ich mich in eine richtige Verzweiflung hinein. Es war zum erstenmal in meinem Leben, daß ich vor etwas stand, was ich nicht mit meinem Willen erzwingen konnte. Ohne daß ich es wußte, hatten sich die Kernsprüche meiner Mutter: 'Was man will, das kann man' und 'Wie man sich's vornimmt, so hilft der liebe Gott' ganz tief in mir festgesetzt. Oft hatte ich mich damit gerühmt, daß mein Schädel härter sei als die dicksten Mauern, und nun rannte ich mir die Stirn wund, und die unerbittliche Wand wollte nicht nachgeben. Das brachte mich so weit, daß mir das Leben unerträglich schien. Ich sagte mir oft selbst, daß das ja ganz unsinnig sei. Wenn ich die Doktorarbeit nicht fertigbrächte – fürs Staatsexamen würde es doch wohl reichen; und wenn ich keine große Philosophin werden könnte, dann doch vielleicht eine brauchbare Lehrerin. Aber die Vernunftgründe halfen nichts. Ich konnte nicht mehr über die Straße gehen, ohne zu wünschen, daß ein Wagen über mich hinwegführe. Und wenn ich einen Ausflug machte, dann hoffte ich, daß ich abstürzen und nicht lebendig zurückkommen würde.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 265 (*ESGA 1*, 171).

[100] „Es kostete eine so große geistige Anspannung wie noch nichts, was ich bisher gearbeitet hatte. Ich glaube, es kann sich davon kaum jemand eine Vorstellung machen, der nicht selbst schon schöpferischphilosophisch gearbeitet hat. Dabei erinnere ich mich nicht, daß ich damals schon etwas von jenem tiefen Glück empfunden hätte, wie ich es später stets beim Arbeiten fühlte, wenn einmal die erste schmerzhafte Anstrengung überwunden war. Ich hatte noch nicht jene Stufe der Klarheit erreicht, auf der

Susreti sa Reinachom utjecali su na nju iznimno ublažavajuće i ohrabrujuće. Isčeznula je odbojnost prema životu koju je prije toga osjetila.

> O, koliko je to sada bilo drukčije nego onda! Doduše, svakog sam jutra, pomalo se skanjujući, sjedala za pisaći stol. Bila sam kao sićušna točka u beskrajnu prostoru: iz te velike udaljenosti; hoće li mi išta prići što mogu razumijeti? Zavalila bih se unatrag na stolicu i usmjerila duh, s bolnom napetošću, na ono što bi mi trenutno bilo najvažnije pitanje. Nakon nekog vremena kao da se palilo svjetlo. Mogla sam u najmanju ruku formulirati pitanje i našla bih puteve da se s njime uhvatim u koštac. A čim bi mi se nešto razjasnilo, otvarala su se nova pitanja, u raznim smjerovima. […] Bila sam sva crvena u licu i zaražena pisanjem, a kroz mene je strujao dotad nepoznat osjećaj sreće. […] Čudila sam se svom znanju – o stvarima o kojima do prije nekoliko sati nisam ništa ni slutila – i radovala se zbog mnoštva započetih niti koje mogu nastaviti.[101]

Povjerenje koje je imala u pozitivni sud Reinacha prema njezinu istraživanju, bilo je potpuno. To joj je pružilo mir, omogućujući da nastavi pripremu doktorata. Godine 1916. Husserl se preselio iz Göttingena u Freiburg zbog novog zaduženja. Edith Stein će ga slijediti i tamo 3. kolovoza braniti svoj rad, kao jedina žena koja će te godine doktorirati. Ocjena rada bit će najviša: *summa cum laude*.[102]

3.2.3. Dirnuta križem: susret sa udovicom Reinach (proljeće 1918.)

Nakon smrti Adolfa Reinacha, udovica Anna obratila se Edith Stein uz molbu da

---

der Geist in einer gewonnenen Einsicht ruhen kann, von da aus neue Wege sich öffnen sieht und sicher fortschreitet. Ich tastete wie im Nebel voran. Was ich niederschrieb, erschien mir selbst seltsam, und wenn jemand anderer alles für Unsinn erklärt hätte, so hätte ich ihm sofort geglaubt. Vor einer Schwierigkeit blieb ich bewahrt: Ich brauchte kaum je nach Worten zu suchen. Die Gedanken formten sich mir wie von selbst leicht und sicher zum sprachlichen Ausdruck und standen dann so fest und bestimmt auf dem Papier, daß der Leser von den Schmerzen dieser geistigen Geburt keine Spur mehr fand.“ *Isto*, 269 (*ESGA 1*, 174). S nečim sličnim će se Edith susresti kad je nakon smrti Reinacha preuređivala spise kojima se on koristio za predavanje i začuđeno vidjela kako je prijatelj, u zaključku svakog filozofskog kolegija, u bilješkama napisao „Gotovo, Bogu hvala!“. Razumijevala je da su „sva ta sjajna postignuća bila rezultat neiskazivih napora i muka.“ *Isto*, 262 („'Fertig, Gott sei Dank!' Alle diese Glanzleistungen waren das Ergebnis unsäglicher Mühen und Qualen.“ *ESGA 1*, 169).

[101] „O wie anders ging das jetzt als damals! Freilich setzte ich mich jeden Morgen mit Zagen an meinen Schreibtisch. Ich war wie ein winzig kleiner Punkt im unendlichen Raum – würde aus dieser großen Weite etwas zu mir kommen, was ich fassen konnte? Ich legte mich in meinem Stuhl ganz weit hintenüber und richtete mit schmerzhafter Anspannung den Geist auf das, was mir gerade die dringlichste Frage war. Nach einer Weile war es, als ob ein Licht aufginge. Ich konnte zum mindesten die Frage formulieren und fand Wege, ihr zu Leibe zu rücken. Und sobald mir eine Sache klar war, eröffneten sich neue Fragen, nach verschiedenen Seiten […] ich wurde rot und heiß vom Schreiben und ein ungekanntes Glücksgefühl durchströmte mich. […] Ich war ganz erstaunt, was ich nun alles wußte – Dinge, von denen ich vor ein paar Stunden noch nichts geahnt hatte; und froh über die vielen angesponnenen Fäden, die ich wieder aufgreifen konnte.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji,* 356 (*ESGA 1*, 236).

[102] „L’argomento scelto e sviluppato pone già l’accento sull’ontologia dello spirito che sarà base e punto di partenza di tutta l’opera filosofica steiniana.“ CARMELO DI MILANO, *Sui sentieri della verità*, 13.

sredi spise pokojnog muža, s namjerom da ih izda. U veljači 1918. je primila tekstove kojima bilo potrebno preuređivanje. Cijeli mjesec travanj iste godine stanovala je kod Reinachovih, iščitavajući zajedno sa udovicom Annom svu muževu ostavštinu.[103] Imala je, dakle, mogućnost dugog zadržavanja s Annom. Ovaj susret će imati odlučujuću važnost za Edithinu buduću otvorenost vjeri. Ono što je nju duboko dirnulo bio je način na koji je udovica prihvatila smrt muža s kojim je bila povezana vezama duboke ljubavi. Kod udovice je Edith pronašla takvu unutrašnju snagu i mir u nošenju patnji da je bila iznenađena i potresena. Kasnije će priznati da joj je ovo bio prvi susret sa spasiteljskom snagom koju Kristov Križ prenosi onomu tko ga uzme na sebe.

Najvažnije svjedočanstvo o tom događaju dano je u pismu jezuitskog patra Johannesa Hirschmanna, koji je on naslovio predstojnici Karmela u Kölnu, sestri Tereziji Renati od svetoga Duha (Posselt), datirano 13. V. 1950., u kojem tvrdi:

> Odlučujući razlog njezinog obraćenja na kršćanstvo je bio, kako mi je sama ispričala, način na koji je gospođa Reinach, koja joj je bila bliska prijateljica, u snazi tajne Križa nosila žrtvu koja joj je bila dana smrću muža na frontu u tijeku Prvog svjetskog rata. U ovoj žrtvi je ona [Edith Stein] spoznala dokaz istine kršćanske religije i otvorila joj se. Tada se, nakon smrti Reinacha, zadržala u njegovoj kući kako bi pregledala njegovu ostavštinu.[104]

Prisutnost providnosti možemo prepoznati u koracima koji prethode ovom susretu. Pad predrasuda prema vjeri omogućen približavanjem fenomenološkoj metodi istraživanja istine, pripremio je njezinu unutrašnjost na mogućnost prepoznavanja u miru udovice Reinach odraz nadnaravne snage Križa Kristova. Tu dolazi na vidjelo realistični karakter Edith Stein: nju je uvjerilo živo svjedočenje sposobno spojiti duhovne struje, kao

---

[103] Do datuma njihovog susreta možemo doći posebno zahvaljujući Pismu 20. V. 1918. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 2*, br. 8.

[104] „Der Entscheidende anlaß zu ihrer Konversion zum Christentum war, wie sie mir erzählte, die art und weise, wie die ihr befreundete Frau Reinach in der Kraft des Kreuzesgeheimnisses das Opfer brachte, das ihr durch den Tod ihres Mannes an der front des ersten Weltkrieges auferlegt war. In diesem Opfer erlebte sie den erweis der Wahrheit der christlichen Religion und ward ihr geöffnet. Sie weilte damals nach dem Tode von Reinach in dessen Haus, um seinen Nachlaß durchzusehen.“ Johannes HIRSCHMANN, Pismo od 13. V. 1950. nadstojnici Karmela u Kölnu, u: Edith STEIN, Pismo 20. V. 1918. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 2*, br. 8, fusnota 2. Pater Hirschmann bio je teolog i propovjednik. Održao je duhovne vježbe u Karmelu, Echt, studenoga 1941. O tome svjedoče bilješke Edith Stein (*ESGA 20*, 50-62); u tijeku iste godine su s patrom Hirschmannom i kontaktirali povodom djela o Dioniziju Aeropagitu (usp. Pisma koji joj je napisao pater Hirschmann, *ESGA 3*, br. 688, 689, 696, 700, 702, 703, od travnja do studenog 1941.). Što se tiče utjecaja koji je susret s udovicom Reinach imao na Edith, također je važno svjedočenje sestre pokojnoga prijatelja Pauline Reinach, koje je dala za proces beatifikacije. U vrijeme događaja, Pauline je bila prisutna u Reinachovoj kući: „Potevo rendermi conto di quanto la Serva di Dio fosse scossa, vedendo come mia cognata aveva accettato la morte di suo marito con grande forza e rassegnazione. Allora vide come il cristianesimo fosse grande e proveniente da Dio. A quel tempo mia cognata era ancora protestante.“ Ulrich DOBHAN, Teresa d’Avila ed Edith Stein, u: Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi, Profeta per domani, Roma, 1998. www.ocd.pcn.net/edsi_ulr.htm (2. V. 2018.).

što će se i kasnije ponoviti kad će se ona susresti sa velikim kršćanskim misticima i svecima.

Uvjerio ju je način na koji se udovica nosila s velikom patnjom kojom je bila pogođena. Bolna praznina zbog pomanjkanja nade u vječni život i ponovni susret s rođacima nakon njihove smrti, a koja je proizilazila iz sjećanja na pogrebe kojima je prisustvovala kao dijete, primila je sada neočekivano i neslućeno ispunjenje. Prijateljica Anna joj je predala nešto o neopisivoj svjetlosti prepunoj nade, koja iz Križa istječe kao rijeka na sve koji Ga slijede.[105]

3.2.4. Razvoj ljudskog duha (Pismo Erni 6. VII. 1918.)

U pismu sestri Erni od 6. VII. 1918. Edith otkriva još jedan aspekt svojeg razumijevanja značenja **„**ponovnog rođenja iz duha**“**. Ona odgovara sestri koja se u jednom pismu koristila izrazito pesimističnim tonovima. Žalost zbog prisutnog rata bez izgleda za njegov svršetak, postala je još akutnija zbog smrti Edithinog prijatelja Georga Moskiewicza. Edith želi u ovoj prigodi predati sestri Erni ono uvjerenje iz kojeg sama crpi snagu i svjetlost:

> Zaista, jako me boli da nalazim tako pesimističan obrat u tebi i Rozi. Željela bih vam dati nešto od onoga što mi nakon svakog udarca ponovno daruje svježu snagu. Mogu samo reći da nakon svega što sam prošle godine doživjela, više nego ikada potvrđujem život. […] Dosta je sigurno da smo u trenutku preokreta u evoluciji života ljudskog duha, i ne bismo se trebali žaliti ako kriza traje dulje nego što bi to bilo povoljno prema individualnoj ocjeni. Sve to, što je sada tako užasno i na što ne želim prelaziti, je duh koji mora biti nadmašen. Međutim, novi duh je već tu i sigurno će nadvladati. To je dosta vidljivo u filozofiji i na početku nove umjetnosti, ekspresionizma. Kako su materijalizam i naturalizam ovdje nadmašeni, tako će sigurno biti, iako polako i uz bolne bitke, u svim drugim područjima života. […] Samo bih ti htjela prenijeti vjerovanje da razvoj koji možemo predvidjeti tek u skromnoj mjeri, i još manje kodeterminirati, na kraju krajeva jest dobar.[106]

---

[105] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 18 (*ESGA 18*, 15).

[106] „Es tut mir wirklich weh, bei Dir und bei Rosa so ausgesprochen pessimistische Wendungen zu finden. Ich möchte Euch so gern etwas von dem einflößen, was mir nach jedem neuen Schlage wieder frische Kraft gibt. Ich kann nur sagen, daß ich nach allem, was ich im letzten Jahr durchgemacht habe, das Leben stärker bejahe als je. […] Es ist doch ganz sicher, daß wir an einem Wendepunkt in der Entwicklung des menschlichen Geisteslebens stehen, und man darf sich nicht beklagen, wenn die Krisis länger dauert, als es dem einzelnen nach seinem Ermessen bekömmlich ist. Alles was jetzt so schrecklich ist und was ich gewiß nicht beschönigen will, das ist der Geist, der überwunden werden muß. Aber der neue Geist ist bereits da, und er wird sich zweifellos durchsetzen. Wir haben ihn ganz sichtbar in der Philosophie und in den Anfängen einer neuen Kunst im Expressionismus. Und so gewiß hier Materialismus und Naturalismus überwunden sind, so gewiß werden sie es – wenn auch langsam und unter schmerzlichen Kämpfen – auf allen andern Lebensgebieten. […] Nur den Glauben möchte ich Dir beibringen, daß die Entwicklung, deren

Obnova o kojoj Edith Stein ovdje govori nije izražena religioznim riječima. Pa ipak, ona može prepoznati da su događaji krajem 1917. i na početku 1918., a koji su njoj bili jako bolni, okrijepili njezin *da* životu.

3.2.5. Pozitivno kršćanstvo (Pismo Romanu Ingardenu 10. X. 1918.)

Kad je rat još bio u tijeku – dakle nije potaknuta vanjskim promjenama ili poboljšanjima – Edith Stein je izrazila prijatelju Romanu Ingardenu sintetički pogled na svoj život u posljednoj godini:

> Ne znam koliko ste Vi iz posljednjih tvrdnji razumjeli da imam sve više iskustva apsolutno pozitivnog kršćanstva. To me je oslobodilo od života koji me tlačio te mi istovremeno davalo snagu da ponovno prihvatim život sa zahvalnošću. Mogu, dakle, govoriti u najdubljem smislu o „ponovnom rođenju". Međutim, za mene je novi život tako intimno povezan s iskustvima posljednje godine, da se ni na koji način neću više od njih odvojiti; ona (iskustva) će uvijek biti za mene najživlja prisutnost. Samo, u njima više ne mogu vidjeti nesreću; obratno, ona spadaju u moj najskupocjeniji posjed.[107]

Vidljiv je kriterij procjenjivanja stvarnosti koji zna prepoznati kao dragocjeni dar to što u očima prijatelja Ingardena predstavlja izvor nesreće. Ta su iskustva bila istovremeno dragocjena i bolna, razumije ih kao dio sebe, svojeg identiteta.

Pozitivni stav prema vjeri pronalazimo već u jednom pismu prijatelju Ingardenu, približno dvije godine nakon toga. U njemu je Edith Stein tvrdila: „Nije moguće donijeti zaključke o biti osobe bez razmatranja pitanja o Bogu, kao što je nemoguće shvatiti što je povijest. Naravno, to još ne vidim jasno. Međutim, čim će *Ideen* biti spremne, želim se približiti ovim stvarima. To su pitanja koja me zanimaju."[108] Sa sigurnošću možemo naći duboki utjecaj Adolfa Reinacha u njegovu religioznom preokretu koji je doživljavao u godinama rata, na Edith Stein.[17]

Gang wir nur in sehr bescheidenen Grenzen vorausahnen und in noch viel bescheideneren Grenzen mitbestimmen können, letzten Endes eine gute ist." Edith STEIN, Pismo 6. VII. 1918. sestri Erni, *ESGA 2*, br. 10.

[107] „Ich weiß nicht, ob Sie es aus früheren Äußerungen schon entnommen haben, daß ich mich mehr und mehr zu einem durchaus positiven Christentum durchgerungen habe. Das hat mich von dem Leben befreit, das mich niedergeworfen hatte, und hat mir zugleich die Kraft gegeben, das Leben aufs neue und dankbar wieder aufzunehmen. Von einer 'Wiedergeburt' kann ich also in tiefstem Sinne sprechen. Aber das neue Leben ist doch für mich so innig verknüpft mit den Erlebnissen des letzten Jahres, daß ich mich nie in irgendeiner Form von ihnen lossagen werde; sie werden immer lebendigste Gegenwart für mich sein. Nur kann ich darin kein Unglück mehr sehen, im Gegenteil, sie gehören mit zu meinem wertvollsten Besitz." Edith STEIN, Pismo 10. X. 1918. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 53.

[108] „Es ist unmöglich, eine Lehre von der Person abzuschließen, ohne auf Gottesfragen einzugehen, und es ist unmöglich zu verstehen, was Geschichte ist. Klar sehe ich natürlich da noch gar nicht. Aber sobald die Ideen fertig sind, möchte ich an diese Sachen herangehen. Es sind die Fragen, die mich interessieren." Edith STEIN, Pismo 20. II. 1917. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 9.

3.2.6. Iskustvo „Odmor u Bogu“ (vjerojatno jesen, 1918.)

Postoji jedno posebno iskustvo u životu Edith Stein koje dobiva temeljno mjesto na njezinu putu obraćenja. Događaj je vrlo vjerojatno iz kasne jeseni 1918. godine. Riječ je o mističnom iskustvu[109] koje je ona doživjela već prije njezinog pristajanja uz vjeru[110], a za koje će morati proći još tri godine. Ovako ga sama opisuje:

> Postoji stanje odmora u Bogu, potpune opuštenosti od svake duhovne aktivnosti, u kojem se ne planira niti se donose odluke i ne čini se ništa, ali se sva budućnost predaje Božjoj volji, sebe se potpuno „prepušta sudbini“. Ovo stanje sam doživjela nedugo nakon iskustva koje je, nadmašujući moje snage, potpuno iscrpilo moju duhovnu energiju te mi oduzelo svaku mogućnost djelovanja. U usporedbi s obustavljanjem aktivnosti zbog nedostatka životne snage, odmaranje u Bogu je nešto posve novo i nesvodljivo. Prije je bila tišina smrti. Sada ga zamjenjuje osjećaj da smo čuvani, oslobođeni svega onoga što predstavlja zabrinutost, dužnost i odgovornost u odnosu na djelovanje. I dok se predajem ovom osjećaju, malo po malo me novi život počinje ispunjavati i - bez ikakvog napora volje – potiče me prema novim ostvarenjima. Kao da ovakva životna bujica izbije iz jednog djelovanja i jedne snage koja nije moja i koja, bez da išta zahtijeva od moje, postaje djelatna u meni. Jedini preduvjet za to duhovno ponovno rođenje čini se određena sposobnost apsorpcije koja je bazirana na strukturi osobe, oslobođene od psihičkog mehanizma.[111]

Ovo iskustvo možemo prepoznati kao *životni temelj* na koji će Edith Stein moći

---

[109] Usp. Marco PAOLINELLI, Esperienza mistica e conversione. Note a proposito di alcuni testi di Edith Stein, 517-583.

[110] Prepoznajemo prisutnost veze između opisivanja religioznog iskustva, koje je Reinach ostavio u svojim fragmentima o fenomenologiji religioznog iskustva - napisao ih je na bojištu 1916.-1917. i Edith ih je pročitala u 1918., nakon njegove smrti - i opisivanjem iskustva odmora u Bogu, uključena u djelu Edith STEIN, Psychische Kausalität, *ESGA 6*, 63-64. Cijeloviti izvorni Reinachov tekst, preveden na talijanskom jeziku, prisutan je u: Pierfrancesco STAGI, *La filosofia della religione di Adolf Reinach*, Feljton L’Assoluto. Appunti filosofico-religiosi (1916/1917), Roma, 2015.

[111] „Es gibt einen Zustand des Ruhens in Gott, der völligen Entspannung aller geistigen Tätigkeit, in dem man keinerlei Pläne macht, keine Entschlüsse faßt und erst recht nicht handelt, sondern alles Künftige dem göttlichen Willen anheimstellt, sich gänzlich „dem Schicksal überläßt“. Dieser Zustand ist mir etwa zuteil geworden, nachdem ein Erlebnis, das meine Kräfte überstieg, meine geistige Lebenskraft völlig aufgezehrt und mich aller Aktivität beraubt hat. Das Ruhen in Gott ist gegenüber dem Versagen der Aktivität aus Mangel an Lebenskraft etwas völlig Neues und Eigenartiges. Jenes war Totenstille. An ihre Stelle tritt nun das Gefühl des Geborgenseins, des aller Sorge und Verantwortung und Verpflichtung zum Handeln Enthobenseins. Und indem ich mich diesem Gefühl hingebe, beginnt nach und nach neues Leben mich zu erfüllen und mich – ohne alle willentliche Anspannung – zu neuer Betätigung zu treiben. Dieser belebende Zustrom erscheint als Ausfluß einer Tätigkeit und einer Kraft, die nicht die meine ist und, ohne an die meine irgendwelche Anforderungen zu stellen, in mir wirksam sind. Einzige Voraussetzung für solche geistige Wiedergeburt scheint eine gewisse Aufnahmefähigkeit zu sein, wie sie in der dem psychischen Mechanismus enthobenen Struktur der Person gründet.“ Edith STEIN, Psychische Kausalität, u: *ESGA 6*, 63-64. U *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung* djelo se pojavio tek 1922. godine, ali je završen u svojim temeljnim pojmovima već ljeti 1918. Edith to tvrdi u Pismu prijatelju Fritzu Kaufmannu 25.VIII. 1918., *ESGA 2*, br. 12. Kontekst ovog odlomka je studij o životnoj snazi u analizi prisutnosti uzročnosti i motivacije u djelovanju osobe.

čvrsto prianjati u razvoju svoje duhovnosti predanja Bogu.[112] Ovaj tekst baca svjetlost na način kako Edith Stein razumijeva ljudsko djelovanje. Korijeni djelovanja su duboko usidreni u samoj strukturi osobe. Izvor snage koji na kraju dopušta djelovanje, nije u prvom redu ljudski, nego Božji. Prisutan je u ljudskoj unutrašnjosti ali crpi iz Božje snage. Od čovjeka zahtijeva jedino stav otvorenosti prema vlastitoj unutrašnjosti, primljivost, predanje, raspoloženje za primanje u kojem nema sjene voluntarizma. U predanju sebe Bogu, raste snaga čovjeka za djelovanje. „Odmor u Bogu" jest ono što možemo nazvati sinteza temelja morala Edith Stein.

Opisivanje iskustva odmora u Bogu upućuje na neke tvrdnje o djelovanju Boga u čovjeku, a koje će autorica formulirati tek puno godina kasnije u svojim mističnim djelima. U studiju o Dioniziju Areopagitu će se izraziti: „Predstavimo si sada korak iz naravne spoznaje Boga do nadnaravnog iskustva Boga bez posredovanja vjere; to jest, milost jednom nevjerniku. Kad je ovo iskustvo 'prihvaćeno', tada se tu susreću različiti oblici ostvarenja, dok sve ovo prima puno snažniji značaj ganuća i obraćenja."[113]

U studiji o svetom Ivanu od Križa tvrdit će slično: „U svim spisima Svetoga mogu se evidentirati mjesta koji jasno pokazuju kako su pravi mistični fenomeni prisutni već od jako niskih stadija, jako dalekih od posljednjeg."[114] Zato je dopuštena mogućnost pravih mističnih iskustava na jednom još početničkom nivou duhovnog života ili čak u osobi koja ne vjeruje.

Usprkos ovoj provali milosti u sebi, kriza Edith Stein nije se još razriješila.[115] Dvije

---

[112] „Il termine 'rinascita' segna un crollo ma anche il senso d'un essere sostenuta in modo liberante, anzi beatificante, tanto nuovo quanto inatteso e incomprensibile. È il cambiamento tra il voler capire e il venir afferrati. […] Questo passo ha richiesto coraggio, rinuncia, un esodo dalla casa che si era costruita da sé. „ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 27. Bettinelli prepozna da je to takvo iskustvo promjene u najdubljoj jezgri vlastite unutrašnjosti na koju se Edith poziva kad u *Individuum und Gemeinschaft* tvrdi da „Jenen unwandelbaren Seinsbestand, der nicht Resultat der Entwicklung ist, sondern umgekehrt den Gang der Entwicklung vorschreibt." (Edith STEIN, *ESGA 6*, 69). Bettinelli dodaje: „L'irruzione divina favorisce la sperimentazione di un nuovo *Erlebnis*, ossia, la Stein vive una nuova esperienza sfuggita finora alla sua intuizione", upravo ova o odmoru u Bogu. Carla BETTINELLI, L'itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, 508.

[113] „Denken wir uns aber den Übergang von der natürlichen Gotteserkenntnis zur übernatürlichen Gotteserfahrung ohne Vermittlung durch den Glauben, d. h. als Begnadung eines zuvor Ungläubigen, und wird diese Erfahrung 'angenommen', so werden sich die verschiedenen Arten der Erfüllung darin verbinden, und das Ganze wird viel stärker den Charakter einer inneren Erschütterung und Umwandlung haben." Edith STEIN, Wege der Gotteserchenntnis, u: *ESGA 17*, 28.

[114] „Überdies lassen sich aber in allen seinen Schriften Stellen aufweisen, die deutlich zeigen, daß der Einsatz des eigentlich Mystischen schon auf sehr viel tieferer Stufe zu suchen ist." Edith STEIN, *Znanost Križa,* 195 (*ESGA 18*, 112).

[115] „Un problema de no facíl solución es descubrir el porqué Edith, si ha tenido una experiencia tan real de Dios, no entra immediatamente a formar parte de la Iglesia, tal como habían hecho los Reinach, Hedwig Conrad-Martius y otros […] Edith sigue buscando su lugar y su mision. La fe ya le ha cambiado, pero aún no sabe por donde encaminar su vida. Algunas de sus lecturas por esta época delatan esa necesidad de encontrar la Verdad definitiva", Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *100 fichas sobre Edith Stein*, 28.

godine kasnije jasno se sjeća toga u *Iz života jedne židovske obitelji*: „Tijekom čitave godine bila sam u Breslauu, iako mi je ondje 'gorjelo pod nogama'. Proživljavala sam unutrašnju krizu koja je ostala skrivena mojoj obitelji i nije se mogla riješiti kod kuće.“[116] Izgleda da je morala svladavati tvrdi unutrašnji otpor koji će na kraju biti pobijeđen susretom kršćanske mistike, a koja će konačno osvjetljavati smisao njezinog intimnog iskustva Boga.

4. Susret sa svetom Terezijom Avilskom. Početak života prema unutra – život u Istini

U njezinom zadnjem djelu *Znanost Križa* pronalazimo sažetu tvrdnju koja objašnjava kako je Edith Stein shvaćala obraćenje duša, također i vlastite. Obraćenje opisuje kao besplatnu Božju inicijativu u pojedinoj duši, kao Njegovo „uključenje snažnom rukom u njihovu sudbinu. Čudo ove vrste, koje je plod Božje svemogućnosti jest ponovno rođenje duše pod djelovanjem posvećujuće milosti.“[117]

Da bi mogao završiti ovo čudo, Bog je pratio njezin život uklanjajući zapreke i pripravljajući put kako bi mogao doći trenutak slobodnog i potpunog pristanka koji omogućuje susret između Božjeg djelovanja i slobode čovjeka. Posljednji most koji će potpomoći ovaj susret bit će svjedočanstvo svete Terezije Avilske.

U jednom pismu iz 1927. Romanu Ingardenu izlazi na vidjelo značenje Terezije Avilske za duhovni put Edith Stein. Riječ je o odlučujućem svjedočanstvu kršćanskog života, koje je potvrdilo prethodno Edithino unutrašnje iskustvo Boga. To je posljedica duhovnog zajedništva koje tijekom stoljeća ne prestaje donositi plod.

> Odlučujuće je bilo ono što se u meni stvarno dogodilo (molim: realno djelovanje, ne „osjećaj“), ruku pod ruku s konkretnim likom kršćankog života u rječitim svjedočanstvima (Augustin, Franjo, Terezija). Međutim, kako da kratko opišem lik ovog „istinitog događaja“? On jest beskonačan svijet koji se otvara na novi način kad jednom započneš živjeti prema unutra, umjesto prema vani. Sve realnosti s kojima se prije imalo kontakt postanu prozirne, a prave, nosive i pokretne snage postanu zamjetljive. Kako banalno izgledaju konflikti koji su postojali prije i kakva punina života, s patnjama i blaženstvima koje zemaljski svijet ne poznaje i ne može shvatiti, prisutna u samo jednom danu, prema

[116] Edith Stein se poziva na godinu 1920., vrijeme kad se nalazila u Breslauu u svojoj obitelji kako bi surađivala u pripremi vjenčanja sestre Erne. Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 223-224 (*ESGA 1*, 143).

[117] „Es steht bei ihm, ob er sie sich selbst und dem Lauf der Welt überlassen oder mit starker Hand in ihr Geschick eingreifen will.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 189 (*ESGA 18*, 108).

van bez događanja potpuno neprimjetne ljudske egzistencije.[118]

Edith će shvatiti Terezijinu pouku upućenu svojim kćerima. Svetica iz Avile poziva ih na usmjeravanje pogleda u nutrinu, kako bi živjele od nutrine: „Ako ih dijeli i zatvara prema vanjskom svijetu te od njih očekuje odricanje od svih zemaljskih radosti, istovremeno im otvara drugi svijet, čije bogatstvo i ljepotu ni ne mogu zamisliti oni koji su vani.“[119]

Terezija postaje za Edith majka i učiteljica, pedagoginja, sposobna sigurno voditi i nakon nekoliko stoljeća.

4.1. *Kraj traženja „prave vjere“*

Kao što će sama Edith tvrditi, unutrašnji prijelaz koji se u njoj naglo dogodio nakon što je pročitala *Moj život* svete Terezije Avilske, priveo je kraju njezino dugotrajno traženje prave vjere.[120] U pismu prijatelju Fritzu Kaufmannu, odmah nakon njezinog ulaska u Karmel, pronalazimo izričitu vezu između njezinog obraćenja i svete iz Avile: „Postala sam kći svete Terezije, koja me je jednom vodila k obraćenju.“[121]

Kako možemo razumjeti naglost njezinog pristajanja uz „pravu vjeru“? Biografije koje se oslanjaju na spis datiran 1948. godine sestre Terezije Renate od svetog Duha (Posselt), koja je ponajprije bila odgovorna za novicijat, a kasnije je od 1936. godine

---

[118] „Doch bewußtermaßen entscheidend war das reale Geschehen in mir (bitte: realesGeschehen, nicht „Gefühl“) Hand in Hand mit dem konkreten Bild echten Christenlebens in sprechenden Zeugnissen (Augustin, Franziskus, Teresa). Wie aber soll ich Ihnen in ein paar Worten ein Bild jenes „realen Geschehens“ schildern? Es ist eine unendliche Welt, die sich ganz neu auftut, wenn man einmal anfängt, statt nach außen nach innen zu leben. Alle Realitäten, mit denen man vorher zu tun hatte, werden transparent, und die eigentlich tragenden und bewegenden Kräfte werden spürbar. Wie belanglos erscheinen die Konflikte, mit denen man vorher zu tun hatte. Und welche Fülle des Lebens mit Leiden und Seligkeiten, wie sie die irdische Welt nicht kennt und nicht begreifen kann,faßt ein einziger, nach außen fast ereignisloser Tag eines gänzlich unscheinbaren Menschendaseins.“ Edith STEIN, Pismo od 8. XI. 1927. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 115. Izgleda da je u ovom pismo uspjela izraziti, barem djelomice, to što nije mogla odmah nakon obraćenja, kako svjedoči Pismo prijatelju Ingardenu 15. X. 1921.: „Sada se suočavam s obraćenjem u Katoličku Crkvu. Nisam Vam ništa napisala o tome što me do nje dovelo. To, o čemu je teško i samo govoriti, uopće nije moguće napisati.“, *ESGA 4*, br. 78.

[119] „Wenn sie sie von der Welt draußen abschloß und von ihnen den Verzicht auf alle irdischen Freuden verlangte, so erschloß sie ihnen dafür eine andere Welt, von deren Reichtum und Schönheit der Außenstehende nichts ahnt.“ Edith STEIN, Eine Meisterin der Erziehungs- und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus, u: *ESGA 16*, 80.

[120] Usp. Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, u: *Iz života jedne židovske obitelji*, 397-398 (*ESGA 1*, 262), spis datiran 18. XII. 1938., koji je ona napisala priorici odmah prije nego se morala zbog sigurnosti odseliti te se preseliti u Karmel u Echtu. Što se tiče susreta Edith sa svetom Terezijom iz Avile, Ales Bello tvrdi: „L’incontro sembra che sia avvenuto per la prima volta durante le lezioni di Husserl sulla Filosofia della Religione attraverso la lettura del libro di Rudolf Otto, *Il sacro.*[…] Da filosofa, riflette sugli scritti della mistica carmelitana e considera la Santa di Avila esemplare per comprendere il senso del massimo livello di contatto con il divino.“ Angela ALES BELLO, Edith Stein commenta Santa Teresa d’Avila, u: B@belonline, 1/2 (2016.), 47, www.romatrepress.uniroma3.it/…356/353 (5. VI. 2018.).

[121] „Damit eine Tochter der Hl. Teresia geworden, die mich einst zur Konversion geführt hat.“ Edith STEIN, Pismo 17. X. 1933., *ESGA 3*, br. 291.

priorica Karmela u Kölnu, drže da se obraćenje dogodilo nakon što je Edith Stein pročitala autobiografsku knjigu svete Terezije, u Bergzabernu u kojem se ljeti 1921. nalazila kod supružnika Conrad-Martius. Edith Stein je, zatvorivši knjigu koju je pročitala tijekom jedne noći, navodno uskliknula: „Ova jest istina!“.[122] Ne htijući ulaziti u pojedinosti o autentičnosti ovih riječi, kao i drugih koje sestra Teresia Renata navodi u opisivanju događaja i koje upućuju na razmišljanje o dodatcima autorice, one svakako ne proturiječe onome što sama Stein piše svojoj priorici 1938. godine o svom susretu sa svetom Terezijom Avilskom: „Već gotovo 12 godina Karmel je bio moj cilj - otkako mi je u ljeto 1921. dospio u ruke 'Život' naše svete majke Terezije, dokončavši moju dugotrajnu potragu za pravom vjerom.“[123] Bilo riječi sestre Terezije Renate, bilo riječi same Edith Stein potvrđuju jedan te isti sadržaj: ovaj joj je susret donio odlučujuću svjetlost o istini, vodeći je u Karmel i u Katoličku Crkvu.[124]

4.2. *Sveta Terezija Avilska – ljubiteljica Istine*

Što je sveta Terezija iz Avile značila za Edith Stein najbolje možemo shvatiti kad proučavamo djela koja je o njoj sama napisala, u kojima snažnije ističe neke crte osobnosti i duhovnosti svete iz Avile.[125] Sintezu o osobi svete Terezije naći ćemo u djelu

---

[122] TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO, *Edith Stein Schwester Teresia Benedicta a Cruce Philosophin und Karmelitin. Ein Lebensbild, gewonnen aus Erinnerungen und Briefen durch Schwester Teresia Renata de Spirito Sancto*, Freiburg – Basel – Wien, [9]1963., 56.

[123] „Seit fast 12 Jahren war der Karmel mein Ziel. Seit mir im Sommer 1921 das 'Leben' unserer hl. Mutter Teresia in die Hände gefallen war und meinem langen Suchen nach dem wahren Glauben ein Ende gemacht hatte.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 397-398 (*ESGA 1*, 262).

[124] Ne smije iznenaditi činjenica da smo Karmel stavili ispred Katoličke Crkve. Naime, prema ovom redu je Edith razumjela korake koje je morala učiniti. „Edith Stein, zapravo, nije najprije prešla na katoličku vjeru, a tek onda na određenu duhovnost ili karizmu, nego se kod nje događa obrnuto. Najprije prihvaća istinitost onoga što Terezija piše o duši i duhovnom životu, a to joj onda otvara vrata za katoličku vjeru.“ Mirjana PINEZIĆ, Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein, u: *Diacovensia*, 24 (2016.) 2, 284. Susret sa svetom Terezijom objašnjava prednost koju je dala Katoličkoj Crkvi u odnosu prema protestantizmu. Bilo bi logičnije očekivati ulaz u protestantsku Crkvu, s obzirom na pripadnost njoj svih najintimnijih prijatelja: „Der grund, warum sie, dem Christentum gewonnen,… katholisch wurde, war unmittelbar die Lektüre des Lebens der Hl. Theresia.“ Johannes HIRSCHMANN, SJ, Pismo priorici Karmela u Kölnu 13. V. 1950., u: Edith STEIN, Pismo 30. VIII. 1921. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 76, fusnota 4. Pater Sancho Fermín dodaje još da element koji bi mogao spriječiti njezin ulazak u protestantsku Crkvu može izaći na vidjelo iz susreta sa svetom Terezijom tj. njezinu pozitivnom pogledu o čovjeku, posebno što se tiče njegove slobode i 'surađivanja' čovjeka 's djelovanjem milosti'. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *100 fichas sabre Edith Stein*, 29. U potrazi za razlozima njezinog izbora za Katoličku Crkvu u odnosu prema protestantskoj, s naše strane gledišta, a u svjetlosti njezine stalne i radikalne potrage za istinom i njezinog realizma, smatramo da vjera u stvarnu prisutnost Isusa Krista u Euharistiji u Katoličkoj Crkvi može biti jedan od odlučujućih čimbenika njezinog izbora.

[125] Tekstovi koje je Edith Stein posvetila svetoj Tereziji Avilskoj su sljedeći: 1. Liebe um Liebe. Leben und Werk der heiligen Theresia von Jesus, u: *ESGA 19*, 40-74; 2. Eine Meisterin der Erziehungs – und Bildungsarbeit: Eine Meisterin der Erziehung und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus., u: *ESGA 16*, 69-86; 3. Die Seelenburg, u: *ESGA 12*, 383-402; 4. Rezension: Neuere Bücher über die hl. Theresia von Jesus (1937); Rezension: Sämtliche Schriften der heiligen Theresia (1938), u: *ESGA 19*, 136-139 i 140.

iz 1934. godine kad joj je Edith Stein, kao novakinja, posvetila biografski tekst iz kojeg su vidljive osobitosti koje ju najviše karakteriziraju: „U neusporedivo jasnom, jednostavnom i istinitom jeziku izvješće čuda milosti koja je Bog učinio u jednoj izabranoj duši, govore o neumornom radu jedne hrabre i snažne žene, otkrivaju prirodnu i nebesku mudrost, duboke spoznaje čovječnosti i prirođen humor jednog bogatog duha, beskonačne ljubavi zaručničkog i majčinskog dobrog srca.“[126]

Neposrednost koju je Edith pronašla u svetoj Tereziji nije neki sporedan element, nego nešto što duboko odgovara Edithinom unutrašnjem stavu istraživačice istine. Terezija je pobijedila njezin otpor svojim majčinskim srcem i istinskim stavom prema životu. Kad je opisala svoj život, namjera svete Terezije Avilske bila je, naime, da pripovjeda svoje doživljaje sa svom mogućom jednostavnošću i istinitošću.[127]

Ono o čemu Terezija govori je isti Objekt istraživanja Edith Stein: istina. Terezija će tvrditi: „Shvatila sam veoma velike istine o toj Istini, više negoli da su me mnogi učeni ljudi poučavali. […] Ova istina, za koju rekoh da mi je dana da je shvatim, istina je sama po sebi. Bez početka je i bez kraja, pa sve ostale istine ovise o toj istini, kao i sve ostale ljubavi o toj ljubavi te sve ostale veličine o toj veličini.“[128]

4.3. *Bog prebiva u dnu duše*

Postavljaju nam se pitanja: kako je Edith Stein, filozofkinja fenomenologinja koja je živjela u XX. stoljeću, duboko uključena u povijesnu i kulturnu stvarnost svojeg vremena, mogla prepoznati odlučujuću svjetlost o smislu i istini ljudskog života - i svog života - od jedne svete žene koja je živjela u XVI. stoljeću i koja se formirala u sasvim različitom povijesnom, kulturnom i religioznom kontekstu? Koji doprinos od osnovne važnosti možemo prepoznati u susretu Edith i Terezije? Čini nam se da je moguće istaknuti dva glavna elementa na kojima počiva njihova povezanost. Prvi je potvrda jedne unutrašnje Prisutnosti koju je Edith Stein već bila iskusila i koju je sad shvatila kao Božju

[126] „In einer unvergleichlich klaren, schlichten und wahrhaftigen Sprache berichten sie von den Wundern der Gnade, die Gott in einer auserlesenen Seele gewirkt hat, erzählen von dem unermüdlichen Wirken einer männlich kühnen und starken Frau, enthüllen die natürliche Klugheit und himmlische Weisheit, die tiefe Menschenkenntnis und den urwüchsigen Humor eines reichen Geistes, die unendliche Liebesfülle eines bräutlich-zarten und mütterlich-gütigen Herzens.“ Edith STEIN, Liebe um Liebe. Leben und Werk der heiligen Theresia von Jesus, u: *ESGA 19*, 74. Ove karakteristike podsjećaju na neke crte koje Edith Stein pripisuje vlastitoj majci.
[127] Usp. TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, Zagreb, 1991, XL.24. Ponekad je prijevod bio modificiran na temelju originala.
[128] *Isto*, XL.4.

Prisutnost.[129] Drugi element slijedi prvomu. Prepoznajemo ga kao razjašnjenje na nivou strukture unutrašnjosti čovjeka. Jedna od Edithinih bliskih novakinji tvrdit će da je posredovanje svete Majke Terezije bilo bitno za Edith na razini unutrašnjeg iskustva o Bogu – koje je ona primila već prije tri godine - od kojeg je samu sebe prepoznala kao preobraženom, a da ipak nije mogla jasno tumačiti bit samog doživljaja.[130]

Zbog živih, jasnih i istinitih riječi svete Terezije, Edith Stein je došla do *sigurne* spoznaje: Bog prebiva u duši.[131] Ovu istinu Terezija je otkrila preko dara molitve. Autorica će o tome reći: „Mlada redovnica je bila dovedena na put *mentalne molitve*. Ona je u svojoj vlastitoj duši otkrila svijet o čijem bogatstvu do tada nije ništa znala. Učila je pronalaziti Boga u najintimnijoj nutrini svoje duše i s Njim ulaziti u odnos povjerljive intimnosti.“[132] Svako kretanje izvana prema nutrini je djelovanje milosti, kako bi „vabila dušu koja se izgubila u vanjskom svijetu i što više je privukla k sebi, dok bi se On mogao združiti s njom u njezinom centru.“[133]

Terezjine riječi, iako nemaju namjeru opisati strukturu duše izražavaju na majstorski način dinamiku prisutnu u njoj. Sveta Terezija otkriva autorici da Živi Bog pronalazi dom u najdubljoj točki ljudske duše. To razumijevanje joj osvjetljuje iskustvo „odmora u

---

[129] „Ovo, dotad njoj nepoznato iskustvo, ostalo je u njoj 'čučati' sve do dana kad je pročitala Terezijinu autobiografiju ljeti 1921. g. Terezija joj je, naime, otkrila da je tek prihvaćanjem ove 'najnutarnjije snage' i 'zadnjega temelja života', zaista moguće biti slobodan i živjeti život u punini, koji se može živjeti jedino onda kada se živi iz te najdublje dubine koju čovjek nije ni sam sebi sposoban otkriti. Tu dubinu otkriva u sebi jedino onda kada je u nju uvede sam Bog, tj. kad prihvati Boga koji tu prebiva. Terezija joj je tako otkrila cijeli jedan svijet dotad nepoznat, a to je svijet duše u čijoj nutrini prebiva sam Bog. Za Edith Stein to je bila jedna intuicija koju je davno osjećala u sebi, ali koja joj je bila skrivena sve do otkrića Terezijine autobiografije. Od tada Edith Stein počinje razmišljati i o mogućem ulasku u Karmel.“, Mirjana PINEZIĆ, Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein, 285.

[130] „Negli anni passati aveva ricercato incessantemente la verità. Nelle esperienze mistiche di Santa Teresa essa vide le sue proprie esperienze interiori e le riconobbe come 'verità'. Ora sapeva con certezza da 'Chi' il suo intimo era stato toccato. Dio stesso le rivelò il Suo segreto. Riconobbe Dio come non lo aveva mai conosciuto in passato, e riconobbe le proprie profondità che in passato le erano rimaste celate.“ Teresia Margareta DRÜGEMÜLLER, Edith Stein nella vita del Carmelo, 11, u: siba-ese.unisalento.it/index.php/segnicompr/article/4112 (27. IV. 2018.). Sancho Fermín, o tome, tvrdi: „Compárese el texto del PK [*Psichische Kausalilät*] , p. 76, citado en el apartado anterior, con los textos de *Vida* donde la Santa habla de la oración de quietud, fondamentalmente a partir del capítulo 14, y se observará una extraordinaria similitud. No hay que perder de vista que la redacción de este texto steiniano es anterior al encuentro con Santa Teresa.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *Edith Stein. Modelo y maestra de espiritualidad*, Burgos, 1998., 149.

[131] „Događalo mi se u ovom predočavanju, kada sam si zamišljala da stojim uz Krista, što sam rekla, a gdjekada čak i čitajući, da bi me odjednom obuzeo osjećaj Božje nazočnosti te nikako nisam mogla posumnjati da je bio u meni ili ja sva uronjena u njega. To nije vrsta viđenja; mislim da to nazivaju *mističnom teologijom*. Obuzme dušu tako da se čini da je sva izvan sebe: volja ljubi, pamćenje mislim da je gotovo izgubljeno, a razum po mojem mišljenju ne razmišlja ali se ni ne gubi. No, kako kažem, ne djeluje već je kao zaprepašten od svega onoga što shvaća.“ TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, X.1.

[132] „Die junge Ordensfrau wird auf den Weg des inneren Gebets geführt. Sie entdeckt in ihrer eigenen Seele eine Welt, von deren Reichtum sie bisher nichts geahnt hat. Sie lernt es, im Innersten der Seele Gott zu finden und mit ihm in vertrauten Verkehr zu treten.“ Edith STEIN, Eine Meisterin der Erziehungs- und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus, u: *ESGA 16*, 73.

[133] Usp. Edith STEIN, *Essere finito e Essere eterno*, Roma, ^{2}1992., 395, bilješka br. 33.

Bogu“. Otkriva joj da je to bio susret s Božanskim Subjektom, nečuvena bliskost između Boga i čovjeka. Odnos je to koji odgovara na neki jedinstveni i novi način na njezina visoka očekivanja u odnosima koje je ona uvijek kultivirala, ali koje u međuljudskim odnosima nije nikada zadovoljila u potpunosti.[134]

Otkriće da Bog prebiva u ljudskoj duši jasno objašnjava da je ono što je Edith uvijek privlačilo prema unutrašnjosti same sebe i drugih bila Božja prisutnost. Privlačnost da istraži ljudsku dušu i dušu naroda pronašla je temeljno objašnjenje. Duša više nije bila bezdana, tamna, već mjesto koje je Bog naselio, Bog koji je sam i kuca sve dok mu osoba ne dopusti ući.[135]

4.4. *Pad unutarnjeg otpora i poznavanje vlastitog istinskog bitka*

U razdoblju prije susreta sa svetom Terezijom, Edith Stein je doživjela dugu i uznemirujuću unutarnju borbu između već iskušanih doživljaja i unutarnjeg otpora u prihvaćanju istih. Postoje tragovi te borbe u djelu napisanom 1918. godine, u kojem ona potvrđuje mogućnost da uvjereni ateist postane svjestan postojanja Boga u kontekstu religioznog iskustva. „On vjeru ne može izbjeći, ali ne ulazi na njezin teren, ne dopušta joj da u njemu postane aktivna te nepokolebljivo ostaje povezan sa svojom 'znanstvenom koncepcijom svijeta'.“[136]

U tim riječima prepoznajemo odraz onoga što je Edith Stein tada doživjela u prvom licu. Ti unutarnji otpori koji su je dugo sprječavali da prione uz vjeru, nestajali su u susretu sa svetom Terezijom.[137] Iskustvo svjedočeno u djelu *Moj život* baca svjetlo na samo dno duše, koje je ona shvatila kao najintimniji dio, najdublju jezgru koja najviše označava svako izražavanje i čin osobe jer se očituje u svim osobnim aspektima, kao što to određuje individualnost.[138] Takva spoznaja osvjetljava dubinu otajstva kojim je obavijena ljudska osoba.

Kao pedagog, sveta Terezija će Edithi Stein otvoriti egzistencijalni put s Bogom.

---

[134] Usp. Na primjer odnos sa Romanom Ingardenom, I poglavlje ovog rada, 2.5.
[135] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 99 (*ESGA 18*, 104). Vidi također Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 49.
[136] „Ein überzeugter Atheist wird in einem religiösen Erlebnis der Existenz Gottes inne. Dem Glauben kann er sich nicht entziehen, aber er stellt sich nicht auf seinen Boden, er läßt ihn nicht in sich wirksam werden, er bleibt unbeirrt bei seiner 'wissenschaftlichen Weltanschauung'.“ Edith STEIN, Psychische Kausalität, u: *ESGA 6*, 38. Edith ovdje ne govori eksplicitno o sebi, već koristi prvu osobu s namjerom da objasni moguće iskustvo. Znamo, s druge strane, kako se u fenomenološkom napretku, naučenom od Edith Stein, istraživanje i život međusobno prožimaju i upućuju jedni na druge.
[137] Vidjeli smo da već od 1917. se Edith namjerava posvetiti istraživanju religioznog iskustva. Doživljaj je to koji je zanima, stvarnost koju želi istražiti. Godine 1921. suočava se s tim područjem već godinama.
[138] Usp. Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 102 i sl.

Sama ga ukratko sažima:

> Spoznaja samoga sebe prvi je stupanj pročišćenja. Tu završava intimna borba između Božjega poziva koji zove dušu da se povuče u sebe i naravnih impulsa. Strah Božji vodi je da odbaci vlastitu volju i omogućuje joj da uđe u molitvu duboke tišine. Nakon toga slijede tri stadija uvijek većega jedinstva s Bogom. U najnutarnjijoj odaji duša susreće Boga samoga, kontemplira Presveto Trojstvo i dovedena je do vezivanja trajnom vezom s Bogom; do mistične svadbe.[139]

4.5. *Znanje o sebi kroz istinsko čovještvo Isusa Krista*

Dar molitve, koji je Terezija primila nakon dvadeset godina redovničkog života, usredotočuje se na čovještvo Isusa Krista. Njegova prisutnost u dubinama duše predstavlja temeljni stup terezijanske duhovnosti.

U djelu *Moj život* Terezija tvrdi kako je upravo Kristovo čovještvo označilo početak njezine duboke unutarnje promjene u pristupu Bogu:

> Moja duša je već bila umorna i, premda je htjela, nevaljale navike koje sam imala nisu je pustile da se odmori. Dogodilo mi se jednoga dana kad sam ušla u kapelicu, da sam vidjela sliku koju su onamo donijeli na čuvanje, a tražili su je za neku svečanost koja se slavila u kući. Bijaše to slika jako izranjenog Krista i tako nabožna da me je, kad sam je vidjela, svu zbunila videći ga takvoga, jer je jasno prikazivala što je prošao zbog nas. Toliko sam požalila što sam tako slabo zahvalila onim ranama da mi se činilo da mi se srce para, pa sam se bacila pokraj njega snažno roneći suze i moleći ga da mi već jednom dade snage da ga ne vrijeđam.[140]

Terezija se sjeća unutarnjeg prolaza koji se u njoj dogodio taj trenutak: „Više se gotovo nisam pouzdavala u sebe i sve sam svoje pouzdanje stavljala u Boga. Čini mi se da sam mu tada rekla kako se neću dignuti odande sve dok mi ne učini ono što sam ga molila. Sa sigurnošću vjerujem da mi je koristilo jer sam se otada jako popravljala.“[141]

U djelu *Moj život* Terezija neprestano upućuje na čovještvo Isusa Krista kao središte i vrata molitve: „Jasno sam uvidjela da kroz ta vrata moramo ući ako hoćemo da nam

---

[139] „Selbsterkenntnis ist die erste Stufe der Reinigung. Daran schließt sich der innere Kampf zwischen dem Ruf Gottes, der die Seele tiefer in ihr Inneres hineinlockt, und den natürlichen Neigungen. Die Furcht Gottes führt sie zur Verleugnung des eigenen Willens und läßt sie in das Gebet der Ruhe eingehen. Dann folgen die drei Stufen der immer stärkeren Vereinigung mit Gott. Im innersten Gemach findet die Seele Gott selbst, sie schaut die heilige Dreifaltigkeit und wird zur dauernden Verbindung mit dem Herrn, zur mystischen Vermählung, geführt.“ Edith STEIN, Rezension: Neuere Bücher über die hl. Teresia von Jesus (1937), *ESGA 19*, 138.
[140] TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, IX.1.
[141] *Isto*, IX.3.

nenadmašivo Veličanstvo razotkrije velike tajne.“[142] Ona također govori o obmanama kojima je u tom pogledu išla ususret zbog nedostatka dobrog duhovnog voditelja. Čitanje jedne knjige o molitvi, gdje se ljudima savjetovalo odvojiti se od svake slike tijela, dovelo ju je do prevarnog uvjerenja da je i Kristovo čovještvo prepreka za molitvu. Nakon toga, promišljajući ovo pogrešno uvjerenje iz prošlosti, uvijek je osjećala veliku bol.[143]

Sveta iz Avile je istaknula da čovještvo Isusa Krista ne može biti uvršteno u kategorije koje se tiču svih stvorenih bića: „Tu se ne smije uvrstiti Kristovo presveto čovještvo.“[144] Može Ga se promatrati, ne tjelesnim očima nego onima duše koje su u njoj duboko utisnule Njegovu sliku.[145] „Međutim, da se mi hotimice i brižno naviknemo ne truditi se svim svojim snagama da uvijek pred sobom imamo - i dao Bog da to bude uvijek - ovo presveto čovještvo, kažem da mi se to ne čini dobrim i da to znači da duša živi u zraku, kako se to kaže, jer izgleda da nema oslonca kako god joj se činilo da je ispunjena Bogom. Velika je stvar da dok živimo i dok smo ljudska bića imamo to uporište.[146] Ona će tvrditi da je „htjeti postati anđelima dok smo na zemlji - i toliko na zemlji kako sam ja bila – bezumlje.“[147]

S obzirom na različitost potreba koje svaka duša može imati na putu rasta u molitvi, sveta Terezija je svojim kćerima ostavila slobodu izbora načina molitve. Međutim, preporučila je da ne zanemaruju često „muku i život Kristov, odakle nam je došlo i dolazi sve dobro.“[148] Pozvala ih je „neka se zamisle pred Kristom i neka bez zamaranja razuma razgovaraju i naslađuju se njime, ne zamarajući se nabrajanjem razloga nego predočujući potrebe.“[149] Terezija ih poziva da svoju volju usmjeravaju što je više moguće prema Kristu: „Može si (duša) zamisliti da je pred Kristom i privikavati se na veliku ljubav prema njegovu presvetom čovještvu te ga imati stalno uz sebe i razgovarati s njime, moliti ga za svoje potrebe i žaliti mu se na svoje tegobe, radovati se s njime u njegovim zadovoljstvima i ne zaboraviti ga zbog njih, pritom ne posežući za sastavljenim molitvama već riječima, u skladu s njezinim željama i potrebom.“[150]

Gospodin o kojem govori Terezija je Uskrsli Krist, koji joj se predstavio pokazujući se u svom proslavljenom tijelu, u oblicima koja su odgovarala potrebama u kojima se

[142] TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, XXII.6.
[143] *Isto*, XXII.3.
[144] *Isto*, XXII.8.
[145] *Isto*, VII.6.
[146] *Isto*, XXII.9.
[147] *Isto*, XXII.10.
[148] *Isto*, XIII.13.
[149] *Isto*, XIII.11.
[150] *Isto*, XII.2.

našla: „Gotovo uvijek Gospodin mi se prikazao kao uskrsnuli, a i u hostiji isto tako, osim poneki put da me ohrabri ako bih se nalazila u nevolji, kad bi mi pokazao rane. Poneki put na križu i u vrtu i s trnovom krunom, no rijetko, a i kako nosi križ, također nekoliko puta za - kako kažem – moje potrebe i potrebe drugih osoba, ali uvijek proslavljena tijela.“[151]

Jedno iskustvo o kojem Terezija govori u autobiografiji *Moj život* osvjetljava na poseban način Kristovo prebivanje na dnu duše i način na koji se odvija komunikacija duše s Bogom. Ona pripovijeda o iskustvu u kojem joj se duša činila kao sjajno zrcalo u čijem središtu se nalazio Isus Krist. „Činilo mi se da ga u svim dijelovima svoje duše vidim jasno kao u zrcalu. A i to se zrcalo - ne znam iskazati kako – sve usijecalo u samoga Gospodina združivanjem prepunim ljubavi.“[152] Shvatila je da ako je duša u smrtnom grijehu, takva komunikacija nije moguća jer se to zrcalo „prekriva gustom maglom i postaje potpuno crno te se tako naš Gospodin ne može pokazati niti vidjeti, premda je uvijek prisutan jer nam daje bitak.“[153] Ta vizija joj je izgledala vrlo plodonosna jer uči kontemplirati Gospodina u najdubljoj nutrini svoje duše. „To je promatranje koje se najviše ucjepljuje i mnogo plodnije negoli ono izvan sebe.“[154]

To su aspekti Božje istine koje je Edith Stein otkrila te noći čitanjem djela *Moj život*, zahvaljujući svetoj Tereziji. Opisani s jasnoćom i čistoćom duha, imali su snagu da je upoznaju s bitnim što joj je još uvijek nedostajalo da bi pristala na Raspetog Gospodina. Vjerodostojnost u opisivanju unutarnjeg iskustva približava Tereziju fenomenološkom stavu *povratka samim stvarima.*

Ljubav prema Bogu i u Njemu za sve duše, potiče svetu iz Avile da podijeli svoje iskustvo i razumijevanje unutarnjeg života, usmjeravajući ljude kako se ne bi izgubili izvan sebe, ne nalazeći ni Boga ni sebe. Iz njezina iskustva Edith Stein crpi riječ punu povjerenja u Božju milost, čije je djelovanje putem molitve prvenstveno, a da to osobu ne oslobađa odgovornosti da se pripremi za djelovanje milosti. Plodovi preobrazbe osobe bit će utoliko veći ukoliko se duša u većoj punoći otvara i povjerava Bogu. S obzirom na besplatnost Božjeg dara, autorica će ljudsku predanost uspoređivati kao težak uspon vlastitim naporima, očigledno uz pomoć Boga. Dar milosti je, naprotiv, „ono što vuče prema gore, što štedi puno posla ali čija priprema i stalno provođenje u djelo postavlja

[151] TEREZIJA AVILSKA, *Moj život*, XXIX.4.
[152] *Isto*, XL.5.
[153] *Isto*, XL.5
[154] *Isto*, XL.6.

volji velike zahtjeve.“[155]

Upravo je prepuštanje vlastite volje Bogu u temeljitoj poniznosti i bezuvjetnoj poslušnosti, u kojima Edith Stein vidi nosivi stupac života svete Majke Terezije. „Samo oni koji ne obraćaju pozornost na sebe, koji više ne nalaze u sebi ništa više što vrijedi braniti i 'ostvarivati', samo u njima ima mjesta za neograničeno Božje djelovanje. […] Njemu, koji će se moći osloboditi od najsnažnje veze, tj. samoga sebe, odvajanje od svih drugih stvorenja i odricanje od svih prirodnih užitaka neće više uzrokovati prevelike nevolje.“[156] U tom oslobađanju od sebe za Božju ljubav, autorica će pronalaziti puninu za kojom je žudila. „Bezrezervna predanost Njemu izvor je jednog unutarnjeg mira i sreće čiji je vanjski odraz vječno raspoloženje, tiha vedrina. Iz ljubavi prema Spasitelju, rastućeg jedinstva s Njime, javlja se gorljiva ljubav prema dušama.“[157]

Duboko razumijevanje i usvajanje stajališta sv. Terezije izražava se u riječima kojima Edith Stein opisuje krajnji smisao ekstaze: „Ako grešna zapletenost u stvarima zemaljskoga svijeta zahtijeva potpunu odvojenost od njih kako bi došla do Boga, onda 'ekstaza' nije cilj već put. Naposljetku, kraj pokazuje da je duša konačno zadobila svu svoju prirodnu snagu kako bi radila u službi Gospodina.“[158]

Trijeznost i istina u stavljanju sebe u potpunu službu Bogu i bližnjemu utjelovit će se na izvrstan način u životu Edith Stein, sestre Terezije Benedikte od Križa, koja je u potpunosti kći svete Terezije.

5. **Dvanaest godina u svijetu: čekanje u slušanju i tišini**

Dvanaest godina koje su prošle od njezinog obraćenja do ulaska u Karmel, Edith Stein je živjela intenzivno aktivno u katoličkom svijetu. Bile su to godine samodarivanja kroz produbljivanje i asimilaciju katoličke misli, poučavanje, duhovna pratnja, aktivnost predavača. Bilo je to vrijeme rasta u tom ženskom stavu „nevjeste“ i „majke“ - koje će

[155] „Und ein Emporgetragenwerden, das viel eigene Arbeit erspart, dessen Vorbereitung und Auswirkung aber doch an den Willen hohe Anforderung stellt.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 390.
[156] „Nur wer sich selbst für nichts achtet, wer in sich nichts mehr findet, was wert ist, verteidigt und 'durchgesetzt' zu werden, in dem ist Raum für das schrankenlose Walten Gottes. […] Wem diese schwerste Loslösung, die von sich selbst, gelingt, dem wird die Loslösung von allen andern Geschöpfen, der Verzicht auf alle natürlichen Genüsse keine allzu großen Schwierigkeiten machen.“ Edith STEIN, Eine Meisterin der Erziehungs und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus, u: *ESGA 16*, 77.
[157] „Die rückhaltlose Hingabe an ihn ist die Quelle jenes inneren Friedens und Glücks, dessen äußerer Widerschein die immer gleichbleibende Heiterkeit, die stille Fröhlichkeit ist. Aus der Liebe zum Heiland, der immer wachsenden Vereinigung mit ihm ergibt sich die glühende Liebe zu den Seelen.“ *Isto*.
[158] „Wenn die sündhafte Verstrickung in die Dinge der irdischen Welt zunächst eine vollständige Loslösung von ihnen fordert, um zu Gott gelangen zu können, so ist die 'Entrückung' nicht Ziel, sondern Weg. Das Ende zeigt ja, daß der Seele schließlich ihre ganze natürliche Wirkungskraft wiedergegeben wird, um im Dienst des Herrn arbeiten zu können.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, *ESGA 11-12*, 397-398.

jasno i transparentno izložiti na svojim predavanjima o ženama. Sáma je tako živjela, posvećena Bogu usred svijeta,[159] usred molitve i djelovanja, u očekivanju trenutka da ostvari poziv prepoznat u vrijeme njezina obraćenja - da postane kći Karmela.[160]

5.1. *Krštenje kao otvaranje tijeku milosnog života*

Nakon susreta u Bergzabernu sa sv. Terezijom u ljeto 1921., Stein je počela „ići ruku pod ruku s Bogom".[161] Odlučila je primiti krštenje. Na to se sama pripremila čitanjem Katekizma i Rimskog Misala. U predstavljanju župniku s molbom da bude primljena u Katoličku Crkvu, pokazala se kao dobro pripremljena u svim istinama vjere. Krštenje je primila 1. 1. 1922. Kuma joj je bila prijateljica Hedwig Conrad-Martius, koja je kao protestantica za preuzimanje ovog zadatka dobila posebno dopuštenje od biskupa Speyer-a.[162]

Značajan je datum koji je izabran za slavljenje sakramenta. U to vrijeme se 1. siječnja Crkva sjećala blagdana obrezanja Gospodina, znak koji ističe unutarnju vezu Crkve s narodom Izraela. Prihvaćanje vjere i ulazak u Katoličku Crkvu je za Edith Stein doista značilo ponovno otkrivanje sebe počevši od Krista. Prepoznala se kćerju židovskog

[159] U spisu *Kako sam došla u Karmel u Kölnu* piše da je već prije nekoliko godina dala privatne zavjete. Usp. Edith STEIN, *ESGA 1*, 394.

[160] Sancho Fermín naglašava kako su se izrazito proširili razmišljanje i sam život Edith Stein u godinama koje je provela u svijetu; najprije u Speyeru kao pedagog, zatim od 1928. kao predavač, a na kraju u Institutu znanstvene pedagogije u Münsteru. Ove aktivnosti držale su je u izravnom kontaktu s antropološkom stvarnošću koja ju je uvijek zanimala. Uz svoje učenike, pratit će i protestantske prijateljice i preobraćene židovske djevojke. Razvit će čitavu kršćansku pedagogiju. Od mnogih prisutnih aspekata, jedan karakterizira sveukupno njezino djelovanje, a to je način na koji ona shvaća svoju prisutnost u svijetu. Nakon što se preobratila, mislila je da mora pobjeći od svijeta. Postupno je spoznavala da mora izaći iz sebe prema svijetu, kako bi donijela život Božji u svijet. To će uvjerenje osmisliti sve što će Edith Stein učiniti. Želi dijeliti sve što je primila, čak i kad je riječ o zaradi shvaća da ono što je došlo u njezine ruke ne može smatrati svojom imovinom, nego nešto čime treba pošteno upravljati. Znamo da je poznavala najsiromašnije obitelji gdje je stanovala i da je vodila vrlo skroman život. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein: la búsqueda de la verdad y la dignidad humana (28. V. 2017.), u: www.google.com/search?q=la+busqueda+de+la+ verdad+y+la+dignidad +humana+audio, 5. konferencija (28. IV. 2018.).

[161] Edith STEIN, *Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit*, konferencija održana u Ludwigshafenu 13. I. 1931., *ESGA 19*, 9.

[162] Sancho Fermín drži da nam krštenje Edith Stein govori o njezinu talentu otvorenosti. Premda je obraćenica, ona ne pada u napast radikalizma koji je česta zajednička crta preobraćenicima. U Edith postoji vrlo duboka harmonija koja u sebe integrira prethodne vrijednosti. Krštenjem ponovno otkriva svoje židovske korijene, a o otvorenosti i harmoniji govori sam izbor imena krštenja: Edith Terezija Hedwig. Ona zadržava svoje ime, dodaje ime Terezije koja postaje njezina suputnica. Također uzima ime Hedwig koja je bila velika Edithinova prijateljica, uz posebnost da će postati njezina kuma unatoč tome što je bila protestantkinja. To je vrlo važan aspekt jer ukazuje na veliko poštovanje prema drugima. Iznenađuje što joj Crkva u to vrijeme dopušta takav izbor. Edith je sposobna slijediti vlastiti put, kao i preuzeti poteškoće koje se pojavljuju na putu. Sposobnost integriranja napetosti spoznatljiva je i u odnosu s majkom nakon njezina obraćenja, s kojom dijeli molitve u sinagogi što prije nije činila, i to tako da će majka reći da nikada nije vidjela nekoga da se moli kao ona. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein: la búsqueda de la verdad y la dignidad humana.

naroda, sa svom radošću koju je ta činjenica u njoj izazvala: „Nemate pojma što mi to znači kada uđem ujutro u kapelu i gledajući Svetohranište te iznad njega Marijinu sliku, kažem sebi: bili su naše krvi.“[163]

Sama govori o krštenju kao o najvećoj odluci svog života.[164] Ona ga shvaća u svoj širini „duhovnog preporoda“, „rođenja za život milosti i uključivanja u mistično tijelo Kristovo“. Učinak krštenja je „ponovno rođenje iz vode i Duha Svetoga“, oproštenje grijeha, kako izvornog tako i osobnih.[165] U tijeku duhovnih vježbi ona piše: „Koji su izvori obnove? Moramo se vratiti na izvor, iz kojeg dolazi naš nadnaravni život: sveto krštenje. Primili smo je preko naše majke, svete Crkve. Crkva je, međutim, rođena od Marije koja je kao prva između otkupljenih, ustala iz boka novog Adama te iz njegova srca prima život koji nam daje.“[166]

U ponovnom rođenju primljenom krštenjem, autorica prepoznaje život „koji jedino daje sigurnost i mir: to je poruka milosti kroz riječ i sakramente Crkve. Riječ budi želju za spasenjem, krštenje je ponovno rođenje u Kristu ulaskom u njegov život, njegovu smrt i uskrsnuće.“[167]

Međutim, ona je svjesna da su obnavljajući učinci krštenja rezultat odnosa ljubavi između Boga i čovjeka. Oni će biti to veći što je veća sloboda i prianjanje osobe uz Božje djelovanje: „Stvarni učinak milosti zahtijeva bezuvjetno pristajanje, budući da milost može teći samo duši koja se otvara bez otpora.“[168]

Edith Stein nam je ostavila tekst, sastavljen 1937., godinu dana nakon krštenja njezine sestre Rose, kroz koji u obliku molitve možemo shvatiti značenje ponovnog rođenja u Kristu za samu Edith.

---

[163] Johannes HIRSCHMANN, Schwester Teresia Benedicta vom Kreuz – Meditation auf dem 86. Katholikentag in Berlin 1980, u: Edith Stein Jahrbuch, 22 (2016.), 11 (30. X. 2017.) edith-stein-jahrbuecher_jahrbuch_2016.pdf (15. VI. 2018.).

[164] Usp. *Iz života jedne židovske obitelji*, 229.

[165] Usp. Edith STEIN, Was ist der Mensch? Theologische Anthropologie, *ESGA 15*, 79-81.

[166] „Welches sind die Quellen der Erneuerung? Wir müssen zurückgehen auf die Quelle, aus der unser übernatürliches Leben kam: die Hl. Taufe. Wir haben sie empfangen durch unsere Mutter, die Hlge. Kirche. Die Kirche aber ist geboren aus Maria, die als Erste Erlöste aus der Seite des neuen Adam hervorging u.} aus Seinem Herzen das Leben empfängt, das sie uns gibt.“ Edith STEIN, P. Heinrich Keller, Erneuerung des Geisteslebens durch die Hl. Eucharistie, Echt, 28. X.–1. XI. 1940., *ESGA 20*, 44.

[167] „Das ist die Gnadenmitteilung durch Wort und Sakramente in der Kirche. Das Wort weckt das Heilsverlangen, die Taufe ist die Wiedergeburt in Christus, das Eingehen in Sein Leben, Seinen Tod und Seine Auferstehung.“ Edith STEIN, Rezensionen Karl Adams Christusbuch, 1933., *ESGA 19*, 128.

[168] „Zur eigentlichen Gnadenwirkung aber gehört die uneingeschränkte Zustimmung, denn nur in eine Seele, die widerstandslos geöffnet ist, kann die Gnade einströmen.“ Edith STEIN, Was ist der Mensch? Theologische Anthropologie, *ESGA 15*, 81.

Za Rozu, u sjećanje na 24. XII. 1936.

Gospodine i Bože moj,
Ti si mene vodio dugim i tamnim putem,
kamenitim i tvrdim.
Često su mi htjele snage otkazati,
gotovo se nikako ne nadam da ću ikad ugledat svjetlo.
Ali kada se u dubokoj boli moje srce ukočilo,
onda je jasna i blaga zvijezda došla k meni.
Vodila me vjerno – slijedila sam je,
najprije oklijevajući, zatim sve sigurnije.
Tako sam konačno dospjela do vrata Crkve.
Otvorila su se – zamolila sam ulaz.
Iz ustiju Tvoga svećenika pozdravila me je Tvoja riječ blagoslova.
U nutrini redala se zvijezda za zvijezdom.
Crveno zažarene zvijezde pokazuju mi put do Tebe.
Čekaju na Tvoju Svetu Noć.
Ali Tvoja dobrota
pusti me da sjajim na putu do Tebe.
Vodi me naprijed.
Tajnu koju sam morala duboko u srcu skrivati,
sada sam smjela glasno objaviti:
Ja vjerujem - ja spoznajem!
Svećenik me je otpratio do oltara:
nagnula sam čelo –
Sveta voda potekla je niz glavu.
Je li moguće Gospodine da se nanovo rodi onaj,
tko je već sredinu života prekoračio?
Ti si rekao, i meni je postala stvarnost.
Dugi životni teret krivnje i patnje
pade s mene.
Uspravna, primih bijeli ogrtač,
koji su mi položili na ramena,
svjetlu sliku čistoće.
U ruci nosih svijeću,
njen plamen navješćuje,
da se u meni žari Tvoj sveti život.

Moje se srce postade jasle,
koje Tebe čekaju.
Ne dugo!
Marija, tvoja i moja majka
dala mi je svoje ime.
Oko ponoći položi ona svoje Novorođenče
meni u srce.
O, nijedno ljudsko srce ne može shvatiti
što Ti pripravljaš onima koji Tebe ljube.
Sada imam Tebe i nikada te neću napustiti.
Gdje god me vodi put života,
Ti si kod mene.
Ništa me od tvoje ljubavi ne može rastaviti.[169]

Trenutak krštenja za Edith Stein podudara se s odlukom na daljnji korak koji će moći ostvariti tek godinama kasnije: „Kad sam na Novu godinu 1922., primila sveto krštenje, mislila sam da je to priprava za ulazak u Red.“[170]

5.2. *Filozofsko-pedagoški rad. Sazrijevanje kroz poslušnost*

Jednom kad je Edith Stein postala kršćanka, njezina konformacija Kristu prošla je kroz dugo razdoblje poslušnosti. Svoj ulazak u Karmel morala je odgoditi za dvanaest godina.[171] Tijekom tog vremena dječjom raspoloživošću slušala je svoje duhovne vođe,

[169] „21. Heilige Nacht († 6. XII. 37) (für Rosa, zur Erinnerung an den 24. XII. 36)
Mein Herr und Gott,/ Du hast mich einen langen, dunklen Weg geführt,/ Steinig und hart./ Oft wollten meine Kräfte mir versagen,/ Fast hofft' ich nimmer, je das Licht zu seh'n./ Doch als im tiefsten Schmerz mein Herz erstarrte,/ Da ging ein klarer, milder Stern mir auf./ Er führte mich getreu – ich folgt' ihm,/ Zagend erst, dann immer sich'rer./ So stand ich endlich an dem Tor der Kirche./ Es tat sich auf – ich bat um Einlaß./ Aus Deines Priesters Mund grüßt mich Dein Segenswort./ Im Inneren reiht sich Stern auf Stern./ Rote Blütensterne weisen mir den Weg zu Dir./ Sie harren Dein zur Heil'gen Nacht./ Doch Deine Güte/ Läßt sie mir leuchten auf dem Weg zu Dir./ Sie führen mich voran./ Das Geheimnis, das ich im Herzen tief verbergen mußte,/ Nun darf ich laut es künden:/ Ich glaube – ich bekenne!/ Der Priester geleitet mich die Stufen zum Altar hinauf:/ Ich neige die Stirn –/ Das heil'ge Wasser fließt mir übers Haupt./ Ist's möglich Herr, daß einer neu geboren wird,/ Der schon des Lebens Mitte überschritten?/ Du hast's gesagt, und mir ward's Wirklichkeit./ Eines langen Lebens Last an Schuld und Leiden/ Fiel von mir./ Aufrecht empfang' ich den weißen Mantel,/ Den sie mir um die Schultern legen,/ Der Reinheit lichtes Bild./ Ich trag' in meiner Hand die Kerze./ Ihre Flamme kündet,/ Daß in mir Dein heil'ges Leben glüht./ Mein Herz ist nun zur Krippe worden,/ Die Deiner harrt./ Nicht lange!/ Maria, Deine und auch meine Mutter/ Hat ihren Namen mir gegeben./ Um Mitternacht legt sie ihr neugebor'nes Kind/ Mir in das Herz./ O keines Menschen Herz vermag's zu fassen,/ Was denen Du bereitet, die Dich lieben./ Nun hab' ich Dich und laß Dich nimmermehr./ Wo immer meines Lebens Straße geht,/ Bist Du bei mir,/ Nichts kann von Deiner Liebe je mich scheiden.“ Edith STEIN, Heilige Nacht (6. XII. 37), *ESGA 20*, 34. Sestra Roza primila je krštenje 24. XII. 1936.
[170] Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 398.
[171] „Questi dodici anni di attesa furono segnati – oltre che da svariate attività – da una profonda sintonia e configurazione esistenziale con tutto quanto il Carmelo significa. È interessante osservare come in tutto questo tempo non abbia mantenuto alcun contatto – o almeno non ne abbiamo prova – con i carmelitani o

najprije prelata Josepha Schwinda,[172] generalnog vikara u Speyeru koji je iznenada umro 1927., a zatim nadopata u Beuronu, Raphaela Walzera.[173] Obojica su poticali Edith Stein na rad u svijetu, pozivajući je da odgodi svoj željeni ulazak u Karmel. Za njihov zahtjev postojala su dva razloga: prvi je bio bol koju bi ta odluka donijela Edithinoj majci koja je već bila jako potresena njezinim izborom za katoličanstvo;[174] drugi razlog je bio mogućnost njenog rada u svijetu, dajući time dragocjen doprinos u vremenu posebno obilježenom društvenim i političkim vrenjem. Dakle, bilo je nužno pružiti katolicima čvrstu formaciju koja bi obrazovala ljude sposobne suočiti se kršćanskom zrelošću s izazovima koji su nastajali.[175]

Edith Stein je to očekivanje prihvatila kao Božju volju, stavljajući Mu na raspolaganje svoje intelektualne sposobnosti i filozofsku formaciju bez ikakvih rezervi. Upravo je prelat Schwind nakon njezinog obraćenja nju predložio za podučavanje u ženskoj gimnaziji sestara dominikanki u Speyeru, posao koji je obavljala do 1931. Godinu kasnije prihvatila je posao na Institutu znanstvene pedagogije u Münsteru koji je nastao zbog potreba pedagoškog osposobljavanja učitelja. Tamo je ostala sve do Hitlerovog uspona na vlast, zbog čega je nearijevcima postalo zabranjeno obavljati javne dužnosti.

Svoju je formacijsku djelatnost izvršila s velikom strašću i talentom, proučavajući

le carmelitane. Ciò nonostante è evidente la sua identificazione con il carisma. Ci si può chiedere come ciò sia avvenuto. La risposta è chiara: fondamentalmente attraverso la lettura degli scritti di Santa Teresa di Gesù – e di San Giovanni della Croce e santa Teresa di Lisieux -, dei quali la sua spiritualità è un chiaro riflesso. Tutti i suoi contemporanei concordano nel mettere in risalto il suo costante impegno nell'orazione, elemento determinante della vita del Carmelo Teresiano. Non solo questo. Anche il modo di concepire la povertà, l'obbedienza al confessore, l'amore alla Chiesa, ecc… si ispirano chiaramente allo stile teresiano." Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità, u: Simposio Internazionale Edith Stein. Testimone per oggi, Profeta per domani, Roma, 1998., 1, www.ocd.pcn.net/edsi_fir.htm (18. VI. 2018.).

[172] Joseph Schwind, (28. XI. 1851. Schifferstadt – 17. IX. 1927. Speyer) generalni vikar u Speyeru. Župnik Bergzaberna je odmah shvatio razinu filozofske i teološke formacije Edith Stein i zamolio svog prijatelja Schwinda za pomoć, kako bi on duhovno slijedio Edith. Postao je njezin duhovni otac sve dok nije naglo preminuo. Nakon njegove smrti Edith je održavala odnose s njegovom obitelji, čije članove je upoznala za vrijeme boravka u Speyeru.

[173] Raphael Joseph Walzer, (27. III. 1888. Ravensburg - 19. VII. 1966. Heidelberg), benediktinski redovnik, još kao mlad izabran za biskupa Beurona, gdje je njegov rad donio mnoge plodove. Filozof i teolog, zadržao je s Edith Stein dugu vezu kao prijatelj i duhovni savjetnik. Usp. Pisma Adelgundis Jaegerschmid, *ESGA 2*, 90, bilješka 3.

[174] Što se tiče ulaska Edith Stein u Katoličku Crkvu, pater Sancho Fermín daje neka pojašnjenja. On tvrdi da je povijesni kontekst ocjenjivao katolicizam kao zatvoreni, retrogradni, tradicionalistički, antimodernistički, dok je Edith Stein predstavljala sve suprotno od toga. Stoga ulazak u Crkvu nije bio nimalo lagan korak. Ono što će za obitelj predstavljati problem nije toliko da ona postane kršćanka, već da postane katolikinja. Unatoč tome, zahvaljujući posebno svetoj Tereziji, Edith je donijela svoju odluku. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein: la búsqueda de la verdad y la dignidad humana.

[175] Sposobnost ocjenjivanja povijesnog trenutka zbog objektivnosti i širine gledanja, omogućila je Edith da shvati ozbiljnost povijesnih događaja te stoga i obrazovni prioritet trenutka.

tijekom godina u Münsteru znanstvene temelje katoličke pedagogije.[176] Na prijedlog isusovca teologa Ericha Przywara,[177] pripremila je, između ostalog, prijevod pisama kardinala Johna Henryja Newmana napisanih prije obraćenja i djelo *De Veritate* sv. Tome Akvinskog.[178]

Upoznavanje sa sv. Tomom dovelo ju je do razvoja usporedbe između fenomenologije Husserla i skolastike sv. Tome,[179] s ciljem da se istaknu - uz nužne distinkcije - one duboke veze duha između dviju škola.[180]

U godinama od 1928. do 1933. je u Europi postala vrlo poznata po nizu konferencija održanih u Njemačkoj i susjednim zemljama. Teme su se odnosile na formiranje osobe u

[176] Temeljno njezino načelo koje ju čini inovativnom u pedagogiji jest to da obrati pozornost na individualnost subjekta formacije, kao element koji treba otkriti i ojačati. Učiteljica nije samo ona koja podučava, nego i ona koja prati. Sama Edith će pratiti brojne djevojke, uključujući i redovnice. Cilj joj je bio ujediniti obrazovanje s odgojem, pažljivo integrirajući duhovnu dimenziju učenika u odnosu s empatijom, tako da se manifestira bogatstvo koje osoba ima u sebi. Također je željela kombinirati obrazovanje s kulturnom dimenzijom kako bi učenici mogli ući u duh naroda. Predložila je, dakle, cjelovitu formaciju. Zaokupljenost oko ljudske osobe ostaje u središtu, i kao pedagoga i kao filozofa. Iako je prije toga bila na putu traganja za istinom, nakon što ju je pronašla formiranje postaje put povratka istini. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein: la búsqueda de la verdad y la dignidad humana.

[177] Erich Przywara, (12. X. 1889. Katowice – 28. IX. 1972. Hagen) isusovac, filozof i teolog bio je jedan od prvih katolika koji su se uključili u dijalog s modernom filozofijom. U uvodu u *Endliches und ewiges Sein* Edith govori o živahnoj razmjeni s ocem Przywara između 1925.-1931. (usp. predgovor autorice, 11, *ESGA 11-12*). Teološku misao isusovačkog filozofa karakterizira jedinstvo u napetosti. „Przywara sostiene il superamento di tutte le antitesi attraverso un *entrambi-e anche*, per una filosofia di polarità dinamiche. 'Non oggetto o soggetto, divenire o essere, persona o forma; neanche un equilibrio statico tra di loro di 'una volta per tutte'. No, la filosofia di un movimento alternato tra i due poli, la filosofia di una tensione mai allentata tra i due poli, la filosofia della dinamica 'unità degli opposti', la filosofia dell''unità di tensione'. Przywara conclude nel 1923 con l'immagine di una riconciliazione di Oggetto e Soggetto, chiaramente intesa negli insegnamenti di Tommaso d'Aquino e John Henry Newman - capita come complemento polare della dottrina dell'essere e di una dottrina del divenire storico-concreto. Tommaso e Newman furono quindi considerati garanti di una riconciliazione di prospettive che erano degenerate nella loro divisione fino agli estremi di Integralismo e Modernismo." Hanna-Barbara GERL-FALKOVITZ, Deutsche Geistesgeschichte 1910–1930: der Hintergrund von Edith Stein, Edith Stein Jahrbuch, 20 (2014.), 81, u: www.carmelocd.de/angebote/literatur-und-publicationen/edith-stein-jahrbuch.html (12. VI. 2018.). Najreprezentativniji rad Przywarine misli je *Analogia entis.* Vidi Erich PRZYWARA, *Analogia entis. Metaphisik. Ur-struktur und All-rithmus* (1932), Einsiedeln, ^{2}1965. Tal izd. *Analogia entis. Metafisica. La struttura originaria e il ritmo cosmico*, Milano, 1995.

[178] Vidi prijevode Edith Stein: John Henry NEWMAN, Briefe und Texte zur ersten Lebenshälfte (1801-1846) übertragen von Edith Stein (ESGA 22); THOMAS von AQUIN, Untersuchungen über die Wahrheit übertragen von Edith Stein (ESGA 23-24).

[179] U vremenu kada je Edith Stein upoznala djela sv. Tome, interes za njegovu misao doživljava novo buđenje, ne samo u Crkvi, nego i u filozofskom svijetu, što ga je učinilo jednim od klasika filozofije. „Bisogna dire che nei primi decenni del secolo XX era in corso una rinascita tomistica che si radicava in una nuova attenzione all'eredità filosofica del Medioevo. […] Negli anni Venti e Trenta si riscontra dunque un'alta valutazione di Tommaso che stupiva lo stesso mondo cattolico, poiché Tommaso era inserito in un'inattesa ampiezza della considerazione generale." Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita – Filosofia – Mistica*, 151.155.

[180] Usp. posebno studij Edith STEIN, Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino: Versuch einer Gegenüberstellung (Husserlova fenomenologija i filozofija sv. Tome Akvinskog: pokušaj usporedbe), u: *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, Halle, 1929., 315-338.

svjetlu kršćanske vjere.[181] Impresivno je vidjeti intenzitet njezine aktivnosti, dubinu misli koja je sazrela, neumornu predanost da na svaki način doprinese formiranju katoličke mladeži upravo u trenutku u kojem se horizont zamračio pod krinkom saveza - u stvarnosti nespojivih - između religije i nacionalno-socijalističke moći. Posebno su nove generacije bile u opasnosti, ranjivije i pod utjecajem struja vremena.[182]

Teme, vrlo različite,[183] često su bile upućene mladim ženama. Izrečene dostupnim jezikom, prenosile su jasan i dubok egzistencijalni pogled gdje ljudska priroda i milost imaju vlastito određeno mjesto ali čine skladno jedinstvo koje je sama Edith Stein, prema svjedočanstvima, izražavala već po svom vanjskom stavu.[184] Obično je svoj govor započinjala uvodom, naglašavajući trenutnu situaciju na koju je povezala objašnjenje tražene teme. Za cilj je imala uzdizanje svakodnevnog života u kršćanstvu koje bi planulo iz središta, tj. iz živog odnosa s Gospodinom te bi na taj način moglo preobražavati cijelu egzistenciju. Govorila je na razini temelja teološke antropologije, znajući duboko povezati teoriju i stvarnost, uzimajući u obzir sve kontradikcije i granice koje ljudski život izražava.

Njezina je briga bila, zapravo, osigurati obrazovna načela ali i iz njih izvući

[181] Zahtjevi su dolazili od različitih udruga. Neki primjeri: Njemački katolički savez učiteljica, Katoličko akademsko društvo, Središnji odbor za formiranje Njemačke katoličke udruge žena, Mladi katolički učitelji Bavarske, Unija katoličkih sveučilišnih studentica, Udruga katoličkih žena, Bavarski radio, Udruga katoličkih diplomanata. Osobito je vrijedno spomenuti njezino sudjelovanje na konferenciji pod nazivom *Fenomenologija*, koju je organiziralo Društvo Tomista u Francuskoj, u Juvisy 1932., na kojoj je Edith Stein pozvana da preuzme riječ za važna pojašnjenja u raspravama koje su uslijedile nakon predavanja govornika. Prisutni su bili Maritain i Berdjaev. Konferencija je bila značajan znak otvaranja tomizma usporedbi s Husserlovom fenomenologijom. Istaknimo još jedan susret koji je organizirala Unija mladih katolkinja južne Njemačke. Konferencija je održana u Augsburgu, na jugu Njemačke, povodom sastanka sedam tisuća mladih „Bijele ruže“, 24-25. VII. 1932. Susret je jasno predstavio suprotni stav nastajanju „Trećeg Reicha“. „Bijela ruža“ je kasnije postala poznata po herojskoj smrti braće Scholl. Usp. Edith STEIN, *Die Frau*, talijansko izdanje *La donna*, Roma, 2010., 285 u fusnoti.

[182] Primjer je njezin spis Natur und Übernatur in Göthes Faust (Naravno i nadnaravno u Götheovom „Faustu“) *ESGA 16*, 116-124. U njemu Edith Stein pruža uvjerljive kriterije razlučivanja koji nam omogućuju da istaknemo nepodudarnost temeljne poruke sadržane u djelu *Fausta* koje ona uzima u obzir pod katoličkim vidom, s posljedičnom procjenom neprimjerenosti teksta u svrhu zdrave formacije novih katoličkih generacija.

[183] Konferencije se bave trima glavnim temama, povezana Edithinom stalnom brigom: 1. obrazovanje i formiranje u prisutnosti aktualnih i gorućih pitanja. 2. Teme kršćanskog života, kao što je promicanje duhovnosti laika koji su tada bili isključeni iz liturgijskog života. Edith Stein radi s velikim žarom u liturgijskom pokretu. Razrađuje euharistijsku duhovnost dostupnu široj javnosti, prije svega ženama, kako bi promicala autentičnu dinamiku duhovnog i mističnog života. 3. Konferencije na temu žena. Cilj joj je bio prije svega probuditi svijest o ženskom pozivu, ženskom identitetu, pod prijetnjom da se izgube u okruženju pogrešno shvaćene jednakosti gdje su žene profesionalno preuzele muške uloge. Ona to vidi kao ozbiljan problem jer se na taj način žena ne ostvaruje, što negativno utječe na društvo. Ona apelira na ženski genij, uvjerena da žena može raditi sve poslove ali to mora učiniti kao žena ako se ne želi izgubiti pola Božje slike. Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein: la búsqueda de la verdad y la dignidad humana.

[184] Oni koji su je susreli svjedoče o jednostavnoj harmoniji koju je izražavala, a koja je proizašla iz njezine prisutnosti. Usp. Katharina SEIFERT, Edith Stein – die „Virgo sapiens“ in Beuron (30.10.2017) 19, u: edith-stein-jahrbuecher_jahrbuch_2014.pdf (13. VI. 2018.), gdje citira opata Raphaela Walzera.

konkretne naznake, kako bi život mogao rasti u koherenciji i postupno se pridruživati Euharistiji, potekavši iz nje. Takvim putem ženska duša bi mogla biti formirana prema božanskom pozivu. Drugim riječima, postati „prostrana, tiha, od same sebe ispražnjena, topla i jasna“.[185] To stanje ne možemo steći hotimično, već ono mora biti iskovano pod milosnim djelovanjem. Što možemo i moramo činiti jest otvoriti se milosti, tj. sasvim se odreći vlastite volje i dati je zarobiti božanskoj volji, svu svoju dušu spremnu za prijemčiv i oblikovni rad položiti u Božje ruke. U bliskoj vezi s tim je ispražnjenje i smirenost.[186] Otvorenost za slušanje, pražnjenje i tišinu, u punom i povjerljivom samopredajanju Bogu je stav koji Edith Stein već živi u svijetu i koji će ju pripremati za Karmel.

Opisivanja karaktera ženske duše podsjećaju na ona fenomenološka: „Po prirodi, duša je ispunjena mnogim stvarima: toliko da jedna stvar istjera drugu, u kontinuiranom pokretu, često u oluji i uzbuđenju.“[187] Toplo preporučuje način suočavanja s novim danom, kako bi je On mogao uključiti u svoje veliko spasiteljsko djelo: „Moj prvi sat ujutro pripada Gospodinu“.[188] Pozivajući se na Euharistiju, rekla je:

> Ovdje se ne radi samo o meni i mojim malim stvarima, nego o velikoj žrtvi pomirenja. [...] Moći ću Ga pitati: „Što želiš od mene, Gospodine?“ (Sveta Terezija) I što će se meni, nakon tihog razgovora s Njime predstaviti kao najneposredniji zadatak, započet će moj posao. Ako započnem svoj radni dan nakon jutarnje mise, bit će u meni svete tišine i moja duša će biti prazna od onoga što bi je uznemirilo i umorilo, a umjesto toga bit će ispunjena svetom radošću, hrabrošću i energijom. Ona je postala velika i prostrana jer je izašla od sebe i ušla u božanski život.[189]

Gledajući unatrag na dan koji je prošao, između umora i nepredviđenog, ona preporučuje neka se sve uzme takvo kakvo jest i stavi u ruke Bogu, prepuštajući sve Njemu. „U Njemu ćemo se moći odmoriti, stvarno odmoriti, započeti novi dan kao novi život.“[190]

---

[185] „Weit, still, leer von sich selbst, warm und klar.“ Edith STEIN, *Žena*, 62 (*ESGA 13*, 36).
[186] Usp. *Isto*.
[187] „Von Natur aus ist die Seele mannigfach erfüllt: so sehr, daß eines immer das andere verdrängt, und in ständiger Bewegung, oft in Sturm und Aufruhr.“ *Isto.*
[188] „Meine erste Morgenstunde gehört dem Herrn.“ *Isto.*
[189] „Hier handelt es sich nicht um mich und meine winzig kleinen Angelegenheiten, sondern um das große Versöhnungsopfer. [...] Dann darf ich Ihn fragen: 'Was begehrst Du, Herr, von mir?' (St. Theresia) Und was ich nach stiller Zwiesprache als nächste Aufgabe vor mir sehe, daran werde ich gehen. Wenn ich nach dieser Morgenfeier in meinen Arbeitstag eintrete, wird es feierlich still in mir sein und leer wird die Seele sein von dem, was sie bestürmen und belasten wollte, aber erfüllt von heiliger Freude, von Mut und Tatkraft. Groß und weit ist sie geworden, weil sie aus sich herausgegangen und in das göttliche Leben eingegangen ist.“ *Isto*, 61 (*ESGA 13*, 36).
[190] „So wird man in Ihm ruhen können, wirklich ruhen und den neuen Tag wie ein neues Leben beginnen.“ *Isto*, 62 (*ESGA 13*, 37).

Te naznake otkrivaju koliko je Edith Stein svoj život provela u svijetu, hranjena i preobražena pripadanjem euharistijskom Gospodinu i koliko je poslušnost, zbog koje je ostala u svijetu, bila puna plodova milosti za nju i za druge s kojima je žarko željela podijeliti ih.

Upravo u tom kontekstu, punog društvenog sudjelovanja, intenzivne posvećenosti intelektualnoj i kršćanskoj formaciji mladih ljudi, sazrijevat će vrijeme njezina ulaska u Karmel. Priori u Kölnu je u razgovoru prije prihvaćanja u red, rekla: „Ne može nas spasiti ljudska djelatnost, već samo Kristova muka. Biti dio toga, to je moja težnja.“[191] Razumjela je težinu patnje koja je padala na njezin narod kao udjela u Kristovom križu. Edith se želi pridružiti Njegovom otkupiteljskom djelu.

5.3. *Boravci u Beuronovoj tišini*

Što se više njezin život intenzivno uključivao u događaje povijesnog trenutka u kojem je živjela Njemačka, to je Edith Stein više osjećala hitnu potrebu da se brine o svom duhovnom životu, da iz izvora vjere koje su njoj bile ponuđene crpi snagu i jasnoću za ono s čime se morala suočavati u svijetu.[192] Njezini spisi svjedoče da je više puta, od 1928. pa sve do ulaska u Karmel, uronila u tišinu opatije Beurona, prirodnog kutka koji je voljela nazivati „Nebo na zemlji“. Tamo je našla oca i duhovnog prijatelja, nadopata Raphaela Walzera. Odlazila je povodom velikih liturgijskih blagdana, osobito u dane prije Božića i za vrijeme Svetih tjedana, ulazeći u tišinu od Cvjetne nedjelje do Uskrsa.

Da bi razumjeli što je za Edith Stein značilo povlačenje u Beuron, prikladno je opisati situaciju u opatiji u razdoblju u kojem ju je ona posjećivala. Beuron je u to vrijeme postao važno središte duhovne obnove Njemačke.[193] Obnova je bila liturgijska, s povratkom na izvorni oblik gregorijanskog pjevanja i umjetnička, s rođenjem umjetničke škole Beurona čija su djela bila ujedinjena s arhitekturom. Umjetnička djela s kojim se ona susrela tijekom tih molitvenih boravaka bila su figurativna djela određene sugestije,

---

[191] „Non è l’attività umana che ci può salvare, ma soltanto la passione di Cristo. Esserne partecipe, questa è la mia aspirazione, TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO (T. R. Posselt), *Edith Stein*, Brescia, 1952., 174.

[192] Usp. Edith STEIN, Pismo iz Beurona 20. III. 1932. Elly Dursy (*ESGA 2*, br. 191), njezina bivša učenica u Speyeru koja se kasnije pridružila Karmelu. Edith joj je odgovorila spominjući potrebu za primjerenim njegovanjem nutrine, pogotovo kada se suočimo sa zahtjevima vanjskog svijeta.

[193] Smještena u prekrasnom prirodnom kanjonu, opatija Beuron je već u XI. stoljeću pripadala Augustinskim lateranskim kanonicima. Godine 1802. bila je sekularizirana, a 1863. benediktinska braća Maurus i Placidus Wolter označili su novi početak monaškog života u Beuronu. Htjeli su liturgiji dati središnje mjesto, sa željom da bi svetost prožimala cijeli život. Tijekom pruske kulturne borbe od 1875. do 1887. redovnici su bili protjerani. Nakon njihova povratka, opatija je postala pokretačko središte liturgijske i duhovne obnove. U Beuronu je nastala i važna umjetnička škola. Njezin inicijator je benediktinski redovnik otac Desiderius Lenz (1832.-1928.), koji se formirao u Münchenu i Rimu.

koja su se odlučno udaljila od bilo kojeg naturalizma. Umjetnost je bila mješavina drevnog i novog koja je poštovala arhetip, posvećena mističnom i pedantnom proučavanju odnosa oblika i harmonije. Možemo reći da je u Beuronu Edith Stein pronašla duh sličan svojemu, u skladu s vlastitim načinom traženja istine. Između 'ograda' je postavljena prirodnost, kako bi to olakšalo pristup izvorima božanskog života kroz tišinu i kontemplaciju.[194]

Opat Walzer svjedoči o sposobnosti Edith Stein za sabranost i molitvu, njezin čvrsti stav koji nije znao za granice. Mogla je, naime, provesti po cijele dane u molitvi. „Nije tražila nikakvo izvanredno uzdizanje ili ekstazu. Čak ni njezin um i njezina osjetila nisu to zahtijevali. Ona je samo htjela biti tamo, biti s Bogom, s velikim tajnama pred sobom što joj otvoreni prostori izvan zatvorenog svetog mjesta ili tiha ćelija nisu mogli dati. [...] Kao i njezin vanjski stav, gotovo rigidan, tako je i njezino unutarnje biće ostalo u miru kontemplacije i blažene sreće pred Bogom.“[195] Duhovno nasljeđe koje je ona crpila u Beuronu predstavlja daljnje jačanje i sazrijevanje njezinog poziva za Karmel.

6. **Karmel: put prema Znanosti križa**

Sestra Terezija Benedikta od Križa, osvrćući se na milost njezina poziva za Karmel, pisat će pred kraj života:

> Otkako u kući imamo novu postulanticu često mislim na našu redovničku mladost i prekrasno vodstvo koje nas je dovodilo u Karmel. Možda je povijest duša u Karmelu mnogo čudesnija. One su duboko skrivene u božanskom srcu. I kada mislimo da smo nešto shvatili,

[194] Utisak koji je opisao budući papa sveti Pavao VI. nakon jednog posjeta Beuronu dobro izražava obilježja ove umjetničke škole, koja se u velikoj mjeri podudara s unutarnjim stavom koji se oblikovao u Edith Stein: „Essa è arte religiosa pura: essa non suscita altra emozione che la devozione; essa non rivela altre scene se non quelle della fede. Anzi, per arrivare a questo, si è imposta gravi sacrifici: ha perduto affatto il movimento. Nessuna arte è perciò, nel mondo delle figure, così parallela al mondo acustico del canto fermo liturgico. Ha rinunciato inoltre a infinite risorse della tecnica coloristica: le sue tinte, armonizzate sempre con grande gusto, sono piane e sempre omogenee della sfumatura, ch'è sobria, lineare. […] Ma è ritornata, quest'arte, popolare. Ha riacquistato il potere pedagogico dell'arte sacra dei bei tempi cristiani, quando allo scopo decorativo preferiva quello istruttivo e edificante. Ma è ritornata cristiana, cioè piena di mistero, di fede. La parola le è alleata: innumerevoli didascalie scritturali e liturgiche la rendono densa di pensiero. Non distrae, quest'arte. Fa meditare, fa pregare. La mistica si è rivelata dietro le sue forme e la trasfigurazione, sommo principio della vita soprannaturale e del culto liturgico, è stato il suo principio artistico di sovrana ispirazione. La rigidezza esteriore delle forme e la freddezza delle scene non è quindi altro che la sospensione immobile della contemplazione, dell'estasi: perché un mondo ulteriore si riveli occorre questo estremo raccoglimento.“ Giovanni Battista MONTINI, L'arte di Beuron, u: Desiderius LENZ, *Canone divino: L'arte e la regola della Scuola di Beuron*, (1929.), Roma, 2015.

[195] „Sie hatte und suchte dabei keine außerordentlichen Erhebungen oder Verzückungen. Dazu gaben sich weder ihr Verstand noch ihre Sinne her. Sie wollte einfach da sein, bei Gott sein, die großen Geheimnisse gleichsam vor sich haben, was die freie Natur draußen außerhalb des abgeschlossenen heiligen Raumes oder eine stille Zelle ihr nicht geben konnten. […] Aber wie ihre äußere, fast starre Haltung, so blieb auch ihr Inneres in der Ruhe seligen Schauens und Frohseins vor Gott.“ Citat Raphaela Walzera u Katharina SEIFERT, Edith Stein – die „Virgo sapiens“ in Beuron 21.

to je samo površan refleks onoga što ostaje Božja tajna sve do onog dana kada će sve biti očevidno. Moja velika radost je nada u buduću jasnoću. Vjera u tajanstvenu povijest neka nas uvijek jača, tako da nam ni neprilike svijeta ni tuđe ni vlastite slabosti ne oduzmu hrabrost.[196]

6.1. *Otvaraju se vrata Karmela: mir usred boli*

Okolnosti koje su Edith Stein naposljetku otvorile dugo očekivani put do Karmela objavljene su u tekstu koji je ona darovala sestri Tereziji Renati od Svetog Duha prije svog odlaska krajem 1938. iz Kölnskog samostana prema Karmelu u Echtu.[197] Sama pripovijeda kako je početkom 1933., tijekom slučajnog susreta čula neslužbene glasove koji su dolazili iz američkih novina, a odnosili se na zastrašujuće inicijative protiv Židova od strane novog nacional-socijalističkog režima. Odjednom joj je postalo jasno; „Bog je još jednom čvrsto položio ruku na svoj narod, a sudbina tog naroda je i moja sudbina.“[198]

Nakon te intuitivne spoznaje pitala se što učiniti u toj dramatičnoj situaciji. Htjela je ići u Rim k Svetom Ocu, tada Piju XI. Međutim, 1933. je proglašena Svetom godinom i bilo bi nemoguće dobiti privatnu audijenciju kod Pape. Odlučila je napisati pismo Svetom Ocu, tražeći njegovu intervenciju. Ipak, smatrala je da ni to nije „pravi“ korak, onaj koji bi odgovorio na unutarnji apel koji ju je sve snažnije uznemiravao. Međutim, još joj nije bilo jasno što bi trebao biti taj korak. Sjećala se kako se za vrijeme Euharistijske molitve prvog petka, 6. travnja 1933. zaustavljajući se u Kölnu na putu prema Beuronu, obratila Gospodinu: „Obratila sam se Spasitelju, rekavši mu da znam da je to Njegov Križ sada položen na židovski narod. Većina to ne razumije, ali oni koji razumiju moraju ga dragovoljno uzeti na sebe u ime svih. Ja želim to učiniti. Neka mi On samo pokaže kako. Kad je pobožnost završila, osjećala sam unutrašnju sigurnost da sam uslišana. Ali još nisam znala u čemu bi se sastojalo nošenje križa.“[199]

---

[196] „Seit wir wieder ein Postuläntchen im Hause haben, denke ich viel an unsere erste Ordensjugend und an die wunderbaren Führungen, die der Weg zum Karmel jedesmal bedeutet. Vielleicht ist die Geschichte der Seelen im Karmel noch viel wunderbarer. Sie sind tief verborgen im göttlichen Herzen. Und was wir von der eigenen manchmal zu verstehen glauben, ist doch immer nur ein flüchtiger Reflex von dem, was Gottes Geheimnis bleibt bis zu dem Tag, an dem alles offenbar wird. Meine große Freude ist die Hoffnung auf die künftige Klarheit. Der Glaube an die geheime Geschichte muß uns auch immer stärken, wenn das, was wir äußerlich zu sehen bekommen (an uns selbst und an andern) uns den Mut nehmen möchte.“ Edith STEIN, Pismo 16. V. 1941. Maria Ernst, *ESGA 3*, br. 693.

[197] Usp. Edith STEIN, Kako sam došla u karmel u Kölnu, u: *Iz života jedne židovske obitelji*, Zagreb, 2009., 393-410 (Wie ich in den Kölner Karmel kam, u: *ESGA 1*, 259-269).

[198] „Gott wieder einmal schwer Seine Hand auf Sein Volk gelegt habe, und daß das Schicksal dieses Volkes auch das meine war.“ *Isto*, 394 (*ESGA 1*, 260).

[199] „Ich sprach mit dem Heiland und sagte ihm, ich wüßte, daß es Sein Kreuz sei, das jetzt auf das jüdische Volk gelegt würde. Die meisten verstünden es nicht; aber die es verstünden, die müßten es im Namen aller bereitwillig auf sich nehmen. Ich wollte das tun, Er solle mir nur zeigen, wie. Als die Andacht zu Ende war,

Edith Stein je napisala pismo papi, vjerojatno iz Beurona. Kao odgovor je dobila samo blagoslov za sebe i svoju obitelj.[200] Vrativši se u Münster, odmah joj je postalo jasno da zbog njezina židovskog podrijetla više neće moći nastaviti sa predavanjem u Institutu za znanstvenu pedagogiju. Svojoj prijateljici Hedwig Conrad-Martius napisala je: „Nema razloga za žaljenje zbog činjenice da više nemam lekcija. Vjerujem da iza toga stoji veliko i milosrdno vodstvo. Ne mogu ti danas reći gdje jasno vidim rješenje za sebe. Vjerojatno neću dugo biti u Münsteru. Ovaj mjesec nadam se posljednjem pojašnjenju, a onda ću ići majci na duže razdoblje.“[201]

To da je i sama osjećala težinu isključenosti, kao mnogo njezine braće, bilo je za nju olakšanje. Zatvorena vrata učionice postavila su joj pitanje nije li došlo vrijeme za ulazak u Karmel. Zapravo, to je bio njezin cilj otkako je upoznala Svetu Tereziju i primila ovo svjetlo koje joj je još nedostajalo za obraćenje. Ovo pitanje je postavila Gospodinu tijekom euharistijskog klanjanja na nedjelju Dobrog Pastira. „Kad je podijeljen završni blagoslov, dobila sam potvrdni odgovor Dobrog pastira.“[202]

Nakon što je opata Walzera pitala za mišljenje i konačno dobila pozitivan odgovor, počela je uspostavljati prve kontakte s Karmelom. Prisjeća se kad je prvi put otišla u Karmel u Kölnu[203]: „Preplavio me je mir čovjeka koji je stigao do svog cilja.“[204] Govoreći svojim odgovornim sestrama, objasnila je: „Nikad me nije napuštala misao na Karmel; osam godina bila sam učiteljica kod dominikanki u Speyeru, duboko povezana s cijelom samostanskom zajednicom ali ipak nisam mogla stupiti u nju; Beuron sam doživljavala kao predvorje neba, no nikad nisam pomišljala postati benedektinkom; uvijek mi se činilo da je Gospodin za mene sačuvao u Karmelu nešto što samo ondje mogu naći.“[205]

---

hatte ich die innere Gewißheit, daß ich erhört sei. Aber worin das Kreuztragen bestehen sollte, das wußte ich noch nicht.“ Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 395 (*ESGA 1*, 261).

[200] Pismo je postalo javno tek 2003. godine, kada je otvorena arhiva dokumenata koji se odnose na papu Pija XI.

[201] „Daß ich keine Vorlesungen mehr halte, ist nicht zu bedauern. Ich glaube, daß eine große und barmherzige Führung dahintersteht. Ich kann Ihnen heute noch nicht sagen, wo ich nun deutlich die Lösung für mich sehe. Voraussichtlich werde ich nicht mehr sehr lange in Münster sein. In diesem Monat erhoffe ich noch eine letzte Klärung4, dann will ich noch einmal für längere Zeit zu meiner Mutter gehen.“ Edith STEIN, Pismo 5. VI. 1933. Hedwig Conrad-Martius, *ESGA 2*, br. 259.

[202] Usp. Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 397-399. Nedjelja Dobrog Pastira pala je te godine 30. travnja.

[203] U fusnoti Pisma Edith STEIN od 5. VI. 1933. Hedwigi Conrad-Martius, *ESGA 2*, br. 259, navodi se da je prvi posjet Edith Stein Karmelu u Kölnu održan 21. V. 1933.

[204] „Es kam über mich die Ruhe des Menschen, der an seinem Ziel angelangt ist.“ Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 400 (*ESGA 1*, 263).

[205] „Der Gedanke an den Karmel mich nie verlassen hatte; ich war 8 Jahre bei den Dominikanerinnen in Speyer als Lehrerin, war mit dem ganzen Konvent innig verbunden und konnte doch nicht dort eintreten; ich betrachtete Beuron wie den Vorhof des Himmels, dachte aber nie daran, Benediktinerin zu werden; immer war es mir, als hätte der Herr mir im Karmel etwas aufgespart, was ich nur dort finden könnte.“ Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 400-401 (*ESGA 1*, 263).

Nakon što je Edith Stein zatražila da bude primljena u kölnski Karmel, voditeljica novaka i buduća priora, sestra Teresia Renata de Spiritu Sancto (Posselt), zamolila je opata Raphaela Walzera da izrazi svoje mišljenje o postulantici. On je odgovorio:

> Što se tiče svjesne postulantice, puno mogu reći o njezinu obrazovanju. O njezinom izvanrednom intelektualnom talentu nema sumnje, u što su uvjereni veliki krugovi u Njemačkoj. Još više iznenađuje činjenica da ima vrlo jednostavan, poslušan um. Njezina vjerska zrelost i dubina su takve da o tome ne moram govoriti. One će se same otkriti. Jedine prepreke koje otežavaju prijam su poštivanje starije majke i njezin položaj u katoličkom javnom životu. Ne želim preuzeti odgovornost za gubitak dragocjenog rada „militantne" crkve te tražim da se u slučaju bilo kakvih pritužbi na njezin mogući ulazak ne spominje moje ime. Karmel je već dugo bio njezin ideal, a kad je ideja o samostanu već postala akutna nikad je nisam pokušao uvjeriti u neki drugi ideal. Međutim, donedavno sam bio protiv njezinog ulaska u samostan zbog njezinog poziva na aktivan život u svijetu žena. Sada, kada je slobodni put gotovo popločan zbog promijenjenih vanjskih okolnosti, nemam ništa protiv njezina ulaska.[206]

U pismu iz ljeta 1933. godine piše svojoj prijateljici Hedwig i njezinom suprugu Theodoru Conradu: „Da vremena inače nisu bila tako tužna - osobno bih im se morala zahvaliti što su mi konačno otvorili ovaj put."[207]

Nakon potrebnih konzultacija i preliminarnih sastanaka, Edith Stein dobiva odgovor od Karmelskog Kölna: „S radošću prihvaćena. Pozdrav iz Karmela."[208] Naravno, Edithina glavna briga bila je sad njezina majka. Tijekom dvaju mjeseca koja je provela

---

[206] „Über die bewusste Postulantin kann ich allerdings einiges zu Ihrer Aufklärung berichten. Ihre außerordentliche intellektuelle Begabung steht außer Frage. Davon ist man in weiten Kreisen Deutschlands überzeugt. Dass sie trotzdem ein sehr einfaches lenksames Gemüt besitzt, ist umso verwunderlicher. Ihre religiöse Reife und Tiefe ist derart, dass ich darüber keine Worte zu machen brauche. Sie würden es selbst erfahren. Die einzigen Schwierigkeiten die einen Eintritt erschweren, sind die Rücksicht auf die alte Mutter und ihre Stellung im öffentlichen katholischen Leben. Ich möchte keine Verantwortung dafür übernehmen, dass die wertvolle Arbeitskraft der 'streitenden' Kirche verloren geht. Und ich bitte, dass man im Falle einer Beschwerde bei ihrem eventuellen Eintritt meinen Namen außer dem Spiel lässt. Der Karmel war schon lange ihr Ideal, und ich habe mich nie bemüht, ihr ein anderes Ideal einzureden, wenn schon der Klostergedanke akut wurde. Bis vor kurzem war ich allerdings wegen ihrer Berufung zum tätigen Leben in der Frauenwelt gegen den Klostereintritt. Nachdem ihr nun durch die äußeren veränderten Verhältnisse der freie Weg beinahe gebahnt ist, wehre ich mich nicht mehr gegen ihren Eintritt." Odgovor je od 2. VI. 1933. Citat Raphaela Walzera navodi Katharina SEIFERT, Edith Stein – die „Virgo sapiens" in Beuron, 22.

[207] „Wenn die Zeiten nicht sonst so traurig wären – ich persönlich hätte ihnen nur zu danken, weil sie mir nun endlich diesen Weg geöffnet haben." Edith STEIN, Pismo 20. VI. 1933. Hedwig i Theodoru Conradu, *ESGA 2*, br. 262. Ova epizoda naglašava sposobnost Edith Stein da shvati Božju volju u kontekstu. Povijesni trenutak u kojom živi zajedno s braćom, stavlja u kontakt unutrašnjost i vanjski kontekst. Unutarnja potreba koja je prodrla počevši od njezine unutrašnjosti već u trenutku obraćenja, sada pronalazi punu korespondenciju u kontingentnoj povijesnoj situaciji, dopuštajući i potičući njezino ostvarenje.

[208] „Freudige Zustimmung. Gruß Karmel." Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 402 (*ESGA 1*, 264).

kod kuće, od sredine kolovoza do sredine listopada 1933., suočila se s teškim zadatkom saopćiti rodbini, osobito majci, odluku koja bi im bila tako bolna i nerazumljiva.

Nakon što je dva tjedna boravila kod kuće, majka ju je upitala za razlog njezina budućeg boravka sa sestrama u Karmelu u Kölnu: „Moja majka nije pitala o mojim namjerama više od dva tjedna jer nije željela pokvariti radost što smo zajedno. Nakon dva tjedna došlo je do tog pitanja i, naravno, očajničke obrane. Nikakav drugi razgovor nije slijedio, a moji rođaci su sa mnom jednako ljubazni kao i prije. Međutim, sigurna sam da se moja majka jedino nada da joj to neću učiniti, a oproštaj će biti vrlo težak.“[209]

Teškoće kod kuće prije odlaska jasno dolaze na vidjelo iz njezinih riječi: „Odluka je bila toliko teška da mi nitko nije mogao sa sigurnošću reći koji je put pravi. Za oba su se mogli naći dobri razlozi. Morala sam zakoračiti u posvemašnju tamu vjere. Često sam tih tjedana mislila: Tko će se od nas dvije slomiti, majka ili ja? Ali obje smo izdržale do posljedneg dana.“[210]

Ernina kći Suze, dvanaestogodišnja nećakinja, razumjela je objašnjenje koje joj je Edith dala u vezi s razlogom njezinog ulaska u Karmel baš u tom trenutku. Hans Biberstein, Ernin muž, izrazio je osjećaj da je ta odluka konačni raskol sa židovskim narodom, okrećući mu leđa upravo kad je doživljavao tako jako ugnjetavanje. Sa stajališta Edith bilo je upravo suprotno. Taj korak, učinjen točno u to vrijeme, bio je usko povezan upravo s vlastitim narodom te ju je ujedinio sa sudbinom svoje braće.

Pišući od kuće svojoj prijateljici Gertrud von Le Fort[211] o približavanju datumu ulaska, rekla joj je: „Ako ću biti u dubokom miru - sada postoji ponor - onda znam da imam svetu dužnost za one koji moraju ostati vani.“[212]

Posljednji dan koji je provela kod kuće bio je njezin rođendan i ujedno završetak

---

[209] „Meine Mutter hat über zwei Wochen lang gar nicht nach meinen Absichten gefragt, weil sie sich die Freude des Zusammenseins nicht trüben lassen wollte. Vor 2 Wochen kam die Frage und dann natürlich verzweifelte Abwehr. Es ist auf diese Unterredung keine zweite gefolgt, und meine Angehörigen sind genau so liebevoll zu mir wie vorher. Aber ich bin sicher, meine Mutter hält sich nur mit der Hoffnung aufrecht, daß ich ihr dies doch nicht antun werde, und der Abschied wird noch sehr schwer werden.“ Edith STEIN, Pismo 17. IX. 1933. Petri Brüning, *ESGA 2*, br. 281.

[210] „Die Entscheidung war so schwer, daß kein Mensch mir mit Bestimmtheit sagen konnte, dieser Weg oder jener ist der rechte. Für beide ließen sich gute Gründe beibringen. Ich mußte den Schritt völlig in der Dunkelheit des Glaubens tun. Oft habe ich in jenen Wochen gedacht: Wer von uns beiden wird zusammenbrechen, meine Mutter oder ich? Aber wir hielten beide bis zum letzten Tage aus.“ Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 407 (*ESGA 1,* 267).

[211] Gertrud von Le Fort (11. X. 1876. Minden – 1. XI. 1971. Obersdorf), novelistkinja i pjesnikinja, obraćenica 1926. iz protestantizma. Edith će je susresti 1932. godine, ostajući nakon toga u prijateljstvu povezana s njom.

[212] „Wenn ich in dem tiefen Frieden sein werde – es liegt jetzt noch ein Abgrund davor –, dann weiß ich wohl, daß ich ein heiliges Amt für die habe, die draußen sein müssen.“ Edith STEIN, Pismo 9. X. 1933. Gertrudi von Le Fort, *ESGA 2*, br. 284.

Blagdana sjenicâ. Edith se pridružila majci na molitvi u sinagogi. Vrativši se pješice nakon molitve, majka je započela dijalog o kojem sama izvještava: „Zar propovijed nije bila lijepa?“ „Jest.“ „Znači čovjek može i kao Židov biti pobožan?“ „Svakako, ako nije upoznao nešto drugo.“ Nato će ona sva očajna: „Zašto si to upoznala? Ne želim reći ništa protiv njega. Sigurno je bio jako dobar čovjek. Ali zašto se učinio Bogom?“[213]

Sjeća se dugotrajnog plača svoje majke navečer prije njezina odlaska:

> Na kraju smo ostale same u sobi, majka i ja. Sestre su još prale suđe i pospremale. Ona prekrije lice rukama i zaplače. Stala sam iza stolice i položila njezinu srebrnobijelu glavu na svoje grudi. Ostale smo dugo tako, dok je nisam nagovorila da pođe u krevet. Odvela sam je gore i – prvi put u životu – pomogla joj pri svlačenju. Onda sam još sjedila na njezinu krevetu, sve dok me sama nije poslala na spavanje. U toj noći ni jedna ni druga nismo našle počinka.[214]

Nakon svog odlaska iz Breslaua, prisjetit će se: „I tako je postalo zbilja ono čemu sam se još jedva usuđivala nadati. Silovite navale oduševljenja nije bilo. Strašno je bilo ono što sam iza sebe ostavila. Ali u sebi sam bila duboko smirena – u luci Božje volje. […] U dubokome miru prijeđoh prag kuće Gospodnje.“[215]

Mir usred boli iskustvo je koje prati život Edith Stein. Tako je prepoznala Božje djelovanje u svom životu. Taj mir tražila je usred intenzivne angažiranosti u svijetu. Isti mir označit će početak njezina života u Karmelu, kao svjetlo vjere u tami koju je proživljavala. U prvim danima provedenim u Karmelu ona će pisati: „U posljednjim tjednima i danima osjećala sam se utješena i ohrabrena svaki put kad mi je netko rekao da vjeruje u moj poziv. Vidjela sam, naime, samo veliku tugu koju sam donijela bliskim osobama, za koje se moj odlazak činio nezamislivom okrutnošću.“[216] I opet svojoj

---

[213] „'War die Predigt nicht schön?' 'Ja.' 'Man kann also auch jüdisch fromm sein?' 'Gewiß, wenn man nichts anderes kennen gelernt hat.' Nun kam es verzweifelt zurück: 'Warum hast du es kennengelernt? Ich will nichts gegen ihn sagen. Er mag ein sehr guter Mensch gewesen sein. Aber warum hat er sich zu Gott gemacht?'„ Edith STEIN, Kako sam došla u Karmel u Kölnu, 408-409 (*ESGA 1*, 268).

[214] „Am Ende blieben meine Mutter und ich allein im Zimmer. Die Schwestern hatten noch mit Spülen und Wegräumen zu tun. Da legte sie das Gesicht in die Hände und fing an zu weinen. Ich stellte mich hinter ihren Stuhl und nahm den silberweißen Kopf an meine Brust. So blieben wir lange, bis sie sich zureden ließ, zu Bett zu gehen. Ich führte sie hinauf und half ihr beim Auskleiden – zum erstenmal im Leben. Dann saß ich noch auf ihrem Bett, bis sie selbst mich schlafen schickte. Wir haben wohl beide in dieser Nacht keine Ruhe gefunden.“ *Isto*, 409 (*ESGA 1*, 268).

[215] „So war es nun doch wirklich, was ich kaum noch zu hoffen gewagt hatte. Es konnte keine stürmische Freude aufkommen. Dazu war das zu schrecklich, was hinter mir lag. Aber ich war tief beruhigt – im Hafen des göttlichen Willens. […] Ich überschritt in tiefem Frieden die Schwelle zum Hause des Herrn.“ *Isto*, 410 (*ESGA 1*, 269).

[216] „Es war mir in den letzten Wochen und Tagen immer ein Trost und eine Stärkung, wenn jemand mir den festen Glauben an meinen Beruf versicherte. Denn in meiner nächsten Umgebung sah ich nur den großen Schmerz, demgegenüber mein Fortgehen wie eine unfaßliche Grausamkeit erschien.“ Edith STEIN, Pismo 18. X. 1933. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 292.

prijateljici Hedwig Conrad-Martius kaže: „Posljednji tjedni provedeni kod kuće i trenutak razdvajanja bili su, naravno, vrlo bolni. Bilo je nemoguće majku učiniti malo razumnijom. Ostala je na svojim krutim pozicijama, bez razumijevanja. Otišla sam oslanjajući se samo na snagu vjere u Božju milost i naše molitve. [...] Sva moja braća i sestre bili su dirljivo dobri i puni ljubavi.“[217]

Svojoj prijateljici Gertrud von Le Fort, koja se nakon odlaska stavila na raspolaganje kako bi ostala uz obitelj Stein, Edith će reći o svojoj majci:

> Nikad Vam nisam rekla za svoju majku. Nisam joj mogla dati niti jednu od Vaših pjesama jer ona odbacuje sve što nadilazi njezinu židovsku vjeru. Zato joj sada nije bilo moguće reći ništa što bi joj moj korak učinilo malo razumljivijim. Osobito odbija obraćenja. Svatko mora živjeti i umrijeti u vjeri u kojoj je rođen. Ima zaštrašujuće ideje o katoličanstvu i redovničkom životu. Teško je u ovom trenutku reći zbog čega najviše trpi: odvajanja od mlađe kćeri za koju je oduvijek osjećala posebnu ljubav, užas pred svijetom potpuno stranim i nedostupnim u kojem je nestala ili svijest da je ona sama kriva što me nije dovoljno strogo naučila judaizmu. Kao polazište za Vas vidim samo vrlo jaku i iskrenu ljubav prema Bogu koju ima moja majka, i nepokolebljivu ljubav prema meni.[218]

U prvim danima Karmela Edith Stein će reći svom prijatelju Fritzu Kaufmannu: „Toliko bih voljela podijeliti sa svima onima koje vani poznajem malo tog mira koji nam je dan.“[219] Jasna je svijest da njezin poziv za Karmel uopće nije značio udaljenost od svijeta, njezinih voljenih i njihovih briga, već naprotiv, živjeti s njima i za njih u dimenziji koja postaje dio Božje volje i onoga što je u Njegovu srcu, što će također biti izraženo u pismu istom primatelju: „Onaj koji ide u Karmel nije izgubljen za svoje već je doista

[217] „Die letzten Wochen zu Hause und der Abschied waren natürlich sehr schwer. Meiner Mutter etwas verständlich zu machen, war ganz unmöglich. Es blieb in seiner ganzen Härte und Unfaßlichkeit stehen, und ich konnte nur gehen in dem festen Vertrauen auf Gottes Gnade und die Kraft unseres Gebets. [...] Alle meine Geschwister waren rührend gut und liebevoll.“ Edith STEIN, Pismo 31. X. 1933. Hedwig Conrad-Martius, *ESGA 3*, br. 294.

[218] „Ich habe meiner Mutter nie von Ihnen gesprochen. Ich konnte ihr keine Ihrer Dichtungen in die Hand geben, weil sie alles ablehnt, was über ihren jüdischen Glauben hinausgeht. Darum war es ja auch jetzt nicht möglich, ihr irgendetwas zu sagen, was ihr meinen Schritt ein wenig verständlich machen konnte. Ganz besonders lehnt sie Konversionen ab. Jeder soll in dem Glauben leben und sterben, in dem er geboren ist. Von Katholizismus und Klosterleben hat sie schauderhafte Vorstellungen. Es ist im Augenblick schwer zu sagen, worunter sie am meisten leidet: unter der Trennung von ihrem jüngsten Kind, an dem sie immer mit besonderer Liebe gehangen hat, unter dem Grauen vor der völlig fremden und unzugänglichen Welt, in die es ihr entschwunden ist, oder unter der Gewissensnot, daß sie selbst schuld sei, weil sie mich nicht streng genug im Judentum erzogen hat. Als Anknüpfungspunkt für Sie sehe ich nur die ganz starke und echte Gottesliebe, die meine Mutter hat, und die durch nichts zu erschütternde Liebe zu mir.“ Edith STEIN, Pismo 17. X. 1933. Gertrudi von Le Fort, *ESGA 3*, br. 290.

[219] „Ich möchte so gern allen, die ich draußen weiß, etwas von dem Frieden mitteilen, der uns geschenkt ist.“ Edith STEIN, Pismo 17. X. 1933. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 3*, br. 291.

pronađen; jer je naš zadatak stajati pred Bogom za svakoga.“[220]

Godine 1936. sestra Terezija Benedikta od Križa pisala je časnoj sestri tijekom majčine bolesti:

> Pišete, draga moja majko, Gospodin će uzeti u obzir nadu u Mesiju koju je moja majka imala. Kad bi samo imala! Vjera Mesije gotovo je nestala među današnjim Židovima, čak i među vjernicima. I gotovo jednako vjera u vječni život. Zato nikada nisam bila u mogućnosti objasniti svojoj majci ni moje obraćenje ni ulazak u Red. I zato, naravno, ona još teško pati zbog rastanka, a da joj ja ne mogu reći nešto utješno. Moram joj pisati, ali ne mogu reći ništa bitno. Mogu se osloniti samo na to da je imala cijeli život dječje povjerenje u Boga i da je cijeli život žrtvovala.[221]

Majka Augusta Courant umrla je 14. rujna 1936. „Moja draga majka je umrla 14. rujna, baš kad smo svečano obnovili naše zavjete ovdje, kao što to uvijek činimo na blagdan Uzvišenja Križa.“[222] U sestri Tereziji Benedikti od Križa sada ostaje čvrsta nada da se u susretu s milosrdnim Bogom sva majčina bol konačno preobrazila u Božju svjetlost.

6.2. *Put karmelske formacije: poziv na patnju s Kristom*

Što je Edith Stein mislila pod „nešto“ koje je Bog za nju rezervirao samo u Karmelu - kao što je rekla u razgovoru s nadređenima u Kölnu prije njezina ulaska - možemo razumjeti kroz njezine spise. Čini nam se da riječi pisma koje je uputila 1932. godine mladoj redovnici i prijateljici vrlo dobro mogu sažeti njezinu viziju života posvećenog Bogu, osobito karmelićanskog:

> Želim odgovoriti na tvoje pitanje. Postoji poziv na patnju s Kristom i time na sudjelovanje u njegovu otkupiteljskom djelu. Kada smo povezani s Gospodinom, mi smo članovi mističnog tijela Krista; Krist živi u svojim članovima i trpi u njima; i patnja koja je

[220] „Wer in den Karmel geht, ist für die Seinen nicht verloren, sondern erst eigentlich gewonnen; denn es ist ja unser Beruf, für alle vor Gott zu stehen.“ Edith STEIN, Pismo 14. V. 1934. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 3*, br. 318.

[221] „Sie schreiben, liebe Würdige Mutter, der Herr werde meiner Mutter ihre Messiashoffnung anrechnen. Wenn sie die nur hätte! Der Messiasglaube ist bei den heutigen Juden, auch bei den gläubigen, fast verschwunden. Und fast ebensosehr der Glaube an ein ewiges Leben. Darum habe ich meiner Mutter weder die Konversion noch den Eintritt in den Orden je verständlich machen können. Und darum leidet sie jetzt natürlich wieder schwer unter der Trennung, ohne daß ich ihr etwas Tröstliches sagen kann. Ich muß ihr schreiben, aber ich darf nichts Wesentliches aussprechen. Ich kann nur darauf bauen, daß sie ihr Leben lang ein kindliches Gottvertrauen hatte und daß es ein Opferleben war.“ Edith STEIN, Pismo 19. VII. 1936. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 467.

[222] „Am 14. IX. starb meine liebe Mutter, gerade zur Stunde, als wir hier unsere feierliche Gelübdeerneuerung hatten, wie immer am Feste Kreuzerhöhung.“ Edith STEIN, Pismo 18. V. 1937. Pauli Stolzenbach, *ESGA 3*, br. 510.

pretrpljena u ujedinjenju s Gospodinom je Njegova patnja, usklađena s velikim djelom spasenja i plodna u njemu. Temeljna je ideja posvećenog života uopće, ali iznad svega života Karmela, zauzeti mjesto grešnika dobrovoljnom i radosnom patnjom i surađivati u otkupljenju.[223]

Kad je 14. listopada 1933. godine ušla u Karmel, Edith Stein je imala 42 godine. Ona će napisati: „Sada sam na mjestu kojemu sam odavno pripadala."[224] To će biti izvor mira i unutarnje radosti. Početak života u Karmelu za Edith nije bio kao za druge novakinje koje su ulaskom započele primati karmelsku formaciju. Za nju je proces formiranja već uvelike ostvaren u svijetu, i to će joj odmah omogućiti da živi s velikom duhovnom zrelosti.[225]

Sa sobom u formaciji nalazi još četiri novakinje, sve mlađe od nje gotovo dvadeset godina.[226] Njezin život kao postulanticom (listopad 1933. - travanj 1934.) znatno se promijenio, budući da od intelektualnog rada prelazi na ručni rad i molitvu. Pisma tih prvih mjeseci u Karmelu izražavaju njezinu čistu radost za dar zvanja. Doživljavala je veličinu dara zvanja te u isto vrijeme vlastitu neadekvatnost. Pozivajući se na Djela Apostolska 9,15 i na izabranje svetog Pavla, definirat će sebe kao *Vas electionis*, sredstvo koje je Bog odabrao: „S obzirom na puninu milosti koju svaki dan donosi, jedna siromašna ljudska duša je tako mala; a opet, u odnosu na ono što je u stanju prihvatiti, sve riječi su neadekvatne."[227]

Suočena s konkretnim potrebama života u zajednici, napisala je: „Ja sam vrlo nespretno početničko dijete tako da nadređenima i sestrama treba puno ljubavi i strpljenja, a sigurno će mi trebati mnogo vremena da postanem iskoristivom redovnicom. Hoćete li

[223] „Vor allem möchte ich Deine Frage beantworten. Es gibt eine Berufung zum Leiden mit Christus und dadurch zum Mitwirken mit seinem Erlösungswerk. Wenn wir mit dem Herrn verbunden sind, so sind wir Glieder am mystischen Leib Christi; Christus lebt in seinen Gliedern fort und leidet in ihnen fort; und das in Vereinigung mit dem Herrn ertragene Leiden ist Sein Leiden, eingestellt in das große Erlösungswerk und darin fruchtbar. Es ist ein Grundgedanke allen Ordenslebens, vor allem aber des Karmellebens, durch freiwilliges und freudiges Leiden für die Sünder einzutreten und an der Erlösung mitzuarbeiten." Edith STEIN, Pismo 26. XII. 1932. Anneliesi Lichtenberger, *ESGA 2*, br. 234.

[224] „Ich bin jetzt an dem Ort, an den ich längst gehörte." Edith STEIN, Pismo 20. XI. 1933. Hansu Brünnengräberu, profesoru na Institutu za znanstvenu pedagogiju u Münsteru, *ESGA 3*, br. 296.

[225] O tome usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Televiziski intervju PaxTV-u, Lima, Peru (27. VI. 2016.), 2. dio, u delaruecaala pluma.wordpress.com/2016/06/07–buscando-y-encontrando-la-verdad-con-edith-stein-entervista-a-f-javier-SANCHO/ (19. VI. 2018.).

[226] Za situaciju u karmelu Kölna i Ehta u vrijeme ulaska Edith Stein, vidi Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità.

[227] „Aber im Verhältnis zu der Gnadenfülle, die jeder Tag bringt, ist eine armselige Menschenseele so klein; und wiederum im Verhältnis zu dem, was sie immerhin zu fassen vermag, alle Worte so unzulänglich." Edith STEIN, Pismo 26. I. 1934. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 303.

mi pomoći molitvom da odgovorim na veliku milost ovog poziva?“[228]

Ponekad njezine riječi otkrivaju teškoće prilagođavanja mnogim preciznim dnevnim pravilima Karmela. Od nje se tražilo da radi vrlo jednostavne poslove kućanstva. Ako su oni za druge bili normala, za Edith Stein su predstavljali „malo mučeništvo“ jer na njih nije bila naviknuta te im čak nije bila sklona. Zrelost kojom je stigla u Karmel omogućila joj je da prevlada poteškoće prilagodbe, da ih prihvaća i integrira se. Postale su prilika da se upusti na mali put Svete Terezije iz Lisieuxa: „Jednom ste pisali o 'duhovnom radu' male Svete Terezije. U ovoj maloj službi postoji bitan dio života u Karmelu, a čini mi se da je to vrlo veliki posao, posao tihog bušenja koji ima moć raznijeti stijene. […] Ovo nas podsjeća da vrlo ozbiljno shvatimo svoj zadatak, kako da bi neki od njih bili u korist pionirima Crkve.“[229]

Dana 15.4.1934. je primila odoru i započela novicijat. Bila je to nedjelja Dobrog Pastira. Na istu nedjelju godinu dana prije shvatila je potvrdu da konačno krene putem Karmela. Redovničko ime koje je sebi izabrala je Terezija Benedikta od Križa, koje je postalo program njena života: „Ime *Terezija* već je prihvatila u krštenju kao zahvalnost za onu koja ju je dovela do konačnog susreta s Kristom. *Blagoslovljena* u zahvalnosti sv. Benediktu i njegovim sinovima. I *od Križa*: otajstvo u čijoj perspektivi ona prihvaća i razvija vlastiti poziv.“[230]

Kod ulaska u novicijat nadređeni su zatražili da nastavi sa svojim filozofskim radom, što nije bila tradicionalna aktivnost u svakom Karmelu. No okolnosti Karmela u Kölnu u godinama u kojim je Edith ušla bile su takve da su dopuštale, ili bolje rečeno tražile, književnu aktivnost. To je bilo potrebno kako bi se odgovorilo na obnovljeni interes za Karmel izazvan problematičnom situacijom u Njemačkoj. Budući da je u toj regiji nedostajao muški Karmel, svećenici i akademici su tražili da se posavjetuju s karmelićankama. To je potaknulo sestre da doprinesu apostolatu i kroz književnu aktivnost, u što je bila uključena i Edith Stein. Štoviše, Karmel u Kölnu je uživao dovoljnu slobodu duha koja je dopuštala i osobni i zajednički rast u slijeđenju Krista. Važnost koju

[228] „Auch sonst bin ich ein sehr ungeschicktes Novizenkind, für das Vorgesetzte und Mitschwestern viel Liebe und Geduld brauchen, und es wird gewiß lange dauern, bis eine einigermaßen brauchbare Klosterfrau aus mir wird. Wollen Sie mir auch darum beten helfen, daß ich der großen Gnade dieser Berufung entsprechen möge?“ Edith STEIN, Pismo 18. X. 1933. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 292.
[229] „Einmal an das, was Sie vor einiger Zeit einmal über die 'seelische Kleinarbeit' der kleinen Hl. Theresia schrieben. In dieser Kleinarbeit besteht ein wesentlicher Teil des Karmellebens, und sie scheint mir eine sehr große Arbeit zu sein, eine stille Bohrarbeit, die die Kraft hat, Felsen zu sprengen. Das ist eine Mahnung an uns, es sehr ernst mit unserer Aufgabe zu nehmen, damit etwas davon den Pionieren der Kirche zugute kommt.“ Edith STEIN, Pismo 21. XI. 1933. Adelgundis Jaegerschmid, *ESGA 3*, br. 297.
[230] Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità, 4.

je ona pripisala ovom aspektu vidljiva je iz savjeta danih drugim mladim djevojkama o izboru samostana.[231]

Godinu dana kasnije, 21. travnja 1935., Edith Stein će položiti privremene zavjete na razdoblje od tri godine. Tijekom tog razdoblja završila je rad *Endliches und ewiges Sein*, kako je to zatražio otac provincijal, dobivši posebne dozvole kako bi se više mogla posvetiti radu. Kad je opet bila oslobođena filozofskog rada, posvetila je više vremena zajednici kao medicinska sestra i kao zadužena za primanje robe izvana. Također će pokušati pridonijeti rastu kulturnog života sestara, s namjerom da se obogati njihov duhovni život. Također se posvetila obrazovanju vanjskih sestara.

Vječne zavjete će položiti 21. travnja 1938., a crnu koprenu primit će 1. svibnja. Nekoliko dana nakon polaganja vječnih zavjeta, umro je u Freiburgu u Bresgoviji Edmund Husserl, s kojim je Edith Stein uvijek bila vezana dubokim poštovanjem. Kratko prije njegove smrti reći će: „Ne brinem za svog dragog učitelja. Uvijek sam bila daleko od toga da mislim da je Božja milost vezana za granice vidljive Crkve. Bog je istina, onaj koji traži istinu traži Boga, bilo njemu jasno ili ne.“[232] Samo nekoliko mjeseci kasnije, tzv. „Kristalnom noći“ (9.-10. studenog) boravak sestre Terezije Benedikte od Križa postat će opasnost kojoj ona sama nije htjela izložiti sestre u Kölnu. Odlučeno je da se Edith Stein preseli u Echt, nedaleko malo mjesto ali već na nizozemskom teritoriju, gdje ju je posljednje noći iste godine doveo prijatelj Karmela.

Ovdje će ona također nastaviti podučavati novakinje latinskim lekcijama, kao i održati neka duhovna predavanja zajednici. Bila je također magistra sestara „konverza“, tj. onih koje su se posvetile ručnom radu.[233] Na taj način je nastavila i u Karmelu sa svojim formacijskim radom, posvećujući se i duhovnoj pratnji. Njezina književna aktivnost se nije zaustavila. Pripremala je tekstove za razne prigode, koji su se više odnosili na unutarnji život Karmela, što joj je omogućilo da s više slobode izrazi svoj duhovni život.

Kada su u svibnju 1940. godine njemačke trupe provalile u Nizozemsku, Edith Stein i njezina sestra Roza koja ju je kao trećoretkinja slijedila u Karmel u Echtu nisu se više

[231] Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità, 2.4.
[232] „Um meinen lieben Meister habe ich keine Sorge. Es hat mir immer sehr fern gelegen zu denken, daß Gottes Barmherzigkeit sich an die Grenzen der sichtbaren Kirche binde. Gott ist die Wahrheit. Wer die Wahrheit sucht, der sucht Gott, ob es ihm klar ist oder nicht.“ Edith STEIN, Pismo 23. III. 1938. Adelgundis Jaegerschmid, *ESGA 3*, br. 542.
[233] „La differenza esistente tra converse e coriste non fu condivisa da Edith Stein, anche se si mostrò sempre rispettosa di questa tradizione.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità, 7.

osjećale sigurnima. Tada je dobila zadatak da napiše ono što će joj biti posljednje djelo: *Znanost Križa*, studija o svetom Ivanu od Križa.

6.3. *Osobno zvanje unutar poziva za Karmel: put Benedikte od Križa*

Unutar poziva koji je zajednički svim kćerima Svete Terezije Avilske, utjelovljen u malim dnevnim samodarivanjima Bogu, življen ljubavlju i radošću, sestra Terezija Benedikta od Križa razlikuje osobni, individualni aspekt. Ona koja je studij i život posvetila razmišljanju o osobi, duboko proničući u odnos između pojedinca i zajednice, pronalazi taj aspekt i iza prividne anonimnosti tihog i skrivenog karmelskog života.

> Nema drugog načina da karmelićanke u svojim svakodnevnim životnim uvjetima vrate Božju ljubav nego da ispunjavaju vjernošću svoje svakodnevne, pa i najmanije dužnosti kao malu žrtvu koju do potankosti zahtijeva svakodnevni i cjeloživotni poredak od jedne osjetljive duše. I to radosno, dan za danom, godinu za godinu, darujući Bogu sva odricanja koja neprestano zahtijeva stalni suživot s različitim ljudima. A sve to nošeno s osmijehom ljubavi, ne izgubivši priliku ljubavlju služiti drugima. Nakon toga, na kraju dolazi ono što Gospodin može nametnuti individualnoj duši kao osobnu žrtvu.[234]

Riječ je o osobnom pozivu za preuzimanjem određenog aspekta Kristova križa, a što Gospodin može tražiti od pojedine osobe. Edith Stein - s. Terezija Benedikta od Križa sve jasnije prepoznaje svoj udio u Kristovu križu, koji je prvi put susrela kroz očiglednost svjedočanstva udovice Reinach.[235]

6.3.1. Jedinstvo s Raspetim kao ulazak u otajstvo pomirenja za istinski mir

Sestra Terezija Benedikta shvatit će da je njezin poziv ujedinjen na svoj poseban i nerazdvojiv način sa svojim narodom kroz čitav njezin život, a pogotovo u pogoršanju vanjskih okolnosti. Suočena s patnjom svojih ljudi, njezin poziv postaje sve jasniji. Otac Johannes Hirschmann, jezuit, kojeg je sestra Terezija Benedikta upoznala tijekom posljednjih godina svog života, svjedoči o nekoliko razgovora s njom, a u vezi s njezinim osobnim pozivom. Navodi da su se u njoj iznenada pojavila pitanja o sebi kao Židovki i

[234] „Es gibt für die Karmelitin in ihren durchschnittlichen Lebensbedingungen keine andere Möglichkeit, Gottes Liebe zu vergelten, als daß sie ihre täglichen Pflichten bis ins kleinste treu erfüllt, all die kleinen Opfer, die eine bis in alle Einzelheiten ausgebaute Tages- und Lebensordnung von einem lebhaften Geist fordert, Tag um Tag und Jahr um Jahr freudig bringt; alle Überwindungen, die das nahe Zusammenleben mit andersgearteten Menschen beständig verlangt, mit dem Lächeln der Liebe leistet, keine Gelegenheit, andern in Liebe zu dienen, vorbeigehen läßt. Dazu kommt schließlich, was der Herr der einzelnen Seele an persönlichen Opfern auferlegen mag.“ Edith STEIN, Uber Geschichte und Geist des Karmel, *ESGA 19*, 87.
[235] O središnjosti križa u duhovnosti Edith Stein – sestre Terezije Benedikte od Križa usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità.

kao Njemici. Naime, ona je s obama narodima bila povezana vezama duboke ljubavi. Kao takva, upitala se: „Tko ispašta što se događa židovskom narodu u ime njemačkog naroda?“ Patila je zbog onoga što su Nijemci činili židovskom narodu, ali i zbog činjenice da su kršćani poput Hitlera i Himmlera preuzeli ovu strašnu krivnju prema židovskom narodu. „Tko preobražava ovu užasnu krivnju u blagoslov za oba naroda? - Oni koji ne dopuštaju da dobivene rane izazovu novu mržnju, ali koji, čak i ako su sami žrtve te mržnje, preuzimaju na sebe patnju onih koji su mrzili i patnje onih koje se mrzi.“[236]

Upravo u uznemirujućoj situaciji u kojoj se Njemačka u to vrijeme nalazila, sestra Terezija Benedikta od Križa prepoznat će svoj poziv na dobrovoljno ispaštanje ujedinjeno s Kristom. U tekstu napisanom nekoliko dana prije zloglasne „Kristalne noći“ identificirat će se s kraljicom Esterom: „Zato je Gospodin uzeo moj život za dobrobit svih. Neprestano razmišljam o kraljici Esteri, koja je otrgnuta od svog naroda da posreduje pred kraljem u korist svoga naroda. Ja sam siromašna i nemoćna Estera, ali kralj koji me izabrao je beskrajno velik i milosrdan.“[237]

6.3.2. Križ kao izvor duboke veze između molitve, života u zajednici i apostolata

Još jedna individualna crta karmelske duhovnosti sestre Terezije Benedikte čini nam se nedjeljivim jedinstvom i ravnotežom koje je živjela između dimenzija molitve, života u zajednici i apostolata. U sjećanje se vraća rečenica koju je kao mlada djevojka izrazila sintezom značenja njezina života: „Mi smo u svijetu da služimo čovječanstvu.“[238] Promijenio se način da to učini. Sazrela je tadašnja poduzetna i aktivna djevojka, puna ideala. Međutim, želja za služenjem čovječanstvu ostaje i preuzima sve jasnije poteze realizacije. U Karmelu je Edith Stein našla mjesto koje je najviše odgovaralo na želju da služi čovječanstvu, prepoznavajući da je najveće služenje koje se može dati surađivanje u djelu pomirenja s Kristom koje se ostvarilo preko Križa. Molitva u jedinstvu s Kristom je zato ista s apostolatom, ujedinjena s brigom za braću. Čak je i prilagođavanje

[236] „'Wer sühnt für das, was am jüdischen Volk im Namen des deutschen Volkes geschieht?' Sie hat gelitten darunter, was Deutsche dem jüdischen Volk antaten. Sie hat gelitten darunter, dass getaufte Christen wie Hitler und Himmler diese entsetzliche Schuld am jüdischen Volk auf sich nahmen. 'Wer wendet diese entsetzliche Schuld zum Segen für beide Völker? – Die, die die Wunden, die hier der Hass schlägt, nicht neuen Hass gebären lassen, sondern die, obwohl sie selbst mit Opfer dieses Hasses sind, das Leid unter den Gehassten und das Leid der Hassenden auf sich nehmen'.“ Johannes HIRSCHMANN, Schwester Teresia Benedicta vom Kreuz – Meditation auf dem 86. Katholikentag in Berlin 1980, 11-12.

[237] „Und darauf, daß der Herr mein Leben für alle angenommen hat. Ich muß immer wieder an die Königin Esther denken, die gerade darum aus ihrem Volk herausgenommen wurde, um für das Volk vor dem König zu stehen. Ich bin eine sehr arme und ohnmächtige kleine Esther; aber der König, der mich erwählt hat, ist unendlich groß und barmherzig.“ Edith STEIN, Pismo od 31. X. 1938. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 573.

[238] „Wir sind auf der Welt, um der Menschheit zu dienen.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 168 (*ESGA 1*, 105).

pedantnom životu i pravilima Karmela i poteškoćama koje to donosi, razumjela kao put sjedinjenja s Kristom i, stoga, kao put osobne preobrazbe.[239] To donosi posljedice na kvalitetu i dubinu njezine žrtve koju je darivala za one koji su bili vani u militantnoj Crkvi, kao i za one koji su se, poput njezinih rođaka, suočili sa sve većim nepravdama i užasima tog trenutka.

Sestra Terezija Benedikta, već od prije naviknuta preuzeti kontraste i napetosti života, formira se u dubokom unutarnjem skladu. Želeći preuzeti nešto od težine života svoje braće, noseći teret s Raspetim Kristom žarko želi da se i kroz njezin mali život u svijet ulijeva Život Božji: „Možemo samo težiti da život koji smo izabrali živimo što vjernije i čišće, kako bismo ga učinili prihvatljivom žrtvom za sve s kojima smo povezani. Povjerenje u nas, gotovo zastrašujuće visoko mišljenje koje mnogi imaju o našim životima, uvijek je novi poticaj za to. [...] I ako nam netko dođe izmučen i razoren, a sa sobom ponese mir i utjehu, to me čini vrlo sretnom.“[240]

Prema onome što je naslijedila od Svete Terezije Avilske, Edith Stein shvaća molitvu kao odnos ljubavi. Naime, sveta Majka Terezija je molitvu definirala kao intimno prijateljstvo u kojem se često sami družimo s Bogom od kojeg se prepoznajemo kao voljenima.[241] Izravna povezanost između molitve i apostolata potječe od samog Boga: „Molitva je odnos duše s Bogom. Bog je ljubav i ljubav je dobrota koja se daje; egzistencijalna punina koja ne ostaje zatvorena sama u sebi, koja se želi priopćiti drugima te im želi postati darom i učiniti ih sretnima.“[242] Ove riječi odražavaju njezin život. Dok su se prije ostvarili u davanju sebe Bogu u svijetu, sada se konkretiziraju u davanju sebe Bogu u kontekstu života Karmela: „U kontemplativnom životu povezanost sa svijetom ne smije biti prekinuta; vjerujem da što je netko dublje uvučen u Boga, mora više 'izići iz sebe' u tom smislu u svijet, kako bi u njega unio božanski život.“[243]

---

[239] Same karmelićanke izvješćuju o odgovoru Edith Stein ocu provincijalu kada ju je on u novicijatu ispitivao je li imala bilo kakvo razočaranje u vremenu do tada u zajednici. Odgovorila jednom riječju: 'Karmel'. Ne možemo točno znati što je time mislila. Znamo da ovo razočarano očekivanje neće utjecati na njezin mir, koji prema svjedocima, ostaje stalna značajka Edith Stein - sestre Terezije Benedikte od Križa. Usp. CARMELO DI MILANO, 33.

[240] „Man kann sich nur bemühen, das Leben, das man erwählt hat, immer treuer und reiner zu leben, um es als ein annehmbares Opfer für alle, denen man verbunden ist, darzubringen. Das Vertrauen, das auf uns gesetzt wird, die fast erschreckend hohe Meinung, die so viele draußen von unserm Leben haben, ist ein immer neuer Ansporn dazu. […] und wenn jemand abgehetzt und zerschlagen zu uns kommt und dann etwas Ruhe und Trost mitnimmt, so macht mich das sehr glücklich.“ Edith STEIN, Pismo 11. I. 1934. Adelgundis Jaegerschmid, *ESGA 3*, br. 302.

[241] Usp. TEREZIJA AVILJSKA, *Moj život,* VIII.5.

[242] Edith STEIN, Liebe um Liebe. Leben und Werk der heiligen Theresia von Jesus (1934.), *ESGA 19*, 49.

[243] „Selbst im beschaulichsten Leben die Verbindung mit der Welt nicht durchschnitten werden darf; ich glaube sogar, je tiefer jemand in Gott hineingezogen wird, desto mehr muß er auch in diesem Sinne „aus

Molitva čini moguću komunikaciju duše s Bogom, a ta komunikacija je prijenos ljubavi. To razbija lance egoizma i tjera nas da uđemo u božansku volju, što je volja spasenja. Stoga molitva postaje molitva zagovora za dobro čovječanstva. Moć molitve ovisi o dubini jedinstva duše s Bogom, a jedinstvo je moguće samo zahvaljujući djelu pomirenja zapečaćeno u Kristovoj krvi na Križu. Stoga se apostolsko značenje molitve mora tražiti u Kristovu Križu.[244] Što je dublja i stvarnija molitva sjedinjenja koja osobu otvara za prihvaćanje i sudjelovanje u otajstvu Kristova Otkupljenja, to će posrednička molitva biti učinkovitija. Sudjelovanje u Kristovu životu, pridruživanje Njemu, značilo bi da dopustimo da budemo razapeti s Njime, kako bismo ponovno ustali s Njime. Tu je snaga molitve.

> Svijet je u plamenu vatre. Poziva li te da ga uništiš? Pogledaj gore prema Križu. Iz otvorenog srca se razlijeva krv Otkupitelja, što gasi plamen pakla. Oslobodi svoje srce vjernim ispunjenjem svojih zavjeta, a onda će se plima božanske ljubavi slijevati u tvoje srce sve dok ne preplavi i postane plodonosna do samih granica zemlje. Čuješ li stenjanje ranjenika na bojnim poljima na zapadu i istoku? Ti nisi liječnik ili sestra i ne možeš previti rane. Zarobljena si u ćeliji i ne možeš doći do ranjenika. Čuješ li poziv umirućeg? Želiš biti svećenik i stati uz njih. Jesi li potaknuta bijedom udovica i siročadi? Želiš biti anđeo utjehe i pomoći im. Pogledaj na Raspetoga. Ako si u braku s Njime, u vjernom obdržavanju svojih svetih zavjeta, tada je tvoje biće dragocjena krv. Ti si sveprisutna poput Njega. No ovdje ni ondje ne možeš pomoći kao liječnik, sestra, svećenik. Na svim frontama, na svakom mjestu bijede možeš biti u snazi Križa, svugdje kamo god te nosi tvoja milosrdna ljubav, ljubav koja izlazi iz Božanskog Srca, posvuda se raspršuje Njegova dragocjena krv - olakšavajući, iscjeljujući, otkupljujući.[245]

---

sich herausgehen“, d. h. in die Welt hinein, um das göttliche Leben in sie hineinzutragen.“ Edith STEIN, Pismo 12. II. 1928. Callisti Kopf, *ESGA 2*, br. 60.

[244] Usp. Francisco Javier SANCHO FERMÍN, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità, 9.

[245] „Die Welt steht in Flammen. Drängt es dich, sie zu löschen? Schau auf zum Kreuz. Aus dem offenen Herzen quillt das Blut des Erlösers. Das löscht die Flammen der Hölle. Mache dein Herz frei durch die treue Erfüllung deiner Gelübde, dann ergießt sich die Flut der göttlichen Liebe in dein Herz, bis es überströmt und fruchtbar wird bis an alle Grenzen der Erde. Hörst du das Stöhnen der Verwundeten auf den Schlachtfeldern im Westen und Osten? Du bist kein Arzt und keine Schwester und kannst die Wunden nicht verbinden. Du bist eingeschlossen in deiner Zelle und kannst nicht zu ihnen gelangen. Hörst du den Angstruf der Sterbenden? Du möchtest Priester sein und ihnen beistehen. Rührt dich der Jammer der Witwen und Waisen? Du möchtest ein Engel des Trostes sein und ihnen helfen. Schau auf zum Gekreuzigten. Bist du Ihm bräutlich verbunden in treuer Beobachtung deiner heiligen Gelübde, so ist dein Sein kostbares Blut. Ihm verbunden bist du allgegenwärtig wie Er. Nicht hier oder da kannst du helfen wie der Arzt, die Krankenschwester, der Priester. An allen Fronten, an allen Stätten des Jammers kannst du sein in der Kraft des Kreuzes, überallhin trägt dich deine erbarmende Liebe, die Liebe aus dem göttlichen Herzen, überallhin sprengt sie Sein kostbares Blut – lindernd, heilend, erlösend.“ Edith STEIN, Kreuzerhöhung Ave Crux, Spes unica! (14. September 1939), *ESGA 20*, 72. Ovdje donosimo dio teksta u poeziji, koji izražava kako je sestra Terezija Benedikta doživjela preobraženje koje se događala kao dar euharistijskog jedinstva s Otkupiteljem. Čini nam se značajno upućivanje na modalitete jedinstva, na

Sada bolje razumijemo što je za Edith Stein moglo značiti prepoznavanje poziva za Karmel kao zauzimanje mjesta grešnika dobrovoljnom, radosnom patnjom i suradnjom u spasenju.[246]

6.3.3. Prisutnost radosti u sjedinjenju s Križem

U kontekstu sudjelovanja u Kristovu Križu može nas iznenaditi govor o radosti. Sestra Terezija Benedikta od Križa objašnjava u kojem je smislu opravdano govoriti o radosti na putu ispaštanja i žrtvovanja:

> Nije li Krist odveo zatvorenike? Nije li nas doveo u carstvo svjetlosti i pozvao da budemo sretna djeca Nebeskog Oca? Pogled na svijet u kojem živimo, na potrebe, jad i ponor ljudske zlobe, sposoban je uvijek iznova prigušiti likovanje nad pobjedom svjetlosti. Čovječanstvo se bori s plimom blata, ali još uvijek biva malo stado koje se spasilo na najvišim vrhovima planina. Borba između Krista i Antikrista nije se završila. U toj borbi, Kristovi sljedbenici imaju svoje mjesto. Njihovo glavno oružje je križ. [...] Ako je sjedinjenje s Kristom naše blaženstvo, a progresivni rast u jedinstvu s Njime naša radost na Zemlji, ljubav prema Križu i radost Božjeg sinovstva nisu u suprotnosti. Pomoći Kristu nositi križ donosi snažnu i čistu radost; oni koji to smiju i mogu, graditelji Božjeg kraljevstva, autentična su djeca Božja.[247]

---

transformaciju koja se odvija u duši nakon sjedinjenja, na način prisutnosti sile duše u tijeku sjedinjenja, na sjeme koji se odnosi na definiciju *Znanosti križa*:
„Pogledom svojim punim ljubavi uranjaš u moj/Svoje uho priklanjaš mojim slabašnim riječima/U dubini srca ispunjaš me mirom/Ali Tvoja ljubav nije zadovoljna/u ovoj razmjeni koja i dalje razdvaja/Tvoje srce traži više/Kao rani obrok dolaziš mi svakog jutra/Meso i krv Tvoja postaju hrana i piće moje/Divota koja ispunja/Tvoje Tijelo tajanstveno prožima moje/Tvoja se duša s mojom sjedinjuje/Nisam više ono što sam nekad bila/Dolaziš i odlaziš al′ ostaje sjeme/koje si posijao za buduću slavu/Skriveno u tijelu od prašine/Sjaj neba u duši ostaje/Duboko u svjetlu očiju/Lebdeći u glasu odzvanja/Ostaje vrpca što srce sa srcem veže,/Struja života iz Tvojega buja/i svaki ud oživljava/Kako su divna Tvoja čuda Ljubavi/Ostajemo u divljenju, bez riječi i šutnji/Jer duh i riječ zakazuju.“ („Du senkst voll Liebe Deinen Blick in meinen/Und neigst Dein Ohr zu meinen leisen Worten/Und füllst mit Frieden tief das Herz./Doch Deine Liebe findet kein Genügen/In diesem Austausch, der noch Trennung läßt:/Dein Herz verlangt nach mehr./Du kommst als Frühmahl zu mir jeden Morgen,/Dein Fleisch und Blut wird mir zu Trank und Speise/Und Wunderbares wird gewirkt./Dein Leib durchdringt geheimnisvoll den meinen,/Und Deine Seele eint sich mit der meinen:/Ich bin nicht mehr, was einst ich war./Du kommst und gehst, doch bleibt zurück die Saat,/Die Du gesät zu künft'ger Herrlichkeit, /Verborgen in dem Leib von Staub./Es bleibt ein Glanz des Himmels in der Seele,/Es bleibt ein tiefes Leuchten in den Augen,/Ein Schweben in der Stimme Klang./Es bleibt das Band, das Herz mit Herz verbindet,/Der Lebensstrom, der aus dem Deinen quillt/Und jedes Glied belebt./Wie wunderbar sind Deiner Liebe Wunder,/Wir staunen nur und stammeln und verstummen,/Weil Geist und Wort versagt.“) Edith STEIN, Ich bleibe bei Euch …, 16. Juni 1938, *ESGA 20*, 97.

[246] Usp. Edith STEIN, Pismo 26. XII. 1932. Anneliesi Lichtenberger, *ESGA 2*, br. 234.

[247] „Hat nicht Christus die Gefangenschaft gefangen hinweggeführt? Hat Er uns nicht in ein Reich des Lichtes geführt und berufen, frohe Kinder des himmlischen Vaters zu sein? Der Anblick der Welt, in der wir leben, Not und Elend und der Abgrund menschlicher Bosheit, ist geeignet, den Jubel über den Sieg des Lichts immer wieder zu dämpfen. Noch ringt die Menschheit mit einer Schlammflut, und immer noch ist es eine kleine Herde, die sich daraus gerettet hat auf die höchsten Spitzen der Berge. Noch ist der Kampf zwischen Christus und dem Antichristen nicht ausgefochten. In diesem Kampf haben die Gefolgsleute Christi ihre Stelle. Und ihre Hauptwaffe ist das Kreuz. […] Weil aber das Einssein mit Christus unsere

Radost na koju upućuje Sestra Terezija Benedikta od Križa jest radost Krista koji je došao prije svega da izliječi od grijeha kako bi obnovio božansku sliku u grešnicima. On traži njihovo društvo da preuzme njihove grijehe i nosi ih na drvu križa kao pobjedu nad zlom. Stoga duše koje izaberu Krista ne poznaju prezir grešnika. Umjesto toga, oni poznaju radost koja nadilazi sve prirodne radosti: „Snaga njihove nadnaravne čistoće ne poznaje strah od prljavštine. Kristova ljubav potiče ih da se spuste u najmračniju noć. Nijedna zemaljska majčinska radost nije poput blaženstva duše koja može upaliti svjetlo milosti u noći grijeha.“[248]

Sestra Terezija Benedikta naglašava da je nagnuće prema samodarivanju i žrtvovanju u izrazitom suglasju sa ženskom prirodom koja je ukorijenjena u njoj. Vidjela ga je u svojoj majci, kod koje je Edith bila svjedok prisutnosti žrtve i radosti. U svojim predavanjima o ženama reći će da „djela ljubavi i požrtvovnost u molitvi za druge odgovaraju izrazito ženskoj naravi.“[249]

Edith Stein ne bi upoznala sebe u stavu koji bi žrtvovanje stavio u središte života: „Ako netko želi učiniti cijeli život sastavljen samo od žrtvovanja, blizu je opasnost od farizejštine.“[250] Prikladno je istaknuti, dakle, da u Edith Stein nema nikakvog voluntarizma u razumijevanju žrtvovanja. Naučila je upoznati besplatno djelovanje Boga kojemu je povjerila čitav svoj put i potpuno se oslanjati na Njega: „Cjeloživotni rad ne bi dostigao svoj cilj ako Bog ne bi učinio bitno [...] Stoga se moramo čuvati od želje da sudimo koliko nam nedostaje. Samo Bog to zna.“[251]

6.3.4. Čovjek posjeduje *Znanost križa* tek kada iskusi Križ do kraja: odluke

Seligkeit ist und das fortschreitende Einswerden mit Ihm unsere Beseligung auf Erden, darum steht Kreuzesliebe zu froher Gotteskindschaft keineswegs in Gegensatz. Christi Kreuz tragen helfen, das gibt eine starke und reine Freudigkeit, und die es dürfen und können, die Bauleute an Gottes Reich, sind die echtesten Gotteskinder.“ Edith STEIN, Kreuzesliebe. Einige Gedanken zum Fest des hl. Vaters Johannes vom Kreuz (24. November 1933), *ESGA 20*, 66-67.68.

[248] „Die Kraft ihrer übernatürlichen Reinheit kennt keine Furcht vor Befleckung. Die Liebe Christi drängt sie, in die tiefste Nacht hinabzusteigen. Und keine irdische Mutterfreude gleicht der Seligkeit der Seele, die in der Nacht der Sünde das Licht der Gnade entzünden darf.“ Edith STEIN, Kreuzerhöhung (14. September 1941), *ESGA 20*, 87.

[249] „Die Werke der Nächstenliebe und die Aufopferung in stellvertretender Genugtuung dagegen nommen entschieden der weiblichen Natur.“ Edith STEIN, *Žena*, 14 (*ESGA 13*, 22). „Questa teoria dell’espiazione si fonda quindi da cima a fondo su una dote naturale dell’anima; non è quindi negatrice della vita ma risponde piuttosto a un determinato tratto intimo.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 46.

[250] „Wenn man das ganze Leben nur aus Opfern bestehen lassen will, ist die Gefahr des Pharisäertums nahe.“ Edith STEIN, Pismo 16. VI. 1931. Rosi Magold, *ESGA 2*, br. 159.

[251] „Die Arbeit eines ganzen Lebens käme doch nicht ans Ziel, wenn nicht Gott das Wesentliche täte. […] Dabei müssen wir uns hüten, selbst beurteilen zu wollen, wie weit wir sind. Das weiß Gott allein.“ Edith STEIN, Pismo 30. III. 1940. Agnelli Stadtmüller, *ESGA 3*, br. 661.

samodarivanja i prihvaćanje mučeništva

Božje djelo u Edith Stein dovelo ju je do određenog rasta u želji da unutarnje pripada Raspetomu Kristu. Ta želja se konkretizirala u preciznim činovima prinošenja. U prosincu 1938., dok su se pripremali dokumenti za njezin premještaj u Echt, napisala je: „Pod Križem sam shvatila sudbinu Božjeg naroda koja se već počela objavljivati. Mislila sam da oni koji shvaćaju da je to Križ Kristov moraju ga uzeti u ime svih. Sigurno, danas znam više o tome što znači biti u braku s Gospodinom na Križu. Nikada se do kraja neće razumjeti jer je to tajna.“[252]

U prvim mjesecima 1939. godine, na nedjelju Muke koja je prema liturgijskom kalendaru tog vremena bila nedjelja koja prethodi Cvjetnici, pisala je svojoj nadređenoj: „Draga majko, molim vas, dopustite da se ponudi Isusovom Srcu kao pomirenje za istinski mir da se Antikristova vladavina može srušiti bez novog svjetskog rata ako je moguće i da se uspostavi novi poredak. Želim to danas jer je dvanaesta ura. Znam da sam ništa, ali Isus to želi i sigurno će u to vrijeme zvati mnoge druge.“[253]

Kontekst u kojem se ova ponuda rađa jest susret između želje sestre Terezije Benedikte sudjelovati u „velikom spasenjskom djelu“ kroz jedinstvo s Raspetim, i vanjskih okolnosti povijesnog trenutka. Na dan 30. siječnja te godine, Hitler je održao svečani govor pred berlinskim *Reichstagom* najavljujući uništenje židovske rase u Europi. U Karmelu je Edith primila pisma sestara Erne i Rose, koja su govorila o tragičnoj evoluciji. Obitelj Stein se raspršila: brat Arno je već otišao u Ameriku, sestra Erna će u veljači 1939. otići sa svojom kćerkom Suze u Ameriku pridruživši se suprugu te pokušavajući iz inozemstva učiniti sve kako bi ostale članove obitelji odvela u Ameriku.[254]

---

[252] „Unter dem Kreuz verstand ich das Schicksal des Volkes Gottes, das sich damals schon anzukündigen begann. Ich dachte, die es verstünden, daß es das Kreuz Christi sei, die müßten es im Namen aller auf sich nehmen. Gewiß weiß ich heute mehr davon, was es heißt, dem Herrn im Zeichen des Kreuzes vermählt zu sein. Begreifen wird man es nie, weil es ein Geheimnis ist.“ Edith STEIN, Pismo 9. XII. 1938. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 580.

[253] „Liebe Mutter, bitte, erlauben E. E. mir, mich dem Herzen Jesu als Sühnopfer für den wahren Frieden anzubieten: daß die Herrschaft des Antichrist wenn möglich ohne einen neuen Weltkrieg zusammenbricht und eine neue Ordnung aufgerichtet werden kann. Ich möchte es heute noch, weil es die 12. Stunde ist. Ich weiß, daß ich ein Nichts bin, aber Jesus will es, und Er wird gewiß in diesen Tagen noch viele andere dazu rufen.“ Edith STEIN, Pismo 26. III. 1939. Ottiliji Thannisch, tada priori Karmela u Echtu, *ESGA 3*, br. 608. Tekst je također naveden u dodatku *ESGA 1*, 279, s komentarom koji pomaže u razumijevanju okolnosti koje su ga uzrokovale. Upečatljiva je njezina vjera da poziv na jedinstvo s Raspetim Kristom, koji je Bog probudio u njezinoj duši, nije izoliran nego je umetnut u zajednicu vjernika, onih koji slijede Otkupitelja.

[254] Usp. oproštajno Pismo 9. II. 1939., *ESGA 3*, br. 599 sestre Erne prije odlaska za New York i Pismo 27. II. 1939., *ESGA 3*, br. 605, u kojem Erna obavještava Edith o njihovom odlasku. Usp. također Pismo 12. II. 1939., *ESGA 3*, br. 600 sestre Rose, koje pokazuje skori odlazak sestre Erne i stanje nesigurnosti koje prevladava u obitelji.

Malo je vremena prošlo od tih događaja kad je Edith – sestra Benedikta dovršila svoj duhovni testament:

> Već sada rado primam smrt koju mi je Bog namijenio, u savršenom pokoravanju Njegovoj presvetoj volji. Molim Gospodina da prihvati moj život i smrt za Svoju slavu i slavu za sve nakane Isusova i Marijina Srca i Svete Crkve, posebno za očuvanje, posvećenje i ispunjenje našeg svetog Reda, osobito za Karmel u Kőlnu, za pomirbu zbog nevjere židovskog naroda i da bi Gospodin bio primljen kod svojih, a narod bi bio spašen za Njegovo kraljevstvo, za spasenje Njemačke i mir u svijetu, konačno za moje rođake, žive i mrtve i sve one koje mi je Bog dao da se nitko od njih ne izgubi.
>
> U petak u oktavi Corpus Domini, 9. lipnja 1939., sedmom danu moje duhovne vježbe. U imenu Oca i Sina i Duha Svetoga.
>
> Terezija Benedikta od Križa O.C.D.[255]

Ubrzo nakon toga te iste godine, samo mjesec dana prije izbijanja Drugog svjetskog rata 1. rujna 1939. nakon invazije Njemačke na Poljsku, Edith Stein će izvršiti još jedan čin predanja Otkupitelju:

> Božansko Srce mog Otkupitelja! Zavjetujem se Tebi da ću iskoristiti sve mogućnosti da Ti pružim zadovoljštinu; gdje stojim pred izborom, želim odabrati ono što se Tebi najviše sviđa. Zaklinjem se da ću Tebi pokazati svoju ljubav i postići savršenstvo svojih zavjeta, tj. da postanem prava karmelićanka, uistinu Tvoja nevjesta. Molim Te, daj mi snagu da vjerno ispunim svoje zavjete. Neka mi pomognu Tvoja majka i moj sveti Anđeo.[256]

Otkupitelju je ponuda života konkretizirana tijekom završnog vremena boravka u Karmelu. Sve veća patnja zbog vijesti koje su dolazile izvana bila je udružena sa

---

[255] „Schon jetzt nehme ich den Tod, den Gott mir zugedacht hat, in vollkommener Unterwerfung unter Seinen heiligsten Willen mit Freuden entgegen. Ich bitte den Herrn, daß Er mein Leben und Sterben annehmen möchte zu Seiner Ehre und Verherrlichung, für alle Anliegen der heiligsten Herzen Jesu und Mariae und der Heiligen Kirche, insbesondere für die Erhaltung, Heiligung und Vollendung unseres heiligen Ordens, namentlich des Kölner und des Echter Karmels, zur Sühne für den Unglauben des jüdischen Volkes und damit der Herr von den Seinen aufgenommen werde und Sein Reich komme in Herrlichkeit, für die Rettung Deutschlands und den Frieden der Welt, schließlich für meine Angehörigen, Lebende und Tote, und alle, die mir Gott gegeben hat: daß keines von ihnen verloren gehe. Am Freitag in der Fronleichnamsoktav, 9.Juni 1939, dem 7.Tag meiner hl. Exerzitien. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Schw. Teresia Benedicta a Cruce O.C.D.“ Edith STEIN, Oporuka 9. VI .1939., u: *ESGA 1*, 281. Kompilacija oporuke bila je običaj propisan u statutima Karmela. Edith je to prvi puta učinila pola godine nakon svojega dolaska u Karmel, prije svoje zavjete 21. IV. 1935. Međutim, ovaj prvi tekst je zbog sigurnosti bio uništen prije premještanja u Karmel u Echtu.

[256] „Göttliches Herz meines Erlösers! Ich gelobe Dir, alle Gelegenheiten zu benützen, Dir Freude zu bereiten; und wo ich vor einer Wahl stehe, will ich das wählen, was Dich am meisten freut. Ich gelobe das, um Dir meine Liebe zu beweisen und zur Vollkommenheit meines Berufes zu gelangen, d.h. eine echte Karmelitin zu werden, wahrhaft Deine Braut. Ich bitte Dich, gib mir die Kraft, mein Gelübde treu zu erfüllen. Deine Mutter und mein hl. Engel mögen mir dazu helfen.“ Edith STEIN, Molitva 4. VIII. 1939., u: *ESGA 1*, 282.

zahtjevom njezinih nadređenih da započne studiju o sv. Ivanu od Križa. Produbila je spoznaju Sveca čija je djela prevela sa španjolskog na njemački. Studija *Znanost Križa* napisana je kao sinteza doktrine o Križu, kakva proizlazi iz cjelokupnih djela svetog Ivana. Objašnjava unutarnji put sjedinjenja čovjeka s Bogom, put koji prolazi mrakom Križa kako bi doveo čovjeka do punine sve savršenijeg jedinstva, što će biti dovršeno tek u bračnom zajedništvu duše s Bogom.

U ovom djelu sestra Terezija Benedikta ostaje vjerna i nasljeđu fenomenologije. Ona komponira analizu koja odgovara mislima svetog Ivana od Križa dajući izvorni doprinos, osobito o strukturi osobe koja se pojavljuje iz pogleda svetoga iz Avile o djelovanju Boga u duši te o ljudskoj slobodi koja je uvjetni čimbenik Božjeg djelovanja.

Plameni jezici koji su obavijali Njemačku i opasnost koja je rasla za nju i njezinu sestru Rosu koja je za njom stigla u Echt, učinili su je otvorenom za poruku svetog Ivana od Križa koji ju je odveo da u onom najzahtjevnijem satu shvati s najviše točke gore, s Križa, što se događalo te kako su se događaji povijesnog trenutka činili vrlo bliskima paraleli s osobnim putem razvlaštenja koji je sveti Ivan predložio onima koji su slijedili Raspetoga. Povijesni trenutak se ujedinio s njezinim životom, pripremajući u tajnoj providnosti mogućnost dovršenja osobnog prinosa za kojim je Edith Stein uvijek žudjela zbog ljubavi i čiji je trenutak dolaska shvatila.

Događaj koji je ubrzao korak prema konačnom prinosu sestre Terezije Benedikte Bogu bio je čitanje pastoralnog pisma 26. VII. 1942. u svim crkvama, u kojem su nizozemski biskupi zauzeli jasan stav protiv mjera uništenja koje su provodili Nijemci prema Židovima. Osveta je bila trenutna i sastojala se od zarobljavanja i deportacije svih katolika koji su se obratili s judaizma. Također su bili beskorisni dogovori sa švicarskim Karmelom iz Le Pâquiera, koji je odobrio dolazak sestara u Švicarsku u srpnju 1942. Dopuštenje za prelazak granice je, međutim, bilo odbijeno.[257] U popodnevnim satima 2. kolovoza došla su dva Gestapova agenta na vrata Karmela da odvedu sestre Edith i Rosu Stein, koje su za nekoliko minuta morale napustiti samostan. U tom trenutku joj je bilo jasno što se događa u Božjem planu: „Dođi, idemo za svoj narod“[258], rekla je svojoj sestri.

[257] Pismo prihvaćanja od strane Karmela iz Le Pâquiera napisano je 25. VII. 1942. Sadrži odluku donesenu 5. VII. 1942. (*ESGA 3*, br. 758). Slijedit će potvrdno pismo biskupa Freiburga, o kojemu je ovisio švicarski Karmel, koji nosi datum 30. VII. 1942. (*ESGA 3*, br. 761). Pokušaji dobivanja dozvole za ulazak u Švicarsku za dvije sestre Stein nastavljaju se preko švicarskog konzulata u Amsterdamu. Nažalost, zahtjev nije prihvaćen. Kad je stigao, već je bilo prekasno.

[258] Biografije izvještavaju o ovoj rečenici, ili malo izmijenjenoj, kao posljednje riječi koje su redovnice čule u vrijeme Edithinog i Rosinog odlaska iz Karmela. Usp. Waltraud HERBSTRITH, *Edith Stein: ein Lebensbild in Zeugnissen und Selbstzeugnissen*, Mainz, 1993., 66.

Prije dolaska u Auschwitz-Birkenau, sestre će proći kroz koncentracijske logore Amersfort i Westerbork. Odavde je sestra Terezija Benedikta od Križa napisala poruku: „Sada smo ponešto iskusile kako se može živjeti samo iznutra.“[259]

Prikupljena svjedočanstva govore o miru koji je Edith Stein prenijela drugima i u situaciji apsolutnog otuđenja koncentracijskog logora. Usred rasprostranjenog očaja pružila je svjedočanstvo najjače ljubavi,[260] jasnoću i istinu svoje želje da služi čovječanstvu, čak i očajnim ljudima logora. Također se brinula o napuštenoj djeci. Tada je živjela majčinstvo o kojem je govorila tijekom svojih predavanja o pozivu žene.[261] Ostvarila je taj dar sebe same za kojim je čeznula kao nevjesta Jagnjeta, lik koji je voljela dopuštajući da bude prikovana na Križ.[262]

Datum smrti dviju sestara je vjerojatno 9. kolovoza 1942., u Auschwitzu.[263] Tako je došla do posljednje formacije vlastitog bića prema Raspetom Kristu: „Može se usvojiti 'Scientia crucis' (Znanost križa) samo ako se Križ temeljito osjeti. U to sam bila uvjerena

[259] „Nun kommen wir ein bißchen dazu zu erfahren, wie man rein von innen her leben kann.“ Edith STEIN, Westerbork, Barake 36, 4. VIII. 1942., *ESGA 3*, br. 766.

[260] O njoj svjedoči pater Hirschmann: „Niemals darf doch in der Welt der Hass das letzte Wort haben. […] Wurden nicht die Wunden Jesu zu dem Zeichen jener Liebe, die sich als wahrhaft 'stärker' erwies? […] und gerade durch den Hass ausgelöst – die Liebe, die Christus in die Welt gebracht hat. Sie schrieb damals ein Büchlein über die Theologie des Kreuzes bei ihrem Ordensbruder, dem heiligen Johannes vom Kreuz. Was sie schrieb, waren nicht bloß theoretische Betrachtungen. Sie hat in ihrem inneren geistlichen Leben das ganze Ausmaß des dem Christen möglichen Leidens erlebt, und sie hat dieses Leid geliebt, um der Kraft zur Versöhnung willen, die es in ihr selbst auslöste. Und so starb sie dann schließlich nicht nur als Opfer des Hasses, sondern gleichzeitig im Geist der durch ihn ausgelösten christlichen Antwort der stärkeren Liebe.“, Johannes HIRSCHMANN, Schwester Teresia Benedicta vom Kreuz – Meditation auf dem 86. Katholikentag in Berlin 1980, 12.

[261] Otac Hirschmann će tvrditi o svjedočanstvima okupljenim u koncentracionom logoru u vezi sestre Terezije Benedikte od Križa: „Es gibt einige Berichte von letzten Begegnungen mit ihr im holländischen Konzentrationslager. Zwei Worte sind mir dabei vor allem unvergesslich geblieben. Das erste Wort von dem Eindruck, den sie im Lager machte: Viele der jüdischen Mütter, die mit ihr verhaftet worden waren, lebten ganz in der Not und Verzweiflung jener Tage – so sehr, dass sie fühllos wurden angesichts des Leids ihrer eigenen, mit ihnen im Lager gequälten Kinder. In dieser Situation, da übernahm diese beschauliche Schwester jene kleinen alltäglichen Dienste an Menschen in Not und Verzweiflung, die selbst in solchen Stunden das Zeichen und die Bewährung großer Liebe sind. Ein zweites Wort sagte einer von dem Eindruck, den sie damals auf ihn machte: Sie kam ihm vor wie die Pieta unter dem Kreuz, aber ohne den toten Sohn auf dem Schoß. Er war wie ohne den Vater, ganz allein in seiner Not – so sie ohne ihn, sozusagen die ganzen Tiefen der Gottverlassenheit erlebend, aber gleichzeitig den Vater und den Sohn ganz findend im Heiligen Geist in denen, für die beide, der Vater und der Sohn, sich in seinen Wunden dahingegeben haben.“ Johannes HIRSCHMANN, Schwester Teresia Benedicta vom Kreuz – Meditation auf dem 86. Katholikentag in Berlin 1980, 13.

[262] Edith koristi temu nevjeste i Janjeta sjedinjenog s Križem u raznim duhovnim spisima, često u prigodi obnove zavjeta koja se podudara s blagdanom Uzvišenja Svetog Križa. Jedan od njih će se zvati *Hochzeit des Lammes* (14. September 1940), *ESGA 20*, 78-83.

[263] „We can be reasonably confident that her last moment of life in the gas chamber was an apex of pure love, perfect self-surrender, supreme self-giving.“ Freda Mary OBEN, Edith Stein: Holiness in the Twentieth Century, u: www.opcentral.org/resources/2015/01/12/freda-mary-edith-stein-holiness-in-the-twentieth-century (28. VI. 2018.).

od prvog trenutka te sam iz dubine srca rekla: Ave, Crux, spes unica!“[264]

Iduće godine će i njezin brat Paul te sestra Frieda umrijeti u koncentracijskom logoru Theresienstadt, kao i Eva, kći njezina brata Arna. Ostali članovi obitelji mogli su emigrirati u Sjedinjene Države.

6.3.5. Križ - put koji vodi prema gore

U duhovnim spisima koji se u velikoj mjeri odnose na vrijeme provedeno u Echtu, spasonosno značenje Kristova Križa izraženo je na različite načine. Postoji tekst iz lipnja 1941. koji je napisala sestra Terezija Benedikta, u kojem ona gleda sudbinu svoga naroda u svjetlu Križa, kao što i na proročki način gleda sudbinu tog istog naroda otkupljenog od Križa:

> ... Kao i svi koji su služili Gospodinu u dobroj vjeri
> Na način otaca. Čekali smo tamo u miru,
> Još uvijek daleko od svjetlosti, zato uvijek u čežnji.
> Ali dođe dan, kroz cijelo stvaranje
> Nastala je pukotina. Činilo se da su svi elementi
> U stanju uzbuđenja, noć je obavijala
> Svijet u punom danu. Ali usred noći
> Stoji kao da je obasjao golu planinu,
> I na planini Križ, i na Križu
> jedan je visio, krvareći iz tisuću rana;
> Bili smo žedni spasenja iz izvora tih rana.
> Križ iščeznu u noći, ali u našoj je noći
> Prodiralo novo svjetlo,
> Kao što nikada prije nismo naslućivali: slatko, blagoslovljeno svjetlo.
> Izlilo se iz rana tog čovjeka
> Koji je upravo umro na Križu; sada je ustao

[264] „Eine 'scientia Crucis' (Kreuzeswissenschaft) kann man nur gewinnen, wenn man das Kreuz gründlich zu spüren bekommt. Davon war ich vom 1. Augenblick an überzeugt und habe von Herzen: Ave, Crux, spes unica! gesagt.“ Edith STEIN, Pismo Antoniji Engelmann 29. XI. 1941., *ESGA 3*, br. 710. Što se tiče poništenja koje postaje tihi prinos jedinstva s Kristom, Gerl tvrdi: „Edith Stein ha mostrato con la sua terribile morte che c'è un creare al di là di ogni azione, un'influenza che uno porta in sé nella propria persona e non più con la sua capacità di agire. Nello spezzarsi e nel venir-meno, nel non-poter-più-parlare eucaristici, Edith Stein ha di nuovo posto davanti agli occhi, per la non redenzione del tempo, questo paradosso del Carmelo e di Giovanni della Croce, che in realtà non è null'altro se non quello di Gesù, anche questo non intenzionalmente, non volontariamente. La sua efficacia è tanto più grande quanto più lei stessa si è incamminata verso il perfetto silenzio. Tutti questi paradossi sono riassunti dall'espressione che Edith Stein ripeteva e amava: Ave crux, spes unica –'Ti saluto croce, unica speranza'.“, Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 35.

U našoj sredini. On je bio sam svjetlo,
Vječno svjetlo za kojim smo čeznuli od davnina,
Očev odraz i spas naroda.
On širi ruke i progovara
Glasom punim nebeskog zvuka:
Dođite k meni svi koji ste vjerno služili
Oca i živjeli u nadi
U Otkupitelja; gledajte, On je s vama,
On vas dovodi kući, u kraljevstvo svoga Oca.
Što se sada događa ne može izreći nijedna riječ.
Svi mi koji smo čuvali blaženstvo,
Bili smo sada na cilju - u Isusovu srcu.[265]

Za sestru Tereziju Benediktu „Križ nije sam sebi svrha".[266] Sredstvo je spasenja: „On je jako oružje Kristovo; on je pastirski štap kojim božanski David izlazi u boj protiv paklenog Golijata; štap kojime on silno kuca na nebeska vrata i otvara ih. Tada se izlijevaju rijeke božanskog svjetla i zahvaćaju sve koji su u pratnji Raspetoga."[267]

Križ nije izoliran, već je uključen u plan spasenja koji Bog čuva za čovjeka i čovječanstvo. To je ključ za pristupanje zajedništvu s Bogom: „To je put od zemlje do neba. U krilo Trojstva nosi onoga tko ga prigrli, voli ga i nada se."[268]

Križ je izvor obilnog svjetla. Međutim, Izrael još uvijek luta, bez odmora, daleko od Svjetlosti, daleko od Gospodina, od svoje Majke, neprijatelj je Križa. Edith povjerava svoj narod Mariji, Majci koja ne prestaje moliti za narod i koja traži pomoć kroz molitvu,

---

[265] „...Wie alle, die dem Herrn in Treu gedient/Nach Väterart. Wir harrten dort in Frieden,/Noch fern dem Licht, darum in Sehnsucht stets./Doch kam ein Tag, da durch die ganze Schöpfung/Ein Riß ging. Alle Elemente schienen/Im Zustand der Empörung, Nacht umhüllte/Die Welt zur Mittagszeit. Doch mitten in der Nacht/Stand, wie vom Blitz erhellt, ein kahler Berg/Und auf dem Berg ein Kreuz, dran einer hing,/Aus tausend Wunden blutend; uns befiel ein Durst,/Aus dieser Wunden Quell uns Heil zu trinken./Das Kreuz verschwand in Nacht, doch uns're Nacht/Durchdrang mit einemmal ein neues Licht,/Wie nie wir es geahnt: ein süßes, sel'ges Licht./Es strömte aus den Wunden jenes Mannes,/Der eben erst am Kreuz verschied; nun stand er/In uns'rer Mitte. Er war selbst das Licht,/Das ew'ge Licht, das wir ersehnt von alters,/Des Vaters Abglanz und der Völker Heil./Er breitete die Arme weit und sprach/Mit einer Stimme voller Himmelsklang:/Kommt zu mir alle, die ihr treu gedient/Dem Vater und in Hoffnung lebtet/Auf den Erlöser; seht, er ist bei Euch,/Er holt euch heim, in seines Vaters Reich./Was nun geschah, vermag kein Wort zu sagen./Wir alle, die die Seligkeit erharrten,/Wir waren nun am Ziel – in Jesu Herz."
Dio teksta Nächtliche Zwiesprache (13. Juni 1941), u: *ESGA 20*, 137-138.

[266] „Das Kreuz ist nicht Selbstzweck." Edith STEIN, *Znanost Križa*, 17 (*ESGA 18*, 14).

[267] „Es ist die starke Waffe Christi; der Hirtenstab, mit dem der göttliche David gegen den höllischen Goliath auszieht; womit er machtvoll an das Himmelstor pocht und es aufstößt. Dann fluten die Ströme des göttlichen Lichtes heraus und umfangen alle, die im Gefolge des Gekreuzigten sind." *Isto,* 17-18 (*ESGA 18,* 14).

[268] „Es ist der Weg von der Erde zum Himmel. Wer es glaubend, liebend, hoffend umfaßt, den trägt es empor in den Schoß des Dreieinen." Edith STEIN, Kreuzerhöhung Ave Crux, Spes unica! (14. September 1939), u: *ESGA 20*, 72.

„jer samo kad Izrael nađe Gospodina, samo onda kad ga njegov narod prepoznaje On dolazi u očiglednoj slavi. Taj drugi dolazak mora se izmoliti.“[269]

Način na koji se sestra Terezija Benedikta od Križa osjećala pozvanom da izmoli obraćenje svoga ljubljenog i trpećeg naroda jest ujediniti svoju patnju i patnju svoje braće s Kristom te je živjeti na način koji je prepoznala kao Kristov način. Iz tog unutarnjeg stava rodile su se male duhovne pjesme. Spomenuti ćemo neke dijelove koji nam dopuštaju da se približimo najdubljoj poruci koja je u Edith Stein - s. Tereziji Benedikta od Križa sazrijevala tijekom cijelog njenog života:

Signum Crucis (16 XI 37)

Juxta crucem tecum stare!
Ove riječi napisa ti u knjižici
Onaj koji nosi znakove Križa,
Budući da na Tebi već ležaše velika sjena Križa.
Spusti se onda se na Tvoje rame
Tvrdo i teško.
Čovjek posta radi čovjeka,
On dade puninu svog ljudskog života,
Duše koje On izabra.
Koji pojedinačno oblikova svako ljudsko srce
I njegova bića tajni smisao
I u jednom novom imenu hoće se objaviti,
Kojeg samo onaj razumije, kojemu je on vlastit:
Povezao se sa svakim od izabranih
Na jedan vlastiti, duboko tajanstveni način.
On nam daje puninu iz Svog ljudskog života
Križ.
Što je Križ?
Znak najdublje sramote.
Tko ga dotakne izbačen je iz redova ljudi.
Oni koji su ga jednom pozdravili,
Stidljivo se okreću i više ga ne poznaju.
On je ranjiv za neprijatelje.
Ništa nije ostalo na zemlji.

[269] „Denn erst, wenn Israel den Herrn gefunden, Erst dann, wenn Ihn die Seinen aufgenommen, Kommt Er in offenbarer Herrlichkeit. Und dieses zweites Kommen muß erbeten sein.“ Edith STEIN, Nächtliche Zwiesprache (13. Juni 1941), u: *ESGA 20*, 139.

Kao bol, agonija i smrt.

Što je Križ?

Znak koji upućuje prema nebu.

On se uzdiže iznad prašine i pare zemlje i

Gore u čisto svjetlo.

Ono što ljudi mogu uzeti, neka se nosi,

Otvorite ruke i privijte se do Križa:

Onda te nosi.

U vječno svjetlo.

Pogledajte na Križ:

Širi svoje grede,

Kako otvara svoje ruke,

Kao da želi obuhvatiti cijeli svijet:

Dođite ovamo, svi vi, izmoreni i opterećeni,

I vi koji me zovete: na Križ s njim.

To je slika Boga koja je nasljedna na križu.

Ona se uzdiže od zemlje do neba

Kao On, koji je izišao na nebo,

I želi sve nositi sa sobom gore.

Prihvatite samo Križ tako da ga Ti imaš,

Istina, put i život je. Nosi svoj križ, on će Tebe nositi

I bit ćeš sretan.[270]

Kontemplacija Kristove čovječnosti postaje središnja točka u rađanju ovih sjajnih riječi karmelske kćeri.

[270] Juxta crucem tecum stare!/Diese Worte schriebst Du in ein Büchlein/Einer, die des Kreuzes Zeichen trägt,/Da auf Dir schon groß des Kreuzes Schatten lag./Danach senkt's sich auf Deine Schulter/Hart und schwer./Der Mensch ward um der Menschen willen,/Er schenkte Seines Menschenlebens Fülle/Den Seelen, die Er sich erwählt./Der einzeln jedes Menschenherz gebildet/Und seines Wesens geheimen Sinn / In einem neuen Namen einst offenbaren will,/Den jener nur versteht, dem er zu eigen:/Er hat mit jedem der Erwählten sich verbunden/Auf eine eigene, tief geheimnisvolle Weise./Uns schenkt Er aus Seines Menschenlebens Fülle/Das Kreuz./Was ist das Kreuz?/Das Zeichen der tiefsten Schmach./Wer es berührt, ist ausgestoßen aus der Menschen Reihen./Die einst ihm zugejubelt,/Sie wenden scheu sich ab und kennen ihn nicht mehr./Den Feinden ist er schutzlos preisgegeben./Auf Erden bleibt ihm nichts mehr/Als Schmerzen, Qual und Tod./Was ist das Kreuz?/Das Zeichen, das zum Himmel weist./Hoch ragt es über Erdenstaub und -dunst und damit / Empor ins reine Licht./ Was Menschen nehmen können, laß es fahren, / Öffne die Hände und schmiege Dich ans Kreuz:/Dann trägt es Dich hinauf/Ins ew'ge Licht./Schau auf zum Kreuz:/Es breitet seine Balken,/ Wie einer seine Arme öffnet, / Als wollt' er alle Welt umfassen: / Kommt her, ihr alle, Mühsel'ge und Belad'ne,/Auch ihr, die ihr mir rieft: ans Kreuz mit ihm./Es ist das Bild des Gottes, der am Kreuz erblich./Es steigt vom Erdengrund hinauf zum Himmel/Gleich Ihm, der auf zum Himmel fuhr,/Und tragen möcht' es alle mit hinauf./Umfasse nur das Kreuz, so hast Du Ihn,/Der Wahrheit Weg und Leben ist./Trägst Du Dein Kreuz, so trägt es Dich/Und wird Dir Seligkeit.
Edith STEIN, Signum Crucis (16 XI 37), u: *ESGA 20*, 31.

II.Adventssonntag „Das heilige Antlitz“ (5. XII. 37)

I sada u ovim posljednjim vremenima,
Budući da je nestala nada, vjera i ljubav
Otkrivaš Ti svoje sveto lice,
Lice onoga koji je paćen na križu
Zatvorio je oći u snu smrti.
Kao iza vela, gledamo patnju
U tim svetim, uzvišenim crtama lica.
Tako je velika, tako iznad svake ljudske mjere ova patnja,
Da je ne možemo shvatiti i prodrijeti u nju.
Ali Ti patiš tiho
I jedna snaga bješe u Tebi
Koja je ukrotila preobilje patnje
Bijaše njezin gospodar kad se Ti njoj preda
Nedokučiv duboki mir
Prostruja iz tih crta lica
I reče:
Dovršeno je.
Onoga s kim se Ti vječno povezuješ
Njemu prebacuješ Ti pun tajne veo
On sutrpi Tvoju patnju
I pati kao Ti
Skriveno, tiho i duboko u miru.[271]

Zaključci

Na kraju istraživanja egzistencijalnog puta Edith Stein - Terezije Benedikte od Križa prikazanog u ovom poglavlju, možemo pokušati shvatiti jezgru temeljne promjene prije i poslije njezinog obraćenja.

Gledajući korake koji su identificirani i objašnjeni gore, nalazimo ključ za

[271] „Und nun in diesen letzten Zeiten,/Da Glaube, Hoffnung schwand und Liebe,/Enthülltest Du Dein heil'ges Antlitz,/Das Antlitz dessen, der am Kreuz gelitten/Und der im Todesschlaf die Augen schloß./Wie hinter einem Schleier schauen wir das Leiden/In diesen heiligen, erhab'nen Zügen./So groß, so über alles Menschenmaß ist dieses Leiden,/Daß wir's nicht fassen und durchdringen können./Doch Du littest still/Und eine Kraft war in Dir,/Die das Übermaß des Leidens bändigte./Du warst sein Herr, als Du Dich ihm ergabst./Ein unergründlicher tiefer Friede/ strömt aus diesen Zügen/ Und spricht:/Es ist vollbracht./Wen Du auf ewig Dir verbindest,/Dem wirfst Du den geheimnisvollen Schleier über:/Er leidet Dein Lei-den mit/Und leidet wie Du/Verborgen, still und tief in Frieden.“
Iz Edith STEIN, II. Adventssonntag „Des heilige Antlitz“ (5.12.1937), u: *ESGA 20*, 34.

razumijevanje te promjene u riječima koje je Edith napisala Romanu Ingardenu, u pismu iz listopada 1918.:

Međutim, novi život je tako intimno povezan s iskustvima iz prošle godine da ih se nikada neću odreći ni na koji način; oni će mi uvijek biti najživlji dar. Samo što u tome ne vidim nesreću, naprotiv, oni su jedna od mojih najvrednijih stvari.[272]

Ovo pismo, napisano u razdoblju duboke unutarnje tranzicije, govori o bolnim iskustvima kojih se Edith Stein ne želi ni na koji način odreći jer su sada dio nje. Ona su utkana u njezinu egzistenciju, formirajući i preobražavajući je. Iz njezinih izjava shvaćamo da patnja koju je iskusila nije više izvor frustracije i nezadovoljstva. Obrnuto, sama to definira kao iskustvo apsolutno pozitivnog kršćanstva.

Ovdje se pojavljuje jedna transformacija. Što se promijenilo? Kad je ona napisala ove riječi, rat još nije bio gotov. Izražena transformacija stoga nije posljedica vanjskih, kontingentnih, već unutarnjih, dubokih čimbenika. Bol, iskustvena u svekolikoj istini i intenzitetu te prihvaćena, postaje dio nje, a ne kao nešto neizbježno i opresivno što se jedino mora izdržati, već je prepoznata u svojoj vrijednosti kao najdragocjeniji dio života kojeg se ne želi odreći. Da, jer ostaje mogućnost odustajanja od teških iskustava, od kušnji koje osobu ostavljaju u krizi. Edith Stein je, naprotiv, vezana na njih kao na najdragocjenije dobro. Je li njezina iskrenost u prihvaćanju života za ono što je dovelo do toga? Je li to bila njezina ljubav prema istini? To su bila bolna iskustva koja se više ne mogu poništiti ili promijeniti, već samo prihvatiti i integrirati. Međutim, ne kroz napor volje, već zahvaljujući djelovanju ljubavi.

Poziv koji je već kao dijete Edith nosila u sebi, želja za životom u svoj punini, u dubini, širini i ljepoti kako joj se život i otvorio, otkrio, pronalazi put sazrijevanja u integraciji patnje. Autobiografija svjedoči o tome kako se njezina mlada duša radovala harmoniji prirode, obnovljivim naporima planinskih šetnji, sportu. Uživala je u čarima umjetnosti - glazbe, plesa, kazališta. Nosila je u sebi čežnju za dubokim i smislenim osobnim odnosima, proširenim i na širu dimenziju koja bi obuhvatila tijek vremena i prostora, potičući je da istražuje kretanje duha u njemačkoj književnosti na njemačkom jeziku, ali i na klasičnim jezicima. Ljudski život ju je privukao shvaćanjem vitalnog potencijala osobe u njezinim mogućnostima razvoja i u njenim odnosima. Iako je voljela

[272] „Aber das neue Leben ist doch für mich so innig verknüpft mit den Erlebnissen des letzten Jahres, daß ich mich nie in irgendeiner Form von ihnen lossagen werde; sie werden immer lebendigste Gegenwart für mich sein. Nur kann ich darin kein Unglück mehr sehen, im Gegenteil, sie gehören mit zu meinem wertvollsten Besitz.“ Edith STEIN, Pismo 10. X. 1918. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 53.

samoću i unutarnji život, osjećala je podršku zajednice te se prema njoj osjećala kao dužnik u strastvenoj participaciji.

Život je izranjavao Edith Stein, a to ju je moglo slomiti i uništiti. Kad je već bila blizu tog stanja, neočekivano je osjetila kako joj težina pada s ramena. Bog joj se očitovao kao suputnik, kao Onaj koji uzima teret na sebe otkrivajući joj se posebnom silom u otajstvu Križa. U Križu će ona prepoznati sve drugo osim tereta koji pritišće prema tlu i slama. Naprotiv, doživljavat će ga kao izvor svjetla, moći i oslobođenja, koji se uzdiže usred situacije koja se čini bezizlazna ili bez povratka. Takvo je značenje Križa koje je Edith Stein doživjela kod udovice Reinach. Takav Križ je otvorio pred njom novi svijet koji je sve više nesavladivo i neodoljivo privlači. U Križu ona prepoznaje otkrivanje i djelovanje Božje ljubavi, sposobne da na onima koji se na nju oslanjaju izvrši čudo preobrazbe: prelazak iz smrti u život te iz tame u divno svjetlo, Edith Stein će shvatiti da put ostvarenja koji istinito i naj adekvatno odgovara njezinom biću jest taj da se sama daruje zajedno s Kristom, prolazeći s Njime kroz mrak i prazninu te da na taj način sudjeluje u Njegovu donošenju plodnosti svijetu.

Svojim životom Edith Stein kroči izvan uzoraka i uvjerenja o značenju križa, patnje, pomirenja, mučeništva te daje naslutiti novo značenje. Onima koji joj pristupaju objašnjava tko je Bog, izvlačeći iz magle uvjerenja i predrasuda koje možda moraju pasti kao što su pala njezina, kako bi oslobodili mjesta za priznanje: 'Ovo je istina'. Ljubav je sposobna za takav preokret jer je osoba koja je privučena Bogom decentralizirana od same sebe kako bi mogla ući u Njega. Božji život postaje njezin život, Božja patnja postaje njezina patnja, Božja radost postaje njezina radost.[273]

Da nije bilo ove intervencije ljubavi koja daje nova značenja iskustvima, kako bi mogla prepoznati poziv za sudjelovanje u dobrovoljnom Kristovom ispaštanju? Ako u iskustvu Križa udovice Reinach ne bi prepoznala pravi mir i nepoznatu - ali oduvijek žuđenu puninu - kako bi shvatila da je to bilo samodarivanje kojim je željela preobraziti cijeli vlastiti život?

Vjerujemo da je ovaj proces spoznaje podržan prisutnošću voljenih koji su prvi dali svoj život kao žrtvu za veće dobro. Ovdje nalazimo jasan lik majke Auguste koja je u Bogu dobila snagu da se, ne štedeći se pritom, darivala svojoj obitelji. Ovdje nalazimo blistavu figuru Adolfa Reinacha koji se dobrovoljno darivao svom narodu. On se kroz patnju koju je iskusio u besmislu rata otvorio kršćanstvu, dostigavši u zajedništvu Duha

[273] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 154 (*ESGA 18*, 166).

Edithinu potragu za smislom. Žena koja ostaje Židovka, židovski čovjek koji je postao kršćanin. Oba ova života duboko su smještena u vitalni temelj Edith Stein.

Činjenica da je sama iskusila samodarivanje bliskih osoba, koje je u nekoj mjeri sličilo velikodušnom i besprijekornom Kristovom darivanju, djelomično osvjetljava otvoreno pitanje zašto je odlučila ući u Katoličku Crkvu, a ne u protestantsku. Valorizacija tradicije, karakteristična za katolike, shvaćena kao stvarni tijek Duha koji kroz stoljeća međusobno spaja vjernike, bila je za nju nešto vrlo egzistencijalno. Osim toga, odlazak s izvora iz kojih teče život i slijediti njegov tok je fenomenološki stav. Međutim, prije svega, to je dio njezine baštine, njezinih židovskih korijena[274] koji, iako su prošli razdoblje vjerske ravnodušnosti, ostaju u njoj prisutni i aktivni.[275]

[274] Ne smijemo zaboraviti da su fenomenolozi iz *Göttingenske škole*, uključujući Husserla, s izuzetkom Romana Ingardena, bili Židovi, od kojih su se mnogi obraćali na kršćanstvo.

[275] U pismu 8. XI. 1927., napisanom nakon susreta s Romanom Ingardenom nakon višegodišnjeg epistolarnog kontakta, Edith će mu reći: „Svakako mi je bilo jako drago što postoji više vjerskih veza nego što bi se dalo očekivati iz Vaših pisama. Međutim, ponekad sam rekla da se katolička tradicija i obrazovanje ne mogu od Vas odvojiti bez traga. I tako nije iznenađujuće da moj rast u katoličkom svijetu znači zbližavanje s Vama.“ (*ESGA 4*, br. 115). Možemo pretpostaviti da je Edith govoreći ove riječi vjerovala da su istinite i za nju, u pogledu prisutnosti židovske tradicije i obrazovanja u njoj.

II. POGLAVLJE

EDITH STEIN I POTRAGA ZA ISTINSKIM BITKOM OSOBE. FILOZOFSKO-FENOMENOLOŠKI PUT

Uvod

Volim stvarnost, ali ne općenitu, nego onu vrlo određenu: ljudsku dušu, dušu pojedinaca i naroda.[1]

Razumjeti ljudsko biće, pojedinca, i to u odnosu, predmet je interesa istraživanja Edith Stein koji ju je trajno obilježio.[2] Studija o strukturi osobe, započeta već s njezinim doktorskim radom o empatiji biva poslije proširena, dovršena i integrirana teološkim i mističnim znanjima, ali nikada ne napuštajući fenomenološki pristup. U ovom poglavlju ćemo iznijeti filozofsko-fenomenološka shvaćanja o strukturi ljudske osobe do kojih je došla Edith Stein. Izložit ćemo njezinu antropologiju iz jednog vrlo preciznog kuta. Promatrat će se osoba uzimajući u obzir njezinu strukturalnu sposobnost da *shvati stvarnost*. Od velike je važnosti za osobu koja živi u svijetu ispravno i prema pravoj vrijednosti razumjeti stvarnost koja joj se očituje. Stvarnost koja treba biti shvaćena je *Znanost križa*, koju je Edith Stein razumijela kao najveće moguće ostvarenje ljudske osobe. Rekli smo, njezinim riječima, da je *Znanost križa* stavljena u dušu kao sjeme te predstavlja jednu realnu i vitalnu snagu koja, gdje je slobodno primljena, oblikuje osobu po njezinoj najautentičnijoj slici. Putevi komunikacije prema nutrini trebaju biti neprestano otvoreni, oslobođeni od prepreka i produbljeni.[3]

[1] „Ich liebe die Realität, aber nicht schlechtweg, sondern eine ganz bestimmte: die menschliche Seele, die der einzelnen und die der Völker.“ Edith STEIN, Pismo 10. XII. 1918. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 62.
[2] „La filosofia steiniana è soprattutto filosofia della persona. Nella sua ricerca la Stein non si stanca di analizzare la persona la quale ci viene presentata in tutte le sue componenti: da quella corporeo-psichica a quella spirituale che abbraccia qualsiasi manifestazione razionale, volitiva ed emotiva. L'atteggiamento spirituale, caratterizzato dal fatto di essere *aperto a*, le permette di esaminare pure la dimensione comunitaria, axiologica, etica, metafisica e mistica.“ Carla BETTINELLI, L'itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, 513.
[3] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 10 (*ESGA 18*, 7).

1. **Pojašnjenja o fenomenološkoj metodi kao otvorenosti prema stvarnosti**

Shvatit ćemo da će metoda istraživanja usvojena u sveučilišnom razdoblju pored učitelja Edmunda Husserla zajedno s fenomenolozima *Göttingenske škole*, iako od nje preispitivanog u svjetlu novostečenih teoloških znanja, ostati trajno prisutna u načinu istraživanja Edith Stein.

Fenomenološka metoda nije neka filozofija, nego istraživanje procesa ljudske spoznaje, koje dopušta, uz jednu strogu studiju, postizanje spoznaje stvari u njihovoj biti.

1.1. *Fenomenološka metoda Edmunda Husserla*

Prije nego je postao filozof, Edmund Husserl je bio matematičar koji je htio produbiti logičku strukturu koja dopušta shvatiti brojeve.[4] Njegov put analize je s područja matematike prešao na područje logike. Došao je do formuliranja kognitivne metode primjenjive na sva područja istraživanja. Edith Stein sumira njezinu vrijednost:

> Povijesna je zasluga Husserlovih Logičkih istraživanja – zasluga priznata i od onih kojima njegova metoda nije bila bliska – to što je razradio ideju apsolutne istine i objektivne spoznaje koja joj odgovara u svoj njezinoj čistoći i što je do kraja izravnao račune sa svim relativizmima moderne filozofije, s naturalizmom, psihologizmom i storicizmom. Duh nalazi istinu, a ne proizvodi je. I ona je vječna.[5]

Njegovo istraživanje je postalo odgovor na pozitivistički pogled XVIII. stoljeća, koji je snažno utjecao na humanističke znanosti i na shvaćanje čovjeka koje je iz njih proizlazilo. Iskustvo koje svatko ima o vlastitom biću pruža svijesti spoznaju da se nalazimo pred jednom stvarnošću koja odbija da ju se istražuje i podređuje pomoću parametara kvantitativnih znanosti. Umjesto toga zahtijeva pogled sposoban primijetiti i istražiti bit stvari. „Ali same stvari koje trebaju biti shvaćene preko značenja riječi nisu

---

[4] „Edmund Husserl, la cui formazione si era basata su studi di matematica e di psicologia, aveva attraversato una fase di riflessione durante la quale aveva ritenuto di poter comprendere il significato dell'aritmetica e in particolare quello del numero per mezzo dell'analisi psicologica. […] Già nel primo volume delle *Ricerche logiche* del 1901, egli aveva dimostrato, però, di essersi reso conto dell'insufficienza della psicologia e si era orientato verso la logica per poter affrontare il significato dei processi conoscitivi. In realtà Husserl era alla ricerca di un metodo di indagine sulla conoscenza umana che si ponesse al di là sia della logica che della psicologia, metodo che sarà da lui definito, appunto, 'fenomenologico', consistente in un'analisi dell'attività conoscitiva e in generale della vita riflessiva e affettiva tale da descriverla nel suo darsi, così come si presenta, senza sovrapporre ad essa elementi estranei.“ Angela ALES BELLO, *Edith Stein. La passione per la verità*, Padova, 1998, 15.

[5] „Es ist das historische Verdienst von Husserls Logischen Untersuchungen – ein Verdienst, das auch von denen anerkannt wird, die sich im übrigen mit seiner Methode nicht befreunden konnten–, daß er die Idee der absoluten Wahrheit und die ihr entsprechende der objektiven Erkenntnis in aller Reinheit herausgearbeitet und mit allen Relativismen der modernen Philosophie gründliche Abrechnung gehalten hat – mit dem Naturalismus, dem Psychologismus, dem Historizismus. Der Geist findet die Wahrheit, er erzeugt sie nicht. Und sie ist ewig.“ Edith STEIN, Was ist Phaenomenologie?, *ESGA 9*, 61.

pojedinačne stvari iskustva, nego, kao i sam doslovni smisao, nešto općenito: ideja ili bit stvari (*Wesen der Dinge*)."[6] Intuiciju koja vodi do tih datosti Husserl naziva *viđenjem biti* ili *intuicijom*. Radi se o

> metodi sui generis, jednoj intuitivnoj spoznaji istina koje su u sebi „evidentne" i nemaju potrebu za nikakvom dedukcijom od drugoga. Ta intuicija, taj duhovni pogled, ne treba zamijeniti s mističnom intuicijom. Nije to neko izvanredno prosvjetljenje, nego radije jedno prirodno spoznajno sredstvo poput osjetilnoga opažanja; ona je specifično sredstvo spoznaje idealnih istina, kao što je osjetilno opažanje specifično sredstvo za spoznaju činjenica osjetilnog svijeta.[7]

Kako bismo došli do eidetske intuicije „dovoljna je, eventualno, neka pojedinačna primjerena intuicija da bi nastala 'apstrakcija', koja je zapravo pristup suštini."[8] Riječ je o jednom prodiranju u predmete i veze među njima. Husserl shvaća da istinsko traženje biti stvari zahtjeva jedno stavljanje između zagrada svega što nam je o stvarima već poznato, svakog predznanja i predrasuda. Kako bi pogled na ono što se istražuje bio pročišćen od takvih prethodnih znanja, potreban je jedan proces nazvan *epoché* (stavljanje između

[6] „Die Sachen selbst aber, die durch den Sinn der Worte getroffen werden sollen, sind nicht einzelne Dinge der Erfahrung, sondern wie der Wortsinn selbst etwas Allgemeines: die Idee oder das Wesen der Dinge." Edith STEIN, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie, *ESGA 9*, 98.

[7] „Ein Verfahren sui generis, ein intuitives Erkennen der philosophischen Wahrheiten, die in sich selbst gewiß – 'evident' – sind und keiner Ableitung aus anderen bedürfen. Diese Intuition, dies geistige Schauen, ist nicht zu verwechseln mit der mystischen Intuition. Sie ist keine übernatürliche Erleuchtung, sondern ein natürliches Erkenntnismittel wie die sinnliche Wahrnehmung auch; das spezifische Erkenntnismittel für die idealen Wahrheiten, wie die sinnliche Wahrnehmung das spezifische Erkenntnismittel für die Tatsachen der materiellen Welt ist." Edith STEIN, Was ist Phaenomenologie?, u: *ESGA 9*, 62. „Questo particolare tipo di visione intellettuale era denominato da Husserl 'intuizione eidetica'. Egli usava il termine εἶδος per dire essenza, anche in questo caso tornando all'origine greca della parola, che ha in sé la radice del verbo vedere. Le essenze, o caratteristiche essenziali di qualsiasi dato, sono coglibili attraverso un atto intuitivo, radicalmente affine al vedere. Da una parte ci sono oggetti, 'datità' di ogni genere (non solo empirici), che possiedono predicati essenziali, dall'altra c'è un soggetto che ha la capacità di cogliere le essenze con un atto di intuizione. Quest'atto dirige semplicemente lo sguardo intellettuale su ciò che già c'è ed appartiene al dato: l'essenza, appunto. La visione d'essenza, o intuizione eidetica, così come la percezione sensibile, è un atto 'originalmente offerente', in esso qualcosa si dà, prima di ogni costruzione mentale." Marina Pia PELLEGRINO, Il problema dell'empatia. Guida alla lettura di testi di E. Stein, 4, (15. II. 2001.) u: www.centrostudiedithstein.it/Centro_Studi_Edith_Stein/Articles/csEd St Page_Articles.php (13. VIII. 2017.).

[8] „Es genügt evtl. eine einzige exemplarische Anschauung, um daran die ganz anders geartete „Abstraktion" zu vollziehen, die in Wahrheit der Zugang zum Wesen ist." Edith STEIN, Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino. Versuch einer Gegenüberstellung (1929), u: *ESGA 9*, 89. U ovom radu Edith uspoređuje kognitivne procese skolastike sv. Tome Akvinskog s onima Husserlove fenomenologije. Uspijeva pokazati da među njihovim putevima postoje tri osnovne dodirne točke. Prva je da svaka spoznaja započinje osjetilima; druga je da se svaka nova spoznaja postiže preko intelektualne obrade osjetilnog materijala; treća je pasivna priroda intuicije, koja shvaća da spoznati ne znači graditi stvarnost, nego je primiti, prihvatiti.

zagrada),[9] preko kojeg treba isključiti sve što stoji između našeg pogleda i same stvari,[10] kako bismo došli do spoznaje samo onoga što je bitno.[11]

Put kojim je krenula fenomenologija kao povratak stvarima,[12] tj. otkrivanje njihove biti, stoji nasuprot ne samo empirijskim znanostima, nego također Kantovu idealizmu

[9] „Si tratta di quella 'messa tra parentesi' di tutto ciò che esiste attualmente – non è una negazione, ma una messa fuori gioco – per ricavare un momento essenziale, che, secondo Husserl, si dà, si offre, non si inventa. Per Husserl tale operazione aveva un valore metodologico.“ Angela ALES BELLO, L'itinerario filosofico di Edith Stein, u: *Studium*, 82 (1986.) 4, 457. „Allora fino a che punto bisogna sfrondare, 'ridurre', per trovare qualcosa che sia assolutamente indubitabile, che possa fondare ogni conoscenza, sottraendoci così al relativismo? Ciò che resta dopo aver 'sospeso' il mondo è pur sempre l'esperienza stessa del mondo. Dopo l'ἐποχή rimane ciò che Husserl chiamava 'coscienza pura', 'Io puro', con i suoi 'puri vissuti' ('puro' non è qui da intendere in senso morale ma conoscitivo, come dire: considerato in sé, così come si presenta), in altre parole tutto il terreno dell'interiorità. Posso dubitare dell'esistenza della cosa, delle sue caratteristiche accidentali, del mio io empirico, ma non posso cancellare la percezione della cosa, come vissuto della coscienza.“ Marina Pia PELLEGRINO, Il problema dell'empatia. Guida alla lettura di testi di Edith Stein, 4.

[10] „Već sam jednom izrazila najelementarniji princip fenomenološke metode: stvari same uzeti u obzir. Ne uzimati u obzir teorije o stvarima; koliko god je moguće isključiti sve ono što se čuje, čita ili se već samo konstruira, nego im pristupiti s nepristranim pogledom i iz njih učiniti neposredni zor. Ako želimo znati što je čovjek, moramo se na najživlji način uživjeti u situaciju u kojoj iskusujemo ljudski tubitak, tj. ono što u nama samima iskusujemo i ono što iskusujemo u susretanju s drugim ljudima. To zvuči gotovo empiristički, ali ipak nije, ako se pod empirijom razumijeva samo percepciju i iskustvo pojedinačnih stvari. Jer drugi princip glasi: usmjeriti pogled na bitno. Zor nije samo osjetilno opažanje jedne određene, pojedinačne stvari, kakva ona jest ovdje i sada; postoji zor onoga, što je u svojoj biti, a to može značiti dvostruko: što je po svome svojstvenom bitku i što je po svojoj općoj biti. [...] Čin u kojem biva dohvaćena bit, jedan je duhovni zor koji je Husserl nazvao intuicijom. Ona je skrivena u svakom pojedinom iskustvu kao neophodan čimbenik – ne bismo mogli govoriti o ljudima, životinjama, biljkama kad ne bismo u svakoj od tih stvari koje opažamo dohvatili ono univerzalno koje označavamo jednim zajedničkim imenom – ali može se odvojiti od nje i biti ostvarena sama po sebi.“ („Das elementarste Prinzip der phänomenologischen Methode habe ich eben schon einmal angesprochen: die Sachen selbst ins Auge fassen. Nicht Theorien über die Dinge befragen; möglichst alles ausschalten, was man gehört, gelesen, sich selbst schon zurechtkonstruiert hat, sondern mit unbefangenem Blick an sie herantreten und aus der unmittelbaren Anschauung schöpfen. Wenn wir wissen wollen, was der Mensch ist, so müssen wir uns möglichst lebendig in die Situation versetzen, in der wir menschliches Dasein erfahren: d. h. das, was wir in uns selbst erfahren, und das, was wir in der Begegnung mit andern Menschen erfahren. Das klingt stark nach Empirismus, ist aber durchaus keiner, wenn man unter Empirie nur die Wahrnehmung und Erfahrung von Einzeldingen versteht. Denn das zweite Prinzip lautet: den Blick auf das Wesentliche richten. Anschauung ist nicht nur sinnliche Wahrnehmung eines bestimmten, einzelnen Dinges, wie es hier und jetzt ist; es gibt eine Anschauung dessen, was es seinem Wesen nach ist, und das kann wiederum ein Doppeltes heißen: was es seinem eigentlichen Sein nach ist und was es seinem allgemeinen Wesen nach ist. [...] Der Akt, in dem das Wesen erfaßt wird, ist eine geistige Anschauung, die Husserl Intuition genannt hat. Sie steckt in jeder Einzelerfahrung als ein unentbehrlicher Faktor – wir könnten nicht von Menschen, Tieren, Pflanzen sprechen, wenn wir nicht in jedem Dies, das wir hier und jetzt wahrnehmen, ein Allgemeines erfassen würden, das wir mit dem allgemeinen Namen bezeichnen –, kann aber davon losgelöst und für sich vollzogen werden.“) Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 27-28.

[11] Husserl „sosteneva che è necessario mettere tra parentesi, cioè 'ridurre' ogni atteggiamento precostituito e ogni accettazione acritica, per assumere un comportamento 'vigile' che consenta in primo luogo di cogliere ciò che si manifesta come essenziale, ad esempio il suono rispetto ad una serie di suoni che ascoltiamo, senza attribuire al suono così individuato il valore di un'idea in senso platonico o di una forma in senso aristotelico, e in secondo luogo di scoprire che ogni conoscenza è riconducibile a ciò che nella nostra 'coscienza', cioè nella nostra consapevolezza, noi viviamo, ma non in senso soggettivo – quello per cui ognuno ha le sue impressioni, queste sarebbero, infatti al massimo oggetto di uno studio psicologico – piuttosto nel senso che è possibile stabilire la struttura dei nostri vissuti.“ Angela ALES BELLO, *Edith Stein. La passione per la verità*, 15-16.

[12] „Il termine 'cosa' qui deve essere ben inteso perché il termine *Sache* (cosa) in tedesco allude al significato profondo della realtà di tutte le cose che ci si possono presentare a livello culturale, a livello scientifico,

koji nema metafizičku dimenziju.[13] „'Logička istraživanja' ostavila su dojam prije svega time što su se pojavila kao radikalan zaokret od kritičkog idealizma kantovske i novokantovske provenijencije. Smatralo ih se 'novom skolastikom' jer se pogled odvratio od subjekta i obratio k stvarima: spoznaja je opet bila primanje, dobivajući svoje zakone od stvari, a ne – kao u kriticizmu - određivanje koje stvarima nameće svoje zakone.[14]

Spoznaja stvarnosti stvari u njihovom očitovanju nama, tj. *fenomena* - od kojih fenomenologija dobiva ime - jedan je proces. Naime, stvarnost nam nije dostupna jednom zauvijek i u svoj svojoj širini. Ona uvijek nadilazi mogućnosti našeg pogleda i čini neophodnim jedno neprestano okretanje stvarima, koje nam dopušta da ponovno ažuriramo našu spoznaju o njima. U fenomenologiji „se bavimo 'fenomenima' u njihovom punom značenju, od njih počinjemo u našim opisima i kada nam analiza zahtjeva neku apstrakciju uvijek se okrećemo nazad fenomenima u njihovoj cjelovitosti jer nas zanima spoznati ih i shvatiti u njihovoj strukturi.“[15]

Uvijek novo vraćanje fenomenima sprječava kontradikciju udaljavanja od stvarnosti dok se o njoj uči. Jedan sličan primjer Edith Stein vidi u zoologiji koja preko neke deskriptivne metode koja bi mogla biti slična fenomenološkom načinu postupanja, zapravo zapada u paradoks: „Odjednom se dolazi do zaključka da živi svijet nije živ: znanost o životu tumači život daleko, na isti način na koji fizičar objašnjava na kraju jedne studije o bojama i zvukovima da ne postoje boje i zvukovi, nego samo vibracije. Prirodno shvaćanje naivnog čovjeka buni se protiv takve znanstvene slike svijeta.“[16]

---

nella nostra struttura soggettiva, nel mondo circostante. E quindi tutto ciò può essere analizzato, anzi 'deve' essere analizzato, sia eliminando pregiudizi, conoscenze che noi preventivamente possiamo avere, sia cercando con una mente, per quanto è possibile sgombra, di individuare gli elementi essenziali dei fatti, degli eventi, delle cose appunto che stiamo esaminando. E questo atteggiamento, che è realistico *sui generis* naturalmente, interessa molto Edith Stein.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.), www.emsf.rai.it/dati/interviste/In_497.htm (27. VIII. 2017.).

[13] Bit koja se očitovala preko *epoché* „non possiede nessun significato metafisico. Ma la ricerca di questo momento essenziale, che poneva la fenomenologia al di là di ogni empirismo, relativismo, psicologismo, scetticismo e che sembrava garantire una conoscenza stabile e definitiva, poteva essere un’efficace strumento di conquista della verità.“ Angela ALES BELLO, L’itinerario filosofico di Edith Stein, 457.

[14] „Die 'Logischen Untersuchungen' hatten vor allem dadurch Eindruck gemacht, daß sie als eine radikale Abkehr vom kritischen Idealismus kantischer und neukantianischer Prägung erschienen. Man sah darin eine 'neue Scholastik', weil der Blick sich vom Subjekt ab- und den Sachen zuwendete: Die Erkenntnis schien wieder ein Empfangen, das von den Dingen sein Gesetz erhielt, nicht – wie im Kritizismus – ein Bestimmen, das den Dingen sein Gesetz aufnötigte.“ Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 239 (*ESGA 1*, 153).

[15] „Uns dagegen ist es um die 'Phänomene' in ihrer vollen Konkretion zu tun; von ihnen gehen wir bei unsern Beschreibungen aus, und wenn die Analyse uns zu Abstraktionen nötigt, so kehren wir doch immer wieder zu den vollen Phänomenen zurück, weil es uns darauf ankommt, sie in ihrem Aufbau zu verstehen.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 49.

[16] „Da steht man auf einmal vor dem Ergebnis, daß die lebendige Welt gar keine lebendige sei: Die Wissenschaft vom Leben hat das Leben hinweginterpretiert, so wie der Physikus uns als Ergebnis der Farben- und Tonlehre erklärt, daß es keine Farben und Töne gibt, sondern nur Schwingungen. Der

1.2. *Realistička fenomenologija Edith Stein*

Objavljivanje 1913. I. sveska Husserlovih *Ideja* izazvalo je zbunjenost među njegovim učenicima. Njima se činilo da se učitelj udaljio od realizma koji je snažno obilježavao fenomenologiju kako bi se vratio idealizmu. Mnogo godina nakon toga, u članku *Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie*, Edith Stein će objasniti entitet ovog preokreta učitelja.

> Ono što je izazvalo reakcije njegovih prijatelja i učenika bio je jedan zaključak – po nama nepotreban – koji je izveo iz činjenice konstitucije. Ako se ispostavi da iz tjekova svijesti, precizno reguliranih, subjektu biva dan objektivan svijet, onda to znači da objektivno bivanje, na primjer postojanje vanjskog svijeta čije je opažanje moguće pomoću osjetila nije ništa drugo nego jedno bivanje dano za jednu takvu svijest i, preciznije, za jedan pluralitet subjekata koji su u međusobnom odnosu i u međusobnoj razmjeni iskustva. […] Takav način shvaćanja konstitucije je nazvan transcedentalnim idealizmom. Činilo se kao povratak kantizmu, odricanje od „okretanja prema objektu" što se smatralo najvećim Husserlovim postignućem i jedno odreknuće od one ontologije, tj. traženja bitne strukture objektivnog svijeta.[17]

Tema idealizma-realizma pratit će Edith Stein u različitim etapama njezina istraživanja. Isprva se, kao i neki njezini drugovi, udaljila od Husserlove nove postavke.[18] U jednom pismu iz 1917. Romanu Ingardenu prijatelju komunicira intuiciju koju je imala

---

natürliche Verstand des naiven Menschen protestiert gegen dieses wissenschaftliche Weltbild." Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 50.

[17] „Was in seinem eigenen Freundes- und Schülerkreis Anstoß erregte, war eine – unseres Erachtens nicht notwendige – Folgerung, die er aus der Tatsache der Konstitution zog: Wenn bestimmt geregelte Bewußtseinsverläufe notwendig dazu führen, daß dem Subjekt eine gegenständliche Welt zur Gegebenheit kommt, dann bedeutet gegenständliches Sein, z.B. die Existenz der sinnlich wahrnehmbaren Außenwelt, gar nichts anderes als Gegebensein für ein so und so geartetes Bewußtsein, näher: für eine Mehrheit von Subjekten, die miteinander in Wechselverständigung und Erfahrungsaustausch stehen. […] Diese Deutung der Konstitution wird als sein transzendentaler Idealismus bezeichnet. Sie erschien als eine Rückkehr zum Kantianismus, als Preisgabe jener 'Wende zum Objekt', in der man Husserls großes Verdienst sah, und jener Ontologie, d.h. der Erforschung des Wesensbaus der gegenständlichen Welt." Edith STEIN, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie (1930/1931), u: *ESGA 9*, 100. Već u autobiografiji Edith Stein svjedoči što je učiteljeva prekretnica značila za göttingeško društvo: „Nešto prije početka semestra izašlo je njegovo novo veliko djelo, o kojemu je trebalo raspravljati na seminaru: '*Ideje* za čistu fenomenologiju i fenomenološku filozofiju' […] Sve nas je mučilo isto pitanje […] U 'Idejama' je bilo izraza koji su zvučali kao da se Učitelj želi vratiti idealizmu. Ono što nam je usmeno iznio kao objašnjenje nije moglo odagnati naše sumnje. Bio je početak razvoja koji je Husserla sve više vodio do toga da u onome što je nazvao 'transcendentalnim idealizmom' (a što se ne podudara s transcendentalnim idealizmom kantovskih škola) vidi stvarnu jezgru svoje filozofije i da svu energiju uloži u njegovo utemeljenje: bio je to put na kojemu ga njegovi stari učenici iz Göttingena, na njegovu i svoju žalost, nisu mogli slijediti." Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 239-240 (*ESGA 1*, 153).

[18] Među pripadnike realističkog koncepta, Edith Stein ubraja sljedeće: Max Scheler, Alexander Pfänder, Adolf Reinach, Hedwig Conrad-Martius, Jean Hering i drugi. Usp. Edith STEIN, *Essere finito e Essere eterno*, Roma, 1992., 123, bilješka br. 43.

o *konstituciji*:[19] „Svjesna sam što je konstitucija, ali u suprotnosti s idealizmom! Premise za konstituiranje očite prirode čine mi se s jedne strane apsolutno postojećom fizičkom prirodom, a s druge strane subjektivnošću s određenim strukturama. Još nisam uspjela ispovjediti svoje hereze učitelju.“[20]

Kasnije, u jednom članku iz 1924.,[21] Edith Stein je došla do umanjivanja optužbe za idealizam upućene učitelju, navodeći da je interpretacija učiteljeva djela u idealističkom smislu - barem u smislu idealizma kao što je to njemački klasični idealizam - definitivno diskutabilna.

Realistički karakter pogleda Edith Stein proizlazi također iz pisma Romanu Ingardenu iz 1925. godine, u kojemu nalazimo njezinu kritiku teksta koji joj je prijatelj dao na čitanje:

> Tvrdi se da je subjekt čiste teorije spoznaje slobodan od empirijskih uvjeta: u to vam nitko neće povjerovati (osim ponekog fenomenologa strogog husserlijanskog štovanja i ponekog neokantijanca koji su navikli na transcendentno razmišljanje). Čak i filozofi koji moraju biti shvaćeni vrlo ozbiljno smatraju nezaobilaznom činjenicu da onaj koji čini teoriju spoznaje, kao i svi ljudi, izvodi svoje postupke pod uvjetima ljudske prirode i ne može bez njih, kao što se ne može skakati preko vlastite sjene.[22]

Njezin osobni stav koji je stalno usmjeren na shvaćanje istine o osobi dovest će je do provedbe vlastitog istraživanja,[23] koje će preko ontologije napredovati prema filozofiji

[19] Za sada recimo samo da se u jeziku fenomenologije pod *konstitucijom* podrazumijeva formiranje svijeta prema subjektu. Ovaj će koncept biti objašnjen u nastavku.

[20] Wonach ich mir einbilde, so ziemlich zu wissen, was Konstitution ist – aber unter Bruch mit dem Idealismus! Eine absolut existierende physikalische Natur einerseits, eine Subjektivität bestimmter Struktur andererseits scheinen mir vorausgesetzt, damit sich eine anschauliche Natur konstituieren kann. Ich bin noch nicht dazu gekommen, dem Meister diese Ketzerei zu beichten.“ Edith STEIN, Pismo 3. II. 1917. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 6.

[21] Edith STEIN, Was ist Phänomenologie? (1924), u: *ESGA 9*, 59-63.

[22] „Wird behauptet, das Subjekt der reinen Erkenntnislehre sei frei von empirischen Bedingungen. Das glaubt Ihnen so schlechthin kein Mensch (abgesehen von einigen Phänomenologen streng Husserlscher Observanz und Neukantianer, die gewöhnt sind, transcendental zu denken). Auch sehr ernst zu nehmende Philosophen sehen es als unausweichliche Tatsache an, daß der Erkenntnistheoretiker ebenso wie jeder andere Mensch alle seine Akte unter den Bedingungen der menschlichen Natur vollzieht und davon so wenig loskann wie über seinen Schatten springen.“ Edith STEIN, Pismo 28. IX. 1925. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 91. Djelo prijatelja, na koje upućuje Edith jest *Über die Stellung der Erkenntnistheorie im System der Philosophie*, objavljeno 1926. godine.

[23] Aspekt po kojem se Edith Stein razlikuje od Husserla tiče se koncepta svijesti: „La fenomenologia realistica ha permesso alla Stein di avere una visione più realistica rispetto al suo maestro che, assolutizzando la coscienza, non concede spazio alla realtà esterna. Per la Stein, la persona è il portatore della coscienza e non viceversa.“ Mirjana PINEZIĆ, *Antropologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein*, Roma, 2009., 70.

osobe,[24] i naći će potpunu razradu u otvaranju božanskom upućivanju. Reći će 1931. u *Potenz und Akt*:

> Stoga je ispravno reći da je svijet, kakav nam se očitujte da bi se identificirao s takvim tjekovima pojavljivanja, ovisan o subjektima našeg tipa. Međutim, nije besmisleno reći da njegovo biće ne bi bilo ekvivalentno takvom izgledu i da bi bio zamisliv neki drugi način da ga upoznamo, kao i postojanje materijalnog svijeta pred Bogom, prije nego su postojala živa bića pod čija bi osjetila ovaj svijet mogao pasti.[25]

Daljnji zaokret će se dogoditi u *Endliches und ewiges Sein*, gdje će ona predložiti „viziju vjere opisanu u njezinoj biti kao jedan osobni odnos koji će uključivati i kognitivni i praktični aspekt, ostavljajući prostor za čovjekove sposobnosti, ali također i prije svega slobodnoj božanskoj inicijativi.“[26]

1.3. *Konstituiranje stvarnosti prema subjektu*

Fenomenologija je kao stroga znanost tražila sigurne temelje na kojima se pouzdano može utemeljiti spoznaja o stvarnosti.

> Da bi pronašao apsolutno sigurnu polaznu točku, Husserl je pribjegao razmišljanju o sumnji (*Zweifelsbetrachtung*) slično onome koje su prije njega predložili Augustin i Descartes. Ono što ja mislim može ne biti istinito, ono što opažam može zapravo i ne postojati, sve se može ispostaviti kao pogreška, san, iluzija; ali u činjenicu da mislim, opažam, itd., ne mogu sumnjati, kao što ne mogu sumnjati u činjenicu da sam ja taj koji misli, opaža, sumnja. U ovom slučaju imam neupitne činjenice, apsolutno sigurne.[27]

---

[24] „In luogo della fenomenologia trascendentale di Husserl, essa cerca una *fenomenologia ontologica*. Tuttavia non si ferma affatto solo a questa. Infatti la sua critica non riguarda solo Husserl ma anche quella filosofia che si ostina a concentrarsi sul pensiero all'interno dei propri limiti, che non consente che vi si faccia breccia da fuori. E qui si aprirebbe infine una conoscenza dell'elemento personale, una filosofia della persona che sopravanza l'ontologia.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita – Filosofia – Mistica*, 126.

[25] „Darum ist es wohl richtig zu sagen, daß die Welt, wie sie uns erscheint, um sich in solchen Erscheinungsverläufen auszuweisen, auf Subjekte unseres Typus angewiesen ist. Aber es ist nicht unsinnig zu sagen, daß ihr Sein nicht gleichbedeutend sei mit einem so gearteten Erscheinen, daß eine andere Art, um sie zu wissen, denkbar sei und ein Dasein der materiellen Welt vor Gott, ehe es lebendige Geschöpfe gab, in deren Sinne sie fallen konnte.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 203.

[26] „Una visione della fede descritta nella sua essenza come un rapporto personale, che ingloberebbe sia l'aspetto conoscitivo che quello pratico, lasciando spazio alle facoltà dell'uomo, ma anche e soprattutto all'iniziativa gratuita divina.“ Francesco Valerio TOMMASI, Lo sviluppo di un dibattito fenomenologico: idealismo e realismo nel pensiero di Edith Stein, u: *Aquinas* 45 (2002.) 1, 186.

[27] „Um einen absolut sicheren Ausgangspunkt zu finden, stellt Husserl eine ähnliche Zweifelsbetrachtung an wie vor ihm Augustin und Descartes: Das, was ich denke, braucht nicht wahr zu sein, was ich wahrnehme, nicht wirklich zu existieren: alles kann sich als Irrtum, als Traum, als Täuschung herausstellen – aber an der Tatsache, daß ich denke, wahrnehme etc., kann ich nicht zweifeln, und ebensowenig daran, daß ich, der Denkende, Wahrnehmende, Zweifelnde, bin. Hier habe ich unbezweifelbare, absolut gewisse Tatsachen.“ Edith STEIN, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie (1930/1931), u: *ESGA 9*, 99.

Formiranje pojedinih predmeta događa se u sferi svijesti subjekta, kroz proces koji se naziva *konstitucija*.[28] „Husserl naziva *konstitucijom* to formiranje svijeta u odnosu na ja, koje živi u vlastitim činima i može ih ispitati razmišljajući.“[29] Konstitucija je definirana kao duhovni proces, odnosno omogućuje ga namjerno usmjeravanje subjekta prema nečemu. Predmet se konstituira u svijesti kao cjelina, nositelj vlastitog značenja. Put kojim objekt dobiva oblik za osobu je put koji se ostvaruje ulančanim koracima. Kada se jedan precizan objekt pojavi pred subjektom, on ide ispuniti, više ili manje potpuno, ideju koju subjekt ima o tom preciznom tipu objekta. Objekt i moja ideja o njemu dvije su različite stvari. Ideja ima izravnu vezu s individualnim duhom. Moja ideja o objektu može mu više ili manje odgovarati. „Morat će se reći, dakle, da se sve 'subjektivne' ideje mogu podudarati s pojavnim vrstama samo manje ili više - u idealnom slučaju potpuno- ali se s njime nikada ne identificiraju. Iako idealni slučaj potpune podudarnosti nikada nije moguć za ljudsko znanje, to je ono čemu smjera svaki kognitivni napor.“[30] Ideal je jedno nadilaženje sebe u kojem bi podudarnost između subjektivnih ideja i vrsta stvari bila savršena, čineći time savršeno *ispunjenje*.

Husserl je za subjektivnu stranu puta spoznaje uveo termin *noesi*, a za objektivnu korelaciju izraz *noema*.[31] „Postoji jedna zajednička povezanost između noesi i noema; oni su dvije strane iste stvari.“[32]

[28] O problemima spoznaje usp. Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie,* cijeli dio koji se tiče spoznaje prirode kao filozofskog problema (*ESGA 8*, 49 i sl). „What does 'constitution' mean for Stein? 'Constitution' is a term she inherits from Husserl, who uses it systematically to mean the way in which things appear to form unities (for me, for us). Constitution happens quasi-automatically, but not without the activity of the 'I'. It is the primary activity of the 'I', its first expression. Whenever there is constitution, there is an 'I' (or several 'I''s). This is why 'I's are constituted *as constituting,* according to Stein. Constitution is the activity basic to intentionality, and therefore basic also to rationality.“ Mette LEBECH, Edith Stein’s Philosophy of Psychology and the Humanities, 27 u: eprints.mynoothuniversity.ie/393/1/Edith_Stein.pdf (12. V. 2018.).

[29] „Diesen Aufbau der Welt für das Ich, das in seinen Akten lebt und sie reflektierend erforschen kann, nennt Husserl Konstitution.“ Edith STEIN, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie (1930/1931), u: *ESGA 9*, 99.

[30] „So wird man sagen müssen, daß alle 'subjektiven' Ideen mit der objektiven Spezies nur mehr oder minder in Deckung sein können, im Idealfall vollkommen, aber niemals identisch. Der Idealfall vollkommener Deckung ist für menschliche Erkenntnis nie erreichbar, aber er ist das, worauf alle Erkenntnisarbeit abzielt.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 81.

[31] „Il lato soggettivo o coscienziale dell’atto è denominato *noesi*, ovvero il pensare, il volere, il vedere qualcosa, mentre il lato oggettivo, ossia il pensato, il voluto, il visto, è chiamato *noema*.“ Mirjana PINEZIĆ, *Antropologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein*, 19.

[32] „Es besteht eine durchgängige Korrelation zwischen Noesis und Noema, sie sind zwei Seiten einer Sache.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 82.

Unutarnji proces kroz koji se objekt konstituira davanjem sebe subjektu definiran je kao *iskustvo* (*Erlebnis*). Edith Stein jasno izražava kako ovaj proces konstituiranja ne pokreće subjekt, već prisutna stvarnost.[33]

[33] Donosimo cijeli odlomak gdje Edith Stein daje primjer odnosa intencionalnosti (namjere), motivacije i iskustva: „Putujem u jednu meni nepoznatu planinsku regiju. Nekoliko trenutaka prije dolaska na odredište nešto se pojavljuje na horizontu. Najprije ne mogu razlikovati što je to, jedna masa oblaka ili vrh planine. Odjednom se otkriju stabilne i jasno definirane konture: to je planina na čijem podnožju je moje odredište. Tijekom vremena koje provodim tamo upoznajem je sve bolje i bolje. U svojim šetnjama je mogu vidjeti s najrazličitijih strana - njezin oblik i boje su mi prikazani u najrazličitijim aspektima. Susrećem se s različitim vrstama stijena od kojih je sačinjena, s njezinim šumskim nasljeđem, s cvijećem koje se može pronaći na njezinim padinama, upoznajem teritorij koji otkrivam kroz panoramski pogled na njegov vrh prema svim dijelovima i sa svih drugih različitih točaka. Na odlasku mi je planina postala ugodna i poznata, i ako kasnije čujem njezino ime za mene je kao da se govori o nečemu poznatom već dugo vremena. Prvi kontakt je nešto vrlo jednostavno: jedna promjena u mojem vidnom polju odvlači moj pogled. Nešto je tamo! Što je to? To je naizmjenična igra vanjštine i unutrašnjosti. Nešto tamo vani - promjena, ili ono novog što se pojavljuje - potiče me iznutra i pokreće. 'Postoji nešto tamo - što je to?' Time su označene dvije različite namjere koje ne stoje jedna uz drugu bez poveznice. Jedna dolazi iz druge. Izjava postavlja pitanje, to jest, čini to činjenicom da je ono što me dotiče i što je vizualno utvrđeno kao novo, stoji preda mnom s karakterom neodređenosti. Konstatacija se može okarakterizirati kao motivirajuća, pitanje kao motivirano. Jedno proizlazi iz drugog - to jest, od jednog prelazim na drugo, ali bez gašenja prve namjere; ona se uzima iz druge i u njoj preživljava; jedinstvo toga dvoga je moj duhovni život, sve dok objekt ne 'postane jasan', tako da se može reći: to je planina. Time pitanje dobiva odgovor i gasi se; konstatacija je postala preciznija i pitanje 'što' dobilo je ispunjenje. Pojavljuju se nova pitanja i malo po malo pronalaze odgovor, a sve više i više se ispunja nešto što je u početku bilo prazno. Od prve najave kad smo bili dotaknuti do kraja 'spoznaje' s predmetom otkrivenim kao novim - ako me prestaje zaokupljati sada - živi u meni, među svim onim promjenjivim, *jedna* neprekidna namjera i raste, preko toga, u cijelom tom trajanju, jedinstvena cjelina. (Husserl je uveo za ovu cjelinu ime 'iskustvo', ali ta se riječ od tada koristila u tako višestrukom i često nejasnom smislu da se gotovo strahuje upotrijebiti je).“ [„Ich reise in eine mir unbekannte Gebirgsgegend. Einige Zeit vor der Ankunft am Ziel taucht am Horizont etwas auf. Ich kann erst nicht unterscheiden, was es ist, ob ein Wolkengebilde oder ein Berggipfel. Bald enthüllen sich feste und scharf umrissene Konturen: Es ist der Berg, an dessen Fuß mein Bestimmungsort liegt. Im Laufe der Zeit, die ich dort verbringe, lerne ich ihn immer besser kennen. Auf meinen Wanderungen bekomme ich ihn von den verschiedensten Seiten zu sehen – seine Form und Färbung zeigen sich mir in den verschiedensten Aspekten. Ich erfahre, aus welchen Gesteinsarten er besteht, welchen Waldbestand er trägt, welche Blumen auf seinen Abhängen zu finden sind, werde bekannt mit der Aussicht von seinem Gipfel nach allen Seiten und von verschiedenen andern Punkten. Bei der Abreise ist er mir lieb und vertraut geworden, und wenn ich später seinen Namen höre, ist es mir, als ob von einem alten Bekannten die Rede sei. Die erste Berührung ist etwas sehr Einfaches: Eine Veränderung in meinem Gesichtsfeld fällt mir auf. Da ist etwas! Was ist es? Es ist ein Wechselspiel von Äußerem und Innerem. Etwas draußen – die Veränderung bzw. das neu Auftauchende – rührt mich innerlich an und bringt mich in Bewegung. 'Da ist etwas – was ist es?' Damit sind zwei verschiedene Intentionen bezeichnet. Sie stehen nicht zusammenhanglos nebeneinander. Eine geht aus der andern hervor. Die Feststellung ruft die Frage hervor, und zwar dadurch hervor, daß das, was mich anrührt und als neu sichtbar festgestellt wird, im Charakter der Unbestimmtheit vor mir steht. Die Feststellung kann als motivierend, die Frage als motiviert bezeichnet werden. Die eine geht aus der andern hervor – ich gehe aus der einen zur andern über, aber ohne daß die erste Intention aufhörte; sie wird von der zweiten aufgenommen und lebt in ihr fort; die Einheit aus beiden ist mein geistiges Leben – so lange, bis der Gegenstand 'klar wird': Es ist ein Berg. Die Frage ist gelöst und hört auf. Die Feststellung ist bestimmter geworden. Das Etwas hat eine Ausfüllung bekommen. Neue Fragen werden angeregt und finden nach und nach Beantwortung, und entsprechend füllt sich das anfangs leere Etwas mehr und mehr. Von dem ersten Einsatz des Berührtwerdens bis zum Abschluß der 'Bekanntschaft' mit dem neu entdeckten Gegenstande – wenn er aufhört, mich aktuell zu beschäftigen – ist eine durchgehende Intention in allen wechselnden in mir lebendig, und dadurch erwächst in dieser ganzen Dauer ein einheitliches Ganzes. (Husserl hat für diese Einheiten den Namen 'Erlebnis' eingeführt; aber dieses Wort ist seitdem in so vielfältigem und oft ungeklärtem Sinn gebraucht worden, daß man sich fast scheut, es zu verwenden).“] Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 82-83.

> Iako promjenjive, i one trajne namjere proizlaze jedna iz druge i eventualno prelaze jedna u drugu, i u kojima se sastoji moj duhovni život, ipak, strogo govoreći, nisu one koje se međusobno pokreću (motiviraju), nego ono na što su usmjerene, ono što ulazi u moj duhovni svijet i što progresivno gradi ovaj svijet. Ono što ulazi u moj svijet nije sama stvar. Ona je od početka u potpunosti određena, dok ispred sebe imam nešto neodređeno; i da se moje znanje o tome povećava, to ne mijenja njegov kontinuitet. [34]

Jasno je da *konstitucijski* proces, iako se javlja u svijesti subjekta, ima objektivni karakter budući da je iniciran iz stvarnog svijeta. „Kada govorimo o aktivnosti shvaćanja subjekta, to se ne bi trebalo shvatiti kao da je subjekt 'razradio' prema svojoj slobodnoj volji neki materijal bez oblika ni figure: neki demiurg koji stvara svijet od materije koja transformira kaos u kozmos. U shvaćanju stvarnog svijeta subjekt nije slobodan.“[35] Svako posvješćivanje je posvješćivanje nečega što je obdareno značenjem i učinjeno na neki određeni način: „Stvar se predstavlja kao trajno bivajuća. Ona postoji čak i ako je ne percipiramo. [...] Percepcija je čin u kojemu nam biće stvari, prirodna bit dolazi u susret u tijelu i sama od sebe. To je temelj svakog iskustva.“[36]

Naime, iako na prirodan način toga nismo svjesni, vraćajući se unatrag uz pomoć razmišljanja možemo vidjeti kako na početku svakog znanja postoji percepcija koja nam je bila dana. Stoga svako prirodno znanje ima svoj početak u osjetilima, ali uključuje cijelu osobu i zahtijeva od nje slobodan odgovor ili reakciju.[37] Percepcija objekata događa se preko senzornih podataka. Naš duhovni pogled usmjerava se prema objektivnom svijetu, pristupačnom osjetilima. Takva orijentacija prema objektima otkriva temeljni oblik psihičkog života ljudskog bića. To se definira kao *intencionalnost* ili orijentacija na objekte. Ti procesi shvaćanja objekata uključuju tri faktora: objekt, subjekt i čin orijentacije na objekt.

---

[34] „Obgleich die wechselnden und die bleibenden Intentionen auseinander hervorgehen und evtl. ineinander übergehen und darin mein geistiges Leben besteht, sind doch, strenggenommen, nicht sie es, die einander in Bewegung setzen (motivieren), sondern das, worauf sie sich richten, was in meine geistige Welt eintritt und sie fortschreitend aufbaut. Das, was in meine Welt eintritt, ist nicht das reale Ding. Das ist von vornherein voll bestimmt, während ich ein unbestimmtes Etwas vor mir habe; und daß meine Kenntnis von ihm wächst, das ändert nichts an seinem Bestande.“ *Isto*, 83.

[35] „Wenn wir von einer Auffassungstätigkeit des Subjekts sprechen, so ist das nicht so zu deuten, als ob das Subjekt nach freier Willkür ein formund gestaltloses Material 'bearbeitete': ein Demiurg, der aus der Materie die Welt schafft, der das Chaos zum Kosmos gestaltet. In der Auffassung der realen Welt ist das Subjekt nicht frei.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 53.

[36] „Das Ding stellt sich uns dar als ein dauernd seiendes. Es existiert, auch wenn wir es nicht wahrnehmen. […] Wahrnehmung ist der Akt, in dem uns dingliches Sein, Natursein leibhaft und selbst gegenübertritt. Sie ist die Grundlage aller Erfahrung.“ *Isto*, 50.

[37] U sljedećoj fazi Edith Stein će prepoznati i jednu drugu vrstu znanja koje ne započinje vanjskim osjetilima: ono od vjere.

Percepcija objekta ne odvija se u jednom jedinom činu, već ima složenu strukturu. Sloboda ima svoju ulogu u tom procesu. Postoji korespondencija između svijeta objekata i našeg načina opažanja. Duh koji uređuje svijet objekata u jednu strukturu naziva se razum ili intelekt. Osjetilno opažanje je njegova najniža aktivnost. On se može okrenuti natrag i razmišljati, može otkriti formalnu strukturu stvari. Slobodan je to učiniti ili ne učiniti. On slijedi stvari koristeći svoju slobodnu volju. Dakle, duh je sažetak razuma i volje.[38]

Percepcija objekta je moguća samo i uvijek počevši od precizne točke promatranja. Međutim, objekt zadržava u percepciji svoj cjeloviti karakter zahvaljujući cjelovitom shvaćanju. To znači da dok učim dio predmeta koji mi je dan, unutarnji dio i onu skrivenu stranu istog objekta koju po sebi ne mogu vidjeti, konstituiraju mi se u jednom cjelovitom shvaćanju.[39]

Prisutnost objekta može aktivirati duboke razine u osobi, koje prirodno teže jasnoći znanja kao vrijednosti.

> Objekt mi se nudi na zatamnjen, prikriven i nejasan način. Prisutan je kao stvar koju treba otkriti, nešto što zahtijeva pojašnjenje. Ovo pojašnjenje, ovo otkriće i njegov rezultat ili jasno i odvojeno znanje stoji preda mnom kao vrijednost koja se duboko osjeća i neodoljivo me vuče u sebe. To je aksiološko polje koje se ovdje otvara i jedan vlastiti sloj osobnosti koja mu odgovara. Jedan vrlo dubok sloj, koji je često *par excellence* središnji sloj; on je za određenu vrstu ljudi, za one koji zapravo posjeduju specifičnu „narav učenjaka“, njihovu bitnu jezgru.[40]

Čin stjecanja znanja ima za Edith Stein temeljno receptivan karakter koji omogućuje čovjeku da bude u svijetu, ali bez gubitka samog sebe.[41] Vidjeli smo da se

[38] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 67.
[39] Usp. Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 51.
[40] „Ein Objekt bietet sich mir dar, dunkel, verhüllt, unklar. Es steht da als ein zu Enthüllendes, Klärung heischendes. Dies Klären, Enthüllen und sein Resultat, die klare und deutliche Erkenntnis, steht als eindringlich gefühlter Wert vor mir und reißt mich unwiderstehlich in sich hinein. Es ist ein eigener Wertbereich, der sich hier erschließt, und eine eigene Schicht der Persönlichkeit, die ihm entspricht. Eine sehr tiefe Schicht, die vielfach für die Kernschicht überhaupt gilt, und für einen bestimmten personalen Typ, die spezifisch 'wissenschaftlichen Naturen', in der Tat ihr Wesenskern.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5,* 90. U toj izjavi nalazimo osobu Edith Stein, njezino prepoznavanje u sebi prirode učenjaka koji teži istini, njezinoj punini koja se otkriva dodirivajući i aktivirajući najdublje dijelove duše, a stoga i same jezgre.
[41] „Husserl introduce successivamente un’altra messa tra parentesi, un’altra riduzione che egli definisce 'trascendentale', essa è legata alla prima nel senso che è possibile applicare la riduzione eidetica al nostro modo di conoscere il mondo così da ottenere un’analisi essenziale del rapporto io-mondo, che individua la presenza del mondo nell’io o meglio nella soggettività sotto la forma dei 'vissuti'; ciò non significa eliminare il mondo, ma esaminarlo come mondo per noi, rendersi conto in altri termini che si parla del mondo sempre in riferimento al nostro modo di conoscerlo. Si giunge così alla dimensione trascendentale della coscienza

čitav čovjek doprinosi u činu spoznaje. Sada moramo razjasniti koji su i koje značenje imaju dimenzije koje Edith Stein prepoznaje u osobi i kako pomažu shvatiti stvarnost koja nam se očituje.[42]

2. **Struktura ljudske osobe prema Edith Stein**

Nije nam namjera sustavno i cjelovito prikazati antropološku viziju koja proizlazi iz spisa Edith Stein.[43] Zadatak bi bio preopsežan. Za to postoje iscrpne i kvalificirane studije.[44] Ono što nas zanima jest shvatiti unutar antropologije Edith Stein načine na koje čovjek može doći do shvaćanja stvarnosti i odgovoriti na spoznaju koja mu se nudi.

Bavit ćemo se, u dva različita momenta, prvo strukturom kroz koju ljudsko biće može shvatiti stvarnost, a zatim preprekama s kojima se u tom procesu susreće.

---

con il fluire dei vissuti, che rappresenta il luogo ultimo della temporalità."Angela ALES BELLO, L'itinerario filosofico di Edith Stein, 457.

[42] „È qui, a mio avviso, il nucleo del rapporto idealismo-realismo della Stein. Gli stati di cose rimangono tali se conosciuti o meno, tuttavia sono conoscibili proprio perché c'è una coscienza conoscente che è in grado di renderli propri contenuti, anche se la Stein sul termine contenuto *(Gehalt)* ha qualche riserva." Anna Maria PEZZELLA, La questione idealismo-realismo nel carteggio tra E. Stein e R. Ingarden, u: www.centrostudiedithstein.it/CentroStudiEdithStein/Documents_pdf/ArtAMaria.pdf (4. IX. 2017).

[43] Primarno zanimanje za osobu može se naći u svim spisima Edith Stein. Međutim, mogu se identificirati tri trenutka njezine misli, a time i njezinih djela. U prvom, Edith Stein proučava fenomene svijesti u području fenomenologije. U drugom istražuje prirodu bića u metafizičkom smislu. U trećem su njezina istraživanja okrenuta problemima mistične teologije. Usp. Elio COSTANTINI, La teoria dell'amore in Edith Stein, u: *Aquinas* 45 (2002) 3, 144. Drugačije se o tome izražava Bettinelli, koja tvrdi da iz fenomenologije, koja podučava da razum prije ili kasnije može sve riješiti, Edith Stein ulazi u kršćansku filozofiju, u kojoj uči od sv. Tome da je razum vrlo moćan, ali ipak ograničen, da bi se hrabro mogao uspeti, iako ponekad uronjen u razapinjuću bol zbog unutarnje tmine, do mistične planine na čijem će vrhu, obavijenom blistavim svjetlom, susresti Boga, Neizrecivog: dalje od razuma, u svadbenoj ljubavi koja je zadovoljavajuća i blažena. Faze pronalaze svoju povezanost u fenomenološkoj metodi koja se sastoji u odlasku k samim stvarima kako bi, kroz intuiciju, shvatili njihovu bit. Usp. Carla BETTINELLI, L'itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, 513.

[44] Neke bibliografske reference na temu antropologije prema Edith Stein: Angela ALES BELLO, *Edith Stein. La passione per la verità*; Padova, 1998. Iste autorice: Edith Stein. Dalla fenomenologia alla filosofia cristiana, *Percorsi di formazione sacerdotale*, I, Città del Vaticano, 2005., 211-223; Complessità dell'essere umano e dimensione etica, una riflessione condotta sulle orme di Edith Stein, u: *Revista Filosófica São Boaventura*, 9 (2015.) 2, 11-25, revistafilosofica.saoboaventura.edu.br/filosofia/article /viewFile/10/9 (10. X. 2017.); L'antropologia fenomenologica di Edith Stein, Jassy, Romania (16. VI. 2011.), u: *Agathos* II (2011.) 2, 23-43, www.agathos-international-rewiew.com/issue (12. X. 2017.); usporedi također uvod u talijanske prijevode djela Edith Stein, za koje je odgovorna Angela Ales Bello; Laura CANTÒ, *Sguardo essenziale. Antropologia e teologia in Edith Stein*, Roma, 2005.; Philibert SECRETAN, Il problema della persona in Edith Stein, u: *L'idea di persona*, V. Melchiorre (ur.), Milano, 1996., 326-341; Anna Maria PEZZELLA, *L'antropologia filosofica di Edith Stein. Indagine fenomenologica della persona umana,* Roma, 2003.; Daniela DEL GAUDIO, *A immagine della Trinità*. *L'antropologia trinitaria e cristologica di Edith Stein*, Roma, 2004.; Francesco ALFIERI, *Pessoa humana e singularidade em Edith Stein. Uma nova fundação da antropologia filosófica,* São Paulo, 2014.

2.1. *Čovjek kao jedinstvo tijela-duše-duha*

U antropološkoj viziji Edith Stein, osoba se smatra tijelom (u njegovom dvostrukom značenju *Körper* i *Leib*), dušom i duhom.[45] Uzima u obzir duhovnu dimenziju osobe kao apsolutno konstitutivni dio njezinog bića. Produbljuje odnos između različitih sastavnih dijelova osobe, svaki sa svojom osobitom karakteristikom, ali i svaki u odnosu na druge, u odnosu koji je sastavni dio njezina bića: duh ne može biti autentičan ako se ne odnosi s dušom i tijelom, kao i tijelo s dušom i duhom te duša s tijelom i duhom.[46]

Susret sa stvarnošću koja se pojavljuje subjektu aktivira sve njegove dimenzije i njegove receptivne strukture, izazivajući dojmove i reakcije na ono što susreće. „Prirodno-spontani psihički život je stalna izmjena dojmova i reakcija. Duša [Seele] prima dojmove izvana, iz svijeta u kojem se subjekt ovog života nalazi i kojeg ona percipira kao objekt pomoću duha [Geist]. Pokreće se tim dojmovima i tako se rađaju stavovi koje svijet u njoj pobuđuje.” [47]

Interes Edith Stein se čini posebno usmjeren na vitalnu i dinamičku dimenziju osobe kao bića u neprekidnoj transformaciji, pozvanog da se upozna i aktivno surađuje u procesu vlastitog konstituiranja.

> Ljudsko biće se pojavljuje kao organizam strukturiran na vrlo složen način: kao jedinstvena živuća cjelina, u stalnom procesu formiranja i transformacije; tjelesno-duševno jedinstvo koje se u isto vrijeme formira i konfigurira u sve više diferenciranom i raznovrsnom funkcionalnom fizičkom obliku te doživljava jedan sve bogatiji i sve stabilniji psihički karakter. Duševni i tjelesni karakter ostvaruju se u kontinuiranoj aktivnosti koja je rezultat

[45] Ales Bello sažima postavku istraživanja Edith Stein o osobi. Tvrdi da je ljudsko biće središnja i trajna tema u fenomenološko-filozofskoj analizi Edith Stein; njezina istraživanja mogu se prikupiti pod jedinstvenim naslovom koji je, zapravo, filozofska antropologija fenomenološkog pristupa, koja traži dopune i podrške u tradicionalnoj antičkoj i srednjovjekovnoj metafizici. S druge strane, interes za ljudsko biće, bilo u odnosu na njegovu jedinstvenost, bilo s obzirom na ljudske kulturne produkcije, pokazuje se već u izboru disciplina kao što su psihologija, povijest i književnost, napravljenom u godinama sveučilišnog studija. Istraživati dubine ljudskog bića i, prema tome, ispitati vanjske manifestacije, to je zadaća koju ona osjeća najhitnijom za razumijevanje ljudske jedinstvene i neponovljive prirode i istovremeno značenja njegovih izraza i produkcija koji imaju intersubjektivnu vrijednost. Usp. Angela ALES BELLO, La questione del soggetto umano, 4, u: arquivo.sepq.org.br/IV-SIPEQ/Anais/artigos/120.pdf (14. IX. 2017.).
[46] Tome je posvećena stranica o Edith Stein, koju je uredila MARIA BENEDETTA DELL'UNITÀ, La struttura della persona, u: www.edithstein.name/scritti-su-edith/la-struttura-della-persona (11. IX. 2017.).
[47] „Das natürlich-naive seelische Leben ist ein ständiges Wechselspiel von Impressionen und Reaktionen. Die Seele empfängt Eindrücke von außen, von der Welt, in der das Subjekt dieses Lebens steht und die es als Objekt mit dem Geiste entgegennimmt; sie wird durch diese Eindrücke in Bewegung gesetzt, und es werden dadurch Stellungnahmen zur Welt in ihr ausgelöst.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 16.

određenih sposobnosti i koja, istovremeno, odlučuje koji će se od različitih oblika, prefiguriranih kao mogućima ljudskom biću, ostvariti.[48]

Složenost, živo jedinstvo, stalna transformacija i razvoj kroz aktivnost usmjerenu na uzimanje jednog unutarnjeg oblika, duboko su povezani elementi koji karakteriziraju studiju Edith Stein o osobi. Da bismo bolje razumjeli kakvu ulogu igra svaka pojedinačna dimenzija ljudske osobe u susretu sa stvarnošću i u konstituciji iste, uzet ćemo u obzir svaku dimenziju zasebno, počevši od jastva, a zatim nastaviti s tijelom, dušom i duhom, posvećujući posebnu pozornost ljudskom životu žena, predmetu posebne pozornosti Edith Stein. Završit ćemo istraživanje o konstituiranju stvarnosti s konceptom empatije.

2.2. *Individualni ja*

Antropologija Edith Stein je od početka njezinih studija bila pozorna prema dimenziji individualnosti. „Što znači ova individualnost? Prije svega znači samo da je to 'ono samo', a ne neki drugi. [...] Ja doživljava individualizaciju ne zato što se nalazi pred nekim drugim, već zbog činjenice da je njegova individualnost ili, kako mi radije kažemo, da njegova *ipseitas* (lat.) (*Selbstheit*) dolazi do izražaja u usporedbi s *drugošću* (*Andersheit*) drugoga."[49] Edith je jasno da individualnost ne potječe od susreta s „ti", ali zahvaljujući njemu biva zapažena kao nešto što se otkriva, nešto što je već dano osobi, ali čeka uvjete za očitovanje. Susret, stoga, postaje prilika za samospoznaju.

Ja doživljava individualizaciju i kroz svoja iskustva, s čijim tokom ima nerazrješivu vezu: „Možemo smatrati ja kao jedinstvo tijeka svijesti."[50] U odnosu na iskustva

[48] „So betrachtet erscheint der Mensch als ein sehr kompliziert gebauter Organismus: ein einheitliches Lebensganzes, das in ständiger Bildung und Umbildung begriffen ist; eine leiblich-seelische Einheit, die sich zugleich in eine immer differenzierter gegliederte und in mannigfacher Weise funktionierende körperliche Gestalt formt und prägt und seelisch immer reichere und festere Ausprägung erfährt; seelische und körperliche Prägung vollziehen sich in ständiger Aktivität, die Auswirkung gewisser Anlagen ist und zugleich entscheidend dafür, welche der verschiedenen Gestalten, die im Sein des Menschen als möglich vorgezeichnet sind, Wirklichkeit wird." Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 64.

[49] „Was besagt diese Individualität? Zunächst nur, daß es 'es selbst' ist und kein anderes. […] So erfährt das Ich keine Individualisierung, indem ihm ein anderes gegenübertritt, sondern seine Individualität, oder, wie wir lieber sagen wollen […] seine Selbstheit kommt zur Abhebung gegenüber der Andersheit des andern." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 38.

[50] „Wir können das Ich in einem zweiten Sinne nehmen als die Einheit eines Bewußtseinsstromes." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 38. Što se tiče evolucije Edith Stein u konceptu jastva: „Husserl differenzia l'io reale dall'io puro, correlato ultimo di tutti gli atti, i vissuti, che non possiede qualità proprie e stati che sono caratteristiche della psiche. Esso, secondo la Stein, in quanto inesteso, privo di qualità, puntiforme non riesce a dar conto di qualcosa che giace nel fondo dell'anima che, invece, secondo la fenomenologa, 'ha estensione e profondità, può essere riempita da qualcosa, qualcosa può penetrare in essa'. Inoltre finché l'io viene inteso 'come *io puro*, non può sentirsi a casa. Solo un io che ha l'anima può sentirsi a casa e, a partire da ciò, si può dire che si sente a casa quando è in se stesso'. Nella Stein si verifica un ampliamento della visione husserliana dell'io che trova conferma anche in Endliches und Ewiges Sein (Essere finito e Essere Eterno), in cui si legge: 'L'io è nello stesso tempo punto di passaggio dalla profondità oscura alla limpida chiarezza della vita cosciente […] Se fosse solo io puro la persona non potrebbe vivere.'

pojavljuje se definicija svijesti: „Svijest nije neka kutija koja u sebi okuplja iskustva, ali ta ista iskustva čine, neprestano se krećući jedno u drugo, protok svijesti."[51] Za Edith unutarnja dinamika iskustava svijesti ne ovisi o razmišljanju, jer je i samo razmišljanje iskustvo. Definira svjesnost bića kao jedno „unutarnje svjetlo".[52] Individualno iskustvo subjekta ima mogućnost biti ponovno predstavljeno memorijom. Razmišljajući o njemu, subjekt ga vidi ne na izoliran način, već u pozadini sličnih iskustava koja zajedno čine tijek svijesti jastva kao neprekinuto jedinstvo.

> Budući da je pojedinac cjeloviti objekt u kojem se jedinstvo svijesti jastva i fizičko tijelo nerazdvojivo spajaju, svako od njih poprima novi karakter: tijelo se predstavlja kao vlastito tijelo, dok se svijest predstavlja kao duša cjelovitog pojedinca. Jedinstvo se dokumentira činjenicom da su određeni procesi dani kao da istovremeno pripadaju kako duši tako i vlastitom tijelu (osjeti, zajednički osjećaji); nadalje, dokumentirano je uzročnom vezom fizičkih i psihičkih procesa i uzročnom vezom koja je na taj način posredovana između duše i stvarnog vanjskog svijeta. Psihofizički pojedinac kao cjelina je veza u kontekstu prirode.[53]

Pored istog tijeka svijesti, nalazim i druge, koji pripadaju nekom „ti" i nekom „on". Ti su tijekovi različiti, i zato što pripadaju drugom subjektu i zbog osobitog sadržaja samih iskustava. Ono što čini osobitim tijek svijesti je također različit položaj nekog iskustva unutar veze iskustava istog subjekta.[54] Dakle, i činjenica da tijek pripada nekom jastvu i sadržaj protoka iskustava te odnos iskustava između njih u istom tijeku govore o individualnosti. „Kvalitativna osobitost bez *ipseitas* ne bi bila dovoljna za individualizaciju, budući da je moguće doći i do kvalitativne različitosti tijeka svijesti ako uzmemo u obzir da tijek svijesti biva promijenjen, kao što se zapravo kontinuirano

---

Pur non abbandonando del tutto tale concetto, lo àncora al concreto, lo sdogana da quella astrattezza a cui in qualche modo lo aveva relegato Husserl." Anna Maria PEZZELLA, La formazione della persona nella riflessione fenomenologica, u: Steiniana 1 (2017) 1, 91, (1. V. 2017.), http://dx.doi.org/10.7764/Steiniana (19. V. 2018.).

[51] „Das Bewußtsein ist ja kein Kasten, der die Erlebnisse in sich befaßt, sondern diese Erlebnisse selbst bauen, kontinuierlich ineinander übergehend, den Strom des Bewußtseins auf." Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 70.

[52] „Ein 'inneres Licht',. Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 82.

[53] „Wir haben uns in Umrissen wenigstens darüber Rechenschaft gegeben, was unter einem individuellen Ich oder Individuum zu verstehen ist: ein einheitliches Objekt, in dem die Bewußtseinseinheit eines Ichs und ein physischer Körper sich untrennbar zusammenschießen, wobei jedes von ihnen einen neuen Charakter annimmt, der Körper als Leib, das Bewußtsein als Seele des einheitlichen Individuums auftritt. Die Einheit dokumentiert sich darin, daß gewisse Vorgänge als zugleich der Seele und dem Leibe angehörig gegeben sind (Empfindungen, Gemeingefühle), ferner in der Kausalverbindung physischer und psychischer Vorgänge und des dadurch vermittelten Kausalverhältnisses zwischen der Seele und der realen Außenwelt. Das psychophysische Individuum als Ganzes ist Glied im Zusammenhang der Natur." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 52.

[54] Usp. *Isto*, 38.

kvalitativno mijenja kroz napredovanje u proživljenom iskustvu."[55] Dinamizam prisutan u načinu na koji se subjektu ponovno očituje jedinstvo njegovih iskustava u uvijek promjenjivom napredovanju, dopuštajući ponovno razumijevanje njihovog jedinstva, postaje kognitivni izvor za shvaćanje stvarnosti.

Shvaćamo da je u definiranju jastva, svijesti i tijeka iskustava interes Edith Stein usmjeren na život koji ja doživljava.

> Pod „ja" podrazumijevamo bivajuće, čija je bit život (ali ne život kao materijalna struktura, već kao razvoj ja u nekom biću, koji teče sam od sebe) i koje u toj biti predstavlja svoj vlastiti unutarnji trenutak (u inferiornom obliku zbunjenog osjećanja ili u superiornom obliku probuđene svijesti). Ne identificira se ni s dušom ni s tijelom. „Smješten je" u tijelu i u duši, prisutan je u svakoj točki gdje osjeća nešto prisutno i živo. [56]

2.3. *Tijelo*

Duša je nužno uvijek duša nekog vlastitog tijela. Što je vlastito tijelo? Na koji način i pod kojim profilom nam se ono daje? [57]

Da bi odgovorila na to pitanje, Edith Stein kreće iz sfere čiste svijesti jer u njoj ja shvaćam specifičan način na koji se tijelo očituje, „konstituira". Nismo u području fiziologije, ono što Edith zanima jest gledati i razumjeti tijelo iznutra. To je pitanje empatije prema vlastitom tijelu. Ona dopušta da dođem do različitih znanja o njegovoj osobitosti s obzirom na bilo koji drugi objekt koji mi je dan. Što mogu shvatiti o vlastitom tijelu? Što nam to opažanje tijela dopušta da prepoznamo? Istraživanje otkriva da je posebnost moga tijela iznad svega to da je ono moje. Ono mi pripada kao ni jedan drugi objekt vanjskog svijeta. Ono mi je blizu kao ni jedan drugi objekt. Takva bliskost me sprječava da ga u cijelosti promatram jer dok mi se ono pokazuje s jedne strane, stalno mi se skriva sa suprotne strane. Ono je također nešto što mi je uvijek dano, uvijek je meni

---

[55] „Die qualitative Eigentümlichkeit ohne die Selbstheit würde zur Individualisierung nicht ausreichen, denn zu qualitativer Verschiedenheit des Bewußtseinsstroms kann man auch gelangen, indem man sich den einen gegebenen Bewußtseinsstrom abgewandelt denkt, wie er ja auch im Fortgang des Erlebens ständig qualitativ wechselt." *Isto*, 39.

[56] „Unter 'Ich' verstehen wir das Seiende, dessen Sein Leben ist (und zwar nicht Leben im Sinn der Stoffgestaltung, sondern als Entfaltung des Ich in einem Sein, das aus ihm selbst hervorquillt) und das in diesem Sein seiner selbst inne ist (in der niederen Form des dumpfen sinnlichen Spürens oder in der höheren des wachen Bewußtseins). Es ist nicht gleichbedeutend mit der Seele, wie es auch mit dem Leib nicht gleichbedeutend ist. Es 'wohnt' im Leib und in der Seele – an jedem Punkt gegenwärtig, wo es etwas gegenwärtig-lebendig spürt." Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 245.

[57] „Denn Seele ist uns gegeben als Seele in einem Leibe. Was ist der Leib? Wie und als was gibt er sich uns?" Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 40.

prisutno.[58] „Uvijek je na istoj udaljenosti dohvatljivosti kao ni jedan drugi predmet i uvijek je 'ovdje', dok su svi ostali objekti uvijek 'tamo'."[59]

Vlastito tijelo predstavlja točku iz koje počinje moje istraživanje stvarnosti. Edith ovu početnu poziciju definira kao nultu točku. „Vlastito tijelo kao cjelina nalazi se na nultoj točki orijentacije, dok su, naprotiv, sva tijela smještena izvan te točke."[60] Ono ima specifičnost koja ga razlikuje od drugih. Zapravo, ima određeni oblik, zatvoren u sebe. „Možemo nazvati individualnošću ovu posebnost ljudskog tijela da bude jedan određeni oblik, zatvoren u sebe, nedjeljiv i nesjedinjiv s drugim."[61] Njegovo djelovanje je regulirano strogim zakonima i ima različitosti i simetrije koje čine normalan oblik. Ovaj normalan oblik nije jedinstven, nego dvostruki, daje se u muškom i ženskom obliku. Oblik je podložan razvoju, prolazi, naime, kroz različite faze rasta.[62]

Moje tijelo mi je također dano kao osjetilno tijelo, u smislu da se kroz moje tijelo pojavljuju osjetila.[63] Također je to pokretno tijelo. Biti u pokretu omogućuje mi da primim različite percepcije nekog objekta prema različitoj točki koju zauzimam. „Ako se pomaknem, tada se premješta i slika moje okoline."[64] Kretanje slijedi svoju zakonitost koja polazi od nekog središta koje prvenstveno treba biti shvaćeno kao čisto tjelesno središte.[65] Činjenica da je animirano iznutra razlikuje živo tijelo *(Leib)*, animirano, od čisto materijalnog tijela *(Körper)*.[66]

> Živo tijelo *(Leib)* je kao takvo karakterizirano i razlikuje se od čisto materijalnog tijela *(Körper)* od kojeg se sastoji, činjenicom da se sva njegova stanja i sve što mu se događa osjeća i može se osjetiti. Sve što je živuće-tjelesno *(Leibliche)* ima „unutarnji dio"; tamo gdje je živo tijelo, postoji i unutarnji život. Živo tijelo nije samo „tijelo koje percipira", već kao živo tijelo pripada subjektu koji kroz njega osjeća, čiji vanjski oblik predstavlja i koji je zahvaljujući njemu smješten u vanjski svijet i može mu dati oblik; pripada subjektu koji

[58] Usp. Marina Pia PELLEGRINO, Il problema dell'empatia. Guida alla lettura di testi di E. Stein, 16.
[59] „Immer in derselben greifbaren Nähe wie kein anderes Objekt: Es ist immer 'hier', während alle anderen Objekte immer 'dort' sind." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 40.
[60] „Der Leib als Ganzes ist am Nullpunkt der Orientierung, alle Körper außerhalb." *Isto*, 42.
[61] „Wir können diese Eigentümlichkeit des menschlichen Körpers, bestimmte, in sich geschlossene, unteilbare und mit andern unvereinbare Gestalt zu sein, Individualität nennen." Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 31.
[62] Usp. *Isto*, 32.
[63] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 42.
[64] „Wenn ich mich bewege, so verschiebt sich das Bild meiner Umgebung." *Isto*, 44.
[65] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der mensclichen Person*, *ESGA 14*, 32.
[66] „L'essere umano non è solo corpo fisico, ma è anche corpo animato ed in quanto tale è portatore di una vita interiore che è in grado di esprimere; esso è secondo la Stein luogo di manifestazione della vita interiore, per cui non è tomba dell'anima per quanto quest'ultima e ciò che lo rende materia organizzata, *corpo vivente permeato di spirito*, anche se dall'altro lato attraverso esso *lo spirito diventa spirito materializzato e organizzato.*" Anna Maria PEZZELLA, Fenomenologia e psicologia: il contributo di E. Stein per l'indagine della psiche, u: www.centrostudiedithstein.it/CsEs_Page_Index.php (9. IX. 2017.).

> osjeća njegova stanja. Tamo gdje nema unutarnjeg života, ne postoji ni živo tijelo, bez obzira na to što bi s tim entitetom još moglo biti zajedničko [...]. Dok je živo tijelo tijelo, ono je do svog najdubljeg središta vanjski oblik ove unutrašnjosti.[67]

Ono što omogućuje formiranje tijela iznutra je duša, definirana od sv. Tome kao unutarnja forma i koju Aristotel naziva *entelehijom* (jer ima u sebi *τέλος*), tj. teži određenom obliku.[68]

> Ljudsko tijelo je, da tako kažem, scena života koji se manifestira u njemu i na njemu, kao i instrument vanjske aktivnosti koja nadilazi samu sebe. [...] Osobno oblikovana ljudska duša animira i dominira tijelom počevši od središta u kojemu je koncentrirana u sebi, vodeći svoj vlastiti život od kojeg tijelo ne biva apsolutno dotaknuto ili to jest samo na vrlo sekundaran način. Međutim, duhovno-osobni život ljudskog bića nastaje na temelju osjetilnog života koji je, kao i životinjski život, povezan s tijelom, ali koji je i drugačije formiran preko veze s višim životom.[69]

Tijelo se nalazi kao posrednik između subjekta i vanjskog svijeta. „Tijelo je oblikovano kao scena duševnih događaja i kao organ za primanje vanjskog svijeta."[70] Pozvano je progresivno poprimati unutarnji oblik. To se događa zahvaljujući onome što Edith Stein naziva životnom snagom, koja dopušta odvijanje procesa preko kojih se tijelo

---

[67] „Der Leib ist als solcher charakterisiert und von dem puren materiellen Körper, der ihn mit konstituiert, dadurch abgehoben, daß alle seine Zustände und alles, was ihm widerfährt, gespürt wird oder doch gespürt werden kann. Alles Leibliche hat eine 'Innenseite', wo Leib ist, da ist auch ein inneres Leben. Er ist nicht etwa ein 'Körper, der empfindet', sondern gehört als Leib notwendig einem Subjekt zu, das mittels seiner empfindet, dessen äußere Gestaltung er darstellt und das mittels seiner in die äußere Welt gestellt ist und gestaltend einzugreifen vermag, das seine Zustände spürt. Wo kein inneres Leben vorliegt, da ist auch kein Leib, was immer sonst die betreffende Entität mit dem Leibe gemein haben mag. [...] Denn soweit der Leib Körper ist, ist er bis in sein Innerstes äußere Gestaltung jenes Innen." Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 37. Vidi također komentar M. Benedette dell'Unità: „La persona accoglie nello spirito lo Spirito, ma tale accoglienza coinvolge la persona tutta intera, dunque con la sua anima e il suo corpo. Che l'anima umana infatti abiti in un corpo vivente materiale, cui è indissolubilmente legata, non è fattore indifferente. Questo significa infatti che tutto ciò che è corporeo-vivente (il vocabolo tedesco è di estrema chiarezza: Leibliche) ha una sorta di 'parte interiore' e, dunque, ne consegue che ove vi è un corpo vivente lì, di necessità, vi è anche una vita interiore. Viceversa, se non vi è vita interiore, non vi può nemmeno essere corpo vivente. Questo significa perciò che ogni corpo vivente è, fin nella sua più intima profondità, la forma esterna dell'interiorità. Ciò che è tipicamente corporeo è la sensazione. Se la persona oggettiva la propria corporeità e vi si accosta poi con un atto empatico, allora il suo Körper-Leib diventa luogo di conoscenza attuata con uno sguardo spirituale, assolutamente in sinergia con lo spirito e l'anima." MARIA BENEDETTA DELL'UNITÀ, La struttura della persona.

[68] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 34.

[69] „Ist auch der menschliche Leib sozusagen Schauplatz eines sich in ihm und an ihm sich entfaltenden seelischen Lebens und Werkzeug einer über sich selbst hinausgreifenden äußeren Wirksamkeit. [...] Die personal geformte Menschenseele beseelt und beherrscht ihn von einem Zentrum aus, in dem sie in sich gesammelt ist und ein eigenes Leben führt, wovon der Leib gar nicht betroffen wird oder doch nur in einer sehr sekundären Weise. Allerdings erhebt sich das personalgeistige Leben des Menschen auf der Grundlage eines sinnlichen, das wie das tierische dem Leib verhaftet ist, aber doch durch den Zusammenhang mit dem höheren anders geformt ist." Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 189.

[70] „Der Leib ist damit geformt als Schauplatz seelischen Geschehens und Organ zur Entgegennahme der äußeren Welt." *Isto*, 190.

razvija.[71] Cijeli unutarnji život, kojeg nazivamo duševnim životom, hrani se jednim priljevom životne sile.[72] One se konzumiraju u psihičkim događajima pa im je potreban novi dotok.

Tijelo je dano osobi kao prirodni temelj njezina bića. S jedne strane uronjeno u prirodu, s druge strane nositelj jedne materijalne strukture dizajnirane za više ili manje široki i duboki unutarnji život, tijelo je u napetosti između ove dvije dimenzije. Postoji opasnost da ono upije subjekt, skrene pozornost na sebe i više ne bude poslušan instrument: „Što je više prostora dano živom tijelu i što dublje subjekt utone u njega, i apsorbiran je od osjećanja njegovih stanja, to više troši snage za sebe, a psiha se svodi na aneks živog tijela. Živo tijelo više ne postaje 'ono što jest' ako mu se dopušta da se na taj način razvija, već istodobno propada samo od sebe. Postaje sve više 'amorfna masa' jer ima oblik samo u mjeri u kojoj se formira i donosi iznutra.“[73]

---

[71] „La vita psichica è 'la vita'. La cosa interessante è che la vita psichica è propriamente la vita umana, la vita, perché – è una intuizione molto interessante della Stein – c'è una forza vitale che caratterizza la psiche, che anima la corporeità e questa forza vitale che caratterizza la psiche e anima la corporeità ci fa dire che noi siamo corpi viventi, quindi *Leib*. E la forza vitale è la forza che ci consente di andare avanti e qualche volta noi ci rendiamo conto degli abbassamenti di livello della forza vitale nei casi appunto di malattie psicofisiche, nel caso anche di una malattia organica. Allora questa dimensione è una dimensione fondativa importante. Però ecco proprio nei confronti di alcune interpretazioni della psicologia, che riducono la vita umana esclusivamente a una vita psichica, psico-corporea, la Stein, come Husserl, crede di poter individuare una serie di atti che sono qualitativamente diversi da quelli precedenti. È chiaro che noi compiamo degli atti che sono non così legati ad un determinismo come quelli che abbiamo già indicato, ma atti che vengono in qualche misura consapevolmente portati a termine dall'essere umano perché c'è un motivo – quindi ecco la motivazione – che ci spinge a compierli. Allora la motivazione apre quello che la Stein chiama 'il territorio della libertà'.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

[72] „L'analisi che la Stein compie sulla forza vitale è fitta di esempi e fa ciò proprio per mostrare come essa sia il collante tra il momento della natura e quello spirituale entrambi presenti nell'essere umano. Il mio stato vitale, a seconda dei momenti, presenta una maggiore o minore quantità di forza vitale. È difficile spiegare perché accada tutto questo, però è possibile soltanto dire che la forza vitale attinge da una scorta che si consuma vivendo. È proprio tale forza che condiziona e connota le qualità dei vissuti ed è alla base del processo psichico essendone la causa ultima. Più intensa è la forza vitale, più si è ricettivi e reattivi rispetto agli stimoli esterni. I vissuti si nutrono di forza vitale per cui diminuisce ogni qual volta viene utilizzata. Una forte attività, ad esempio, può consumare tutte le energie in mio possesso. Dunque anche a questo secondo livello ad una causa si sussegue un effetto, eppure anche qui il meccanismo psichico non è paragonabile a quello naturale perché la forza vitale che impregna i singoli vissuti non è una *quantità esprimibile numericamente*, per quanto l'accadere psichico che vi si connette è caratterizzato da leggi causali. La stanchezza non mi consente di sostenere una lettura impegnativa. A questo punto, però, sono possibili due alternative. O cedo alla stanchezza o subentra un aspetto che eccede qualsiasi causalità: la motivazione che è il motore di qualsiasi attività spirituale in quanto è ciò che connette un atto ad un altro, non è una semplice unione, ma uno scaturire di un vissuto da un altro. Tali atti hanno origine nell'io puro, *perno* della motivazione: esso compie un certo atto *perché* ne ha già compiuto un altro. Posso anche essere stanca, ma è nelle mie possibilità raccogliere tutte le forze che sono in me per concentrarmi se l'indomani devo sostenere un esame.“ Anna Maria PEZZELLA, Fenomenologia e psicologia: il contributo di E. Stein per l'indagine della psiche, 6.

[73] „Im Gegenteil, je mehr Raum dem Leibe gegönnt wird, je tiefer das Subjekt in ihm versinkt und in dem Spüren seiner Zustände aufgeht, desto mehr Kräfte verbraucht er für sich selbst, und die Psyche schrumpft ein zu einem Annex des Leibes. [...] Der Leib wird aber dann nicht etwa mehr 'er selbst', wenn es ihm gestattet wird, so zu wuchern, sondern er fällt zugleich von sich selbst ab. Er wird mehr und mehr 'amorphe {griech. gestaltlose} Masse'. Denn Gestalt hat er nur, soweit er von innen gestaltet und getragen wird.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 39.

Da ne bi trpio nametanje tijela, subjekt mora težiti slobodi od živog tijela i dominaciji nad njim. Ovdje Edith govori o asketizmu kao o djelovanju koje nastoji postići savršenu slobodu samom slobodom. Međutim, odmah dodaje da to nije djelo same slobode. Odakle će, zapravo, volja uzeti snage za takvo djelo koje zahtijeva tako velik napor? Ovdje Edith pokazuje potrebu za jednim nadilaženjem. Radi se o jednom zadobivanju neovisnosti o prirodnim silama, o osiguravanju duhovnog života u slučaju da one oslabe.[74] Vitalna sila može pomanjkati ako se ne oslanja na duhovne vrijednosti bilo koje vrste, osobne i objektivne, a iznad svega na sam izvor svjetlosti. „Briga o živom tijelu može imati za posljedicu činjenicu da njegove sile ostaju netaknute. Međutim, one nisu korisne za unutarnji život jer odbijanje izvora unutarnje energije vodi do 'materijalizacije' duše i živog tijela.“[75]

Pristupiti duhovnoj snazi omogućuje preobrazbu samog tijela i prožimanje tjelesnih i duhovnih dimenzija. „Duša potpuno prožima živo tijelo i kroz to prožimanje organizirane materije ne samo da materija postaje živo tijelo prožeto duhom, već i duh postaje materijalizirani i organizirani duh.“[76] To je stalni proces transformacije koji će Edith definirati kao *statu viae*.[77]

> Da ljudsko biće ne dolazi „gotovo“ na svijet, već se mora u toku postojanja uvijek izgrađivati i obnavljati u stalnom procesu transformacije, bez postizanja konačnog i stabilnog stanja, da mora također dobiti iz samoga sebe snagu za svoje aktivnosti i mora je izvesti za svoje superiorno biće iz onog inferiornog - to ga razlikuje od „čistih“ duhova koji imaju stabilnu konzistenciju i nose u sebi svoju snagu u trajno aktualnom obliku.[78]

---

[74] Usp. Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 92.

[75] „Die Sorge für den Leib kann dann zunächst zur Folge haben, daß seine Kräfte intakt bleiben. Aber sie kommen nicht dem inneren Leben zugute, denn das Versagen des inneren Kraftquells führt zur 'Vermaterialisierung' von Seele und Leib.“ *Isto*, 40. O tome vidi komentar M. Benedette dell'Unità „La persona è chiamata ad avere il proprio corpo vivente sotto il dominio della volontà, altrimenti l'anima viene talmente assorbita da esso da esserne 'materializzata'. Viceversa, è il primo vivente a essere chiamato ad assumere la forma della seconda; se poi l'anima è illuminata dallo spirito/Spirito, allora pure esso riceve i riflessi di tale luce.“ MARIA BENEDETTA DELL'UNITÀ, La struttura della persona.

[76] „Die Seele durchdringt den Leib ganz und gar, und durch dieses Durchdringen der organisierten Materie wird nicht nur die Materie durchgeistigter Leib, sondern es wird auch der Geist materialisierter und organisierter Geist.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 87.

[77] Edith koristi izraz *in statu viae* u kratkom tekstu Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u: *ESGA 16*, 56-69. Isti se termin ponavlja u: Was ist Philosophie? Ein Gespräch zwischen Edmund Husserl und Thomas von Aquino (1928), u: *ESGA 9,* 63-*79*; *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 120; *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 89; više puta je prisutan u: *Was ist der Mensch?*, *ESGA 16*; Das Weihnachtsgeheimnis, u: *ESGA 19*, 10.

[78] „Daß der Mensch nicht 'fertig' zur Welt kommt, sondern sich während der Dauer seines Lebens in einem beständigen Umwandlungsprozeß aufbauen und immer wieder erneuern muß, ohne einen festen Endzustand zu erreichen, daß er sich auch die Kraft zu seinen Leistungen immer neu erarbeiten muß und sie für sein höheres Sein aus dem niederen gewinnen muß – das unterscheidet ihn von den 'reinen' Geistern,

Rad na sebi usmjeren je na osvjetljavanje tijela, koje je samo po sebi i ostaje po svojoj prirodi u stanju nejasnog, čekajući da sve više poprimi strukturu koja mu je više vlastita. „Temelj na kojem su duhovni život i slobodno djelovanje konfigurirani i na koji ostaju vezani je 'materija', koja mora biti osvijetljena, oblikovana, korištena. Tako tjelesno-osjetilni život čovjeka postaje oblikovani osobni život i sastavni dio osobe. Međutim, ona nikada ne prestaje biti 'tamno dno'. Zadatak duhovnosti, koji traje cijeli život, jest da ga osvijetli i da mu da osobnu strukturu."[79]

Prije nego što prijeđemo na govor o duši, možemo ukratko sažeti ono što nam se vezano uz dimenziju tijela čini najvažnijim: na način razumijevanja uloge tijela, s obzirom na zadatak shvaćanja stvarnosti, dolazi do izražaja da Edith Stein veliku pozornost posvećuje cijeloj osobi, subjektu kojem tijelo pripada. Smješten u stvarnosti, on je u stanju primiti svijet koji mu se očituje. Način i intenzitet hvatanja vanjskih podražaja na sebe ovisi o širini i dubini duše, kojoj je tijelo pozvano suobličiti se i postati njezin izraz. Može se reći da tijelo prima podražaje koji dolaze iz dva smjera: izvana i iznutra. Oblik se uzima iznutra, iz središta koje ga drži sjedinjenim iznutra. Osoba se suočava sa spoznajom svijeta koji joj dolazi u susret, ali u isto vrijeme ona sama je predmet spoznaje, kroz prihvaćanje stvarnosti vlastitog života koji joj je dan.

U Edithinim riječima postoji jasan trag spoznaje kao vrijednosti, formacije i transformacije kao poziva, svojstvenog samoj strukturi osobe, prije svega kao nositelja jednog prijemljivog tijela. U vezi s vrijednošću prihvaćanja stvarnosti, u nastavku ćemo uključiti neka od razmišljanja Edith Stein o životu žena.

2.4. *Ljudski život žene*

Čini se prikladnim u ovom dijelu posvećenom antropologiji, zadržati se na jednoj važnoj temi za Edith Stein, na temi žene. Žensko pitanje pratilo je život i misao Edith

die einen festen Bestand haben und ihre Kraft als dauernd aktuelle in sich tragen." Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 91.

[79] „Die Grundlage, auf der das geistige Leben und freie Tun sich erhebt und der es verhaftet bleibt, wird ihm selbst als „Stoff" in die Hand gegeben, um sie zu durchleuchten, zu gestalten und zu gebrauchen. So wird das leiblich-sinnliche Leben des Menschen selbst zu einem persönlich geformten und zum Bestandteil der Person. Es hört aber niemals auf, 'dunkler Grund' zu sein. Ihn immer mehr zu durchleuchten und stärker persönlich durchzuformen, ist lebenslange Aufgabe der freien Geistigkeit." Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 245. Vidi također Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 41. „In questo intreccio di causalità e motivazione, ovviamente grande importanza assume la volontà, che per potersi realizzare necessita di una notevole quantità di forza vitale che viene comunque reintegrata da motivi che sostengono la volontà stessa di fare qualcosa." Anna Maria PEZZELLA, Fenomenologia e psicologia: il contributo di E. Stein per l'indagine della psiche, 7.

Stein još od njezine mladosti, najprije kao gorljive promotorice ženskih prava,[80] a zatim nakon njezinog obraćenja i do ulaska u Karmel, usmjeravajući svoje filozofsko istraživanje o osobi na područje obrazovanja, na kojem je intenzivno radila, kako u Speyeru, tako i u Münsteru. Bilo je to vrijeme konferencija u Europi na temu ženskog obrazovanja, osobito katoličkog.[81]

Zahvaljujući njezinoj dubokoj pripremi i fenomenološkom razmišljanju, njezine su intervencije išle do razina temelja obrazovanja, s ciljem razjašnjavanja antropoloških pretpostavki koje su postupno postajale vlastite kroz fenomenologiju, nadopunjujući ih doprinosom teologije, prije svega sv. Tome, ali i sv. Augustina i Dionizija Areopagita. Također je usavršila sliku žene pod sigurnim vodstvom svete Terezije Avilske, od koje je primila duboko svjetlo za spoznaju ljudske duše.[82]

U skladu sa svojim karakterističnim sagledavanjem cjeline, Edith sagledava ljudsku osobu na tri razine u kojima se odvija svaki život: osoba kao dio čovječanstva; osoba kao izraz jedine ljudske vrste, koja se razlikuje po „muškarcu“ i „ženi“; osobi u svojoj individualnosti. Prve dvije dimenzije - biti dio čovječanstva i biti muškarac i žena - mogu se aktualizirati samo u konkretnosti pojedinca.[83]

---

[80] O tome govori u autobiografiji u kontekstu razdoblja sveučilišnog studija u Breslauu (1911.-1913.): „Snažan socijalni osjećaj odgovornosti potaknuo me je i na odlučan angažman u prilog ženskoga prava glasa, koje tada unutar građanskoga ženskog pokreta nipošto nije bilo nešto samo po sebi razumljivo. Pruski savez za žensko pravo glasa, kojemu sam sa svojim prijateljicama pristupila jer se zalagao za punu političku ravnopravnost žena, okupljao je pretežno socijalistice.“ u: Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji,* 182 (*ESGA 1*, 114). Puno godina kasnije pišući 8. VIII. 1931. Callisti Kopf, govorila je s određenom distancom o svom mladenačkom angažmanu u ženskom pitanju: „Kao gimnazijalka i mlada studentica bila sam radikalna zagovornica ženskih prava. Poslije sam izgubila interes za cijelo to pitanje.“ („Als Gymnasiastin und junge Studentin bin ich radikale Frauenrechtlerin gewesen. Dann verlor ich das Interesse an der ganzen Frage.“), u: *ESGA 2*, br.169. Da bi se dobio jedan generalni okvir o ženskom pitanju u vremenu Edith Stein, pogledaj Angela ALES BELLO – Marco PAOLINELLI, Uvod, u Edith STEIN, *La donna*, Roma, 2010., IX-XXIII.

[81] Njezine konferencije su bile skupljene u knjizi *Die Frau. Fragestellungen und Reflexionen*, *ESGA 13.*

[82] Ales Bello ovako se izjašnjava o kontekstu pojašnjenja koje je Edith Stein primila nakon čitanja autobiografije sv. Terezije Avilske: „Durante un periodo di soggiorno presso la sua amica Conrad-Martius sembra che la Stein abbia per caso letto la vita di santa Teresa d'Avila e che questa lettura l'abbia talmente impressionata da farle dire alla fine, come ci riferiscono alcune sue biografie: 'Questa è la verità'. Ora io penso che l'affermazione abbia un significato molto importante anche dal punto di vista filosofico, non soltanto dal punto di vista di una conversione religiosa, di un passaggio da una religione a un'altra o della riscoperta - forse direi ancora meglio - di una dimensione religiosa, che precedentemente non era stata abbastanza accettata, ma un significato filosofico, perché la frase 'Questa è la verità' significa che la lettura di quell'opera le consente di andare più a fondo, di scavare più a fondo all'interno della soggettività umana e nelle aperture che la soggettività umana ha nei confronti degli altri e anche di una dimensione, appunto quella religiosa, di un'Alterità con la lettera maiuscola. E dopo questa esperienza così forte e così importante per la vita della Stein, abbiamo anche una ricaduta nell'ambito filosofico. La Stein non si accontenta a questo punto semplicemente di conoscere la dottrina cristiana nelle sue linee generali, ma vuole ripercorrere in maniera molto interessante un cammino all'interno della speculazione medioevale, della filosofia medioevale, perché ritiene appunto che questa speculazione abbia dato dei frutti molto importanti o perlomeno che sia necessario vagliarla.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

[83] Usp. Edith STEIN, *Die Frau*, *ESGA 13*, 38 (u hrvatskom prijevodu ne postoji ova konferencija); *Žena*, 93-94 (*ESGA 13*, 133).

Duboko je uvjerenje Edith Stein da se iz filozofskog istraživanja ne može isključiti nikakav izvor spoznaje o istini. To je iz intelektualnog poštovanja prema istini. Ovo uvjerenje je sve prisutnije u suočavanju s tako složenim i osjetljivim područjem kao što je antropološko i područje odnosa muškarca i žene.[84] Iz prvih stranica Svetog pisma Edith crpi sigurne sadržaje za svoje razmišljanje o osobi, ali uvijek nastavljajući kao filozofkinja. Iz stranica koje se tiču Stvaranja, ona crpi izvorni poziv na zajedništvo cijelog čovječanstva i na zajedništvo između muškarca i žene. Međutim, njezino razmišljanje duboko karakterizira i pažnja koja se posvećuje pojedinoj osobi, pojedincu, kao nositelju poziva i jednog posve individualnog zadatka. Prva poglavlja Knjige Postanka objašnjavaju kako je ovaj poziv na zajedništvo na različitim razinama bio narušen prvotnim grijehom protiv Boga. To prekidanje odnosa izravno se odražava na odnos između muškarca i žene.[85]

Novi zavjet otkriva da je narušavanje zajedništva između ljudskih bića bilo iscijeljeno do korijena i potpuno nadiđeno u tijelu Isusa Krista, kroz njegovu sinovsku poslušnost Bogu. „Ako raspadanje zajedničkog života ljudi proizlazi iz ukidanja zajedništva s Bogom, onda ga je moguće liječiti samo obnavljanjem zajedništva s Bogom. Učinjeno je to za cijelo čovječanstvo Kristovim otkupiteljskim činom.“[86]

Ako je Krist savršen čovjek, Marija je žena čija je ženstvenost u potpunosti ostvarena kroz njezin *Fiat*: „Ako hoćemo sliku čisto razvijene osobitosti supruge i majke, kakva bi po naravnu određenju trebala biti, moramo podignuti pogled prema

[84] „Chi si interessa di antropologia non può fare a meno di porsi il problema del rapporto fra riflessione filosofica e riflessione teologica, perché solo parzialmente la ragione può giungere a cogliere il significato della natura e della vita umana, e diverse questioni di non piccola importanza non possono essere risolte se non con l'ausilio della Rivelazione.“ Angela Ales BELLO, Uvod, u: Edith STEIN, *La donna. Questioni e riflessioni*, xvii.

[85] „Il merito di Edith Stein è quello di aver indicato che nessuna soluzione del problema della donna possa essere realizzata se non stabilendo o ripensando anche il ruolo dell'uomo; e ciò non soltanto in una prospettiva puramente sociale, ma anche in una visione morale e religiosa. Risalendo alla fonte dei problemi ed esaminandoli, nella loro ampiezza, secondo un'impostazione che rimane sostanzialmente filosofica, ella affronta anche la questione teologica, fondamentale per chiarire il comportamento morale. Si comprende così che il ruolo subordinato della donna e la prepotenza dell'uomo sono dovuti alla corruzione della natura umana operata dal peccato originale, la grazia di Dio attraverso Cristo dovrebbe aiutare a ristabilire l'equilibrio nel ripristinare l'uguaglianza delle persone anche nella diversità delle mansioni.“ Angela ALES BELLO, Edith Stein. I momenti salienti della sua ricerca, u: *Vita sociale*, 44 (1987.) 1, 21.

[86] „Und wenn die Auflösung des menschlichen Gemeinschaftslebens ihre Wurzel in der Aufhebung der Gemeinschaft mit Gott hat, so ist eine Gesundung nur durch Wiederherstellung der Gemeinschaft mit Gott möglich. Sie ist für die gesamte Menschheit geleistet durch die Erlösungstat Christi.“ Edith STEIN, Die theoretischen Grundlagen der sozialen Bildungsarbeit, u: *ESGA 16*, 25.

Bezgrešnoj."[87] Tako se antropološka misao Edith Stein i njezino shvaćanje života svakog čovjeka sastoji od puta reintegracije prema autentičnoj čovječnosti kroz božanski poziv.

> I kao što je u istočnom grijehu ljudska sloboda djelovala tako što je prekinula vezu, također je pomogla obnoviti je. Riječima Djevice: Ecce ancilla Domini. Fiat mihi secundum verbum tuum!, čovječanstvo je uhvatilo ruku pruženu Božjom milošću i vratilo se u stanje sinovske poslušnosti. Marija, koja zaboravlja sebe u Bogu, koja od Božje parnice čini svoju parnicu, tom gestom se vraća prvobitnom zajedništvu s cijelim čovječanstvom, u Bogu sve obuhvaća svojom ljubavlju i svojom spasonosnom voljom. Međutim, put koji je tako svima otvoren mora svatko proći vlastitim činom i svaka pojedinačna zajednica mora biti ponovno utemeljena u Bogu i počevši od Boga.[88]

Svoje antropološko razmišljanje o ženstvenosti autorica razvija počevši od uvjerenja da je svaka osoba, kao muškarac i kao žena, pozvana od Boga na život za jedan određeni zadatak unutar cijelog hoda čovječanstva: „Svaki individuum ima svoje mjesto i svoju zadaću u tom velikom razvoju čovječanstva."[89]

Kako bi razjasnila pojam zvanja, Edith Stein polazi od prirodne datosti muško-ženske različitosti, ali promatra tu različitost u punini njezinog značenja.[90] Na temelju filozofske definicije duše kao *forma corporis*, ona tvrdi da duboka razlika između muških i ženskih tijela, koja zajedno čine zajedničku ljudsku prirodu, mora odgovarati različitom tipu duše.[91]

> Uvjerena sam da se species čovjek razvija kao dvostruki species „muškarac" i „žena", da se bit čovjeka kojoj ne može tu i tamo nedostajati ni jedan potez, izražava na dvostruki način i da cijela bitna struktura pokazuje specifično obilježje. Nije samo tijelo različito građeno

[87] „Wollen wir dem gegenüber das Bild der rein entfalteten weiblichen Eigenart, der Gattin und Mutter, wie sie ihrer natürlichen Bestimmung nach sein soll, so schauen wir auf zur Immaculata." Edith STEIN, *Žena*, 11 (*ESGA 13*, 19).

[88] „Und wie beim Sündenfall die menschliche Freiheit dahin wirkte, daß das Band zerriß, so hat sie auch mitgewirkt, es neu zu knüpfen. Mit dem Wort der Jungfrau: Ecce ancilla Domini. Fiat mihi secundum verbum tuum! ergriff die Menschheit die ausgestreckte Gnadenhand Gottes und kehrte in das Verhältnis des kindlichen Gehorsams zurück. Maria, die sich selbst in Gott vergißt und Gottes Sache zu ihrer Sache macht, tritt damit zugleich in die ursprüngliche Gemeinschaft aller Menschen zurück, in Gott umfaßt sie alle mit ihrer Liebe und ihrem Heilswillen. Aber der Weg, der damit für alle geöffnet ist, muß von jedem in eigener Tat begangen werden, und jede einzelne Gemeinschaft muß in Gott und von Gott her neu begründet werden." Edith STEIN, Die theoretischen Grundlagen der sozialen Bildungsarbeit, u: *ESGA 16*, 26.

[89] „Jedes Individuum hat seinen Platz und seine Aufgabe in der einen großen Menschheitsentwicklung." Edith STEIN, *Žena*, 92 (*ESGA 13*, 131).

[90] „Voleva rifondare la questione femminile, facendo un'analisi filosofica essenzialmente, direi, del rapporto maschile–femminile, un'analisi filosofica che potesse cogliere, nell'unità dell'essere umano, nell'unità antropologica, le differenze specifiche, che ci sono appunto fra l'uomo e la donna, e un'analisi psicologica, che ne potesse cogliere anche le differenze dal punto di vista dell'attitudine, che questi esseri umani presi nella loro generalità possono manifestare." Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

[91] Usp. Edith STEIN, *Žena*, 10 (*ESGA 13*, 17).

niti su samo pojedine fiziološke funkcije različite, nego je sav tjelesni život drukčiji, odnos duše i tijela je drukčiji, drukčiji je unutar duševnog, drukčiji su odnos duha i sjetilnosti kao i odnos duhovnih sila međusobno.[92]

Samo su muškarac i žena zajedno potpuna slika Boga: „Bog je stvorio čovjeka kao muško i žensko i oboje prema svojoj slici. Tek iz potpuno razvijenog muškog i ženskog ustroja proizlazi najveća sličnost Bogu i najsnažnije prožimanje svega zemaljskog s božanskim životom.“[93]

Edith Stein sažima različite sklonosti muškarca i žene u sljedećim izjavama:

1. Muškarac je pažljiviji prema stvari; za njega je prirodno da svoju energiju posveti određenom području stvari (bilo da je riječ o matematici ili tehnici, ili o obrtu ili trgovini) i da se podvrgne pravilima te „stvari“. Stav žene je osobni, a to ima višestruko značenje. Prije svega, ona rado sudjeluje cijelom svojom osobom u onome što radi. Potom ona pokazuje poseban interes za živu, konkretnu osobu, a time i za svoj osobni život, kao i za druge ljude i za njihove osobne poslove.

2. U muškarcu se, zbog njegove podložnosti određenom području stvari, lako pojavljuje jednostrani razvoj. U ženi postoji živi prirodni poriv za cjelovitošću i zatvorenošću, opet u dvostrukom smjeru: ona želi postati potpuno ljudsko biće, potpuno razvijeno u svim smjerovima, a također želi pomoći drugima da postanu takvi i u svakom slučaju, gdje god mora radi s ljudima, uzima u obzir cijelu osobu.[94]

Specifičnost ženske prirode ukazuje na izvorne zadatke žene koja je pozvana biti supruga i majka. Autorica potvrđuje da se takvi dokazi ne mogu pobiti, osim u nazočnosti

[92] „Ich bin der Überzeugung, daß die Species Mensch sich als Doppel-Species 'Mann' und 'Frau' entfaltet, daß das Wesen des Menschen, an dem kein Zug hier und dort fehlen kann, auf zweifache Weise zur Ausprägung kommt, und daß der ganze Wesensbau die spezifische Prägung zeigt. Es ist nicht nur der Körper verschieden gebaut, es sind nicht nur einzelne physiologische Funktionen verschieden, sondern das ganze Leibesleben ist ein anderes, das Verhältnis von Seele und Leib ist ein anderes und innerhalb des Seelischen das Verhältnis von Geist und Sinnlichkeit, ebenso das Verhältnis der geistigen Kräfte zueinander.“ *Isto*, 91 (*ESGA 13*, 129).

[93] „Gott schuf den Menschen als Mann und Weib und beide nach seinem Bilde. Erst die rein entfaltete männliche und weibliche Eigenart ergibt die höchste erreichbare Gottebenbildlichkeit und die stärkste Durchdringung des gesamten irdischen Lebens mit göttlichem Leben.“ *Isto*, 18 (*ESGA 13*, 25).

[94] „1.) Der Mann ist mehr sachlich eingestellt, es ist ihm natürlich, einem Sachgebiet (sei es Mathematik oder Technik, ein Handwerk oder ein Geschäftsbetrieb) seine Kräfte zu widmen und sich dabei den Gesetzen dieser „Sache“ zu unterwerfen. Die Einstellung der Frau ist persönlich: das hat einen mehrfachen Sinn. Einmal ist sie gern mit ihrer ganzen Person an dem beteiligt, was sie tut. Sodann hat sie besonderes Interesse für die lebendige, konkrete Person und zwar sowohl für das eigene persönliche Leben wie für fremde Personen und persönliche Angelegenheiten. 2.) Der Mann erfährt durch die Unterwerfung unter ein Sachgebiet leicht eine einseitige Entwicklung. In der Frau lebt ein natürlicher Drang nach Ganzheit und Geschlossenheit, und das wieder in doppelter Richtung: sie möchte selbst ein ganzer Mensch, ein voll und allseitig entfalteter werden, und sie möchte andern dazu verhelfen es zu werden, und jedenfalls, wo sie mit Menschen zu tun hat, dem ganzen Menschen gerecht werden.“ *Isto*, 132 (*ESGA 13*, 6). Revidiran prijevod.

pogleda koji negira najosnovnije iskustvene činjenice.[95] „Narav žene je usmjerena prema njezinom određenju:[96] biti supruga i majka. Oboje je najuže povezano. Žensko tijelo je zato stvoreno 'da bude jedno tijelo' s nekim drugim i da hrani novi ljudski život u sebi.“[97] Prvobitni poziv supruge i majke odgovara ženskoj duši, predisponiranoj da bude podvrgnuta glavi (muškarcu) u brižnoj poslušnosti i da mu ponudi valjanu podršku kao izvor snage koja mu daje mogućnost zauzimanja vlastite čvrste pozicije u vanjskom svijetu. Ona tako postaje utočište i dom drugim dušama koje se u njoj mogu razviti.

Kako bi primala, žena mora biti prazna od same sebe, inače nema mjesta za drugoga. Međutim, Edith Stein kad govori o duši, također govori o dubini do koje duša može primati. Od onoga što prima u dubini, duša se oblikuje. Tada je moguće tvrditi da za Edith ženski način oblikovanja prolazi kroz čin primanja u dubini. Stoga se može zamisliti da je oblikuje ono što prima, a ako je to osoba, događa se da dok prihvaća drugoga i dopušta mu njegov razvoj, obogaćuje i razvija samu sebe. Vrlo je lijep opis kojim ona opisuje dušu žene.

> Duša žene stoga mora biti široka i otvorena za sve ljudsko; mora biti tiha da vjetrovite oluje ne ugase slabi plamičak; mora biti topla, da se nježne klice ne smrznu; ona mora biti jasna, da se ne ugnijezde štetočine u tamnim kutovima i naborima; u sebi zatvorena, da izvanjske provale ne ugroze unutrašnji život; od same sebe ispražnjena, da u njoj ima prostora za tuđi život; konačno gospodarica sebe same i svoga tijela, da sva osobnost bude raspoloživa svakom zovu.[98]

Govoreći o muškarcu i ženi te o muškome i ženskome, Edith Stein postavlja odgovarajuće specifikacije, otkrivajući izvornu i suptilnu misao. Ona izražava uvjerenje da u svakoj osobi, i muškarcu i ženi, postoje i muške i ženske karakteristike.[99] Zapravo,

---

[95] Usp. *Isto*, 13-14 (radi se o sintezi njezine prve konferencije od 12. IV. 1928., sintezi koju hrvatski prijevod ne donosi), osobito se odnoseći na debate njezina vremena o ženskom pitanju.

[96] Bilješka u tekstu urednika njemačkog izdanja: „U rukopisu je izbrisano sljedeće: 'U izvjesnom smislu smatram da je izvorni poziv žene da bude muževa družica, unutar ovog značenja majčinstva (ovog majčinstva duše)'.“ Edith STEIN, *La donna*, 48.

[97] „Die Natur der Frau ist angelegt auf ihre ursprüngliche Bestimmung: Gattin und Mutter zu sein. Beides hängt aufs Engste zusammen. Der Leib der Frau ist dazu gebildet, mit einem anderen 'ein Fleisch zu sein' und neues Menschenleben in sich zu nähren.“ Edith STEIN, *Žena*, 55 (*ESGA 13*, 28).

[98] „Die Seele der Frau muß darum weit sein und aufgeschlossen für alles Menschliche; sie muß still sein, daß kein schwaches Flämmchen durch wehende Stürme ausgelöscht werde; sie muß warm sein, damit zarte Keime nicht erstarren; sie muß klar sein, damit nicht in dunklen Ecken und Falten Schädlinge sich einnisten; in sich geschlossen, daß nicht Einbrüche von außen das Leben im Innern gefährden; von sich selbst leer, damit das fremde Leben in ihr Raum habe; schließlich Herr über sich selbst und auch über ihren Körper, damit die ganze Persönlichkeit jedem Ruf dienstbereit zur Verfügung stehe.“ Edith STEIN, *Žena*, 56 (*ESGA 13*, 29).

[99] „Riguardo all’individuo, la Stein ha un’interpretazione che potrebbe essere avvicinata a quella junghiana, anche se non so se ci sono dei legami precisi - non lo dice - e pensa che ogni essere umano poi abbia una componente maschile e femminile. La prevalenza fra i due elementi è determinata di volta in volta dalla

u pojedinoj individualnosti se razvija i muško i žensko, a upravo je individualnost mjesto gdje se osoba ostvaruje sa specifičnim karakteristikama. Autorica smatra da je cijela struktura osobe određena spolnom diferencijacijom. Ne samo tijelo ili psiha, već i duh. Ta diferencirana specifičnost duha imat će izravne posljedice na postavku formiranja osobe.[100]

Usvajanje pojedinih individualnosti nije filozofska zadaća, već specifična funkcija iskustva, koju svakodnevno koristimo u odnosu s drugim ljudskim bićima.[101] Specifične osobine pojedinca odražavaju se na cijeli način života. Edith Stein tvrdi da „nijedna žena nije samo 'žena', svaka ima svoj individualni ustroj i osnovu kao i muškarac i u toj osnovi sposobnost za ovo ili ono zvanje.“[102] Dodaje, međutim, da profesije u kojima žena najbolje može izraziti svoju ženstvenost su one čiji stvarni zadaci upućuju na ženski ustroj: sve profesije u kojima se radi o njezi, odgoju, brizi i ostvarivanju empatijskog razumijevanja prema drugima. Za takva zanimanja potrebno je raspoloženje slično onome u supruge i majke, prošireno na sve one koji spadaju u veći djelokrug njezine profesije.[103]

Edithin interes usmjeren je upravo načinu na koji je žena pozvana biti prisutna u profesiji. Ona ne povlači oštru liniju podjele na razini zanimanja, već na način na koji se izvode. Ona tvrdi da se čak i one profesije koje bi se mogle smatrati na specifičan način muškima, zapravo mogu obaviti na ženski način: „Ovo je jedan način da se profesionalni život ženskom osobitošću oblikuje drugačije nego to muškarac prosječno čini. [...] Tako bi ulazak žena u najraznovrsnije profesionalne ogranke mogao postati blagoslovom za sav društveni, privatni i javni život, baš onda ako bi se očuvao specifično ženski etos.“[104]

Govoreći o pozivu muškarca i žene, Edith Stein s velikom iskrenošću i bez ublažavanja ističe poteškoće življenja u skladu s primljenim pozivom i stoga dolaska do ostvarenja svog vlastitog poziva. Svaka formacija koja želi uspjeti mora imati na umu stvarnost istočnoga grijeha. „Kako je drukčija narav palog čovjeka nego ona integritetnoga, tako je prožeta narav muškarca i žene i svakog individuuma po fomes

caratteristica dell'individualità e quindi quegli atteggiamenti, disposizioni intellettuali, affettive o psichiche che lei ritiene caratterizzare il femminile e il maschile, di fronte al singolo essere umano possono anche essere dosate in maniera diversa e quindi grande rispetto per la individualità in cui si manifesta, certamente, una prevalenza dell'uno o dell'altro.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

[100] Usp. Edith STEIN, *Žena*, 89 (*ESGA 13*, 126).

[101] Usp. *Isto*, 87 (*ESGA 13*, 125).

[102] „Keine Frau ist ja nur „Frau“, jede hat ihre individuelle Eigenart und Anlage so gut wie der Mann und in dieser Anlage die Befähigung zu dieser oder jener Berufstätigkeit.“ *Isto*, 12-13 (*ESGA 13*, 20).

[103] Usp. *Isto,* 13 (*ESGA 13*, 20).

[104] „Das ist die eine Art, das berufliche Leben durch die weibliche Eigenart anders zu formen als es der Mann durchschnittlich tut [...] So könnte das Eindringen der Frauen in die mannigfaltigsten Berufszweige zum Segen für das gesamte soziale Leben, das private und das öffentliche, werden, gerade wenn das spezifisch weibliche Ethos gewahrt würde.“ *Isto* (*ESGA 13*, 21).

peccati (sklonosti ka grijehu). Cijelokupnom ljudskom obrazovanju stavljen je cilj sudjelovanja na ponovnoj uspostavi cjelovite ljudske naravi.“[105] Ona identificira dvije osobine koje obilježavaju palog čovjeka: „pobunu duha protiv Božjeg gospodstva; pobunu nižih moći protiv viših; osjetila protiv gospodstva duha (volje protiv razuma).“[106] „Muškarčeva specifična izrođenost pretvara se u brutalno gospodstvo (prema svim stvorenjima, a posebno prema ženi) i u zarobljavanju radom do zakržljavanja njegova čovještva. Ženina specifična izrođenost prelazi u ropsku vezanost za muškarca i utapanje duha u tjelesno-osjetilni život.“[107] Ove granice pokazuju apsolutnu potrebu za Božjim otkupljenjem i u isto vrijeme prisutnost dvaju zvanja: jednoga prirodnog i jednog nadnaravnog: „Stvorenje savršeno razvijeno u skladu sa svojom prirodom već samo po sebi veliča Stvoritelja. Međutim, uz prirodan poziv u čovjeku postoji i onaj nadprirodan. On mora svjesno postaviti sebe, sve što jest i što posjeduje u službu Stvoritelja, živjeti kao Božje dijete i dopustiti da ga Bog vodi te tako ići naprijed na putu koji vodi k vječnom gledanju Boga.“[108]

Što se tiče ženskog poziva da bude supruga i majka, autorica podsjeća da se pogleda Majku Božju kao najviši i najplemenitiji primjer koji nam je dan. „Promotrimo Božju Majku kao suprugu: tiho, bezgranično povjerenje koje računa s bezgraničnim povjerenjem. Šutljiva poslušnost i po sebi razumljivo vjerno slaganje u boli, a sve u podložnosti Božjoj volji koja joj je dala supruga kao ljudskoga zaštitnika i vidljivu glavu.“[109] Lik Marije osvjetljava svaki oblik ženskog života. To je uvijek i svugdje poziv na potpuno darivanje sebe. „Živi li kao majka u kući, na istaknutom položaju u javnom

[105] „Wie die Natur des gefallenen Menschen eine andere ist als die des integren, so ist die Natur des Mannes und der Frau und die eines jeden Individuums von dem fomes peccati {der Neigung zur Sünde} durchsetzt. Aller menschlichen Bildungsarbeit ist die Aufgabe gestellt, an der Wiederherstellung der integren Natur mitzuwirken.“ *Isto*, 92 (*ESGA 13*, 131).

[106] „Die Empörung des Geistes gegen die Herrschaft Gottes; die Empörung der niederen Kräfte gegen die höheren: der Sinne gegen die Herrschaft des Geistes (des Willens gegen den Verstand).“ *Isto*.

[107] „Die spezifische Entartung des Mannes ist die zu brutalem Herrentum (allen Geschöpfen und speziell der Frau gegenüber) und zur Versklavung durch die Arbeit bis zur Verkümmerung seines Menschentums. Die spezifische Entartung der Frau ist die sklavische Bindung an den Mann und das Versinken des Geistes im leiblich-sinnlichen Leben.“ Edith STEIN, *Žena*, 92 (*ESGA 13*, 131).

[108] „Das vollkommen seiner Natur gemäß entfaltete Geschöpf ist an sich schon eine Verherrlichung des Schöpfers. Beim Menschen kommt aber zur natürlichen noch eine übernatürliche Bestimmung hinzu. Er soll sich selbst, alles, was er ist und hat, bewußt in den Dienst des Schöpfers stellen, als Gotteskind und an Gottes Hand leben und so der ewigen Anschauung Gottes entgegenreifen.“ Edith STEIN, *Die Frau*, *ESGA 13*, 39 (konferencija *Die Bestimmung der Frau,* 8. IV. 1931. održana u Münchenu na koju se ovdje odnosi ne postoji u hrvatskom prijevodu).

[109] „etrachten wir die Gottesmutter als Gattin: stilles, grenzenloses Vertrauen, das auf grenzenloses Vertrauen rechnet; schweigender Gehorsam; selbstverständliches, treues Zusammenstehen im Leid; das alles in der Unterordnung unter Gottes Willen, der den Gatten als menschlichen Beschützer und sichtbares Haupt gegeben hat.“ Edith STEIN, *Žena*, 12 (*ESGA 13*, 19).

životu ili iza tihih samostanskih zidova, svuda mora biti 'Gospodinova službenica', kao što je to bila i Majka Božja u svim situacijama svoga života.“[110]

Razvijanje ženskog poziva je nešto vrlo unutrašnje, ono nije ograničeno vanjskim uvjetima, profesijom, konkretnim fizičkim zadacima jer se sve može živjeti ženskim stavom. Govoreći o Mariji na svadbi u Kani, Edith Stein se izražava ovako:

> Njezin tihi pozorni pogled nadgleda sve i otkriva gdje nešto nedostaje. I prije nego što je bilo tko opazio, prije nego se ispriječila neprilika, pribavila je pomoć. Ona nalazi sredstva i putove, daje potrebne upute, sve sasvim tiho, nezamjetljivo. Neka to bude uzor žene u profesionalnom životu. Gdje god je se postavi, obavlja tiho i predano svoju službu, ne tražeći za sebe pažnju i priznanje. Istodobno promatra budnim okom okolnosti, osjeća gdje postoji nedostatak, gdje netko treba pomoć i zahvaća, po mogućnosti neprimjetno, kako bi uredila to koliko je u njezinoj moći. Kao dobar duh širit će tada posvuda blagoslov.[111]

Jedna prisutnost poput Marijine može se definirati kao „majčinska“ u najautentičnijem i najčišćem smislu tog pojma. „Neka to bude materinstvo što ne ostaje u krugu najbližih krvnih srodnika ili osobnih prijatelja, nego neka je po uzoru 'Majke milosrđa' Marije tu prisutno za sve koji su izmučeni i opterećeni. Materinstvo mora imati svoj korijen u sveobuhvatnoj božanskoj ljubavi.“[112]

Da bi ostvarila vlastiti poziv, žena treba surađivati s Bogom, crpsti iz izvora ljubavi i ostvariti svoju osobitu prijemljivost za Božje djelovanje u duši, prepuštajući se takvom djelovanju s punim povjerenjem, bez otpora.[113] Surađivati s Božjim djelovanjem u duši: to će biti središte edukativne i samoobrazovne djelatnosti kojom će se Edith Stein baviti u godinama prije ulaska u Karmel.[114]

---

[110] „Ob sie als Mutter im Hause, ob an einer weithin sichtbaren Stelle im öffentlichen Leben oder hinter stillen Klostermauern lebt: überall muß sie eine 'Magd des Herrn' sein, wie es die Gottesmutter in allen Lagen ihres Lebens gewesen ist.“ Edith STEIN, *Žena*, 15 (*ESGA 13*, 23).

[111] „Ihr still beobachtender Blick überschaut alles und entdeckt, wo etwas fehlt. Und ehe irgend jemand sonst es bemerkt, ehe noch die Verlegenheit sich einstellt, hat sie bereits Abhilfe geschaffen. Sie findet Mittel und Wege, sie gibt die nötigen Weisungen, alles ganz in der Stille, unmerklich. Das sei das Vorbild der Frau im beruflichen Leben. Wo immer sie hingestellt wird, da verrichte sie still und sachgehorsam ihren Dienst, ohne Aufmerksamkeit und Anerkennung für sich zu beanspruchen. Und zugleich überschaue sie mit wachsamem Blick die Verhältnisse, erspüre, wo eine Lücke ist, wo jemand Hilfe bedarf, und greife möglichst unmerklich regelnd ein, soweit es irgend in ihrer Macht liegt. Dann wird sie überall, wie ein guter Geist, Segen verbreiten.“ Edith STEIN, Žena, 13-14 (*ESGA 13*, 21).

[112] „Nur muß es eine Mütterlichkeit sein, die nicht bei dem engen Kreis der Blutsverwandten oder der persönlichen Freunde stehen bleibt, sondern nach dem Vorbild der 'Mutter der Barmherzigkeit' Maria für alle da ist, die mühselig und beladen sind; sie muß ihre Wurzel haben in der weltweiten göttlichen Liebe.“ *Isto*, 138 (*ESGA 13*, 13).

[113] Usp. *Isto*, 135 (*ESGA 13*, 9).

[114] Tema obrazovanja i samoobrazovanja obrađuje se u trećem poglavlju.

2.5. *Duša*

Produbljivanje studija ljudske duše ono je što će pratiti Edith Stein tijekom cijelog njezinog životnog vijeka. Od samog početka osjetila je njezinu dubinu i složenost koje će joj se progresivno manifestirati. Ona gleda u samu dušu kao u neki „Objekt" koji se tijekom postojanja otkriva u njegovim slojevima. Ti slojevi upućuju na jednu strukturu otvorenu prema dubini. Početno fenomenološko promatranje tijekom Edithinog studijskog života poprima jednu širinu spoznaja, prvo teoloških, a zatim i mističnih koje neće poništiti, nego će potvrditi tu dubinu „objekta" koju je intuitivno doživljavala još kao mlada fenomenologinja.

2.5.1. Duša psiho-fizičkog-duhovnog pojedinca

> Budući da je riječ uistinu o cijelom jednom svijetu - ako bismo s ovom subjektivnošću mogli identificirati Heraklitovu ψυχή, za nju bi vrijedile ove njegove riječi „Kojim god putem ti išao, nikada nećeš pronaći granice duše, toliko duboko je njezino dno". Do kojeg god „dna" da se dođe, ono ukazuje na druga dna, svaki horizont koji se otvara budi druge horizonte; unatoč tome, beskrajno sve, u beskrajnosti njegovog protočnog pokreta, orijentirano je prema jedinstvu smisla, ali ga nikada nije moguće obuhvatiti i potpuno ga razumjeti.[115]

U ovim riječima Edmunda Husserla identificiramo aspekt učitelja koji je duboko obilježio istraživanje Edith Stein o osobi, posebno o aspektu duše, svjestan da se nalazi pred jednim „objektom" kojeg je moguće samo djelomično shvatiti, čija cjelina uvijek izmiče.[116]

---

[115] „In der Tat eine ganze Welt — wenn wir die ψυχή Heraklits mit dieser Subjektivität gleichsetzen könnten, so gälte für sie zweifellos sein Wort: 'Der Seele Grenzen wirst du nie ausfinden, und ob du auch jegliche Straße abschrittest: so tiefen Grund hat sie'. Jeder erreichte 'Grund' verweist in der Tat wieder auf Gründe, jeder eröffnete Horizont weckt neue Horizonte, und doch ist das unendliche Ganze in seiner Unendlich keit strömender Bewegung auf Einheit eines Sinnes gerichtet, aber freilich nicht so, als ob wir ihn ohne weiteres ganz erfassen und verstehen könnten." Edmund HUSSERL, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie*, Husserliana VI., Haag, 1954., 173.

[116] „Questa è la ragione per cui l'analisi non può essere fatta una volta per tutte; siamo sospinti a ricominciare da capo (*immer wieder*) nel tentativo, d'altronde sempre fallito, di dare una struttura definitiva. Si tratta, piuttosto, di approcci, che ora da una lato ora dall'altro, si avvicinano al fenomeno dell'interiorità dell'essere umano, mettendo in evidenza aspetti validi, rintracciando strutture, ma non esaurendone mai la conoscenza." Angela ALES BELLO, L'antropologia fenomenologica di Edith Stein, 29. O složenosti istraživanja o duši prema Edith Stein pogledaj i Pezzella koja, komentirajući djelo *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, *ESGA 6*, koji seže od 1918.-1919., izjavljuje: „L'intento della Stein era quello di esaminare tutti i fattori psichici, senza alcuna sorta di pregiudizio, per comprendere se la causalità del vissuto potesse essere paragonabile a quella meccanica. Solo dopo aver compiuto l'indagine E. Stein ha potuto affermare che non vi è alcuna corrispondenza tra le due. Da quanto la filosofa è venuta elaborando in quest'opera emergono due aspetti molti importanti. Il primo è la complessità di una indagine fenomenologica della psiche, che mette in evidenza una molteplicità di livelli che vanno esaminati per comprendere, e non determinare, la vita di un essere umano. Con queste

Edith Stein ulazi u proučavanje dubine duše, kao onog osobnog centra iz kojeg prolazi razmjena sa svijetom kao stvarnosti.[117] „'Imati dušu' znači imati jedno unutrašnje središte kojem osjetilno teži sve ono što dolazi izvana, iz kojeg izvire sve ono što se u ponašanju živog tijela pojavljuje kao dolazeće iznutra. To je točka razmjene u koju dolaze impulsi i iz koje proizlaze reakcije.“[118]

Ono što se predstavlja osobi poziva na unutrašnje prihvaćanje: „Putem osjećanja, doživljajni ja ne prihvaća samo svijet vrijednosti i stoga ni svijet kao obdaren vrijednostima, nego ga apsorbira u sebe. 'U sebe' – znači da otvara vlastitu dušu i prihvaća ga. Duša je središte osobe, 'mjesto' u kojem je ona sama kod sebe.“[119]

Kroz susret sa stvarnošću duša otkriva dimenziju dubine koja je u njoj prisutna, koja daje dubinu jastvu. Ta se dubina otkriva u kontaktu s vrijednostima koje stvarnost nosi. Vrijednosti nisu sve na istoj razini, nemaju istu težinu u odnosu jedna na drugu, ali postoji hijerarhijska skala između njih. One odgovaraju dubini duše u koju „zaslužuju“ biti primljene i s čijeg položaja se mogu širiti. Jedna unutarnja radost, na primjer, može preplaviti cijelu dušu dajući, počevši od unutrašnjosti, njezin otisak čak i najperifernijem iskustvu. To ne vrijedi u suprotnom smjeru: „Obrnuti put - koji ide s periferije k središtu

indagini, filosofiche, siamo totalmente agli antipodi di una psicologia di carattere sperimentale o naturalista, in quanto tende ad evidenziare l’essere umano nella sua globale complessità. Un secondo elemento che emerge e che affascina moltissimo la fenomenologa è il fatto che l’essere umano ha la capacità […] meravigliosa di 'produrre impulsi da se stesso' e ciò 'indica una fonte di forza che giace di là del meccanismo della personalità individuale, che affluisce nell’io volente in cui è ancorato' (Edith STEIN, *Psicologia e scienze dello spirito*, 120). Aspetto che non approfondisce in quest’opera perché la ritiene una questione connessa alla filosofia della religione.“ Anna Maria PEZZELLA, Fenomenologia e psicologia, il contributo di E. Stein per l’indagine della psiche, 9.

[117] Ales Bello izjavljuje da se pojam duša (*Seele*) koristi u njezinim spisima ne na uvijek jednoznačan način, što stvara neke poteškoće u razumijevanju. Međutim, namjere su jasne. Ljudsko biće posjeduje psihu (*Psyche*) i duh (*Geist*); izraz duša (*Seele*) se ponekad odnosi na jedinstvo psihe i duha, a ponekad na samo jedan od dva trenutka. Jezična oscilacija opravdava se činjenicom da fenomenološke analize dušu ne smatraju jednim monolitnim jedinstvom, već složenim područjem postupaka i djelovanja, koja također imaju različite kvalitete; neka od njih tvore psihu, koja se odnosi na sve ono što nalazimo u sebi kao impulse, tendencije, spontana zauzimanja stavova i što se ne može eliminirati, nego eventualno kontrolirati nizom slobodnih i dobrovoljnih postupaka; budući da nam ovi potonji omogućuju donošenje odluka, oni imaju osobita obilježja i stoga su dio različite sfere koja se definira kao duh. Psihički i duhovni kompleks razlikuje se od tjelesnosti i stoga se može s jedinstvenim izrazom nazvati dušom. Usp. Angela ALES BELLO, Edith Stein commenta Santa Teresa d’Avila, u: B@belonline, 1/2 (2016.), 51, romatrepress.uniroma3.it/ojs/ indexphp/babelonline /article/view/356, (29. V. 2018.).

[118] „'Seele haben' heißt ein inneres Zentrum haben, in dem spürbar alles zusammenschlägt (sic), was von außen kommt, aus dem alles hervorbricht, was im Verhalten des Leibes als von innen herkommend erscheint. Es ist die Umschlagstelle, an der die Reize angreifen und von der die Reaktionen ausgehen.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 41.

[119] „Das erlebende Ich nimmt im Fühlen die Welt der Werte bzw. die Welt als werthafte Welt nicht nur entgegen, sondern es nimmt sie in sich auf. 'In sich' – d. h. es öffnet ihr seine Seele und empfängt sie darin. Die Seele ist das Zentrum der Person, der 'Ort', wo sie bei sich selbst ist.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8,* 103.

- zasigurno nije moguć. Iz jednog površnijeg sloja ne može ništa protjecati u dublji sloj, on se može ispuniti samo nečim što se rodilo u njemu samome ili u još dubljem sloju.“[120]

Vrlo je važno za vitalnu dinamiku koja se u njoj odvija, uzeti u obzir dimenziju dubine duše jer dotok životne sile u osobu ovisi o dubini na kojoj se ja nalazi.

> Zanima nas kontrast između „površine“ i „dubine“. On više ne postoji u objektivnom svijetu, on je nešto „u meni samom“; na taj je način naznačena „unutarnja prostornost“. „U meni“, ili bolje reći, „u mojoj duši“. Moja duša ima širinu i dubinu, može se ispuniti nečim, nešto može prodrijeti u nju. U njoj sam kod kuće potpuno drugačije nego u svom živom tijelu. [...] Ovisno o činima u kojima, s vremena na vrijeme, ja živi, on zauzima mjesto u duši. Međutim, postoji točka u prostoru duše u kojoj ja pronalazi svoje vlastito mjesto, mjesto svoga mira koje ja mora tražiti dok ga ne nađe i na koje se uvijek mora vratiti ako ga je napustio. Najdublja je to točka duše. Samo se odavde duša može „sabrati“ jer ni iz koje druge točke ne može potpuno zagrliti samu sebe. Samo odavde ona može donositi odluke u punoj svijesti, odavde se može zauzeti za nešto, može se žrtvovati i dati sebe.[121]

Duša, osim dinamike mogućeg prihvaćanja u sebe stvarnosti u njezinoj vrijednosti, također živi jedan vlastiti unutarnji život, izgrađujući se tako ne samo izvana, već i iznutra: „Duša je ispunjena onim što je njezino, bez obzira na sve 'vanjske dojmove'.“[122] Ona, dakle, ima svoj vlastiti, unutarnji život, koji ima pred sobom moguću perspektivu očitovanja: „Duhovna duša postoji od prvog trenutka ljudskog postojanja, iako još nije razvila sadašnji, osobno duhovni život.“[123]

Duša se sama po sebi ne može oblikovati i preobraziti kao što se događa s karakterom, ali može biti podvrgnuta rastu i sazrijevanju, koji se događaju kroz postupnu

---

[120] „Der umgekehrte Weg – ein Vordringen von der Peripherie zum Zentrum – ist nicht so ohne weiteres möglich. In eine tiefere Schicht kann aus einer oberflächlicheren nichts einströmen, sie kann nur erfüllt werden von etwas, das in ihr selbst oder einer tieferen entsprungen ist.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 104.

[121] „Wichtig ist in unserm Zusammenhang der Gegensatz von 'Oberfläche' und 'Tiefe'. Das ist nichts mehr in der gegenständlichen Welt, das ist etwas 'in mir selbst'; eine 'innere Räumlichkeit' wird damit bezeichnet. 'In mir' – dafür werde ich nun am liebsten sagen: 'in meiner Seele'. Meine Seele hat Weite und Tiefe, sie kann von etwas erfüllt werden, es kann etwas in sie eindringen. Und in ihr bin ich zu Hause; ganz anders, als ich in meinem Leib zu Hause bin. […] Je nach den Akten, in denen das Ich jeweils lebt, hat es da oder dort in der Seele seine Stelle. Es gibt aber im Seelenraum einen Ort, in dem es seine eigentliche Stelle hat, den Ort seiner Ruhe, den es suchen muß, solange es ihn nicht gefunden hat, und zu dem es immer zurückkehren muß, wenn es davon ausgegangen ist: Das ist der tiefste Punkt der Seele. Nur von hier aus kann die Seele sich 'sammeln'; denn von keinem andern Punkt aus kann sie sich ganz umspannen. Nur von hier aus kann sie vollgewichtige Entscheidungen fällen, von hier aus kann sie sich für etwas einsetzen, kann sie sich hingeben und verschenken.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 71.

[122] „Die Seele ist erfüllt von dem, was ihr unabhängig von allen 'äußeren Eindrücken' eigen ist.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8,* 103.

[123] „Die geistige Seele vom ersten Moment des menschlichen Daseins an existiere, wenn auch noch nicht zu aktuellem, personal-geistigem Leben entfaltet.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 107.

vitalizaciju progresivno sve dubljih slojeva unutarnjeg života. „Postoji življenje u kojem sudjeluje cijela duša, koje uzburkuje sve slojeve; čisti ja stoji kao točka iz koje zrači život, potom stoji potpuno u dubini i svako iskustvo koje se stvara u ovoj situaciji napora nosi sa sobom konstitutivne trenutke svih slojeva duše.“[124] Mogućnosti svojstvene duši progresivno se aktualiziraju, probuđuju, ali nikada u potpunosti, kao da bi oblik već mogao doseći potpunost. To ostaje otvoren, trajan proces do kraja života. Duša uvijek ostaje okrenuta prema jednom nadilaženju same sebe.

Suprotno onome što je rečeno o dinamici buđenja i aktualizaciji duše prema dubini, Edith Stein predviđa mogućnost jednog življenja koje nije „osobno“: „Postoji - kao krajnja suprotnost – jedno življenje u kojem se duša čini potpuno 'mrtva', ostaje apsolutno inertna i čisti ja živi u ispunjavanju potpuno 'bezličnih djela' (primjerice od jednostavnih percepcija ili jednostavnog prihvaćanja intelektualnog znanja bez 'unutarnjeg sudjelovanja').“[125] Takva razina prihvaćanja stvarnosti je moguća, ali ne odgovara autentično ljudskom i osobnom načinu života jer je ljudska i osobna prije svega jedna duhovna aktivacija, to jest namjerna, koja potiče u osobi dobrovoljno zauzimanje stava to jest korištenje slobode, koja odlučuje kamo se uputiti kako bi pronašla rast.

Suočavajući se s teologijom i mistikom, autorica će prepoznati da je najveća sloboda osobe otvoriti se izvorima života koji je nadilaze, ali koji su joj dostupni.[126] Duša „se može izdići iznad sebe potpunom slobodom i prigrliti jedan viši život.“[127]

---

[124] „Es gibt ein Erleben, bei dem die ganze Seele beteiligt ist, das alle Schichten aufrührt; das reine Ich als der Ausstrahlungspunkt des Erlebens sitzt dann ganz in der Tiefe, und jedes in diesem Zustand der Angespanntheit sich aufbauende Erlebnis trägt konstitutive Momente aus allen seelischen Schichten in sich.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8,* 104.

[125] „Und es gibt – als entgegengesetztes Extrem – ein Erleben, bei dem die Seele ganz 'tot' scheint, absolut unberührt bleibt und das reine Ich im Vollzug völlig 'unpersönlicher Akte' (etwa bloßer Wahrnehmungen oder rein verstandesmäßiger Aufnahme von inneren Kenntnissen ohne 'inneren Anteil') lebt.“ *Isto*.

[126] „L’anima è certamente uno dei concetti più complessi ed articolati della filosofa, un ambito che cercherà sempre di esaminare con grande interesse è che rappresenta ciò che più le ha dato da pensare, visto il suo continuo ritorno su tale questione, discutendo con san Tommaso, ma anche con sant’Agostino che sente più vicino, in quanto anche lei come il filosofo di Tagaste ritiene che la conoscenza di Dio e dell’anima appartengano ad uno stesso percorso. Su questa strada segue anche tutta la mistica spagnola, san Giovanni della Croce, come santa Teresa d’Avila.“ Anna Maria PEZZELLA, Fenomenologia e psicologia: il contributo di E. Stein per l’indagine della psiche, 9.

[127] „Kann sich in persönlicher Freiheit über sich selbst erheben und ein höheres Leben in sich aufnehmen.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 298. Što se tiče prijelaza prema sazrijevanju pojma duše kod Edith Stein, Pezzella izjavljuje da: „È a partire dagli scritti degli anni Trenta che tale concetto viene indagato più a fondo. E. Stein ne dà una definizione estremamente chiara. La considera dotata di due facce, l’una rivolta verso la natura, ed allora è psiche, e l’altra rivolta verso il mondo spirituale, ed allora è spirito; in Der Aufbau der menschlichen Person e in Endliches und Ewiges Sein l’anima diviene lo spazio che si pone al centro 'di quella totalità composta dal corpo, dalla psiche e dallo spirito' e che ‘in quanto anima sensibile abita nel corpo, in tutte le sue membra e parti, è fecondata da esso, agisce dando ad esso forma e conservandolo; in quanto anima spirituale si eleva al di sopra di sé, guarda il mondo posto al di fuori del proprio Io —un mondo di cose, persone, avvenimenti—, entra in contatto intelligentemente con questo, ed è da esso fecondata; in quanto anima, nel senso più proprio, però, abita in sé, in essa l’Io persona

Daljnja specifikacija koja se odnosi na pojam duše kod Edith Stein mora se učiniti kako bi se integrirao fenomenološki smisao koji u obzir uzima dušu osobe u njezinu vitalnom razvoju u vremenu s religioznim, koji podrazumijeva dušu kao besmrtni princip osobe.

> Duša, shvaćena u psihološkom smislu, počinje postojati s postojanjem živog bića kojem pripada i završava njegovom smrću. Između tih dviju graničnih točaka je trajanje bitka, koje je ispunjeno razvojem duše. Ona se ne pojavljuje odmah u tubitku, već preuzima svoje kvalitete tijekom svog života zamišljenog poput jedne stalne promjene. Može postojati samo u stvarnoj vezanosti uz tijelo i gasi se kada tijelo izgubi svoju vitalnost ostajući puko materijalno tijelo. Za razliku od tog načina razumijevanja duše, u religijsko-metafizičkom smislu kaže se da je duša besmrtna, sjedinjuje se sa živim tijelom, ali ne treba njegovo postojanje za svoje postojanje, to je jednostavna stvarnost (koja, dakle, ne prolazi nikakav razvoj tijekom kojeg preuzima svoje kvalitete). Ovaj drugi način razumijevanja ispravno se slaže s onim što smo rekli o duši u specifičnom značenju izraza koji koristimo, s nutarnjim bitkom u kojem se „jezgra osobe“ izražava na najčišći način.[128]

è 'di casa'. L'anima, quindi, per quanto sia in parte psiche, non si identifica totalmente con essa, perché la psiche si incarna nell'io reale con le sue qualità: carattere, istinto etc. La psiche e le sue qualità sono soggette a cambiamenti che dipendono dalle circostanze reali e sono sottoposte alla categoria della causalità. […] L'anima, nonostante la sua profondità, non è racchiusa in se stessa, ma aperta all'esterno, perché riceve tutto quanto le viene offerto dal mondo nel quale il soggetto vive. In questo suo accogliere il mondo, in questo sue essere diretta al mondo, è spirito. Per molti fenomenologi, il Geist rappresenta il mondo del senso, il regno di ciò che vale, del valore, dei rapporti reciproci, dell'intersoggettività. Soggetto spirituale è l'io, che proprio in quanto tale ha la possibilità di uscire da sé senza mai lasciare se stesso, si apre agli altri, si relaziona e penetra e comprende il mondo in cui vive. L'io, da cui sgorga tutta la vita e che è cosciente di sé, non si identifica totalmente con corpo e con l'anima, ma li abbraccia, racchiudendoli, in modo personale. Per persona quindi la Stein intende l'Io cosciente e libero. È libero perché è padrone di se stesso e delle sue azioni e perché determina coscientemente e volutamente il corso della propria vita mediante atti liberi che rappresentano per la fenomenologa la prima sfera del dominio della persona.“ Anna Maria PEZZELLA, La formazione della persona nella riflessione fenomenologica, 89-90.

[128] „Die Seele, im Sinne der Psychologie genommen, hebt an zu sein mit der Existenz des Lebewesens, dem sie angehört, und endet mit seinem Tode. Zwischen diesen beiden Grenzpunkten liegt die Dauer des Seins, die erfüllt ist von ihrer Entwicklung. Sie tritt nicht fertig ins Dasein, sondern erwirbt ihre Eigenschaften im Laufe ihres Lebens, in steter Veränderung begriffen. Sie kann nur existieren in realer Anknüpfung an einen Leib und hört auf, sobald er seine Leiblichkeit verliert und als bloßer materieller Körper zurückbleibt. Im Gegensatz dazu heißt es von der Seele im religiös-metaphysischen Sinne, sie sei ungeworden und unvergänglich, sie gehe die Verbindung mit dem Leibe ein, bedürfe aber seiner nicht zu ihrer Existenz, sie sei eine einfache Realität (die also keine Entwicklung durchmacht, in der sie ihre Eigenschaften erwirbt). Das stimmt so ziemlich überein mit dem, was wir von der Seele in unserem spezifischen Sinne des Wortes sagten, dem inneren Sein, in dem sich der 'Kern der Person' am reinsten ausspricht.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8,* 108-109.

2.5.2. Osjećaji i vrijednosti

Osjećaji se pojavljuju kao različiti izvori svjetla o čijem položaju i intenzitetu svjetlosti ovisi rezultirajuća svjetlost.[129]

Proučavajući strukturu ljudskog bića i njegove spoznajne sposobnosti, Edith Stein pripisuje posebnu ulogu susretu osobe s vrijednostima. Govori o tome blisko ih povezujući s osjećajima.[130] Osjećaje u duši izazivaju susreti s vrijednostima prisutnim u objektima. Stvarnost koja se predstavlja čovjekovom pogledu, pobuđuje u duši pokrete na različitim razinama dubine, koje se može sažeti u osnovi na privlačnost ili odbijanje. Događa se to zato što je struktura duše predisponirana za prepoznavanje vrijednosti i njihovo prihvaćanje, što pokreće volju prema djelovanju. U načinu prihvaćanja vrijednosti koje se razlikuje od osobe do osobe, suočavamo se s individualnošću svakog ljudskog bića. Svaki pojedinac snosi odgovornost za vlastitu odgovarajuću formaciju. Uzmimo sada i produbimo gore spomenute pojedinačne aspekte.

a) Spoznaja kao „posvješćivanje“ i kao reflektirana spoznaja

Edith Stein razlikuje dva trenutka koji vode subjekt prema spoznaji stvarnosti objekta koji mu se očituje. Prvi trenutak je jedno posvješćivanje, jedna percepcija biti same stvari, koja dijeli sa subjektom vlastitu intrinzičnu vrijednost. Drugi trenutak, koji proizlazi iz ovoga i pretpostavlja ga, je reflektirana spoznaja, dostignuta preko jednog logičnog procesa iz kojeg izvlači zaključke.

> Naš prvi zadatak bit će razjasniti što je spoznaja u pravom smislu riječi. Ako se vratimo prvobitnom značenju izraza, tada ćemo pod „spoznajom“ shvatiti: posvijestiti si nešto. Spoznajemo nešto kad smo to prepoznali. U ovom širem smislu, percepcija je spoznaja jer kroz nju poznajemo stvarnost. Geometrijska intuicija je spoznaja kroz koju poznajemo zakone prostornih oblika. I osjećanje vrijednosti se u tom smislu mora promatrati kao spoznaja jer kroz taj osjećaj postajemo svjesni vrijednosti. Uz to se nalazi i jedno posredovano znanje koje se javlja kada se na temelju neposrednog kontakta s objektima formira logički proces, dedukcija kroz koju dolazimo u posjed drugih spoznaja.

[129] „Die Gefühle erscheinen – um in dem alten Bilde zu bleiben – als verschiedene Lichtquellen, von deren Stellung und Leuchtkraft die resultierende Beleuchtung abhängt.” Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA* 5, 87.

[130] Edith Stein se suočava s problemom vrijednosti u djelu *Zum Problem der Einfühlung* (*ESGA 5*, 83 i sl.), razvijajući dodatno tu temu u *Der Aufbau der menschlichen Person* (*ESGA 14*, 66 i sl.), kao i u *Einführung in die Philosophie, ESGA 8* (97 i sl.). „Quando riconosciamo che l’oggetto non è percepito solo mediante la coscienza, ma che esso ci coinvolge nel nostro intimo, allora ci viene a datità un’altra specie di oggetto, ossia il *mondo dei valori*, che coinvolge il nostro io nella sua profondità.“ Mirjana PINEZIĆ, *Antropologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein*, 71.

> Posredovano poznavanje sastoji se upravo u izvlačenju zaključaka ili „ispitivanju“ veza između onoga što se odmah spozna i onoga što iz toga proizlazi. Međutim, spoznaja ili znanje koje dolazi iz spoznaje razlikuje se od same spoznaje. Spoznavati znači uvijek prelaziti iz ne-znanja u znanje.[131]

Potvrđujući kognitivni karakter posvješćivanja objekta, Edith Stein veže proces spoznaje za stvarnost. To je temeljna točka kritike prema modernim teorijama spoznaje, koje se na različite načine odnose na Kanta: „Prije svega, mora se naglasiti da ta tendencija, koju vrlo općenito želimo nazvati kritičnom, ne prepoznaje odvajanje, koje se nametnulo, između spoznaje i posvješćivanja.“[132] Približavanje nekog subjekta objektu samo s refleksnim, teorijskim i deduktivnim postupcima ne uspostavlja empatički kontakt s objektom. To sprječava jastvu da se samoopaža. Stoga je zanimljivo produbiti načine na koje osoba u susretu sa stvarnošću postaje prisutna sama sebi.

b) Kako vrijednosti formiraju osobu

Vrijednosti koje se subjektu predstavljaju bilo kroz objektivni svijet bilo kroz strani subjekt nositelji su značenja. „Svako posvješćivanje je posvješćivanje nečega, nekog objekta; svako se usmjerava prema objektu i smatra ga obdarenim određenim smislom. Smatra ga bivajućim i istodobno bivajućim načinjenim na određeni način.“[133]

Susret Subjekta s bićem i s takvom biti bića ima svoju ulogu u strukturiranju i formiranju duše: „Samo ono što iznutra primi, to tako prelazi u njezin vlastiti bitak te možemo govoriti o rastu i obrazovanju; ono što samo osjetila i razum preuzimaju, to

---

[131] „Uns Klarheit zu verschaffen, was Erkenntnis eigentlich ist, das ist die erste Aufgabe. Wenn wir von dem ursprünglichen Wortsinn ausgehen, so werden wir unter 'er-kennen' ganz allgemein verstehen: etwas zur Kenntnis nehmen. Wir kennen etwas, wenn wir es erkannt haben. In diesem weiten Sinne ist die Wahrnehmung eine Erkenntnis, weil wir durch sie von der Realität Kenntnis erlangen. Die geometrische Anschauung ist die Erkenntnis, durch die wir von den Gesetzen der Raumgestalten Kenntnis erlangen. Auch alles Fühlen von Werten muß in diesem Sinne als Erkennen betrachtet werden, weil wir ja dadurch eben diese Werte kennen lernen. In allen diesen Fällen haben wir es mit unmittelbaren Erkenntnissen zu tun, d. h. mit solchen, in denen eine unmittelbare Berührung mit dem Erkannten stattfindet. Daneben steht ein mittelbares Erkennen: nämlich überall dort, wo sich auf die unmittelbare Berührung mit den Gegenständen ein logisches Verfahren aufbaut, eine Schlußfolgerung, durch die wir in den Besitz weiterer Kenntnisse gelangen. Das mittelbare Erkennen besteht eben in dem Ziehen der Folgerungen oder dem 'Einsehen' des Zusammenhanges zwischen dem unmittelbar Erkannten und dem, was daraus folgt. Die Kenntnis aber oder das Wissen, das durch die Erkenntnis gewonnen wird, ist von ihr selbst unterschieden. Erkennen ist immer ein Übergang von Nicht-Wissen zum Wissen.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 62.

[132] „Zunächst ist zu bemerken, daß jene Richtung, die wir ganz allgemein als die kritizistische bezeichnen wollen, die Scheidung zwischen Erkenntnis und Kenntnisnahme, die sich uns aufdrängte, nicht mitmacht.“ *Isto*, 66.

[133] „Jede Kenntnisnahme ist Kenntnisnahme von etwas, von einem Gegenständlichen; jede richtet sich auf einen Gegenstand und meint ihn mit einem bestimmten Sinnesbestand. Sie nimmt ihn als seiend und zugleich als so und so seiend.“ *Isto*, 62.

ostaje vanjski posjed. Predmete koji imaju u sebi nešto što ih čini valjanim za prijem u unutrašnjost duše, nazivamo 'dobrima', a to nešto nazivamo 'vrednotom'.“[134] Jedino perceptivna ili samo racionalna spoznaja još ne formira dušu, dok u osjećanju subjekt „ne živi samo od objekata, nego živi samoga sebe i živi osjećaje kao one koji proizlaze iz 'dubine vlastitog jastva'. Time se istovremeno kaže da ovaj ja, koji živi 'samoga sebe', nije čisti ja, jer čisti ja nema nikakvu dubinu. Ja, pak, koji se doživljava u osjećaju, ima slojeve različitih dubina koji se otkrivaju kako osjećaji izviru iz njih.“[135]

Autorica razlikuje dva aspekta iskustva kroz koje subjekt postaje svjestan objekta i njegove intrinzične vrijednosti: osjećanje i osjećaj: „Ne vjerujem da s ova dva obilježja nailazimo na različite vrste iskustva, već samo na različite 'smjerove' istog iskustva. Osjećanje je iskustvo, jer nam daje objekt ili nešto od objekta. Osjećaj je isti čin koji se pojavljuje kao da dolazi iz jastva ili otkriva jedan sloj jastva.“[136] Edith Stein smatra da i vrijednosti i posljedični osjećaji imaju temelj u nečemu što ih podržava: „Osjećaji su, po njihovoj biti, utemeljeni čini, na isti način kao vrijednosti ne postoje autonomno u svijetu, već se predstavljaju kao kvaliteta onoga što ih održava, odnosno dobara. Ove kvalitete vrijednosti tvore novo stanje bića s obzirom na materijalne kvalitete i transformiraju 'jednostavne stvari' u 'dobra'.“[137] Osjećaji su pak ukorijenjeni u određenoj dubini jastva i imaju svojstvo da ga popune u većoj ili manjoj mjeri.[138]

Susret subjekta s objektom izaziva dvostruko otkrivanje: objekt se otkriva svojim vrijednim osobitostima, a duša se otkriva u dubini i širini kroz osjećaje koje u njoj izaziva stvarnost.[139]

---

[134] „Nur, was sie innerlich aufnimmt, das geht so in ihr eigenes Sein über, daß wir von Wachstum und Bildung sprechen können; was nur Sinne u Verstand aufnehmen, das bleibt äußerer Besitz. Die Gegenstände, die etwas an sich haben, was sie zur Aufnahme in das Innere der Seele tauglich macht, nennen wir 'Güter', dieses Etwas selbst 'Wert'.“ Edith STEIN, *Žena*, 57-58 (*ESGA 13*, 31).

[135] „Denn im Fühlen erlebt es nicht nur Objekte, sondern sich selbst, es erlebt die Gefühle als aus der 'Tiefe seines Ich' kommend. Damit ist zugleich gesagt, daß dieses 'sich' erlebende Ich nicht das reine Ich ist, denn das reine Ich hat keine Tiefe. Das Ich aber, das im Gefühl erlebt wird, hat Schichten von verschiedener Tiefe, die sich enthüllen, indem die Gefühle aus ihnen entspringen.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA* 5, 83.

[136] „Ich glaube nicht, daß man mit diesen beiden Bezeichnungen verschiedene Arten von Erlebnissen trifft, sondern nur die verschiedenen 'Richtungen' desselben Erlebnisses. Das Fühlen ist das Erlebnis, insofern es uns ein Objekt bzw. etwas am Objekt gibt. Das Gefühl [ist] derselbe Akt, insofern er als aus dem Ich herkommend oder eine Schicht des Ich enthüllend auftritt.“ *Isto*, 84.

[137] „Gefühle sind ihrem Wesen nach fundierte Akte, so wie Werte nicht selbständig in der Welt existieren, sondern als Qualitäten an ihren Trägern, den Gütern, vorkommen. Diese Wertqualitäten bilden einen neuen Seinsbestand gegenüber den Sachqualitäten und machen die 'bloßen Sachen' erst zu 'Gütern'.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA* 8, 98.

[138] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 87.

[139] „La correlazione tra sentimento e valore fonda, a sua volta, la correlazione tra gerarchia dei valori e strati della persona, poiché quanto più vengono incarnati i valori supremi, maggiormente si acquisisce conoscenza della propria personalità. Tale intreccio di rapporti rende possibile la legalità razionale dei sentimenti, la comprensione cioè di ciò che è 'giusto' o 'sbagliato' in merito alle personali reazioni emotive.“

Potrebno je pokazati da se i ovdje provodi duhovna formacija i da se odvija u dvostrukoj intencionalnosti. Tako se svijet, što se tiče objekata, otkriva kao svijet vrijednosti, kao svijet ugodnog i neugodnog, plemenitog i običnog, ljepote i ružnoće, dobra i zla, svetog i profanog. I uz to, kao svijet korisnog i štetnog, uzbuđenja i odbijanja, onoga zbog čega se osjećamo dobro i što nas čini sretnima, ili onoga što deprimira i ruši (prva serija shvaćena kao mjerilo objektivnih vrijednosti, druga kao mjerilo značenja koje oni poprimaju za razmatrani subjekt). S druge strane, otkriva se nešto samom ljudskom biću, naime, jedna osobita struktura njegove duše koja biva dotaknuta vrijednostima na različitim dubinama, s različitom snagom i trajanjem. Slično onome što se događa na području percepcije, ovdje imamo kombiniranu igru pasivnosti i aktivnosti, zahvaćenosti i slobode.[140]

c) Individualna percepcija vrijednosti

Činjenica da ista stvarnost, svojom objektivnošću pobuđuje različite osjećaje i percepcije kod različitih ljudi, ukazuje na individualnost subjekta.[141] „Ako smatramo da je isti svijet vrijednosti s obzirom na koje pojedinci pokazuju svoju posebnost ili, izraženo na općenitiji način, da se u istim vanjskim okolnostima različiti ljudi ponašaju drugačije, onda je očigledno da to treba povezati s njihovim izvornim predispozicijama i s osobnom posebnošću.“[142] Za svakoga je različito ispunjenje koje je primio iz susreta s vrijednošću koja je svojstvena nekom objektu. To ovisi o strukturi osobe koja pokazuje neke sklonosti, kako senzibilne tako i intelektualne, a kojima u svom razvoju biva uvjetovana. Međutim, ono što u osnovi i na posve individualan način karakterizira razvoj duše jest, kao što ćemo vidjeti, prisutnost osobne jezgre.

Maria Concetta BOMBA, Il problema dell’empatia in Edith Stein, u: centrostudiedith stein.myblog.it/…/il problema dell'empatia/ (16. X. 2017.).

[140] „Es sollte zunächst gezeigt werden, daß auch hier sich eine geistige Formung in Gestalt einer doppelten Intentionalität vollzieht. Es wird dadurch auf der gegenständlichen Seite die Welt als Wertewelt erschlossen: als eine Welt des Angenehmen und Unangenehmen, des Edlen und Gemeinen, des Schönen und Häßlichen, des Guten und Schlechten, des Heiligen und Profanen; und wiederum als eine Welt des Nützlichen und Schädlichen, des Begeisternden und Abstoßenden, des Beglückenden und Beseligenden oder Bedrückenden und Niederschmetternden (die eine Reihe als Skala der objektiven Werte, die andere als Skala ihrer Bedeutungen für das ergriffene Subjekt); es wird auf der andern Seite etwas am Menschen selbst enthüllt: ein eigentümlicher Bau seiner Seele, die von den Werten in verschiedener Tiefe, verschieden heftig und nachhaltig ergriffen wird. Und analog wie im Wahrnehmungsbereich haben wir hier ein Zusammenspiel von Passivität und Aktivität, von Ergriffenwerden und Freiheit.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 68.

[141] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 81.

[142] „Bedenkt man nämlich, daß es dieselbe Wertewelt ist, der gegenüber die Individuen ihre Eigenart hervorkehren, allgemeiner ausgedrückt: daß unter denselben äußeren Umständen verschiedene Personen sich verschieden verhalten, so liegt es nahe, das auf ihre ursprüngliche Anlage zurückzuführen und sie mit der persönlichen Eigenart zusammenzubringen.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA* 8, 101.

Korespondencija između hijerarhije vrijednosti i percepcije istih od strane subjekta javlja se uvijek samo djelomično, u napetosti prema punini ispunjenja svojstvenog spoznaji. „Punoj hijerarhiji vrijednosti odgovarala bi idealna osoba koja osjeća sve vrijednosti po njihovom redu i na adekvatan način.“[143]

Empatija igra posebnu ulogu u procesu približavanja punoj hijerarhiji vrijednosti. Kontakt empatije s drugim jastvom, shvaćenim kao duhovnom osobom, omogućuje subjektu da dođe u dodir s tuđim unutarnjim svijetom i sa smislenim vezama koje vode tu unutrašnjost.[144] Tako se ostvaruje kontakt s pogledom na svijet koji je različit od vlastitog, i kao sadržaj i kao aksiološka dubina, koje mogu postati zajedničko nasljeđe.[145]

> Kao što je u izvornim vlastitim postupcima duha konstituirana vlastita osoba, tako se u postupcima proživljenim s empatijom konstituira strana osoba. Ja živim svako djelovanje nekog drugog kao djelovanje koje proizlazi iz jedne volje, a volja svojevremeno iz nekog osjećanja; time sam istovremeno dobio jedan sloj njegove osobe i niz vrijednosti, koje su za njega u načelu dostupne - područje koje zauzvrat motivira značajan način kako čekanja na moguće buduće voljne radnje i moguće buduće akcije. Jedan čin i također jedan tjelesni izraz - pogled ili osmijeh - mogu mi pružiti priliku da pogledam u jezgru osobe.[146]

Dubina koja se doživljava u viziji svijeta tuđeg jastva sposobna je otvoriti u subjektu nove dimenzije i dubine vlastite duše, do tada nepoznate.[147]

---

[143] „Dem vollen stufenreich der Werte würde die alle Werte ihrer Rangordnung gemäß und adäquat fühlende Idealperson entsprechen.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 91.

[144] „Ciò che caratterizza un Soggetto spirituale è il possedere, attraverso i suoi atti, una propria visione del mondo; ma gli atti dello spirito che portano alla formazione di tale visione non si ritrovano sommati l’uno all’altro senza alcun legame reciproco. Ogni atto scaturisce da un altro in una maniera tale che lo stesso Io fluisce dall’uno all’altro in quanto legati da un nesso significativo: la motivazione.“ Maria Concetta BOMBA, Il problema dell’empatia in Edith Stein, u: centrostudiedithstein.myblog.it/…/il problema dell'empatia (18. X. 2017.).

[145] „Community is the higher form of communality. Here, however, the subjects take each other as subjects and hold in common not only a decision, but values (perhaps in the form of bearers of values or valued things, as in families where common life and origin is valued). Community is therefore specific to spiritual beings, as only these respond to values and hence receive life-power from the objective world of meaning.“ Mette LEBECH, Edith Stein’s Philosophy of Psychology and the Humanities, 29.

[146] „Wie in den eigenen geistigen Akten die eigene, so konstituiert sich in den einfühlend erlebten Akten die fremde Person. Jede Handlung eines andern erlebe ich als hervorgehend aus einem Wollen und dies Wiederum aus einem Fühlen; damit ist mir zugleich eine Schicht seiner Person und ein Bereich prinzipiell für ihn erfahrbarer Werte gegeben, der wiederum die Erwartung künftiger möglicher Willensakte und Handlungen sinnvoll motiviert. Eine einzige Handlung und ebenso ein einziger leiblicher Ausdruck – ein Blick oder ein Lächeln – kann mir somit einen Einblick in den Kern der Person gewähren.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 91.

[147] „Le proprietà personali ci vengono date in special modo tramite i sentimenti, nei quali viviamo noi stessi come soggetti dotati di una forma peculiare rispetto agli altri. Qui si rivela la superficialità o la profondità della nostra ‘anima’, ossia dell’io che si trova in un punto più o meno profondo della nostra identità personale. Essenzialmente sono le leggi del senso a connettere la struttura del nostro io alla gerarchia dei valori. Per fare un esempio, l’altra persona per noi non è solo un dato di fatto, un oggetto che si costituisce semplicemente per la nostra coscienza; essa è nel contempo un valore in sé, che *dobbiamo*, accettare nel punto più profondo di qualsiasi altra cosa che incontriamo nella nostra vita quotidiana. Ne consegue che

d) Racionalna i iracionalna percepcija vrijednosti

U percepciji vrijednosti Edith Stein razlikuje različite elemente, koji su u biti međusobno povezani:

> Otkrivaju se bitni odnosi između hijerarhije vrijednosti,[148] dubinsko uređenje aksioloških osjećaja i raslojavanja osobe koje se u njima otkrivaju. Stoga je svaki korak naprijed u području vrijednosti istodobno osvajanje u području vlastite osobnosti. Ta povezanost omogućuje racionalnu zakonitost osjećaja, njihovo sidrenje u jastvu i odluku na ovom području o tome što je „ispravno" ili „pogrešno".[149]

U shvaćanju hijerarhije vrijednosti moramo razlikovati osjećaje koji se odnose na neku osobu od onih koji nisu osobni. Prvi su usidreni u najdubljim slojevima jastva. Kad smo ispred osobe, pred njom smo kao ispred vrijednosti koja se razlikuje od njezinog djelovanja. „Mi ne volimo osobu jer ona čini dobro, njezina vrijednost nije u činjenici da ona čini dobro (iako je možda moguće da se u tome manifestira vrijednost), nego u tome što je osoba sama po sebi vrijedna i mi je volimo 'zbog nje same'. A sposobnost ljubavi, koja se očituje u našoj ljubavi, ima korijene u jednoj drugačijoj dubini od sposobnosti procjene morala koja je proživljena u procjenjivanju djelovanja."[150] Prioritetna vrijednost stvarnosti osobe nad njezinim djelima potvrđuje i činjenica da „bol zbog gubitka neke voljene osobe nije toliko duboka kao ljubav prema toj osobi. [...] Osobna vrijednost je viša od vrijednosti njezine stvarnosti, a aksiološko osjećanje o kojem je riječ ima dublje korijene."[151]

Međutim, suočena s objektivnom hijerarhijom vrijednosti može se pojaviti subjektivna percepcija koja ne odgovara istini: „Tko je 'preplavljen' zbog gubitka svoje baštine, tj. tko je pogođen u najintimnijem dijelu svoga jastva, on osjeća 'na iracionalan

---

l'io non è chiuso nel suo solipsismo, ma si va costituendo altresì nell'ambito dei rapporti intersoggettivi." Mirjana PINEZIĆ, *Antropologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein*, 298.

[148] U kontekstu hijerarhije vrijednosti u bilješci nas se upućuje na djelo Maxa SCHELERA, *Der Formalismus in der Ethik*, Halle, 1916., 488 i sl.

[149] „Es eröffnen sich hier Wesenszusammenhänge zwischen der Rangordnung der Werte, der Tiefenordnung der Wertgefühle und der sich darin enthüllenden Schichtenordnung der Person. Somit ist jeder Vorstoß ins Reich der Werte zugleich ein Eroberungszug ins Reich der eigenen Persönlichkeit. Diese Korrelation ermöglicht eine Vernunftgesetzlichkeit der Gefühle und ihrer Verankerung im Ich und eine Entscheidung über 'richtig' und 'falsch' in diesem Gebiet." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 85.

[150] „Wir lieben eine Person nicht, weil sie Gutes tut, ihr Wert besteht nicht darin, daß sie Gutes tut (wenn er auch vielleicht daran zutage tritt), sondern sie selbst ist wertvoll und 'um ihrer selbst willen' lieben wir sie. Und die Liebesfähigkeit, die sich in unserer Liebe äußert, wurzelt in einer anderen Tiefe als die Fähigkeit moralischen Wertens, die im Werten der Tat erlebt wird." *Isto*, 86.

[151] „Der Schmerz um den Verlust einer geliebten Person ist nicht so tief wie die Liebe zu dieser Person.[…] Personale Wert auch höher als der Wert seiner Realität und das betreffende Wertfühlen wurzelt tiefer." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 86.

način' i preokreće hijerarhiju vrijednosti, odnosno, uglavnom mu nedostaje emocionalna intuicija u pogledu viših vrijednosti i nedostaju mu korelativni osobni slojevi.“[152]

Govoreći o nedostatku emocionalne intuicije u pogledu viših vrijednosti i o odsutnosti korelativnih osobnih slojeva, Edith Stein subjektivnim nedostacima pripisuje razlog pogrešne procjene aksiologije: „Mogu osjetiti neku višu vrijednost s manje intenziteta od neke manje vrijednosti i stoga biti u iskušenju da ostvarim niže vrijednosti umjesto one više. Kažem 'iskušena' budući da je u tom slučaju povrijeđena zakonitost razuma.“[153]

Nemogućnost da se prepozna hijerarhiju vrijednosti i dubine slojeva duše za koje su zainteresirane je u korelaciji s iskustvom koje je doživio subjekt. „Tko nikada nije susreo osobu vrijednu ljubavi ili mržnje, nikada neće moći proživjeti dubinu u kojoj su ukorijenjene ljubav i mržnja.“[154] Edith Stein također govori o mogućnosti da se neki osjećaj pojavi s prejakim intenzitetom i predugo traje u usporedbi s mjerom psihičkih sila dostupnih subjektu i uzrokuje, kao patološku posljedicu, psihički kolaps.[155] Pred takvim disfunkcijama koje se iz različitih razloga javljaju u percepciji stvarnosti, osobna odgovornost za rast prema ispravnoj percepciji vrijednosti ipak ne nestaje.

e) Odgovornost za percepciju i ostvarenje vrijednosti

Odgovornost subjekta u shvaćanju vrijednosti tiče se namjernog upućivanja ili neupućivanja prema toj vrijednosti. Vezano za shvaćanje vrijednosti je ostvarenje iste jer ne samo shvaćanje vrijednosti, nego i njezino ostvarenje jest vrijednost.[156]

Osjećaji izazvani susretom s objektima i njihovom unutarnjom vrijednošću iznutra zahvaćaju subjekt, ali odgovor na tu zahvaćenost još uvijek čeka slobodnu odluku osobe. Suočavamo se s jednom igrom pasivnosti i aktivnosti.

---

[152] „Wen der Verlust seines Vermögens 'überwältigt', d. h. im Kernpunkt seines Ich trifft, der fühlt 'unvernünftig', er verkehrt die Rangordnung der Werte oder es fehlt ihm überhaupt die fühlende Einsicht in die höheren Werte und es fehlen ihm die korrelativen personalen Schichten.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 85.

[153] „Ich kann ferner einen hohen Wert weniger intensiv fühlen als einen niederen und dadurch verleitet werden, den niederen statt den höheren zu realisieren. 'Verleitet' – darin liegt, daß hier die Vernunftgesetzlichkeit verletzt wird.“ *Isto*, 88. „La Stein sottolinea che questa dipendenza della persona dalle leggi della ragione, rivela che essa si distingue da quella parte dell’anima, (psiche), soggetta invece alle leggi della natura. Se sentiamo, per es., un valore più alto meno intensamente di un valore più basso, ciò non si può comprendere razionalmente, ma solo spiegare mediante la causalità a cui è soggetta la dimensione psico-fisica dell’essere umano.“ Marina Pia PELLEGRINO, Il problema dell’empatia. Guida alla lettura dei testi di Edith Stein, 31.

[154] „Wer niemals einer liebens- oder hassenswerten Person begegnet, der mag die Tiefen, in denen Liebe und Haß wurzelt, nie erleben.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA 5*, 93.

[155] Usp. *Isto*, 89.

[156] Usp. *Isto*, 87.

> Mogu prianjati uz njih (uz vrijednosti) ili ne, mogu to učiniti u jednom ili drugom mogućem smjeru. Međutim, čak i unutarnja zahvaćenost nudi slobodi jedno polazište; mogu se predati radosti koja se javlja u meni, mogu joj dopustiti da djeluje, mogu se zatvoriti pred njom i potisnuti je, ne dati joj prostora. Konačno, treći aspekt: vrijednosti ne motiviraju samo napredak u području spoznaje, niti samo određeni emocionalni odgovor. One su motivi u jednom novom smislu, one zahtijevaju određeno mišljenje i odgovarajuće djelovanje.[157]

Sljedeći primjer s jasnoćom sažima prijelaze koji iz posvješćivanja vode subjekt k odluci volje, sa sljedećim djelovanjem: „Ljepota zahtijeva da joj se iznutra otvaram, da dopustim da ona odredi moju unutrašnjost i sve dok se ne uspostavi kontakt, sve dok joj dugujem odgovor, ona mi se neće sasvim otkriti, namjera, koja je svojstvena čistom posvješćivanju, ostaje neispunjena.“[158]

Pokazuje se da je u posvješćivanju već prisutna namjera, jedan poziv na otvaranje vrijednosti. U primjeru koji smo upravo naveli postoji čin prihvaćanja ljepote u vlastitu unutrašnjost. Ovdje stojimo pred slobodom: osoba može prionuti ili ne prionuti uz taj poziv. Ispunjenje se odvija adhezijom. U protivnom, ono nije potpuno, jer namjera ne doseže svoje ispunjenje.

Sama spoznaja je također u sebi vrijednost. Napetost prema ispunjavanju je u ovom slučaju prisutna u obliku „žeđi“: „Ne samo stečena spoznaja, već (možda čak i u većoj mjeri) i ona što još nije ostvarena se osjeća kao vrijednost, a to osjećanje vrijednosti je izvor svih težnji za spoznajom, 'pokretač' svake kognitivne volje.“[159] Spoznaja koja još nije dostignuta gura osobu prema obzorima koji su pred njom kao objekti koje tek treba steći.

Autorica prepoznaje da se u unutrašnjosti duše odvijaju dinamike između vrijednosti različitih po predznaku i po dubini. „Blago ogorčenje može me, pomicanjem

---

[157] „Ich kann dem Folge leisten oder nicht, kann es in der einen oder andern von verschiedenen möglichen Richtungen tun. Es ist aber auch das innere Ergriffenwerden etwas, was der Freiheit einen Angriffspunkt bietet: Ich kann mich einer Freude, die in mir aufsteigt, hingeben, kann ihr gestatten sich auszuwirken, und ich kann mich ihr versagen, sie unterbinden, ihr keinen Raum lassen. Und schließlich noch ein Drittes: Werte motivieren nicht nur ein Fortschreiten im Erkenntniszusammenhang, auch nicht nur eine bestimmte gefühlsmäßige Antwort, sie sind Motive noch in einem neuen Sinn, sie fordern eine bestimmte Willensstellungnahme und ein entsprechendes Handeln.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 68.

[158] „Die Schönheit dagegen verlangt, daß ich mich ihr innerlich öffne, mein Inneres durch sie bestimmen lasse, und solange dieser Kontakt nicht hergestellt ist, solange ich ihr die Antwort schuldig bleibe, die sie fordert, enthüllt sie sich mir nicht ganz, bleibt die Intention, die der bloßen Kenntnisnahme einwohnt, unerfüllt.“ Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u:*ESGA 6*, 114.

[159] „Nicht nur die gewonnene, sondern (vielleicht noch in weiterem Umfange) die noch nicht realisierte Erkenntnis ist als Wert gefühlt, und dieses Wertfühlen ist die Quelle alles Erkenntnisstrebens, die 'Triebfeder' alles Erkenntniswollens.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 90.

iz perifernog sloja, 'svesrdno' ispuniti, ali također može naletjeti na duboku radost koja ga sprječava da napreduje dalje prema centru, a sada, počevši od središta i koračajući pobjednički prema periferiji, ispunjava sve slojeve koji se preklapaju.“[160]

Edith Stein o tome govori kao o jednoj određenoj dinamici u unutrašnjosti duše. Odgovornost subjekta pred tim unutarnjim dinamikama leži u stavljanju vlastitog ja u dubinu. Vitalizacija dubine duše je od velikog značenja

> ako se oprečna stanja bore u duši za dominaciju, tada pobjeda jednog od njih ovisi o njihovoj izvornoj dubini. Unutar jedne razine jednostavno prevlada jači osjećaj. Međutim, u različitim točkama podrijetla, istina je da se najdublji osjećaj nikad ne može svladati jednako snažnim, ali manje dubokim osjećajem: dopušta da ga se gurne samo u pozadinu, gdje se, naravno, može postupno ugasiti, ako u njega ne doteknu nove snage. Postoje uvjeti takvog nasilja da se oni mogu prevladati samo probijanjem novog dubinskog sloja.[161]

Slobodno se krećući prema dubokim vrijednostima, osoba im dopušta da djeluju, uređujući unutrašnjost prema zakonitosti razuma.

2.5.3. Karakter i njegovo formiranje

> Što je duša, primili smo iz unutarnjeg iskustva: Ona je naše unutrašnje u najsvojstvenijem smislu; ono, što je ispunjeno bolju i radošću, što se ljuti zbog nepravde i oduševljava za jedan plemeniti čin; što se otvara s ljubavlju i povjerenjem prema drugoj duši ili joj uskraćuje pristup; ono što ne samo intelektualno shvaća i cijeni ljepotu i dobro, vjernost i svetost (sve ono što se naziva „vrijednošću“), nego ih prima u sebe i „živi“ od njih, postajući tako bogata, široka i duboka.[162]

Osoba koja dolazi u dodir sa stvarnošću, koja joj se otvara i prima je u sebe od nje raste. Ali u kojem smislu se događa ta unutarnja preobrazba? Koje će se dimenzije osobe

---

[160] „Ein leichter Groll kann von einer peripheren Schicht ausgehend mich 'ganz und gar' erfüllen, kann aber auch auf eine tiefe Freude treffen, die ihm ein weiteres Vordringen zum Zentrum verwehrt und nun ihrerseits vom Zentrum nach der Peripherie siegreich fortschreitend, alle übergelagerten Schichten erfüllt.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA* 5, 87.

[161] „Wenn in der Seele widersprechende Zuständlichkeiten um die Herrschaft kämpfen, so hängt es mit von ihrer ursprünglichen Tiefenlage ab, welche den Sieg davonträgt. Innerhalb einer Schicht überwiegt einfach das stärkere Gefühl. Bei verschiedener Ursprungsstelle aber gilt, daß das tiefere Gefühl niemals durch ein noch so starkes von geringerer Tiefe überwunden werden kann: nur in den Hintergrund läßt es sich drängen, wo es dann freilich, wenn ihm keine neuen Kräfte zuströmen, allmählich erlöschen kann. Es gibt Zuständlichkeiten von solcher Gewalt, daß sie nur durch den Durchbruch einer neuen Tiefenschicht überwunden werden können.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA* 8, 104.

[162] „Was die Seele ist, dazu haben wir von der inneren Erfahrung her Zugang gewonnen: Sie ist unser Inneres im eigentlichsten Sinn; das, was erfüllt ist von Leid und Freude, was sich empört über eine Ungerechtigkeit und begeistert für eine edle Tat; was sich einer andern Seele liebend und vertrauend öffnet oder ihr den Zugang wehrt; das, was Schönheit und Güte, Treue und Heiligkeit (alles, was man 'Werte' nennt) nicht nur intellektuell erfaßt und hochschätzt, sondern in sich aufnimmt und davon 'lebt', dadurch reich und weit und tief wird.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 85.

dotaknuti i kako? Edith Stein tvrdi da duša strukturno nema mogućnosti razvoja jer je to precizna danost. Ona ima svoju osobitost koja daje identitet osobi. Duša, međutim, ima mogućnost postizanja rasta i sazrijevanja: „Ako moramo odustati od razmišljanja o 'razvoju' duše, o formiranju i preobrazbi kvaliteta duše prema prirodi psihičke sposobnosti, ne smijemo se odreći misli o rastu i sazrijevanju duše koja je potpuno drugačija od tog razvoja.“[163] Ovdje se ne radi o mogućoj kvalitativnoj transformaciji duše, već o mogućem buđenju latentne stratifikacije u njoj, čije dubine, iako postojeće, sam subjekt može zanemariti i nepoznavati.[164]

> Nije sve ono što ona (duša) jest po prirodi, na djelu je od početka njenog postojanja, zbog činjenice da se ona u svom životu progresivno aktualizira, u različitim trenucima i fazama svoga postojanja, svaki put nešto od nje postaje aktualno, u nekim trenucima uzvišenijeg stanja duha više nego u svakodnevnom životu, ali nikada u cijelosti. Ona uvijek doživljava sebe kao nešto što nadilazi ono što je na djelu u trenutku, što nadilazi sve ono što postaje aktualno tijekom cijelog njezinog zemaljskog postojanja. Iz tog razloga u njezinom biću ostaje nešto nejasno, teško, vezano i kruto - u usporedbi s „čistim duhovima“ - iako je, u usporedbi s tvari, svijetla, laka, slobodna i pokretna. Možda se ta posebnost njezina duhovnog bića može razumjeti počevši od činjenice da je ukorijenjena u tjelesno-živućem organizmu.[165]

To doživljavanje subjekta kao nečega što nadilazi ono što je trenutno na djelu, gura ga prema novom rastu. Kroz intervenciju na razini karaktera, ona ima mogućnost poduzeti

---

[163] „Wenn wir den Gedanken einer 'Entwicklung' der Seele, einer Aus- und Umbildung seelischer Eigenschaften nach Art der psychischen Vermögen ablehnen müssen, so gibt es doch ein von solcher Entwicklung durchaus zu scheidendes Wachsen und Reifen der Seele.“ Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u: *ESGA 6*, 163.

[164] O tome ovako govori Ales Bello: „La distinzione fra sviluppo dell'anima e maturazione appare particolarmente significativa per comprendere il risveglio o la latenza dell'anima e i diversi livelli di profondità alla quale può vivere, la sua possibilità di essere assorbita dai vissuti periferici o di entrare nelle profondità; si vedrà a questo proposito come l’immagine del castello interiore proposta da Teresa d'Avila esprima validamente tale dinamica. Tuttavia il rimanere alla superficie dei vissuti non è sentito come una mancanza perché l'essere umano non conosce le sue profondità personali, tale conoscenza è possibile solo se l'io scende nelle profondità. Riappare a questo punto il ruolo importante e insostituibile dell'io che esplora questo 'centro', 'questo luogo originario interiore'.“ Angela ALES BELLO, La questione del soggetto umano*,* 8.

[165] „Sie nicht vom Beginn ihres Daseins an alles, was sie von Natur aus ist, aktuell ist, daß sie sich in der Zeit ihres Lebens mehr und mehr zur Aktualität entfaltet; daß in den verschiedenen Momenten und Zeitabschnitten ihres Daseins jeweils etwas von ihr aktuell ist, in manchen Augenblicken hochgesteigerten Seins mehr als gewöhnlich, aber niemals alles. Sie erfährt sich selbst immer als etwas über das augenblicklich Aktuelle, ja über alles, was während ihres ganzen irdischen Daseins aktuell wird, Hinausreichendes. Dadurch haftet ihrem Sein etwas von Dunkelheit, Schwere, Gebundenheit und Starrheit an – im Vergleich zu den 'reinen' Geistern –, obwohl sie im Vergleich zur Materie licht, leicht, frei und beweglich ist. Vielleicht läßt sich diese Eigentümlichkeit ihres geistigen Seins daraus begreifen, daß sie in den leiblichen Organismus hineingewurzelt ist.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 85.

put otkrivanja vlastite duše, jer „na području karaktera postoji mogućnost 'samoobrazovanja'.“[166] Težina koja obavija dušu ostaje prisutna, jer karakter, zamišljen kao sastavljen od niza sposobnosti koje imaju ograničenu moć, ne dopušta univerzalno obrazovanje. „Neograničena 'otvorenost' objektu-svijetu je izvan dosega evolutivnih osobina.“[167]

Autorica prepoznaje „individualnu posebnost“ koja dolazi do izražaja u razvoju karaktera. To je jednostavna kvaliteta koja ostavlja svoj trag na cijelom karakteru i objedinjuje osobu. Jedinstvo proizlazi iz jedne zakonske povezanosti, iz jednog odabira obilježja i stanja mogućih u jednoj objedinjenoj osobnosti. Nisu sve moguće osobine i moguće kombinacije osobina sposobne prihvatiti tu pojedinačnu boju.[168]

Što se tiče rasta vlastite duše,[169] Edith Stein prepoznaje preciznu odgovornost subjekta. Istina je da „ne mogu na bilo koji način nabaviti ono što mi je 'po prirodi' uskraćeno i stoga nemam nikakvu odgovornost: ultra posse nemo obligatur. Ovaj zakon ima samo jednu iznimku, odnosno postoji područje koje ne poznaje nikakvu 'ultra posse': područje volje.“[170]

Evo, dakle, odgovornost osobe se odnosi na poziciju koju ja preuzima, koji može ostati na površini ili krenuti prema dubinama, gdje vrijednosti probuđuju dublje slojeve duše i gdje se ja doista osjeća „kod kuće“.

> Jastvo ima svoje vlastito mjesto u duši, ali može biti i na drugim mjestima i činjenica je njegove slobode biti na jednom ili drugom mjestu. I gdje se nalazi ima svoju važnost za konfiguraciju duše. Onaj tko živi uglavnom ili isključivo na površini ne posjeduje ono što pripada najdubljim slojevima. Oni su prisutni, ali nisu aktualizirani, ne kako bi mogli ili bi trebali biti. Osoba se ne posjeduje, u smislu da u potpunosti upravlja sobom, i ne živi svoj život u punini. Ona nije u stanju prihvatiti što joj dolazi izvana, kao što dolikuje; postoje

[166] „So besteht auch im Bereich des Charakters die Möglichkeit der 'Selbsterziehung'.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA* 8, 99.
[167] „Eine unbegrenzte 'Offenheit' für die Objektwelt sprengt den Rahmen der sich entwickelnden Eigenschaft.“ *Isto*, 100.
[168] Usp. *Isto*.
[169] „L’azione volontaria blocca in qualche modo la causalità, per tale motivo nella vita dell’essere umano vi entrano una molteplicità di aspetti che non consentono una determinazione esatta della vita psichica. A determinarla non è solo la storia della sua vita o la situazione presente, ma un *nucleo della personalità* che condiziona e rende impossibile prevedere la vita psichica. Allora per poter determinare un’attività futura è sempre necessario fare i conti con la volontà che non può essere dedotta né dalla forza vitale né dai motivi. Infatti, quand’anche fosse possibile prevedere un’azione futura c’è sempre la possibilità che un proposito volontario faccia saltare qualsiasi previsione e calcolo umano.“ Anna Maria PEZZELLA, *L’antropologia filosofica di Edith Stein. Indagine fenomenologica della persona umana*, 46.
[170] „Denn was mir 'von Natur' versagt ist, das kann ich mir auf keine Weise verschaffen und dafür trage ich auch keine Verantwortung: ultra posse nemo obligatur. Dieses Gesetz hat nur eine Ausnahme, oder vielmehr es gibt ein Gebiet, das kein 'ultra posse' kennt: den Bereich des Willens.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 99.

stvari koje se primaju samo ako se krene s određene dubine i samo od tamo mogu primiti odgovarajući odgovor. Sve dok ne prodre u dubinu, nije u stanju suočiti se s onim što se u njoj događa i što ne može živjeti do danas. „Tražiti samu sebe“, spustiti se u vlastitu dubinu, odavde razumjeti sebe kao cjelinu i posjedovati sebe u smislu upravljanja sobom je, međutim, pitanje slobode. Stoga je krivnja osobe ako duša ne dosegne puninu svoga bića i njezine forme.[171]

Stečena znanja o iskustvima svijesti i konstituiranju stvarnosti za subjekt ovdje se mogu primijeniti na formiranje karaktera. U ovom slučaju stvarnost koja se mora konstituirati jest sam subjekt. „U mjeri u kojoj je formiranje karaktera prijevod iz potencijalnog u uobičajeno, može se reći s određenim razlogom da osoba samu sebe oblikuje 'formiranjem svog karaktera'.“[172]

Za planirano formiranje karaktera (u smislu slobodnog samooblikovanja) nužne su dvije pretpostavke: „poznavanje univerzalne biti osobe i jednog određenog cilja (ideal karaktera). Motive za takav postupak sa samima sobom - ako zanemarimo prije svega utjecaje osobnog okruženja, tradicije, obrazovanja, itd. – treba tražiti u tome kako osoba 'osjeća samu sebe'.“[173] Odgovornost osobe za vlastitu formaciju sastoji se u intencionalnosti čina usmjeravanja pogleda „prema“, u ovom slučaju prema dubini vlastitog bića.

Riječi Edith Stein o mogućem razvijanju vlastitog bića kroz formaciju, razlike između onoga što se može formirati i onoga što se ne može, opis načina na koji se biće može razvijati i mogućeg smjera, izražavaju njezinu sposobnost razlikovanja i razumijevanja, preciznog opisa unutrašnjosti osobe, vjerna svojoj nepristranoj i

[171] „Das Ich hat seine eigentliche Stelle in der Seele, aber es kann an andern Orten sein, und es ist Sache seiner Freiheit, da oder dort zu sein. Und, wo es jeweils ist, das hat Bedeutung für die Gestalt der Seele. Wer vorwiegend oder ausschließlich an der Oberfläche lebt, der ist der tieferen Schichten nicht habhaft. Sie sind vorhanden, aber dort nicht aktualisiert, nicht so aktualisiert, wie sie es sein könnten und sollten. Die Person hat sich nicht ganz in der Hand und lebt nicht ihr volles Leben; sie ist nicht imstande, das, was von außen an sie herantritt, so entgegenzunehmen, wie es ihm zukommt: Es gibt Dinge, die nur von einer gewissen Tiefe her entgegengenommen werden und nur von dort her die entsprechende Antwort erlangen können. Und sie ist nicht imstande, sich mit dem, was in der Tiefe vor sich geht, sich aber nicht aktuell ausleben kann, auseinanderzusetzen, solange sie sich nicht in die Tiefe begibt. Es ist aber Sache der Freiheit, 'sich selbst zu suchen', in die eigene Tiefe zu steigen, sich von da aus als Ganzes zu fassen und in die Hand zu nehmen. Darum ist es die Schuld der Person, wenn die Seele nicht zum vollen Sein und zur Vollgestalt gelangt.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 72.

[172] „Sofern Charakterbildung Überführung von Potentiellem zu Habituellem ist, kann man mit einem gewissen Recht sagen, daß die Person sich selbst gestaltet, indem sie 'ihren Charakter bildet'.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 100.

[173] „Planmäßige 'Charakterbildung' (im Sinne freier Selbstgestaltung) hat Erkenntnis des allgemeinen Wesens der Person und eine bestimmte Zielstellung (ein 'Charakterideal') zur Voraussetzung. Die Motive zu einem solchen Verfahren mit sich selbst, sind – wenn wir von Einflüssen der personalen Umwelt, Tradition, Erziehung etc. zunächst absehen – darin zu suchen, wie die Person 'sich selbst fühlt'.“ *Isto*, 59.

strastvenoj potrazi za istinom. Između istovremene prisutnosti uzročnosti i intencionalnosti, između prirode i duha, pojavljuje se jedna delikatna, ali stvarna ravnoteža, gdje sloboda osobe pronalazi mjesto. Kroz te specifikacije autorica nam omogućuje da shvatimo stupanj odgovornosti subjekta u odnosu na sebe, odgovornost koja nije beskonačna, ali niti nepostojeća. Naprotiv, ona je konkretna, stvarna, određena, ograničena i moguće ju je živjeti.

2.5.4. Autentičnost ličnosti

Iz spisa Edith Stein dolazi na vidjelo briga da se razvijanje osobnog bića kreće prema autentičnoj realizaciji osobe, koju treba smatrati primarnom vrijednošću. Vrijednost kojoj je osoba pozvana otvoriti joj se, u ovom slučaju je njezino vlastito autentično biće. „Ono što kvalificira ljudsku dušu - ne kao dušu općenito, pa čak ni kao ljudsku dušu općenito, nego kao tu ljudsku dušu - i iz nje zrači kao osobiti dah, naravno, blisko je povezano s onim što je ranije okarakterizirano kao 'jezgra osobe'.“[174]

Kako ćemo imati priliku produbiti govoreći o jezgri, na njoj počiva svaka autentična formacija i osobni razvoj. Kada se taj centar ignorira ili ušutka, formiranje karaktera može natjerati osobu da preuzme ponašanja koja su joj strana i koja preusmjeravaju njezin autentičan razvoj.[175] Edith Stein ukazuje na to krajnje i temeljno središte koje je izvor individualnog života i svakog autentičnog osobnog razvoja, koristeći također termin *duša duše*. Formacija je stoga zamišljena kao samootkrivenje bića, njegova vidljiva manifestacija.[176] Ponašanja izazvana izvana ili iz jednog vanjskog razumijevanja sebe, sukobit će se s tom vizijom. Ona zapravo ne oblikuju osobu nego je deformiraju. Izražajni fenomeni čine ovu nepodudarnost prepoznatljivom: „Izražajni fenomeni mogu se proizvesti i, kroz jednu tvrdokornu simulaciju, u tijelo se upisuju trajne osobine kojima ništa unutarnje ne odgovara. Stoga tijelo može postati u većoj ili manjoj mjeri jedna maska koja pokriva unutrašnjost umjesto da je manifestira.“[177]

---

[174] „Das, was die Menschenseele qualifiziert – nicht als Seele überhaupt, auch nicht als Menschenseele überhaupt, sondern als dieses Menschen Seele – und als eigentümlicher Hauch von ihr ausströmt, berührt sich offenbar nahe mit dem, was wir früher als 'Kern der Person' gekennzeichnet haben.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt, ESGA 10*, 141. O jezgri osobe govorit ćemo uskoro.

[175] „Se l’anima viene messa tra parentesi, per qualsiasi situazione scaturente dalla vita, non c’è più nell’individuo quel qualcosa che lo fa essere unicamente se stesso e non altri. Non vi sarà né originalità, né purezza ma solo falsità, sebbene tali situazioni non siano irreversibili perché quando l’anima si riappropria della vita ne trae beneficio anche la psiche.“ Anna Maria PEZZELLA, *L’antropologia Filosofica di Edith Stein. Indagine fenomenologica della persona umana*, 71.

[176] Usp. Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 142.155.

[177] „Und es können Ausdrucksphänomene hervorgebracht und, indem sie beharrlich zur Schau getragen werden, dem Leibe dauernde Züge aufgeprägt werden, denen nichts Inneres entspricht. So kann der Leib

Nešto slično se događa i kada su prihvaćena moralna načela sakrila od osobe vlastitu unutrašnjost, stvarajući u njoj nešto poput druge prirode, koja ne odgovara istini. Osoba može vratiti u posjed svoju pravu prirodu ako iz unutrašnjosti krene jedan dublji osjećaj, sposoban otkriti istinu duše: „Tko je odgojen prema 'moralnim načelima' i djeluje u skladu s njima, kada god okrene pogled 'prema samome sebi' rado će primijetiti 'čestitog čovjeka', dok jednog dana u akciji koja izbija iz nutrine neće doživjeti samoga sebe kao nekog drugog potpuno drugačijeg od onoga što je do tada vjerovao da jest.“[178]

Ovi primjeri otkrivaju osjetljivost Edith Stein na istinu stvari, u ovom slučaju na istinu svake pojedinačne duše, pozornost prema mogućnosti autentičnog otkrivanja i razvoja osobe, kako bi mogla ostvariti poziv usađen u njezinom biću.

2.5.5. Jezgra osobe

Jezgra osobe je temelj njezinog aktualnog života, ona je stvarna.[179]

Sada se dotičemo aspekta koji, prema Edith Stein, na najosnovniji način utječe na život pojedinca. Već u svom prvom radu o empatiji, autorici je jasna uloga duše kao mjesta razmjene između vanjskog i unutrašnjeg svijeta. Ona ima na umu važnost vanjskih okolnosti za razvijanje duše, ali ima i jasnu granicu vanjskog utjecaja na nju jer jedinstvenost strukture duše nikada ne može nestati.

> Otkrili smo da duša sa svojim iskustvima i svim njenim svojstvima ovisi o različitim okolnostima; i na nju mogu utjecati s različitih strana, kao što i kvaliteta vlastitog tijela utječe na nju; konačno, dakle, sama duša je uključena u cijeli odnos između fizičke i psihičke stvarnosti. Pojedinac se razvija zajedno u svim svojim svojstvima pod stalnim djelovanjem sličnih utjecaja. Taj je čovjek takav jer je bio uvjetovan tim i tim utjecajima i jer bi se u različitim okolnostima razvio drugačije; njegova „priroda“ ima u sebi nešto empirijski slučajno i možemo zamisliti da se ona može transformirati na više načina. Međutim, ta varijabilnost nije neograničena i tamo se susrećemo s preprekama. Ne samo

mehr oder minder zu einer Maske werden, die das Innere verhüllt, statt es zu offenbaren.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie, ESGA 8*, 107.

[178] „Der in 'moralischen Grundsätzen' Erzogene und nach ihnen Handelnde wird, wenn er seine Blicke 'in sich' kehrt, mit Wohlgefallen einen 'tugendhaften' Menschen wahrnehmen. Bis er eines Tages in einer tief aus seinem Innern hervorbrechenden Handlung sich als einen ganz anders Gearteten erlebt, als er bisher zu sein glaubte.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA 5*, 93.

[179] „Der Kern der Person ist die Grundlage für ihr aktuelles Leben, er ist wirklich.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, ESGA 10, 106.

da se mora očuvati kategorijalna struktura duše, već čak i unutar njenog individualnog oblika susrećemo nepromjenjivu jezgru: osobnu strukturu.[180]

To se odnosi na element duše na kojem se temelji individualnost svakog subjekta: „jezgra“ (*Kern*).[181] Upravo taj element u strukturi osobe čini je jedinstvenom, potpuno

[180] „Wir fanden die Seele, ihre Erlebnisse und alle ihre Beschaffenheiten abhängig von allerhand Umständen, beeinflußbar durcheinander sowie durch die Zustände und die Beschaffenheit des Leibes, schließlich eingegliedert in den ganzen Zusammenhang der physischen und psychischen Wirklichkeit. Unter der ständigen Einwirkung solcher Einflüsse entwickelt sich das Individuum mit allen seinen Beschaffenheiten. Dieser Mensch ist so beschaffen, weil er den und den Einflüssen ausgesetzt war; unter anderen Umständen hätte er sich anders entwickelt, seine 'Natur' hat etwas empirisch Zufälliges, man kann sie sich mannigfach abgewandelt denken. Aber diese Variabilität ist keine unbegrenzte, wir stoßen dabei auf Schranken. Nicht nur, daß die kategoriale Struktur der Seele als Seele erhalten bleiben muß, auch innerhalb ihrer individuellen Gestalt treffen wir auf einen unwandelbaren Kern: die personale Struktur.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA 5*, 92.

[181] Donosimo odlomak koji izražava središnju i složenu ulogu jezgre u razvoju osobe, u dubokim vezama sa svim njezinim dimenzijama: „Izvorna predispozicija karaktera razlikuje se od svih drugih sklonosti osobe činjenicom da njoj pripada kvalitativno neumanjivi ultimativni trenutak koji je potpuno prožimlje, što daje karakteru unutrašnje jedinstvo i razlikuje ga od svih drugih. To je bit osobe koja se ne razvija, ali se pokazuje samo tijekom razvoja karaktera, u kojem se manifestiraju individualne kvalitete i pokazuje se potpuno ili samo djelomično prema povoljnim ili nepovoljnim okolnostima; to je identična jezgra koja se nalazi u svim njezinim mogućim evolucijskim procesima i u ishodima razvoja - određenim vanjskim odnosima - i definira opseg tih mogućnosti. Budući da za jednu osobu nije moguć neki bilo kakav evolucijski proces, njezina 'bit' ili 'jezgra' ograničava njezinu sposobnost promjene. Pozitivna različitost, koju ova jezgra posjeduje u vlastitoj kvaliteti, čini je više od sposobnosti za određena djela, pukog spremnika za nešto objektivno, kao vrijedi za druge predispozicije. To je nešto što je određeno u sebi i razlikuje ono djelo koje dolazi od njega kao iskustvo vlastito toj osobi i nikomu drugomu. Ona također daje svoj pečat predmetnom području koje otvara osobi: svijetu vrijednosti. Estetska osjetljivost je karakterna crta osobe, koja je zajednička s mnogim drugima. I to su iste objektivne vrijednosti koje su dane svima njima. Međutim, unatoč tome, svaka ima jedan 'potpuno osobni odnos' s estetskim vrijednostima, njezino mjesto uživanja razlikuje se od onoga drugih, a umjetničko djelo samo po sebi znači nešto drugačije za svakoga, osim što je njegova objektivna vrijednost dostupna svima, tu je i određena 'individualna' vrijednost za svakoga. Postoje djela čija je vrijednost 'neupitna' i nad čijim hijerarhijskim redom vlada univerzalno slaganje; onima koji nemaju nikakvu 'osjetljivosti' prema njima, neće se priznati taj umjetnički senzibilitet za dotično područje. Međutim, neću se pretvarati da mijenjam svoje 'preferencije' za ovo ili ono djelo u korist bilo kojeg drugog, budući da se ta prednost temelji na činjenici da ovaj rad ima nešto za reći samo meni, temelji se na konačnom dogovoru i tajni između mene i toga. Postoji apsolutno individualna veza između osobe i svake vrijednosti koja joj je dostupna.“ („Die ursprüngliche Anlage des Charakters zeichnet sich vor allen anderen Anlagen der Person dadurch aus, daß ihr ein letztes unauflösbares qualitatives Moment innewohnt, das sie ganz durchtränkt, das dem Charakter innere Einheit gibt und seine Unterschiedenheit von allen anderen ausmacht. Sie ist das Wesen der Person, das sich nicht entwickelt, sondern nur im Laufe der Charakterentwicklung entfaltet, in die einzelnen Eigenschaften auseinanderlegt und je nach der Gunst oder Ungunst der Verhältnisse ganz oder nur teilweise aufblüht, der identische Kern, der sich in allen ihren – durch die äußeren Verhältnisse bedingten – möglichen Entwicklungsgängen und Entwicklungsergebnissen findet und den Bereich dieser Möglichkeiten abgrenzt. Denn nicht jeder beliebige Entwicklungsgang ist für eine Person möglich, ihr 'Wesen' oder 'Kern' setzt ihrer Wandlungsfähigkeit Schranken. Die positive Auszeichnung, die dieser Kern in der ihm eigenen Qualität hat, macht ihn zu mehr als einer Fähigkeit zu bestimmten Akten, einer bloßen Aufnahmestelle für etwas Objektives, wie es die anderen seelischen Anlagen sind. Er ist ein in sich Bestimmtes und stempelt jeden aus ihm entspringenden Akt als Erlebnis eben dieser und keiner anderen Person. Er verleiht seine Prägung aber auch dem Objektbereich, das er der Person erschließt: der Welt der Werte. Ästhetische Empfänglichkeit ist ein Charakterzug der Person, die sie mit so und so vielen anderen gemein hat. Und es sind dieselben objektiven Werte, die ihnen allen zur Gegebenheit kommen. Unbeschadet dessen hat aber jede ihr 'ganz persönliches Verhältnis' zu den ästhetischen Werten, ihren von jeder anderen verschiedenen Ort des Genießens, und dasselbe Kunstwerk bedeutet für jede etwas anderes, es hat außer seinem allen zugänglichen objektiven noch für jeden einen besonderen 'individuellen' Wert. Es gibt Werte, deren Wert 'unbestritten' ist und über deren Rangordnung auch im allgemeinen Einigkeit herrscht; wer keinen 'Sinn' für sie hat, dem spricht man

osobitom u svom biću i u vlastitom djelovanju.[182] Ova osobitost je prisutna i očituje se kao precizna nijansa boje koja prožima sve u osobi. „Jezgra osobe, koja se razvija u karakteru, prožeta je tom individualnom bojom i čini nerazdvojivo jedinstvo karaktera. Istodobno, ona je utisnuta u vanjski izgled osobe, daje oblik njezinom živom tijelu (preko kojeg postaje 'izraz') pokazujući se u njezinoj duši na čist i ne miješan način.“[183]

Jezgra podupire i uspostavlja mogućnost razvoja karaktera. Edith Stein je definira kao onu „izvornu predispoziciju karaktera“ koja u potpunosti prožimlje osobu kako bi karakteru dala unutarnje jedinstvo i što ga razlikuje od svih drugih. Ona je odlučujuća za način na koji duša prihvaća u sebi svijet vrijednosti koje su joj dostupne i za način na koji daje svoje boje odgovarajućim duhovnim činima.[184] U susretu s vrijednošću koju drugi subjekt predstavlja, posebnost jezgre pojavljuje se osobito: „Ako i kako volim nekoga temelji se na tome kako se njegova osobitost dotiče moje, i to je nešto jedinstveno poput ove osobitosti.“[185]

Čini nam se da se iz tih riječi ponovno pojavljuje sposobnost razlikovanja i uspoređivanja Edith Stein, koja prati čitatelja u dubinu do razumijevanja bitne važnosti individualnosti kao dimenzije osobe. Samo u njoj se može ostvariti univerzalni poziv na pripadnost čovječanstvu i na biti muškarac/žena. Ljudski život, u svojoj jedinstvenosti i neponovljivosti, pojavljuje se u „tijelu i kostima“ samo u konkretnom pojedincu. Dubina definicija koje osvjetljavaju aspekt individualnosti jezgre tjera nas da shvatimo da smo suočeni sa središnjom točkom interesa Edith Stein, interesa koji će biti potpuno opravdan

jedes Kunstverständnis auf dem betreffenden Gebiet ab. Aber meine besondere 'Vorliebe' für dieses oder jenes Werk werde ich keinem andern zumuten, denn sie beruht ja auf dem, was es nur mir zu sagen hat, auf einem letzten geheimen Einverständnis zwischen mir und ihm. Eine solche schlechthin individuelle Beziehung besteht zwischen der Person und jedem ihr zugänglichen Werte.“) Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie, ESGA* 8, 102.

[182] Edith Stein „giunge ad individuare un nucleo della personalità, nel quale risiede 'quella consistenza immutabile del suo essere che non è il risultato dello sviluppo, ma che al contrario impone allo sviluppo stesso un certo andamento'. Il nucleo, essendo il momento unitario dell'essere umano, ha una connotazione psichica e una spirituale, in corrispondenza con le due dimensioni fondamentali dalle quali l'essere umano stesso è costituito. Scrive E. Stein che la vita spirituale di un individuo è determinata dalla singolarità di questo nucleo, tuttavia il nucleo è qualcosa di nuovo rispetto alla stessa vita spirituale e neppure una conoscenza completa della vita spirituale o di quella psichica sarebbe sufficiente per coglierlo nella sua interezza. Il nucleo sembra coincidere piuttosto con l'anima, perché entrambi, il nucleo della persona e l'essere dell'anima determinato da tale nucleo non mostrano alcuna capacità di sviluppo, mentre possono svilupparsi sia le capacità psichiche sia quelle spirituali.“ Angela ALES BELLO, Complessità dell'essere umano e dimensione etica, una riflessione condotta sulle orme di Edith Stein, 16.

[183] „Der Kern der Person, der sich in ihrem Charakter entfaltet, ist von dieser individuellen Färbung durchtränkt und macht die unlösliche Einheit des Charakters aus. |392 Er prägt sich zugleich in der äußeren Erscheinung der Person aus, gestaltet ihren Leib (wodurch er 'Ausdruck' wird) und zeigt sich rein und unvermischt in ihrer Seele.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie, ESGA 8*, 103.

[184] Usp. *Isto*.

[185] „Ob und wie ich jemanden liebe, das beruht darauf, wie seine Eigenart die meine berührt, und es ist etwas so schlechthin Einzigartiges wie diese Eigenart selbst.“ *Isto*.

kada ona dođe do vjere i shvati da je jedinstvenost svakog čovjeka odjevena u dostojanstvo bića koje je dar Boga Stvoritelja.

2.6. *Duh*

Već u svom prvom djelu o empatiji, Edith Stein identificira bitni položaj duha za spoznajnu mogućnost ljudskog bića. Duh dopušta čovjeku da shvati svijet koji mu ide u susret, a da se u njemu ne izgubi. Susreli smo se s dimenzijom duha govoreći o tijeku iskustava svijesti. „Svijest nam se nije pokazala samo kao uzročno uvjetovan događaj, nego u isto vrijeme kao ono što konstituira objekt i stoga izlazi iz odnosa prirode i postavlja se ispred nje: svijest kao korelat objekta-svijeta, nije priroda nego duh.“[186]

Duh dopušta čovjeku da bude subjekt koji razumije i prihvaća kao objekt ono što mu se očituje: „Prirodno-spontani psihički život stalna je izmjena dojmova i reakcija. Duša prima dojmove izvana, iz svijeta u kojem se nalazi subjekt toga života i kojeg ona duhom prima kao objekt.“[187]

Subjekt je, shvaćajući stvarnost, pozvan da na nju odgovori zauzimanjem stavova. On to može učiniti na dva načina: ili prirodnim reakcijama na dojmove izazvane vanjskim svijetom koji pokreću dušu, označavajući životinjski stadij života same duše ili zauzimajući stav polazeći od unutarnjeg, slobodnog središta, gdje subjekt posjeduje sebe u smislu da vlada samim sobom.[188] „Unutarnji život je biti svjestan, ja je budno i otvoreno duhovno oko koje gleda unutrašnje i vanjsko: može primiti ono što mu se približava razumijevajući to i kao slobodna osoba može odgovoriti na ovaj ili onaj način.“[189]

Takav kontakt sa svijetom stoga pretpostavlja slobodu čovjeka i njegovu prisebnost u središtu duše. Na taj način duh nadilazi uzročnost, po jednom intencionalnom stavu koji nazivamo motivacijom.

> Dok se kauzalna veza manifestira uvijek i samo u obliku „ako ... u tom slučaju“, tako da datost jednog događaja (i psihički i fizički) motivira progresivni prijelaz na datost nekog

---

[186] „Das Bewußtsein zeigte sich uns nicht nur als kausalbedingtes Geschehen, sondern zugleich als objektkonstituierend, damit tritt es heraus aus dem Zusammenhang der Natur und ihr gegenüber: Bewußtsein als Korrelat der Objektwelt ist nicht Natur, sondern Geist.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 78.

[187] „Das natürlich-naive seelische Leben ist ein ständiges Wechselspiel von Impressionen und Reaktionen. Die Seele empfängt Eindrücke von außen, von der Welt, in der das Subjekt dieses Lebens steht und die es als Objekt mit dem Geiste entgegennimmt.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 16.

[188] Usp. *Isto*.

[189] „Das innere Leben ist hier bewußtes Sein, das Ich ein waches, dessen geöffnetes Geistesauge nach außen und nach innen blickt: es kann das, was zu ihm herandrängt, verstehend entgegennehmen und in persönlicher Freiheit so oder so darauf antworten.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 243.

> drugog događaja, ovdje se potjecanje nekog proživljenog iskustva iz nekog drugog proživljenog iskustva doživljava u najčistijoj imanenciji bez devijacija u sferu Objekata. [...] Mnogi su pokušavali prikazati motivaciju kao uzročnost psihičkog. Ta koncepcija nije održiva jer postoji, kao što smo vidjeli, jedna psihička uzročnost koja se jasno razlikuje od motivacije.[190]

Iako su u ljudskom biću prisutne obje mogućnosti odgovora na vanjske podražaje, intencionalnost dublje razlikuje ljudsko: „Veza između iskustava duhovnih subjekata je jedna značajna proživljena cjelovitost (izvorno ili na empatični način) i kao takva razumljiva. Upravo to značajno potjecanje razlikuje motivaciju od psihičke uzročnosti i empatizirajuće razumijevanje duhovnih veza od empatizirajućeg razumijevanja psihičkih veza.“[191]

Od susreta sa stvarnošću primljenom u duhu, subjekt dopušta da bude uvjetovan u ponašanju, djeluje stvarajući oblike. Postoje tri različite vrste „aktivnosti“ s obzirom na svijet: prihvaćanje, kretanje i konačno djelovanje.[192] Na taj način čovjek stvara kulturu, koja je izraz duha. Edith Stein navodi da je „cijeli naš 'svijet kulture', sve što je 'čovječja ruka' stvorila, da su svi predmeti za upotrebu, sva djela obrtništva, tehnike, umjetnosti postali stvarnost koreliranog duha.“[193]

Sama povijest je izraz duha. Autorica je uvjerena da se duh koji je prisutan u povijesti ne može shvatiti kroz puko određivanje činjenica, jer čak i najopsežnijem popisu može pobjeći „iskra duha“, koja se, naprotiv, može primijetiti i kroz jedan „slučajni pogled“ na određeni detalj. To shvaćanje duha događaja omogućuje nam da shvatimo duboke veze koje ujedinjuju događaje između njih, sprečavajući nas da značajnu činjenicu pretvorimo u slijepi događaj uzročno određen, zanemarujući svijet duha koji nije ništa manje stvaran i razumljiv od prirodnog svijeta.[194]

---

[190] „Während das Kausalverhältnis sich immer nur in der Form des 'wenn… so' kundgibt, so daß die Gegebenheit eines Geschehens (sei es psychisch oder physisch) ein Fortschreiten zur Gegebenheit des anderen motiviert, wird hier das Hervorgehen eines Erlebens aus dem anderen ohne den Umweg über die Objektsphäre in reinster Immanenz erlebt. […] Man hat vielfach versucht, die Motivation als die Kausalität des Psychischen hinzustellen. Diese Auffassung läßt sich nicht halten, denn es gibt, wie wir sahen, auch psychische Kausalität, und sie unterscheidet sich deutlich von der Motivation.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 72.

[191] „Der Erlebniszusammenhang, geistiger Subjekte ist ein erlebtes (originär oder einfühlungsmäßig) Sinnganzes und als solches verständlich. Eben dies sinnvolle Hervorgehen unterscheidet die Motivation von der psychischen Kausalität und das einfühlende Verstehen geistiger von dem einfühlenden Erfassen psychischer Zusammenhänge.“ *Isto*, 82.

[192] Usp. Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u: *ESGA 6*, 157.

[193] „Unsere ganze 'Kulturwelt', alles, was 'Menschenhand' gebildet hat, alle Gebrauchsobjekte, alle Werke des Handwerks, der Technik, der Kunst sind Realität gewordenes Korrelat des Geistes.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 79.

[194] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 94.

Stoga je od duha ta inteligentna otvorenost prema stvarima, koja se ne zaustavlja na kauzalnosti, već zna kako shvatiti dubine veza koje tvore stvarnost. Duh se ne odnosi na racionalnu sposobnost postavljanja stvarnosti pred sebe, nego na sposobnost da se shvati njeno značenje, duboko jedinstvo u složenosti koja se očituje.

> Povezanost između iskustava, prema kojima jedno, na temelju sadržaja svog značenja priziva drugo, (na primjer strah pred opasnošću poziva na obrambenu akciju) naziva se motivacijom. Stoga se radi o temeljnom načelu duhovnog života, koje se u svom značenju mora postaviti na istu razinu kao i uzročno načelo. Međutim, postoji značajna razlika između empirijskih kauzalnih zakona i zakona motivacije ili smisla. Pojedinačna veza, koja je u oba slučaja povezana sa zakonom, u prvom je slučaju samo utvrđena, dok je u drugom slučaju shvaćena. [...] Zakoni značenja (smisla) postaju nam dostupni i u intuiciji i u razumijevanju individualnih motivacijskih konteksta.[195]

Da bi razlika između prirodnog i intencionalnog bila jasna, Edith Stein daje primjer životinjskog i ljudskog pokreta, govoreći da je slobodno kretanje tipično za sve životinje. Međutim, ta sloboda za njih ne znači slobodu izbora ili slobodnu volju. Upravo tu leži razlika između životinjskog i ljudskog pokreta i, u samom ljudskom biću, između životinjskog i specifično ljudskog aspekta.[196] Sloboda kao slobodna odluka element je koji dopušta osobi da se postavi iznad činjenica, izlazeći iz slijepe kauzalne nužnosti, i nudeći joj u isto vrijeme relacijsku vezu sa svijetom koji susreće.

> Duh je izranjanje iz sebe, otvaranje u dvostrukom smjeru, prema objektu-svijetu, koji se doživljava, i prema stranoj subjektivnosti, stranom duhu, s kojim se zajedno doživljava i živi. (U izvedenom smislu govorili smo o „objektivnom duhu“, odnosno o objektu-svijetu, ukoliko se subjekt nalazi u njemu i život mu dotiče iz tog izvora.) Otvaranje svijetu u mjeri u kojoj on nije duh, ne eliminira izolaciju pojedinca. Svijet objekata ili, kako je prikladnije reći, objekata shvaćenih teoretski (percipiranih, kušanih, promišljenih, prepoznatih), suprotnost je duhu koji razumije, suprotstavlja se, odvaja se od njega, nije jedno s njim. Međutim, otvorenost shvaćena u drugom smislu uklanja izolaciju pojedinca, stavlja ga u vezu s duhovnim svijetom. Čak se i duhovni pojedinac može izolirati, može se povući iz

[195] „Der Zusammenhang der Erlebnisse, wonach eines vermöge seines Sinnesgehaltes ein anderes hervorruft (z. B. die Furcht vor einer Gefahr eine Abwehrhandlung), heißt Motivation. Es handelt sich dabei um ein Grundprinzip des geistigen Lebens, das in seiner Bedeutung mit dem Kausalprinzip auf gleiche Stufe zu stellen ist. Es besteht aber ein großer Unterschied zwischen empirischen Kausalgesetzen und Motivations- oder Sinnesgesetzen. Der individuelle Zusammenhang, der in beiden Fällen auf ein Gesetz zurückgeführt wird, wird dort nur festgestellt, hier aber wird er verstanden.[…] Die Sinngesetze erschließen sich uns also im Anschauen und Verstehen individueller Motivationszusammenhänge.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 158.

[196] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 39.

„teorijske“ otvorenosti i može udaljiti duhovni svijet od sebe i promatrati ga kao puki objekt.[197]

Zahvaljujući duhu, osoba se izgrađuje oko smislenih veza koje je čine cjelovitim bićem, dijelom cjelovite stvarnosti. Temeljna zakonitost života duha također postaje pretpostavka i uvjet svakog empatičnog čina. Kad ne bismo mogli prepoznati unutarnju zakonitost razuma nad vlastitim životom, ne bismo mogli suosjećati s ničijim tuđim iskustvom. „Preko fenomena izražavanja doveden sam unutar značenjskih veza psihičkog i ujedno s tim stječem važno sredstvo za ispravljanje empatičkih postupaka.“[198]

Govorili smo o duhu kao o dimenziji osobe koja je čini sposobnom shvatiti svijet koji joj se očituje, izlazeći iz same sebe ostajući u sebi, shvaćajući samu sebe i složene veze stvari. U djelu koje mnogi nazivaju *summa* misli Edith Stein, *Endliches und ewiges Sein,* ljudska se osoba pojavljuje u svoj svojoj složenosti, još strože istaknutoj. Uzmimo ove njezine riječi kao sažetak onoga što smo izrazili o duhu:

> Čovjekova duša, budući da je duh, uzdiže se iznad same sebe u svom duhovnom životu. Međutim, čovjekov duh je uvjetovan odozgo i odozdo: uronjen je u svoju materijalnu strukturu, koju animira i oblikuje dajući joj njezin tjelesni oblik. Ljudska osoba nosi i razumije 'svoje' tijelo i 'svoju' dušu, ali u isto vrijeme je u njima nošena i shvaćena. Njezin duhovni život se uzdiže iz jedne tamne dubine, poput plamena svijeće koji sja, ali koji se hrani jednom materijom koja sama od sebe ne sjaji. Ona sja iako nije posve svjetlost: duh je vidljiv sam za sebe, ali nije posve transparentan; on je u stanju osvijetliti druge stvari, ali ne i savršeno u njih prodrijeti. [...] Sav svjesni život se ne poistovjećuje s 'mojim bićem',

[197] „Geist ist Herausgehen aus sich selbst, Offenheit in einem doppelten Sinne: für eine Objektwelt, die erlebt wird, und für fremde Subjektivität, fremden Geist, mit dem gemeinsam erlebt und gelebt wird. (In einem abgeleiteten Sinne sprachen wir von 'objektivem Geist', d. h. von der Objektwelt, sofern sich das Subjekt in ihr wiederfindet und sofern ihm von daher Leben zuströmt.) Die Offenheit für die Welt, sofern sie nicht Geist ist, hebt die Isolierung des Individuums nicht auf. Die Welt der Objekte – genauer gesagt: der theoretisch erfaßten (wahrgenommenen, erfahrenen, erschauten, erkannten) Objekte – ist Widerpart des erfassenden Geistes, ihm entgegengestellt, von ihm abgesetzt, nicht mit ihm eins. Die Offenheit im anderen Sinne aber beseitigt die Isolierung des Individuums, stellt es hinein in den Zusammenhang der geistigen Welt. Auch das geistige Individuum kann sich isolieren, es kann sich auf die „theoretische“ Offenheit zurückziehen und auch die geistige Welt von sich abrücken, als bloßes Objekt betrachten.“ Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u: *ESGA 6,* 205. O refleksivnom odnosu prema objektima: „Si è conosciuto l’Io puro, che vive in ogni atto (io percepisco, io ricordo etc…), ma anche l’Io psichico che si riferisce all’individuo concreto. Bisogna, tuttavia, tener presente che negli atti di tipo conoscitivo l’Io si rivolge agli oggetti senza accorgersi di sé stesso. E’ vero che si può sempre riflettere su questi atti, ma se ciò non accade l’Io è immerso nella contemplazione degli oggetti.“ Marina Pia PELLEGRINO, Il problema dell’empatia. Guida alla lettura di testi di E. Stein, 29.

[198] „So werde ich durch das Phänomen des Ausdrucks hineingeführt in die Sinnzusammenhänge des Psychischen und gewinne damit zugleich ein wichtiges Mittel zur Korrektur der Einfühlungsakte.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 73.

on podsjeća na osvijetljenu površinu nekog tamnog ponora, koji se očituje kroz tu površinu. Ako želimo razumjeti ljudsku osobu, moramo pokušati uroniti u tu tamnu dubinu.[199]

Edith Stein je u empatiji vidjela mogući način približavanja toj tamnoj dubini koja je ljudska duša. U nastavku ćemo opisati empatiju kao kognitivni način stvarnosti koja nam dolazi preko drugoga.

2.7. *Empatija kao kognitivni put*

Koncept *empatije* (*Einfühlung*)[200] tema je doktorske disertacije Edith Stein, koju je obranila 1916. godine.[201] Taj je koncept već bio poznat na psihološkom području. U drugoj knjizi *Ideen*, Husserl ga ponovno upotrebljava koristeći ga u svojim fenomenološkim istraživanjima, ne kao problem sam za sebe, već kao pretpostavku koja

[199] „Die Menschenseele als Geist erhebt sich in ihrem geistigen Leben über sich selbst. Aber der Menschengeist ist von oben und von unten bedingt: er ist eingesenkt in das Stoffgebilde, das er zu seiner Leibgestalt beseelt und formt. Die menschliche Person trägt und umfaßt 'ihren' Leib und 'ihre' Seele, aber sie wird zugleich davon getragen und umfaßt. Ihr geistiges Leben erhebt sich aus einem dunklen Grunde, es steigt empor gleich einer Kerzenflamme, die leuchtet, aber von einem selbst nicht leuchtenden Stoff genährt wird. Und sie leuchtet, ohne durch und durch Licht zu sein: der Menschengeist ist für sich selbst sichtbar, aber nicht restlos durchsichtig; er vermag anderes zu erhellen, aber nicht völlig zu durchdringen. […] Das ganze bewußte Leben ist nicht gleichbedeutend mit 'meinem Sein' – es gleicht der belichteten Oberfläche über einer dunklen Tiefe, die sich durch diese Oberfläche kundgibt. Wenn wir das menschliche Personsein verstehen wollen, müssen wir versuchen, in diese dunkle Tiefe einzudringen.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 239-240.

[200] „Il verbo tedesco 'fühlen' è di origine germanica occidentale ed ha il significato basilare di 'andare a tastoni'. In origine indicava il tocco di oggetti materiali; solo nel corso del XVIII. secolo viene usato anche nel senso di avvertire delle impressioni dell'animo. Lo studioso di München Theodor Lipps (1851-1914) ed altri letterati della psicologia empirica dell'inizio di questo secolo prendono ad usare il nuovo termine 'Einfühlung' - ancora non tanto chiaro nella definizione scientifica come termine tecnico per lo sforzo della persona di percepire l'esperienza soggettiva interiore, propria o di un altro. Edmund Husserl si era appropriato di questo termine per utilizzarlo nei suoi metodi di ricerca filosofica della verità; tuttavia anch'egli non aveva ancora sufficientemente chiarito cosa dovesse intendersi precisamente ed in modo scientificamente univoco per 'empatia'. Questo è il compito che si proporrà Edith. In sottili analisi, intessute da chiare esemplificazioni, e nel confronto con i dati precedenti di Theodor Lipps e di altri autori, Edith perviene ad un risultato tuttora valido, anche se la ricerca fenomenologica su questo difficile tema è nel frattempo avanzata, non ultimo grazie allo stesso Edmund Husserl.“, Reinhard KÖRNER, L'"Empatia' nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede, Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi Profeta per domani, Roma, 1998., u: http://www.ocd.pcn.net/edsi_kor.htm (20.8.2017.).

[201] U autobiografiji Edith se sjeća kako je došla do odabira teme za doktorat: „Husserl je govorio o tome kako se objektivni svijet može iskusiti samo intersubjektivno, tj. preko većeg broja pojedinaca u spoznajnoj razmjeni. Dakle preduvjet za to jest iskustvo drugih pojedinaca. Oslanjajući se na radove Theodora Lippsa, Husserl je to iskustvo nazvao uživljavanjem, ne precizirajući međutim u čemu bi se ono sastojalo. Tu je dakle postojala praznina koju je valjalo popuniti: htjela sam istraživati što je to uživljavanje.“ („In seinem Kolleg über Natur und Geist hatte Husserl davon gesprochen, daß eine objektive Außenwelt nur intersubjektiv erfahren werden könne, d.h. durch eine Mehrheit erkennender Individuen, die in Wechselverständigung miteinander stünden. Demnach sei eine Erfahrung von anderen Individuen dafür vorausgesetzt. Husserl nannte diese Erfahrung im Anschluß an die Arbeiten von Theodor Lipps Einfühlung, aber er sprach sich nicht darüber aus, worin sie bestünde. Da war also eine Lücke, die es auszufüllen galt: Ich wollte untersuchen, was Einfühlung sei.“) Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 257 (*ESGA 1*, 165).

nam omogućuje da dođemo do spoznaje o svijetu.[202] On ga uzima u obzir u kontekstu konstituiranja objektivnog svijeta, osobito konstitucije stvarnosti „ja-čovjek“. Edith Stein promatra empatiju kao način spoznavanja *sui generis.*[203]

Na početku rasprave sama pojašnjava fenomen pred kojim se nalazimo, govoreći o empatiji kao kognitivnom putu: „Na temelju svake diskusije o empatiji postoji temeljna pretpostavka: dani su nam strani subjekti i njihovo doživljeno iskustvo.“[204]

Da bi se došlo do suštine ovog fenomena, prema fenomenološkoj metodi, nužan je proces *epoché,*[205] koji nam omogućuje da dođemo do svega što je neupitno u našoj

[202] Angela Ales Bello objašnjava kako se Edith Stein bavila proučavanjem koncepta Einfühlung: „Il lavoro che Husserl aveva già iniziato nel 1905 e che la Stein riprende nella sua tesi di laurea nel 1913, è proprio quello di studiare il termine e il contenuto naturalmente del termine, in un modo nuovo, legandolo, piuttosto che alla psicologia, alla gnoseologia. Il passaggio è proprio questo. Prima abbiamo accennato alla presenza nella soggettività umana del fluire degli atti della coscienza: gli atti della coscienza – e la Stein dà una bellissima definizione della coscienza, bellissima nel senso che è chiarificatrice del significato della coscienza - sono il luogo in cui si rispecchia tutta l'attività umana, il luogo in cui l'essere umano ha una consapevolezza, più o meno esplicita naturalmente, di ciò che sta vivendo e dei singoli atti che vengono vissuti nel corso della sua vita, della sua vita interiore. E tra questi atti l'attenzione di Husserl era già stata attirata da un atto particolare che è quello definito appunto *Einfühlung*, che noi adesso traduciamo 'empatia'. […] Si entra sentendo nell'altro, si coglie l'altro attraverso un sentire che non è un atto di tipo sentimentale - questo è molto importante – ma è una capacità immediata intuitiva, un cogliere – io preferisco usare il termine 'cogliere' - un cogliere ciò che l'altro sta vivendo, perché noi abbiamo una capacità di comprendere ciò che l'altro sta vivendo in quanto viviamo le stesse cose.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.). Usp. također, Edith STEIN, *Il problema dell'empatia*, Introduzione, 47-53.

[203] Čitamo: „Mentre Husserl sottolinea il ruolo dell'empatia ai fini della costituzione di un mondo oggettivo (costituzione che non può prescindere da una relazione trascendentale intersoggettiva tra una molteplicità di Soggetti, ciascuno dei quali ha una propria *Weltanschauung*), la Stein analizza il concetto di empatia, ne definisce l'essenza, ne chiarisce la genesi e ne indica le modalità di attuazione. In altre parole: compie il tentativo di costruire una fenomenologia dell'empatia, differenziandola dalle concezioni (che, secondo lei, non pongono in essere l'atto empatico in quanto tale) elaborate da altri pensatori, segnatamente da Lipps e Scheler, i due massimi rappresentanti della teoria empatica.“ Elio COSTANTINI – Erika SCHULZE COSTANTINI (ur.), Uvod, u: Edith STEIN, *Il problema dell'empatia*, Roma, ^{2}2016., 48. O empatiji kao spoznaji *sui generis* pogledaj Körner: „A differenza del giudizio (Ein-*Sicht*), che è rivolto ad afferrare e comprendere argomenti, idee e concetti mentali di un altro (o le conseguenze causali di un fatto nella natura e nella storia), l'em-patia (Ein-*Fühlung*) indica un atto conoscitivo - oppure la somma di atti percettivi -, che è rivolto alla *percezione soggettiva* dell'altro, alla sua 'esperienza' interiore e perciò anche alla sua *stessa personalità*“. Reinhard KÖRNER, L'„Empatia“ nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede.

[204] „Allem Streit über die Einfühlung liegt die stillschweigende Voraussetzung zugrunde: es sind uns fremde Subjekte und ihr Erleben gegeben.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 8.

[205] Već smo gore govorili o *epoché* (vidi str. 88 ovog rada). O *epoché* na području empatije dodajemo da „la fenomenologia, è la stessa Stein a chiarirlo, è del tutto svincolata da qualsiasi scienza fattuale e dai suoi risultati perseguendo quale unico obiettivo: il chiarificare l'ultima fondazione di ogni conoscenza escludendo, al contempo, tutte le considerazioni di cui si può obiettare. Questo aspetto è fondamentale per comprendere le coordinate dello sforzo intellettuale della Stein e la sua analisi dell'empatia. Il riconsiderare il concetto di 'riduzione fenomenologica' è, quindi, propedeutico alla comprensione dell'opera costruita attraverso la procedura conoscitiva del 'mettere fuori circuito' tutto ciò di cui si può dubitare. Persino le cose che si parano materialmente di fronte ai nostri occhi, sottolinea la Stein, potrebbero presentarsi come frutti del nostro 'porre in essere' o scaturire da auto-inganni o allucinazioni. Cosa allora non può essere messo fuori circuito? Sicuramente se si può dubitare del porre in essere è, di contro, indubitabile l'afferramento percettivo individuale delle cose, ovvero il vissuto proprio rispetto all'oggetto e al suo fenomeno. In quest'ultima prospettiva bisognerà sforzarsi di intendere l'empatia, scrollandosi di dosso tutte le nostre precomprensioni per capirne il significato reale di 'afferramento' di 'rendersi conto', in modo non originario, dell'esperienza vissuta estranea, ovvero di una straordinaria intuizione che ha come oggetto

spoznaji. Stein objašnjava da ono što ostaje od svega što je kontingentno je ja, subjekt proživljenog iskustva i iskustvo u kojem ja živi i ostaje. U slučaju empatije to je iskustvo drugoga. Shvaćamo da je svijet koji nam dolazi u susret, u ovom slučaju psihofizički pojedinac, bitno drugačiji od onoga jednog fizičkog objekta. U empatiji, stvarnost koja nam dolazi u susret i koja nam dopušta da izađemo iz nas samih ima specifičnost da je animirana iznutra.[206]

> Fenomen (psihofizički pojedinac) nije dan samo kao fizičko tijelo (*physischer Körper*), nego i kao vlastito tijelo (*Leib*) obdareno osjetljivošću, kao tijelo kojem pripada jedan ja koji je sposoban imati osjećaje, razmišljati, osjećati i željeti, napokon kao tijelo koje nije samo dio svrstan u mom pojavnom svijetu, nego je i samo središte orijentacije nekog sličnog pojavnog svijeta, pred kojim se nalazi i s kojim sam u međusobnoj razmjeni.[207]

Susrećemo se s drugim ja koji predstavlja drugi subjektivni svijet. Njegovo raspoloženje nije kao od objekta koji mi je dan u „tijelu i kostima". Pa ipak, kao objekt, on mi se očituje ovdje i sada i otvara u meni nove prostore istraživanja i znanja. „Uzmimo ovaj primjer da bismo u dubini razumjeli suštinu empatičkog čina. Prijatelj dolazi k meni i kaže mi da je izgubio brata i ja shvaćam njegovu bol. Što je to shvaćanje?"[208]

Interes Edith Stein nije ovdje usmjeren na način na koji osoba saznaje za bol prijatelja (preko izraza lica, tona njegovog glasa, preko njegovih riječi ...), već na sam fenomen „shvaćanja". Njegova bol postaje prisutna ovdje i sada, saznao sam za nju. Međutim, kako se to događa? Kako to postaje dio mene?

---

l'esperienza psichica altrui." Andrea REGA, Recenzija Edith Stein *Il problema dell'empatia*, (20. IX. 2010.), u: Rivista Formazione Lavoro Persona, III (2013.) 8, http://wwwdata.unibg.it/dati/bacheca/1030/64173.pdf (27. VIII. 2017.).

[206] „La possibilità di distinguere ciò che è animato da ciò che non è animato supera il momento strettamente percettivo, perché il momento percettivo in fondo ci dà un contatto con il mondo esteriore che dovrebbe porre tutto sullo stesso piano. Invece noi ci rendiamo conto che attraverso la percezione riusciamo ad entrare nel mondo animato con una caratteristica peculiare, cioè riusciamo a capire che il mondo che ci viene incontro, il mondo animale e il mondo umano, possiede appunto un'animazione interna che noi riusciamo a individuare e a cogliere immediatamente ed è questo l'atto empatico: cioè riusciamo effettivamente a porci in contatto soprattutto con il mondo umano, perché ci rendiamo conto che l'altro sta vivendo." Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.); „È un sentire 'cogliere' l'altro dentro di sé che, del tutto diversamente da una semplice percezione del mondo esterno, non è un'esperienza originaria, perché l'oggetto del vissuto non è presente ma ha il carattere della ripresentazione." Andrea REGA, Recensione di Edith Stein. Il problema dell'empatia.

[207] „Es gibt sich nicht als physischer Körper, sondern als empfindender Leib, dem ein Ich zugehört, ein Ich, das empfindet, denkt, fühlt, will, dessen Leib nicht nur eingereiht ist in meine phänomenale Welt, sondern das selbst Orientierungszentrum einer solchen phänomenalen Welt ist, ihr gegenübersteht und mit mir in Wechselverkehr tritt." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung, ESGA 5*, 9.

[208] „Wir nehmen ein Exempel, um uns das Wesen des Einfühlungsaktes zu veranschaulichen. Ein Freund tritt zu mir herein und erzählt mir, daß er seinen Bruder verloren hat, und ich gewahre seinen Schmerz. Was ist das für ein Gewahren?" *Isto*, 10.

> To je jedan izvoran čin budući da je riječ o sadašnjem iskustvu, a nije izvoran po njegovom sadržaju. [...] U trenutku u kojem se iskustvo iznenada pojavljuje preda mnom, imam ga pred sobom kao objekt (na primjer, izraz boli koji mogu „pročitati na licu“ drugoga); ali čim se okrećem njemu implicitnim sklonostima (pokušati jasnije odrediti raspoloženje u kojem se drugi nalazi), to iskustvo više nije objekt u pravom smislu riječi jer me je privukao u sebe, tako da ja sada više nisam usmjeren na ono iskustvo, nego poistovjećujući se s njim, usmjeren sam prema njegovu objektu, raspoloženju drugoga i ja sam kod njegova subjekta, na njegovu mjestu. Tek nakon razjašnjenja do kojeg smo došli postignutim izvršenjem, samo iskustvo se ponovno vraća preda me kao objekt.[209]

Iskustvo (na primjer, bol ili radost) koje dolazi iz stranog subjekta za njega je izvorno, ali za mene je, naprotiv, ne-izvorno. „Na taj način putem empatije dopiremo do neke vrste *sui generis* iskustvenih postupaka.“[210]

Nakon toga, Edith Stein, potvrđujući opću valjanost empatije kao kognitivni način unutarnjeg života nekog stranog Subjekta, izjavljuje sljedeće:

> Na taj način čovjek shvaća psihički život drugoga, na taj način on također, kao vjernik, doživljava ljubav, ljutnju i zapovijedi svoga Boga, a Bog inače ne može shvatiti njegov život. Bog, ukoliko posjeduje savršeno znanje, nikada se neće prevariti o iskustvima ljudi, dok se ljudi varaju jedni o drugima u spoznaji uzajamnih iskustava. Međutim, i za Boga iskustva ljudi ne postaju vlastita iskustva niti za njega imaju istu vrstu danosti.[211]

Iznenađuje i potiče na razmišljanje takva tvrdnja znajući da je Edith Stein tekst doktorata sastavila u razdoblju u kojem se izjašnjavala kao nevjernica. Moguće je unaprijed *in fieri* pročitati svu buduću svijest, i antropološku, kojoj će je vjera voditi.[212]

---

[209] „Es sich um einen Akt, der originär ist als gegenwärtiges Erlebnis, aber nicht-originär seinem Gehalt nach. […] Indem es mit einem Schlage vor mir auftaucht, steht es mir als Objekt gegenüber (z. B. die Trauer, die ich dem anderen 'vom Gesicht ablese'); indem ich aber den implizierten Tendenzen nachgehe (mir die Stimmung, in der sich der andere befindet, zu klarer Gegebenheit zu bringen versuche), ist es nicht mehr im eigentlichen Sinne Objekt, sondern hat mich in sich hineingezogen, ich bin ihm jetzt nicht mehr zugewendet, sondern in ihm seinem Objekt zugewendet, bin bei seinem Subjekt, an dessen Stelle; und erst nach der im Vollzug erfolgten Klärung tritt es mir wieder als Objekt gegenüber.“ Edith STEIN*, Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 14.

[210] „So haben wir in der Einfühlung eine Art erfahrender Akte sui generis.“ *Isto*, 15.

[211] „So erfaßt der Mensch das Seelenleben seines Mitmenschen, so erfaßt er aber auch als Gläubiger die Liebe, den Zorn, das Gebot seines Gottes, und nicht anders vermag Gott sein Leben zu erfassen. Gott als im Besitze vollkommener Erkenntnis wird sich über die Erlebnisse der Menschen nicht täuschen, wie sich die Menschen untereinander über ihre Erlebnisse täuschen. Aber auch für ihn werden ihre Erlebnisse nicht zu eigenen und nehmen nicht dieselbe Art der Gegebenheit an.“ *Isto*.

[212] Ales Bello daje jedno tumačenje ove izjave o Bogu: „Che venga qui toccato il problema di Dio può da un lato stupire, ma da un altro essere comprensibile. E paradossalmente stupisce se ci si riferisce alla posizione personale di E. Stein ma non meraviglia se si conoscono le analisi husserliane. In questo periodo ella, che proveniva da famiglia ebrea, aveva nei confronti della religione un atteggiamento di indifferenza, ma d'altra parte la questione che viene qui toccata non è a rigore religiosa, ma filosofica: ci si domanda quale sia la modalità della conoscenza di Dio da parte dell'uomo che si dichiara credente e un'analisi

Osim toga, preko čina empatije događa se, prema Edith Stein, konstituiranje jednog subjekta kojeg možemo definirati novim: „mi“, kao subjekta višeg stupnja.[213] Dok empatiziram radost nekog drugog subjekta, može se dogoditi da moja radost poprimi drugačiji intenzitet ili da se otvore aspekti koji su ostali zatvoreni mojoj vlastitoj radosti. U tom smislu, empatija proširuje moj unutarnji život i obogaćuje ga. Može se dogoditi i suprotno za drugog Subjekta. I moja radost se može ispraviti i ujediniti s onom od drugoga u subjektu mi.[214]

Razlikovanje između izvornosti i neizvornosti sadržaja empatiziranog iskustva subjekta, izražava jedno uvjerenje duboko ukorijenjeno u Edith Stein, potvrđeno tijekom cijelog njezinog filozofskog puta: ono jedinstvenosti ljudske osobe, koja jest, da, biće konstitutivno u odnosu, ali je jedinstveno u svom načinu bivanja i postojanja. Ovo mladenačko uvjerenje naći će svoj posljednji i čvrsti teološki temelj u svjesnosti jedinstvenosti vrlo osobnog odnosa svake duše s Bogom Stvoriteljem.[215]

Edith Stein koristi izraz „empatičko ispunjenje“[216] kao ono kojem teži perceptivno iskustvo, bazirajući se na kognitivnoj strukturi osobe:

---

fenomenologica deve tener conto anche di tale atteggiamento. Per quanto riguarda Dio e la sua conoscenza, più che la sua esistenza, Husserl affronta questo tema in connessione con la intersoggettività, sia riferendosi ad una monade Somma che ad una corrente gnoseologica presente nelle coscienze attraverso la quale si annuncia la trascendenza di Dio.Ciò dimostra che il tema è indicato da parte di Husserl e non eliminato per principio, anche se non ritenuto centrale nella sua speculazione, e quindi affrontato con consapevolezza.“ Angela ALES BELLO, L’itinerario filosofico di Edith Stein, 460-461.

[213] „L’unificazione di più Io nel fenomeno dell’empatia non è l’equivalente della somma delle singole esperienze individuali: il Noi è una unità di natura superiore poiché incarna l’essere 'comunità' che presuppone il riconoscimento della diversità di ognuno, la capacità di valutare il mondo interiore dell’altro, la volontà di entrare in reciproca comunicazione.“ Maria Concetta BOMBA, Il problema dell’empatia in Edith Stein, u: centrostudiedithstein.myblog.it/…/il problema dell'empatia (20. IX. 2017.).

[214] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 21. U tom smislu: „L’empatia, in questa prospettiva, si riveste di ulteriori significati. In quanto se si è capaci di empatizzare un’apprensione assiologia, si potrà arrivare a comprendere anche aspetti molto lontani dal flusso del vissuto personale. In questo caso è proprio l’empatia che, agendo sull’unità di senso e sull’impianto assiologico, può portare ad intendere elementi che non appartengono alla nostra esperienza diretta bensì vengono mutuati dal vissuto di un altro soggetto spirituale.“ Andrea REGA, Edith Stein. Il problema dell’empatia.

[215] Kao primjer vidi: Edith STEIN, *Žena*, *99* (*ESGA 13,* 139) „Svaku je ljudsku dušu Bog stvorio, svaka prima od njega biljeg razlikovanja od svih drugih.“ („Jede Menschenseele ist von Gott geschaffen, jede erhält von ihm ein Gepräge, das sie von jeder andern unterscheidet“); *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 261: „Milost želi biti primljena 'osobno'. To je jedan Božji poziv, jedno kucanje: pozvana osoba treba čuti i otvoriti; otvoriti se Bogu, koji želi u nju ući.“ („Die Gnade will 'persönlich' in Empfang genommen werden. Sie ist ein Ruf Gottes und ein Anklopfen, die angerufene Person soll hören und öffnen: sich selbst öffnen für Gott, der in sie eingehen will.“); *Znanost Križa*, 154 (*ESGA 18*, 166): „Po njoj (uzimanje ljudske naravi) si je Bogočovjek otvorio put do pojedine duše.“ („Durch sie hat sich der Gottmensch den Weg zu den einzelnen Seelen eröffnet.“); u istom djelu, na stranici 175, kada govori o sv. Ivanu od Križa: „Najfinija sposobnost razlikovanja mnogovrsnog božanskog vodstva.“ („feinstes Unterscheidungsvermögen für die Mannigfaltigkeit der göttlichen Führungen.“ *ESGA 18*, 189)

[216] „La percezione è un vissuto che tende verso il riempimento della percezione stessa e quindi ad avere l’oggetto di fronte a sé 'in carne ed ossa'. Il ricordo è un vissuto che non ha di fronte a sé un oggetto 'in carne ed ossa'.“ Angela Ales BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

> *Typos* „ljudsko tijelo“ ne ograničava polje mojih predmeta empatije, to jest onoga što mi se može dati kao vlastito tijelo, nego ograničava polje unutar kojeg je moguć vrlo precizan stupanj empatije. U slučaju empatije u tuđoj ruci postoji mogućnost potpuno zadovoljavajućeg ispunjenja, iako nije „adekvatno“: ono što osjećam kao ne izvorno može se korak po korak pokriti izvornim osjećajem drugoga. Ako umjesto toga - da napravimo usporedbu - uzmem šapu psa, čak i u ovom slučaju nemam čistu fizičku stvar, nego osjetan ud nekog vlastitog tijela, i ovdje je još uvijek moguća određena transpozicija, na primjer unutarnji osjet za neku bol ako se životinja ozlijedi, dok su nam mnoge druge stvari - kao što su određeni stavovi, određeni pokreti itd. - dane samo kao prazne prikaze bez mogućnosti ispunjenja. I što smo dalje od *typos* „čovjek“, to manje postoje mogućnosti ispunjenja.[217]

Vraćajući se ispunjenju koje se može ostvariti kroz empatički odnos sa stranim tijelom drugih subjekata, koji su svojevremeno također središta orijentacije u prostornom svijetu, „pokazuje se mogućnost obogaćivanja vlastite slike svijeta kroz sliku drugih i pokazuje se još značenje empatije za iskustvo vanjskog stvarnog svijeta.“[218] Obogaćivanje osobne vizije svijeta postaje moguće ukoliko su „percipirani svijet i onaj dan na empatičan način, isti svijet koji se vidi na drugačiji način.“[219]

I ovdje smo na bitnoj točki koja jamči realizam pristupa Edith Stein:

> Pokazuje se da pojava svijeta ovisi o individualnoj svijesti, dok se svijet koji se pojavljuje - svijet koji ionako ostaje isti i svakome kome se očituje - prikazuje kao neovisan o svijesti. Zatočen u barijerama moje individualnosti, ne bih mogao ići dalje od „svijeta kakav se pojavljuje preda mnom“, i u svakom slučaju moglo bi se pomisliti da mogućnost njegove neovisne egzistencije – koja bi još uvijek mogla postojati kao mogućnost - ostaje uvijek nedokazana. Čim, međutim, uz pomoć empatije prijeđem tu barijeru i dođem do druge i treće pojave istog svijeta, koji je neovisan o mojoj percepciji, takva mogućnost biva

[217] „Der Typos 'menschlicher Körper' grenzt nicht den Bereich meiner Einfühlungsobjekte, genauer gesagt: dessen, was mir als Leib gegeben sein kann, ab, wohl aber einen Bereich, innerhalb dessen ein ganz bestimmter Grad einfühlender Erfüllung möglich ist. Im Falle der Einfühlung in die fremde Hand besteht die Möglichkeit, wenn auch nicht 'adäquater', so doch sehr weitgehender Erfüllung: was ich nicht-originär empfinde, kann sich Zug um Zug mit dem originären Empfinden des andern decken. Betrachte ich im Vergleich dazu etwa die Pfote eines Hundes, so habe ich auch kein bloß physisches Ding, sondern ein empfindendes Glied eines Leibes, und auch hier ist noch ein gewisses Hineinversetzen möglich, z. B. das Einempfinden eines Schmerzes, wenn das Tier verletzt wird, aber andere – gewisse Haltungen und Bewegungen etwa – sind uns nur noch als Leervorstellungen gegeben ohne die Möglichkeit einer Erfüllung. Und je weiter wir uns vom Typos 'Mensch' entfernen, desto geringer wird die Zahl der Erfüllungsmöglichkeiten.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 54.

[218] „Hier zeigt sich die Möglichkeit der Bereicherung des eignen Weltbildes durch das andrer, die Bedeutung der Einfühlung für die Erfahrung der realen Außenwelt.“ *Isto*, 56.

[219] „Die wahrgenommene und die einfühlungsmäßig gegebene ist dieselbe Welt, verschieden gesehen.“ *Isto*, 57.

dokazana. Na taj način empatija, kao temelj intersubjektivnog iskustva, postaje uvjet mogućnosti spoznaje o postojećem vanjskom svijetu, kako ga predstavlja Husserl.[220]

Još jedan aspekt koji autorica pripisuje empatiji je mogućnost, pomoću empatije, ne samo postati svjesna svijeta drugog subjekta, već i imati jednu novu sliku o sebi koja može otvoriti aspekte sebe do tada nepoznate, ono što „u nama 'drijema' i zato nam to objašnjava kao empatiju različito oblikovanih osobnih struktura, ono što nismo i ono što jesmo, više ili manje od drugih.“[221] „Moguće je da će me netko drugi 'bolje procijeniti' nego što ja procjenjujem sama sebe i dati mi više jasnoće o meni. Primjerice, on shvaća da ja, kad činim neko dobro djelo, gledam uokolo i pokušavam dobiti odobrenje, dok ja sam želim djelovati iz čistog suosjećanja. Na taj način empatija i unutarnja percepcija djeluju zajedno kako bih sebe, sebi samome, učinio jasnijim.“[222]

Kasnije, kada bude razvila i proširila razmišljanje o duši, govoreći o formiranju subjekta, Edith Stein će upozoriti na konstituciju koja ovisi o vanjskoj slici jer bi se mogla temeljiti na elementima koji su strani istinskoj prirodi osobe, dokazujući se kao prepreka njezinog razvoja.[223]

Za autoricu empatija nije bila samo teoretski interes, već nešto duboko prisutno u njezinu životu, čiju važnost razumijemo ako razmišljamo o načinu na koji je sama upravo preko empatije bila u stanju iskusiti svjetove koje nije poznavala, kako se dogodilo u Göttingenu za stvarnost vjere kroz kontakt s vjernicima ili s udovicom Reinachom za stvarnost Križa kao spasenja. Dakako, sposobnost empatijskog shvaćanja vrijednosti ili stvarnosti koje doživljava strani ja strogo je posljedična i izravno proporcionalna iskrenoj želji da dosegne istinu stvari, smisla, spoznaje stvarnosti, duše osobe.

---

[220] „Damit erweist sich die Welterscheinung als abhängig vom individuellen Bewußtsein, die erscheinende Welt aber – die dieselbe bleibt, wie und wem immer sie erscheint – als bewußtseinsunabhängig. Eingesperrt in die Schranken meiner Individualität könnte ich über 'die Welt, wie sie mir erscheint', nicht hinauskommen, es wäre jedenfalls denkbar, daß die Möglichkeit ihrer unabhängigen Existenz, die als Möglichkeit noch gegeben sein könnte, immer unausgewiesen bliebe. Sobald ich aber jene Schranken mit Hilfe der Einfühlung überschreite und zu einer zweiten und dritten von meiner Wahrnehmung unabhängigen Erscheinung derselben Welt gelange, ist jene Möglichkeit ausgewiesen. So wird die Einfühlung als Fundament intersubjektiver Erfahrung Bedingung der Möglichkeit einer Erkenntnis der existierenden Außenwelt, wie es von Husserl.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 58.

[221] „Was in uns 'schlummert', und klärt uns als Einfühlung in anders geartete Personalstrukturen über das auf, was wir nicht, was wir mehr oder weniger sind als andre.“ *Isto*, 97.

[222] „Es ist möglich, daß ein anderer mich 'richtiger beurteilt' als ich mich selbst und mir Klarheit über mich selbst verschafft. Er bemerkt z. B., daß ich Beifall suchend um mich sehe, indem ich eine Wohltat erweise, während ich selbst aus reiner Barmherzigkeit zu handeln meine. So arbeiten Einfühlung und innere Wahrnehmung Hand in Hand, um mir mich selbst zu geben.“ *Isto*, 77.

[223] Usp. Edith STEIN, *Žena*, 80 (*ESGA 13*, 117 i sl.). O granicama empatije bit će govora kasnije.

3. **Prepreke u shvaćanju prave stvarnosti ljudskog bića**

Dosadašnji antropološki put doveo nas je do spoznaje o strukturi kroz koju je, prema istraživanju Edith Stein, ljudskom biću omogućeno da shvati stvari u svojoj biti i značenju. Stvarnost koju treba shvatiti susreće čovjeka iz tri vitalna područja: iz susreta sa stranim ja, iz svijeta stvorenja i kulture te iz same unutrašnjosti subjekta. Razumjeli smo da shvaćanje stvarnosti znači shvaćanje duha prisutnog u njoj, koji je potpuno prožima, sve dok ne prodre kroz cijelu materijalnu dimenziju.

Međutim, susret između stvarnosti koja se predstavlja ljudskom biću i ja koji je može shvatiti, puna je nepoznanica, ograničenja i rizika. Edith Stein ih sažima u svom posljednjem djelu, *Kreuzeswissenschaft.*

> Ima znakova koji se mogu upoznati naravnim putem, a koji pokazuju da se ljudska narav, kakva stvarno jest, nalazi u stanju izrođenosti. U te znakove spada nesposobnost primati u svojoj nutrini stvari kako odgovara njihovoj pravoj vrijednosti i dati im odgovor. Uzrok toj nesposobnosti može biti prirođena „tupoglavost“ (shvaćena doslovno) ili opća tupost koja je nastala tokom života ili pak neosjetljivost za određene utiske koja je nastala zbog češćeg ponavljanja: ono što se često čulo, što je odavna poznato „ostavlja nas hladnima“. Tome se još često pridružuje i prekomjerna nutarnja zauzetost interesima vlastite osobe, zbog čega smo nepristupačni za druge stvari.[224]

Realistična svijest o granici ljudske spoznaje prisutna je kod Edith Stein ne samo u djelima koja su uslijedila nakon njezinog obraćenja, već i u doktorskoj radnji o problemu empatije. Kognitivne granice se ne mogu pripisati samo paloj prirodi. One označavaju čovjekovo stanje stvorenja i upućuju na jedno savršenstvo bića i spoznaje prema čijem ispunjenju ljudsko biće stremi tijekom čitavog svog života.

Vitalna dinamika ljudskog bića zapravo je u napetosti. Njegove dimenzije, međusobno udružene preko neophodnih veza čine onu složenost koju Edith Stein ni na koji način nije htjela pojednostavljeno ublažiti: napetost između zakona uzročnosti i zakona duha, koji su zajedno prisutni i prožimaju se; napetost između konstitutivnog jedinstva živog tijela, duše i duha te razvoj svake dimenzije na odgovarajući način u

[224] „Es gibt natürlich erkennbare Zeichen, die darauf hinweisen, daß die menschliche Natur, wie sie tatsächlich ist, sich in einem Zustand der Entartung befindet. Dazu gehört die Unfähigkeit, Tatbestände entsprechend ihrem wahren Wert innerlich aufzunehmen und zu beantworten. Diese Unfähigkeit kann in einem angeborenen 'Stumpfsinn' (wörtlich verstanden) begründet sein oder in einer allgemeinen Abstumpfung, die sich im Laufe des Lebens herausgebildet hat; schließlich in einer Abstumpfung bestimmten Eindrücken gegenüber infolge häufiger Wiederholung. Was oft gehört wurde, was altbekannt ist, das 'läßt uns kalt'. Dazu kommt überdies noch vielfach ein übermäßiges inneres Inanspruchgenommensein durch eigenpersönliche Belange, das für anderes unzugänglich macht.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 10 (*ESGA 18*, 7).

odnosu na druge; napetost ja u pozicioniranju ili u dubini ili na površini i zajedno, napetost prema uvijek novoj dubini i širini duše, prema kojoj usmjeravati pogled; napetost prema autentičnom stjecanju unutarnjeg oblika svojstvenog svakoj duši i rizik od deformacije zbog preuzimanja neprikladnih oblika; napetost između intuitivnog kognitivnog stava, tj. poniznog prema stvarnosti, koji traži njezinu bit i jednog pogleda koji je unaprijed izvještačen predrasudama, koji teži nametanju značenja; napetost prema jednoj spoznaji koju osoba empatično primi od tuđeg ja, ili preko vrijednosti koje se predstavljaju kroz stvarnost, i spoznaji koja proizlazi iz slušanja vlastite unutrašnjosti; napetost između potencije i akta; napetost između praznine i ispunjenja. Postojanje ljudskog bića u vremenu odvija se između tih dinamika, između mogućnosti i uvjetovanosti. Ispitat ćemo neke granice s kojima se ljudsko biće iskustveno susreće, one kojima je autorica posvetila najviše pozornosti: ograničenost pogleda, nestabilnost životne snage, granice empatije, zaključujući s egzistencijalnom tjeskobom.

3.1. *Ograničenost pogleda (intelektualna razina)*

U susretu sa stvarnošću koja mu se predstavlja, ljudsko biće se također suočava s ograničenošću vlastitog pogleda. Na temelju osjetilnih percepcija, intelekt je stimuliran da se okrene vanjskoj stvarnosti ili događaju i da ih uzme unutar sebe upoznavajući ih.[225]

> Intelekt oblikuje kaos u kozmos. Stoga se intelektualna oprema rado naziva svjetlom, kao prirodno svjetlo. Ono čovjeka čini sposobnim steći sliku o stvaranju i izdižući se odavde, čak i određenu spoznaju o Stvoritelju, kao i da se praktički orijentira u svijetu. Preciznije rečeno: ono bi čovjeka učinilo sposobnim za to, kad prirodno svjetlo ne bi bilo zasjenjeno zbog pada. Zamračeni intelekt uvijek je izložen riziku da krene pogrešnim stazama, a time i da postane zlokobnom vatrom za volju.[226]

Intelekt je potaknut intuicijom istine, ali u kretanju prema potrazi za ovim objektom on dolazi do granica, koje se ne mogu prevladati samo ljudskim snagama.

> Jasno, ako se intelekt usuđuje ići do ekstrema, dolazi na taj način do svoje vlastite granice. Uzdiže se kako bi našao vrhovne i zadnje istine te otkriva da je svako naše znanje tek bijedna stvar. Tada se slama naš ponos i vidimo dvostruku mogućnost: ili se pada u očaj ili

[225] Usp. Edith STEIN, Der Intellekt und die Intellektuellen, u: *ESGA 16*, 109.

[226] „Er gestaltet das Chaos zum Kosmos. Darum wird die Verstandesausrüstung gern als Licht, als natürliches Licht bezeichnet. Sie befähigt den Menschen, ein Bild der Schöpfung und, von da ansteigend, sogar eine gewisse Erkenntnis des Schöpfers zu gewinnen, ferner, sich in der Welt praktisch zurechtzufinden. Richtiger gesagt: sie würde den Menschen dazu befähigen, wenn nicht das natürliche Licht durch den Fall verdunkelt wäre. Der verdunkelte Verstand ist immer in Gefahr, Irrwege zu gehen und dann auch für den Willen ein Irrlicht zu werden.“ *Isto*, 110.

se pred nedostižnom istinom prigiba i ponizno u vjeri prihvaća ono što se ne može osvojiti naravnom intelektualnom aktivnošću.[227]

Širina i dubina istine nadilaze mogućnosti ljudske intelektualne otvorenosti: „U skladu s ograničenom snagom, u svakom karakteru postoji nedostatak određenih područja vrijednosti ili eventualno promjena u njihovoj hijerarhiji, jedna nesavršenost u načinu na koji smo prožeti vrijednostima i dajemo se uvjetovati u pogledu akcije.“[228] Svaki porok, pogreška i slabost ljudi - uključujući korijen iz kojeg sve izvire, tj. iskvarenost ljudske prirode zbog istočnog grijeha - treba zamisliti kao lišavanja.[229] Čak i usred takvih lišavanja osobna odgovornost i dalje ostaje. Širina ili ograničenost pogleda zapravo je usko povezana s položajem koji ja zauzima u duši. „Ali - koliko god to zvučalo neobično – ona redovito nije kod kuće. Postoji samo malo duša koje žive u svojoj najdubljoj nutrini i po njoj, a još manje onih koje trajno žive u njoj i po njoj. Po naravi, tj. po svojoj paloj naravi, ljudi se zadržavaju u 'vanjskim prostorima' svoga 'duševnog grada'. Ono što k njima izvana pristupa, vuče ih van.“[230] Ja živi u jednoj kontradiktornoj situaciji: s jedne strane potpuno je kod kuće samo kad je u najdubljem dijelu duše, a s druge neprestano riskira udaljiti se, izići, ne uspijevajući na taj način postići puninu formacije na koju je, sam po sebi, pozvan.[231]

---

[227] „Freilich, wenn der Verstand sein Äußerstes wagt, dann kommt er an seine eigenen Grenzen. Er zieht aus, um die letzte und höchste Wahrheit zu finden, und entdeckt, daß all unser Wissen Stückwerk ist. Dann zerbricht der Stolz, und nun sehen wir ein Doppeltes: entweder er schlägt um in Verzweiflung oder er beugt sich in Ehrfurcht vor der unerforschlichen Wahrheit und empfängt demütig im Glauben, was die natürliche Verstandestätigkeit sich nicht erobern kann.“ Edith STEIN, Der Intellekt und die Intellektuellen, u: *ESGA 16*, 116.

[228] „Der begrenzten Kraft entsprechend zeigt sich bei allen Charakteren ein Fortfall gewisser Wertbereiche, eventuell eine Abänderung ihrer Rangordnung, eine Unvollkommenheit in der Art, wie man sich von Werten durchdringen und zum Handeln bestimmen läßt.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 100.

[229] Usp. Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 115.

[230] „Aber – so seltsam das klingen mag – sie ist in der Regel nicht zu Hause. Es gibt nur wenige Seelen, die in ihrem Innersten und von ihrem Innersten aus leben; und noch viel weniger, die dauernd darin und von ihm aus leben. Natürlicherweise – d. h. ihrer gefallenen Natur gemäß – halten sich die Menschen in den 'äußeren Räumen' ihrer 'Seelenburg' auf. Was von außen an sie herantritt, zieht sie nach außen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 97-98 (*ESGA 18*, 102).

[231] „Osobni ja je kod kuće u najintimnijem dijelu duše. Ako živi ovdje, ima na raspolaganju svu snagu duše i može je slobodno koristiti. Također je bliži nego ikada značenju svakog događaja i otvoren za sve potrebe koje se pojavljuju te na najbolji način spreman na mjerenje njihovog značenja i dometa. Međutim, malo je ljudi koji žive tako 'sabrani'. Kod većine ja živi na površini, povremeno potresen 'velikim događajima' i privučen u dubinu, pokušava odgovoriti na to odgovarajućim ponašanjem, ali nakon više ili manje dugog razdoblja vraća se na površinu. Ono što ulazi izvana toliko je raznovrsno da se može ispravno 'riješiti' s površine ili s nekog položaja nevelike dubine. Nije neophodna ekstremna dubina da bi se ga moglo otprilike razumjeti, niti je potrebno odgovoriti na to sa svom snagom duše. Međutim, onaj tko živi sabran u dubini vidi također 'male stvari' u širokoj cjelini, samo on može procijeniti njihovu težinu - izmjerenu najpreciznijim mjerama - na točan način, i u skladu s tim može regulirati vlastito ponašanje. Samo u njemu je duša došla do najcjelovitije formacije i do savršenstva svoga bića. U onima koji se samo povremeno povlače u dubine duše, da bi se potom vratili na površinu, dubina ostaje bezoblična i ne može ni razviti svoju silu formiranja prema vanjskim slojevima. Mogu postojati ljudi koji nikada ne dosegnu konačne

3.2. *Nestabilnost životne snage (voljna razina)*

Već smo se susreli s konceptom životne snage. Riječ je o izvoru koji, između oscilacija opadanja i rasta, dopušta odvijanje unutarnjeg života psihe, uzajamno povezujući procese koji se tamo odvijaju. „Životna sila se konzumira u psihičkom događaju. Ako se ne bi negdje hranila i obnavljala, morala bi se postupno smanjivati, iako ne redovito. Usponi i padovi vitalnih osjećaja, koja nam daje pojašnjenje o stanjima životne sile, ukazuje nam da uz potrošnju postoji i priljev.“[232]

Količinu životne sile je teško predvidjeti, budući da ih ima različita podrijetla. Svježina živog tijela je jedna od njih, ali treba razumjeti njezino pravo mjesto u cijeloj strukturi osobe:

---

dubine i koji stoga ne samo da ne dostižu preko formacije duše savršenstvo svoga bića u smislu temeljnog određenja, nego nikada i ne dosegnu prvo 'privremeno' posjedovanje sebe, što je premisa za potpuno posjedovanje, a koja biva postignuta već trenutačnim zaustavljanjem u dubini, to jest poznavanjem - barem s nejasnom intuicijom – smisao vlastitog bića i snagu da se napravi put prema cilju, također i dužnost da se to učini. Jedno takvo znanje donosi sa sobom 'osvjetljenje' dubine u slučaju drastičnih događaja vlastitog života. Međutim, također se može priopćiti putem intelektualnog uvjerenja (prije svega kroz doktrinu vjere koja u tom smislu predstavlja ljudski život). To su pozivi da se duša 'vrati sebi' i započne život od samog dna.“

[„Das persönliche Ich ist im Innersten der Seele ganz eigentlich zu Hause. Wenn es hier lebt, dann verfügt es über die gesammelte Kraft der Seele und kann sie frei einsetzen. Dann ist es auch dem Sinn alles Geschehens am nächsten und aufgeschlossen für die Forderungen, die an es herantreten, am besten geeignet, ihre Bedeutung und Tragweite zu ermessen. Es gibt aber wenige Menschen, die so 'gesammelt' leben. Bei den meisten hat das Ich seinen Standort vielmehr an der Oberfläche, wird wohl gelegentlich durch 'große Ereignisse' erschüttert und in die Tiefe gezogen, sucht dann auch dem Geschehen durch ein angemessenes Verhalten zu entsprechen, kehrt aber nach längerem oder kürzerem Verweilen doch wieder an die Oberfläche zurück. Was von außen herantritt, ist auch vielfach so, daß es von einem oberflächlichen oder doch nicht sehr tiefgelegenen Standort aus einigermaßen sachgemäß 'erledigt' werden kann. Es ist nicht die letzte Tiefe nötig, um es in etwa zu verstehen, und es ist auch nicht erforderlich, mit dem Einsatz der ganzen gesammelten Kraft darauf zu antworten. Aber wer gesammelt in der Tiefe lebt, der sieht auch die 'kleinen Dinge' in großen Zusammenhängen; nur er vermag ihr Gewicht – an letzten Maßstäben gemessen – in der richtigen Weise einzuschätzen und sein Verhalten entsprechend zu regeln. Nur bei ihm ist die Seele auf dem Wege zur letzten Durchformung und zur Vollendung ihres Seins. Wer nur gelegentlich in die Tiefen der Seele zurückgeht, um dann wieder an der Oberfläche zu verweilen, bei dem bleibt die Tiefe unausgebildet und kann auch ihre formende Kraft für die weiter nach außen gelegenen Schichten nicht entfalten. Und es mag Menschen geben, die überhaupt nie bis zu ihrer letzten Tiefe gelangen und darum nicht nur nie zur Vollendung ihres Seins, zur Durchformung ihrer Seele im Sinne ihrer Wesensbestimmtheit, sondern nicht einmal zu dem ersten, 'vorläufigen' Besitz ihrer selbst, der für den Vollbesitz Voraussetzung ist und schon bei einem vorübergehenden Verweilen in der Tiefe erreicht wird: einem – wenigstens dunkel ahnenden – Wissen um den Sinn ihres Seins und um die Kraft, von sich aus auf das Ziel hinzuarbeiten, sowie um die Verpflichtung dazu. Ein solches Wissen bringt das 'Aufleuchten' der Tiefen bei einschneidenden Ereignissen des eigenen Lebens mit sich. Es kann aber auch durch verstandesmäßige Belehrung (vor allem durch die Glaubenslehre, die das Menschenleben in diesem Sinn darstellt) vermittelt werden. Beides sind Aufrufe an die Seele, 'bei sich selbst einzukehren' und das Leben von ihrem Innersten her in Angriff zu nehmen.“] Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 286.

[232] „Die Lebenskraft verbraucht sich im psychischen Geschehen. Sie müßte fortschreitend – wenn auch nicht in gleichmäßigem Tempo – abnehmen, wenn sie nicht von irgendwoher Zufuhr erhielte und sich daraus erneuerte. Das Auf und Ab der Lebensgefühle, die uns über den jeweiligen Stand der Lebenskraft Aufschluß geben, bekundet uns, daß es neben dem Verbrauch einen Zustrom gibt.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 38.

> Obnova snaga nije moguća samo počevši od živog tijela [...] Što je više prostora dodijeljeno živom tijelu i što dublje subjekt utone u njega i biva apsorbiran osjećanjem njegovih stanja, to više troši svoju snagu za sebe i psiha je svedena na dogradnju živog tijela. [...] Živo tijelo više ne postaje „ono samo“ ako mu se dopušta da se širi na ovaj način, već istovremeno odpada od samog sebe. Postaje sve više „amorfna (grčki bezoblična) masa“ jer ima oblik samo u mjeri u kojoj je formirano i nošeno iznutra.[233]

Materijalna struktura je, zapravo, zamišljena za više ili manje širok i dubok unutarnji život. Na osobi je da se potom ispravno odnosi prema njoj, izbjegavajući ekscese i neravnoteže. Ako je npr. tijelo zanemareno, počinje patiti, privlači pozornost na sebe i završava zauzimanjem vitalnog prostora psihičkom životu.[234] Postoji, međutim, još jedan izvor iz kojeg osoba uvijek može crpsti: „Iz duhovnog svijeta s kojim je duša u kontaktu, smjesta u njoj kreću snage i ima u sebi jedan pravi izvor koji joj omogućuje [...] regeneraciju sebe duhom. [...] Odbacivanje izvora unutarnje energije dovodi do 'materijalizacije' duše i živog tijela.“[235]

Edith Stein smatra da ne postoji granica mogućem priljevu snage iz duhovnog svijeta. Međutim, granica je utvrđena slobodnim obraćanjem ili ne obraćanjem Subjekta tome izvoru. Još jedno ograničenje koje se ovdje pojavljuje je ono o postupnom karakteru formiranja organizma.[236] „Snaga duha, kao i sva čovjekova bit, podložna je zakonu razvitka, doseže visinu koju je za nju i njezin vlastiti oblik moguće doseći samo postupno i pod odgovarajućim uvjetima, ali su mogući pravci razvoja unaprijed određeni u temeljnoj formi i različiti su za pojedina bića.“[237]

Preuzimanje forme također se odvija kroz konkretne izbore, koji su podložni preciznoj zakonitosti.

---

[233] „Aber einmal ist die Erneuerung der Kräfte nicht nur vom Leibe her möglich. […] Im Gegenteil, je mehr Raum dem Leibe gegönnt wird, je tiefer das Subjekt in ihm versinkt und in dem Spüren seiner Zustände aufgeht, desto mehr Kräfte verbraucht er für sich selbst, und die Psyche schrumpft ein zu einem Annex des Leibes. […] Der Leib wird aber dann nicht etwa mehr 'er selbst', wenn es ihm gestattet wird, so zu wuchern, sondern er fällt zugleich von sich selbst ab. Er wird mehr und mehr 'amorphe {griech. gestaltlose} Masse'. Denn Gestalt hat er nur, soweit er von innen gestaltet und getragen wird.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 39.

[234] Usp. *Isto*, 39.

[235] „Aus der geistigen Welt, mit der die Seele in Berührung steht, strömen ihr unmittelbar Kräfte zu, und in sich selbst hat sie einen ursprünglichen Quell, der es ihr möglich macht […] aus dem Geiste zu regenerieren. […] Aber sie kommen nicht dem inneren Leben zugute, denn das Versagen des inneren Kraftquells führt zur 'Vermaterialisierung' von Seele und Leib.“ *Isto*, 40.

[236] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 35.

[237] „Die Geisteskraft untersteht wie das ganze Wesen des Menschen dem Gesetz der Entwicklung, sie gelangt erst allmählich und unter den angemessenen Bedingungen zu der ihr erreichbaren Höhe und Ausgestaltung, aber die möglichen Entwicklungslinien sind in der Wesensform vorgezeichnet und für die einzelnen verschieden.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 260.

> Duša, očito, raspolaže ograničenom količinom snage koja se može orijentirati u različitim smjerovima. Usmjerena u jednom smjeru, bit će uskraćena za druge moguće. (Nešto slično se događa u svim organizmima). To je razlog zašto on [čovjek], svaki put, može ostvariti samo mali dio onoga što je potencijalno i ne može, ni na koji način, pretvoriti sve svoje moći u habitus. Velik dio onoga što je pohranjeno u njemu ostaje neostvareno tijekom cijelog njegovog života.[238]

Provedba oblika je razvojni proces koji počinje iznutra i poznaje neke nepoznanice. Autorice za to daje primjer kroz vrlo zahtjevnu umjetničku aktivnost, koja se poduzima i napušta zbog njezinih poteškoća:

> Ako djelo propadne unatoč unutarnjem naporu zbog vanjskih zapreka, onda je to šteta za objektivni duhovni svijet, kojem izmiče nešto, preko čega se mogao obogatiti; ali u unutarnjem svijetu se dogodilo ono što se trebalo dogoditi: u tom ekstremnom naporu ostvarena je konačna dubina, unutarnji svijet je bio tj. doveden je do najvišeg stupnja postojanja koji mu je moguć. Kad bi se vanjske prepreke mogle prevladati i kad bi rad ostao nedovršen ili nepotpun zbog straha pred nužnom žrtvom ili zbog straha pred tim ekstremnim naporom, tada šteta ne bi bila samo vanjska nego i unutarnja: osoba ne raste u kreativnoj sposobnosti, kako bi to mogla kroz njeno stvaranje i njezina dubina ne ulazi u sadašnji život; njezin život teče površno, eventualno i uglavnom u mehaničkoj, mrtvoj formi. Ono što neiskorišteno stoji iza takvog života može ostati skriveno od drugih i od samoga sebe. Mogućnost aktualiziranja ostaje sačuvana do posljednjeg trenutka njezina zemaljskog života. U tom trenutku joj se oduzima zakopani talent.[239]

Vidimo da se aspekt vitalne snage odnosi na dvostruku ekonomiju u kojoj se odvija cijela ljudska egzistencija, između ovisnosti - odozdo i odozgo - i slobode provedbe.[240]

---

[238] „Die Seele verfügt offenbar über ein begrenztes Kraftmaß, das in verschiedene Richtung gelenkt werden kann. Indem es in eine Richtung gelenkt wird, wird es den andern möglichen Richtungen entzogen. (Analoges ist bei allen Organismen festzustellen.) Darin ist es begründet, daß er der Mensch nur ganz wenig von dem, was er potentiell ist, jeweils aktuell sein kann, und daß auch keineswegs alle seine Potenzen habituell ausgestaltet werden können. Vieles von dem, was in ihm angelegt ist, bleibt das ganze Leben lang unrealisiert.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 64.

[239] „Wenn das Werk bei aller inneren Anspannung an äußeren Hindernissen scheitert, so ist das ein Verlust für die objektive Geisteswelt, der etwas entgeht, womit sie bereichert werden konnte; aber in der inneren Welt ist geschehen, was geschehen sollte; in jener äußersten Anspannung ist die letzte Tiefe aktualisiert worden, zur höchsten ihr erreichbaren Seinsstufe geführt. Waren die äußeren Hindernisse überwindbar und ist das Werk durch innere Hemmungen unausgeführt oder unvollendet geblieben: aus Scheu vor den nötigen Opfern oder aus Furcht vor jener äußersten Anspannung, so ist der Verlust nicht nur ein äußerer, sondern auch ein innerer: Die Person wächst nicht an Schaffenskraft, wie {{sie}} durch ihr Schaffen wachsen könnte, ihre Tiefe tritt nicht in aktuelles Leben ein; ihr Leben verläuft oberflächlich und evtl. zum großen Teil mechanisiert, unlebendig. Was ungenützt dahinter steht, kann den andern und ihr selbst verborgen bleiben. Die Möglichkeit der Aktualisierung bleibt bis zum letzten Augenblick ihres irdischen Daseins erhalten. Dann wird ihr das vergrabene Pfund genommen.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt, ESGA* 10, 112.

[240] Ova složenost koja obilježava osobni razvoj dobro je izražena u sljedećem odlomku: „Sada znamo da se kauzalno uvjetovanje psihičkih stanja sastoji u njihovoj ovisnosti o životnoj snazi i da, da bismo

3.3. *Granice empatije (afektivno-relacijska razina)*

Stein shvaća empatiju kao konkretan i izvorni čin spoznaje *sui generis:*[241] „Moj život doživljava jedan priljev izvana, dolazeći u kontaktu sa životom drugoga.“[242] Ipak, moje iskustvo iskustava drugih ne može se naivno prihvatiti.[243]

---

predvidjeli mjeru životne snage u nekom budućem trenutku, trebali bismo poznavati sve psihičke činjenice do tog danog trenutka. Time bi se dobila samo mogućnost određivanja kauzalnog karaktera dotičnog psihičkog stanja. Da bismo bili informirani o konzistenciji njegova sadržaja, o njegovu 'smislenom sadržaju', potrebno je ispitati, osim potrošnje snaga koje su se odvijale do tog trenutka - i obrnuto, također povećanja snaga - sve motivacijske temelje na kojima se zasniva iskustvo pojedinca, tj. sve ono što njegov duhovni pogled obuhvaća u dotičnom trenutku, kao i sve ono što je živo u njemu do tog trenutka kao 'motivirajući element'. Također znamo da trenutačno psihičko stanje osobe ne ovisi samo o 'povijesti' njezina života i o 'sadašnjim okolnostima', već je određeno i 'jezgrom ličnosti', odnosno nepromjenjivom konzistentnošću njezina bića koja nije rezultat razvoja, već naprotiv, nameće razvoju određeni tijek. Također, treba imati znanje o toj jezgri kada se mora predvidjeti psihičko stanje. Konačno, kada je riječ o određivanju budućih *aktivnosti*, *volja* se također mora uzeti u obzir kao poseban čimbenik jer smo vidjeli da se ona ne može izvesti samo iz životne snage i iz motiva.“ [„Wir wissen nun, daß die kausale Bedingtheit der psychischen Zustände in ihrer Abhängigkeit von der Lebenskraft besteht und daß es, um den Modus der Lebenskraft in einem künftigen Augenblick vorauszusehen, der Kenntnis des gesamten psychischen Geschehens bis zu diesem Augenblick bedürfte. Damit hätten wir aber erst die Möglichkeit, die kausale Beschaffenheit des betreffenden psychischen Zustandes zu bestimmen. Um über seinen inhaltlichen Bestand, seinen 'Sinnesgehalt' Bescheid zu wissen, müssen wir außer dem bisherigen Kräfteverbrauch (bzw. -zuwachs) alle Motivationsgrundlagen übersehen, auf denen sich das Erleben des Individuums aufbaut, d. h. alles, was sein geistiger Blick in dem betreffenden Augenblick umspannt, sowie alles, was noch von früher her an 'Motivanten' in ihm lebendig ist. Wir wissen ferner, daß der jeweilige psychische Zustand einer Person nicht nur von der 'Geschichte' seines Lebens und den gegenwärtigen 'Umständen' abhängt, sondern daß ihr ganzes Leben bestimmt ist durch den 'Persönlichkeitskern', jenen unwandelbaren Seinsbestand, der nicht Resultat der Entwicklung ist, sondern umgekehrt den Gang der Entwicklung vorschreibt. Auch er muß bekannt sein, wenn ein psychischer Zustand vorhergesehen werden soll. Schließlich muß, wenn es sich um die Bestimmung eines künftigen Tuns handelt, auch der Wille als ein eigener Faktor berücksichtigt werden, denn wir haben gesehen, daß er sich nicht aus der Lebenskraft und den Motiven allein ableiten läßt.“] Edith STEIN, Psychische Kausalität, u: *ESGA 6*, 69.

[241] Usp. Edith STEIN, *Zum problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 15.

[242] „Auf jeden Fall erfährt mein Leben einen Zufluß von außen, indem es mit fremdem in Berührung kommt.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 124.

[243] Riječi objašnjenja Angele Ales Bello o granicama empatičnog znanja: „Però attenzione ai limiti dell’empatia. Quello che noi riusciamo a vivere è naturalmente - prendiamo un esempio che la Stein fa spesso: la gioia - qualche cosa che in questo momento probabilmente noi stiamo sperimentando. E se qualcuno ci viene avanti con alcuni tratti fisici particolari o con un’espressione linguistica particolare dicendoci: 'Io sento gioia', noi immediatamente capiamo che cosa sta vivendo. Ma, attenzione: noi capiamo la struttura del suo atto, ma mai l’intensità e il significato peculiare che quell’atto ha per lui: quindi il vissuto dell’empatia è un vissuto che ci pone in correlazione con gli altri, ma impedisce assolutamente - cioè non è possibile - che ci sia una immedesimazione, quindi una 'unipatia'. Invece questa era la tesi scheleriana. Scheler pensa che sia possibile immedesimarsi nell’altro fino in fondo. Ora attenzione: il termine immedesimazione può avere anche una doppia valenza: il fatto che capisco che l’altro ha una gioia, indubbiamente può anche significare in una certa misura una mia immedesimazione nell’altro perché in quel momento io posso essere triste, ma nonostante tutto posso capire che l’altro ha gioia. Ma vivere la stessa gioia con la stessa intensità è possibile soltanto, come dice Scheler, se si vive in un flusso unitario, e invece il flusso unitario è assolutamente escluso sia da Husserl che dalla Stein. Cioè ogni soggetto umano si delinea con una sua autonomia: quindi i vissuti sono in comune dal punto di vista strutturale, nel senso che tutti percepiamo, tutti possiamo avere empatia, tutti possiamo avere una vita affettiva con caratteristiche generali, con caratteristiche che ci coinvolgono e questo consente anche la conoscenza reciproca e l’adesione reciproca, lo scambio reciproco. Ma i contenuti che di volta in volta si presentano in questi atti sono assolutamente soggettivi, personali o legati a particolari circostanze. In questo momento noi possiamo avere in comune una visione percettiva di alcuni oggetti: questo è un elemento che ci avvicina certamente, ma l’intensità di questa percezione, il contenuto della percezione o la vita affettiva che accompagna questa percezione è assolutamente peculiare e personale. Il che significa che gli esseri umani hanno degli elementi

Edith Stein je sasvim svjesna da subjekt, da bi došao do istinskog znanja, mora biti što je moguće slobodniji od vlastitih mjera i predrasuda, kako bi se mogao uputiti i uroniti u tuđe proživljeno iskustvo, što je tipičan stav empatije.[244] O slobodi od samoga sebe, koja dopušta empatiju, kaže: „Ako uzmemo kao mjeru strukturu individualnog iskustva, zatvaramo se u našoj individualnosti; drugi će postati za nas 'zagonetke' ili - što je još gore - modeliramo ih prema našoj slici i tako falsificiramo povijesnu istinu.“[245]

Znamo da se za fenomenologiju konstituiranje jednog objekta događa kao konstituiranje jedinstva.[246] Strani subjekt je konstituiran kao smisleno jedinstvo intencionalnih veza: „Uzimam u obzir svaki subjekt kod kojega empatijom primijetim neku vrijednost, kao osobu čija se iskustva agregiraju u jednu smisleno razumljivu cjelinu.“[247]

Prisutnost takvih unutarnjih veza omogućuje samoj empatiji da ponudi korektivne elemente empatičkih čina: izvorno jedinstvo postaje kriterij korekcije, moguće zahvaljujući tjelesnom izrazu: „Potrebno je stalno kontrolirati empatiju kroz vanjsku percepciju, s obzirom da se konstitucija stranog pojedinca u potpunosti temelji na konstituciji tijela. [...] S druge strane, samo vanjskom percepcijom ne idemo korak dalje od fizičkog tijela. [...] Zahvaljujući tom temeljenju duše na vlastitom tijelu, moguća je empatija kod psihofizičkih pojedinaca istoga tipa.“[248]

---

in comune, ma anche una profonda diversità e autonomia. È il grande tema dell'individualità che poi la Stein continuerà a coltivare fino alla fine della sua vita, nell'ultima parte, per esempio, di *Essere finito ed essere eterno*, quando si domanderà: come riesco a cogliere ciò che è individuale? E ciò che è individuale si coglie proprio attraverso il sentire, ma il sentire nel senso che io riesco a capire che l'altro è simile a me, come me, ma diverso da me, pur nella comunanza di un rapporto reciproco.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

[244] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 26.

[245] „Wenn wir sie als Maßstab nehmen, dann sperren wir uns ein ins Gefängnis unserer Eigenart; die andern werden uns zu Rätseln oder, was noch schlimmer ist, wir modeln sie um nach unserem Bilde und fälschen so die historische Wahrheit.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 96.

[246] „From the very beginning, what this experience presents must belong to the unity of the very object appresented (Husserl 1950: 151).“ („Darin liegt aber, daß, was sie präsentiert, von vornherein zur Einheit desselben Gegenstandes gehören muß, der da der appräsentierte ist.“). James JARDINE, Husserl and Stein on the Phenomenology of Empathy: Perception and Explication (3. X. 2013.), u: *Synthesis philosophica*, 58 (2/2014.), 277, hrcak.srce.hr/file/210165 (27. X. 2017.).

[247] „Jedes Subjekt, an dem ich einfühlend ein Wertnehmen erfasse, betrachte ich als eine Person, deren Erlebnisse sich zu einem verständlichen Sinnganzen zusammenschließen.“ Edith STEIN, *Zum problem der Einfühlung, ESGA 5*, 96.

[248] „Bedarf es einer ständigen Leitung der Einfühlung durch die äußere Wahrnehmung, die Konstitution des fremden Individuums ist durchaus fundiert auf die Konstitution des Körpers. […] andrerseits gelangen wir durch äußere Wahrnehmung allein nicht einen Schritt über den physischen Körper hinaus. […] Dank dieser Fundierung von Seele auf Leib ist Einfühlung in psychophysische Individuen nur für ein Subjekt desselben Typs möglich.“ *Isto*, 75.

Izraz tijela stoga izražava dušu.[249] Međutim, autorica primjećuje da se to događa manje ili više vjerno i autentično.

> Kroz fenomen izražavanja bivam doveden unutar značenjskih karika psihičkog i istovremeno dobivam time važno sredstvo za ispravljanje empatičkih djela. Ono što oduzima jedinstvo značenja zasigurno se temelji na pogrešci. [...] Prodor unutar značenjskih veza dovodi me do ispravnog shvaćanja „dvosmislenih" izraza. [...] Ispravljanjem empatičkih čina, razjašnjava se i ono razumijevanje onoga što se krije iza izraza nekog lica, o čemu smo već govorili. U isto vrijeme izraz „autentičan" je sam po sebi različit od onoga „neautentičan".[250]

Empatiziranje s tuđim iskustvom progresivno dovodi do konstituiranja stranog subjekta u njegovom karakternom jedinstvu. I to ima svoju važnost za ispravno empatijsko razumijevanje:

> Ako sam na taj način stekao sliku tuđeg „karaktera" (kao jedinice tih svojstava), u ovom slučaju sám karakter mi služi kao polazna točka za procjenu daljnjih empatičkih djela. [...] Kao i između pojedinačnih iskustava, tako i između osobnih svojstava postoje značenjske veze i bitno kompatibilne i bitno nekompatibilne osobine: stvarno dobar čovjek ne može biti osvetoljubiv, suosjećajan čovjek ne može biti okrutan, iskren čovjek ne može biti „diplomat" i tako dalje. Na taj način shvaćamo jedinstvo karaktera u svakoj kvaliteti, kao i jedinstvo stvari u svakoj kvaliteti stvari.[251]

Empatijska spoznaja koja se u potpunosti temelji na tjelesnoj dimenziji, koja može biti više ili manje autentičan izražajni vektor unutrašnjosti, mora stoga biti podvrgnuta provjerama i mogućim korekcijama počevši od unutarnjih smislenih veza kojih strani ja

---

[249] „Expressivity then means that the person is a unity of two dimensions – bodily 'expression' of mind, mind 'expressed' bodily – each of which gain their particular sense in relation to the other (Husserl 1952: 325)." [„Der Mensch in der personalen Welt (der Geisteswelt, wie wir auch sagen, als der Domäne der Geisteswissenschaften) ist die in der personalistischen Einstellung gegebene Einheit von Leib und Ausdruck des Geistes und von Geist als Ausgedrücktem im Leibe."] James JARDINE, Husserl and Stein on the Phenomenology of Empathy: Perception and Explication, 280.

[250] „So werde ich durch das Phänomen des Ausdrucks hineingeführt in die Sinnzusammenhänge des Psychischen und gewinne damit zugleich ein wichtiges Mittel zur Korrektur der Einfühlungsakte. Was die Einheit eines Sinnes aufheben würde, das muß auf Täuschung beruhen. […] Weiterhin verhilft mir das Eindringen in die Sinnzusammenhänge dazu, 'äquivoke' Ausdrücke richtig aufzufassen. […] Durch Korrektur der Einfühlungsakte erklärt sich auch jenes Verstehen dessen, was hinter einer Miene verborgen ist, von dem wir früher sprachen. Einmal ist der 'echte' vom 'falschen' Ausdruck in sich unterschieden." Edith STEIN, *Zum problem der Einfühlung, ESGA 5*, 73-74.

[251] „Habe ich aber auf solche Weise ein Bild des fremden 'Charakters' (als Einheit dieser Eigenschaften) gewonnen, so dient er mir selbst als Anhalt für die Bewertung weiterer Einfühlungsakte. […] Und wie zwischen den einzelnen Erlebnissen, so gibt es auch zwischen den personalen Eigenschaften Sinnzusammenhänge, es gibt wesenhaft verträgliche und wesenhaft unverträgliche Eigenschaften: ein wahrhaft gütiger Mensch kann nicht rachsüchtig sein, ein mitleidiger nicht grausam, ein offenherziger nicht 'diplomatisch' usw. So erfassen wir in jeder Eigenschaft die Einheit eines Charakters wie in jeder dinglichen Eigenschaft die Einheit eines Dinges." *Isto*, 74.

postaje nositelj. Stoga empatiju možemo definirati kao put spoznavanja *sui generis* koji može ukloniti veo iz unutrašnjosti stranog subjekta, kao i iz vlastite, ali koji istovremeno zna da ima veze s otajstvom ljudske duše čije dubine ostaju istražive samo Bogu.

> Mogućnost prodiranja u intimnost [duše] nudi joj se iz odnosa s drugim ljudskim bićima. Prirodno iskustvo daje nam ideju o njima i istodobno nam govori da i oni imaju ideju o nama. I tako dolazimo do toga da vidimo same sebe kao promatrane „izvana". To nam omogućuje da vidimo neke točne stvari, ali rijetko prodiremo duboko u sebe; i na tu spoznaju se nadovezuju mnogi izvori pogrešaka koji ostaju skriveni dok nam Bog, s jednim istinskim unutarnjim šokom - s jednim pozivom u intimi - ne ukloni povez s naših očiju koji svakom čovjeku u velikoj mjeri skriva vlastitu unutarnju sferu.[252]

3.4. *Tjeskoba kao egzistencijalno stanje čovjeka (egzistencijalna razina)*

U proučavanju ljudske osobe, Edith Stein uklapa se u svoje vrijeme. Suočava se s tada prisutnim filozofskim i psihološkim strujanjima. Sjetimo se da je upravo nezadovoljstvo, koje je iskusila upoznavajući se s psihologijom koja se tada rađala, vodi dubljem istraživanju ljudskog bića. U njezinim djelima prepoznajemo u pozadini, pa čak i eksplicitno, reference i usporedbe koje otkrivaju doprinose, ali i nepotpunost ili rizike prisutne u strujama misli koje su se pojavile krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća. Ona se ponajviše suočava s idejom čovjeka njemačkog idealizma, psihologije dubine i Heideggerovog egzistencijalizma.[253] U razumijevanju ljudske osobe, Edith Stein

[252] „Eine Möglichkeit des Zugangs ins Innere ergibt sich aus dem Verkehr mit anderen Menschen. Die natürliche Erfahrung gibt uns ein Bild von ihnen und führt uns darauf, daß auch sie ein Bild von uns haben. Und so kommen wir dazu, uns selbst gleichsam 'von außen' zu betrachten. Es mag manches Richtige dabei festgestellt werden, aber wir dringen dabei selten tiefer in uns ein; und es sind mit dieser Erkenntnis viele Fehlerquellen verbunden, die uns verborgen bleiben, solange uns Gott nicht durch eine wahrhafte innere Erschütterung – durch einen 'Ruf' ins Innere – die Binde von den Augen nimmt, die jedem Menschen in besonderem Maße sein eigenes Innere verhüllt." Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 398.

[253] Vidi osobito Die Aufbau der menschlichen Person (*ESGA 14*) gdje Edith Stein izričito uspoređuje ta strujanja i metafizički kršćanski pogled. O tome se Ales Bello ovako izjašnjava: „Le tre visioni che ella considera emergenti nel suo tempo sono quella da lei definita 'idealistica', che accomuna molti pensatori tedeschi da Lessing a Goethe, quella proposta dalla psicologia del profondo – tra le righe si delinea la differenza che intercorre tra Freud e Jung – e quell'esistenziale propria di Heidegger. Pur riconoscendo i meriti dell'idealismo consistenti nell'indicazione di una meta di carattere etico e spirituale, la Stein denuncia l'insufficienza di tale visione eccessivamente ottimistica che fa leva su un atteggiamento intellettualistico trascurando le spinte irrazionali dell'essere umano. Sembrerebbe, allora, che ella debba preferire l'interpretazione presente negli scrittori russi o negli psicoanalisti in quanto in essi si evidenziano i lati oscuri dell'essere umano, ma in realtà non è così, perché, a suo avviso, soprattutto la psicologia del profondo, con il ricondurre la giustificazione ultima alla dimensione dell'istinto, rompe l'unità dello spirito umano disconoscendo, in tal modo, l'azione dell'intelletto e della volontà. Neppure la descrizione del *Dasein* heideggeriano è soddisfacente, secondo l'autrice; anticipando un tema che sarà sviluppato in modo ampio nell'appendice ad *Essere finito e Essere eterno*, intitolata *La filosofia esistenziale di Martin Heidegger*, Edith Stein denuncia i limiti dell'analisi fenomenologica di Heidegger in *Essere e tempo*; infatti egli, pur avendo il merito di aver ripreso il tema dell'essere, non riesce a condurre un'analisi 'fedele' dell'essere umano, corrispondente, cioè, alle caratteristiche che lo connotano, travisando da un lato le

prepoznaje pozitivnost ljudskog bića, ali ne bez uzimanja u obzir pitanja koja su postavljena bilo od psihologije dubine, kao i egzistencijalna pitanja o podrijetlu i sudbini bića. Prepoznaje tjeskobu koja prati ljudski život pred pitanjem o postojanju i konačnog značenja stvari. Heideggerovi pojmovi „bačenosti" i „tjeskobe" pojavljuju se u njezinim spisima.

> Ljudsko biće je pokazano kao bačeno. Tako se na odličan način izražava da se čovjek nalazi u tubitku, a da ne zna kako je došao do njega, da on nije sam od sebe ili sam za sebe i da ne može očekivati od vlastitog bića bilo kakvo pojašnjenje svog podrijetla. Stoga se ne može postaviti pitanje o podrijetlu polazeći od svijeta. Bez obzira na to koliko ga mogu pokušavati ušutkati silom ili ga smatrati besmislenim, ono se uvijek neizbježno pojavljuje i to uvijek na novi način, zbog posebnosti tog ljudskog bića i zahtjeva za bićem utemeljenog u sebi, nekoga koji baca „bačeno". Tada se bacanje otkriva kao stvorenost.[254]

Sve dok osoba ne dosegne svijest o stvorenosti, egzistencijalno pitanje se ponovno pojavljuje iz dubina, pobuđuje tjeskobu. Osoba može reagirati ignorirajući je, pokrivajući je prebacivanjem svoje pozornosti na druge objekte, „kako bi izbjegla strah koji ipak ne nestaje, nego ostaje 'u pozadini' i utječe na čitavo naše ponašanje. Strah [...] neprestano teži prijeći u stvarno iskustvo i tako privući ja u sebe."[255] Tjeskoba koja ostaje u pozadini tjera „odostraga" da se traži spasenje.

Autorica podržava mogućnost da osoba traži spas u Milosti, ali to čini na način koji joj ne dopušta da ga pronađe. Događa se to kad se ostane na sebi, kad utjecanje Milosti ima za cilj da se spasi samoga sebe. Da bi opisala taj stav koji osobu drži zaokupljenom

---

indicazioni che vengono dal metodo di Husserl e non imboccando, dall'altro, decisamente la via della metafisica, e quindi non procedendo ad un'indagine metafisica dell'essere umano che pur sarebbe implicita nella questione dell'essere. […] Per l'autrice l'interpretazione heideggeriana del *Dasein* risulta insufficiente e del tutto pessimistica; insufficiente sotto il profilo fenomenologico perché non 'vede' ciò che fenomenologicamente – cioè dopo aver proceduto all'epochè di ogni presupposto e aver esercitato l'intuizione che conduce all'essenza – è possibile vedere nell'essere umano, pessimistica sotto il profilo metafisico, perché compresa fra due nulla: la gettatezza dell'inizio della sua vita e l'annullamento nella morte come ultima drammatica e insuperabile possibilità." Angela ALES BELLO, Prestavljanje, u: Edith STEIN, *La struttura della persona umana*, Roma, 2000., 6-8.

[254] „Das menschliche Sein wird als 'geworfenes' bezeichnet. Es wird damit vorzüglich zum Ausdruck gebracht, daß der Mensch sich im Dasein vorfindet, ohne zu wissen, wie er hineingekommen ist, daß er nicht aus und durch sich selbst ist und auch aus seinem eigenen Sein keinen Aufschluß über sein Woher zu erwarten hat. Damit wird aber die Frage nach dem Woher nicht aus der Welt geschafft. Man mag noch so gewaltsam versuchen, sie totzuschweigen oder als sinnlos zu verbieten – aus der aufgewiesenen Eigentümlichkeit des menschlichen Seins erhebt sie sich unabweisbar immer wieder und verlangt nach einem dieses in sich grundlos begründenden, in sich begründeten Sein, nach Einem, der das 'Geworfene' wirft. Damit enthüllt sich die Geworfenheit als Geschöpflichkeit." Edith STEIN, Martin Heideggers Existenzphilosophie, u: *ESGA 11-12*, 357.

[255] „Um der Angst zu entgehen, aber sie entschwindet nicht, sondern bleibt 'im Hintergrund' bestehen und beeinflußt unser ganzes Verhalten; […] aber stets tendiert sie dazu, in aktuelles Erleben überzugehen, das Ich in sich hineinzuziehen." Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 65.

samom sobom, ona koristi pojmove Heideggera za brigu i tjeskobu, objašnjavajući ih u ontološkom i metafizičkom ključu.[256] Nesigurnost u kojoj se duša nalazi je motivirana. Ona se temelji na egzistencijalnoj i ontološkoj svjesnosti o ništavnosti kojoj je biće stalno izloženo. Tjeskoba također ima svoj temelj u stvarnom stanju duše, koje je stanje grijeha, bilo istočnog ili osobnog.[257] Sve dok se osoba ne suoči s vlastitim stanjem, neće se naći

[256] Usp. Edith STEIN, *Essere finito e Essere eterno*, 94-95, bilješka br. 45.

[257] Edith Stein daje jedan fenomenološki opis *brige* i *tjeskobe*, uzimajući u obzir Heideggera, ali otvarajući ontološke i metafizičke perspektive vjere: „'Briga za' pretpostavlja zaokupljenost objektom za koji se brinemo. Ta zabrinutost ne teži da bude ono što vodi spasenju. Ona drži dušu fiksnu kod sebe. Različito od toga je nešto što je dobro naznačeno isto kao 'briga', ali to ni na koji način nije briga 'za' i ne implicira nikakvo zanimanje za ono za što se brine: to je tjeskoba koje je nesigurna duša puna. Ona može poprimiti različite oblike, ali u svim tim oblicima karakteristično je da nije tjeskoba za nečim što joj je ispred očiju. Ona se lijepi čas na ovo, čas na ono, ali ono na što se lijepi nije ono što zapravo misli. Tako dušu udaljava od sebe same, ne drži je kod sebe, kao briga. Svakako, stanje duše izaziva tjeskobu u njoj. Međutim, to se ne mora nužno dogoditi u obliku eksplicitne motivacije. Da bi se manifestirala, tjeskoba ne zahtijeva da se duša brine o samoj sebi i nije potrebno da se to stanje objektivno poznaje. S druge strane, postoji bojazan da će se stanje 'osjetiti'. I što je se jasnije osjeti, to jasnije smo svjesni da je tjeskoba tjeskoba. Stanje duše koje u njoj pobuđuje tjeskobu i u njoj se izražava je grijeh (peccatum originis i peccatum actuale). Sve dok se tjeskoba koju ovdje smatramo - metafizička tjeskoba - miješa s tjeskobom za nešto (zbog nečega), ona povlači dušu u jedan periferni život: u aktivnosti koje joj dopuštaju da pobjegne od onoga što je muči, ili u jednu posvećenost vanjskom svijetu da pokrije tjeskobu kroz emocije koje iz nje proizlaze, udaljavajući je od same sebe. Ta druga stvar – omamljivanje - je još uvijek moguća ako su metafizička tjeskoba kao takva i njezina povezanost s grijehom već poznate. Međutim, samo ako je to samo racionalno znanje, a ne unutarnji osjećaj. Jer čim duša doista osjeti tjeskobu i grešnost, ona ih se više ne može riješiti, čak i kada bi to željela i baci se sa svom svojom željom u periferni život. Ona ostaje čvrsto vezana uza se, iako se želi darivati. Vezanost prema unatrag, koja nije u sukobu s udaljavanjem od samoga sebe, primarna je karakteristika tjeskobe. Ono što zasigurno dovodi do iskustva grijeha i ponovno budi tjeskobu je dodir s Milošću i vizija svetosti. One impliciraju jedna drugu. [...] Duša može zatvoriti oči pred Milošću, jer gledajući je budi i povećava osjećaj vlastitog grijeha i tjeskobe, i može pokušavati pobjeći od nje i iz sebe. Duša - kao što smo rekli - ostaje vezana za sebe i tjeskoba raste ispod svih trenutnih emocija.“ [„Die 'Sorge um' setzt die Beschäftigung mit dem Gegenstande voraus, um den man sich sorgt. Diese Sorge pflegt es nicht zu sein, die zum Heile führt. Sie hält die Seele bei sich selbst fest. Davon zu scheiden ist etwas, was man wohl auch mit 'Sorge' bezeichnet, was aber keineswegs Sorge 'um' ist und wozu keine Hinwendung zu dem, was einen besorgt macht, gehört: die Angst, von der jede ungeborgene Seele erfüllt ist. Sie kann noch sehr verschiedene Formen annehmen, aber in allen ihren Formen ist für sie charakteristisch: Sie ist nicht Angst vor etwas, was ihr bestimmt vor Augen stünde. Sie heftet sich wohl bald an dies, bald an jenes, aber das, woran sie sich heftet, ist nicht das, was sie eigentlich meint. Und sie treibt die Seele von sich selbst weg, hält sie nicht bei sich fest wie die Sorge. Wohl ist es der Zustand der Seele, der die Angst in ihr hervorruft. Aber das braucht nicht in der Form der expliciten Motivation zu geschehen. Die Angst braucht der Seele nicht aus der Beschäftigung mit sich selbst zu erwachsen, und ihr Zustand braucht gar nicht – gegenständlich – erfaßt zu sein. Dagegen gehört es zur Angst, daß der Zustand 'gespürt' wird. Und je deutlicher er gespürt wird, desto klarer ist auch die Angst als Angst bewußt. – Der Zustand der Seele, der die Angst hervorruft und sich in ihr ausspricht, ist die Sünde (peccatum originis {lat., Erbsünde} und peccatum actuale {lat., aktuelle Sünde}). So lange die Angst, die wir hier immer im Auge haben – die metaphysische Angst–, noch mit der Angst vor etwas verwechselt wird, verstrickt sie die Seele in ein peripheres Leben – in Tätigkeiten, um dem zu entgehen, wovor man Angst hat, oder in eine Hingabe an die äußere Welt, um durch Emotionen, die von da kommen, die Angst zu übertäuben – und entfernt sie von sich selbst. Das Zweite – das Sichbetäuben – ist auch dann noch möglich, wenn die metaphysische Angst als solche und ihr Zusammenhang mit der Sünde bereits durchschaut ist. Allerdings nur, wenn es ein bloß rationales Wissen darum ist und kein inneres Spüren. Denn sobald die Seele die Angst und die Sündhaftigkeit wirklich spürt, kann sie nicht mehr davon loskommen, wenn sie es auch noch so gern möchte und sich mit aller Gier in das periphere Leben stürzt. Sie bleibt dann an sich festgebunden trotz allem, woran sie sich hingeben mag. Das Rückwärtig-gebunden-Sein, das der Abwendung von sich selbst nicht widerspricht, ist überhaupt charakteristisch für die Angst. Das, was mit Sicherheit die Sündhaftigkeit spürbar macht und die Angst erweckt, ist die Berührung der Gnade und der Anblick der Heiligkeit. Beides

u istini o sebi i bit će neprestano vučena izvan sebe, u jednom konvulzivnom traganju za egzistencijalnim uporištima. Bijeg od nesigurnosti vlastitog bića čini da čovjek živi u neprekidnoj iluziji:

> Ispraznost i nepostojanost vlastitog bića postaju jasni jastvu kad ono mislima prisvaja svoje biće i pokušava dosegnuti njegov temelj. Dodiruje to također prije svake retrospektivne refleksije i svake analize svoga života, kroz tjeskobu koja prati neiskupljenog čovjeka u različitoj odjeći (kao strah od ovoga i onoga) u životu, ali u konačnici kao tjeskoba ispred vlastitog ne-bića i „donosi ga pred ništa". Tjeskoba, naravno, nije u prosjeku dominantan stav prema životu. To postaje u slučajevima koje nazivamo morbidnim, ali obično hodamo velikom sigurnošću, kao da naše biće pripada nama kroz stabilno posjedovanje. To može ovisiti o činjenici da se zaustavljamo na površnoj viziji, da nam zbog vremena koje „traje" iluzorno pokazuje „postojano i trajno" biće i sprječava nam kroz „brigu" za naš život da vidimo njegovu ništavnost.[258]

Pa ipak, čak i u ovoj iluzornoj sigurnosti, Edith Stein vidi nešto što ide dalje od toga, do temelja koji postoji, koji je dan. Ona tvrdi da „općenito i u apsolutnom smislu ne možemo govoriti o sigurnosti postojanja kao jednostavnog rezultata takve iluzije i samoobmanjivanja."[259] Temelj na koji upućuje je Biće koje je potpora i temelj svakog bića. Prijelaz iz situacije tjeskobe i iluzije do istine bića dogodit će se kada osoba poduzme odlučujući korak, prepuštajući se Milosti, bez rezerve.

Zaključci

Slika o ljudskom biću koju je Edith Stein razvila u svojoj filozofskoj antropologiji, izloženoj u ovom poglavlju, prožeta je pozitivnošću, onim pogledom koji vjerujemo da u velikoj mjeri crpi iz obiteljskog okruženja koje je svakodnevno doživljavala unutar

---

gehört zusammen. […] Die Seele kann vor ihr die Augen schließen – weil ja ihr Anblick das Gefühl der eigenen Sündhaftigkeit und die Angst erweckt und steigert – und ihr und sich selbst zu entfliehen suchen. Dann bleibt sie – wie gesagt – an sich festgebunden, und unter allen aktuellen Emotionen wächst die Angst."] Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 26-27.

[258] „Die Nichtigkeit und Flüchtigkeit seines eigenen Seins wird dem Ich klar, wenn es sich denkend seines eigenen Seins bemächtigt und ihm auf den Grund zu kommen sucht. Es rührt auch daran vor aller rückgewandten Betrachtung und Zergliederung seines Lebens durch die Angst, die den unerlösten Menschen in mancherlei Verkleidungen – als Furcht vor diesem und jenem –, im letzten Grunde aber als Angst vor dem eigenen Nichtsein durchs Leben begleitet, ihn 'vor das Nichts bringt'. Die Angst ist freilich durchschnittlich nicht das beherrschende Lebensgefühl. Sie wird es in Fällen, die wir als krankhaft bezeichnen, aber normalerweise wandeln wir in einer großen Sicherheit, als sei unser Sein ein fester Besitz. Das kann darauf beruhen, daß wir bei jeder Oberflächensicht stehen bleiben, die uns in einer 'stehenden' Zeit ein 'bleibendes und dauerndes' Sein vortäuscht und uns durch das 'Sorgen' für unser Leben den Anblick seiner Nichtigkeit verdeckt." Edith STEIN, Endlichen und ewiges Sein, u: *ESGA 11-12*, 49.

[259] „Aber allgemein und schlechthin ist die Seinssicherheit nicht als bloßes Ergebnis solcher Täuschung und Selbsttäuschung anzusprechen." *Isto.*

zidova kuće, još od početka svog postojanja. Opis strukture ljudske osobe karakteriziran jest jasnoćom, objektivnošću i ravnotežom. Izražava ljudsku stvarnost u istini. Ona vjeruje u mogućnost pozitivnog razvoja bića tijekom života. Neće je zbuniti susreti s jednim ostvarenjem ljudske stvarnosti koja je sve samo ne plemenita, čega je bila svjedokom u vremenu proživljenom kao medicinska sestra Crvenog križa u vojnoj bolnici, ili za vrijeme svog angažmana u politici na kraju Prvog svjetskog rata. Svijest o dostojanstvu koje je ona jasno nosila u sebi nije ovisila o vanjskom okruženju. Znala je promicati dobro, prakticirajući solidarnost kao način življenja odnosa, puna razumijevanja prema ljudskim slabostima.

Kroz pedantne opise, sličnosti i razlike iz materijalnog, biljnog i životinjskog svijeta, autorica ističe plemenitost čovjeka nad svim Stvorenjem. Međutim, neće upasti u idealizam, ili u iskušenje samospasenja, - koje će osuditi, nalazeći ih u Götheovom djelu *Faust*. Njezin zaključak ostaje realističan, objektivno važe ljudske mogućnosti i uvjetovanosti. Zaključak je jasan, pronašao je put u njezin život između sigurnosti i nesigurnosti, snage i slabosti: čovjeku je potrebno spasenje. Uz svu njemu svojstvenu izvrsnost, njegovo stanje je i ostaje stanje stvorenja, njegovo postojanje akcidentalno.

Idealizam mladenačkog vremena u Breslauu, samoobmana da je dobra,[260] morat će izgorjeti u vatri razočaranja, potpune bespomoćnosti i nepokretnosti koju je providnošću morala proći, da traži i pronađe put korespondencije između onog visokog očekivanja koje je imala u svom srcu i stvarnog života, korespondencije koja je bila moguća samo u priznavanju Sina Božjega, Boga i Čovjeka, Spasitelja, Otkupitelja svake bolne nepodudarnosti, osobito za jednu tako osjetljivu dušu i ljubiteljicu istine.

Razumjeti će podudaranje istine kojom je bila u potpunosti privučena, s osobnim židovsko-kršćanskim Bogom. Vrhovni *Objekt* koji treba biti u potpunosti spoznat je Bog-Osoba, Istina koja više nije skrivena, nego otkrivena, prepoznata u Isusu Kristu. Međutim, iako je objavljena, ona svojim sadržajem nadilazi spoznajnu sposobnost stvorenog ljudskog uma i stoga nikada ne može biti u cijelosti posjedovana u ovome životu. Edith će prepoznati da put k dubljoj spoznaji Boga nije prvenstveno intelektualni, nego prije put vjere i kontemplativne spoznaje. Odlučivši se kasnije za Karmel, Edith će neprestano stajati uz strastvenu potragu za istinom, koja je do tada obilježavala njezin život.

[260] Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji*, 186.

III. POGLAVLJE

EDITH STEIN I POTRAGA ZA ISTINSKIM BITKOM OSOBE. TEOLOŠKO-MISTIČNA INTEGRACIJA

Uvod

Jedinstvena osobina Edith Stein je njezin introspektivni karakter. U njoj je posebno snažna veza između promišljanja i konkretnog postojanja. Život i misao idu ruku pod ruku i jedno utječe na drugo, s intenzivnim hermeneutičkim radom koji se kontinuirano provjerava. Svako novo iskustvo koje je prihvatila biva promišljano, shvaćeno i integrirano. Ta njezina osobina bila je prisutna još od djetinjstva, kada je događaji i susreti, osobito oni s ljudskom patnjom, nisu ostavljali ravnodušnom, nisu je mimoilazili, već bi je duboko dirnuli,[1] upisujući se u njezinu dušu i prisiljavajući je na razmišljanje o njihovom značenju. Takav je stav bio znak jedne predispozicije, koja se poslije mogla široko razviti kroz susret s fenomenologijom. Fenomenološkoj metodi je, naime, bilo vlastito vraćanje na same stvari, s progresivnim promišljanjem koje je uvijek iznova vrednovalo već stečeno znanje, u svjetlu novih elemenata koji su se pojavljivali na horizontu.[2]

Na taj način, autorica je kroz svoje egzistencijalne prolaske postupno proširila i produbila razumijevanje ljudskog bića i načine pristupa stvarnosti, svojstvenih njezinoj strukturi. S Božjom objavom u njenom životu, ona će primiti jedno novo razumijevanje vlastitog bića. Iako nastavljajući svoje razmišljanje na filozofski način, u potrazi za

[1] U autobiografiji Edith Stein dolazi na vidjelo njezinu osjetljivost u susretu sa situacijama, osobito onima ljudskog siromaštva. Duboko bi uznemiravale njezinu dušu. Pripovijeda, primjerice, da bi je susret s nekom pijanom osobom mogao toliko impresionirati da ne bi mogla spavati noću. Bilo joj je prije svega bolno vidjeti kako je osoba spremna izgubiti vlastitu „duhovnu slobodu i ljudsko dostojanstvo“. Usp. Edith STEIN, *Iz života jedne židovske obitelji,* 71 (*ESGA 1*, 37). Unutarnja osjetljivost, koju je autorica oduvijek smatrala izvornom danošću ljudske duše, također se pojavljuje u njezinom posljednjem radu, *Kreuzeswissenschaft*, gdje će izjaviti da je jedan od najdubljih uzroka patnje za vjernika shvaćanje vlastite ravnodušnosti pred stvarnošću ekonomije spasenja. Usp. *Znanost Križa*, 10-11 (*ESGA 18*, 7-8).

[2] Tipična osobina Husserla je bila bavljenje filozofskim problemima počinjući uvijek od početka, neprestano se oslobađajući predrasuda. U učitelju je ta osobina bila posebno prisutna, često je išla toliko daleko da mu nije dopuštala da odredi rezultate vlastitog istraživanja. Vidi Prvo poglavlje ovog rada, točka 2.4, što se tiče vremena kada je Edith Stein živjela kao Husserlova asistentica.

istinom otvorit će se spoznaji koju nudi vjera, uvjerena da onaj tko je uistinu u potrazi za istinom, ne odbacuje izvore koji mu mogu pomoći da do nje dođe.[3]

U ovom poglavlju predstavit ćemo njezinu predanost da dodatno odredi, između kontinuiteta i novosti, fenomenološku spoznaju čovjeka u svjetlu istina vjere.

Osobno iskustvo Boga, za koje vjerujemo da predstavlja prekretnicu u njezinu životu, između prije i poslije, i koje je temeljno uzdrmalo njezinu nevjeru, iskustvo je to *odmora u Bogu*, opisano u *Psychische Kausalität*.[4] Među njezinim spisima postoji jedan odlomak koji predstavlja isto iskustvo, ali izraženo u jednom promišljenijem stilu, s preciznijim specifikacijama od onih prethodnog opisa. Odlomak na koji upućujemo, dio je rada *Einführung in die Philosophie*, vrlo širokog fenomenološkog teksta započetog oko obraćenja i, po mišljenju stručnjaka, dovršenog kroz jedan dulji period, sa zakašnjelim objavljivanjem.[5] Stein unosi odlomak u onom djelu rada u kojem razrađuje spoznaju strane osobe, posebice o iskustvu tuđe psihe i psihičko-duhovnog života drugoga. Donosimo ga u cijelosti dolje:

> U onom osjećaju sigurnosti koji nas često zahvati upravo u nekoj „očajnoj" situaciji, kada naš um više ne vidi nikakav mogući izlaz i više ne poznajemo nijednu osobu na svijetu koja bi mogla imati volju ili moć pružiti nam savjet ili pomoć; u tom osjećaju sigurnosti postajemo svjesni postojanja jedne duhovne moći, koju ne upoznajemo nijednim vanjskim iskustvom. Ne znamo što će biti s nama, čini se da pred nama postoji zjapeći ponor i da nas

[3] Edith Stein vjeri pripisuje mogućnost otvaranja pristupa istini koja „u svojoj cjelovitosti postoji" („Die volle Wahrheit ist"); „Postoji spoznaja koja je u potpunosti obuhvaća, a koja se ne sastoji u nekom procesu bez kraja, već u punini koja ostaje jednaka sama sebi do beskonačnosti; to je *božanska spoznaja*. [...] Filozofija želi istinu u najvećoj mogućoj mjeri i da ima najveću moguću sigurnost. Ako vjera čini dostupnima istine koje se ne mogu dosegnuti drugim putem, onda se filozofija ne može odreći te istine vjere bez da baš napusti svoju univerzalnu potrebu za istinom i bez rizika da se insinuira i neistina u svim spoznajama koje joj ostaju, jer se u organskoj vezi cijele istine može dogoditi da se svaki pojedini dio vidi u pogrešnoj perspektivi, ako su veze s cjelinom prekinute." („Es gibt eine Erkenntnis, die sie ganz umfaßt, die nicht unendlicher Prozeß, sondern unendliche, ruhende Fülle ist; das ist die *göttliche Erkenntnis*. […] Philosophie will Wahrheit in möglichst weitem Umfang und von möglichst großer Gewißheit. Wenn der Glaube Wahrheiten erschließt, die auf anderm Wege nicht zu erreichen sind, so kann die Philosophie auf diese Glaubenswahrheiten nicht verzichten, ohne einmal ihren universellen Wahrheitsanspruch preiszugeben und ferner ohne sich der Gefahr auszusetzen, daß sich auch in den Erkenntnisbestand, der ihr bleibt, Falschheit einschleicht, weil bei dem organischen Zusammenhang aller Wahrheit jeder Teilbestand in ein falsches Licht geraten kann, wenn die Verbindung mit dem Ganzen abgeschnitten wird.") Edith STEIN, Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino. Versuch einer Gegenüberstellung, u: *ESGA 9*, 81.82.

[4] Usp. Edith STEIN, Psychische Kausalität, *ESGA 6*, 63-64. O iskustvu *odmora u Bogu* smo već govorili u prvom poglavlju ovog rada u točki 3.2.6.

[5] Nema jednoglasnog mišljenja o datumu sastavljanja *Einführung in die Philosophie* (*ESGA 8*). Novija istraživanja pripisuju datum pisanja do 1921., prije obraćenja, vrlo blizu *Psychische Kausalität*, dok se ranije tvrdilo da je pisanje teksta obuhvaćalo dugotrajno razdoblje prerade, koje je trajalo desetak godina nakon njezinog obraćenja. Usp. Marina Pia PELLEGRINO, Note informative in merito a ricostruzione e nuova datazione di alcune opere giovanili di Edith Stein, u: www.centrostudiedithstein.it/...Edith_Stein /.../Documento_Marina.d (14. VIII. 2018.).

život neumoljivo vuče tamo, jer se nastavlja i ne tolerira korak unatrag; ali u trenutku kada mislimo da ćemo se strmoglaviti, osjetimo se „u Božjim rukama“ koje nas podržavaju i ne dopuštaju nam da padnemo. I ne pokazuje nam se samo njegovo postojanje u takvom iskustvu, nego također i ono što On jest, njegova bit postaje vidljiva u efektima koji zrače iz Njega; ona snaga koja nas drži kad svaka ljudska snaga propada, koja nam daje novi život ako mislimo da smo iznutra mrtvi, koja daje snagu našoj volji kada nam prijeti njezino otkazivanje. Ta snaga je snaga svemoćnog Bića. Ona vjera po kojoj prihvaćamo da naš život ima značenje čak i ako ga ljudski razum nije u stanju dešifrirati, daje nam spoznati njegovu mudrost. I pouzdanje da je taj smisao spasenjski smisao, da sve, čak i najteže stvari u konačnici pridonose našem dobru i našem spasenju. Nadalje, da je ovo vrhovno Biće još uvijek milostivo prema nama kad nas ljudi napuste, da ono apsolutno ne zna za izopačenost, što sve pokazuje njegovu beskrajnu dobrotu.[6]

Ovdje navedeni opis podsjeća na bilješke Adolfa Reinacha o fenomenologiji religioznog iskustva, koje je napisao u godinama provedenim u ratu i koje je Edith Stein pročitala 1918., nakon smrti svoga prijatelja.[7] On istražuje vjersko iskustvo kao izvor spoznaje, koje, kao i svako drugo shvaćanje, ima temelj u stvarnosti. Polazeći od primljenog vjerskog iskustva, prihvaćenog i promišljanog kao spoznajnog izvora, ona će početi razvijati integraciju filozofske antropologije s teološkim i mističnim spoznajama, koje će postupno crpsti iz sadržaja vjere.[8] Istine vjere otvaraju za jedno razumijevanje

[6] „In dem Gefühl der Geborgenheit, das uns oft gerade in 'verzweifelter' Lage ergreift, wenn unser Verstand keinen möglichen Ausweg mehr sieht und wenn wir auf der ganzen Welt keinen Menschen mehr wissen, der den Willen oder die Macht hätte, uns zu raten und zu helfen: in diesem Gefühl der Geborgenheit werden wir uns der Existenz einer geistigen Macht inne, die uns keine äußere Erfahrung lehrt. Wir wissen nicht, was weiter aus uns werden soll, vor uns scheint ein Abgrund zu gähnen und das Leben reißt uns unerbittlich hinein, denn es geht vorwärts und duldet keinen Schritt zurück; aber indem wir zu stürzen meinen, fühlen wir uns 'in Gottes Hand', die uns trägt und nicht fallen läßt. Und nicht nur seine Existenz wird uns in solchem Erleben offenbar, auch was er ist, sein Wesen, wird in seinen letzten Ausstrahlungen sichtbar: die Kraft, die uns stützt, wo alle Menschenkräfte versagen, die uns neues Leben schenkt, wenn wir innerlich erstorben zu sein meinen, die unseren Willen stählt, wenn er zu erlahmen droht – diese Kraft gehört einem allmächtigen Wesen. Das Vertrauen, das uns einen Sinn unseres Lebens annehmen läßt, auch wo menschlicher Verstand ihn nicht zu enträtseln vermag, lehrt uns seine Weisheit kennen. Und die Zuversicht, daß dieser Sinn ein Heilssinn ist, daß alles, auch das Schwerste, letzten Endes doch unserem Heil dient, und ferner, daß dieses höchste Wesen sich unser noch erbarmt, wenn die Menschen uns aufgeben, daß es keine schlechthinnige Verworfenheit kennt, dies alles zeigt uns seine Allgüte.“ Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 129.

[7] Reinach fenomenološki opisuje vjersko iskustvo. Govori o naravnom i nadnaravnom, o Božjoj apsolutnosti koja se ne može usporediti s nijednim ljudskim odnosom. Koristi pojmove kao što su osjećaj zaštite, povjerenja i ovisnosti koji se pojavljuju u čovjeku pred iskustvom vlastite apsolutne nemoći. I istražuje, temeljeći se na posvješćivanju, na religioznom iskustvu kao izvoru spoznaje, iako predviđa skepticizam koji ta izjava može izazvati u mnogima. Usp. Adolf REINACH, L'Assoluto. Appunti filosofico-religiosi (1916/1917), u: Pierfrancesco STAGI, *La filosofia della religione di Adolf Reinach*, Roma, 2015., 42-97.

[8] Pokušavajući shvatiti kako se odvijalo formiranje misli Edith Stein u godinama prije njezina obraćenja, iz njenih pisama rekonstruiramo djelomičnu, ali ipak značajnu sliku naše autorice. Osim važnosti koju su imali za nju susreti s fenomenolozima koji su postali kršćani, iz njenih pisama izlaze na vidjelo neka imena

svijeta i čovjeka koje sama prirodna spoznaja nikada ne bi mogla dosegnuti jer objekt nadilazi mogućnosti spoznaje ljudskog razuma. Uz pomoć milosti, osoba na radikalno novi način doživljava svoje vlastito biće i Božju intervenciju kao ponovno rođenje. U tom smislu možemo protumačiti značenje jedne izjave, sadržane u pismu Edith Stein Romanu Ingardenu odmah nakon primanja krštenja: „Vjerujem da objekt može promijeniti svoju bit.“[9]

Edith Stein, kako bi govorila o kognitivnom procesu, koristi fenomenološki pojam „dokučiti“: shvatiti svijet koji se predstavlja osobi kao intuicija bitka objekta. To još nije promišljena spoznaja, već čini osnovu na kojoj je promišljena spoznaja moguća. U susretu s Bogom pojam „dokučiti“ poprima još jedno relacijsko značenje: Bog je taj koji „dohvaća“ ljudsko biće u dubini duše. A čovjek je taj koji odgovara „hvatajući“ slobodno ruku koja mu je pružena.[10]

1. **Otkrivenje Vrhovnog Bića**

Spisi Edith Stein potvrđuju njezinu stalnu otvorenost prema mogućnosti postojanja Boga. Ona zapravo nikada nije isključila problem Boga iz svog horizonta misli. O tome govori od svog prvog djela.[11] Možemo shvatiti da ona to čini, s jedne strane zbog intelektualne iskrenosti, da ostane otvorena za ovu empatičnu kognitivnu mogućnost -

autora čija je misao za nju bila značajna. Riječ je o književnosti njezina vremena. Ona spominje jedno djelo - ne znamo koje - od Rainer Maria Rilkea koje je dobila od prijatelja Fritza Kaufmanna (Pismo od 14. X. 1919., *ESGA 2*, br. 23); *Braću Karamazove* od Dostojevskog, misleći na tragičnu političku i društvenu situaciju koja se tada događala u Rusiji (Pismo Romanu Ingardenu od 3. X. 1918., *ESGA 4*, br. 50); propovijedi Friedricha Shleiermachera, protestantskog teologa, filozofa i pedagoga, rodom iz Wroclawa (Pismo Romanu Ingardenu od 12. X. 1918., *ESGA 4*, br. 53); *Christuslegender* švedske književnice Selme Lagerlöf, prve žene dobitnice Nobelove nagrade za književnost 1909. (Pismo Romanu Ingardenu od 12. X. 1918., *ESGA 4*, br. 53). Čini nam se da izbor autora ukazuje na postupno približavanje, lišeno fiksnih formalnih okvira unutar kojih se treba kretati, što obilježava hod Edith Stein prema prianjanju uz Katoličku Crkvu. Dan nakon njezina izbora Katoličke Crkve kupila je Katekizam i Rimski misal. Potom je produbila sadržaje vjerskih istina, ponajprije kroz misao sv. Tome, sv. Augustina i španjolskih mistika. Želju da čita sv. Augustina izrazila je još početkom 1917. (Pismo Romanu Ingardenu od 20. II. 1917., *ESGA 4*, br. 9) osjećajući ga posebno bliskim u introspektivnoj sposobnosti, koju će kasnije pronaći kod Svete Terezije Avilske. Tri godine nakon njezina ulaska u Katoličku Crkvu reći će: „Da sam imala vremena za znanstveni rad, temeljito bih studirala klasike skolastike i pokušala bih se suočiti s njima. Vjerujem da sam već mnogo naučila posljednjih godina, čak i bez sustavnog rada. A ponekad poželim da to mogu učiniti. Međutim, ako bude tako, još uvijek je jako mračno.“ Pismo od 14. XII. 1924. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 87. Znamo da će malo vremena nakon toga početi prevoditi sv. Tomu.

[9] „Ferner glaube ich, daß ein Gegenstand sein Wesen ändern kann.“ Edith STEIN, Pismo od 26. I. 1922., *ESGA 4*, br. 81.

[10] Vidi na primjer Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 31.

[11] Usp. Edith STEIN, *Zum problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 15.47.80.97. Ovdje vidimo da Edith Stein, premda se izjašnjava ravnodušnom prema problemu Boga, zapravo razmatra ne samo postojanje osobnog Boga, nego i nepogrešivost Njegove spoznaje, Njegovo uzimanje srcu ljudskog života, mogućnost dana čovjeku da prepozna prirodu kao stvorenje i mogućnost doživljavanja božanske milosti. U istom djelu također se uzima u obzir postojanje čisto duhovnih osoba i proučavanje vjerničke savjesti. S tim otvorenim pitanjem zaključuje svoj doktorat.

koju sam Husserl nikada nije formalno isključio iz svog istraživačkog polja;[12] s druge strane, možemo misliti da za židovku, koja je odrasla u vjerskom okruženju, nazvati se ateisticom ima konotaciju koja je u svakom slučaju vrlo različita od ideološkog ateizma, koji izričito isključuje postojanje Boga i koji je bio proširen Europom u XX. stoljeću.

Izravno iskustvo susreta s Bogom vodi Edith Stein do produbljivanja i antropoloških objašnjenja koja će joj omogućiti da nadiđe granice prirodnog razuma. Stavit će je pred tajnu ljudske duše, koje je već Husserl shvatio.[13] Ali i pred otajstvo koje se *u* njoj skriva: to jest, pred prisutnost osobnog Boga u njoj. Upravo će mistično iskustvo, opisano od strane svete Terezije Avilske, dati autorici snažno i sigurno svjetlo o strukturi ljudske duše, potvrđujući rezultate koje je do tada postigla svojim istraživanjem.[14]

Da bismo razumjeli što Edith Stein podrazumijeva pod vjerskim iskustvom i znanjem koje osobi iz njega proizlazi, polazimo od jednog odlomka u kojem ona daje definiciju čina vjere:

> To nije čisto teorijski čin. Ne samo da netko nešto razumije i drži za stvarno – na nekom dalekom mjestu, što me se ne tiče, kao u slučaju teorijskog stava - nego ono što shvaćam, prodire u mene, „dok" ga shvaćam, zahvaća me u mom osobnom središtu i ja se držim za njega. Ovo „dok" se mora uzeti u strogom smislu te riječi. Ovdje ne postoji ni „prije" ni „poslije" niti vezano za vrijeme niti za stvari [...] Što dublje bivam zahvaćen, tim više se držim i tim više razumijem. [...] Predmet vjere je Bog. Fides je vjera u Boga. U ovome „u" se izražavaju svi trenutci koji ju razlikuju od svake teorijski shvaćene vjere.[15]

---

[12] „Husserl ha anche un'espressione interessante: 'la filosofia è una via atea', atea non perché lui fosse ateo personalmente, per tante ragioni, perché era un credente e poi perché aveva teorizzato anche qualcosa proprio sul problema di Dio, ma perché la filosofia non deve muovere da presupposti di carattere religioso o di carattere teologico. […] Una cosa interessante è che in alcuni scritti privati Husserl aveva affrontato la questione della teologia, teologia come scienza e anche la questione del problema di Dio - la teologia in senso naturale o filosofico - e aveva dato anche delle risposte molto significative e direi molto importanti dal suo punto di vista, facendo vedere come la fenomenologia si aprisse ad una dimensione religiosa e si aprisse anche a una dimensione 'metafisica', intesa anche in un certo modo. Tuttavia la Stein non conosce questi testi." Angela ALES BELLO, intervju (1. II. 2001.).

[13] Vidi Husserlov citat u drugom poglavlju ovog rada, 123.

[14] O tome Ales Bello izjavljuje da opis mističnog iskustva „non annulla i risultati più significativi ai quali la pensatrice è giunta da un punto di vista strettamente filosofico e nella sua originale riflessione teologica: al contrario, essi vengono mantenuti e avvalorati proprio dalla trattazione di un tema quale quello dell'esperienza mistica, che sembrerebbe quasi annullare l'iniziativa umana, a tutto vantaggio di quella divina. L'avvio stesso del testo è significativo in questa direzione: il castello interiore di cui parla la santa illumina e chiarisce l'analisi dell'anima 'come centro di quel complesso fisico-psichico e spirituale che chiamiamo essere umano'. Si tratta, pertanto, da un lato di mantenere i risultati raggiunti attraverso le indagini già compiute, dall'altro di vederli confermati per mezzo delle esperienze interiori dei grandi mistici. Si potrebbe dire, anzi, che l'analisi della mistica costituisca una sorta di conferma della validità della descrizione essenziale della struttura della soggettività ottenuta attraverso il metodo fenomenologico." Angela ALES BELLO, Uvod, u: Edith Stein, *Il castello interiore*, Roma, 1997., 23-28.

[15] „Daß er kein rein theoretischer Akt ist. Es wird nicht bloß etwas erfaßt und für wirklich gehalten – in einer Fernstellung, als ginge es mich nichts an, wie es in der theoretischen Einstellung ist–, sondern das,

Riječ je o vrlo osobnom odnosu koji zahvaća osobu u dubini duše. To je susret između osobe i Osobe. Predmet vjere je Bog koji je, iako nije viđen, odmah prisutan i može se percipirati kao prisutnost koja podržava. Ovaj opis upućuje na onaj što ona piše o empatičnoj spoznaji. Pitanje empatije je: kako mogu doznati iskustvo, to jest unutrašnjost tuđeg ja? Već u njezinoj studiji o empatiji ona izražava uvjerenje da čak i u odnosu čovjeka i Boga, nije moguć neki drugačiji put međusobne spoznaje osim puta empatije.[16]

Sada ćemo razmotriti konstitutivne korake odnosa čovjek-Bog, koje ukratko sažimamo u tri trenutka: zahvaćenost od strane Boga, čovjekov slobodni odgovor i ostajanje-rast čovjeka u Bogu. Naša pažnja će se usmjeriti prema shvaćanju kako odnos empatije čovjek-Bog „prolazi" preko kognitivne strukture ljudske osobe i unutar nje, dopuštajući njezino potpuno razvijanje i oživljujući ju iznutra.

1.1. *Dar koji prethodi*

U više svojih spisa, Edith Stein preuzima sliku koju sv. Terezija Avilska koristi za dušu kao dvorac s mnogim sobama, kako bi potvrdila da duša pronalazi dom tek kad ulazi u vlastitu intimu: „U intimi, bit duše se odškrinula prema unutrašnjosti. Ako ja živi ovdje - na temelju svoga bića, gdje je on stvarno kod kuće i gdje pripada - osjeća nešto od smisla svoga bića."[17]

Edith Stein tako izražava povjerenje u mogućnost koja se daje osobi da shvati samu sebe, da upozna vlastitu dušu i da djeluje u skladu s onim što joj je najvlastitije. Na temelju te sposobnosti da upozna samu osobu, autorica osobi pripisuje mogućnost i dužnost da se sama oblikuje. Međutim, ona kaže da duša u stvarnosti, premda zna gdje je kod kuće, uglavnom nije na svom mjestu. Unutrašnjost je zapravo mjesto gdje se ja ne zadržava dugo, ako ne nađe nešto što ga poziva da tamo ostane:

> Ako se zanemari sve stvarno i povuče se u intimni svijet, tada se doista tamo ne nalazi ništa nego neobična praznina i tišina. Slušanje „otkucaja vlastitog srca", to jest intimno bitka

was ich erfasse, dringt, 'indem' ich es erfasse, in mich ein; es ergreift mich in meinem personalen Zentrum, und ich halte mich daran fest. Das indem ist im strengsten Sinne zu nehmen. Es gibt hier kein 'erst' und 'dann'. Weder zeitlich noch sachlich. […] Je tiefer ich ergriffen werde, desto fester klammere ich mich an, desto mehr erfasse ich auch. […] Der Gegenstand des Glaubens ist Gott. Fides ist Glaube an Gott. In dem 'an' kommen alle die Momente zum Ausdruck, die ihn von allem theoretischen Glauben unterscheiden." Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 46-47.

[16] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 15.

[17] „Im 'Inneren' ist das Wesen der Seele nach innen aufgebrochen. Wenn das Ich hier lebt – auf dem Grunde seines Seins, wo es eigentlich zu Hause ist und hingehört –, dann spürt es etwas vom Sinn seines Seins." Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 284.

> vlastite duše, ne može zadovoljiti čežnju za vitalnošću i aktivnošću jastva. Stoga se ja ovdje neće dugo zadržati ako ga nešto drugo ne zadržava, ako intimnost duše nije ispunjena i pokrenuta nečim drugim osim vanjskim svijetom. To je ono što su poznavatelji „unutarnjeg života" doživjeli u svakom vremenu: bili su privučeni u najdublji dio vlastitog ja nečim što je imalo veću privlačnost od cijelog vanjskog svijeta; doživjeli su procvat jednog novog, superiornog i snažnijeg života: nadnaravnog, božanskog života.[18]

Osoba doživljava jednu Prisutnost u vlastitoj intimi, jednu vrstu života koja ju potpuno nadilazi, nadnaravnog, božanskog. Ona dolazi do tog spoznanja jednim posvješćivanjem. Objekt ide u susret subjektu iz njegove vlastite nutrine. Opažen je, doživljen. Prepoznat je kao nositelj vrijednosti. Dohvaćeni subjekt hvata se za ono što ga je dohvatilo i, čineći to, shvaća. Čin vjere izgrađen je na početnom, zasigurno ograničenom, a ipak stvarnom posvješćivanju.[19] Posvješćivanje dovodi u kontakt i omogućuje prihvaćanje jedne osobne stvarnosti kao što je Božja prisutnost, koja nadilazi intelekt,[20] ali čija se osobna prisutnost na neki način može iskusiti, upravo s posvješćivanjem, konstituirajući objekt kao jednu cjelinu. U činu vjere se „objekt vjere ne priznaje kao da posjeduje ta ili druga obilježja ili da je on ovakav ili onakav. Takva spoznaja može se dobiti samo iz vjere. Ona je obično i odnos između posvješćivanja i spoznanja, na primjer, između percepcije i spoznaje vanjskog svijeta."[21] Međutim, za razliku od predmeta percepcije, „predmet vjere nije 'viđen'. Otuda možda nastaje zbrka

[18] „Zieht man sich aus all dem wirklich ins Innere zurück, so ist da allerdings nicht nichts, aber doch eine ungewohnte Leere und Stille. Das Lauschen auf den 'Schlag des eigenen Herzens', d. h. auf das innerseelische Sein selbst, vermag den Lebens- und Tatendrang des Ich nicht zu befriedigen. Und so wird es sich hier nicht lange aufhalten, wenn es nicht durch etwas anderes festgehalten wird, wenn das Innere der Seele nicht durch etwas anderes als von der äußeren Welt her erfüllt und in Bewegung gebracht wird. Das ist es aber, was die Kenner des 'inneren Lebens' zu allen Zeiten erfahren haben: sie wurden in ihr Innerstes hineingezogen durch etwas, was stärker zog als die ganze äußere Welt; sie erfuhren dort den Einbruch eines neuen, mächtigen, höheren Lebens, des übernatürlichen, göttlichen." *Isto*, 288. „Così la 'vuota solitudine' dell'intimo, la pura e semplice pace non può essere cercata a lungo per amore della stessa. Nel vuoto c'è solo l'attesa dell'apparizione della pienezza." Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita – Filosofia – Mistica*, 208.

[19] Sjetimo se da su osjetilno ja i iskustvo osjetilnog jastva dva elementa koji se ne mogu „staviti među zagrade" u fenomenološkom procesu *epoché*.

[20] S obzirom na stupanj sigurnosti spoznaje vjere, Edith tvrdi: „Ona [vjera] je put do istine i baš na prvom mjestu put do istine, koja bi nam inače bila zabranjena; drugo, to je najsigurniji put, budući da nema veće sigurnosti od vjere, štoviše, čak i više: ne postoji za čovjeka *in statu viae* nijedna spoznaja koja bi dala sigurnost, sličnu onoj koju daje vjera, iako ona nije apodiktički očita sigurnost." („Er ist ein Weg zur Wahrheit, und zwar einmal ein Weg zu Wahrheiten, die uns sonst verschlossen wären, und zweitens der sicherste Weg zur Wahrheit, denn eine größere Gewißheit als die des Glaubens gibt es nicht, ja noch mehr: Es gibt für den Menschen in statu viae keine Erkenntnis von gleicher Gewißheit, wie sie dem Glauben eigen ist, obgleich es eine uneinsichtige Gewißheit ist."). Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino. Versuch einer Gegenüberstellung, u: *ESGA 9*, 82.

[21] „Es wird im Akt des Glaubens der Gegenstand des Glaubens nicht als so und so seiend erkannt bzw. nicht erkannt, daß er so und so ist. Es ist nur aus dem Glauben eine solche Erkenntnis zu entnehmen. Das ist auch sonst das Verhältnis von Kenntnisnahme und Erkenntnis, z.B. zwischen Wahrnehmung und Erkenntnis der äußeren Welt." Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 47.

između *fides* i slijepe *δόξα*. Ali, nevidljiv, nedostupan bilo kojem osjetilu, a ipak je za nas odmah prisutan, dodiruje nas, podržava nas i omogućuje nam da ga se držimo.“[22]

Vjera stoga čini objekt prisutnim u najdubljem dijelu vlastite duše, otkrivajući da se objekt nalazi kod subjekta. U tom unutarnjem susretu duša je privučena prema vlastitom središtu i pozvana da tamo ostane. Ono što privlači je ljubav.[23] Edith Stein govori i o ulasku duše u jedno kraljevstvo, čiji ju gospodar traži isključivo iz ljubavi.

> Duša može naći samu sebe i svoj mir samo u jednom kraljevstvu čiji je gospodar ne traži zbog sebe, već zbog nje. Zovemo ga kraljevstvom Milosti zbog te punine koja ne želi posjedovati, već se prelijeva i dariva. A budući da to znači biti uzeti i uzdignuti, mi ga zovemo kraljevstvom nebeskim. [...] Trebali bismo ga zvati kraljevstvom svjetla. Kada se milost širi u duši, ona biva ispunjena nečim što samo njoj odgovara i potpuno joj odgovara. Ta punina čini ju mirnom. Ono što će joj izvana prijetiti, od sada pa nadalje neće moći - kao u prirodnom stadiju - nesmetano ući u nju; bit će, da, prihvaćeno, ali će se na to odgovoriti iz punine duše.[24]

Iz ovih riječi možemo shvatiti da duša u Bogu nalazi ispunjenje koje joj potpuno odgovara. To drugačije stanje duše odražava se na način na koji se ona otvara svijetu, počevši od punine u kojoj duša počiva, a ne od potrebe za ispunjenjem, od koje je do tada bila gurana i privlačena prema vanjštini. Stein stoga definira Božju intervenciju prema

---

[22] „Der Gegenstand des Glaubens wird nicht 'gesehen'. (Daher rührt vielleicht die Verwechslung der fides mit der blinden δόξα). Aber ungesehen, keinem Sinn zugänglich, ist er uns doch unmittelbar gegenwärtig, er rührt uns an, er hält uns und macht es uns möglich, uns an ihn zu halten.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*. Δόξα znači subjektivno mišljenje, bez utemeljenja u stvarnosti.

[23] Govoreći o djelu *Endliches und ewiges Sein* Gerl-Falkovitz se izjašnjava o postavci istraživanja: „Edith Stein intraprese l’arduo tentativo di reperire per la filosofia medioevale e quella neonata del XX secolo un 'linguaggio' in cui potessero comunicare tra di loro. Per fare ciò, Edith Stein basò il proprio metodo sull’impostazione del pensiero tomistico, ma nel corso dell’ulteriore elaborazione si avvicinò sempre più a Sant’Agostino, il cui pensiero esistenziale dovette rivelarsi a lei più fruttuoso di quanto avesse potuto originariamente intendere. 'Sebbene [l’opera] procedesse da San Tommaso, è diventata fortemente agostiniana'. Infatti, sul piano concreto, Edith Stein orienterà l’ontologia tomistica verso la scienza della persona. Tuttavia, la persona non può essere costruita unicamente a partire dall’essere e nemmeno esclusivamente a partire dalla conoscenza, ma piuttosto essenzialmente in base alla *relazione.* Lo svolgimento di questo pensiero porta a una *fenomenologia della persona* che supera sia l’ontologia sia la gnoseologia. Andando oltre il pensiero tomistico sull’essere e oltre il pensiero husserliano sull’io, la teoria si apre al pensiero di Sant’Agostino, basato sulla relazione: cioè alla dedizione e all’accettazione. Dal comprendere passa all’essere commosso, al cambiare, all’essere aperto. Il senso dell’essere diventa essere persona.“ Hanna Barbara GERL-FALKOVITZ, Essere finito ed eterno: l’uomo come immagine della Trinità, u: Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi, Profeta per domani, Roma, 1998., www.ocd.pcn.net/edsi.han.htm (23. XI. 2017.).

[24] „Sich selbst und ihren Frieden kann die Seele nur in einem Reiche finden, dessen Herr sie nicht um seinetwillen, sondern um ihretwillen sucht. Wir nennen es um eben dieser nichts begehrenden, sondern sich überströmenden und verschenkenden Fülle willen das Reich der Gnade. […] So müssen wir sagen: das Reich des Lichts. Wenn die Gnade in die Seele einströmt, dann wird sie von dem erfüllt, was ihr selbst ganz angemessen und allein angemessen ist. Diese Fülle stellt sie still. Was fortan von außen heranstürmt, kann nicht – wie im Naturzustande – hemmungslos in sie einströmen. Es wird wohl aufgenommen, aber ihm wird geantwortet aus der Fülle der Seele heraus.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 21.

duši kao jedno „oslobođenje“. Bog, naime, ispunjavajući je, štiti i oslobađa dušu od utisaka svijeta. Snažno je veže za ono visoko, za kraljevstvo Milosti, koje ujedno u isto vrijeme odgovara potpunom vezanju duše za samu sebe. Ovo stanje se definira kao jedan novi uvjet života:

> Prirodno-spontani život duše suprotstavljamo životu koji ima bitno različitu strukturu, koju želimo nazvati (terminom koji još treba objasniti) oslobođenim: život duše koja ne biva uzburkana izvana, već vođena odozgor. To odozgor je u isto vrijeme iznutra jer za dušu biti uzdignuta u nebesko kraljevstvo znači biti potpuno usađena u samu sebe. I obrnuto, ona ne može naći siguran oslonac u samoj sebi, a da se ne uzdigne iznad sebe - upravo u kraljevstvu koje je gore. Dok biva vođena u samu sebe i, stoga, usidrena u ono visoko, istodobno biva ograđena, uklonjena od utisaka svijeta i bespomoćnog napuštanja. Upravo smo to podrazumijevali pod pojmom „oslobođen“.[25]

Ako fenomenološkim kriterijima i empatičkim pojmovima pokušavamo razumjeti ovaj početni trenutak samokomunikacije Boga subjektu, neke karakteristike takvog početnog iskustva možemo prepoznati. Ono u najvećoj mjeri odgovara besplatnosti koju Edith Stein već prepoznaje kao karakterističnu za danosti svijeta, koje se očituju subjektu. One su, naime, čisti dar. Percepcija stvarnosti koje čovjeku dolazi ususret ovdje poprima jedan karakter maksimalnog ispunjenja jer potpuno odgovara duši. Radi se, zapravo, o neposrednom unutarnjem iskustvu Božje Osobe koja se otkriva duši, neizmjerno je ljubeći. Međutim, na potpunu besplatnost, odgovarajući odgovor može biti samo predanje bez granica.[26]

Možemo se zapitati, poprima li uloga sjetilnosti jedno drugačije značenje u životu koji je oslobođen, vođen odozgor, koji ima bitno različitu strukturu od prirodno-spontanog života, tj. ako i u kojem smislu ostaje aktualno uvjerenje da svaka spoznaja dolazi iz osjetila, iz svijeta koji nam dolazi ususret, iako tijelo (*Leib*) poprima nova značenja i ciljeve. Možemo se također pitati u kojim točkama struktura oslobođenog života odgovara, a u kojima se pak razlikuje od intencionalnog života jer oboje nisu

[25] „Dem natürlich-naiven Seelenleben stellen wir eins von wesentlich anderer Struktur gegenüber, das wir (mit einem noch zu klärenden Ausdruck) das befreite nennen wollen. Das Leben der Seele, die nicht von außen getrieben, sondern von oben geleitet wird. Das von oben ist zugleich ein von innen. Denn in das Reich der Höhe erhoben werden, bedeutet für die Seele, ganz in sich hineingesetzt werden. Und umgekehrt: Sie kann nicht bei sich selbst festen Fuß fassen, ohne über sich selbst – eben in das Reich der Höhe – erhoben zu werden. Indem sie in sich selbst hineingezogen und damit in der Höhe verankert wird, wird sie zugleich umfriedet, den Eindrücken der Welt und dem wehrlosen Preisgegebensein entzogen. Eben das bezeichneten wir als 'befreit'.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA* 9, 16.

[26] Usp. Edith STEIN, Wege der Gotteserkenntnis. Dionysius der Aeropagit und seine symbolische Theologie, u: *ESGA 17*, 34.

uzburkani utiscima svijeta, već su vođeni motivacijom. Postavlja se uz to i pitanje kako se u toj oslobođenoj strukturi shvaća ljudska sloboda, koje uloge i koje horizonte ona preuzima. Vidjet ćemo kako će se ova pitanja razjasniti tijekom daljnjeg izlaganja.

1.2. *Komunikacija bića*

Za Edith Stein, susret čovjeka i Boga postaje predmet filozofskog promišljanja u pokušaju da se usporede fenomenološke i skolastičke kategorije misli.[27] „Mjera kojom se sve mjeri je savršeno biće, savršeno dobro, savršena spoznaja i tako dalje. Iza ove apsolutne mjere ostaje sve što je prolazno, ograničeno, stvoreno."[28] Egzistencijalno iskustvo vlastite kontingencije, vlastite prolaznosti, refleksno upućuje na apsolutno Biće prema kojem prolazno biće teži. Moje prolazno biće koje je u svakom slučaju tu, postoji, postaje mjesto kontakta s apsolutnim Bićem. „Moje biće, kao što ga nalazim i nalazim se u njemu, je nekonzistentno biće; ja nisam sam od sebe, od sebe sam ništa, u svakom trenutku se nalazim ispred ništa i moram iz trenutka u trenutak primati biće kao dar. Pa ipak, to nekonzistentno biće jest biće i ja sam u svakom trenutku u kontaktu s puninom bića."[29]

Ljudsko biće u susretu s božanskim Bićem doživljava porast u jednom nizu koraka koji idu prema progresivnoj aktualizaciji njegovog potencijala. Možemo se zapitati kako se odvija rast ljudskog bića u susretu s božanskim Bićem. Što se od njegovih strukturnih elemenata može povećati i što, pak, ostaje nepromijenjeno. Temeljna komunikacija bića odvija se kroz čin stvaranja, po kojem Bog poziva od ne postojanja u postojanje: „Ako Bog nešto pozove u postojanje, to znači da mu daje njegovo vlastito biće, odvojeno od božanskog bića i znači da nešto postoji, nešto čega ranije nije bilo."[30]

Poziv na postojanje za ljudsko biće je potpuno obilježen individualnom biti. Ta jedinstvenost kvalitete postojanja izražava izvrsnost ljudskog bića unutar cijelog

---

[27] Edith Stein opsežno se bavi uspoređivanjem fenomenoloških i skolastičkih kategorija misli u potrazi za temeljem bića. Usporedi naročito *Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino. Versuch einer Gegenüberstellung* (1929.), *Potenz und Akt* (1931.) i *Endliches und ewiges Sein* (1935.-1937.).

[28] „Das Maß, an dem alles gemessen wird, ist das vollkommene Sein, die vollkommene Güte, die vollkommene Erkenntnis usw. Hinter diesem absoluten Maß bleibt alles Endliche, Begrenzte, Geschaffene zurück." Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 115.

[29] „Mein Sein, so wie ich es vorfinde und mich darin finde, ist ein nichtiges Sein; ich bin nicht aus mir selbst und bin aus mir selbst nichts, stehe jeden Augenblick vor dem Nichts und muß von Augenblick zu Augenblick neu mit dem Sein beschenkt werden. Und doch ist dies nichtige Sein Sein und ich rühre damit jeden Augenblick an die Fülle des Seins." Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 48.

[30] „Wenn Gott etwas ins Dasein ruft, so heißt ja das, daß er ihm ein eigenes, von dem göttlichen Sein getrenntes Sein gibt, daß etwas entsteht, was zuvor nicht vorhanden war." Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 37.

stvaranja. Odnosi se na jedinstvenost odnosa koji Bog ima sa svakim čovjekom. Na toj pojedinačnoj osnovi ugrađuje se poziv na božansko sinovstvo.

> Svaki pojedinac u svojoj posebnosti treba odražavati djelić božanske biti: osobna posebnost - sada u punom svom bitku kao *Quale*, otvorenosti i snazi - poseban je „talent" koji je Bog dao svakom pojedincu. To pojašnjava ono što je uznemirujuće i protivno prirodi u dvojniku: to je kao da jedan od dvojice ili oboje budu opljačkani za osobni, specifični Božji dar u kojem se sastoji najviša plemenitost ljudskog bića, dar još veći od opće privilegije ljudskog bića, to jest racionalna sposobnost, jer on vodi svako ljudsko biće u posve osobnu vezu s Bogom, tj., prirodnu osnovu za dar milosti Božjega sinovstva.[31]

Komunikacija bića odvija se kao poziv na jedan razvoj vlastitog postojanja u vremenu. Takav je razvoj vođen, kao što smo već vidjeli, jezgrom osobe koja posjeduje snagu da oblikuje organizam. „Jezgra osobe je entelechia; ona mora izgraditi cijeli tjelesno-duševni organizam u tijeku vremenskog razvoja."[32]

Individualnost jezgre otkriva se na sasvim osobni način na koji svaka osoba prima ono što se očituje duši. Osobni razvoj se događa u kontaktu s beskonačnom osobom koja je apsolutno biće, apsolutno osobno biće. Konačne osobe su „ograničene u onome što jesu i u njihovom biću. Ono što one jesu djelomično je nešto fiksno što nose sa sobom u postojanju i što čuvaju u skladu s njegovim sadržajem (*Was*) tijekom trajanja njihovog postojanja, tj. ono što smo nazvali jezgrom osobe."[33]

Kod ljudskih bića uporaba zajedno danih oblika omogućuje progresivno proširenje konzistentnosti oblika. „Tako im se nešto dodaje u odnosu na ono što je trajno, nešto što postaje, razvija se i mijenja. Ono što postaje već je nešto na početku postajanja i tijekom cijelog njegova trajanja, a ono što je u osnovi postajanja mi nazivamo dispozicijom osobe ili njezinom opskrbljenošću moćima."[34] Pod moćima podrazumijevamo i sposobnost

[31] „Jeder einzelne in seiner Eigenart einen Strahl des göttlichen Wesens widerspiegeln sollte: daß die persönliche Eigenart – jetzt in dem vollen Umfang: als Quale, Erschlossenheit und Kraft – das besondere „Talent" ist, das Gott jedem einzelnen ins Leben mitgegeben hat. Daraus erklärt sich auch das Unheimliche und Widernatürliche des Doppelgängers: Es ist, als wären einer von beiden oder auch beide der besonderen persönlichen Gottesgabe beraubt, die den höchsten Adel des Menschen bedeutet – höher noch als der allgemeine Vorzug des Menschen, die Vernunftbegabung, weil sie jeden in eine ganz persönliche Verbindung mit Gott bringt, die natürliche Grundlage für das Gnadengeschenk der Gotteskindschaft." Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 216.

[32] „Der Kern der Person Entelechie ist. Er hat den gesamten leiblich-seelischen Organismus in einem zeitlichen Entwicklungsgang aufzubauen." *Isto*.

[33] „Dazwischen stehen die positiven endlichen Personen: begrenzt in dem, was sie sind und in ihrem Sein. Das, was sie sind, ist z. T. etwas Festes, das sie ins Dasein mitbringen und während der Dauer ihres Seins seinem Was nach bewahren: das, was wir den Kern der Person nannten." *Isto*, 123.

[34] „So kommt bei ihnen zu dem, was sie dauernd sind, etwas hinzu, das wird und wächst und sich wandelt. Das, was wird, ist schon bei Beginn des Werdens und während seiner ganzen Dauer etwas, und dieses, was

intelekta te duševne i voljne sposobnosti. Sve one na svoj način pridonose postajanju. Karakter kao cjelinu konstituira ono što je osoba malo po malo postala, tj. kako su se njezine dispozicije razvijale te postale navike i nedostaci.[35]

Duša živi na osobni način, sa svojom specifičnom sposobnošću prihvaćanja, što odgovara onom dijelu božanske slike koju je osoba pozvana reproducirati tijekom svog postojanja. Međutim, ono što duša prima je i nešto kvalificirano. „Ako je duša dirnuta svojstvom nekog drugog ljudskog bića, onda ga ona može primiti u sebe na jedan određeni način i s time rasti. 'Na određeni način', tj. prima ono *Quale* na svoj način i u sebe, što znači da ona time ne postaje samo puka slika drugoga (iako mu postaje slična), niti zbrajanje jednog i drugog *Quale*.“[36] Na taj se način događa i susret između čovjeka i Boga. Međutim, Bog također ima mogućnost pripremiti u duši neki drugi put spoznaje, potpuno različite prirode.

> Bog se komunicira ljudskom duhu u mjeri i na način koji odgovara njegovoj mudrosti. Na njemu je da proširi mjeru, da se otkriva u jednom obliku koji odgovara ljudskom načinu razmišljanja, njegovu spoznavanju koje se odvija korak po korak, njegovu načinu shvaćanja kroz pojmove i prosudbe; ili ovisi o njemu uzdizanje čovjeka iznad njegovog prirodnog načina razmišljanja do neke vrste posve različite spoznaje, čineći ga dionikom te božanske vizije koja sve obuhvaća jednim jednostavnim pogledom.[37]

Ulazak u ovaj različit stupanj jednostavne i cjelovite spoznaje dar je božanske inicijative. „Nešto od toga je prisutno u slučajevima kada mistična milost ulazi na mjesto prirodnog poretka, dok je 'normalan način' reda otkupljenja suradnja prirode i milosti.“[38]

U dodiru bića čovjeka sa Božjim Bićem dolazi do autentičnog otkrivanja ljudskog

---

material dem Werden zugrunde liegt, nennen wir die Anlage der Person oder ihren Bestand an Potenzen.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 123.

[35] Usp. *Isto*.

[36] „Wenn sie von der Eigenart eines andern Menschen berührt wird, so kann sie sie in einer gewissen Weise in sich aufnehmen und dadurch wachsen. 'In einer gewissen Weise' – sie nimmt jenes Quale auf ihre Weise und in sich auf: Das heißt, sie wird dadurch nicht zu einem bloßen Abbild des andern (obwohl sie ihm ähnlich wird), es entsteht auch nicht eine Summierung des einen und des andern Quale.“ *Isto*, 217.

[37] „Gott teilt sich dem Menschengeist mit in dem Maß und in der Weise, wie es Seiner Weisheit entspricht. Es steht bei Ihm, das Maß zu erweitern. Es steht bei Ihm, die Offenbarung in einer Form zu geben, die der menschlichen Denkweise angemessen ist: dem schrittweisen Erkennen, der begrifflichen und urteilsmäßigen Fassung; oder den Menschen über seine natürliche Denkweise hinauszuheben zu einer völlig anderen Erkenntnisart, zu einem Teilhaben an der göttlichen Schau, die in einem einfachen Blick alles umfaßt.“ Edith STEIN*, Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11*-12, 30. U tekstu autorica dodaje sljedeću napomenu: „Koristimo pojam *visio (Schau)* jer je za nas to najsnažniji i najuvjerljiviji način spoznavanja. Međutim, moramo naglasiti da to ipak nije nešto što nalikuje našem viđenju, koje se shvaća izvana, iz daljine. To je jedno spoznavanje koje je potpuno jedno s objektom spoznaje: može se usporediti s načinom na koji smo svjesni vlastitog života.“

[38] „Etwas davon liegt in den Fällen vor, wo mystische Begnadung an Stelle der Naturordnung tritt, während der 'normale Weg' der Erlösungsordnung das Zusammenwirken von Natur und Gnade ist.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 218.

bića, s mogućnošću povećanja bića kroz pročišćenje od onoga što sprječava biću da se razvije. U svakom prolaznom bivajućem biću postoje dvije vrste stvari: s jedne strane pozitivno što ono jest, i mjera bitka kojom ono oponaša apsolutno bivajuće biće; s druge strane ograničenje bića, tj. inhibirajući čimbenik koji sprečava da potpuno i sasvim postane ono što bi pozitivno trebalo i moglo biti, i što ga sprečava da dosegne maksimum postojanja koji mu je dostupan.[39]

Spoznaja o samima sebi može se produbiti samo polazeći od izvornog iskustva koje pojedinac ima o sebi. „Ono nije promišljena konstatacija, nego izvorno iskustvo koje otkriva nešto o biti duše; koja ne samo da se 'manifestira' u tom iskustvu, nego živi i otkriva se u njemu.“[40] Bit će vrlo različito ako ono što sprečava razvoj mog bića racionalno konstatiram, pokušavajući promijeniti stav ili ako doživljavam tu zapreku kao bolnu granicu, koja također šteti životima drugih. „To je 'contritio', pokajanje koje čini dušu sposobnom za istinsko unutarnje obnavljanje, uzimajući zlo iz korijena.“[41]

Rast bića poprima svoje puno značenje ako se promatra iz perspektive vječnosti. Porast „je tim veći što se više ostvaruje na temelju slobodne volje, u zemaljskom životu.“[42] Božansko Biće, komunicirajući se ljudskom duhu koji mu se otvara, povećava ga izlijevajući u njega nešto od svog vlastitog sjaja, koji nadilazi sav samo prirodni sjaj: „A budući da je duša po milosti u jednom sasvim novom smislu blizu božanskom Biću, sjaj koji milost ulijeva u dušu mora nadići sav prirodni sklad.“[43]

1.3. *Sin Božji* Logos *i* typos

Punina božanskog Bića postala je vidljiva slika u Sinu Božjemu. Autorica razmišlja o Sinu Božjem, *Logosu*, kao savršenoj vezi značenja svih stvorenih stvari. U Njemu prepoznaje da je njezin vlastiti život jedna savršeno smislena cjelina, koja će joj jednog dana biti potpuno objavljena. Prepoznaje da ista smislena cjelina obuhvaća život cijelog

[39] „In jedem endlichen Seienden steckt zweierlei: das Positive, das es ist, und das Seinsmaß, womit es das absolute Seiende nachbildet, einerseits – andererseits die Einschränkung seines Seins, das Hemmende, das es hindert, voll und ganz zu werden, was es positiv sein sollte und könnte, und bis zu dem ihm erreichbaren Höchstmaß des Seins zu gelangen.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 115.

[40] „Nicht die hinzutretende Feststellung, sondern das ursprüngliche Erlebnis enthüllt etwas vom Wesen der Seele, das sich in diesem Erlebnis nicht bloß 'bekundet', sondern darin lebt und zutage tritt.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11*-12, 281.

[41] „Das ist die 'contritio', die reuige Zerknirschung, die die Seele zu einer echten inneren Erneuerung fähig macht. Hier wird wirklich das Übel an der Wurzel gepackt.“ *Isto*, 282.

[42] „Eine um so höhere ist, je mehr im irdischen Leben kraft freien Willens aktualisiert wurde.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 116.

[43] „Und weil die Seele durch die Gnade in einem ganz neuen Sinn dem göttlichen Sein angenähert wird, muß der Glanz, den die Gnade über eine Seele ausgießt, alle natürliche Harmonie übertreffen.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 215.

čovječanstva i cjelokupnost svih entiteta.

> Njihova „veza“ u Logosu je ona jedne smislene cjeline, jednog dovršenog umjetničkog djela u kojem se svaki poseban potez uklapa na svoje mjesto u harmoniji cijele slike, prema najčistijem i najstrožem zakonu. Ono što mi shvaćamo o „smislu stvari“, ono što „ulazi u naš intelekt“ odnosi se prema onoj smislenoj cjelini kao pojedini izgubljeni zvukovi jedne daleke simfonije, koje mi vjetar donosi. U teološkom jeziku značajna povezanost svih entiteta u Logosu naziva se „božanski plan stvaranja“ (*ars divina*). Njegova se provedba sastoji od svjetskih događaja od njegovog početka. Međutim, iza tog „plana“, iza „umjetničkog projekta“ stvaranja, nalazi se (a da se ne odvaja u redu bića) jedna vječna punina Božjeg bića i života.[44]

Iza stvaranja dolazi na vidjelo punina božjeg Bića, živoga Boga,[45] koji stvaranjem komunicira svoje biće stvorenjima. „Stvorene stvari nisu u Bogu kao dijelovi u cjelini i aktualno-realni bitak stvari nije božanski bitak nego njihov vlastiti bitak, različit od onog božanskog“,[46] obdareno značenjem. U *Logosu* su stvorenja ujedinjena u jedno „sve koje se mora promatrati kao cjelina jedne smislene cjelokupnosti (*Sinn-Ganze*).“[47] Značenje stvari ima svoje mjesto u božanskom *Logosu*. „Ono što u stvarima postaje aktualno-stvarno nije unaprijed određeno u *Logosu* samo kao 'nešto što nije aktualno-stvarno', nego je aktualno-stvarno i aktivno u njemu; provedba stvari je učinak ove aktivnosti ili

[44] „Ihr 'Zusammenhang' im Logos ist der eines Sinn-Ganzen, eines vollendeten Kunstwerkes, in dem jeder einzelne Zug sich an seiner Stelle nach reinster und strengster Gesetzmäßigkeit in den Einklang des gesamten Gebildes fügt. Was wir vom 'Sinn der Dinge' erfassen, was 'in unseren Verstand eingeht', das verhält sich zu jenem Sinnganzen wie einzelne verlorene Töne, die mir der Wind von einer in weiter Ferne erklingenden Symphonie zuträgt. In der Sprache der Theologen heißt der Sinnzusammenhang alles Seienden im Logos der 'göttliche Schöpfungsplan' (ars divina). Das Weltgeschehen von Anbeginn ist seine Verwirklichung. Hinter diesem 'Plan' aber, hinter dem 'künstlerischen Entwurf' der Schöpfung, steht (ohne davon seinsmäßig getrennt zu sein) die ewige Fülle des göttlichen Seins und Lebens.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 85.

[45] „Il punto storico di partenza per l'immagine cristiana di Dio e per il suo perenne retroterra teologico, che mai è stato dimenticato nella lunga storia del Cristianesimo, sta nella fede del popolo ebraico, al quale anche Edith Stein apparteneva. […] Un Dio, che è l'origine di tutto, e al quale si deve di momento in momento l'esistere, di battito in battito la nostra vita. Questo Dio, è il Dio *unico* (cfr. Dt 6,4) così si era convinti almeno dal 5. sec. a.C. in Israele; ed è un Dio *personale*, non una mera 'energia che circonda tutto' come molti uomini nel nostro mondo culturale credono oggi, ma un Dio, che di sé può dire 'Io' e al quale noi uomini possiamo rivolgerci dicendo 'Tu, Dio'.“ Reinhard KÖRNER, L' „Empatia“ nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede, u: Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi Profeta per domani, Roma, 1998., http://www.ocd.pcn.net/edsi_kor.htm (24. XI. 2017.).

[46] „Die geschaffenen Dinge sind nicht in Gott wie die Teile im Ganzen, und das wirkliche Sein der Dinge ist nicht das göttliche Sein, sondern ihr eigenes, vom göttlichen unterschiedenes.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 84.

[47] „Der Zusammenhang, in dem „alles“ im Logos steht, ist als die Einheit eines Sinn-Ganzen zu denken.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 84.

učinkovitosti.“[48]

Vitalna aktivnost božanskog *Logosa* očituje se u vremenu, tijekom kojeg se postupno očituje ostvarenje stvaranja. Aktualno-stvarno postojanje stvari u *Logosu* upućuje na jedno jedinstvo svih stvari u Njemu: „Budući da je plan stvaranja - kao i sve u Bogu - vječan, Logos i stvaranje jedno su od vječnosti, iako stvaranje ima svoj početak u vremenu i jednu evoluciju.“[49]

Preuzimajući ljudsku narav, Isus Krist je otvorio put povratka Bogu koji je zajednički cijelom čovječanstvu. On je arhetip, na čiju puninu je svako ljudsko biće pozvano da joj se osobno suobliči. „Iz njegove punine dobili smo sve: ne samo 'milost za milost', nego i našu narav, tako da svatko od nas, prema svojoj vlastitoj individualnosti, treba oponašati arhetip. [...] Tako punina čovještva postaje stvarnost na dva načina: u Kristovoj osobi i u cijelom ljudskom rodu.“[50]

Sjaj koji božansko Biće daje stvorenju je, dakle, sjaj uskrslog Krista, „arhetipa i glave čovječanstva, konačni oblik kojem je svako ljudsko biće podređeno i iz kojeg izvire njihovo značenje.“[51]

> Ako je u Logosu sve stvorenje bilo predviđeno, na poseban način je to bilo čovječanstvo. To je zapravo smisao ljudskog bića, to jest da se u njemu moraju sjediniti nebo i zemlja, Bog i stvorenje. Ljudsko tijelo je formirano od zemaljske tvari; ono je sjedinjeno i poprima oblik od duše koja je, kao osobna duhovna bit, bliža Bogu od svih drugih neosobnih stvorenja i sposobna je ujediniti se s njim. Nezamislivo je bliže i snažnije jedinstvo odvojenih naravi od onoga što se dogodilo u jednoj osobi, kroz Utjelovljenje Riječi. Po njemu se ljudska narav - a to se prije svega dogodilo u Kristu - ispunja božanskim Životom, u mjeri u kojoj je u skladu s božanskom voljom; zahvaljujući svojoj osobnoj slobodi, po kojoj Čovjek-Bog raspolaže s dvije naravi, on može učiniti da božanski Život teče u onaj ljudski, ali i zadržati taj priljev.[52]

---

[48] „Was in den Dingen wirklich wird, ist im Logos nicht nur als ein „Unwirkliches“ vorgezeichnet, sondern ist in Ihm wirklich und wirksam: das Wirklichwerden in den Dingen ist die Wirkung dieser Wirksamkeit.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 85.

[49] „Weil der Schöpfungsplan – wie alles in Gott – ewig ist, darum gehören der Logos und die Schöpfung von Ewigkeit her zusammen, obwohl die Schöpfung einen zeitlichen Anfang und Werdegang hat.“ *Isto*, 232.

[50] „Aus seiner Fülle haben wir alle empfangen: nicht nur „Gnade um Gnade“, sondern schon unsere Natur, damit wir, jeder in seiner Eigenart, das Urbild in der Weise nachbilden sollen. […] So wird die Fülle der Menschheit in doppelter Weise wirklich: in der Person Christi und im ganzen Menschengeschlecht.“ *Isto*, 338.

[51] „Urbild und Haupt der Menschheit – die Zielgestalt, auf die alles menschliche Sein hingeordnet ist und von der es seinen Sinn bekommt.“ *Isto*, 334.

[52] „Wenn im Logos die ganze Schöpfung vorgebildet war, so die Menschheit noch in einem besonderen Sinn. Es ist ja der Sinn des menschlichen Seins, daß in ihm Himmel und Erde, Gott und Schöpfung sich vermählen sollen: aus den Stoffen der Erde ist der menschliche Leib gebildet; er ist geeint und gestaltet

Ujedinjenje Čovjeka-Boga s čovjekom ima svrhu da nam da izgubljeno sinovstvo.[53] Tamo gdje se ljudska volja slobodno ujedinjuje s božanskom voljom, božanski život teče u ljudskom životu iscjeljujući ranjenu narav. „Ljudsko biće nema nikakvu moć nad silama dubine i ne uspijeva samo pronaći put do neba. Međutim, za njega je pripremljen put. Da bi spasio njegovu narav i vratio mu nadmoć nad njom, nadmoć koja mu je bila predodređena od vječnosti, sam Bog je postao čovjekom.“[54]

Utjelovljenje je vrata koja je Bog izabrao da bi vratio sebi sve stvorenje: „Čovještvo je vrata kroz koja je Božja Riječ ušla u stvaranje, ljudska narav ju je prihvatila i samo s ljudima, a ne nižom prirodom i ne s anđelima, povezana je s izvornom cjelinom.“[55]

Prepoznavajući u *Logosu* utjelovljenom u Isusu Kristu podrijetlo svake smislene povezanosti stvaranja, svjetlo također primaju smislene poveznice prisutne u životu svake osobe, a čije postojanje je Edith Stein podržavala već u svom prvom radu o empatiji. Postaje jasno da podrijetlo veza unutar ljudske osobe potječe prije samog stvorenja, u čijem se postojanju uspostavljaju same veze. Svjetlo biva bačeno i na kognitivno značenje empatije, moguće samo tamo gdje prepoznajemo osobu kao značajnu cjelinu. U *Zum Problem der Einfühlung* čitamo: „Samo onaj tko doživljava samoga sebe kao osobu, kao značajnu cjelinu, može razumjeti druge osobe.“[56]

Empatijska spoznaja pronalazi mogućnost ispunjenja u osobi Isusa Krista. On je *typos* koji omogućuje empatizirati.[57] U utjelovljenoj Riječi postoji punina čovještva, a

---

durch die Seele, die als geistig-persönliches Wesen Gott näher steht als alle unpersönlichen Gebilde und zur Vereinigung mit ihm fähig ist. Eine engere und stärkere Vereinigung der getrennten Naturen ist nicht denkbar als die in einer Person, wie sie durch die Menschwerdung des Wortes vollzogen wurde. Durch sie wird die menschliche Natur – zunächst in Christus selbst – von göttlichem Leben erfüllt, soweit es dem göttlichen Willen entspricht: kraft seiner persönlichen Freiheit, mit der der Gottmensch über beide Naturen verfügt, kann er das göttliche Leben in das menschliche überfließen lassen, aber auch dieses Einströmen zurückhalten.“Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11*-12, 335.

[53] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 15.

[54] „Der Mensch hat keine Macht über die Gewalten der Tiefe und kann von sich aus den Weg zur Höhe nicht finden. Aber es ist ein Weg für ihn bereitet. Um seine Natur zu heilen und ihm die Erhebung über die Natur, die ihm von Ewigkeit her zugedacht war, zurückzugeben, ist Gott selbst Mensch geworden.“ *Isto*, 15.

[55] „Denn die Menschheit ist die Pforte, durch die das Wort Gottes in die Schöpfung eingegangen ist, die menschliche Natur hat es angenommen, und nur mit den Menschen, nicht mit der niederen Natur und nicht mit den Engeln verbindet es die Einheit eines Abstammungszusammenhangs.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11*-12, 340.

[56] „Nur wer sich selbst als Person, als sinnvolles Ganzes erlebt, kann andre Personen verstehen.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA* 5, 96.

[57] O mogućnosti empatiziranja: „Premessa fondamentale è la necessità di una certa qual corrispondenza a livello di essenza tra l’essere del soggetto e l’essere dell’oggetto; la Stein chiama questa corrispondenza typos. La pienezza di tale corrispondenza essenziale è solo tra due esseri umani, proprio perché hanno in comune l’essenza nella sua interezza, cioè il fatto di essere umani. Essendo però l’uomo costituito di una parte corporale ed essendo questa parte in comune con gli altri esseri appartenenti al regno animale, a livello di Körper è possibile una certa qual attualizzazione dell’atto empatico. Ovviamente più ci si allontana dal typos, meno è possibile empatizzare.“ MARIA BENEDETTA DELL’UNITÀ, Il problema dell'empatia. Il

time i jedna punina u mogućnosti empatiziranja njegovog života i njegovih vrijednosti.[58]

U odnosu čovjek-Isus Krist shvaćamo da je, iako je valjano promatranje Edith Stein o nemogućnosti drugog načina spoznaje unutrašnjosti nekog drugog ja osim onog empatičkog, te iako čvrsto stoji i nemogućnost spajanja između dva subjekta,[59] jasno da se suočavamo s potpunim skokom u empatijskoj kvaliteti. Ljudska struktura potvrđuje se kao sredstvo i uvjet empatičnog znanja,[60] ali empatijska kvaliteta poznaje - na idealnoj razini - mogućnost totalnog ispunjavanja koja uvijek ostaje otvorena, kako bi se ostvarila u tijeku postojanja.

Ovdje se otvara jedno pitanje koje nas izravno upućuje na našu temu. To je preuzimanje *Forma Crucis*. Možemo se zapitati što znači empatizirati s osobom Isusa Krista, to jest pristupiti vrijednosti koju predstavlja njegova osoba, vrijednostima kojih je on nositelj, do smislenih veza koje njegova osoba utjelovljuje, tj. biti zahvaćeni onim što ispunjava njegov život. Možemo shvatiti da će nas empatijsko iskustvo privući u Trinitarni odnos, koji proširuje Njegovu ljubav prema čovječanstvu. Razumijemo da nam se, kada govorimo o empatijskom odnosu između čovjeka i Boga, omogućava shvaćanje jedne analogije, ali, čak i više, nalazimo se pred golemom različitošću. Ipak, ona i dalje ostaje put spoznaje.

U ermpatičnom susretu s bogočovjekom Isusom Kristom također je očito da se istina empatijskog znanja neće moći provjeriti, osim kroz percepciju onoga što je Križ. To je zapravo Kristov oblik koji je uskrsnuo u slavi sa znakovima muke. Ponovno je potvrđeno da sam empatijski čin daje alate za korekciju percepcije, kao što smo već vidjeli u infra-humanim odnosima. Ovdje, kao i tamo, istina empatičnog znanja nastaje na dosljednosti smislene cjeline *objekta* koji se konstituira u subjektu koji spoznaje. U

---

contributo della fenomenologa Edith Stein, u: www.edithstein.name/scritti-su-edith/la-struttura-della-persona (24. XI. 2017.).

[58] „Nell'uomo Gesù di Nazaret, Dio si è fatto empatibile, autenticamente empatibile nel suo 'valore' e con suoi 'valori'." Reinhard KÖRNER, L' „Empatia" nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede.

[59] „L'originarietà dell'atto empatico consisteva nel coglimento del vissuto altrui, e dunque nel proprio vissuto e non in quello altrui che apparterrà sempre soltanto a lui. Quanto vive l'altro posso intuirlo, ma non viverlo così come viene esperito da lui. Su questo aspetto la Stein non cambierà mai opinione, l'altro è altro da me, con lui non ci potrà mai essere una fusione, una immedesimazione e ciò neppure nell'esperienza mistica." Anna Maria PEZZELLA, Empatia e amicizia. Glosse all'epistolario Edith Stein - Roman Ingarden, u: *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 138.

[60] „Questo però significa, in riferimento al nostro tema: Dio si è fatto a noi empatibile in quanto persona umana. Se in Gesù, Dio 'si è fatto simile a noi in tutto, eccetto il peccato', come formula il Concilio di Calcedonia, allora egli è diventato, per dirla con le parole di Edith, il 'typos Essere umano', con la stessa costituzione psicofisica e spirituale-personale che abbiamo noi. Cosa Edith ha elaborato sull'empatia negli esseri umani, è valido allora senza eccezioni anche in relazione a Gesù Cristo fatto uomo." Reinhard KÖRNER, L' „Empatia" nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede.

bogočovjeku Isusu Kristu nam se otkriva da se ljudska narav može suobličiti Križu. Njegova ljudska narav „je instrument te zadovoljštine [grijeha svih ljudi] jer čini mogućima muku i smrt.“[61] Drugim riječima, ljudska narav omogućuje osobi da se daruje, budući da „biti dar pripada njezinoj biti.“[62]

Sudjelovati empatično u božanskom Kristovom životu znači prihvatiti patnju koja mi se očituje u susretu s Njim, koju je On ponio na svom ljudsko-božanskom Tijelu na Križu. Onu, na koju nailazim na različite načine - čak i iz svoje vlastite unutrašnjosti - što mogu prihvatiti ili odbaciti. Trenutak povratka empatijskog iskustva subjektu znači prihvaćanje te stvarnosti u sebe, u preobražavajućim posljedicama koje to ima za ja.[63] Ovaj se prolazak može učiniti samo slobodnim surađivanjem s milošću. Samo ljubav Trojedinog Boga omogućuje osobi da u sebi prihvati najveće pročišćenje koje je Križ. „Zato je Utjelovljenje uvjet tog trpljenja; ljudska narav, kao ona koja je sposobna trpjeti i stvarno trpi, alat je Otkupljenja.“[64] Uzdignuće ljudske naravi po milosti „se događa 'pod drvetom Križa' – kao zreo plod smrti na Križu i supodnašanja smrti na križu.“[65]

Sada također postaje jasnije da će kristoliki oblik, *typos* Isusa Krista, označiti svaki istinski kršćanski put obrazovanja i samoobrazovanja. Edith Stein, uzimajući primjer svetog Ivana od Križa, također otkriva nešto od značenja njezine predanosti kao odgajateljice, kao i njezinog posvećenog života: „Dobro je častiti Raspetoga na slici i praviti slike koje potiču da ga ljudi časte. Ali bolje su žive slike negoli likovi od drva ili

[61] „Die menschliche Natur ist Werkzeug dieser Genugtuung, weil sie Leiden und Tod ermöglicht.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 336.
[62] „Daß es ein Geschenk ist, das gehört wesentlich dazu.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 25.
[63] „E’ fondamentale però a questo punto l’ultimo movimento che chiude l’atto empatico: la persona infatti ritorna a se stessa, ma arricchita dell’esperienza altrui, che permette la costruzione di un nuovo Io. Questo ultimo movimento è indispensabile perché è quello che salvaguarda l’identità personale, l’unicità della persona; è esattamente questo il motivo per cui la Stein si dissocia dalle posizioni degli altri pensatori - e di Scheler in modo particolare -, i quali parlano di simpatia, prospettano una sorta di 'stato fusionale' in cui i due esseri umani si fondono quasi a formare una cosa sola perdendo la specificità di ciascuno.“ MARIA BENEDETTA DELL’UNITÀ, Il problema dell'empatia. Il contributo della fenomenologa Edith Stein. O zatvaranju empatičnog čina vidi i Körner, koji izjavljuje: „Cosa Edith dice infine sulla retroazione che l’empatizzare in un’altra persona ha per conseguenza nello stesso soggetto empatizzante, è stato da sempre conosciuto e confermato riguardo all'empatia in Gesù Cristo. Che l’amore empatizzante 'renda simili l'amante e l'amato', è un 'principio fundamental indiscutible', non soltanto per Giovanni della Croce; l'intera tradizione del cristianesimo lo sa. Già la dottrina patristica della divinizzazione dell'uomo, secondo la quale 'Dio si è fatto uomo, affinché l'uomo divenisse Dio' (Agostino) è segnata da questo vissuto. Angelo Silesio lo ha riassunto nel verso: 'Uomo, tu sarai trasformato in ciò che ami: diventerai Dio, se ami Dio - e terra, se ami la terra' (Cherubinischer Wandersmann).“ Reinhard KÖRNER, L'„Empatia“ nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede.
[64] „So ist die Menschwerdung Bedingung dieses Leidens, die menschliche Natur, als leidensfähige und wirklich leidende, Werkzeug der Erlösung.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 153 (*ESGA 18*, 165).
[65] „Das geschieht „unter dem Kreuzesbaum“ – als reife Frucht des Kreuzestodes und im Miterleiden des Kreuzestodes.“ *Isto*.

kamena. Oblikovati duše po slici Kristovoj, zasaditi im Križ u srce, to je bila velika životna zadaća obnovitelja Reda i voditelja duša. Toj zadaći služili su svi njegovi spisi. O njoj govore u još osobnijem obliku njegova pisma i izjave svjedoka o njegovoj djelatnosti.“[66]

2. **Odgovor na poziv**

Božje izlaženje u susret čovjeku Edith Stein definira kao prethodnu dohvaćenost, bez koje ne bi bilo moguće naknadno kretanje čovjeka prema Bogu. Zapravo, „vjerovati znači dohvatiti Boga; ali to dohvaćanje pretpostavlja da smo prije dohvaćeni: mi ne bismo mogli vjerovati bez milosti. A milost je sudjelovanje u božanskom životu: kad se otvaramo milosti, prihvaćamo vjeru, imamo 'početak božanskog života u nama'.“[67]

> Biti dotaknut je nešto što ne možemo ni na koji način izbjeći, ovdje nema nimalo mjesta za neki doprinos naše slobode. Tako Bog stoji pred nama kao jedna neusporediva sila, kao snažan i moćan Bog i Njemu pripadaju strah i bezuvjetna poslušnost. U tom prvom shvaćanju ima mjesta za slobodno ponašanje. Ako uhvatim ruku koja me dodiruje, onda pronalazim apsolutnu podršku i sigurnost. Svemogući Bog stoji pred nama kao beskrajno dobri Bog, kao „naša nada i naša utvrda“. Ljubav prema njemu teče kroz nas i osjećamo se podložni njegovoj ljubavi. Uhvatiti i držati Božju ruku: to je čin koji su-uspostavlja čin vjere.[68]

Čin vjere, koji je na potpuno egzistencijalni način opisala Edith Stein kao jedno hvatanje i držanje Božje ruke, ona također vidi kao jedan prijelaz od kraljevstva naravi do onoga Milosti. Taj prijelaz „mora biti slobodno realiziran od strane subjekta koji mora

---

[66] „Gut ist es, den Gekreuzigten im Bild zu verehren und Bilder zu verfertigen, die zu seiner Verehrung anspornen. Aber besser als Bilder aus Holz oder Stein sind lebendige Bilder. Seelen nach dem Bild Christi zu formen, das Kreuz ihnen ins Herz zu pflanzen, das war die große Lebensaufgabe des Ordensreformators und Seelenführers. Im Dienst dieser Aufgabe standen alle seine Schriften. Von ihr sprechen – in noch persönlicherer Form – seine Briefe und die Zeugenaussagen über seine Wirksamkeit.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 163-164 (*ESGA 18*, 176).

[67] „So ist der Glaube ein Ergreifen Gottes. Das Ergreifen aber setzt ein Ergriffenwerden voraus: wir können nicht glauben ohne Gnade. Und Gnade ist Anteil am göttlichen Leben. Wenn wir uns der Gnade öffnen, den Glauben annehmen, haben wir den 'Anfang des ewigen Lebens in uns'.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 31.

[68] „Das Berührtwerden ist etwas, dem wir uns in keiner Weise entziehen können, für eine Mitwirkung unserer Freiheit ist hier kein Raum. So steht Gott vor uns als unentrinnbare Macht, als 'starker und mächtiger Gott', Furcht gebührt ihm und unbedingter Gehorsam. Diesem ersten Erfassen nun gegenüber gibt es ein freies Verhalten. Ergreife ich die Hand, die mich anrührt, dann finde ich den absoluten Halt und die absolute Geborgenheit. Der allmächtige Gott steht nun als allgütiger Gott vor uns, als 'unsere Zuversicht und unsere Burg'. Liebe zu ihm durchströmt uns und wir fühlen uns getragen von seiner Liebe. Gottes Hand fassen und halten – das ist die Tat, die den Glaubensakt mitkonstituiert.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 49.

biti vođen od jednog do drugog.“[69] „Prijelaz iz jednog kraljevstva u drugo nije samo dar. Zahtijeva suradnju ljudske slobode. Ne može se reći da čovjek ne čini ništa jer prihvaća tu inspiraciju, a mogao bi je odbiti.“[70]

2.1. *Slobodno otvaranje ljudskog bića božanskom Biću*

Govoreći o vjeri, autorica koristi relacijske pojmove. Vjera „više od pojedinačnih istina o Bogu, hoće Njega samoga koji je sama Istina, hoće cijeloga Boga i shvaća ga bez gledanja, 'iako je noć'.“[71] Sa sv. Ivanom od Križa izjavljuje da se „napredak intelekta sastoji u tome da se više stabilizira u vjeri, to jest, stavi se sve više u zatamnjeno, budući da je vjera tama za razum.“[72] Relacijske kategorije ovdje su sastavljene s onom objektivnom kategorijom istine. U Bogu koji je ujedno i Osoba i Istina, one se spoje i savršeno se podudaraju.

Razmišljajući o činu vjere kao slobodnom prihvaćanju Boga od strane osobe, Edith Stein se pita što znači prihvatiti Boga u dubinama duše, s obzirom na to da je „Svemogući Bog prisutan svugdje i uvijek. [...] Stoga se ne može reći da Bog dolazi na neko mjesto gdje prije nije bio.“[73] Prihvatiti Boga u duši znači naprotiv „da mu se duša slobodno otvara i prepušta se onom jedinstvu koje je moguće samo među duhovnim bićima. To je jedinstvo ljubavi: Bog je ljubav, a sudjelovanje u njegovom božanskom Bitku u sjedinjenju znači sudjelovanje u njegovoj ljubavi. Bog je punina ljubavi.“[74]

Osoba koju je Bog usidrio „na visoko“, i zajedno, u njezinu središtu provodi jednu

---

[69] „Der Übergang aus dem Reich der Natur ins Reich der Gnade muß von dem Subjekt, das aus dem einen ins andere hinübergenommen erden soll, frei vollzogen werden.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 17.

[70] „So tut der Mensch nicht gar nichts, da er jene Eingebung annimmt, die er ja auch ablehnen könnte.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 337.

[71] „Er will mehr als einzelne Wahrheiten von Gott, er will Ihn selbst, der die Wahrheit ist, den ganzen Gott, und ergreift Ihn, ohne zu sehen: 'obgleich's bei Nacht ist'.“ *Isto*, 31.

[72] „Das Vorwärtsschreiten des Verstandes ist ein Mehrsichbefestigen im Glauben; und so ist das Vorwärtsgehen ein Verfinstertwerden, da der Glaube Finsternis für den Verstand ist.“ *Isto.* „U najširem smislu ova 'tama vjere' podrazumijeva nemogućnost obuhvaćanja svojim umom punine istine kao uređene cjeline koja ima svoj posljednji temelj u Bogu, nepristupačnomu svjetlu kojemu se jedino može otvoriti i pustiti da nas to svjetlo polako preobražava.“ Mirjana PINEZIĆ, Traženje punine istine u misli Edith Stein, u: *Obnovljeni život*, 67 (2012.) 3, 337.

[73] „Gegenwärtig ist ja der allgegenwärtige Gott überall und immer. [...] Es kann also nicht davon die Rede sein, daß Gott an einen Ort käme, wo er vorher nicht war.“ *Isto*, 326. „Nessuno conosce l’altro, tanto meno se stesso in quanto ha di più intimo e proprio. Conoscere se stesso è paradossalmente essere conosciuto da Dio. In poche faticose affermazioni Edith Stein cerca di presentare l’entrata di Dio nell’anima non come l’entrata di uno che sia solo altro in alcunché di estraneo. Il fatto è piuttosto che l’anima non conosce il proprio intimo in quanto non indaga se stessa. Se lo facesse vi coglierebbe la presenza di Dio assieme alla propria stessa presenza.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita – Filosofia – Mistica*, 214.

[74] „Das heißt vielmehr, daß sie sich ihm frei öffnet und hingibt zu jener Vereinigung, wie sie nur zwischen geistigen Personen möglich ist. Es ist dies eine liebende Vereinigung: Gott ist die Liebe, und der Anteil am göttlichen Sein, den die Vereinigung gewährt, muß ein Mitlieben sein. Gott ist die Fülle der Liebe.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12* , 326.

„pasivnu aktivnost“. „Vođena duša je napeta s ovim središtem prema gore, ovdje prima direktive i, poslušna, dopušta da ju pokreću. Aktivnost je suspendirana na mjestu nastanka slobode, na mjestu slobode se ne koristi.“[75] Prijanjati ili ne prijanjati uz ovu obustavu slobode slobodna je odluka osobe. Doista, sloboda ostaje neotuđivi uvjet odnosa između čovjeka i Boga. „Duši pripada pravo odlučivati o samoj sebi. Velika je tajna osobne slobode, tako da se sam Bog pred njom zaustavlja. On hoće vlast nad stvorenim duhovima samo kao slobodan dar njihove ljubavi. On poznaje misli srca, on proniče najdublje dno i bezdane duše u koje ne prodire njezin vlastiti pogled ako je Bog posebno za to ne prosvijetli. Ali neće je uzeti u posjed ako ona sama to neće.“[76]

Otvaranje Bogu znači istovremeno otvaranje istini o nama samima, o vlastitoj duši. To je progresivno znanje koje dopušta sazrijevanje prema kojemu Bog poziva dušu, tj. ono da postigne savršeno sjedinjenje s Njim. „Svaki je čovjek slobodan i svakog dana i sata nađe se pred odlukama. Ali dno duše je mjesto na kojem Bog 'jedini jedincati' stanuje dokle god duša ne stigne do savršenog sjedinjenja po ljubavi, a sveta majka Terezija to zove sedmim stanom, koji se duši otvara tek u mističnom vjenčanju.“[77]

Otvarajući se Bogu, osobi se daje postupno stupanje u kontakt s dubinama vlastite duše. „'Dubine duše' otvaraju se aktualnosti u onome što nazivamo životom duše, u boli i radosti, u ljubavi i želji, i t.d. Ti 'pokreti duše' su pokretačke sile koje određuju volju i djelovanje ljudskog bića i njegovu intelektualnu aktivnost.“[78]

Ako se sjetimo onoga što je bilo rečeno o duši i njezinim slojevima, primjenjujući to na odnos čovjek-Bog, možemo shvatiti da se otvaranje novih slojeva duše odvija kroz progresivno prihvaćanje božanske ljubavi. Ljubav, kao izvrsna vrijednost, vrijedna da bude primljena u najizvorniju dubinu duše, omogućuje progresivno oživljavanje njezinih

---

[75] „Die geleitete Seele horcht mit eben diesem Zentrum nach oben, empfängt hier die Weisungen von oben und läßt sich von hier aus 'gehorsam' durch sie bewegen. Die Aktivität ist an ihrer Ursprungsstelle unterbunden, von der Freiheit wird am Ort der Freiheit kein Gebrauch gemacht.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 17.

[76] „Das Entscheidungsrecht über sich selbst steht der Seele zu. Es ist das große Geheimnis der persönlichen Freiheit, daß Gott selbst davor Halt macht. Er will die Herrschaft über die geschaffenen Geister nur als ein freies Geschenk ihrer Liebe. Er kennt die Gedanken des Herzens, Er durchschaut die tiefsten Gründe und Abgründe der Seele, in die ihr eigener Blick nicht dringt, wenn Gott sie nicht eigens dafür erleuchtet. Aber Er will nicht von ihr Besitz ergreifen, ohne daß sie selbst es will.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 99 (*ESGA 18*, 104).

[77] „Jeder Mensch ist frei und wird täglich und stündlich vor Entscheidungen gestellt. Das Innerste der Seele aber ist der Ort, wo Gott „ganz allein“ wohnt, solange die Seele nicht zur vollkommensten Liebesvereinigung gelangt ist, und die hl. Mutter Teresia nennt es die 7. Wohnung, die sich der Seele erst in der mystischen Vermählung erschließt.“ *Isto*, 100 (*ESGA 18*, 104).

[78] „Die 'Tiefen der Seele' erschließen sich zur Aktualität in dem, was wir das Gemütsleben nennen, in Schmerz und Freude, in Liebe und Sehnsucht usw. Und diese 'Gemütsbewegungen' sind die bewegenden Kräfte, die das Wollen und Handeln des Menschen, auch seine Verstandesaktivität, bestimmen.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 205.

najdubljih slojeva, još nepoznatih. Dubina Božje ljubavi poziva dubinu duše na jednu sve savršeniju korespondenciju.

Jezgra duše, definirana kao onaj najosobniji i najoriginalniji dio u čovjeku, sudjeluje u odnosu s Bogom održavajući svoju individualnu osobitost koja postaje onaj poseban način sudjelovanja u božanskom Biću. „Stvoreni duhovi nisu u stanju prihvatiti u sebe svu puninu božanske ljubavi i dovesti je do ispunjenja. Njihovo sudjelovanje mjeri se mjerom njihovog bitka, a to znači ne samo 'kvantitetu', nego i 'kvalitetu': ljubav nosi oznaku osobnog načina postojanja.“[79]

Za Edith Stein aspekt kvalitete uvijek je bio prepoznatljiv element autentično ljudskih odnosa,[80] koji pretpostavljaju međusobno otvaranje drugome i njegovim vrijednostima te postaju bitan doprinos u formiranju osobe. Taj je aspekt ponovno potvrđen i nalazi svoj puni smisao u susretu čovjek-Bog koji je zapravo paradigma svakog autentičnog odnosa.

Učinak unutarnje formacije duše ima za cilj postizanje i prožimanje materije, za koju ljudsko biće ostaje vezano i koja je pozvana biti progresivno osvijetljena, počevši upravo od duše, od unutrašnjosti.[81] Izraženo je duboko strukturalno jedinstvo ljudskog bića kao tijela i duha, spojenih u duši. Duhovni život i slobodno djelovanje ostaju vezani

[79] „Geschaffene Geister aber sind nicht fähig, die ganze Fülle der göttlichen Liebe in sich aufzunehmen und mitzuvollziehen. Ihr Anteil bemißt sich nach dem Maß ihres Seins, und das bedeutet nicht nur ein 'Soviel', sondern auch ein 'So': die Liebe trägt den Stempel der persönlichen Eigenart.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 327.

[80] U svojim prvim fenomenološkim djelima Edith Stein je duboko razmišljala o različitim mogućim dubinama u ljudskim odnosima, razlikujući različite tipove. Ales Bello ih ovako objašnjava: „Abbiamo tre possibilità, tre momenti che non sono sostanziali nella fenomenologia, che poi vengono in fondo sostanzializzati dalla Stein nel corso della sua riflessione, che sono appunto la corporeità, la psiche e lo spirito. È chiaro che noi siamo in contatto con gli altri a tutti e tre i livelli certamente: quello della corporeità, della psichicità e dello spirito. Ma, se distinguiamo qualitativamente soprattutto il momento della psiche e il momento dello spirito - che d'altra parte non vivono se non ancorati alla corporeità, noi abbiamo, per quanto riguarda la psiche, un rapporto con gli altri che si stabilisce ad un livello di azione e reazione ma anche di passività. È l'esempio che la Stein fa relativamente alla massa. La massa è un insieme di individui, di esseri umani che si legano in modo contingente attraverso una reazione momentanea, o anche duratura, ma che investe la loro psichicità, investe la loro vita emotiva, la loro vita istintiva, i loro impulsi, le loro prese di posizione e che non coinvolge quel livello di atti liberi o di atti consapevoli perlomeno che è caratterizzante dello spirito. Invece abbiamo la società o la comunità quando questo livello in una certa misura è coinvolto. Perché? Perché il caso della società è il caso di un gruppo di persone che decidono per un motivo di mettersi insieme per raggiungere un certo scopo. Allora abbiamo già qui il tema della motivazione che abbiamo visto prima, un'intenzione ben organizzata, un controllo anche dell'intenzione e della vita psichica, un controllo delle reazioni individuali a favore di questo scopo. Ma nel caso della vita associata societaria abbiamo soltanto una unione impersonale, cioè noi ci leghiamo agli altri per una finalità che può essere anche in questo caso duratura, ma che non ci coinvolge fino in fondo, coinvolge soltanto i motivi per cui noi abbiamo scelto di aggregarci agli altri. Invece il caso della comunità – e qui la riflessione husserliana e steiniana è veramente significativa ed è una risposta al mondo tedesco, io credo, molto interessante – è il caso in cui noi siamo coinvolti personalmente, fino in fondo, attraverso i nostri atti liberi e le nostre motivazioni.“ Angela ALES BELLO, Intervju (1. II. 2001.).

[81] Usp. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 245.

za materiju. Međutim, pod tim se ne podrazumijeva negativna ovisnost, već otvoreni zadatak. Ovo uvjerenje se odnosi na deklarirani realizam dijela Husserlove fenomenološke škole, ali koji još prije karakterizira židovsku vjeru. Vjerske spoznaje, koje je Edith Stein kasnije stekla, uopće ne umanjuju niti relativiziraju tijelo. Naprotiv, one produbljuju njegovu vrijednost i njegovu autentičnu svrhu, tj. onu da bude uvijek sve savršenije prožeto duhom kroz dušu, pozvano da postane svjedokom autentičnosti i jedinstva života. „To je bit duše sa, u njoj ukorijenjenim, svojstvima i sposobnostima, koja se otvara životu i apsorbira ono što treba da postane ono što bi trebalo biti. Ta bit sa svojim specifičnim svojstvima daje tijelu i svakom osobnom duhovnom djelovanju, svoj karakterističan otisak i iz njega izlazi na nesvjesni i nenamjeran način.“[82]

2.2. *In statu viae*

Pod pojmom *in statu viae*[83] podrazumijeva se život vjernika shvaćen kao egzistencijalno hodočašće, koje traje do kraja njegova zemaljskog života, s posljedicama za vječnost.[84] To je put kontinuiranog rasta, progresivnog ujedinjenja s Bogom, koji je omogućen jer duša može „još više prodirati u Boga. Jer ljubav je ona sila koja je privlači k Bogu, a ona ovdje uvijek može postići još više stupnjeve.“[85]

Situacija s kojom se čovjek uvijek suočava jest ona izopačene prirode kao rezultat istočnoga grijeha, ali ne na takav način da izgubi svaku prirodnu sposobnost. Otkupljenje

[82] „Es ist das Wesen der Seele mit den darin wurzelnden Eigenschaften und Fähigkeiten, das sich im Erleben aufschließt und dadurch aufnimmt, was sie braucht, um zu werden, was sie sein soll. Dieses Wesen mit seiner Eigenart gibt dem Leib wie allem persönlich geistigen Tun sein eigentümliches Gepräge und strömt überdies in unbewußter und ungewollter Weise von ihm aus.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 245.

[83] Termin se pojavljuje u različitim djelima Edith Stein. Pogledaj drugo poglavlje ovog rada, bilješka 77.

[84] O definiciji čovjeka *In statu viae*: „Per poter comprendere in che modo si realizza la relazione tra uomo e Dio è fondamentale considerare la struttura umana, per Edith Stein triadica (corpo, anima, spirito), come una struttura potenzialmente aperta all’altro e alla dimensione religiosa e considerare la posizione dell’uomo nel creato, a partire dall’ordine teleologico che governa il mondo. Solo dopo aver fissato in modo chiaro queste coordinate si può delineare la ricerca di Dio come elemento essenziale e costitutivo del pensare umano. L’uomo cerca Dio e lo scopre, nel suo rivelarsi, come Persona archetipa e perfetta aperta alla relazione con l’essere umano, sua creatura. L’incontro tra Dio e uomo è, a tutti gli effetti, un incontro personale, in cui l’uno si apre all’altro. Il cammino spirituale, pertanto, si può considerare come un cercarsi continuo e reciproco di Dio e dell’uomo e come un costituirsi progressivo e intimo della relazione tra l’essere umano in ricerca e Dio in cammino nella storia con l’uomo. L’uomo 'in statu viae', riprendendo un’espressione usata dalla Stein in un suo breve scritto, è un essere in cammino e in costante ricerca in vista dello 'status termini' che la fede e il manifestarsi del Dio cristiano gli mostrano non essere scisso dalla vita e dalla condizione terrena.“ Annalisa MARGARINO, *In statu viae*. *La fenomenologia religiosa in Edith Stein*, Morena Roma, 2002., 10. Tekst Edith Stein na koji autorica upućuje je: Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u: *ESGA 16*, 56-69.

[85] „Weil sie immer noch tiefer in Gott eindringen kann. Denn die Kraft, die sie zu Gott hinzieht, ist die Liebe, und die kann hier immer noch höhere Grade erreichen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 95 (*ESGA 18*, 100). „Ukoliko dopusti da bude privučena u svoje središte, osoba u pravom smislu postaje sve više ono što ona zaista jest.“ Mirjana PINEZIĆ, Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein, 293.

koje Krist nudi ponovno otvara put božanskom sinovstvu, ali ne bez jednog čvrstog i aktivnog prianjanja čovjeka. Naime, u njemu ostaje prisutan *fomes peccati*. Zbog te sklonosti na grijeh koja je ostala u čovjeku, „svo njegovo hodočašće u ovom svijetu je borba protiv iskvarenosti njegove prirode, borba za izgubljenu 'pravednost'; borba koju on sam mora voditi na temelju vlastite slobodne volje; borba u kojoj je, međutim, istovremeno Gospodnja milost aktivna i djelotvorna u njemu, ostvarujući bitno. Ona je, dakle, koja u konačnici vodi čovjeka do vlastitog *télos* u slavi.“[86]

Stanje *in statu viae* pretpostavlja jedan cilj prema kojemu čovjek teži, bez kojeg ne bi bilo moguće zamisliti nikakav put. Cilj je sudjelovati u božanskom životu u slobodnom osobnom daru.[87] Takvo sudjelovanje u božanskom životu Edith Stein dijeli na dva momenta: na sudjelovanje u zemaljskom životu i na vječnost. Vječnost je posljednja i najviša svrha koja usmjerava i regulira cijelo zemaljsko hodočašće, ali to je dar koji samo Bog može dati. Riječ je zapravo o vječnom životu i o gledanju Gospodina. Tom cilju je podređen jedan drugi, zemaljski s kojim su ljudi pozvani surađivati kroz izobrazbu. To zahtijeva od kršćanina da bude „ne samo 'prirodan' čovjek (iako pod 'prirodan' shvaćajući narav reintegriranu u njezino izvorno stanje savršenog sklada), nego nadnaravni čovjek, to jest čovjek koji po milosti sudjeluje u životu Božjem, čovjek u kojem je započeo vječni život već za vrijeme zemaljskog postojanja (sveti Toma kaže: vjera je početak vječnog života u nama).“[88] Ona će izjaviti da „Onaj tko ne nađe Boga ne dopire do sebe (ma koliko bio zaokupljen samim sobom) i ne dolazi do izvora vječnog života, koji ga čeka u njemu samom.“[89]

Čovjek ne bi mogao dospjeti životnome cilju bez providonosnog vodstva Milosti, tako da Edith Stein u svakom koraku prema jednoj većoj spoznaji prepoznaje izravnu Božju ruku: „U 'prirodnoj' spoznaji razvija se slobodna intelektualna aktivnost, ali kad ona postigne rezultat uvijek je kao da neka nevidljiva ruka podiže veo tajne. Cijela istina

---

[86] „Sein ganzer Erdenweg ist ein Kampf gegen die Verderbnis seiner Natur und um die verlorene 'Gerechtigkeit'; ein Kampf, den er selbst kraft seines freien Willens zu führen hat; ein Kampf, in dem aber zugleich Gottes Gnade in ihm und für ihn wirksam ist und das Wesentliche leistet: denn sie ist es, die ihn schließlich zur Vollendung in der Glorie führt.“ Edith STEIN, Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u: *ESGA 16*, 58.

[87] Usp. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 340.

[88] „'Natürlicher' Mensch sein (auch wenn wir unter 'natürlich' die in vollkommener Harmonie wiederhergestellte Natur nehmen), sondern übernatürlicher Mensch, d. h. einer, der durch die Gnade am göttlichen Leben Anteil hat, in dem also schon während des Erdendaseins das ewige Leben seinen Anfang genommen hat. (Der hl. Thomas sagt: der Glaube ist der Anfang des ewigen Lebens in uns.).“ Edith STEIN, Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u: *ESGA 16*, 60.

[89] „Wer Gott nicht findet, der gelangt auch nicht zu sich selbst (mag er auch noch so sehr mit sich selbst beschäftigt sein) und zu dem Quell des ewigen Lebens, der in seinem eigenen Innersten auf ihn wartet.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 329.

dolazi od Boga.“[90]

Zemaljski put nastoji osigurati da osoba može vladati sobom, imati vlast nad svojim životom, reakcijama, nad zauzimanjem stava. Međutim, zauzimanje vlastitog života ne mora biti obilježeno autoritarizmom nad samim sobom, već predanjem Božjemu vodstvu.

> „Pravednik“ u potpunosti drži uzde svoje duše, on je gospodar samoga sebe; u njemu nema ničeg i ništa od stvorenja oko njega što ima sposobnost da ga drži pod svojom moći. Međutim, on je gospodar sebe samo zbog predanja jednom drugom gospodaru, svom Gospodaru, Bogu; i to ne s herojskom napetošću i u tome s izvjesnim samouzvišenjem, već sa po sebi shvatljivom lakoćom i spokojstvom djeteta koje voli i vjeruje te koje u potpunosti prepušta sebe i red u svojem životu Ocu.[91]

Čovjekov put u vremenu postaje dakle već djelotvorno zajedništvo i povjerenje u Boga. Isto zajedništvo započeto tijekom vremena nastavit će se u vječnosti. U stvari, autorica tvrdi da je zemaljski život, upravo zato što se odvija tijekom vremena - a vrijeme je u vječnosti - već stavljen u vječnost. „Vrijeme je u vječnosti i u njoj se nikada ne zaustavlja , a ono što je u vremenu je s tim u vječnosti, shvaćajući da se u vječnosti razlikuje od onoga kad je u vremenu. Zemaljski život osobe je nešto vremenito: ima početak i kraj u vremenu i ispunjava trajanje koje stoji između.“[92]

U vremenu se osoba razvija u različitim smjerovima i aspektima.

> S ovim konceptom vremenitog života, kao što smo vidjeli, mnoge stvari se još mogu razumjeti: život duha koji teče i „tijek svijesti“ koji se razvija u njemu; zatim tijek razvoja ljudske osobe koji se odvija u vezi s tim svjesnim životom, manifestacija odredaba, oblikovanje karaktera. Prema doktrini katoličke vjere, s krajem zemaljskog života završava razvoj ljudske osobe; ali osoba ne prestaje biti; od sada pa nadalje ona ostaje ono što jest - to znači „status termini“ - i ulazi u vječnost s onim što je stekla i kao ono što je postala.[93]

---

[90] „Bei der 'natürlichen' Erkenntnis geht eine freie intellektuelle Tätigkeit voran, aber wenn sie zu einem Ergebnis führt, ist es doch immer, als ob eine unsichtbare Hand den Schleier von einem Geheimnis wegzöge. Alle Wahrheit ist von Gott.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 50.

[91] „Der 'Gerechte' hat seine Seele ganz in der Hand, er ist Herr seiner selbst; es ist nichts in ihm und nichts Geschaffenes außer ihm, in dessen Gewalt er wäre. Aber er hat sich nur in der Hand, um sich aus der Hand zu geben, nämlich in Gottes Hand zu geben; auch das nicht in heroischer Anspannung und darin noch mit einer gewissen Selbstherrlichkeit, sondern in der selbstverständlichen Leichtigkeit und Gelassenheit des liebenden und vertrauenden Kindes, das sich und die Ordnung seines Lebens ganz dem Vater überläßt.“ Edith STEIN, Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u: *ESGA 16*, 63.

[92] „Die Zeit ist in der Ewigkeit und hört in ihr niemals auf. Und was in der Zeit ist, ist eben damit in der Ewigkeit, aber es ist anders in der Ewigkeit, als es in der Zeit ist. Das irdische Leben der Person ist ein zeitliches: Es hat einen Anfang und ein Ende in der Zeit und erfüllt die Dauer, die dazwischen liegt.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 111.

[93] „Es ist unter diesem zeitlichen Leben, wie wir bereits sahen, noch ein mehrfaches zu verstehen: das fließende Geistesleben und der „Bewußtseinsstrom“, der darin erwächst; sodann der Entwicklungsgang der menschlichen Person, der sich im Zusammenhang mit diesem bewußten Leben vollzieht, die Entfaltung

Razvoj osobe u zemaljskom životu ostaje uvijek nekako obavijen tajnom. Edith Stein je izjavljivala: „Secretum meum mihi“,[94] kao da pokazuje kako samo u Božjem pogledu koji prodire u sve, osoba može ponovo naći otkriveno i otajstvo vlastita života. Doista, sve do kraja ostaje neizrecivo, tajanstveno i nejasno ono što duša osjeća u sebi i u drugima. „Ali kada se zemaljski život završi i padne ono što je bilo prolazno, svaka duša spoznaje sebe 'kao što je spoznata', tj. kao što je pred Bogom: kako i zašto ju je Bog osobno stvorio i što je postala prirodnim redom i milošću - također bitno zahvaljujući njezinim slobodnim odlukama.“[95]

2.3. *Moguće zatvaranje*

Autorica se također zadržava na mogućnosti čovjekova slobodnog odbacivanja milosti: iako prepoznaje Božju prisutnost koja ga zahvaća u dubinama, čovjek joj se može zatvoriti. U susretu s čovjekom, Bog se podvrgava njegovoj slobodi. Ulazi u ljudske putove mogućeg prihvaćanja ili odbacivanja, otvorenosti ili zatvaranja stvarnosti koja se očituje čovjeku. Pred ljudskom slobodom i Bog se zaustavlja.

> Treba ispitati za što je Milost sposobna i postoji li i za nju jedna apsolutna granica. Već smo to vidjeli: Milost se mora dati čovjeku. Sam on može, u najboljem slučaju, doći do praga, ali nikada ne ući u nju na silu. I opet: ona može doći do njega bez da ju traži ili želi. Pitanje je može li Milost obaviti svoj posao bez pomoći slobode. Smatramo da moramo odgovoriti negativno. Ovo potonje je važna izjava, jer to jasno znači da sloboda Boga kojeg smatramo svemogućim nalazi granicu u čovjekovoj slobodi. [...] To je teška istina.“[96]

Temeljno iskušenje ljudskog bića je „da se usredotoči na samog sebe, da postane gospodar samoga sebe.“[97] Zatvaranje milosti je jedno zatvaranje životu, budući da je riječ

---

der Anlagen, die Ausbildung des Charakters. Nach katholischer Glaubenslehre hört mit dem Ende des irdischen Lebens die Entwicklung auf. Aber die Person hört nicht auf zu sein; sie bleibt von nun an, was sie ist – das besagt der „status termini“ –, sie geht mit dem, was sie erworben hat, als das, was sie geworden ist, in die Ewigkeit ein.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 111.

[94] Hedwig CONRAD-MARTIUS, Edith Stein von Hedwig Conrad-Martius, 61.

[95] „Wenn aber das irdische Leben endet und alles abfällt, was vergänglich war, dann erkennt sich jede Seele, 'wie sie erkannt ist', d. h. wie sie vor Gott ist: als was und wozu Gott sie, sie ganz persönlich, erschaffen hat und was sie in der Natur- und Gnadenordnung – und dazu gehört wesentlich: kraft ihrer freien Entscheidungen – geworden ist.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 326.

[96] „Man muß ebenso prüfen, was die Gnade vermag und ob es auch für sie eine absolute Grenze gibt. Das sahen wir schon: Die Gnade muß zum Menschen kommen. Von sich aus kann er bestenfalls bis ans Tor kommen, aber niemals sich den Eintritt erzwingen. Und weiter: sie kann zu ihm kommen, ohne daß er sie sucht, ohne daß er sie will. Die Frage ist, ob sie ihr Werk ohne Mitwirkung seiner Freiheit vollenden kann. Es schien uns, daß die Frage verneint werden muß. Das ist ein schwerwiegendes Wort. Denn offenbar liegt darin, daß Gottes Freiheit, die wir Allmacht nennen, an der menschlichen Freiheit eine Grenze findet. […] Das ist eine harte Wahrheit.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 28.

[97] „Die Versuchung, sich auf sich selbst zu stellen, sich selbst zum Herrn zu machen.“ *Isto*, 23.

o prihvaćanju ili odbijanju istine da smo voljena stvorenja, shvaćanju koje za osobu postaje izvor vječnog života. Edith Stein naglašava dramu slobodnog zatvaranja ljubavi: „Može se jako dobro čuti kucanje, ali ne otvoriti, može se odbiti traženu poslušnost. Tada je Bog prisutan, ali kao nešto što prijeti, protiv kojega se tvrdoglavo bunimo, kao ropstvo kojeg se želimo osloboditi. Čovjek se ne drži Njega i nije siguran, ne voli i ne osjeća se voljenim.“[98]

3. **Postojanje čovjekovog bića u božanskom Biću**

Filozofsko razmišljanje koje je Edith Stein razvila u vezi s mogućim sjedinjenjem između čovjeka i Boga od velike je važnosti za antropologiju.[99] Zapravo, ona opisuje krajnji temelj ljudske egzistencije i otvara osobu jednom ispravnom poznavanju stvarnosti, vlastite i svijeta, te postojanja koje iz njih proizlazi. U svojoj istraživačkoj metodi autorica polazi od iskustava, u ovom slučaju od iskustva Božje prisutnosti u vlastitoj unutrašnjosti, od prepoznavanja Boga kao Ljubavi, koji susreće čovjeka i zahvaća ga u dubinama. Kada se osoba otvori prema ovom temeljnom i izvornom odnosu, dajući svoj vlastiti *fiat*, započinje put rasta prema biti vlastite duše.

Nakon njezina obraćenja na katoličanstvo, metoda istraživanja koju je usvojila kao fenomenologinja pronalazi progresivno obogaćivanje spoznajama koje proizlaze iz vjere.[100] Prvenstveno mislimo na misao sv. Tome Akvinskog, ali i na onu sv. Augustina -

---

[98] „Es ist noch etwas anderes möglich. Man kann das Anklopfen sehr wohl hören und doch nicht öffnen, man kann den geforderten Gehorsam verweigern. Dann hat man Gott wohl gegenwärtig, aber als etwas Bedrohliches, gegen das man sich trotzig auflehnt, als eine Fessel, die man abstreifen möchte. Man hält sich nicht an ihn und ist nicht geborgen, man liebt nicht und fühlt sich nicht geliebt.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 49.

[99] Ales Bello, s obzirom na doprinos fenomenološke metode od strane Edith Stein u opisu mističnog iskustva, navodi: „Se l’esperienza mistica in particolare non è comunicabile, come d’altra parte ogni esperienza, è però descrivibile. E mi pare che ancora qui si mantenga un legame con la fenomenologia; essa si mostra prezioso aiuto per la descrizione del contatto con Dio. È forse proprio a questo punto che la fenomenologia in quanto strumento metodologico può esplicare la sua funzione peculiare, può dire e mostrare ciò che accade e come accade; non si tratta più di 'dimostrare' all’incredulo che Dio c’è, quanto di 'mostrare' quel che nel credente si manifesta nell’incontro con Lui.“, Angela ALES BELLO, L’itinerario filosofico di Edith Stein*,* u: *Studium* 26 (1986.) 4, 465.

[100] Ovako Edith Stein sažima svoj pogled na temelje antropologije: „Filozofskoj antropologiji je potrebna jedna integracija teološke antropologije. Iz filozofije i iz teologije podignuta je građevina kršćanske metafizike koja prati globalnu sliku stvarnog svijeta. Najimpozantnija građevina ovog tipa nalazi se u sustavu sv. Tome Akvinskog. U tom sustavu antropologija zauzima središnje mjesto, baš kao što ljudsko biće zauzima specifičan položaj u kozmosu: on je mikrokozmos koji u sebi ujedinjuje sva kraljevstva stvorenog svijeta. Zbog toga se sva metafizička, filozofska i teološka pitanja slijevaju u antropologiju, a od nje se kreću ceste prema svakom smjeru.“ („So bedarf die philosophische Anthropologie der Ergänzung durch eine theologische. Aus Philosophie und Theologie ist das Gebäude der christlichen Metaphysik errichtet, die ein Gesamtbild der realen Welt entwirft. Den imponierendsten Bau solcher Art haben wir im System des Hl. Thomas von Aquin vor uns. In diesem System nimmt die Anthropologie eine zentrale Stellung ein, wie der Mensch im Kosmos eine einzigartige Stellung einnimmt: Er ist ein Mikrokosmos, der alle Reiche der geschaffenen Welt in sich vereinigt. Darum laufen in der Anthropologie alle

koja je prevladavala u njezinim kasnijim djelima - kao i na proučavanje španjolskih mistika. Iznenađujuće je vidjeti kako su, uz doprinos teološko-mističnog znanja, rezultati koje je ona postigla kroz fenomenološki put još prije obraćenja temeljno potvrđeni i dovedeni do njihove punine. Približavanje sadržaja vjere i filozofske spoznaje donosi na vidjelo duboke i uzajamne veze koje joj omogućuju da prodre u otajstvo ljudske osobe.

Čitanje svete Terezije Avilske otkriva joj jedan put pristupa biti ljudske duše, put koji joj je do tada bio nepoznat. To je Istina Trojstvenog Boga prisutnog u ljudskoj duši,[101] Boga koji je Osoba i, ujedno, savršena zajednica Osoba, Ljubav koja se prelijeva na svakog čovjeka i na čovječanstvo, potpuno otkrivena u otajstvima Utjelovljenja i Otkupljenja Isusa Krista. Cilj čovjeka i cjelokupnog čovječanstva je „sudjelovati u božanskom životu slobodno se osobno darivajući.“[102] Empatija kao kognitivni put drugoga naći će u odnosu osobe s Bogom svoj najviši mogući stupanj realizacije.[103]

Edith Stein navodi da je „savršena ljubav moguća samo u Bogu: u uzajamnoj ljubavi božanskih Osoba, u božanskom Bitku koji se dariva samome sebi. Ljubav je Božji Bitak, Božji Život, Božja bit, odgovara svakoj od božanskih Osoba i njihovu jedinstvu. U konačnoj slici se dijeli ono što je u izvornoj božanskoj slici sjedinjeno.“[104] Zajedništvo između čovjeka i Boga tako postaje povratak istini vlastitog bića i istini cijelog čovječanstva. Shvaćeno u širem smislu, također i svega stvorenja. „Darivati se Bogu u

---

metaphysischen, philosophischen, theologischen Fragen zusammen, und von hier aus führen die Wege nach allen Seiten.“ Edith STEIN, *Die Aufbau der menschlihen Person*, *ESGA 14*, 26.

[101] „A questo punto ecco un ardito approfondimento teologico: ogni ente è un che di uno e di autonomo, e riproduce pertanto il primo principio incondizionato, che è il Padre. Al tempo stesso è forma nella pienezza, e riproduce pertanto il *Lógos*, che è il Figlio. Al tempo stesso è forza, che formando fluisce all’esterno, e riproduce quindi l’amore, che è lo Spirito compiutamente vivente.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 203.

[102] „Den Anteil am göttlichen Leben in der freien persönlichen Hingabe.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 340.

[103] O mistici kao empatičnom putu između čovjeka i Boga čitamo: „Occorre molta dimestichezza con gli scritti di Edith Stein, per comprendere fino in fondo quel desiderio giovanile di lavorare sulle idee di *empatia* e di *alterità*, poi portato a compimento, con grande coerenza, come necessità teoretica, fino alla proposta inaudita di una sua verticalizzazione. Il sentire dentro l'altro, posto quale fondamento dell'identità personale e relazionale, diviene ora il sentire dentro l'Altro, l'ulteriorità che abita l'anima nel paradosso d'una trascendenza interiore. [...] Edith Stein offre un contributo rigoroso per l'istituzione di una *filosofia della mistica* quale disciplina autonoma, con un proprio statuto epistemologico. [...] Nell'*Erlebnis* mistico, in questione è il riempimento del vissuto da una fonte *non ego-logica*, non proveniente in prima istanza da ciò che è *proprio*: una possibilità che Husserl, il maestro, aveva già lasciato alla penna delle sue allieve.“ Patrizia MANGANARO, Edith Stein: da Breslavia al mondo: una mappa filosofica e un nuovo inizio, u: *Ripartire da Edith Stein. La scoperta di alcuni manoscritti inediti*, P. Manganaro - F. Nodari (ur.), Brescia, 2014., 42-43.

[104] „Die Liebe in ihrer höchsten Vollendung ist aber nur in Gott verwirklicht: in der Wechselliebe der göttlichen Personen, in dem sich selbst hingebenden göttlichen Sein. Die Liebe ist Gottes Sein, Gottes Leben, Gottes Wesen. Sie entspricht jeder der göttlichen Personen und ihrer Einheit. Im endlichen Abbild spaltet sich, was im göttlichen Urbild eins ist.“ Usp. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 294.

isto je vrijeme darivanje samome sebi, kojega Bog voli i svim stvorenjima.“[105] Sve što je ostalo zahvaćeno čovjekovim padom, mora se obnoviti u ljudima kroz protjecanje Kristove milosti. „Čovječanstvo je vrata kroz koja je Božja riječ ušla u stvaranje, ljudska priroda ju je prihvatila.“[106]

3.1. *Različiti stupnjevi sjedinjenja*

Edith Stein produbljuje različite načine sjedinjenja čovjeka i Boga, posebno u spisu o mističnoj teologiji Dionizija Aeropagite[107] i u studiji *Kreuzeswissenschaft* o sv. Ivanu od Križa.[108] Pronalazeći potvrdu i iz spisa svete Terezije Avilske, Edith prepoznaje tri različita načina na koji Božje Biće i čovjekovo biće dolaze u kontakt. „Po prvome je Bog po svojoj biti u svim stvorenim stvarima i time ih uzdržava u postojanju; po drugome valja misliti na prebivanje u duši po milosti; po trećemu na sjedinjenje po savršenoj ljubavi koja preobražava i pobožanstvenjuje.“[109]

Edith razvija jednu fenomenološku usporedbu između triju različitih načina nastanjivanja. Što se tiče prvog puta, i sveti Ivan i sveta Terezija se slažu u izjavi - jedan kao teolog, druga pomoću spoznaje primljene iz sjedinjujuće molitve - da je Bog u svemu „po svojoj biti, svojoj nazočnosti i svojoj moći“,[110] držeći sve na životu. Pozivajući se na ljudsku dušu, Edith Stein tvrdi da u svakoj duši Bog stanuje i na taj način. On je poznaje „od vječnosti, sa svim tajnama njezinog bića i sa svakim udaranjem valova njezina života. Ona je u njegovoj vlasti; do njega stoji hoće li je prepustiti samoj sebi i tijeku svijeta ili

---

[105] „Die Hingabe an Gott ist zugleich Hingabe an das eigene gottgeliebte Selbst und die ganze Schöpfung.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 297.

[106] „Denn die Menschheit ist die Pforte, durch die das Wort Gottes in die Schöpfung eingegangen ist, die menschliche Natur hat es angenommen.“ *Isto*, 340.

[107] Ovako Edith opisuje mističnu teologiju Dionizija Aeropagite: „Govori o afirmativnoj teologiji i negativnoj teologiji, koji su doživjeli uspon, ustupaju mjesto onom mistične teologije koja se u apsolutnoj tišini sjedinjuje s Neizrecivim. Obje su stube koje vode do vrhunca i to su, prije svega, dva različita načina za definiranje Stvoritelja počevši od stvorenja. Oni se međusobno suprotstavljaju bez isključivanja jer se oba upotpunjuju na svim stepenicama [...] Oni se zajedno ruše na vrhu 'mistične teologije', gdje sam Bog otkriva svoje tajne, ali u isto vrijeme daje da uvidimo neprobojnost njegovih otajstava.“ („So geben die positive und die negative Theologie mit der Vollendung des Aufstiegs der mystischen Theologie Raum, die in völligem Verstummen in die Vereinigung mit dem Unaussprechlichen eingeht. Sie selbst stellen die Stufen dar, die zum Gipfel emporführen, und zwar zunächst als zwei verschiedene Wege, den Schöpfer vom Geschöpf her zu bestimmen. Ihr Gegensatz ist kein ausschließlicher. Sie ergänzen einander auf allen Stufen. [...] Sie fallen zusammen auf dem Gipfel in der 'mystischen Theologie', in der Gott selbst seine Geheimnisse entschleiert, aber zugleich die Undurchdringlichkeit des Geheimnisses spürbar macht.“ Edith STEIN, Wege der Gotteserkenntnis, ESGA 17, 15.

[108] O različitostima i načinima sjedinjenja s Bogom usp. Edith STEIN, *Žnanost Križa*, 102-111 (*ESGA 18*, 107-117).

[109] „Durch die erste wohnt Gott wesenhaft in allen geschaffenen Dingen und erhält sie dadurch im Sein. Unter der zweiten ist das gnadenhafte Innewohnen in der Seele zu verstehen, unter der dritten die umgestaltende, vergöttlichende Vereinigung durch die vollkommene Liebe.“ *Isto*, 102 (*ESGA 18*, 107).

[110] „Durch sein Wesen, seine Gegenwart und seine Macht.“ *Isto*, 103. (*EGSA 18*, 108).

snažnom rukom zahvatiti u njezinu sudbinu.“[111]

Božja snažna intervencija u životu osobe koja pročišćava od grijeha, izaziva ponovno rođenje duše i dopušta joj da uđe u duhovni odnos s Bogom, predstavlja drugi put sjedinjenja. To je drugačiji način od prvog, jer „je prebivanje Božje u duši po milosti nešto drugo negoli nazočnost koja uzdržava u postojanju, koja je zajednička svim stvorovima.“[112] Prebivanje je moguće samo u osobnim i duhovnim bićima jer zahtijeva slobodno prihvaćanje posvetne milosti od strane onoga koji je prima. „Takvo prebivanje znači trajno izlijevanje božanskog bivanja i života u pomilovanu dušu. A taj je bitak osobni život, pa se može izlijevati jedino tamo gdje mu se osobno otvara.“[113]

Prebivanje po vjeri ima različite načine ostvarenja. Život vjere je jedan suživot zajedno s trinitarnim životom, ali može se dogoditi da osoba „ne primjećuje da u njoj borave božanske osobe. Stvarno, samo malen broj izabranika dolazi do primjetljive spoznaje trojstvenog Božanstva u svojoj najdubljoj nutrini.“[114] U većini slučajeva, pak, ljudsko je biće ujedinjeno s Bogom kroz vjeru, nadu i ljubav. I to jest tako, iako ono ne shvaća kako Bog živi u njegovoj intimi i kako ga upravo ondje unutra može pronaći, kako je cijeli njegov život milosti i vrline upravo posljedica tog pulsirajućeg božanskog života u njemu. Kroz živu vjeru, koja je jedno čvrsto uvjerenje da Bog postoji, jedno istinsko prihvaćanje onoga što ona objavljuje, ljubazna spremnost da se dopusti biti vođen Božjom voljom, događa se određeno spajanje bića.[115] Edith Stein naglašava da ova milost zahtijeva da se osoba brine o vlastitoj unutrašnjosti, budući da je to život „kao sjeme; našom skrbnom njegom ono se mora razviti do velikog stabla s krasnim plodovima. Ta je vjera put koji nas već u ovom životu dovede do sjedinjenja s Bogom, iako najviše savršenstvo pripada tek drugom životu.“[116]

Treći put je onaj sjedinjujuće molitve, razlikuje se od puta milosti po svojem

[111] „Er kennt eine jede von Ewigkeit her, mit allen Geheimnissen ihres Wesens und jedem Wellenschlag ihres Lebens. Sie ist in seiner Macht; es steht bei ihm, ob er sie sich selbst und dem Lauf der Welt überlassen oder mit starker Hand in ihr Geschick eingreifen will.“ Edith STEIN, *Žnanost Križa*, 103 (*ESGA 18*, 108).
[112] „Das gnadenhafte Innewohnen Gottes ein anderes ist als das seinserhaltende Gegenwärtigsein, das allen Geschöpfen gemeinsam ist.“ Edith STEIN, *Znanost Križa,* 103 (*ESGA 18*, 108).
[113] „Es bedeutet ein dauerndes Einströmen des göttlichen Seins und Lebens in die begnadete Seele. Dieses Sein ist aber persönliches Leben und kann nur da einströmen, wo ihm persönlich aufgetan wird.“ *Isto.*
[114] „Ohne daß die Seele das Innewohnen der göttlichen Personen in sich wahrnimmt. In der Tat ist es ja nur eine kleine Zahl Auserwählter, die zu einem wahrnehmungsmäßigen Erfassen der dreifaltigen Gottheit in ihrem Innersten kommt. *Isto* (*ESGA 18*, 109).
[115] Usp. *Isto*, 104 (*ESGA 18*, 109).
[116] Durch die heiligmachende Gnade ist er als ein Samenkorn in uns gelegt; es soll unter unserer sorgsamen Pflege aufsprießen zu einem großen Baum mit herrlichen Früchten. Er ist ja der Weg, der uns schon in diesem Leben zur Vereinigung mit Gott führen soll, wenn auch die höchste Vollendung erst dem andern Leben angehört. *Isto* (ESGA 18, 109).

potpuno besplatnom karakteru. Radi se o „ushitu duše k Bogu“ i apsolutno je nemoguće postići ga vlastitom snagom. Čak i ako tijekom takvog iskustva intelekt ostaje kao blokiran, ne uspijevajući shvatiti što se događa,[117] duša ne može sumnjati da je prepoznala Božju prisutnost u sebi. Naprotiv, ima apsolutnu sigurnost da se zadržala u Bogu i da je osjetila Boga u sebi.[118] Autorica razlikuje molitvu sjedinjenja od sjedinjenja bića, jer Božja nazočnost po biti u duši nikada ne prestaje, dok je molitva sjedinjenja privremeno iskustvo, iako stvarno. Ona također razlikuje molitvu sjedinjenja od prebivanja po milosti, jer u potonjem postoji aktivno sudjelovanje osobe da sjedini svoju volju s Božjom kroz mrtvenje prirode i savršenu praksu ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu. Prebivanje po molitvi je, naprotiv, čisti dar kojem osoba zapravo aktivno doprinosi, iako to primijećuje tek nakon što se dogodilo.[119] Sveta Majka Terezija uporno je pozivala svoje kćeri

> da se trude svim silama kako bi se uspele do najviših stupnjeva milosnog života što ga treba postići vjernim sudjelovanjem milošću: do savršenog sjedinjenja ljudske volje s božanskom po savršenoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Ali isto tako odlučno naglašava kako je besmisleno truditi se oko onog sjedinjenja koje jedino Bog može dati. Nikad se neće stići dotle, pa ni uz napor što ga podupire milost, da se osjeti nazočnost Božja i jedinstvo s njime kao živa stvarnost.[120]

Naglašavanje bitne razlike prebivanja u sjedinjujućoj molitvi od one po milosti i od one po biti, omogućuje da se jasno primijeti čista besplatnost u doživljavanju Boga u duši. Prirodu čistog dara potvrđuje i činjenica da jedinstvo trećeg tipa može biti darovano u

---

[117] Angela Ales Bello pojašnjava blokadu intelekta tijekom sjedinjujuće molitve: „Certamente ciò non vuol dire che l’intelletto non serva, ma in questa unione particolare l’intelletto non è attivato: infatti, le potenze umane sono presenti, ma non guidano il processo conoscitivo. E, allora, in questo senso, si può dire che la contemplazione mistica è il *raggio di tenebra*. È una conoscenza oscura. Ciò sembrerebbe contraddittorio, ma essa è tale, perché non è determinata dalle nostre capacità conoscitive, piuttosto, è data direttamente; pertanto, è oscura in quanto ne è oscura l‘origine, la provenienza. È un dato, senza essere risultato di un processo conoscitivo.“ Angela ALES BELLO, „Croce“ e „sacrificio“ nell’esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 4-5., u: www.centrostudiedithstein.it/CentroStudiEdithStein.it. (14. IX. 2018.). Ista autorica također razjašnjava stavljanje u zagradu (što podsjeća na fenomenološku *epoché*) svih drugih sposobnosti osobe: „Tutte le potenze sono annullate. L’annullamento, però, è da intendersi come un processo di purificazione, perché, in verità, il momento sensibile, come quello intellettuale e quello psichico, permangono. Sono messi da parte, ma non annullati. Altrimenti, non si comprenderebbe il fenomeno dell’*estasi,* che è un coinvolgimento di *tutto* l’essere umano.“ *Isto*, 11.

[118] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 104 (*ESGA 18*, 110).

[119] Usp. *Isto*, 105 (*ESGA 18*, 111).

[120] „Sie fordert ihre Töchter nachdrücklichst auf, sich mit allen Kräften um die höchste Stufe des Gnadenlebens zu bemühen, die durch treues Mitwirken mit der Gnade zu erreichen ist: die vollkommene Vereinigung des menschlichen Willens mit dem göttlichen durch die vollkommene Übung der Gottes- und Nächstenliebe. Aber ebenso entschieden erklärt sie es für sinnlos, sich um jene Vereinigung zu bemühen, die Gott allein geben kann. Niemals wird man durch eigene, wenn auch von der Gnade getragene Anstrengung dahin gelangen, Gottes Gegenwart und das Einssein mit ihm als lebendige Wirklichkeit zu spüren.“ *Isto*, 105 (*ESGA 18*, 111).

obliku mističnih „dodira“ ili „kontakata“ čak i kada se osoba nalazi tek u početnim fazama sjedinjenja s Bogom. Svaki dodir takve besplatne prisutnosti Boga koji voli „pomaže duši da postane spremna za potpuno predanje Bogu.“[121]

Ono što također razlikuje dva duhovna prebivanja, ono po milosti i ono po molitvi, je različit stupanj duhovnog prožimanja između duše i Boga: u prebivanju po milosti, podložnost Bogu odvija se putem dobrovoljnog pristanka na Njegovu prisutnost, prihvaćajući Ga u sebe. Iako ljudsko biće biva ispunjeno božanskim bićem, to još nije potpuno prožimanje. Ono se ostvaruje samo kada se duša oslobodi svakog drugog bića. Svaka ljubav teži toj mjeri, jer u svom najvišem izrazu ona je spajanje bića u jednom uzajamnom i dobrovoljnom prepuštanju: takav je intimni trinitarni život Božji.[122] Kroz sjedinjujuće prebivanje Boga u duši, Božje biće se najprije, još uvijek u sjeni i skriveno, otkriva zahvaljujući prosvjetljenjima o božanskim tajnama. Tada „se otvara zatvorena nutrina Božja: dok u milosnom davanju duša doživljava izlijevanje božanskoga bića u svoje biće kao uzdizanje vlastitoga bića, ovdje stupa u božansko biće. U sjedinjenju (s njegovim različitim stupnjevima) nastaje jedinstvo od osobne izvorne točke života kroz uzajamnu osobnu predanost.“[123]

Konsolidacija jedinstva duše s Bogom, polazeći od kratkotrajnog početnog zagrljaja, raste prema stabilnom posjedovanju u zarukama i mističnom braku. Sjedište koje si je Bog izabrao za mistično jedinstvo s dušom je dno same duše. Ona je po strukturi predodređena za slobodno sjedinjenje s Bogom: „Ako je sjedinjenje cilj za koji su duše stvorene, onda od početka mora postojati odnos koji to sjedinjenje čini mogućim. Isto je tako razumljivo zašto je ta najdublja nutrina dana duši u ruke da s njom slobodno

[121] „Es dient dazu, die Seele zur vollkommenen Hingabe an Gott bereitzumachen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 106 (*ESGA 18*, 111). Što se tiče razlike između mističnog iskustva i mističnog sjedinjenja: „L’esperienza mistica è momentanea e può essere data alle persone senza grazia santificante, per esempio a una persona atea o agnostica (l’allusione autobiografica è assai chiara); l’unione mistica invece presuppone una comunione permanente che necessita un dono libero, reciproco e definitivo che non si potrebbe concepire senza la grazia santificante.“ Christof BETSCHART, Empatia e relazione con Dio in Edith Stein, u: Bruno Moriconi, (ur.), *Lumen fidei*. *L'intelligenza mistica*, Roma, 2015., 85.

[122] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 108 (*ESGA 18*, 114).

[123] „In den Erleuchtungen über göttliche Geheimnisse öffnet sich das 'verschlossene Innere' Gottes: wenn die Seele in der gnadenhaften Mitteilung das Einströmen des göttlichen Seins in das ihre als eigene Seinserhöhung erfährt, so tritt sie hier in das göttliche Sein ein. In der Vereinigung (mit ihren verschiedenen Stufen) vollzieht sich ein Einswerden vom persönlichen Quellpunkt des Lebens her durch wechselseitige persönliche Hingabe.“ *Isto*, 109-110. (ESGA 18, 115). Uzvišenje o kojem se ovdje govori podsjeća na izjavu Edith Stein u već spomenutom pismu Romanu Ingardenu, tj. vjerovanje da jedan objekt može promijeniti svoju bit. Vidi Edith STEIN, Pismo od 26. I. 1922. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 81. Možemo se također sjetiti njenih razmišljanja o suosjećanju vezanih za „Ja“ i za „Ti“ koje, nakon što su došli u međusobni kontakt i otvorili se, čine novi subjekt, „Mi“, koji nije zbroj dvaju, već subjekt jednog višeg stupnja. Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 21.

raspolaže: naime, predavati se u ljubavi može samo slobodno biće.“[124] Takvo uzajamno prožimanje je najviše moguće jednom ljudskom biću i nadvladano je u biti samo od prožimanja između samih božanskih Osoba.

Stein dalje razlikuje, navodeći da je vjera prvenstveno stvar intelekta, jer je riječ o prihvaćanju jedne spoznaje. Kontemplacija je, pak, stvar srca, to jest unutrašnjosti duše, i stoga podrazumijeva sve sposobnosti.[125] Što se tiče sadržaja, „mistična milost daje kao

[124] „Wenn die Vereinigung das Ziel ist, zu dem die Seelen erschaffen sind, so muß ja von vornherein das Verhältnis bestehen, das diese Einigung möglich macht. Es ist ebenso verständlich, daß dies Innerste der Seele zu freier Verfügung in die Hand gegeben ist, weil liebende Hingabe nur für ein freies Wesen möglich ist.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 110. (*ESGA 18*, 116). Ales Bello izjavljuje o postojanju slobode u pročišćenju potrebnom za mistično sjedinjenje: „Non si tratta di un annullamento ontologico. È l'annullarsi per dare spazio a qualcosa che, benché purifichi l'anima, la costringe a scoprire la sua profonda povertà. La scoperta della povertà dell'anima, la scoperta del sacrificio necessario per arrivare ad una meta più alta, è una grande sofferenza. È un cammino di estrema sofferenza, ma anche un cammino di purificazione. In ciò consiste la sua positività. […] Se è vero che l'unione non avviene per volere umano, è chiaro, però, che la volontà debba aprirsi ad essa. L'unione con Dio si ha nella profondità interiore, ma questa unione è un'unione che mette in risalto fortemente l'elemento della libertà. Ciò giustifica anche l'esistenza stessa del Carmelo. Esso è un luogo privilegiato, è il luogo della disponibilità, libera, non condizionata da alcunché. E' la disponibilità al sacrificio, e, in questo senso, si comprende anche perché la Stein lo abbia scelto.“, Angela ALES BELLO, „Croce“ e „sacrificio“ nell'esperienza mistica. Edith Stein interprete di San Giovanni della Croce, 6.14.

[125] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 112 (*ESGA 18*, 118). Donosimo nadalje fenomenološki opis koji Edith Stein daje o kvalitativnoj razlici između sjedinjenja po milosti i mističnog braka, gledano sa strane subjekta: „Je li to predanje u ljubavi u mističnom vjenčanju i za dušu još nešto drugo osim neophodnog predanja njezine volje božanskoj volji? Očito, da. Nešto drugo s obzirom na spoznaju: kad joj se Bog predaje u mističnom vjenčanju, uči je poznavati Boga na način kako ga prije još nije poznavala niti ga na koji drugi način može tako upoznati. Prije nije poznavala ni svoje krajnje dubine. Nije, dakle, još nikad znala kao sada, kome predaje svoju volju, što predaje i kakvo predanje ta božanska volja može od nje zahtijevati. Nešto drugo s obzirom na volju: što se tiče cilja, jer predanje volje smjera k sjedinjenju vlastite volje s božanskom voljom, a ne k Božjem srcu, a ne k božanskim osobama; što se tiče polazne točke, jer je istom sada stigla do najdubljeg izvora, istom sada volja posve obuhvaća samu sebe, jer obuhvaća čitavu osobu od njezine osobne sredine; što se tiče izvršenja, jer se u vjereničkom predanju ne podlaže samo vlastita volja božanskoj volji i s njom usklađuje: tu se i prima božansko predanje; stoga je predanje vlastite osobe ujedno najsmjelije primanje u posjed, što nadilazi svako ljudsko poimanje. To Ivan od Križa izražava vrlo jasno kad kaže da sada duša može Bogu dati više od same sebe: da daje samu sebe Bogu u Bogu. Utoliko je, dakle, ovdje s obzirom na biće nešto drugo negoli kod sjedinjenja po milosti.“ („Ist diese liebende Hingabe in der mystischen Vermählung auch von Seiten der Seele noch etwas anderes als die unbedingte Hingabe ihres Willens an den göttlichen Willen? Offenbar ja. Es ist erkenntnismäßig etwas anderes: wenn Gott sich ihr in der mystischen Vermählung hingibt, dann lernt sie Gott in einer Weise kennen, wie sie ihn vorher noch nicht gekannt hat und auf keinem andern Wege kennenlernen kann; sie hat auch ihre eigenen letzten Tiefen vorher nicht gekannt. Sie hat also noch gar nicht so wie jetzt gewußt, wem sie ihren Willen hingibt, was sie hingibt, und welche Hingabe dieser göttliche Wille von ihr verlangen kann. Es ist willensmäßig etwas anderes: im Ziel, denn die Willenshingabe geht auf Einigung des eigenen Willens mit dem göttlichen Willen, nicht auf das Herz Gottes, nicht auf die göttlichen Personen; im Ausgangspunkt, denn erst jetzt ist der tiefste Quellpunkt erreicht, erst jetzt umfaßt der Wille sich selbst ganz, weil er die ganze Person von ihrer personalen Mitte her umfaßt; im Vollzug, denn in der bräutlichen Hingabe wird nicht bloß der eigene Wille dem göttlichen unter- und eingeordnet: es wird die göttliche Hingabe entgegengenommen; darum ist die Hingabe der eigenen Person zugleich die kühnste Besitzergreifung, die alles menschliche Begreifen übersteigt. Johannes vom Kreuz bringt das sehr klar zum Ausdruck, wenn er sagt, die Seele könne Gott nun mehr geben, als sie selbst sei: sie gebe Gott in Gott sich selbst. So liegt denn seinsmäßig etwas anderes vor als bei der gnadenhaften Vereinigung.“) Edith STEIN, *Znanost Križa*, 110 (ESGA 18, 116). O jedinstvu ljubavlju uzrokovanom u ljudskim moćima: „Nel fenomeno dell'amore (che in Dio è una cosa sola con la conoscenza e la volontà) si può tuttavia presagire nel modo più chiaro anche nell'uomo l'originaria coappartenenza delle forze.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 211.

iskustvo ono što vjera uči: da Bog prebiva u duši.“[126]

Duša koja je dostigla ljubav, doživljava iznutra ne samo živu Božju prisutnost, već i njegovu bolnu odsutnost: „Novo je to da dušu zahvaća Bog koji je osjetno nazočan, ili – u onim doživljajima tamne noći u kojima se duša lišava te osjetne nazočnosti – bolna rana ljubavi i čeznutljiva težnja, koje ostaju kad se Bog povuče od duše. I jedno i drugo mistična su iskustva osnovana na onoj vrsti Božjeg prebivanja u duši koje je dodir od osobe k osobi u najintimnijoj nutrini duše.“[127] *Tamna noć* je bolna jer ljubav čisti dušu uništavajući sve što se za nju zalijepilo i sprečava sjedinjenje.[128]

Potrebna je još daljnja specifikacija kako bi se razmotrili putovi učvršćivanja jedinstva duše s Bogom. Autorica tvrdi kako je potrebno da unutarnje iskustvo Boga bude osvijetljeno doktrinom vjere. Zapravo, kontakt s Bogom u intimi još ne pretpostavlja vjeru. Može se dogoditi i kod nevjernika, kad za njega „još nije došao čas milosti.“[129] Bog može dušu „iznenada prenijeti u stanje kontemplacije i ljubavi, može joj 'uliti' kontemplaciju.“[130] U ovom slučaju sadržaj objave, koja do sada još nije bila prihvaćena, nužno bi trebala pomoći da se osoba upozna s fenomenom od kojega je zahvaćena.[131]

Edith Stein tvrdi da je potrebno da se pribjegne sadržajima doktrine i za onoga koji je već došao do kontemplacije. „A i duša koja vjerno ljubi utjecat će se neprestano iz tamne kontemplacije sigurnoj jasnoći vjerskog nauka da bi pomoću njega razumjela što joj se događa.“[132]

---

[126] „Die mystische Begnadung gibt als Erfahrung, was der Glaube lehrt: die Einwohnung Gottes in der Seele.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 288.

[127] „Das Neue ist das Ergriffenwerden von dem fühlbar gegenwärtigen Gott oder – in jenen Erlebnissen der Dunklen Nacht, in denen die Seele dieser fühlbaren Gegenwart beraubt ist – die schmerzliche Liebeswunde und das sehnliche Verlangen, die zurückbleiben, wenn Gott sich der Seele entzieht. Beides sind mystische Erfahrungen, begründet in jener Art des Innewohnens, die eine Berührung von Person zu Person im Innersten der Seele ist.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 112 (*ESGA 18*, 118).

[128] Sjetimo se osobite osjetljivosti Edith Stein za autentičnost osobe i pažnju prema jednako autentičnom razvoju vlastitog bića krenuvši od jedinstvenosti jezgre, te izjave Edith u spisu o Goetheovom Faustu kada tvrdi: „Potrebno je jedno produbljivanje dugo kao čitav život, puno ljubavi, da bi se razlikovalo što bi bio čisti oblik, a što pak tuđi materijal.“ („Es wird lebenslanger, liebevoller Vertiefung bedürfen, um zu scheiden, was reines Gebilde und was fremder Stoff ist.“) Edith STEIN, Natur und Übernatur in Goethes Faust, u: *ESGA 16*, 123.

[129] „Die Gnadenstunde ist noch nicht gekommen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 113 (*ESGA 18*, 118). Čini se da je u ovoj izjavi i u onoj što slijedi moguće prepoznati jednu autobiografsku osobinu, iz vremena kada se Edith Stein opirala prihvaćanju vjere.

[130] „Er kann sie plötzlich in den Zustand der Beschauung und Liebe versetzen, ihr die Beschauung 'eingießen'.“ *Isto*, 112. (*ESGA 18*, 118).

[131] Usp. *Isto*.

[132] „Und auch die treu liebende Seele wird aus dem Dunkel der Beschauung immer wieder zur sicheren Klarheit der Glaubenslehren ihre Zuflucht nehmen, um von daher zu verstehen, was ihr begegnet.“ *Isto*. Ovdje se pojavljuje fenomenološki stav otvorenosti prema „stvari“ i prema različitim mogućim ulazima, koji omogućuju da se produbi spoznaju o njoj. S druge strane, moguće je prepoznati stav Edithe koja u procesu spoznaje potvrđuje spoznajni karakter posvješćivanja.

3.2. *Predanje Božjoj volji kao put sjedinjenja*

Vidjeli smo kako postoje različiti stupnjevi sjedinjenja i spoznaje o Bogu. Ako se prvi način prisutnosti Božje u čovjeku postiže bez čovjekove suglasnosti, oba puta sjedinjena, onaj po milosti kao i onaj po kontemplativnoj molitvi mogući su samo u prisutnosti slobodnog osobnog prianjanja. Ovo prianjanje temelji se na iskustvu Boga kao Ljubavi: „Živjeti u nepokolebljivom povjerenju u Gospodina moguće je samo ako ono uključuje spremnost da se prihvati bilo što iz Gospodinove ruke. On sam zna što je dobro za nas.“[133] Ono što Edith Stein uzima u obzir je sinovski stav prema Bogu: „Biti djeca Božja znači ići ruku pod ruku s Bogom, činiti Očevu volju, a ne vlastitu, staviti u Božje ruke sve nevolje i nade, ne brinuti se više za sebe i za svoju budućnost. Evo na čemu počivaju sloboda i radost djece Božje.“[134] Radi se o „jednom životu koji se živi u rukama Božjim, primljenom iz ruke Božje jednostavnošću djeteta i poniznošću carinika.“[135] Život je to koji obilježen granicom, pronalazi jedan izvor neusporedive egzistencijalne sigurnosti.

> Pred neporecivom stvarnošću da je moje biće prolazno, od trenutka do trenutka i da je uvijek izloženo mogućnosti uništavila, stoji druga stvarnost, jednako nepobitna, da, unatoč toj prolaznosti, ja jesam, i od trenutka do trenutka sam sačuvan u postojanju i da ja u ovom kratkotrajnom biću uhvatim nešto što je trajno. Znam da sam sačuvan i zato sam smiren i siguran: to nije sigurnost čovjeka koji stoji na čvrstoj podlozi zbog svoje vlastite snage, nego je to slatka, blažena sigurnost djeteta koje podržava čvrsta ruka, sigurnost, objektivno uzeta u obzir, ne manje razumna. Ili bi bilo „razumno“ dijete koje bi živjelo s neprestanim strahom da će majka pustiti da padne?[136]

Takav odnos između čovjeka i Boga, na koji upućuje autorica, poznaje unutarnju

---

[133] „Nur dann wird das Gottvertrauen unerschüttert standhalten, wenn es die Bereitschaft einschließt, alles und jedes aus des Vaters Hand entgegenzunehmen. Er allein weiß ja, was uns gut tut.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis, *ESGA 19*, 9.

[134] „Gotteskind sein heißt an Gottes Hand gehen, Gottes Willen, nicht den eigenen Willen tun, alle Sorgen und alle Hoffnung in Gottes Hand legen, nicht mehr selbst um sich und seine Zukunft sorgen. Darauf beruhen die Freiheit und Fröhlichkeit des Gotteskindes.“ *Isto*.

[135] „Zu einem Leben an Gottes Hand und aus Gottes Hand, in der Einfalt des Kindes und der Demut des Zöllners.“ *Isto*, 12.

[136] „Denn der unleugbaren Tatsache, daß mein Sein ein flüchtiges, von Augenblick zu Augenblick gefristetes und der Möglichkeit des Nichtseins ausgesetztes ist, entspricht die andere ebenso unleugbare Tatsache, daß ich trotz dieser Flüchtigkeit bin und von Augenblick zu Augenblick im Sein erhalten werde und in meinem flüchtigen Sein ein dauerndes umfasse. Ich weiß mich gehalten und habe darin Ruhe und Sicherheit – nicht die selbstgewisse Sicherheit des Mannes, der in eigener Kraft auf festem Boden steht, aber die süße und selige Sicherheit des Kindes, das von einem starken Arm getragen wird – eine, sachlich betrachtet, nicht weniger vernünftige Sicherheit. Oder wäre das Kind 'vernünftig', das beständig in der Angst lebte, die Mutter könnte es fallen lassen?“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 49.

napetost: on u svemu ovisi o milosti, ali njegov rast se ostvaruje samo slobodnom suradnjom energija osobe.[137] Predajući se bezrezervno Milosti, Edith Stein prepoznaje „najodlučnije udaljavanje duše od same sebe, najuspješnije oslobađanje.“[138] Podrazumijeva se da to zahtijeva jednu spremnost na žrtvovanje, „ljubav, koja nije osjećaj, nego spremnost na djelo i žrtvu; stavljanje vlastite volje u božansku volju da je On jedini vodi.“[139]

Unutarnje raspoloženje da se vlastiti život želi sjediniti s Božjom voljom naglašava jedinstvo između subjektivnog i objektivnog aspekta puta vjere. Osoba se otvara Bogu u osobnom odnosu, prihvaćajući ga kao Istinu, prema kojoj suobličuje cijeli svoj život, a što zahtijeva stvaranje mjesta u nutrini.

> Moramo li težiti za čistom ljubavlju? Dakako. Zato smo stvoreni i u tome će biti naš vječni život. Ovdje na zemlji moramo pokušavati što više joj se približiti. Isus je postao čovjek da bi bio naš put. Što možemo učiniti? Težiti svim snagama da budemo prazni: umrtvljenih osjetila, sjećanja što je moguće slobodnijeg od slika ovoga svijeta i okrenutog nebu kroz nadu; uma lišenog prirodnog propitkivanja i razmišljanja, upućenog Bogu iskrenim očima vjere; voljom (kao što sam rekla) koja se iz ljubavi opredjeljuje za Božju volju.[140]

Da bi se osoba mogla tako oraspoložiti za susret s Bogom, potrebna je jedna sila da ispravno usmjeri sve naše sposobnosti, koje zbog pale naravi trebaju spasenje, tj. povratak svojoj izvornoj funkciji. Zbog toga Edith Stein izjavljuje da život vjere znači upravo stavljanje različitih dimenzija čovjeka u ispravne odnose. U tome vidi cilj sakramentalnog života.[141] „Jaka ruka živoga Boga mora sama zahvatiti da bi dušu oslobodila od zamke svega stvorenoga i privukla k sebi. Taj zahvat je tamna, mistična kontemplacija, povezana

---

[137] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 73-74 (*ESGA 18*, 75).

[138] „Das ist die entschlossenste Abkehr der Seele von sich selbst, das unbedingteste Sichloslassen.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 27.

[139] „Liebe, die nicht Gefühl, sondern Tat- und Opferbereitschaft ist, Hineinstellen des eigenen Willens in den göttlichen Willen, um von ihm allein geleitet zu werden.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 76 (*ESGA 18*, 78). Angela Ales Bello navodi: Questo atteggiamento amoroso, non è un atteggiamento sentimentale qualsiasi, ma è una disponibilità interiore fortissima che implica l’esser pronti al sacrificio. Comprendiamo, allora, tutto il cammino di purificazione di san Giovanni della Croce, proprio perché in noi ci sono forti resistenze a sospendere l’attività del nostro intelletto, ad essere disponibili a non agire più in prima persona. Angela ALES BELLO, *“*Croce” e “sacrificio” nell’esperienza mistica. Edith Stein interprete di San Giovanni della Croce, 5.

[140] „Ob wir die reine Liebe anstreben sollen? Ganz gewiß. Dazu sind wir erschaffen. Sie wird unser ewiges Leben sein, und hier müssen wir suchen, so nahe wie möglich zu kommen. Jesus ist dazu Mensch geworden, uns Weg dahin zu sein. Was wir tun können? Mit allen Kräften danach streben, leer zu sein: die Sinne abgetötet; das Gedächtnis nach Möglichkeit frei von Bildern dieser Welt und durch die Hoffnung auf den Himmel gerichtet; der Verstand entblößt vom natürlichen Forschen und Grübeln, in schlichtem Blick des Glaubens auf Gott gerichtet; der Wille (wie ich schon sagte) in der Liebe dem göttlichen Willen hingegeben.“ Edith STEIN, Pismo od 30. III. 1940. Agnelli Stadtmüller, *ESGA 3*, br. 661.

[141] Usp. Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 42.

s uskraćivanjem svega što je duši dosada davalo svjetlost, podršku i utjehu.“[142]

> Kao što se Isus u svojoj smrtnoj napuštenosti predao u ruke nevidljivoga i nepojmljivoga Boga, tako će i ona [duša] ući u ponoćnu tamu vjere koja je jedini put k nepojmljivom Bogu. Tako u dio duše pada mistična kontemplacija, „zraka tmine“. […] To nije puko prihvaćanje poruke vjere koju smo čuli, nije jednostavno obraćanje Bogu kojega poznajemo samo po čuvenju, nego nutarnja dirnutost i iskustvo Boga.[143]

Jedino je ljubav sila koja omogućuje osobi da se preda Bogu, jer se radi o suočavanju s prirodnom tamom kako bi se steklo Boga. To će biti moguće kada vjernik shvati da „ima Jedan čiji pogled nije sužen nikakvim obzorjem, nego koji uistinu sve obuhvaća i prozire.“[144] Tada će osjetiti u savjesti da se ne može zadovoljiti onime što zna. Osoba će biti potaknuta na traženje spoznaje onoga što je ispravno u Božjim očima. Donosi to kao posljedicu da je samo jedno ponašanje utemeljeno na vjeri također jedno istinski etičko ponašanje. Jer je volja Božja istinsko dobro. I svrha života postaje jedno: osobu „ne zanima više ništa drugo, osim ljubiti. Njezine su sposobnosti sve aktivne još samo po ljubavi i u ljubavi.“[145]

3.3. *Konsolidacija i rast jedinstva čovjeka i Boga*

Autorica tvrdi da je veza duše s Bogom preobražavajuća: „Bog koji utiskuje svoj vlastiti pečat u svaku ljudsku dušu, također sjedinjuje svaku sa sobom jednom sasvim posebnom vezom. Crpeći iz punine božansko-ljudskog života, kojeg nijedno ljudsko srce ne može zamisliti, Gospodin povjerava svakome jednu sasvim vlastitu tajnu, kroz što svatko dobiva pristup neshvatljivom.“[146] Riječ je o susretu koji se događa u dubini

---

[142] „Die starke Hand des lebendigen Gottes muß selbst eingreifen, um die Seele aus den Schlingen alles Geschaffenen zu befreien und an sich zu ziehen. Dieses Eingreifen ist die dunkle, mystische Beschauung, verbunden mit der Entziehung alles dessen, was bisher Licht, Halt und Trost gegeben hat.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 75 (*ESGA 18*, 77).

[143] „Wie Jesus in seiner Todesverlassenheit sich in die Hände des unsichtbaren und unbegreiflichen Gottes übergab, so wird sie sich hineinbegeben in das mitternächtliche Dunkel des Glaubens, der der einzige Weg zu dem unbegreiflichen Gott ist. So wird ihr die mystische Beschauung zuteil, der 'Strahl der Finsternis' […] Es ist kein bloßes Annehmen der gehörten Glaubensbotschaft, kein bloßes Sichzuwenden zu dem Gott, den man nur vom Hörensagen kennt, sondern ein inneres Berührtwerden und ein Erfahren Gottes.“ *Isto*, 76 *(ESGA 18*, 78).

[144] „Der gläubige Mensch aber weiß, daß es Einen gibt, dessen Blick durch keinen Gesichtskreis eingeengt ist, sondern wahrhaft alles umfaßt und durchschaut.“ *Isto*, 101 (*ESGA 18*, 107).

[145] „Sie hat kein anderes Amt mehr, als zu lieben. Alle ihre Fähigkeiten sind nur noch tätig durch die Liebe und in der Liebe.“ *Isto*, 156-157 (*ESGA 18*, 168).

[146] „Gott, der jeder Menschenseele ein eigenes Siegel aufgeprägt hat, verbindet auch jede in einer ganz eigenen Weise mit sich. Aus der Fülle des gottmenschlichen Lebens, die kein Menschenherz zu fassen vermag, teilt der Herr jedem ein besonderes Geheimnis mit, durch das er zu dem Unfaßlichen Zugang erhält.“ Edith STEIN, Eine deutsche Frau und große Karmelitin Mutter Franziska von den unendlichen Verdiensten Jesu Christi OCD (Katharina Esser 1804 – 1866), u: *ESGA 19*, 107.

unutrašnjosti, u onom dijelu koji Stein naziva jezgrom, a koji nije podložan rastu, već diktira smjer rasta cijeloj osobi.[147] Pa ipak, već u svojim mladenačkim spisima, prije obraćenja, ali nakon iskustva koje je nazvala „odmor u Bogu“,[148] piše o mogućnosti da je čak i jezgra duše podložna nekoj preobrazbi.

> Ta unutarnja sfera, budući da je lišena svih utjecaja, nije samo nedostupna vanjskim utjecajima, nego i samoobrazovanju. Sve radnje na sebi, svi napori da se pročisti duša mogu se sastojati samo od potiskivanja emocionalnih impulsa i djelovanja negativne vrijednosti te u borbi protiv odredbi ili ne dopuštanju da se pojave i, s druge strane, ostajanja otvorenosti za pozitivne vrijednosti. Osoba ne može obrazovati ili ukinuti kvalitete duše. Kada dođe do promjene u ovoj sferi, ne treba je smatrati rezultatom „razvoja“, već se mora smatrati transformacijom uzrokovanom jednom „onostranom snagom“, koja je izvan osobe i svakog prirodnog odnosa u kojem se nalazi.[149]

Ovdje, u jezgri duše, događa se susret s Bogom, doživljenim kao Ljubav. Osoba doživljava na sebi jednu radikalnu promjenu koja se događa bez njezina izravnog vodstva. Ljubav se doživljava kao sjedinjujuća sila „jer jedino je ljubav ona koja dušu sjedinjuje i spaja s Bogom.“[150] Sveta Terezija će reći da je to jedna transformacija slična onoj koja se pojavljuje između crva i leptira, a koja iznenadi samu osobu.[151] Međutim, to za osobu ne predstavlja poništavanje vlastitog osobnog identiteta. Naprotiv.

> Zbog ovog sjedinjenja duša (i stoga čitav čovjek) iz temelja biva transformirana. Ipak, ona ostaje u svom vlastitom biću, ne postaje dio božanskog. A to se jedinstvo može smatrati još intimnijim i stvarnijim ispreplitanjem od onoga između duše i tijela. Duša, naime, poprima oblik u tijelu; kao u jednom sredstvu koje joj je strano, kao u nekoj drugoj vrsti materije od nje same. Međutim, Bog i duša duh su, i prožimaju se kao što samo duhovi mogu, to jest, kroz djelovanje slobodnog osobnog uzajamnog davanja; pretpostavlja se podjela bića, ali

[147] Usp. Edith STEIN, Psychische Kausalität, u: *ESGA 6*, 69.
[148] Radi se o iskustvu koje smo uzeli u obzir u prvom poglavlju, o čemu govori Edith u Psychische Kausalität, objavljenom 1922., ali napisanom već 1919. godine. Nakon jedne potpune iscrpljenosti vlastitih snaga, Edith u sebi prepoznaje jedan izvor stranog života koji je ispunjava, bez njezine intervencije, bez prisiljavanja osobe ili volje na bilo koji način. Vjerujemo da je to temeljno iskustvo za njezine buduće egzistencijalne razvoje i antropološko razmišljanje.
[149] „Diese innere Sphäre, als allen Einflüssen entzogen, ist nicht nur den äußeren Einwirkungen, sondern auch der Selbsterziehung unzugänglich. Alle Bemühungen um eine Reinigung der Seele können immer nur darin bestehen, negativ-wertige seelische Regungen und Taten zu unterdrücken und die Dispositionen dazu zu bekämpfen oder gar nicht aufkommen zu lassen und sich andererseits für positive Werte offenzuhalten. Die Qualitäten der Seele aber kann man sich nicht anerziehen oder abgewöhnen. Wenn in dieser Sphäre ein Wandel eintritt, so ist er nicht das Ergebnis einer 'Entwicklung', sondern als Verwandlung durch eine 'jenseitige' Macht anzusehen, d. h. eine außerhalb der Person und aller natürlichen Zusammenhänge, in die sie verflochten ist, gelegene.“ Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u: *ESGA 6*, 163.
[150] „Denn die Liebe allein ist es, welche die Seele einigt und vereinigt mit Gott.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 88 (*ESGA 18*, 92).
[151] Usp. *Isto*, 105-106 (*ESGA 18*, 111).

unatoč beskonačnoj udaljenosti između nestvorenog Bića i onog stvorenog, stvara se jedna bitna zajednica koja omogućuje istinski prodor jednog u drugo.[152]

Radi se o jednom duhovnom izlasku iz sebe, u smislu da omogućuje osobi da izađe iz sebe, a da se ne izgubi. Održava se sloboda osobe. *Ipseitas* pojedinca, koju Edith Stein definira kao „biti-svoj, a ne netko drugi“,[153] nije izgubljena u drugosti Boga.[154]

Iako doživljava vlastitu unutarnju transformaciju u sjedinjenju s Bogom, osoba ostaje ista i „ne smije zaboraviti svoje prijašnje prijestupe. Tada neće postati preuzetnom, uvijek će ostati zahvalna, a i pouzdanje će joj rasti i tako će primati još veće stvari. Sjećanje na svoje prijašnje ružno stanje još povećava njezinu sreću kraj božanskoga Zaručnika.“[155] Milosti koje je Bog dao duši, dovest će je do rasta ljubavi u njoj, koji sv. Ivan od Križa naziva „tajnim stubištem“. Ovo je jedno putovanje kroz uspone i padove, podizanja u spoznaji o Bogu i spuštanja kroz spoznaju o vlastitoj malenosti, dok se ne postigne mir.[156] Bog kroz ove oscilacije daje duši svoj vlastiti Duh. Dajući ga, on to ne čini po mjeri duše koja je stvoreni duh, i stoga ograničena. To čini tako da prelazi granice duše, proširujući je. Kroz ono što joj je priopćeno, njezina snaga razumijevanja je ojačana. „Stoga nema ograničenja zbog jedne konačne mjere za njezinu puninu i za njezino uzdizanje.“[157]

Kako se duša pomalo približava svome intimnom dnu, njezina aktivnost se smanjuje. U središtu duše djeluje Bog. Ona nema više ništa drugo za činiti osim da ostane prijemčiva. I upravo se u toj akciji primanja izražava sudjelovanje njezine slobode.

---

[152] „Die Seele freilich (und darum der ganze Mensch) erfährt durch die Vereinigung eine Umwandlung von Grund auf. Dennoch bleibt sie in ihrem eigenen Sein erhalten, es wird nicht ein Teil des göttlichen. Und trotzdem darf diese Vereinigung eine noch innigere genannt werden und in eigentlicherem Sinn ein Ineinander als die von Seele und Leib. Denn die Seele gestaltet sich in den Leib hinein wie in ein ihr fremdes Mittel, einen von ihr selbst gattungsmäßig verschiedenen Stoff. Gott und die Seele aber sind Geist und durchdringen sich, wie nur Geist und Geist sich durchdringen können: kraft gegenseitiger freier persönlicher Hingabe, die Geschiedenheit des Seins voraussetzt, aber – trotz des unendlichen Abstands von Ungeschaffenem und Geschaffenem – eine Wesensgemeinsamkeit, die ein wahrhaftes Eingehen ineinander möglich macht.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 298.

[153] „Es-selbst-und-kein-anderes-sein“. Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 81.

[154] Daniela Del Gaudio o tome tvrdi da je jedno od najvažnijih spoznaja Edithe Stein o empatiji upravo spoznaja da se *ipseitas* u empatiji održava, a ne gubi u „mi“. Naprotiv, biva obogaćena zbog mogućnosti ulaska u duhovni odnos s drugim subjektima. „Alterità incancellabile e possibilità di comunicazione si incontrano e coesistono nell’atto empatico.“ Daniela DEL GAUDIO, A immagine della Trinità. L’antropologia trinitaria e cristologica di Edith Stein. II. Il „fenomeno uomo“ tra filosofia e teologia, u: *Teresianum*, 55 (2004.) 2, 370.368.

[155] „Die Seele aber soll ihre früheren Fehltritte nicht vergessen. Dann wird sie nicht anmaßend werden, wird stets dankbar bleiben, und ihr Vertrauen wird wachsen, um noch Größeres zu empfangen. Die Erinnerung an ihren früheren schmachvollen Zustand erhöht noch ihre Seligkeit an der Seite des göttlichen Bräutigams.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 158 (*ESGA 18*, 169).

[156] Usp. *Isto*, 86-88 (*ESGA 18*, 90-92).

[157] „Und so sind seiner Erfüllung und Erhöhung keine Grenzen durch ein endliches Maß gesetzt.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 300.

Prepuštanje osobe Bogu omogućuje mu da djeluje u njoj, otvarajući jedan rastući put koji gura dušu prema krajnjem vrhuncu ljubavi. „Tada se uzdiže čežnja duše k vječnom gledanju: ka 'planini' esencijalnog spoznanja Boga. […] Što ljubav više raste, to postaje sve većom težnja upoznati božanske istine čisto i jasno te prodrijeti sve dublje u ponore neistraživih odluka i tajni Božjih.“[158] One će postati jasne i ispunjenje će postati definitivno puno samo u blaženom gledanju.[159]

3.4. *Sjedinjenje u vremenu i u vječnosti*

Sjedinjenje duše s Bogom započinje u vremenu, ali otvara život vječnosti: „Gdje nas na ovoj zemlji On želi voditi, to nam nije dano znati i ne smijemo ga pitati prije vremena. Jedino ovo znamo, da se sve okreće na dobro onima koji ljube Boga. Štoviše, da putevi kojima nas Spasitelj vodi prelaze granice ove zemlje.“[160] Konačno biće je postavljeno u vremenu, potrebno mu je vrijeme da poveća svoj bitak. „Ono što sam sada na djelu-aktualan, bio sam već prije, ali ne na djelu-aktualan. Moje sadašnje biće sadržava mogućnost budućeg bića na djelu-aktualnog i pretstavlja jednu mogućnost u mom predhodnom biću.“[161]

Upravo kroz sjedinjenje s Bogom konačno biće može maksimalno ostvariti taj rast. Već ovdje, vječno Biće započinje s njime jedan put koji će ga ruku pod ruku s Bogom voditi u vječnost. „Poziv na sjedinjenje s Bogom je poziv na vječni život. Već prirodno ljudska duša, kao čisti duhovni entitet, nije smrtna. [...] Vjera nas uči da joj Bog želi dati vječni život, tj. učiniti je vječnom dionicom u njegovu životu.“[162] Vječni život ne znači samo jedno beskonačno produljenje postojanja u vremenu, već jednu puninu postojanja i puninu individualnog bića: Isus „ide pripremiti nam stanove. Još divnije od velikog broja

[158] „Erhebt sich dann die Sehnsucht der Seele zur ewigen Schau: zum 'Berg' der Wesenserkenntnis Gottes […] Je mehr die Liebe wächst, desto größer wird das Verlangen, die göttlichen Wahrheiten rein und klar zu erkennen und immer tiefer einzudringen in die Abgründe der unerforschlichen Ratschlüsse und Geheimnisse Gottes.“ Edith STEIN*, Znanost Križa,* 158 (*ESGA 18*, 170).
[159] Usp. Edith STEIN, Wege der Gotteserkenntnis, u: *ESGA 17*, 28.
[160] „Wohin es uns auf dieser Erde führen will, das wissen wir nicht und sollen wir nicht vor der Zeit fragen. Nur das wissen wir, daß denen, die den Herrn lieben, alle Dinge zum Guten gereichen. Und ferner, daß die Wege, die der Heiland führt, über diese Erde hinausgehen.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menscheit, u: *ESGA 19*, 7.
[161] „Das, was ich jetzt aktuell bin, war ich schon früher, aber nicht aktuell. Mein gegenwärtiges Sein enthält die Möglichkeit zu künftigem aktuellem Sein und setzt eine Möglichkeit in meinem früheren Sein voraus.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 37.
[162] „Die Berufung zur Vereinigung mit Gott ist Berufung zum ewigen Leben. Schon natürlicherweise ist die Menschenseele als rein geistiges Gebilde nicht sterblich. […] der Glaube lehrt uns, daß Gott ihr das ewige Leben, d. h. den ewigen Anteil an Seinem Leben schenken will.“ *Isto*, 326.

jest njihova različitost. Svaka duša će komunicirati s božanskom biti na svoj način.“[163]

Ideja vječnog Bića postaje za ja, nakon što je preuzme, mjera njegovog postojanja.[164] Ako je vremenito biće ograničeno, vječno biće, naprotiv, nije obilježeno nikakvom konačnošću: „Vječnost znači puno posjedovanje bitka, ne biti ništa, to jest biti sve.“[165] Otvaranje dimenziji vječnosti zajedništva s Bogom aktivira u duši nove dubine i proširuje njezinu sposobnost prijemčivosti.

> Najviše ostvarenje dostižno jednom stvorenom duhu - svakako ne vlastitom snagom - jest „blaženo gledanje“, koje mu Bog daje kada ga sjedini sa samim sobom: on dobiva udio u božanskom znanju živeći božanski život. Tijekom zemaljskog života, najveće približavanje ovom najvišem cilju je mistična vizija. Postoji i preliminarni stupanj, za koji ovaj vrhovni dar milosti nije potreban, a to je istinska živa vjera.[166]

Budući da je sjedinjenje s Bogom ovdje na zemlji zapravo početak vječnosti, kad čovjek neprestano nastoji da to postigne, ono ga dovodi na jedan teren temeljne sigurnosti i do počivanja u temeljnoj spoznaji Boga, koja se sastoji u „jednostavnom ljubavnom pogledu duha prema skrivenom Bogu koji je trenutačno prikriven. Ostat će ovdje u dubokom miru - jer ondje je sjedište njegova mira - sve dok se Gospodinu ne svidi preobraziti vjeru u viđenje.“[167]

3.5. *Produbljivanje spoznaje o unutarnjem životu duše*

Razmišljanje o načinima sjedinjenja duše s Bogom omogućuje nam da produbimo i našu spoznaju o duši, o onome što se događa u njezinoj jezgri, mjestu koje je Bog izabrao

---

[163] „Er geht, um uns Wohnungen zu bereiten. Wunderbarer noch als die große Zahl ist ihre Verschiedenheit: jeder Seele wird sich das eine göttliche Wesen auf ihre Weise mitteilen.“ Edith STEIN, Exerzitien 22. II. - 4. III. 1937., bilješke 25. II. 1937., u: *ESGA 20*, 20.

[164] Usp. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 49.

[165] „Entsprechend besagt Ewigkeit als Vollbesitz des Seins: nichts nicht sein, d. h. alles sein.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 52.

[166] „Die für einen geschaffenen Geist – freilich nicht aus eigener Kraft – erreichbare höchste Verwirklichung ist die „selige Schau“, die Gott ihm schenkt, indem Er ihn mit sich vereinigt: er gewinnt Anteil an der göttlichen Erkenntnis, indem er das göttliche Leben mitlebt. Die größte Annäherung an dieses höchste Ziel ist während des Erdenlebens die mystische Schau. Es gibt aber auch eine Vorstufe, zu der nicht diese höchste Begnadung nötig ist, und das ist der echte lebendige Glaube.“ *Isto*, 30. Primjećujemo da se ponavlja pozornost Edith Stein na uobičajene, ne-izvanredne načine milosti, u zabrinutosti da Kristova milost doista može dosegnuti svaku osobu. U tome slijedi i sv. Ivana od Križa, koji je pozivao da se ne traži i ne teži za posebnim milostima ili vizijama, jer one nisu nužne za spas duše: „Zahtijevao je vjeru koja se drži isključivo nauka Kristova i njegove Crkve, a ne traži oslonac u izvanrednim objavama.“ („Er verlangte einen Glauben, der sich rein an die Lehre Christi und seiner Kirche hält und keine Stütze in außerordentlichen Offenbarungen sucht.“) Edith STEIN, *Znanost Križa*, 174 (*ESGA 18*, 189).

[167] „In einem schlichten liebenden Aufblick des Geistes zu dem verborgenen Gott, der verhüllt gegenwärtig ist. Hier wird er in tiefem Frieden – weil am Ort seiner Ruhe – verharren, bis es dem Herrn gefällt, den Glauben in Schauen zu verwandeln.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 288.

da tamo živi.[168] S novim objašnjenjima koje mistični susret s Bogom donosi o strukturi i životu osobe, fenomenološki opis duše je dovršen.[169] Duša nije samo forma tijela, već ima i svoj vlastiti duboki život. „Ona je, zapravo, kod kuće u dubini, u biti ili na najdubljem dnu duše.“[170] U svojim prirodnim aktivnostima, duša izlazi i ide prema vanjskom svijetu. Riječ je o čisto osjetilnom procesu koji joj je inferioran. Ono čemu ide u susret ne može prodrijeti u njezin unutarnji prostor, ali je svakako može držati podalje od njega. U ovom slučaju osoba ne može doprijeti ni do same sebe ni do Boga. Ono što se događa u susretu s Bogom je upravo put povratka k sebi, moguć zahvaljujući božanskoj inicijativi. Duša biva od Njega pridignuta: „U svom uspinjanju k Bogu duša se uzdiže nad samu sebe ili, zapravo, Bog je uzdiže. Upravo tako ona dospijeva u svoju najdublju nutrinu.“[171]

Bog može povući dušu u njezinu vlastitu intimu jer je On čisti duh, a duša je duhovno stvorenje: „Riječ je o tajni koja nas neprestano privlači jer je to tajna našega vlastitog bića.“[172] Budući da je duh stvoren na sliku Božju, duša je slična Njemu. Ali je u isto vrijeme i suprotstavljena Njemu, jer je ograničeno stvorenje. Kao duh, ona je prijemljiva za Boga, ali na drugačiji i osobni način i veličinu, pa je tako prikladna za sjedinjenje s Bogom „u uzajamnom slobodnom osobnom predanju.“[173]

Stein opisuje unutrašnjost duše, pokušavajući identificirati najoriginalnije vitalne

---

[168] „Agostino aveva detto in modo imprecisato *in interiore hominis,* cioè all'interno dell'essere umano. Qui, invece, l'interiorità è analizzata fino in fondo. Tutta la stratificazione delle potenze umane è attraversata fino ad arrivare ad un punto identitario profondo: il *Kern*, il nucleo. La constatazione della presenza del nucleo è confermata dall'esperienza dei due Santi, benché si tratti di una conferma che si basa su qualcosa di 'sentito', non scoperto attraverso un processo intellettuale e filosofico. La sapienza mistica è questa conoscenza profonda di sé, è la forte consapevolezza della propria interiorità, dove avviene effettivamente l'*incontro mistico* o *unione mistica*. E come se l'unione mistica portasse alla luce la presenza del nucleo, lo facesse venir fuori nella sua verità.“ Angela ALES BELLO, „Croce“ e „sacrificio“ nell'esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 9-10.

[169] Što se tiče pokušaja da se fenomenološki objasni što se događa tijekom mističnog iskustva, Angela Ales Bello kaže: „È molto interessante il fatto che si sottolinea la specificità di quest'esperienza, la quale non può essere confusa con alcun'altra. In secondo luogo, proprio per tale ragione, si può distinguere l'atteggiamento religioso in generale e l'atteggiamento di fede del cristiano da quello specifico dell'esperienza mistica. In terzo luogo, si conferma che l'esperienza mistica non è irrazionale, incomprensibile, frutto di immaginazione e, perciò, oggetto di derisione, se non di persecuzione. […] Nell'analisi della Stein si trova un importante tentativo di sottoporre l'esperienza mistica, nella sua specificità e nella sua caratteristica, ad una riflessione razionale, che possa dare ad essa una collocazione e che, in ultima analisi, possa farla considerare non come qualche cosa di strano, di folle, di irrazionale, ma come qualcosa di com-possibile con la descrizione dell'essere umano condotta in profondità.“ Angela ALES BELLO, „Croce“ e „sacrificio“ nell'esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 9-10.

[170] „In ihrem Innersten, im Wesen oder tiefsten Grund der Seele, ist sie eigentlich zu Hause.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 94 (*ESGA 18*, 98).

[171] „In ihrem Aufstieg zu Gott erhebt sich die Seele über sich selbst oder wird über sich selbst erhoben. Und doch gelangt sie damit erst recht eigentlich in ihr Innerstes hinein.“ *Isto* (*ESGA 18*, 99).

[172] „Ein Geheimnis ist, das uns beständig anzieht, weil es das Geheimnis unseres eigenen Seins ist.“ Edith STEIN, *Znanost Križa,* 94 (*ESGA 18*, 99).

[173] „In wechselseitiger frei-persönlicher Hingabe.“ *Isto* (*ESGA 18*, 99).

pokrete koji čine njezinu posebnost: „Ako je to najnutarnije prebivalište Božje i mjesto sjedinjenja duše s Bogom, onda tu pluta vlastiti život prije negoli započne život sjedinjenja: čak i tamo gdje se ujedinjenje nikada ne dogodi. Svaka duša ima svoje najnutarnije, a njezin bitak je život. Međutim, taj je praživot sakriven ne samo drugim duhovima, nego i njoj samoj.“[174] Izvorni, iskonski život duše koji prethodi psihičkim stanjima, još je dublji od artikulacija duše u njezinim moćima i aktivnostima te im prethodi. Autorica te primordijalne pokrete naziva „mislima srca“.[175] Oni su iskonski bezobrični i moraju se odvojiti od dna srca kako bi postali vidljivi samoj duši. Iako je ova percepcija još uvijek iskonska, ipak je mnogo bogatija od jednostavne intelektualne spoznaje.[176] Kada postanu zamijetljive misli koje dolaze s dna duše, tada započinje stvarni život duše.[177] „Od onoga što se uzdiže i što se zamjećuje, ne zamjećuje se nipošto sve. Mnogo se toga diže, postaje nutarnjom i izvanskom riječi, postaje željom, voljom i činom 'u tren oka'. Samo onaj koji živi sasvim sabran u svojoj nutrini, taj vjerno bdije nad onim prvim impulsima.“[178]

Taj je nedostatak sabranosti prema unutrašnjosti razlog za činjenicu da vlastita intimnost često ostaje sakrivena samoj osobi. Već je sveta Terezija ustvrdila da je, nažalost, činjenica da duša obično nije na svome mjestu. „Postoji samo malo duša koje žive u svojoj najdubljoj nutrini i po njoj. […] Po naravi, tj. po svojoj paloj naravi, ljudi se zadržavaju u 'vanjskim prostorima' svoga 'duševnog grada'. Ono što k njima izvana pristupa, vuče ih van.“[179] To se događa zato što vanjski svijet, kao nositelj vrijednosti,

---

[174] „Wenn dieses Innerste die Wohnstätte Gottes und der Ort der Vereinigung der Seele mit Gott ist, so flutet doch das Eigenleben hier, ehe das Leben der Vereinigung beginnt: auch dort, wo es nie zu einer Vereinigung kommt. Jede Seele hat ja ein Innerstes, und dessen Sein ist Leben. Aber dieses Ur-Leben ist nicht nur vor anderen Geistern, sondern auch vor ihr selbst verborgen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 97 (*ESGA 18*, 102).

[175] Usp. *Isto* (*ESGA 18*, 102).

[176] Prepoznaje se u Edith Stein namjera da baci pogled na dno duše koje, samo po sebi, ostaje otajstvo, ali od kojeg, budući da je izvorno unutarnje iskustvo, svatko ima neko izravno iskustvo. Riječ je o unutarnjem životu duše, koji ne ovisi o onome što ona susreće u svijetu koji joj dolazi u susret, već koja živi svojim vlastitim životom.

[177] Sada u novom svjetlu razumijemo izjave Edith Stein, koje su iznesene u odjeljku o percepciji vrijednosti, kada ona tvrdi da dublje vrijednosti pobjeđuju površne vrijednosti, tj. imaju veću životnu snagu. Razumijemo da je to tako jer su ukorijenjene na razini duše bližoj njezinom središtu.

[178] „Von dem, was aufsteigt und 'spürbar' ist, wird keineswegs alles wirklich gespürt. Vieles kommt auf, wird zu innerem und äußerem Wort, wird zu Wunsch und Willen und Tat, 'ehe man sich's versehen hat'. Nur wer ganz gesammelt in seinem Innern lebt, der hält treue Wacht über jene 'ersten Regungen'.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 97 (*ESGA 18*, 102).

[179] „Es gibt nur wenige Seelen, die in ihrem Innersten und von ihrem Innersten aus leben. […] Natürlicherweise – d. h. ihrer gefallenen Natur gemäß – halten sich die Menschen in den 'äußeren Räumen' ihrer 'Seelenburg' auf. Was von außen an sie herantritt, zieht sie nach außen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 97-98 (*ESGA 18*, 102). Možemo se ovdje prisjetiti jedne od posljednjih riječi koje je napisala sestra Terezija Benedikta od Križa prije tišine Auschwitza, kada je iz Westerborka izjavila da tek tada počinju shvaćati što

privlači dušu. Međutim, čin prihvaćanja svijeta unutar sebe ne zahtijeva da duša iziđe iz sebe. Naprotiv: „Kad je u najdubljem i najunutaršnjijem dijelu toga svog nutarnjeg kraljevstva, tad sasvim vlada nad njime i slobodna je uputiti se prema bilo kojem 'mjestu' bez napuštanja 'svoga mjesta', mjesta svog počinka.“[180]

Mogućnost da ostane u sebi dana je duši zahvaljujući konformaciji jastva. Zapravo, ono ima slobodu da se smjesti ili na površinu ili u dubinu. Samo iz najdublje točke, čovjek će, međutim, moći mjeriti sve na točnoj ljestvici i pronaći mjesto koje mu je dodijeljeno u svijetu.[181] „Uza sve to, on nikada nije potpuno vidio svoje najdublje nutrine. To je Božja tajna, koju On jedini može otkriti koliko mu se mili. Ipak je čovjeku njegova najdublja nutrina dana u ruke; s njom može savršeno slobodno raspolagati, ali je također dužan čuvati je kao dragocjeno dobro koje mu je povjereno.“[182]

Autorica širi svoj pogled i kaže da dragocjenost duše još više dolazi do izražaja gledajući je unutar duhovnog svijeta. Tvrdi da ni dobri ni loši duhovi nemaju slobodan pristup duši. Dok je anđeli žele povesti prema njezinoj vlastitoj intimnosti, kako bi se predala Bogu, zli duhovi žele oteti ono što je Božje. To će im biti nemoguće, osim ako im se duša preda. „Ona to neće učiniti ako je sama ušla u svoju najdublju nutrinu i nju upoznala, kao što se događa u božanskom sjedinjenju.“[183] Neprijatelj nema pristup dnu duše. Ako mu je duša dana, može je uništiti, ali nikada ne može ući u taj „objekt“, koji će mu ostati zatvoren za vječnost.[184]

Ljudska sloboda ovdje ima temeljnu ulogu. Nikada nije otuđena, već je nužna da osoba bude u stanju prijemčivosti: „Samo zato Bog tu čini sve, jer mu se duša potpuno predaje. A to predanje je najviši čin njezine slobode.“[185]

3.6. *Tri tipa osoba*

Prepoznajući da je sjedište jedinstva duše s Bogom najintimnije dno duše i da ondje

---

znači živjeti iznutra, podržane iznutra. Usp. Edith STEIN, Westerbork, Barake 36, 4. VIII. 1942., *ESGA 3*, br. 766.

[180] „Wenn sie im Tiefsten und Innersten dieses ihres inneren Reiches ist, dann beherrscht sie es ganz und hat die Freiheit, sich an jeden beliebigen 'Ort' darin zu begeben, ohne 'ihren Ort', den Ort ihrer Ruhe zu verlassen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 98 (*ESGA 18*, 103).

[181] Usp. *Isto*, 98-99 (*ESGA 18*, 103).

[182] „Bei all dem durch-'schaut' er sein Innerstes niemals ganz. Es ist ein Geheimnis Gottes, das Er allein entschleiern kann, soweit es Ihm gefällt. Dennoch ist ihm sein Innerstes in die Hand gegeben; er kann in vollkommener Freiheit darüber verfügen, aber er hat auch die Pflicht, es als ein kostbares anvertrautes Gut zu bewahren.“ *Isto*, 99 (*ESGA 18*, 103).

[183] „Sie wird das nicht tun, wenn sie selbst in ihr Innerstes eingegangen ist und es kennengelernt hat, wie es in der göttlichen Vereinigung geschieht.“ *Isto*, 99 (*ESGA 18*, 104).

[184] Usp. *Isto* (*ESGA 18*, 104).

[185] „Gott wirkt nur darum hier alles, weil sich die Seele ihm völlig übergibt. Und diese Übergabe ist die höchste Tat ihrer Freiheit.“ *Isto*, 100 (*ESGA 18*, 105).

sloboda pronalazi svoju puninu u činu slobodnog predanja Bogu, Stein se pita što će biti s većinom osoba, koje nikada neće doseći duhovni brak. Mogu li takve osobe živjeti na istinski osobni način, donošenjem odluka koje se „odvajaju“ od njihove unutrašnjosti ili su osuđene da žive manje ili više na površini? Da bismo to shvatili, moramo doći do daljnjih specifikacija koje gledaju i na element prirode i na element slobode.

> Bitna struktura duše – njezina veća ili manja dubina ili najintimnija nutrina – postoji po naravi, a na toj strukturi temelji se, isto tako po naravi, kretanje našeg ja u tom „prostoru“ kao bitna mogućnost. Taj ja zauzima položaj sad tu, sad tamo, prema „motivima” koji na nj djeluju. Ali svoja kretanja poduzima iz položaja na kojem se najradije zadržava. Taj položaj nije, međutim, posvuda isti, nego je kod ljudi raznih tipova tipično različit.[186]

Autorica identificira tri tipa osoba koje se bitno razlikuju u svom unutarnjem stavu, zbog položaja u kojem se njihov ja zadržava i djeluje: sjetilni čovjek, čovjek koji traga za istinom i „ja-čovjek“ (*Ichmenschen*). „Čovjek sjetilnog uživanja većinom je uronjen u sjetilno uživanje ili zauzet time da si pribavi neki užitak; mjesto njegovog prebivanja vrlo je udaljeno od njegove najintimnije nutrine.“[187] Drugi, tražitelj istine, ako svoj intelekt usmjeri traganju za istinom kao takvom, a ne za pojedinačnim pojmovima, možda je bliže svojoj intimi i Bogu nego što misli.[188] Bog je zapravo sama istina. Govoreći o tim osobama, ona kaže: „U sebi su živjeli čistom željom za istinom koja se nije zaustavila na granicama izvornih doktrina i tradicija. Budući da je Bog istina te kako on želi da ga pronađu oni koji ga traže svim svojim srcem, prije ili kasnije zvijezda će se morati pojaviti kako bi pokazala tim 'mudracima' put do istine.“[189] Treći tip je čovjek čiji je centar

---

[186] „Der Wesensbau der Seele – ihre größere und geringere Tiefe, auch das Innerste – besteht von Natur aus, und in ihm ist, gleichfalls natürlicherweise, die Bewegung des Ich in diesem 'Raum' als Wesensmöglichkeit begründet. Es nimmt bald da, bald dort Aufstellung, je nach den 'Beweggründen', die an es herantreten. Aber es unternimmt seine Bewegungen von einem Standort aus, wo es sich vorzugsweise aufhält. Dieser Standort nun ist nicht überall der gleiche, sondern bei verschiedenen Menschentypen typisch verschieden.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 100 (*ESGA 18*, 105).

[187] „Der sinnliche Genußmensch ist zumeist in einen Sinnengenuß versenkt oder damit beschäftigt, sich einen Genuß zu verschaffen; sein Standort ist sehr weit von seinem Innersten entfernt.“ Edith STEIN, *Znanost* Križa, 100 (*ESGA 18*, 105).

[188] Usp. *Isto* (*ESGA 18*, 105). Na jednom drugom mjestu Edith izražava što znači tražiti cjelovitu istinu: „'Vjerovati' može također značiti: okrenuti se Stvarnome, koga naviještaju sve vjerske istine, Bogu; i to okrenuti se tako da ga ne promatramo u svjetlu bilo koje pojedine vjerske istine, nego da se njemu, neshvatljivome, koji u sebi uključuje sadržaj svih vjerskih istina, a ipak je iznad sviju njih, u njegovoj neshvatljivosti, u tami i neodređenosti, predamo.“ („'Glauben' kann ja auch heißen: sich dem Wirklichen zuwenden, von dem alle Glaubenswahrheiten künden: Gott; und zwar so zuwenden, daß man ihn nicht im Licht irgendeiner einzelnen Glaubenswahrheit betrachtet, sondern ihm, dem Unfaßlichen, der den Inbegriff aller Glaubenswahrheiten in sich schließt und doch über sie alle hinaus ist, in seiner Unfaßlichkeit, in Dunkel und Unbestimmheit hingegeben ist.“) *Isto*, 84 (*ESGA 18*, 87).

[189] „In ihnen lebte ein reines Verlangen nach der Wahrheit, das nicht haltmachte vor den Grenzen heimischer Lehren und Überlieferungen. Weil Gott die Wahrheit ist und weil Er sich finden lassen will von denen, die Ihn von ganzem Herzen suchen, mußte diesen 'Weisen' früher oder später der Stern aufleuchten,

gravitacije vlastito ja. „Površnom pogledu može se činiti da je takav čovjek osobito blizu svojoj najintimnijoj nutrini. A ipak možda ni za koji drugi tip ljudi nije put dotle tako zakrčen kao za taj tip. (Nešto od toga ima u sebi svaki čovjek, sve dok nije pretrpio tamnu noć do samog kraja.)“[190]

Edith Stein se pita o mogućnostima da te različite vrste ljudi donesu istinski slobodnu odluku. Za hedonističkog čovjeka, mogućnost odlaska na dno samog sebe i vraćanje slobode odlučivanja ovisi o prihvaćanju nečega što mu se očituje i koje pripada sasvim drugom redu vrijednosti, što zahtijeva prihvaćanje na drugačijoj razini dubine duše. Takvu odluku može donijeti samo „izvanredno probuđivanje“ koje dovodi osobu do njezine dubine, dajući joj vizualni horizont koji joj omogućava da izabere ono što je stvarno pravo.[191] Ističući da je mogućnost Božje intervencije prisutna i u slučaju sjetilnog čovjeka, tj. jedne jasne udaljenosti čovjeka od Boga i od samoga sebe, autorica podrazumijeva da je promjena smjera moguća u svakoj unutarnjoj situaciji osobe, čak i najudaljenijoj, u vjeri u mogućnost da Bog uđe u konkretnu i jadnu situaciju duše, kako bi je privukao sebi.[192]

3.7. *Značenje* Znanosti križa

Susret Edithe Stein s misticima, posebice sa svetom Terezijom Avilskom i svetim Ivanom od Križa, predstavlja odlučujući doprinos u njezinom antropološkom razmišljanju. Opisi njihovih mističnih iskustava, izraženih polazeći od iskustva vlastitog unutarnjeg života u kojemu se mistik našao u osobnom kontaktu s Osobnim Bogom, vrlo su blizu fenomenološkom načinu postupanja, koji ne udaljava predmet znanja od sebe,

---

der ihnen den Weg zur Wahrheit zeigte.“ Edith STEIN, Verborgenes Leben und Epiphanias (6. Januar 1940), u: *ESGA 20,* 74. Ove nam riječi daju razlog da mislimo da je Edith kod pisanja imala na umu barem jednu konkretnu osobu: onu njezina dragog i poštovanog učitelja, Edmunda Husserla. Kod njegove smrti, rekla je da nije zabrinuta za njega i njegovu sudbinu, jer „Bog je istina. Tko traži istinu, traži Boga, bilo mu to jasno ili ne.“ („Gott ist die Wahrheit. Wer die Wahrheit sucht, der sucht Gott, ob es ihm klar ist oder nicht.“) Edith STEIN, Pismo od 23. III. 1938. Adelgundis Jaegerschmid, *ESGA 3*, br. 542.

[190] „Es mag dem oberflächlichen Blick scheinen, als sei ein solcher Mensch seinem Innersten besonders nahe, und doch ist vielleicht für keinen andern Typus der Weg dorthin so verbaut wie für diesen. (Etwas davon hat jeder Mensch in sich, solange er nicht die 'Dunkle Nacht' bis ans Ende durchlitten hat.).“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 100 (*ESGA 18*, 105). Ovdje postaje jasno koji bi bio put razmišljanja Edithe Stein. Ostaje fenomenoginja. Razmišlja krenuvši od osobe i njene strukture. Ne govori zapravo o izravnom zatvaranju čovjeka Bogu, već o zatvaranju svojoj vlastitoj intimi. To sprječava osobu da uđe u samu sebe, u svoj osobni centar i, tako, bude u stanju susresti se s Bogom kada joj se On objavi u njezinoj unutrašnjosti.

[191] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa,* 101 (*ESGA 18*, 106).

[192] Zanimljivo je i razmišljanje Angele Ales Bello o misticizmu. Izjavljuje: „C’è un terreno comune, un luogo profondo interiore, un elemento identitario presente in tutti gli esseri umani. E lì c’è Dio, lì Egli si manifesta“, naglašavajući mogućnost da se na toj spoznaji temelji zajednički put različitih religija i uvjerenja. Angela ALES BELLO, „Croce“ e „sacrificio“ nell’esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 23.

nego, naprotiv, istražuje ga počevši od utjecaja koji ima na svijest, tj. polazeći od unutrašnjosti.[193] Edithin pristup ostaje fenomenološki. Ona želi prodrijeti u iskustvo Božje prisutnosti u duši, prepoznati narav i mjesto sjedinjenja te koje su njegove posljedice na samu dušu.[194]

Aspekt koji mistici osvjetljavaju je onaj identitetske jezgre osobe, potvrđujući koncept *Kerna*, kojeg je već Edith Stein bila identificirala. Duša je opisana kao prostor u kojem se ja može kretati.[195] „Unatoč svojoj pokretljivosti, ja ipak ostaje vezan za onu nepokretnu središnju točku duše, u kojoj je doista kod kuće. Prema tom središtu on neprestano biva pozivan."[196] Tko neprestano poziva dušu prema središtu je sam Bog, koji tamo živi.[197] On djeluje iznutra kako bi privukao dušu da uđe u samu sebe, dajući joj utjehe i spoznaje jednog višeg stupnja, prethodno ignorirane, bez kojih se duša ne bi mogla odvojiti od zemaljskih dobara da bi prodrla u ona nebeska.[198]

Uvjerena je da je život iz vlastitog središta put otvoren za sve, tj. ne samo kao priprema za primanje mističnih milosti - koje su svakako uvijek Božji dar - nego i da osobi omogući donošenje slobodnih odluka: „Središte duše je mjesto iz kojeg se čuje glas

---

[193] Što se toga tiče, Angela Ales Bello kaže da ta dva mistika „con il loro linguaggio, con le loro descrizioni, attraverso le loro esperienze, davano un'interpretazione dell'essere umano corrispondente, in maniera straordinaria, a quella rintracciabile sul piano più strettamente filosofico. Attraverso l'analisi che Edith Stein aveva appreso alla scuola di Husserl, ella era giunta ad individuare nell'essere umano tre dimensioni: *corpo*, *psiche* e *spirito*. Esse - ed è questa la novità dell'indagine fenomenologica - sono poste in evidenza non attraverso un'osservazione esteriore, ma, attraverso gli atti vissuti, che consentono di cogliere la complessità della sua struttura. Stabilendo una distinzione qualitativa fra i vissuti, è possibile rintracciare, infatti, quelli che ci rimandano alla corporeità, alla psiche, e alla sfera intellettuale e spirituale. […] Si scopre, in tal modo, il significato della presenza delle potenze dell'anima umana, quelle dell'immaginazione, della volontà, dell'intelletto, che dai mistici vengono mostrate *in actu*, non perché il loro intento sia di delineare un'antropologia, ma perché, durante la peculiare esperienza da loro vissuta, queste facoltà sono attivate, coinvolte e portate a consapevolezza." Angela ALES BELLO, „Croce" e „sacrificio" nell'esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 3-4.

[194] „Nell'analisi della Stein si trova un importante tentativo di sottoporre l'esperienza mistica, nella sua specificità e nella sua caratteristica, ad una riflessione razionale, che possa dare ad essa una collocazione e che, in ultima analisi, possa farla considerare non come qualche cosa di strano, di folle, di irrazionale, ma come qualcosa di com-possibile con la descrizione dell'essere umano condotta in profondità." Angela ALES BELLO, „Croce" e „sacrificio" nell'esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 15-16.

[195] U djelu *Die Seelenburg* Edith preuzima sv. Tereziju Avilsku, koja govori o ljudskoj duši kao o dvorcu s puno unutarnjih soba, koje osoba mora osvojiti. Kralj živi u najskrivenijoj sobi. Iz te sobe zrači svjetlo koje tada dopire do vanjskih zidova. Djelo je iz vremena 1935.-1937., izvorno zamišljeno kao dodatak k *Endliches und ewiges Sein*, koje je 1950. tiskano bez dodataka (drugi bi bio spis *Martin Heideggers Existenzphilosophie*, također tada neobjavljen).

[196] „Trotz seiner Beweglichkeit ist das Ich aber doch wiederum gebunden: an jenen selbst unbeweglichen Mittelpunkt der Seele, in dem es eigentlich zu Hause ist. Hierhin wird es immer wieder gerufen." Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 401.

[197] „Nel nucleo, nel momento identitario, c'è *la presenza di Dio* o, per lo meno la traccia della sua presenza. Si comprende allora, il senso del riferimento ad Agostino: 'Infatti, il maestro che glielo insegna è per essenza nell'anima'." Angela ALES BELLO, „Croce" e „sacrificio" nell'esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, 8.

[198] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 75 (*ESGA 18*, 77).

savjesti, to je sjedište slobodnih osobnih odluka.“[199] Najizvrsnije slobodno odlučivanje je darivanje samoga sebe iz ljubavi prema Bogu, sjedinjujući vlastitu volju s Njegovom. To je put otvoren za sve, na kojem se mjeri svetost da „živimo crpeći iz središta duše, oblikujući sebe i svoj život, a da nismo favorizirani mističnim milostima.“[200]

Put sjedinjenja duše s Bogom, koji ima mistični brak kao svoje najveće postignuće na ovom svijetu, ima različite stupnjeve rasta i mora nužno proći kroz pročišćenje od onoga što ometa sjedinjenje. Stoga, patnja koju se ovdje doživljava sama po sebi ima pozitivnu svrhu, priprema dušu za stabilno jedinstvo s Bogom. Upravo putem kontakta s Bogom osoba se transformira i transformira razumijevanje koje ima o sebi i životu:

> Ako se ranije bilo više manje zadovoljno sobom, sada će sve biti drugačije. Saznat će se mnogo toga što treba promjenu, a promijenit će se ono što se može. Također će se otkriti neke stvari koje više nisu prikladne i pozitivne, ali koje se ne mogu mijenjati. Tada će se polako postati vrlo malima, vrlo poniznima; postat će se strpljivima i popustljivima prema trunku u očima drugih, jer će se moći vidjeti brvno u vlastitim; i, konačno, također će se naučiti podnositi se u neumoljivom svjetlu božanske Prisutnosti i prepustiti se božanskom milosrđu koje nas može osloboditi svega onoga što se poigrava našom energijom.[201]

To je put povjerenja i vitalnog zajedništva s Bogom: „Tko god je tamo jednom otišao, nikada se više neće vratiti.“[202] Bog nastavlja pozivati dušu, preobražavati je preko svojih dodira i milosti. On je preobražava prema prototipu čovjeka i čovječanstva, koji je Krist. Vraćajući se sebi, duša prilazi Bogu i nalazi „u sebi živu sliku Krista raspetoga.“[203] On je savršena slika Boga i savršen je čovjek. Samo kroz njega možemo doprijeti do spoznaje istine o čovjeku kao Božjoj slici, samo zahvaljujući Utjelovljenju Isusa Krista, povijesno-spasenjske prisutnosti.[204]

---

[199] „Der Mittelpunkt der Seele ist der Ort, von dem aus die Stimme des Gewissens sich vernehmen läßt, und der Ort der freien persönlichen Entscheidung.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12,* 401.

[200] „Darum ergibt sich aber auch die Möglichkeit, vom Mittelpunkt der Seele aus zu leben, sich selbst und sein Leben zu gestalten, ohne mystisch begnadet zu sein.“ *Isto.*

[201] „Wenn man vorher im großen und ganzen recht zufrieden mit sich war, so wird das jetzt anders werden. Man wird vieles zu ändern finden und wird ändern, was man ändern kann. Und manches wird man entdecken, was man nicht mehr schön und gut finden kann und was man doch nicht zu ändern vermag. Da wird man allmählich sehr klein und demütig; man wird geduldig und nachsichtig gegen die Splitter in fremden Augen, weil einem der Balken im eigenen zu schaffen macht; und lernt es schließlich auch, sich selbst in dem unerbittlichen Licht der göttlichen Gegenwart zu ertragen und sich der göttlichen Barmherzigkeit zu überlassen, die mit all dem fertig werden kann, was unserer Kraft spottet.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit, u: *ESGA 19*, 12.

[202] „Aber wer ihn einmal gegangen ist, wird ihn nicht wieder zurückgehen.“ Usp. *Isto*.

[203] „Sie sucht das lebendige Bild, Christus den Gekreuzigten, in sich.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 66 (*ESGA 18*, 67).

[204] „Nell’incontro con la persona di Cristo il percorso intellettuale e spirituale di Edith Stein trova non solo la sua unità e il suo carattere principale, ma anche la chiarificazione della presenza in esso di diverse polarità che appaiono a volte contrastanti ma che risultano elementi preziosi della sua poliedrica personalità e del

Put se odvija u etapama: „Vjerna se duša uvodi u čudesne tajne Božje, osobito u slatke tajne Utjelovljenja i Otkupljenja.“[205] One nas stavljaju pred otajstvo slobode čovjekove koji se, unatoč Božjoj inicijativi prema njemu, može okrenuti stvorenjima. U tom slučaju će osjetiti težinu ruke živoga Boga na sebi. A sudbina bi bila za sve nas nestanak da se Krist nije postavio - svojom mukom i smrću - između nas i božanske pravde kako bi otvorio prolazak milosrđa. Naši su grijesi spaljeni u njegovoj muci i smrti. „Ako to prihvatimo u vjeri i ako u predanju praćenom vjerom prihvatimo čitavog Krista, a to znači da izabiremo put nasljedovanja Krista i da s njim hodimo, onda nas on vodi 'po svojoj muci i križu k slavi uskrsnuća'. Upravo to je ono što se iskušava u kontemplaciji: prolaženje kroz oganj ispaštanja do blaženog sjedinjenja po ljubavi.“[206]

Utjelovljenje je nužan uvjet Kristove otkupiteljske muke. Ljudska priroda, kao sposobna za patnju i koja je zapravo podložna patnji, sredstvo je Otkupljenja.[207] I ako „u 'vrtiću' duhovnog života, kad smo se, naime, tek počeli prepuštati Gospodinovom vodstvu, osjećamo da je Gospodinova ruka koja nas vodi jaka i čvrsta, čini nam se jasno kao sunce ono što moramo učiniti i ono što moramo napustiti“[208] napredujući, a put zajedništva postaje put uspona prema djelotvornoj sličnosti s Kristom. Tko pripada Njemu, morat će u potpunosti živjeti sav Kristov život: „Mora rasti do Kristove zrelosti, mora krenuti putem križa, mora proći kroz Getsemani i kroz Golgotu.“[209]

To je put koji stavlja osobu pred Božje otajstvo: „Sve patnje koje mu mogu doći izvana nisu ništa u usporedbi s tamnom noći duše, kada božansko svjetlo više ne sjaji i glas Gospodnji se više ne čuje. Bog je uvijek tu, ali je skriven i šuti. Zašto? Ovdje govorimo o Gospodinovim tajnama, a ova otajstva ne dopuštaju da se prodre u njih do kraja.“[210] Čovjekove prirodne moći ovdje jenjavaju. „Što je spoznaja veća, to je mračnija

suo originale pensiero.“ Daniela DEL GAUDIO, A immagine della Trinità. L’antropologia trinitaria e cristologica di Edith Stein, u: *Teresianum*, 55 (2004.) 1, 84.

[205] „Die treue Seele wird eingeführt in die wunderbaren Geheimnisse Gottes, vor allem in die süßen Geheimnisse der Menschwerdung und Erlösung.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 153 (*ESGA 18*, 164).

[206] „Wenn wir das im Glauben annehmen und wenn wir in gläubiger Hingabe den ganzen Christus annehmen – d. h. aber, daß wir den Weg der Nachfolge Christi wählen und gehen –, dann führt er uns 'durch sein Leiden und Kreuz zur Herrlichkeit der Auferstehung'. Genau das ist es, was in der Beschauung erfahren wird: das Hindurchgehen durch den sühnenden Brand zur seligen Liebesvereinigung.“ *Isto*, 113 (*ESGA 18*, 119).

[207] Usp. *Isto,* 153 (*ESGA 18*, 165).

[208] „In den Kindertagen des geistlichen Lebens, wenn wir eben angefangen haben, uns Gottes Führung zu überlassen, da fühlen wir die leitende Hand ganz stark und fest; sonnenhell liegt es vor uns, was wir zu tun und was wir zu lassen haben.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menscheit, u: *ESGA 19*, 10.

[209] „Er muß zum Mannesalter Christi heranreifen, er muß einmal den Kreuzweg antreten, muß nach Gethsemani und Golgotha.“ *Isto.*

[210] „Und alle Leiden, die von außen kommen können, sind nichts im Vergleich zu der dunklen Nacht in der Seele, wenn das göttliche Licht nicht mehr leuchtet und die Stimme des Herrn nicht mehr spricht. Gott ist

i tajanstvenija i to je manje moguće izraziti je riječima.“[211] Uspon Bogu je jedan uspon u tami i u tišini.

Prolazeći život i smrt s Kristom, duša biva iskovana prema njezinoj autentičnoj slici.[212] Edith Stein kaže da to nije put samo za one koji vjeruju i svjesno sudjeluju u životu Isusa Krista, već predstavlja put kojim, prema nedokučivom Božjem planu, čitavo čovječanstvo mora proći, sjedinjeno nerazdvojivo s Kristom kroz njegovo Utjelovljenje i Otkupljenje. „U noći grijeha blista Betlehemska zvijezda. Sjena križa pada na svjetlo koje se širi iz jaslica. Svjetlo se gasi u tami Velikog petka, ali se uzdiže još sjajnije kao sunce milosti na jutro Uskrsnuća. Per passionem et crucem ad resurrectionis gloriam je put utjelovljenog Sina Božjega. Sa Sinom čovječjim, kroz patnju i smrt, do slave Uskrsnuća put je za svakoga od nas, to je put za čitavo čovječanstvo.“[213]

3.8. *Samoobrazovanje i obrazovanje*

Pokušavajući sažeti sadržaj onoga što Edith Stein naziva *Znanost križa*, dobili smo svjetlo da shvatimo na što misli kada govori o samoobrazovanju i obrazovanju, čestim temama u njezinim spisima koje kontinuirano okupiraju njezino razmišljanje i njezin život. „Obrazovanje nije vanjsko posjedovanje znanja, već forma koju ljudska ličnost preuzima pod utjecajem višestrukih formirajućih sila.“[214] Stein se ne prestaje propitivati o odgovornosti osobe za put sazrijevanja postojanja, vlastitog ili tuđeg, u Bogu.[215]

---

da, aber er ist verborgen und schweigt. Warum das so ist? Es sind Gottes Geheimnisse, von denen wir sprechen, und die lassen sich nicht restlos durchdringen.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menscheit, u: *ESGA 19*, 10.

[211] „Aber je höher die Erkenntnis ist, desto dunkler und geheimnisvoller ist sie, desto weniger ist es möglich, sie in Worte zu fassen.“ Edith STEIN, Wege der Gotteserkenntnis, u: *ESGA 17*, 14. „La teologia positiva si fonda sulla conoscenza dei sensi e procede per confronti; è una teologia della distinzione. Quella negativa è più difficile perché parte dall’unità: 'Quanto più semplice è l’oggetto – ed esso è tanto più semplice quanto più è spirituale – tanto più può essere abbracciato con uno sguardo: con uno sguardo spirituale per il quale lo spirito deve raccogliersi più energicamente che nella contemplazione del mondo sensibile, e tanto più è proferibile in poche parole'.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-mistica*, 246.

[212] „Nel caso specifico la 'scientia crucis' è la croce fatta vita, cioè non qualcosa che viene addossata e che si porta più o meno generosamente, ma una realtà che si è divenuti e, pertanto, il riassunto di tutta un’esistenza.“ Arnaldo PIGNA (ur.), Edith Stein e la Sapienza della Croce, u: *Santa Teresa Benedetta della Croce. Maestra e Testimone*, Roma, 1999., 97.

[213] „In der Nacht der Sünde strahlt der Stern von Bethlehem auf. Auf den Lichtglanz, der von der Krippe ausgeht, fällt der Schatten des Kreuzes. Das Licht erlischt im Dunkel des Karfreitags, aber es steigt strahlender auf als Gnadensonne am Auferstehungsmorgen. Per passionem et crucem ad resurrectionis gloriam ist der Weg des fleischgewordenen Gottessohnes. Mit dem Menschensohn durch Leiden und Tod zur Herrlichkeit der Auferstehung ist der Weg für jeden von uns, für die ganze Menschheit.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menscheit, u: *ESGA 19*, 13.

[214] „Bildung ist nicht ein äußerer Wissensbesitz, sondern die Gestalt, die die menschliche Persönlichkeit unter der Einwirkung mannigfacher formender Kräfte annimmt.“ Edith STEIN, *Žena*, 54 (*ESGA 13*, 27).

[215] „Bog vodi svakoga njegovim vlastitim putem, a jedan dolazi lakše i brže do cilja nego drugi. Ono što možemo učiniti je zapravo malo u usporedbi s onim što nam je učinjeno. Međutim, to malo moramo učiniti. [...] Samo ne smijemo Gospodinu određivati rok.“ („Gott führt jeden seine eigenen Wege, und einer kommt leichter und schneller zum Ziel als der andere. Was wir tun können, ist im Verhältnis zu dem, was an uns

Postavljaju se pitanja: što je ono što se može i mora formirati u osobi? Na temelju čega i u koju svrhu se jedna osoba može samoobrazovati i obrazovati? Koje je sredstvo koje vodi do cilja? Kako ljudsko i božansko sudjeluju u formaciji?

3.8.1. Što se može i treba formirati

Znamo da Edith Stein shvaća dušu kao ono životno središte, smješteno u dubokoj povezanosti s tijelom i duhom, koje omogućuje osobi poprimanje jednog oblika. Duša mora oblikovati tijelo, ali također ima „svoje vlastito postojanje i svoje više postojanje od tijela; ona mora konstituirati, oblikovati i upravljati samom sobom, a istovremeno graditi svijet u kojem može živjeti i djelovati: svoje okruženje, duhovni svijet.“[216]

Unutarnjim prolazom koji je vodi prema vjeri, Edith Stein će prepoznati božansku milost kao prvi izvor formacije za dušu koja joj se otvara, uzdižući cijelu ljudsku prirodu. sveta Terezija Avilska opisuje dušu kao „široko kraljevstvo, čiji vlasnik mora biti u stanju vladati njime, jer je vlastito naravi ljudskog bića (iako bi bilo ispravnije reći paloj naravi) da se izgubi u vanjskom svijetu.“[217] Duša, koja je jedna precizna datost, s vlastitim svojstvima dubine i širine, povjerena je samoj osobi kako bi se oblikovala prema originalu.[218] Razlikuje nekoliko pojmova u procesu formacije:

> Nazivam učenjem ukoliko se radi o razumijevanju novih sadržaja ili kad neka ljudska potencijalnost vježbom postaje prava istinska sposobnost. Voditi i odgojiti dva su pojma koja su usko međusobno povezana, u mjeri u kojoj kod obaju volja biva usmjerena na postignuće nekoga cilja. Ipak, u prvom slučaju radi se više o napredovanju u svijesti o cilju, koje još nije od volje instruirano i planski razrađeno kako bi mogla postići cilj, kao što je to, naprotiv, prisutno kod odgajanja. Ono što više od bilo čega drugoga ide u dubinu jest obrazovna aktivnost u smislu koji želim dati ovom izrazu: dok se druge aktivnosti odnose na ljudske sposobnosti, obrazovna aktivnost uspijeva prodrijeti u samu dušu, u njezinu bit na način da je formira, i s njom čitavo ljudsko biće.[219]

---

getan wird, in der Tat wenig. Aber das Wenige müssen wir tun. […] Nur darf man dem Herrn keine Frist setzen.“) Edith STEIN, Pismo od 17. VIII. 1931. Anneliesi Lichtenberger, *ESGA 2*, br. 173.

[216] „Sie hat eine eigene und höhere Existenz als die des Leibes; sie muß sich selbst aufbauen, gestalten und regieren und zugleich eine Welt, aufbauen, in der sie leben und wirken kann: ihre Umwelt, eine geistige Welt.“ Edith STEIN, Zur Idee der Bildung, *ESGA 16*, 33.

[217] „Als eines weit ausgedehnten Reiches, in dessen Besitz der Eigentümer erst gelangen muß, weil es dem Menschen von Natur aus (allerdings dürfen wir wohl sagen: von der gefallenen Natur aus) eigen ist, sich an die Außenwelt zu verlieren.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 397.

[218] „Il compito vero e proprio consisterebbe nel passare dalla conoscenza di sé alla formazione di sé, quindi nell’abitare il proprio 'interno' in modo tale che l’'esterno' sia formato a partire da esso.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 206.

[219] „Von Lehren spreche ich, wo dem Verstand neue Inhalte zugeführt werden oder wo irgendeine menschliche Fähigkeit durch Übung zur Fertigkeit geformt wird. Führen und Erziehen hängen eng

3.8.2. Samoobrazovati se i obrazovati kao odgovor na Božji poziv

Kako je moguće razumjeti koji bi bio izvorni oblik, jedinstvena slika koju je duša pozvana ostvariti? Prototipna slika je ona Sina Božjega.[220] „oramo preuzeti što više možemo od ove slike, tako da postaje za nas jedan intimni oblik, i oblikuje nas iznutra.“[221] Za sve vrijedi nastojanje preuzimanja kristolikog oblika, ali za svakoga postoji jedna specifičnost koja je već dana, što čini osobu jedinstvenom, ono „biti svoj, a ne netko drugi“. To jedinstveno biće i jedinstveni poziv svakog pojedinca javlja se kroz predosjećanje koje osoba sama ima o sebi i onome što mora postati. „Ista osoba ima osjećaj kakva bi mogla i trebala biti, a to zapravo nije.“[222]

> Duša je nešto u sebi: baš takvu kakvu ju je Bog postavio u svijet. I ovo što (*Was*) ima svoju posebnu prirodu, koja stavlja svoj pečat na čitav život u kojem se odvija; zato, čak i ako dvije osobe rade istu stvar - ne rezultira istom stvari. Što i kako (*Was und wie*) ona jest, duša osjeća u svojoj intimi, na taj tajanstven i neizreciv način koji joj otkriva tajnu njezinog bića kao otajstva, a da ga ne otkrije. Ona također donosi u svome što (*Was*) određenje onoga što mora postati; kroz ono što prima i čini. Ona osjeća je li ono što prima kompatibilno ili ne s njezinim bićem i stoga prikladno ili ne te ako je ono što ona radi u skladu s njezinim bićem ili ne.[223]

Stvorena na Božju sliku, osoba nosi u sebi poziv na ljubav. „Ljudska duša kao duh

---

zusammen, sofern in beiden der Wille auf ein Ziel hingelenkt wird. Doch handelt es sich im ersten Fall mehr um ein zielbewußtes Voranschreiten, noch nicht um eine planmäßige Anweisung und Bearbeitung des Willens, um ihn zur Erreichung des Ziels tauglich zu machen, wie es in der Erziehung geschieht. Tiefer als alles andere greift die Bildungsarbeit in dem Sinn, den ich dem Wort hier geben möchte: während die andern Tätigkeiten sich an die menschlichen Fähigkeiten wenden, dringt sie zur Seele selbst, zu ihrer Substanz vor, um sie und damit den ganzen Menschen zu formen.“ Edith STEIN, Eine Meisterin der Erziehungs – und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus, u: *ESGA 16*, 71.

[220] „Para Edith el objetivo de toda formación o educación cristiana consiste en plasmar la 'forma de Cristo'. El camino de seguimiento de Cristo no se agota en imitar sus actos, sino que ha de llevar hacia la configuratión con Él, hacia la trasformación en 'otros Cristos'. En este camino juega un papel muy importante la capacidad de empatia con Cristo, de hacer propios sus mismos sentimientos. Por eso no extraña en absoluto la afirmación de que '*el Evangelio es el libro que nunca hemos de dejar de estudiar*' (Sobre la historia y el espíritu del Carmelo, Obras 278). Precizamiente porque ahí nos encontremos con la imagen más fiel que poseemos del Cristo Dios y Hombre.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *La Biblia con ojos de mujer*, Burgos, 2001., 83-84.

[221] „Wir sollen von diesem Bild soviel in uns aufnehmen, wie wir nur können, damit es zur inneren Form werde und uns von innen heraus gestalte.“ Edith STEIN, Zur Idee der Bildung, u: *ESGA 16*, 40.

[222] „Die Person selbst hat ein Gefühl dafür, wie sie sein könnte und sollte und tatsächlich nicht ist.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 114.

[223] „Die Seele ist etwas in sich: das, als was sie Gott in die Welt gesetzt hat. Und dieses Was hat seine eigentümliche Beschaffenheit, die dem ganzen Leben, in dem es sich entfaltet, einen eigenen Stempel aufprägt: sie macht es, daß – wenn zwei dasselbe tun – es doch nicht dasselbe ist. Was und wie sie ist, das spürt die Seele in ihrem Inneren, in jener dunklen und unsagbaren Weise, die ihr das Geheimnis ihres Seins als Geheimnis zeigt, ohne es zu enthüllen. Sie trägt überdies in ihrem Was die Bestimmung dessen, was sie werden soll: durch das, was sie empfängt und was sie tut. Sie spürt, ob das, was sie in sich aufnimmt, mit ihrem eigenen Sein verträglich und dafür förderlich ist oder nicht, und ob das, was sie tut, im Sinne ihres Seins ist oder nicht.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 287.

i kao slika Božjeg duha ima zadatak prihvatiti cijeli stvoreni svijet na način koji je svjestan i pun ljubavi, shvatiti u tome svoj poziv i adekvatno ga ostvariti.“[224] Primiti i spoznati svo stvorenje bit će moguće jedino ako se približimo Božjem pogledu. To zahtijeva jedan ulazak u same sebe: „Samo će se pomicanjem s krajnje dubine duše, gotovo iz središta Stvoritelja, morati steći jedna doista odgovarajuća slika stvorenja: svakako, ne još sveobuhvatna slika, kako je vlastito Bogu, ali ipak slika bez deformacija.“[225]

3.8.3. „*Ama et fac quod vis*“: norma svake formacije

Preuzimajući riječi svetog Ivana od Križa, autorica pojašnjava kako se transformacija koju Bog želi dati duši odvija kroz ljubav. Bog želi samo jedno: „to je podići dostojanstvo naše duše... Što mu se jedino sviđa je obogaćivanje duše. Kako nema ništa drugo čime bi je mogao uzveličati, nego da je izjednači sa sobom, mili mu se samo to da ga ona ljubi, jer je vlastitost ljubavi da izjednačuje onog koji ljubi s onim što ljubi.“[226] I događa se da, dok duša „čini s krajnjom predanošću ono što Bog od nje traži, božanski Život postaje njezin život: kad se vrati u sebe, ona pronalazi Boga u sebi.“[227] Transformacija koja se dogodila u kontaktu ljubavi zauzvrat će dovesti do ploda ljubavi: „Iz ljubavi prema Spasitelju, iz sve veće intimnosti s njim, proizlazi ljubav prema svim dušama, nježna sestrinska ljubav za bližnjega u zajednici, apostolski žar za grješnike i nevjernike, želja da se vlastitim patnjama sudjeluje u otkupiteljskom djelu.“[228] Euharistijski život postaje potpora na putu prema božanskoj slici u nama:

> Sudjelovanje u svakodnevnoj žrtvi privlači nas, a da to ne primjećujemo, u liturgijski život. [...] I sama Žrtva sve više utiskuje u nas središnje otajstvo naše vjere, kamen temeljac univerzalne povijesti, otajstvo Utjelovljenja i Otkupljenja. Tko bi ikada mogao s empatijom

[224] „Die Menschenseele hat als Geist und Ebenbild des göttlichen Geistes die Aufgabe, die ganze geschaffene Welt erkennend und liebend aufzunehmen, ihren Beruf darin zu verstehen und entsprechend zu wirken.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 397.
[225] „Nur von der letzten Tiefe der Seele aus, gleichsam vom Mittelpunkt des Schöpfers aus, ein wirklich entsprechendes Bild der Schöpfung zu gewinnen ist: immer noch kein allumfassendes, wie es Gott selbst eigen ist, aber doch ein Bild ohne Verzerrungen.“ *Isto*.
[226] „Die Würde unserer Seele erheben… ; was ihm allein Gefallen bereitet, ist die Bereicherung der Seele. Weil sie durch nichts anderes mehr zu Ehren kommen kann, als wenn er sie sich gleichmacht, so will er einzig und allein, daß sie ihn liebe. Der Liebe ist es ja eigen, den Liebenden dem, was er liebt, gleichzumachen.“ Edith STEIN, *Znanost* Križa, 156 (*ESGA 18*, 168), revidiran prijevod.
[227] „Denn indem er mit innerster Hingabe tut, was Gott von ihm verlangt, wird das göttliche Leben sein inneres Leben: er findet Gott in sich, wenn er bei sich einkehrt.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 290.
[228] „Aus der Liebe zum Heiland, der immer wachsenden Vereinigung mit ihm ergibt sich die glühende Liebe zu den Seelen: die zarte schwesterliche Liebe zu den Nächsten in der klösterlichen Familie, der apostolische Eifer für die Sünder und Ungläubigen, das Verlangen, durch Leiden am Erlösungswerk mitzuhelfen.“ Edith STEIN, Eine Meisterin der Erziehungs und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus, u: *ESGA 16*, 77.

duha i srca sudjelovati u Svetoj Žrtvi, a da ne bude i sam zahvaćen duhom žrtve, a da ga ne uhvati želja da bude i on sam i njegova mala osobna egzistencija angažirana u Spasiteljevom velikom djelu otkupljenja? [229]

U suradnji s milošću važno je razmatranje Raspetoga: „tko se s ljubavlju zadubi i suglasi s osjećajima Spasiteljevim na križu, u ljubavi do najpotpunijeg predanja sama sebe, taj se upravo po tom sjedinjuje s božanskom voljom.“[230] Molitva postaje prepuštanje formirajućoj sili božanske milosti. Na ovoj visini „sigurno je slijediti tijek srca, jer je vlastito srce ušlo u božansko srce i kuca u skladu s njegovim pulsom i njegovim ritmom. Onda hrabra riječ sv. Augustina može postati norma svake životne formacije: '*Ama et fac quod vis*'.“[231]

3.8.4. Suradnja ljudskog i božanskog dijela u formaciji

Formiranje sebe i drugih je shvaćeno kao jedno djelo bliske suradnje čovjeka s Bogom. Te dvije aktivnosti se međusobno prožimaju. Uloga slobode osobe ostaje potpuno aktivna i u prisutnosti djelovanja milosti. „Na neki je način prepušteno nama da odlučimo da li i kako želimo da naš intelekt radi, a time i koliko želimo proširiti naš duhovni svijet, što od odgojnih elemenata želimo prihvatiti. Ovdje se dotičemo pitanja samoobrazovanja (*Selbstbildung*).“[232]

Iz tih riječi proizlazi povjerenje Edith Stein prema biću čovjeka, koje ju je uvijek pratilo u njezinom istraživanju. Naglašava potrebu da osoba zagospodari sobom, u smislu da slobodno raspolaže sobom kako bi odgovorila na svoj poziv i namjerno usmjerila cijeli život prema tom cilju. Ako se osoba ne posjeduje u potpunosti, ne može, u stvari, slobodno raspolagati samom sobom, nego dopušta da joj se određuje. Međutim, time

[229] „Die Teilnahme am täglichen Opfer zieht uns unwillkürlich in das liturgische Leben hinein. […] Und die Opferhandlung selbst prägt uns immer wieder das Zentralgeheimnis unseres Glaubens ein, den Angelpunkt der Weltgeschichte, das Geheimnis der Menschwerdung und Erlösung. Wer könnte mit empfänglichem Geist und Herzen dem heiligen Opfer beiwohnen, ohne selbst von der Opfergesinnung erfaßt zu werden, ohne von dem Verlangen ergriffen zu werden, daß er selbst und sein kleines persönliches Leben eingestellt werde in das große Werk des Erlösers?“ Edith STEIN, Die Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit, u: *ESGA 19*, 12.

[230] „Wer in liebender Versenkung eingeht in die Gesinnung des Heilands am Kreuz, in die Liebe bis zur äußersten Hingabe seiner selbst, der wird eben damit geeint mit dem göttlichen Willen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 168 (*ESGA 18*, 181).

[231] „Auf dieser Höhe ist es gefahrlos, dem Zug des Herzens zu folgen, weil das eigene Herz eingegangen ist in das göttliche Herz und in seinem Takt und Rhythmus schlägt. Hier kann das kühne Wort Augustins die Richtschnur der Lebensgestaltung sein: Ama et fac quod vis.“ Edith STEIN, Lebensgestaltung im Geist der heiligen Elisabeth, u: *ESGA 19*, 30.

[232] „Es ist in gewisser Weise in unsere Hand gegeben, ob und wie wir unseren Verstand arbeiten lassen wollen, damit zugleich, wie weit wir unsere geistige Welt ausdehnen, was wir an Bildungselementen in uns aufnehmen. Damit rühren wir an die Frage der Selbstbildung.“ Edith STEIN, Zur Idee der Bildung, u: *ESGA 16*, 34.

zasigurno ona ne namjerava reći da je proces samoobrazovanja neovisna inicijativa osobe. Naprotiv, ga vidi kao aktivnu suradnju osobe s Bogom kako bi prihvatila i razumjela svoje vlastito biće, stavljajući se u duboko slušanje vlastite unutrašnjosti i identitetske jezgre koja ima snagu usmjeriti i oblikovati sav rast osobe.

Prvi korak samoformacije je, dakle, samospoznaja, nešto što je već sv. Terezija Avilska tvrdila da je od primarne važnosti: „Znanje o Bogu i samospoznaja podržavaju jedno drugo. Kroz samospoznaju se pristupa Bogu.“[233] S druge strane, nećemo doći do potpune samospoznaje osim kroz Boga, jer Njegovo svjetlo stavlja dušu pred samu sebe u istini, osvjetljavajući njezinu udaljenost od Božje veličine i čistoće. Osjećaji neadekvatnosti i nedostatka bića mogu dušu nagnati da sluša sebe i da se dublje aktivira.

Međutim, „koja bi svrha bila suđena ljudskom biću kao takvom, a koja pojedincu kao takvom, nema čovjeka koji bi to u potpunosti mogao razumjeti. Nešto se raspoznaje, nešto se percipira, predviđa se. Međutim, samo Bog to prožima s jasnoćom i u punini, Bog koji namjenjuje svaku prirodu svrsi koja joj je vlastita, i u intimi je postavio čežnju za tim ciljem.“[234] Stoga, samo u prepuštanju samih sebe Bogu, priroda osobe se kreće prema tom ispunjenju koje je plod suradnje između Boga i čovjeka, tom temeljnom pedagoškom činu.[235] Samo On „zna što će od nas trebati postati i jedini ima moć da nas dovede do tog cilja - pod uvjetom da imamo dobru volju.“[236] Od osobe se prije svega traži

> vjera u vlastiti bitak i hrabrost za njega. Ujedno je potrebna vjera u individualni poziv za određeno osobno djelovanje, osluškivanje zova i spremnost da ga se slijedi. Tako možemo kao cilj individualnog obrazovanja označiti čovjeka koji jest ono što sasvim osobno mora on biti, koji ide svojim putem i radi svoj posao. Njegov put nije svojevoljno izabran, nego je to put kojim ga vodi Bog. Tko hoće voditi ka čistom razvoju individualiteta, neka razvija povjerenje u Božju providnost i spremnost da pazi na njezine znakove i slijedi ih.[237]

---

[233] „Gotteserkenntnis und Selbsterkenntnis stützen sich gegenseitig. Durch die Selbsterkenntnis nähern wir uns Gott.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 385.

[234] „Was aber dem Menschen als Menschen und was dem einzelnen als Ziel bestimmt ist, das steht, vollkommen erkannt, vor keines Menschen Auge. Manches davon wird erkannt, manches darüber hinaus gefühlt und geahnt. Klar und vollständig schaut es Gott allein, der jeder Natur ihr Ziel bestimmt und das Streben nach diesem Ziel in ihn hineingelegt hat.“ Edith STEIN, Zur Idee der Bildung, u: *ESGA 16*, 40.

[235] Usp. Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 132.

[236] „Sicher gehen wir nur, wenn wir uns bedingungslos der Hand dessen übergeben, der allein weiß, was aus uns werden soll, und allein die Macht hat, uns diesem Ziel zuzuführen – vorausgesetzt, daß wir guten Willens sind.“ *Isto.*

[237] „Glauben an das eigene Sein und Mut zum eigenen Sein; damit zugleich Glauben an eine individuelle Berufung zu bestimmtem persönlichem Wirken, Horchen auf den Ruf und Bereitschaft, ihm zu folgen. So können wir als Ziel der individuellen Bildungsarbeit den Menschen bezeichnen, der ist, was er ganz persönlich sein soll, der seinen Weg geht und sein Werk wirkt. Sein Weg: das ist nicht der Weg, den er sich nach Willkür wählt, sondern der Weg, den Gott ihn führt. Wer zur reinen Entfaltung der Individualität

Ostvarenje i ispunjenje osobe stoga je pitanje poziva, odgovora Bogu: „Krajnji kriterij njezine vrijednosti nije ono što ona djeluje za zajednicu - obitelj, narod, čovječanstvo – nego slijedi li Božji poziv.“[238] Ta duboka intuicija o sebi zahtijeva hrabrost i otvorenost prema ispunjenju, budući da njezina realizacija nadilazi samo prirodne sile, ali „Bog ne zahtijeva ništa od čovjeka, a da mu istovremeno ne da potrebnu snagu.“[239] Od njega duša dobiva novi život koji je čini sposobnom za djelovanje onoga što po prirodi ne bi mogla postići: „duša, koja se na temelju svoje slobode oslanja na duha Božjeg ili na život milosti, sposobna je obnoviti se i potpuno se transformirati.“[240] Tako „duša, u sebi, doživljava obnavljanje i dotok energije ne kao učinak duhovnih dobara vanjskog svijeta, već formativnog principa, koji se izlijeva iz prvotnog vrela svega bića i života, kroz božansku milost.“[241]

3.9. *Spašeni odnosi*

Ljudski odnosi imali su posebno važno značenje u životu Edith Stein. Već od prvih fenomenoloških djela odabrala je ulazak u ovo područje istraživanja. Duboko je nastojala razumjeti i živjeti ravnotežu između individualnosti i odnosa, bilo bliskih, obiteljskih, bilo proširenih, u strastvenoj pripadnosti događanjima svoga vremena. Slušanje vlastitog unutarnjeg života i osluškivanje povijesnog trenutka, posredovano ljudskim odnosima, dovelo ju je do razumijevanja koje bi bilo njezino vlastito mjesto. Bila je čvrsto uvjerena da je svakomu dano jedno precizno i jedinstveno mjesto u povijesti te stoga i odgovornost koju ne može povjeriti nikome drugome.

Pokušajmo u nekoliko točaka sažeti put koji je autorica prošla, od početnog istraživanja o tome kako poznavanje stranog jastva obogaćuje osobni horizont, sve do prepoznavanja sebe kao dijela Božjeg horizonta, gdje i međuljudski odnosi poprimaju jedno novo značenje.

---

hinführen will, der muß zum Vertrauen auf Gottes Vorsehung hinführen und zur Bereitschaft, auf ihre Zeichen zu achten und ihnen zu folgen.“ Edith STEIN, *Žena*, 99-100 (*ESGA 13*, 139).

[238] „Nicht, was er für eine Gemeinschaft leistet – für Familie, Volk, Menschheit – ist letzter Maßstab seines Wertes, sondern ob er dem Ruf Gottes folgt.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 127.

[239] „Gott verlangt nichts vom Menschen, ohne ihm zugleich die Kraft dafür zu geben.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 289.

[240] „Darum ist die Seele, die sich kraft ihrer Freiheit auf den Geist Gottes oder auf das Gnadenleben stützt, zu einer vollständigen Erneuerung und Umwandlung fähig.“ *Isto*.

[241] „Schließlich erfährt die Seele in ihrem Innersten Erneuerung und Kraftzustrom nicht von Geistesgütern der äußeren Welt, sondern von einem Formprinzip, das aus dem Urquell alles Seins und Lebens ihr eingegossen wird, durch die göttliche Gnade.“ *Isto*, 34.

3.9.1. Traženje susreta koji otkrivaju unutrašnjost

Već u svojoj doktorskoj radnji Edith Stein produbljuje empatiju kao kognitivni put kroz susret s tuđim ja i njegovim vrijednostima. Iako je shvaća kao vrijednost i sredstvo osobnog rasta, također je vrlo svjesna mogućih obmana empatijskog znanja. Vidljivi izrazi i stavovi, kroz koje imamo pristup stranoj osobi, otkrivaju nam nešto o njezinoj unutrašnjosti, ali je mogu i pokriti, sakriti. Drugi za nas uvijek ostaje jedno otajstvo. Kao što smo i mi sami za sebe.

Prema Edith Stein, mogućnost da shvatimo nešto od biti tuđeg jastva daje nam se putem intuicije.[242] „Jedna jedina radnja jednako kao i jedan tjelesni izraz – jedan pogled ili osmijeh - mogu mi pružiti priliku da bacim pogled u jezgru osobe.“[243] Ta spoznaja je moguća pod uvjetom da osoba koja je ispred mene dopušta pristup unutrašnjosti.

> Gledam jedno ljudsko biće u oči, a njegov pogled mi odgovara. Dopušta mi da prodrem u njegovu unutrašnjost ili me odbacuje. On je gospodar svoje duše i može zatvoriti ili otvoriti svoja vrata. Može izići iz sebe i prodrijeti u stvari. Kada se dva ljudska bića gledaju, jedno ja se suočava s drugim ja. To može biti susret koji se odvija na vratima ili u unutrašnjosti. Kada se radi o susretu koji se odvija u unutrašnjosti, drugi je jedno ti.[244]

---

[242] Edith objašnjava što misli kad govori o „osjećanju“ koje nam omogućuje da shvatimo ljudsku unutrašnjost. Pod „osjećajem“ ne misli samo na jednostavno stanje uma koje nema dubljeg značenja. „'Osjećanje' o kojem govorimo ima vrijednost spoznaje, otvara nam nešto: nešto prema čemu je to pristupni put. To je duhovni 'čin', 'duhovna percepcija'. Mi to zovemo 'osjećanje', jer je jedno 'mračno' razumijevanje, ono nema jasnoću i dokaz konceptualne intelektualne intuicije jer je to 'percepcija srcem': ono što se tako osjeti govori o intimnosti duše i želi biti prihvaćeno. Govorimo o 'percepciji', jer ova percepcija ima nešto zajedničko s osjetilnom percepcijom: da se u njoj obuhvaća jedan jedinstven i stvaran element. Međutim, ovdje se obuhvaća jednu duhovnu stvarnost koja nije dostupna osjetilima, iako se manifestira kroz znakove koji spadaju pod osjetila (tjelesni 'izraz' duhovnoga).“[„Das 'Fühlen', von dem wir sprechen, hat selbst Erkenntniswert, es erschließt uns etwas: ein Etwas, zu dem es der entsprechende Zugangsweg ist. Es ist ein geistiger 'Akt', ein 'geistiges Wahrnehmen'. Wir nennen es 'Fühlen', weil es ein 'dunkles' Erfassen ist, nicht die Klarheit und Deutlichkeit der begrifflich faßbaren Verstandeseinsicht hat, und weil es ein 'Wahrnehmen mit dem Herzen' ist: Was auf solche Weise gefühlt wird, das spricht zum Innern der Seele und will dort aufgenommen werden. Wir reden von 'Wahrnehmung', weil dieses Wahrnehmen mit dem sinnlichen Wahrnehmen etwas gemeinsam hat: daß ein Einmaliges und Wirkliches darin erfaßt wird. Aber es ist ein Geistiges, das erfaßt wird, und selbst den Sinnen nicht zugänglich, wenn es sich auch durch sinnenfällige Zeichen (den leiblichen 'Ausdruck' des Seelischen) bemerkbar macht.“] Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 325.

[243] „Eine einzige Handlung und ebenso ein einziger leiblicher Ausdruck – ein Blick oder ein Lächeln – kann mir somit einen Einblick in den Kern der Person gewähren.“ Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 91.

[244] „Ich schaue in die Augen eines Menschen und sein Blick antwortet mir. Er läßt mich eindringen in sein Inneres oder wehrt mich ab. Er ist Herr seiner Seele und kann ihre Tore öffnen und schließen. Er kann aus sich selbst heraustreten und in die Dinge eingehen. Wenn zwei Menschen einander anblikken, dann stehen ein Ich und ein anderes Ich einander gegenüber. Es kann eine Begegnung vor den Toren sein oder eine Begegnung im Innern. Wenn es eine Begegnung im Innern ist, dann ist das andere Ich ein Du.“ Edith STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 65.

3.9.2. Masa, društvo i zajednica

Edith Stein traga za dubokim susretom koji dopušta osobi da prepozna drugoga kao jedno ti i koji stavlja u dodir s njegovom osobnom jedinstvenošću. Iskustvo pokazuje da nisu svi odnosi takvi. To je navodi na pažljivo razmišljanje o različitim načinima ljudskih odnosa.[245] Prepoznaje s preciznošću i pažljivom osjetljivošću što to razlikuje načine življenja odnosa. Karakterizira ih kvaliteta veza koje međusobno povezuju ljude.

U relacijskim dinamikama ona prepoznaje prisutnost psihičkih i duhovnih elemenata. Ovisno o njihovoj prisutnosti ili odsutnosti, razlikuje tri mogućnosti odnosa: masu, društvo i zajednicu.[246]

U masi navodi prevlast psihičkih elemenata, koji ne crpe iz tipično ljudskih resursa, tj. iz slobodne volje. Misao i razmišljanje stavljaju se u zagrade. Osobe nisu orijentirane jedne prema drugima, ne ujedinjuju se krenuvši od zajedničkog shvaćanja, već reagiraju razdražljivošću i prenošenjem (poput zaraze). Njihova je veza jedna samo prostorna istovjetnost.[247]

U društvu se, pak, prednost daje interesnim vezama. Osobe koje se smatraju monadama, uzete su u obzir počevši od njihove uloge. Pri tome društvo više izgleda kao jedan stroj, dizajniran za određenu svrhu, nego kao jedan organizam.[248]

Samo u zajednici su odnosi uistinu ljudski. U njoj namjera nije vanjska, već joj je imanentna. Subjekt više nije objekt, već jedan ti: „Kada su pojedinci 'otvoreni' jedni drugima, kada pozicije jednog nisu odbijene od drugoga, već prodiru u njega i razvijaju

---

[245] Drugi dio Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften, Individuum und Gemeinschaft, *ESGA 6*, objavljen 1922., ali napisan 1918.-19., sav je posvećen istraživanju odnosa između pojedinca i zajednice .

[246] „Se in *Causalità psichica* la Stein ha indagato nella vita della coscienza individuale più dal punto di vista psichico che nel suo aspetto spirituale, in *Individuo e Comunità* (*Individuum und Gemeinschaft*) esamina il carattere intenzionale della coscienza stessa in base al quale lo spirito è *apertura* verso gli altri e verso il mondo oggettivo, col quale lo scambio si effettua mediante tre differenti operazioni: apprensione, reazione emozionale ed azione. Quando la persona si apre a una associazione naturale vivente e organica in cui regna la solidarietà, entra a far parte di una *comunità* (*Gemeinschaft*), se invece si apre a una forma razionale meccanica in cui ognuno è una monade senza finestre, si trova in una *società* (*Gesellschaft*). La distinzione tra comunità e società è stata introdotta da F. Tönnies e adottata dalla Stein la quale sottolinea che ci può essere una terza forma di associazione: la *massa*, che è un'unità sociale particolare, perché in essa i rapporti fra gli individui si effettuano sul piano 'puramente' psichico; sono fondati sull''eccitabilità', della psiche individuale e resi omogenei esteriormente dalla suggestione (*Ansteckung*). Secondo la Stein il primato di valore spetta alla *comunità*, che ha per fondamento l'*Einfühlung*, e non alla *società*, perché in essa 'una persona si contrappone all'altra quale *soggetto* a *oggetto*, la indaga e la tratta con rigidità sulla base della conoscenza acquisita e stronca sul nascere le sue reazioni'." Carla BETTINELLI, L'itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, 515. Također u svom eseju o državi, *Eine Untersuhung über den Statt*, *ESGA 7*, iz 1925., Edith Stein stavlja zajednicu, barem djelomičnu, ali autentičnu, kao nužan temelj koji jamči postojanje i trajanje države.

[247] Usp. Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u: *ESGA 6*, 169.

[248] Usp. *Isto*, 178.

svoju učinkovitost, onda postoji jedan zajednički život u kojem su oboje članovi jedne cjeline i bez takvog međusobnog odnosa ne može biti zajednice.“[249]

U susretu koji se odvija u unutrašnjosti dvaju pojedinih subjekata, gdje tuđi ja postaje ti, stvara se novi subjekt, mi, subjekt kojem autorica priznaje jedan viši stupanj. U djelovanju pojedinaca koji se ujedinjuju tako da oblikuju jedno mi, ne događa se samo preobrazba pojedinca i njegova moguća prilagodba višoj vrijednosti, već oslobađanje pojedinca od njegove prirodne samoće i formiranje nove osobnosti iznad pojedinačne koja u sebi ujedinjuje snage i sposobnosti pojedinaca.[250] Zajednica ima prostorno-vremenska svojstva. Pojedinac je povezan s drugima solidarnošću. To je mjesto zajedničkog razmišljanja, „duhovne aktivnosti u međusobnoj razmjeni misli, osjećaja i t.d., u zajedničkom izvršavanju misli, osjećaja, htijenja; i upravo u ovom zajedničkom djelovanju pokazuje se fenomen u kojem je bivanje podržano snagom drugoga.“[251]

Na taj način Edith Stein shvaća i zajedništvo misli koje postoji između svih onih koji su se stoljećima posvetili potrazi za istinom. Nakon svoga obraćenja, Edith će unutar takvog plodnog odnosa koji prolazi kroz povijest, pronaći jednu važnu potporu u ostavštini crkvenih otaca i teologa, osobito sv. Augustina i sv. Tome Akvinskog, sve do bližih kršćanskih mislioca, kao što je kardinal John Henry Newman.

3.9.3. Bog kao temelj ljudskog zajedništva

Nakon obraćenja, Edith Stein se prepoznaje u zajedništvu ne samo sa svima onima koji su kroz stoljeća tražili istinu, već prije svega s Bogom, apsolutnom Istinom, od kojeg svaka istina potječe i nalazi svoje dovršenje. Odavde i kvaliteta odnosa dobiva jedno obogaćivanje koje ona izražava Romanu Ingardenu, govoreći odmah nakon obraćenja o prijateljstvu nastalom s Hedwigom Conrad Martius. Ona kaže: „Ali glavna stvar je da se tako međusobno razumijemo na način na koji smo oboje jedva mogle zamisliti da je moguće s jednim ljudskim bićem.“[252]

---

[249] „Wo die Individuen einander „geöffnet“ sind, wo die Stellungnahmen des einen am anderen nicht abprallen, sondern in ihn eindringen und ihre Wirksamkeit entfalten, da besteht ein Gemeinschaftsleben, da sind die beiden Glieder eines Ganzen, und ohne solches Wechselverhältnis ist Gemeinschaft nicht möglich.“ Edith STEIN, Individuum und Gemeinschaft, u: *ESGA 6*, 150.

[250] Usp. *Isto*, 90.

[251] „Die geistige Aktivität in wechselseitigem Austausch der Gedanken, Gefühle usw. und gemeinsamem Vollzug des Denkens, Fühlens, Wollens; und gerade in diesem gemeinsamen Vorgehen zeigen sich die Phänomene des Getragenwerdens von der Kraft des andern.“ Edith STEIN, *Potenz und Akt*, *ESGA 10*, 209.

[252] „Die Hauptsache aber ist, daß wir uns gegenseitig so verstehen, wie wir es beide bisher kaum für möglich hielten, daß man so mit einem Menschen stehen könnte.“ Edith STEIN, Pismo od 30. VIII. 1921. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 76. Godinu nakon krštenja ostat će u Bergzabernu sa svojom kumom Hedwigom Conrad-Martius. Možemo to shvatiti kao vrijeme asimilacije kršćanstva, kroz osobnu bliskost prijateljice.

Teoretski temelj zajedničkog života osnovan na Bogu nalazimo dobro izražen u njezinom kratkom eseju o Svetom Benediktu, koji datira iz 1930.[253] Riječ je o jednom razmišljanju koje mjeri i ocjenjuje dva aspekta, koji zahtijevaju odnos i ravnotežu: zajednicu i individualnost. Polazi se od stajališta da Bog promatra cijelo čovječanstvo kao cjelinu, narav rođenu od Adama kao iz jednog sjemena, a otkupljenu od Krista kao narav milosti koja je u njega usađena. Istočni grijeh i otkupljenje ne bi bili razumljivi kad bi pojedinci bili potpuno izolirani.

Ali Krist ulazi u čovječanstvo osobnom slobodnom voljom i na taj način unosi božanski život u njega. Stoga svaki pojedinac može zauzeti osobno stajalište o istočnom grijehu i otkupljenju. I Bog može pružiti ruku svakom pojedincu. Svaka duša, pojedinačno stvorena od Boga, može primiti Boga u sebe kroz mističnu vezu s Bogom, a onda pojedinac više nije samo član cjeline i drugih, nego zahvaća sve i svakoga iz dubine srca, iz Boga.

U jedinstvu čovječanstva je prisutna individualna različitost. Svaki pojedinac predstavlja Boga, ali jednostavno svjetlo izbija u višestrukim zrakama individualnosti. Individualnost je željena od Boga, ali ne jednostrano kao da se promiče jedno na štetu drugoga, već za razvoj svakog pojedinca.

> U duhovnom životu postoji jedno postajanje jednim koje nema sličnoga u tjelesnom biću: slika stvorena iz ljubavi između vječnog Oca i božanskog Sina. Sva stvorenja imaju jedan vlastiti bitak, a ne jednu zajedničku bit poput božanskih Osoba; ali se ljudske duše, zahvaljujući svojoj slobodnoj duhovnosti, mogu otvoriti jedna drugoj i dajući si ljubav, jedna može primiti drugu iako nikad tako savršeno, kao što duše mogu biti samo u Bogu, ali svakako na manje ili više dubok način. To prihvaćanje nije samo jedno spoznajno znanje koje objekt ostavlja udaljenim i koje nije od velike važnosti za intimnost duše, nego je to jedna unutarnja apsorpcija koja hrani i oblikuje dušu.[254]

Individualnost tako predstavlja i dar i granicu. Spoznaja, zapravo, ne prodire u individualnost jer susreće drugost. Ljubav se mora zaustaviti iz poštivanja prema otajstvu.

---

[253] Usp. Edith STEIN, Was lerne ich von St. Benedikt für die Theorie des Gemeinschaftslebens? 12.–21. III. 1930., *ESGA 20*, 12-14.

[254] „Im geistigen Leben ein Einswerden gibt, das im Bereich des körperlichen Seins nicht seinesgleichen hat: das geschöpfliche Abbild der Liebe zwischen dem Ewigen Vater und dem göttlichen Sohn. Die Geschöpfe haben wohl jedes sein eigenes Wesen – nicht ein einziges gemeinsam wie die göttlichen Personen; aber die Menschenseelen können sich kraft ihrer freien Geistigkeit füreinander öffnen und in liebender Hingabe eine die andere in sich aufnehmen: niemals so vollständig, wie die Seelen in Gott sein können, aber doch mehr oder minder weitgehend. Und dieses Aufnehmen ist nicht bloß ein erkennendes Umfassen, das den Gegenstand in der Ferne stehen läßt und für das Innere der Seele wenig bedeutet: es ist ein Aufnehmen ins Innere, das die Seele nährt und gestalten hilft.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 332.

Individualnost je nužno popraćena samoćom i nezadovoljenom željom za zajednicom. Pojedinac pronalazi odmor samo u Bogu, od koga zna da je voljen i poznat. Bol zbog nemogućnosti prodiranja u Boga i u ljudsku individualnost ostaje, treba je prihvatiti izbjegavajući opasnost da je smatramo neugodnošću.[255]

Onaj tko se pokorava Kristu u obliku u kojem je propisano (euharistija, molitva, vršenje zapovijedi) postaje jedno s Njim i s Ocem. Život koji se u njemu pojavljuje kroz to je božanski život. Više ne traži sebe, nego kraljevstvo Božje. Svaka mu je duša jednako važna kao i njegova. Duša cijelog čovječanstva je njegova, svaki čovjek je dio tijela čiji je ud: u zajedništvu je sa svima, dio jedne nevidljive cjeline, koja postaje vidljiva gdje god se susreću ljudi. Tamo gdje se susreće sa srodnim dušama, odmah se očituje jedno bratstvo u Bogu.[256]

Biti udovima Mističnog Tijela Kristova znači biti međusobno jedno. „Ako je Bog u nama i ako je on Ljubav, ne možemo nego ljubiti braću, ne može biti drugačije. Naša ljubav prema ljudskim bićima je mjera naše ljubavi prema Bogu.“[257] Ali radi se o ljubavi različitoj od prirodne ljubavi ljudi. Potonja se ne proteže izvan kruga bližnjih ili dragih ljudi. Naprotiv, „Kristova ljubav ne poznaje granica, nikada ne prestaje, ne osjeća gađenje ipred neugodnošću, prljavštinom. On je došao zbog grešnika, a ne zbog pravednika. I ako Kristova ljubav živi u nama, onda ćemo učiniti kao on, i tražit ćemo izgubljene ovce.“[258]

Rađaju se odnosi koje ne stječemo za sebe nego za Oca. „Prirodna ljubav želi voljenu osobu za sebe, i ako je moguće čitavu za sebe. Krist je došao da ponovno osvoji za Oca izgubljeno čovječanstvo; i tko ljubi njegovom ljubavlju, želi ljude za Oca, a ne za sebe; to je zasigurno i najsigurniji put da ih zauvijek posjedujemo.“[259]

---

[255] Usp. Edith STEIN, Was lerne ich von St. Benedikt für die Theorie des Gemeinschaftslebens? 12.–21. III. 1930., *ESGA 20*, 12. „Data tale unicità, è possibile una comunicazione scambievole? La specificità propria non esclude affatto la comunicazione, l'essere singolo della persona non esclude affatto il discorso sull'umanità come tutto. Addirittura, è sommamente utile mettere di nuovo alla prova l'essere singolo personale nella dote che gli spetta attraverso il suo inserimento nell'umanità.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica,* 215.

[256] Usp. Edith STEIN, Was lerne ich von St. Benedikt für die Theorie des Gemeinschaftslebens?12.–21. III. 1930., *ESGA 20*, 13.

[257] „Wenn Gott in uns ist und wenn er die Liebe ist, so kann es nicht anders sein, als daß wir die Brüder lieben. Darum ist unsere Menschenliebe das Maß unserer Gottesliebe.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit, u: *ESGA 19*, 8.

[258] „Die Liebe Christi kennt keine Grenzen, sie hört nimmer auf, sie schaudert nicht zurück vor Häßlichkeit und Schmutz. Er ist um der Sünder willen gekommen und nicht um der Gerechten willen. Und wenn die Liebe Christi in uns lebt, dann machen wir es wie er und gehen den verlorenen Schafen nach.“ *Isto*, 9.

[259] „Die natürliche Liebe geht darauf aus, den geliebten Menschen für sich zu haben und möglichst ungeteilt zu besitzen. Christus ist gekommen, um die verlorene Menschheit für den Vater zurückzugewinnen; und wer mit seiner Liebe liebt, der will die Menschen für Gott und nicht für sich. Das ist freilich zugleich der sicherste Weg, um sie auf ewig zu besitzen.“ *Isto.*

Takav je stav moguć kad božanski život Kristov postane naš život.[260] Ujedinjeni u Kristu, vjernici postaju udovi njegova Tijela. Bog djeluje preko njih. Na taj način oni mogu sudjelovati u Kristovoj žrtvi koja donosi spas dušama u potrebi. „Krist je Bog i Čovjek, a tko god ima dijela s njime, mora sudjelovati u božanskom i ljudskom životu. Ljudska narav, koju je on usvojio, dala mu je mogućnost da pati i umre. Božanska priroda, koju je posjedovao od vječnosti dodijelila je patnji i smrti jednu beskrajnu vrijednost i otkupiteljsku moć.“[261] Patnje onih koji su živi udovi Mističnog Tijela Kristovog preuzimaju ispaštajuću, su-otkupiteljsku vrijednost zahvaljujući božanstvu glave.[262] „Tako, onaj tko je vezan za Krista ustrajat će nepokolebljiv i u mračnoj noći subjektivne udaljenosti i odsutnosti Boga; možda ekonomija spasenja koristi njegove muke da oslobodi nekoga tko je objektivno okovan grijehom. Stoga: Fiat volutas tua! Također, i upravo u krilu najtamnije noći.“[263]

3.9.4. Mogućnost i smisao ljudskog posredovanja između Boga i čovjeka

Kojim dušama dugujemo odlučujuće prekretnice u našem osobnom životu, iskusit ćemo tek na dan kada će se sve što je skriveno očitovati.[264]

Edith Stein razmišlja o mogućnosti ljudskog posredovanja u djelu spasenja. Ono ima dvije apsolutne granice: „slobodu ljudskog bića čije je spasenje u pitanju i božansku slobodu.“[265]

---

[260] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 154 (*ESGA 18*, 166).

[261] „Christus ist Gott und Mensch, und wer an seinem Leben Anteil hat, muß am göttlichen und am menschlichen Leben Anteil haben. Die menschliche Natur, die er annahm, gab ihm die Möglichkeit zu leiden und zu sterben. Die göttliche Natur, die er von Ewigkeit besaß, gab dem Leiden und Sterben unendlichen Wert und erlösende Kraft.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit, u: *ESGA 19*, 10.

[262] Iz jednog pisma od 12. X. 1927. Callisti Kopf (*ESGA 2*, br. 59) proizlazi da je Edith aspekt patnje smatrala konstitutivnim elementom neponovljivog individualnog hoda svake osobe: „Moramo također učiti, draga sestro, gledati kako drugi nose svoj križ, a da im ga ne možemo oduzeti. Teže je nego nositi svoj, ali to ne možemo izbjeći.“

[263] „Und so wird der Christusverbundene auch in der dunklen Nacht der subjektiven Gottferne und -verlassenheit unerschüttert ausharren; vielleicht setzt die göttliche Heilsökonomie seine Qual ein, um einen objektiv Gefesselten zu befreien. Darum: Fiat voluntas tua! auch und gerade in der dunkelsten Nacht.“ Edith STEIN, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit, u: *ESGA 19*, 10. Što se tiče jedinstva udova s Kristom: „Unità significa tutto, quindi anche la partecipazione alla forza redentrice della sostituzione vicaria. In assoluto l'isolamento dell'esistenza umana viene soppresso sensatamente dall'appartenenza all'organismo dell'Uno; sensatamente sia in ciò che piace sia in quanto dispiace. Più esattamente, tale distinzione è superata: poiché tutto è accettato in quanto sensato, diviene pure gradito.“ Hanna-Barbara GERL, *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, 235.

[264] „Und welchen Seelen wir die entscheidenden Wendungen in unserem persönlichen Leben verdanken, das werden wir auch erst an dem Tage erfahren, an dem alles Verborgene offenbar wird.“ Edith STEIN, Verborgenes Leben und Epiphanias (6. Januar 1940), u: *ESGA 20*, 73.

[265] „Durch die Freiheit des Menschen, dessen Heil in Frage steht, und durch die göttliche Freiheit.“ Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 30.

Posredovanje se može dogoditi ili dobrohotnim privlačenjem osobe u potrebi, pokretanjem njezine slobodne volje i time uspostavljanjem neposredne veze između duše željne spasenja i Milosti. Ili pozivajući se na Boga, preko molitve tražeći od Njega milost za nekoga drugog. Autorica tvrdi da: „činjenica da se božanska sloboda, uslišavajući jednu molitvu, na neki način podlaže volji svojih izabranih, najčudesnija je stvarnost posvećenog života.“[266]

Uvjet za posredovanje je ljubav, želja za spasenjem drugih kroz sudjelovanje u Kristovoj ljubavi. Samo On, u stvari, ima u sebi puninu ljubavi i stoga je On jedina zamjena pred svima. Sjedinjeni s Kristom, članovi Crkve mogu, u mjeri primljenih darova, ostvariti ono za što su postali sposobni. Edith Stein naglašava da ono što čini Crkvu nisu vanjske, vidljive aktivnosti, nego to stajanje svakog vjernika pred Bogom. Ondje, snagom Milosti, On postaje „jedan za sve i svi za jednoga.“[267] Ispunjena božanskom ljubavlju, duša postaje posrednica života i Milosti.

Djevici Mariji priznaje najviši stupanj posredovanja otkupljenja. U tome postaje najviši model duhovnog majčinstva: „Marijino majčinstvo je arhetip svakog majčinstva; kao i ona, svaka ljudska majka mora biti majka svom svojom dušom, kako bi prenijela sva bogatstva svoje duše duši svoga djeteta. Što je više u sebe upila bit svoga supruga u ljubavnom predanju, to će više za njezino posredovanje djetetov način života biti uvjetovan očevim načinom postojanja.“[268]

Pišući iz Karmela svom prijatelju Fritzu Kaufmannu, sestra Terezija Benedikta od Križa izrazila se riječima da jedna karmelićanka uopće nije izgubljena za onoga tko ju je poznavao, nego je u stvari doista stečena. Najvlastitiji poziv svake karmelićanke je upravo „stajati pred Bogom za sve.“[269] Na taj je način Edith Stein živjela svoje duhovno

---

[266] „Daß die göttliche Freiheit sich in der Gebetserhörung dem Willen seiner Auserwählten gleichsam unterwirft – das ist die wunderbarste Tatsache des religiösen Lebens.“ *Isto*. O mogućnosti intervencije u životu drugoga: „Svetost je rekonstrukcija duše iz njezine najdublje dubine koju izvodi Bog sam, ali ljudi koji su i sami bili od Boga informirani u svojoj nutrini mogu sudjelovati na tom djelu. Oni su sposobni biti živi instrumenti i, u tom smislu mogu se nazivati odgajateljima ljudi. Poznavanje duše kod takvih učitelja i odgojitelja jest dar odozgo koji im omogućuje ne samo vidjeti dubinu duše drugoga, nego vidjeti i plan koji Bog ima s takvim dušama. Ponekad ne mogu ništa učiniti za tu dušu, osim moliti za nju snagom milosti koja im je dana. Ekstremna forma njihova utjecaja jednaka je snazi sakramenata. Svete duše posude su milosti i djeluju ulijevajući svetost i preobražavajući samom njihovom prisutnošću, samim kontaktom s njima.“ Mirjana PINEZIĆ, Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein, 290.

[267] Usp. Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 31-32.

[268] „Die Mutterschaft Marias ist das Urbild aller Mutterschaft; wie sie, so sollte jede menschliche Mutter mit ganzer Seele Mutter sein, um den ganzen Reichtum ihrer Seele in die Seele ihres Kindes hineinzugeben. Je mehr sie in liebender Hingabe vom Wesen des Gatten in sich aufgenommen hat, desto mehr wird auch durch ihre Vermittlung die Eigenart des Kindes durch die des Vaters mitbestimmt sein.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 334.

[269] „Denn es ist ja unser Beruf, für alle vor Gott zu stehen.“ Edith STEIN, Pismo od 14. V. 1934. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 3*, br. 318.

majčinstvo, sve do kraja svoga zemaljskog postojanja, pronalazeći u darivanju svoga života s Kristom za braću, najpotpuniji smisao i najsavršeniju radost.

Zaključci

Ono što je Edith Stein privuklo fenomenologiji je u biti prijemčiv karakter ovog istraživačkog pristupa, nastalog iz uvjerenja da istina postoji, da je već dana, da je čovjek ne određuje, nego otkriva otvarajući se prema njoj u prijemčivom i zahvalnom stavu. Možemo shvatiti kako je taj stav zahvalnosti i otvorenosti još bitnije prisutan kod Edith prema onoj zadnjoj Stvarnosti, koja je Bog. Stav zahvalnosti pokazat će se kroz sva njezina antropološka razmišljanja nakon njezina obraćenja.

U njezinom razmišljanju ostali su stalni realizam i relacijsko-empatijska osobina. Nikada neće izgubiti iz vida ono ljudsko. I dok se približava dogmama Crkve kako bi ih prihvatila, pristup će nužno proći kroz jednu privrženost ljubavi, koja je jedina sposobna ujediniti srce, intelekt i osjetila. Da bi postigla to ujedinjenje, čini se da se ipak morala suočiti s teškom unutarnjom borbom, koja bi opravdala tri godine između iskustva prisutnosti božanskog u sebi i slobodnog i punog prijanjanja uz tu Prisutnost. Autorica o tome govori u jednom pismu Romanu Ingardenu, opisujući dramatičnost trenutka:

> Naravno, ne mogu se s radošću sjetiti vremena u Freiburgu. Sjećate li se da ste mi jednom rekli da sam previše katolkinja? Tada to nisam razumjela. Danas to razumijem i znam da ste bili u pravu. Zapravo sam se osjećala katolkinjom. Međutim, kako mi je katolička dogma bila strana u svojim praktičnim posljedicama, nisam mogla opravdati ono što sam osjećala, tako da su se um i osjetila spojili kako bi prisilili srce. Ono što je iz toga proizašlo znate.[270]

Živjela je s dramatičnošću i trpljenjem očekivanje oslobođenja, tj. sjedinjenja intelekta i osjetila s Istinom, koju je u svom srcu već prepoznala. Jasno to pokazuje koliko njezino obraćenje uopće nije bila stvar jedne noći, već naporno putovanje oslobođenja od sebe, prije svega od onoga što je predstavljalo najizraženiji dar koji je primila sa životom, tj. sposobnost razumijevanja koja je zatvorena unutar vlastitih granica postala prepreka umjesto da bude dar.

Na temelju vlastitog iskustva, Edith Stein razvija razmišljanje o ravnoteži između

[270] „Natürlich kann ich an Freiburg nicht mit Freude zurückdenken. Erinnern Sie sich, daß Sie mir damals sagten, ich sei 'zu katholisch'? Ich verstand es damals nicht. Heute verstehe ich es und weiß, wie weit Sie recht hatten. Ich empfand in der Tat katholisch. Aber weil mir das katholische Dogma mit seinen praktischen Konsequenzen fremd war, konnte ich das nicht rechtfertigen, was ich empfand, und so verbanden sich der Kopf und die Sinne, um dem Herzen Gewalt anzutun. Was dabei herauskam, wissen Sie.“ Edith STEIN, Pismo od 29. XI. 1925. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 94.

božanskog dara i ljudskog prihvaćanja. U tom odnosu, kao što je već uostalom u međuljudskim odnosima, radi se o dinamici u kojoj su u pitanju dvije slobode, ljudska i božanska, a koje samo ljubav može uskladiti. Ljubav koja, prema duhovnosti svete Terezije Avilske, prolazi kroz Kristovo čovještvo. Iako priznaje, zapravo, beskonačnu udaljenost između Božjeg bića i čovjekova bića, Edith Stein nikada ne prestaje uzimati u obzir i njihovu analogiju. Ta udaljenost i bliskost zajedno joj omogućuju da u najvećoj mogućoj mjeri vrednuje ljudski doprinos koji nikada ne nestaje pred uvijek besplatnom božanskom intervencijom.

Međutim, empatični način pronalazi u čovjekovu odnosu s Bogom jednu punoću koja ljudskim odnosima nije pristupačna. To je ono što će ona izraziti u *Kreuzeswissenschaft*, priznajući da je kroz Kristovo čovještvo

> Bogočovjek otvorio put do pojedine duše. I svaki put kad se neka duša tako bez pridržaja njemu predaje da je On može uzdići do mistične ženidbe, On na neki način ponovno postaje čovjekom. Bitna razlika, doduše, ostaje: u Isusu Kristu su obje naravi u jednoj osobi jedno, dok se u mističnoj ženidbi dvije osobe povezuju, a zadržavaju svoju dvojnost. Međutim, uzajamnim predanjem jedne i druge osobe nastaje sjedinjenje koje je blizu hipostatskome. Ono otvara duše za priznanje božanskog života i potpunim podlaganjem vlastite volje božanskoj volji daje Gospodinu mogućnost da s takvim ljudima raspolaže kao s udovima svog tijela. Oni više ne proživljavaju svoj život, nego Kristov život, više ne trpe svoju muku, nego muku Kristovu. Zato se raduju i milosnom životu što ga Gospodin zapali u drugim dušama kad ih dotakne iskra božanske ljubavi.[271]

Činjenica da je Edith Stein prevalila dug put razumijevanja empatije, polazeći od izjava koje je iznijela u svom prvom, mladenačkom djelu *Zum Problem der Einfühlung*, kako bi došla do svojeg posljednjeg djela *Kreuzeswissenschaft*, može biti predmet usporedbe i daljnjih istraživanja. Radilo bi se o istraživanju koliko i kako će njezine prve izjave o empatiji, o razlikovanju između izvornog i ne izvornog iskustva te o kvaliteti subjekta „mi“ naći mjesto u njezinom posljednjem radu, kako bi se objasnila kvaliteta

[271] „Durch sie hat sich der Gottmensch den Weg zu den einzelnen Seelen eröffnet. Und jedesmal, wenn eine Seele sich ihm so vorbehaltlos übergibt, daß er sie zur mystischen Vermählung erheben kann, wird er gleichsam aufs neue Mensch. Freilich bleibt der wesentliche Unterschied, daß in Jesus Christus beide Naturen in einer Person eins sind, während in der mystischen Vermählung zwei Personen in Verbindung treten und in ihrer Zweiheit erhaltenbleiben. Aber durch die wechselseitige Hingabe beider kommt eine Vereinigung zustande, die nahe an die hypostatische heranreicht. Sie öffnet die Seelen für den Empfang des göttlichen Lebens und gibt durch die völlige Unterwerfung des eigenen Willens unter den göttlichen dem Herrn die Möglichkeit, über solche Menschen wie über Glieder seines Leibes zu verfügen. Sie leben nicht mehr ihr Leben, sondern das Leben Christi, sie leiden nicht mehr ihr Leiden, sondern das Leiden Christi. Darum freuen sie sich auch an dem Gnadenleben, das der Herr in anderen Seelen entzündet, wenn der Funke der göttlichen Liebe sie berührt.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 154 (*ESGA 18*, 166).

sjedinjenja mogućeg u mističnom braku, u jedinstvu dviju osoba slično hipostatskom sjedinjenju, s pitanjima koja se pojavljuju o identitetu, mogućnosti zajedništva uz zadržavanje vlastite individualnosti i jedinstvu u različitosti.[272]

[272] Pokušaj u tom smjeru napravio je Christof BETSCHART, Empatia e relazione con Dio in Edith Stein, u: Bruno Moriconi (ur.), *Lumen fidei*. *L'intelligenza mistica*, Roma, 2015., 73-92.

IV. POGLAVLJE

HOD EDITH STEIN / SESTRE TEREZIJE BENEDIKTE OD KRIŽA PREMA AUTENTIČNOM BITKU U SVJETLU *ZNANOSTI KRIŽA*. DUHOVNI ASPEKT I DOPRINOS ZA MORALNU TEOLOGIJU

Uvod

Nakon gore navedenih sadržaja koji su nas približili liku Edith Stein i na egzistencijalnoj i na filozofsko-teološkoj strani, vraćamo se naslovu našeg rada. Moramo ga opravdati, tj. provjeriti ako i u kojem smislu možemo potvrditi da njezino obraćenje Bogu Edith Stein, kasnije sestre Terezije Benedikte od Križa, odgovara hodu prema autentičnom biću njezine osobe u svjetlu Znanosti križa te zašto Crkva smatra njezinu egzistenciju uzornom za nas danas.[1]

U ovom ćemo poglavlju stoga u početku napraviti stupanj produbljivanja duhovnosti, koji će nam donijeti svjetlo na dinamiku koja se dogodila u unutrašnjosti na njezinu putu obraćenja Bogu. Zatim ćemo istaknuti neka razmatranja o značaju egzistencijalnog puta Edith Stein za moral.

1. Duhovni hod Edith Stein prema njezinom autentičnom bitku u svjetlu Znanosti križa

1.1. *Pitanje o identitetu Edith Stein / sestre Terezije Benedikte od Križa*

Potvrditi da je Edith Stein na putu obraćenja Bogu pristupila svom autentičnom bitku postavlja pitanje o njezinu identitetu; u kojem smislu i na kojoj razini možemo govoriti o

[1] Proces beatifikacije Edith Stein objavljen je 4. siječnja 1962. od kardinala Fringsa, nadbiskupa iz Kölna. Dana 4. rujna 1972. godine proces je prešao u Rim. Dana 15. veljače 1986. komisija kardinala predstavila je Svetom ocu Ivanu Pavlu II. zahtjev za proces beatifikacije Sluškinje Božje kao mučenice vjere. Edith Stein je 1. svibnja 1987. u Kölnu proglasio blaženom Ivan Pavao II. On ju je također proglasio svetom 11. listopada 1998. i suzaštitnicom Europe 1. listopada 1999. U kalendaru Katoličke Crkve datum liturgijskog slavlja pada 9. kolovoza, navodni datum njezinog mučeništva, sjećajući je se imenom Terezije Benedikte od Križa. Značajno je da je kardinal Frings, nadbiskup iz Kölna, otvorio biskupijski proces beatifikacije i kanonizacije Božje sluškinje Terezije Benedikte od Križa na dan 4. siječnja u povijesnoj 1962., godini otvaranja Drugog vatikanskog koncila, koji u *Nostra Aetate, Deklaraciji o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama,* otvara bratski dijalog s Izraelom. Usp. ATANAGORA d'A., La Chiesa in un membro vivo d'Israele. Edith Stein, u: *Ephemerides Carmeliticae* 17 (1966.) 1-2, 476.

jedinstvu identiteta Edith Stein i sestre Terezije Benedikte od Križa, kad je sestra Benedikta prepoznala novost koju je primila krštenjem tako stvarnom i koju je još dublje interiorizirala ulaskom u Karmel da je u pismu nakon obraćenja mogla izreći prijatelju Romanu Ingardenu, ne bez određenog fenomenološkog humora: „Možete li se odlučiti nazvati me 'sestrom Benediktom', kako sam se sada navikla? Kod 'gospođice Stein' moram razmišljati što je to.“[2]

Suočeni smo s dubokom promjenom njezine osobe. Željeli bismo razumjeti na kojoj se razini dogodila ta promjena u hodu ruku pod ruku s Bogom,[3] koji je stvorio novost u kontinuitetu njezina bitka. Edith i Benedikta; dva su imena koja obilježavaju isti život i postavljaju pitanje o njezinom autentičnom identitetu. U kojoj su mjeri sile koje su pokrenule život Edith Stein prisutne u sestri Tereziji Benedikti? U kojim oblicima kroz cjelovitu egzistenciju pronalazimo konstantu njezine žive inteligencije, uvijek žedne za postizanjem konačnog i istinskog značenja stvari, primjenjene s prodornom sposobnošću u fenomenološkom istraživanju o osobi? Što je ostalo od njezine volje, ojačane primjerom naslijeđenim od majke? Volja ju je učvršćivala u suočavanju s zahtjevnim egzistencijalnim i intelektualnim koracima, podupirajući je i u strogom životu napornog rada na istraživanju i u odgoju te obrazovanju u godinama nakon obraćenja. A u odabiru tišine i tame Karmela što je ostalo od njezine slobode koju je čvrsto držala kao nešto neotuđivo ljudskim? Gdje je potonula visoka procjena vlastite individualnosti, duboko ukorijenjena u njoj otkad je bila dijete, kao jedini način na koji čovjek može živjeti sebe kao dio čovječanstva, kao muškarac ili žena?

Zbog bogatstva koje nudi filozofskom i teološkom promišljanju, individualnost je tema koja izaziva poseban interes kod poznavatelja Edith Stein, potičući brojna istraživanja.[4] Ovdje

---

[2] „Könnten Sie sich wohl entschließen, mich 'Schwester Benedicta' zu nennen, wie ich es jetzt gewöhnt bin? Bei 'Fräulein Stein' muß ich mir überlegen, was das für ein Ding ist.“ Edith STEIN, Pismo ljeti 1937. Romanu Ingardenu (*ESGA 4*, br. 161). Prethodno pismo prijatelju, datiranom 5. V. 1934., govori o zvonu smrti za Edith Stein u vrijeme njezina odijevanja, kako bi se pripremalo mjesto sestri Tereziji Benedikti od Križa (*ESGA 4*, br. 160). Takvu promjenu identiteta također je percipirala njezina obitelj. Nećakinja Suzanne daje ovo svjedočanstvo: „Quando zia Edith se ne andò, continuammo a rimanere in contatto con lei, scrivendoci reciprocamente. Tuttavia, una volta che ebbe scelto il suo nome da religiosa, Teresa Benedetta della Croce, non si firmava più con il suo nome Edith, ma Benedetta, e per noi non fu più la stessa persona di prima… Sentivamo che vi era una certa distanza tra noi.“ Suzanne BATZDORFF, Un ricordo della mia amata zia Edith Stein, filosofa e santa, u: Manganaro P., Nodari F. (ur.), *Ripartire da Edith Stein. La scoperta di alcuni manoscritti inediti*, Brescia, 2014., 98.

[3] Edith STEIN, Das Weihnachtgeheimnis. Menschenwerdung und Menscheit, u: *ESGA 19*, 9.

[4] Postoji nekoliko studija koje su usko povezane s individualnošću u Edith Stein. Evo nekoliko naslova: Francesco ALFIERI, La presenza di Duns Scoto nel pensiero di Edith Stein. La questione dell'individualità, Roma, 2011.; Sarah BORDEN SHARKEY, Thine own self: Individuality in Edith Stein's Later Writings, Ann Arbor (MI), 2010.; Christof BETSCHART, Despliegue y desarrollo de la individualidad personal según Edith Stein, u *Steinana* 1 (2017.) 1, 97-125, revistasteiniana.uc.cl/images/documents/ 10/crishtof_ betschart.pdf; Bénédicte BOUILLOT, *Le noyau de l'ame selon Edith Stein*, Paris, 2015.; Rosa ERRICO, *Principio di individuazione e persona. Tommaso d'Aquino e Edith Stein*, Ariccia (RM), 2011.; Marco PAOLINELLI, Natura, spirito e individualità in Edith Stein, u: *Rivista di Filosofia Neo-Scolastica*, 98 (2006.) 4, 665-712; Stephan PATT, *El concepto teológico-místico de „fondo del alma“ en la obra de Edith Stein*, Navarra, 2009.; Iris TIĆAC, Doprinos Edith Stein suvremenim raspravama o personalnom identitetu, u: *Crkva u svijetu*, 46 (2011.) 2, 229-250; Peter VOLEK, Edith Stein über die Einzigartigkeit des Menschen, u: *Bogoslovska smotra*, 88 (2018.) 1, 177–201.

želimo istaknuti kako je Edith Stein upravo preko obraćenja otkrila najdublje vlastito ime, makar samo u obliku unutarnje intuicije. Ova je intuicija postala put prema vlastitoj unutrašnjosti[5] koja rasteže korijene zemaljske egzistencije k vječnosti božanskog života.

> To je „novo" ime, ne za Boga, nego za čovjeka; na zemlji je on nosio drugo ime; ljudski jezik nema prava osobna imena. […] To što je najintimnije i najosobnije ostaje u velikoj mjeri skriveno. […] Ono što duša osjeća u sebi i u drugima ostaje mračno i tajanstveno te za nju „neizrecivo". Međutim, kad se završi zemaljski život i sve što je prolazno iščezne, svaka će se duša upoznati „kao što je prepoznata", tj. kakva je pred Bogom; kako i u koju svrhu ju je Bog vrlo osobno stvorio i što je ona postala u prirodnom i milosnom redu, također i bitno na temelju svojih slobodnih izbora.[6]

Proces obraćenja, kao što nam otkriva Edith Stein, pokazuje svu pozitivnost i potencijal koji je njemu svojstven. Ne sastoji se u odricanju od autentičnog identiteta i individualnosti. Da, to uključuje odricanje, ali samo od toga što je u konkretnoj ličnosti izraz pale prirode. To je odricanje od onoga što ne dopušta zajedništvo za koje je ljudsko biće stvoreno.

1.2. *Iskustvo Boga u duši Edith Stein kao život na „najvišem stupnju napetosti i svijesti"*

Ono što je pokrenulo proces osobne privrženosti Edith Stein Bogu bilo je iskustvo punine života. Njezina posebna, neponovljiva osobina je da je iskustvo punine života poprimilo konotacije punoće istine, prema kojoj je cijelo njezino biće uvijek bilo okrenuto i u napetosti otvoreno.

Još daleko od toga da se bavi temama povezanim s mistikom, u njezinom fenomenološkom spisu *Einführung in die Philosophie* nalazimo tvrdnju koja objašnjava u kojem smislu kontakt s Bogom ima za Stein crte vitalne punine: „Postoji iskustvo - religijska ekstaza - u kojem su uključeni svi slojevi duše, gdje oni žive potpuno i na najvišem stupnju

[5] Usp. Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 398. Ovdje autorica navodi da znanje o vlastitoj unutrašnjosti ostaje skriveno „dok Bog, sa stvarnim unutarnjim potresom - poput poziva u intimnosti - ne oduzima iz naših očiju povez koji u velikoj mjeri skriva vlastitu unutrašnjost." („solange uns Gott nicht durch eine wahrhafte innere Erschütterung – durch einen 'Ruf' ins Innere – die Binde von den Augen nimmt, die jedem Menschen in besonderem Maße sein eigenes Innere verhüllt.") Ta se tvrdnja čini važnom upravo zbog dubine Edithina istraživanja osobnog identiteta. Prevladavajući sve moguće ljudske puteve ulaska u unutrašnjost osobe, na kraju je susrećući Boga najdublje iskusila sebe .

[6] „Es ist ein 'neuer' Name nicht für Gott, aber für den Menschen: auf der Erde hat er einen andern Namen geführt; die menschliche Sprache hat ja keine wahren Eigennamen […] Ihr Innerstes und Eigenstes bleibt ihnen meist verborgen […] Was sie davon in sich und an andern spüren, das bleibt dunkel und geheimnisvoll und ist für sie ein 'Unaussprechliches'. Wenn aber das irdische Leben endet und alles abfällt, was vergänglich war, dann erkennt sich jede Seele, 'wie sie erkannt ist', d. h. wie sie vor Gott ist: als was und wozu Gott sie, sie ganz persönlich, erschaffen hat und was sie in der Natur- und Gnadenordnung – und dazu gehört wesentlich: kraft ihrer freien Entscheidungen – geworden ist." Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 326.

napetosti i svijesti.“[7] Takva izjava iznenađuje u djelu razrađenom nakon obraćenja, ali čiji jezik dalje ostaje čisto filozofski. Autorica tu razvija tanke i precizne analize o strukturi osobe i sposobnosti koje joj omogućuju pristup stvarnosti i njezinoj spoznaji. Opis iskustva religijske ekstaze stoga treba shvatiti u ovom kontekstu. Ona ga donosi kao primjer doživljaja kroz koji je osobi dano da iskusi puninu angažmana vlastitih sposobnosti, prisutnosti sebi, samosvijesti, a time i spoznaje vlastitog bitka. To se događa u odnosu, u susretu koji je susret s Bogom u vlastitom unutarnjem životu. Diskurs tu ne prelazi od filozofskog jezika na teološki, tj. ostaje filozofski. Na taj način Edith Stein odvaja iskustvo religijske ekstaze od svih drugih, što to zapravo i jest, imajući taj sasvim jedinstveni karakter.

Tek mnogo godina kasnije u *Die Seelenburg*[8] ponovno ćemo pronaći objašnjenja o iskustvu religijske ekstaze. Autorica će ga opisati kao iskustvo u kojem se, u određenom smislu, odvija „presijecanje veze između duše i zemaljskog tijela“[9] Zbog toga ona uspoređuje religioznu ekstazu s iskustvom smrti. Definira je kao snažni zahvat Boga, dodir Njegove ruke kojim Bog iznutra privlači dušu prema svom središtu, pobjeđujući njezinu prirodnu sklonost da se okrene prema van, prema osjetilnim stvarima.

Autorica izjavljuje da je ekstaza sredstvo za postizanje jedinstva s Bogom, a ne cilj sam po sebi. Zapravo „ako je za dosezanje Boga nužno potpuno se osloboditi grešnih veza koje vežu na zemaljske stvari, onda ekstaza nije cilj, već samo sredstvo.“[10] Ekstaza uzrokuje promjenu položaja jastva u duši, privlači ga u dubinu duše. Autorica zatim dodaje: „U posljednjoj fazi, duši se vraćaju sve prirodne djelotvorne snage kako bi mogla raditi u službi Gospodina.“[11]

Možemo se zapitati zašto upravo u ovom iskustvu odvojenosti između dimenzije tijela i duše, Stein prepoznaje aktiviranje slojeva duše na najvišem stupnju napetosti i svijesti. Razumijemo ga kao iskustvo visoke duhovnosti, duhovni susret između čovjeka i Boga koji je čisti Duh. Tijelo sa svojim potrebama ostaje prisutno, ali je potpuno podređeno duhu.[12]

Da bismo razumjeli duhovnu dinamiku, moramo promatrati Boga koji je „čisti duh i pralik

[7] „Es gibt Erlebnisse – die religiöse Ekstase –, an denen alle Schichten der Seele beteiligt sind, in denen sie ganz und gar und mit dem höchsten Grade der Spannung und der Bewußtheit lebt.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12,* 133.
[8] Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 383-402.
[9] „Zur Durchschneidung des Bandes zwischen Seele und irdischem Leib.“ *Isto*, 402.
[10] „Welt zunächst eine vollständige Loslösung von ihnen fordert, um zu Gott gelangen zu können, so ist die „Entrückung“ nicht Ziel, sondern Weg.“ *Isto*, 398.
[11] „Das Ende zeigt ja, daß der Seele schließlich ihre ganze natürliche Wirkungskraft wiedergegeben wird, um im Dienst des Herrn arbeiten zu können.“ *Isto*.
[12] Po definiciji ekstaza jest: „Nel significato più generico, stato di isolamento e d’innalzamento mentale dell’individuo assorbito in un’idea unica o in un’emozione particolare; più propriamente, nella mistica, il rapimento dell’anima in diretta comunicazione con il soprannaturale.“ ENCICLOPEDIA ITALIANA TRECCANI, Estasi, u: www.treccani.it (12. IV. 2019.).

svakog duhovnog bića.“[13] Boga, „kao onog koji svemu što postoji daje da postoji i održava to u postojanju. Ono što se k njemu uzdiže, upravo se time spušta u položaj svog sigurnog počinka.“[14] Edith prepoznaje da se „u svom uspinjanju k Bogu duša uzdiže nad samu sebe ili je zapravo Bog uzdiže. Upravo tako ona dospijeva u svoju najdublju nutrinu. Iako zvuči proturječno, odgovara stvarnosti.”[15] Doživljavajući uzdizanje iznad sebe, osoba dobiva novo otkrivanje svoga bića jer se odvaja od granica koje ju opterećuju.[16] „Sjedinjavanje se odvija u dubinama duše, na krajnjem dnu.“[17] Odavde osobi dolazi „zraka tmine“[18] koja joj omogućuje da istraži vlastito unutarnje dno, da iskusi svoj osobni temelj, vlastitu jezgru, iako nikada u potpunosti jer ona ostaje Božja tajna.[19]

Kada je duša uzdignuta iznad sebe, ovlasti osobe u najvećoj mogućoj mjeri žive u svojoj punini jer u potpunosti ostvaruju svoj poziv, a to je omogućiti jedinstvo osobe s Bogom. Volja je potpuno uključena i privučena „objektu“, a intelekt, čak i u tami, percipira Božju prisutnost koja, potpuno ga nadvladavajući, naglašava svu njegovu nedostatnost pozivajući osobu na prepuštanje Bogu.

1.3. *Duhovni put pročišćenja moći duše*

Da bismo shvatili na kojim se razinama bitka u Edith Stein dogodila transformacija u tijeku obraćenja Bogu, moramo poduzeti korak prema dubini, ulazeći u duhovnu dinamiku koja je dovela njezino postojanje do zrelosti. Prolaz koji je Edith Stein prihvatila i koji ju je doveo do implementacije njezina autentičnog bitka, prošao je kroz križ. Pokušat ćemo objasniti tu potvrdu, odnosno naglasiti konstitutivnu vezu između autentičnog osobnog identiteta Edith Stein i Kristova Križa. Posebno ćemo se osvrnuti na njezino posljednje djelo, *Znanost Križa*, iz

[13] „Gott ist reiner Geist und Urbild alles geistigen Seins.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 94 (*ESGA 18*, 99).
[14] „Doch als alles Seiende ins Sein setzend und im Sein erhaltend ist Gott der tragende Grund von allem. Was zu ihm aufsteigt, das senkt sich eben damit zugleich in seine sichere Ruhelage.“ *Isto*, 95. (*ESGA 18*, 99).
[15] „In ihrem Aufstieg zu Gott erhebt sich die Seele über sich selbst oder wird über sich selbst erhoben. Und doch gelangt sie damit erst recht eigentlich in ihr Innerstes hinein. Das klingt widerspruchsvoll, entspricht aber der Sachlage und ist begründet in dem Verhältnis.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 94 (*ESGA 18*, 99). „La partecipación del espíritu humano en el espíritu divino implica necesariamente una llamada implícita a la unión con El para alcanzar la plenitud. De aquí resulta que la vida spiritual humana necesita de un continuo desarrollo o ascenso hacia esa meta. Este ascender se traduce en realidad en un descender a las profundidades del proprio ser para alcanzar el centro más profundo donde se realiza la unión con Dios. La interioridad es, en definitiva, lo más spiritual del hombre. Y la persona se hace más spiritual cuanto más vive en lo profundo de su ser.” Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *Edith Stein. Modelo y maestra de Espiritualidad*, 335.
[16] Usp. Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 400.
[17] „Die Vereinigung vollzieht sich im Innersten der Seele, im tiefsten Seelengrund.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 95. (*ESGA 18*, 100). Usp također Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 388.395.
[18] „Strahl der Finsternis“. *Isto*, 76 (*ESGA 18*, 78).
[19] Usp. *Isto*, 99 (*ESGA 18*, 103).

kojega se značenje koje ona pripisuje Križu javlja s većom jasnoćom.[20] U ovom radu autorica želi razjasniti kako susret između Boga i osobe, iznutra oživljava ljudske sposobnosti i snagu, dovodeći ih do najvećeg mogućeg ispunjenja u ovom životu te predujma punine zadržane za jedinstvo s Bogom u vječnosti. Međutim, ova transformacija prema autentičnom osobnom bitku nužno se odvija kroz Križ kao proces duhovne smrti i uskrsnuća.

Naime, u ekstazi je osoba doživjela blaženi kontakt s Bogom koji ju je privukao u svoj život. Međutim, ovo iskustvo zajedništva s božanskim bićem stavlja osobu pred svu vlastitu neadekvatnost i nesavršenost.[21] Daljina koja se pokazala između Boga i čovjeka, koja bi sama po sebi ostala nepremostiva, pokrivena je prinosom Isusa Krista, njegovom utjelovljenjem, smrti i uskrsnućem. On je put kroz koji postaje moguće jedinstvo između Boga i čovjeka. Ljubav, kao veza jedinstva, vodi osobu da postane poput Krista. Međutim, da bi svoje sposobnosti ujedinila s Njime, potrebno je da osoba započne unutarnji proces koji je vodi od prirodnog života prema nadnaravnom, iz duha u Duha. Zato se put prianjanja uz Krista odvija kroz Križ.[22]

Prihvaćajući nauk svetog Pavla, Edith Stein izražava vlastito razumijevanje križa:

> Pavlovo evanđelje je „riječ o Križu“ - poruka koju navješta Židovima i poganima. To je jednostavno svjedočenje, bez ikakvog govornog ukrasa, bez ikakvog pokušaja uvjeravanja pomoću umnih razloga. Ta riječ crpi svu svoju snagu iz onog što navješćuje. A to je Križ Kristov,

[20] U djelu *Znanost Križa* Edith Stein uzima u obzir četiri glavna spisa sv. Ivana od Križa: *Subida del Monte Carmelo* (*Uspon na goru Karmel*), *Noche Oscura del Alma* (*Tamna noć*), *Cántico Espiritual* (*Duhovni spjev*), *Llama de amor viva* (*Živi plamen ljubavi*), u originalnoj verziji u: *Obras de San Juan de la Cruz, Doctor de la Iglesia*, edite da P. Silverio de Santa Teresa C.D., Burgos, 1929. Ona tu razjašnjava unutarnju dinamiku koju je Sveti Ivan od Križa prepoznao u procesu intimnog povezivanja duše s Bogom, ali je stil izložbe originalan: on zapravo ostavlja prostor za fenomenološki jezik i dodavanje antropoloških objašnjenja. „Su interés siempre se ha fijado en el hombre y en todo lo que le afecta. Directamente no hace un estudio desde el punto de vista de la espiritualidad, pero el resultado de sus investigaciones antropológicas, dirigidas principalmente a establecer los principios de una 'Ontología del espíritu', tienen consecuencias directas en este sector.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *Edith Stein. Modelo y maestra de espiritualidad*, 311.

[21] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, osobito 75-82 (*ESGA 18*, 77-85). Sjetimo se kako je u njoj već prije obraćenja bila prisutna svijest o potrebi borbe protiv vlastitog „jadnog ja“, shvaćajući da biti usredotočen na vlastiti ja uklanja od objektivnosti. Usp. Pismo Romanu Ingardenu 17. V. 1918., u: *ESGA 4*, br. 33.

[22] Sancho Fermín o tome tvrdi: „Como toda conversión, también la de Edith Stein, supone una ruptura profunda y un cambio radical y cualitativo en su vida. A simple vista y haciendo un recorrido por sus escritos, este cambio no resulta tan radical. Más bien se persibe una continuidad en las temáticas y preocupaciones de sus escritos e investigationes. Lo mismo sucede con los contenidos. Es cierto, también, que aparecen en ella nuevos temas, specialmente en su etapa como carmelita, pero en el fondo subyacen siempre las mismas preocupaciones por la persona y su estructura. La primera ruptura y más fundamental a la quel lega a raíz de la conversión la descubrimos en su vida spiritual. Quedó ya patente cómo en el período anterior a su conversión empeyó a adentrarse en la vida interior que la llevó a iniciarse en la amistad con Cristo. Lo que entonces era búsqueda, se convierte a partir de ahora en lo esencial para la vida. De tal modo que el centro de su existencia, de su jornada, lo va a occupar esta relación amistosa con Cristo, contemplar su verdad y su ser como el único absoluto. El recogimiento intelectual que ostentaba el primer lugar en su escala de valores, cede el puesto al recogimiento spiritual. Su conversione es, pues, en el primer momento una llamada a dedicarse a Dios sólo.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *Edith Stein. Modelo y maestra de espiritualidad*, 151.

tj. Kristova smrt na Križu i isti razapeti Krist. Krist je Božja snaga i Božja mudrost ne samo kao Božji poslanik, Božji Sin i sam Bog, nego kao Raspeti. Smrt na Križu je sredstvo otkupljenja koje je zamislila nedokučiva Božja mudrost. Gdje se pokaže kako su ljudska snaga i ljudska mudrost nesposobne izvesti otkupljenje, Bog daje otkupiteljsku snagu Sinu, koji se prema ljudskim mjerilima pokazuje slabim i ludim; koji ne želi biti išta sam od sebe, nego dopušta da sama Božja snaga u njemu djeluje; koji je sama sebe „ispraznio“ i „postao poslušan“ „sve do smrti na križu“. Otkupiteljska snaga je moć probuditi na život one u kojima je božanski život umro po grijehu. Ta otkupiteljska snaga Križa ušla je u „riječ o Križu“ i po toj riječi prelazi na sve koji je primaju, koji joj se otvaraju ne zahtijevajući čudesnih znakova niti razloga ljudske mudrosti; u njima ta riječ postaje onom snagom koja poklanja i oblikuje život, snagom koju smo nazvali Znanošću Križa.[23]

Što je na duhovnoj razini moglo značiti za Edith Stein da je dala svoj pristanak Bogu i otišla na put pročišćenja koji bi je doveo do sjedinjenja s Njime, možemo shvatiti iz njezinih riječi koje je preuzela od svete Terezije Avilske: „S osobnim je naporima nemoguće ući u 'vinski podrum'. 'Božansko Veličanstvo mora nas uvesti i samo ući u središte naše duše.' Ipak, duša je sa svojim silama sposobna pripremati sve ovo.“[24]

Ona će tvrditi da „temeljni stav prema osjetilnom svijetu mora postati drugačijim.“[25] Ne znači to praviti se da živimo, kao da nemamo osjetila. Zapravo će nas do kraja života osjetila pratiti, poput prozora otvorenih u svijet. Ono što se mora pročistiti jest način kako se odnosimo sa svijetom: „Čovjek stoji u svijetu kao onaj koji žudi i kao čovjek djela.“[26] I to od rane dobi, u smislu da općenito u svojim postupcima i pothvatima dopušta da se rukovodi svojim sklonostima i svojim željama. Međutim:

Poziv duha nije u tome da upoznaje stvorene stvari i da u njima uživa. Činjenica da je on time

[23] „Das 'Wort vom Kreuz' ist das Evangelium Pauli – die Botschaft, die er Juden und Heiden verkündet. Es ist schlichtes Zeugnis, ohne jeden Redeschmuck, ohne jeden Versuch, durch Vernunftgründe zu überzeugen. Es schöpft seine ganze Kraft aus dem, was es verkündet. Und das ist das Kreuz Christi, d. h. der Kreuzestod Christi und der gekreuzigte Christus selbst. Christus ist Gottes Kraft und Gottes Weisheit nicht nur als Gottgesandter, Gottes Sohn und selbst Gott, sondern als Gekreuzigter. Denn der Kreuzestod ist das von Gottes unergründlicher Weisheit ersonnene Mittel der Erlösung. Um zu zeigen, daß Menschenkraft und Menschenweisheit unfähig sind, die Erlösung zu wirken, gibt er die erlösende Kraft dem, der nach menschlichen Maßstäben schwach und töricht erscheint; der aus sich selbst nichts sein will, sondern allein Gottes Kraft in sich wirken läßt; der sich selbst 'ausgeleert' hat und 'gehorsam geworden' ist 'bis zum Tode am Kreuz.' Die erlösende Kraft: das ist die Macht, die zum Leben zu erwecken, in denen das göttliche Leben erstorben war durch die Sünde. Diese erlösende Kraft des Kreuzes ist eingegangen in das 'Wort vom Kreuz' und geht durch dieses Wort über auf alle, die es aufnehmen, die sich ihm öffnen, ohne Wunderzeichen und Gründe menschlicher Weisheit zu verlangen; in ihnen wird es zu jener lebenspendenden und -formenden Kraft, die wir Kreuzeswissenschaft nannten.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 16-17 (*ESGA 18*, 13-14).

[24] „Durch eigene Anstrengung in diesen 'Weinkeller' zu gelangen, ist völlig unmöglich. 'Die göttliche Majestät muß uns hineinbringen und selbst eintreten in den Mittelpunkt unserer Seele.' Aber die Seele ist doch imstande, aus eigener Kraft eine vorbereitende Arbeit dafür zu leisten.“ Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 388.

[25] „Die Grundeinstellung zur sinnenfälligen Welt muß eine andere werden.“ Edith STEIN, *Znanost Križa,* 33 (*ESGA 18*, 31).

[26] „Er steht vielmehr in der Welt als Begehrender und als Mann der Tat.“ *Isto.*

zaokupljen znači izobličenje njegovog izvornog i autentičnog bitka. Mora se osloboditi zaokupljenosti i uzdići do pravog bitka za koje je stvoren. Njegov pogled mora biti upravljen u Stvoritelja. Njemu se mora prepustiti sa svim svojim silama, a to će se postići postupnim neprekidnim odgajanjem i lišavanjem. Iako Bog daje početni poticaj i posljednji završetak, cjelokupni rad zahtijeva suradnju čovjeka s njegovom vlastitom duhovnom aktivnošću. Duh mora biti lišen svega čime se na naravan način bavi. Mora biti odgojen za to da upozna Boga i da jedino u njemu uživa. Najprije se to dosiže tako da se prirodnim silama ponudi nešto što ih jače privlači i više zadovoljava, nego ono što na naravan način spoznaju i u čemu tako uživaju. Vjera upućuje razum na Stvoritelja koji je sve stvari pozvao na postojanje i sam je beskrajno veći, uzvišeniji i dostojniji ljubavi od sviju njih. Ona ga poučava o Božjim svojstvima i o svemu što je Bog učinio za ljude i što mu čovjek duguje.[27]

Duboko djelo preobrazbe koje se pokazuje nužnim, djelomično mogućim zahvaljujući predanosti osobe Bogu, a dijelom kao čistim Božjim djelom na duši, vodi ponovnom duhovnom rođenju duše.

1.3.1. Stečena kontemplacija (*aktivna noć*)

U *Znanosti Križa* Edith Stein detaljno opisuje što je to put pročišćavanja koje svaka ljudska sila mora proći kako bi prianjala uz Boga. Mi ćemo slijediti ove korake, pretpostavljajući da je samo opisivanje procesa sjedinjenja dokaz da ga je ona prva iskusila i razumjela. Budući da je riječ o odnosu, djelovanje milosti tiče se cijelog čovjeka, a pročišćavanje se odnosi na sve njegove sposobnosti i dimenzije. „Jer milost je nešto u duši, i zato što je duša jedina i jedna s tijelom, dakle, život milosti ne može se odvijati odvojeno od prirodnog života, već mora postati jedno s njim, milost mora prožeti cijelog čovjeka, dušu i tijelo.“[28] Duhovne sposobnosti su pročišćene, svaka kroz odgovarajuću vrlinu: intelekt kroz

[27] „Aber der Geist hat nicht darin seine Bestimmung, die geschaffenen Dinge zu erkennen und sich an ihnen zu freuen. Es ist eine Verkehrung seines ursprünglichen und eigentlichen Seins, daß er darin befangen ist. Er muß aus diesem Befangensein gelöst und erhoben werden zu dem wahren Sein, zu dem er geschaffen ist. Sein Blick muß auf den Schöpfer hingelenkt werden. Ihm soll er sich mit allen seinen Kräften hingeben. Das wird erreicht durch eine stufenweise fortschreitende Erziehungsarbeit und Entziehungsarbeit. Gott gibt die Anregung dazu und vollendet sie, aber sie erfordert die Mitwirkung des Menschen durch eigenes geistiges Tun. Entzogen werden muß dem Geist alles, womit er sich natürlicherweise beschäftigt. Erzogen werden muß er dazu, Gott zu erkennen und sich an ihm allein zu freuen. Das geschieht zunächst dadurch, daß den natürlichen Kräften etwas dargeboten wird, was sie stärker anzieht und mehr befriedigt als das, was sie natürlicherweise erkennen und genießen. Der Glaube weist den Verstand auf den Schöpfer hin, der alle Dinge ins Dasein gerufen hat und selbst unendlich größer, erhabener und liebenswürdiger ist als sie alle. Er unterrichtet ihn über die Eigenschaften Gottes und über alles, was er für den Menschen getan hat und was der Mensch ihm schuldig ist.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 72 (*ESGA 18*, 74), revidirani prijevod.

[28] „Weil die Gnade etwas in der Seele ist und weil die Seele eine ist und eins mit dem Leibe, darum kann das Gnadenleben nicht getrennt neben dem natürlichen Leben hergehen, sondern muß mit ihm einswerden, die Gnade muß den ganzen Menschen, Seele und Leib durchdringen.“ Edith STEIN, *Was ist der Mensch? Theologische Antropologie*, *ESGA 15*, 77.

vjeru, sjećanje kroz nadu, volja kroz ljubav. Proces pročišćavanja može se opisati kao dobrovoljno pražnjenje, kako bi se dobilo novo punjenje. Vjera, kao što smo vidjeli, nudi intelektu predmet koji mu je nedostupan, prije kojega prirodne sile otkazuju stavljajući ga pred vlastitu nemoć i veličinu Predmeta: Boga. „Tako nada prouzrokuje prazninu u pamćenju jer ga zaokuplja nečim što još ne posjeduje. [...] Napokon, ljubav oslobađa volju od svih stvari budući da nameće dužnost ljubiti Boga iznad svega.“[29]

To se može definirati kao put Križa na koji Gospodin poziva svoje učenike. Put je radikalan. Zapravo, nije riječ samo o nekakvom poboljšanju vlastitog puta, već o pročišćavanju stava, tj. traženju Boga u sebi. Suprotan stav prema ovome „znači tražiti sebe u Bogu..., što je izrazito protivno ljubavi. Jer tražiti sama sebe u Bogu znači tražiti samo Božje darove i uživanja... A tražiti Boga u sebi znači ne samo htjeti biti bez ovoga i onoga radi Boga, nego radosno i dobrovoljno radi Krista izabrati ono najneprivlačnije, bilo od Boga, bilo od svijeta: to je ljubav prema Bogu.“[30]

U nastavku ćemo objasniti kako Edith Stein opisuje transformaciju individualnih mogućnosti duše, tj. osjetila, intelekta, pamćenja i volje kao procesa koji ide od duha do Duha, koji ih čini prikladnima za sudjelovanje u sjedinjenju prema kojemu Bog vodi dušu.

a) Pročišćavanje osjetila

Pročišćavanje koje opisuje Edith Stein odnosi se prvotno na osjetila. U osobi se mora dogoditi prijelaz s razine prirodnih osjetila na razinu duhovnih osjetila. Ovaj proces zainteresira osobu koja je već stekla određeno znanje o Bogu i želi mu odgovoriti. Autorica navodi da je pokazatelj koji signalizira ostvarenje pročišćenja osjetila gubitak senzibiliteta prema stvorenjima. Osoba pati zbog vlastitih nesavršenosti u služenju Bogu i zbog nemogućnosti meditacije uz pomoć mašte, kao što je prije radila. Gubitak senzibiliteta nastaje zato što Bog počinje prenositi snagu preuzetu iz osjetila u duh, kako bi ojačao osobu u namjeri da se ne odvaja od Boga. „Tu se Bog počinje priopćavati duši ne više po osjetilima, kao što je prije činio pomoću promišljanja... nego po čistom duhu, gdje nema nizanja misli uzastopce, budući da joj se priopćava činom jednostavne kontemplacije kojoj nisu dorasla ni vanjska ni unutarnja

[29] „So versetzt die Hoffnung das Gedächtnis ins Leere, da sie es mit etwas beschäftigt, was man noch nicht besitzt. [...] Die Liebe schließlich macht den Willen frei von allen Dingen, da sie es zur Pflicht macht, Gott über alles zu lieben.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 41 (*ESGA 18*, 40).

[30] „Nichts weiter als sich selbst in Gott suchen …, der direkte Gegensatz zur Liebe. Sich selber in Gott suchen heißt nur die Gaben und Ergötzungen in Gott suchen … Gott in Ihm suchen heißt nicht bloß, auf beides aus Liebe zu Gott verzichten, sondern um Christi willen freudig bereit sein, von seiten Gottes und der Welt gerade das Unschmackhafteste zu wählen: und das ist Liebe zu Gott.“ *Isto*, 42 (*ESGA 18*, 41).

osjetila nižeg čovjekova dijela.“[31]

Čineći to, Bog daje duši mir, sklonost samoći i neaktivnosti. Taj mir koji prolazi kroz suhoću osjetilnog kompleksa, duhovan je i iznimno blag. „Njegovo djelovanje je mirno, nježno, povučeno, zadovoljavajuće i umirujuće, sasvim drugačije od svih onih prijašnjih uživanja koja su bila vrlo opipljiva i osjetna.“[32] Općenito, duše pogođene ovim fenomenom to ne shvaćaju, tako da se ne prepuštaju tome miru, međutim, razmišljaju o gubitku vremena u molitvi zbog njezine suhoparnosti. Kad bi se prepustile tamnoj kontemplaciji, shvatile bi ljubav koja u njima gori. Zapravo, „kontemplacija nije drugo nego tajanstveno, mirno i ljubazno ulijevanje Boga koje, ako mu se prepusti, raspaljuje dušu duhom ljubavi.“[33]

Ne za vrijeme, ali nakon tog procesa, duša će shvatiti ostvareni napredak: osjećat će se oslobođenu ropstva u kojem su je osjetila držala, postupno oslobađajući svoje sklonosti prema stvorenjima i usmjeravajući ih prema vječnim dobrima. To oslobađanje od svih osjetnih oslonaca čini je sposobnom primiti rasvjetljenja i postati prijemčivija za istinu.[34] Neuredna privrženost stvarima ostavlja prostor za mir koji dolazi od toga da osoba sve radi samo da ugodi Bogu. Duša postane ponizna, žudi odgajanju, stječe strpljenje i hrabrost.

b) Čišćenje intelekta

Nakon noći osjetila slijedi noć duha. Ovdje se događa najviše unutarnje pročišćavanje koje uključuje najvišu razinu, tj. racionalnu. To se događa kroz vjeru. Vjera dopušta da prihvatimo istine otkrivene od Boga, koje nadilaze jedino prirodni domet u kome se intelekt kreće. Time intelekt ulazi u tamu. U stvari, vjera donosi svjetlo, ali svjetlo koje intelekt nije kadar shvatiti vlastitom snagom. Doista, vjera

> nam javlja o stvarima o kojima nismo nikad nešto vidjeli ili čuli; također, ne poznajemo ništa što bi im bilo slično. Možemo jednostavno prihvatiti što nam se kaže dok isključujemo svjetlo naše naravne spoznaje. Na nama je samo da se složimo s onim što čujemo, iako nam to nije bilo približeno pomoću nekog osjetila. Zato je vjera za dušu potpuno tamna noć. Ali upravo time vjera

[31] „Gott teilt sich in diesem Stande der Seele nicht mehr durch die Sinne mit, wie er es vorher mittels des forschenden Nachdenkens tat …, sondern er hat jetzt begonnen, sich mittels des reinen Geistes mitzuteilen, wobei ein Aufeinanderfolgen von Gedanken nicht mehr stattfindet, nämlich mittels des Aktes der einfachen Beschauung, zu der weder die inneren noch die äußeren Sinne des sinnlichen Menschen eine Befähigung haben.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 36 (*ESGA 18*, 34).

[32] „Der Friede, den Gott ihr durch die Trockenheit des sinnlichen Menschen schenken will, ist 'geistig und überaus köstlich' und 'sein Wirken ruhig, zart, still, befriedigend und friedevoll, von den früheren Genüssen, die mehr fühlbar und sinnlich wahrnehmbar waren, durchaus verschieden'.“ *Isto*.

[33] „Denn die Beschauung ist nichts anderes, als ein geheimnisvolles fried- und liebevolles Einströmen Gottes, welches, wenn man es nicht hindert, die Seele mit dem Geist der Liebe entflammt.“ Usp. *Isto*, 37 (*ESGA 18*, 35).

[34] *Isto*.

duši donosi svjetlo; savršeno izvjesno znanje koje nadilazi svaku drugu spoznaju i znanost.[35]

Ovdje se može prepoznati iskustvo patnje Edith Stein zbog neusklađenosti između znanja srca i intelektualnog znanja.[36] Intelekt, smješten ispred horizonta čija mu širina izmiče, pozvan je prepoznati svoje ograničenje u sposobnosti istraživanja.[37] Povjerenje i prijemčivost predstavljaju tu najsigurniji i najpošteniji put, kako bi se moglo prihvaćati mudrost koja je dar odozgo. Takvo podvrgavanje intelekta božanskoj mudrosti je slično ulasku u „ponoćnu tamu vjere."[38] Vidjeli smo koliko je autorici koštalo prenošenje povjerenja iz vlastitog intelekta k razumu koji je prosvijetljen vjerom. Iskusila je da u toj intelektualnoj tami duša ne samo da se ne osjeća izgubljeno, nego se čak osjeća sigurno, skrivena u mraku, zaštićena, povučena u ljubljenoj tišini.[39]

Vjera tako postaje put. Međutim, da bi napredovala na sigurnom tlu, duša mora ostaviti svako drugo znanje jer ako se oslanja na neka od znanja ili osjetila ili osjećaje koje joj je Bog dao, ona vrlo lako pogriješi ili se zaustavlja. Pravi je put slijepo se oslanjati na vjeru koja je duši pravi vodič. „Da bi se stiglo do sjedinjenja s Bogom, mora se jednostavno vjerovati da Bog jest, što nije stvar razuma, ni volje, ni moći predodžbe, ni bilo kojeg drugog osjetila."[40]

Edith Stein želi razumijevati kako se događa komunikacija od Boga do čovjeka, a da se time ne uništi identitet osobe i njezina sloboda. Sjedinjenje o kojemu ovdje govori nije zapravo ono što Bog ima sa svakom stvorenom stvari, to jest prirodna unija, već nadnaravna koja se odvija u ljubavi.[41] Događa se to kada dvije volje, čovječja i Božja postanu jedno, što dopušta Bogu da duši objavi svoje biće. U zajedništvu bića koje nastane, biće „unatoč preobražaju zadržava svoju naravnu bit, tako različitu od Božje biti, kao i prije."[42]

---

[35] „Er berichtet uns von Dingen, von denen wir nie etwas gesehen oder gehört haben; wir kennen auch nichts, was ihnen ähnlich wäre. Wir können bloß annehmen, was uns gesagt wird, indem wir das Licht unserer natürlichen Erkenntnis ausschalten. Wir haben nur dem zuzustimmen, was wir hören, ohne daß es uns durch einen Sinn nahegebracht würde. Darum ist der Glaube für die Seele völlig dunkle Nacht. Aber gerade dadurch bringt er ihr Licht: ein Wissen von vollkommener Gewißheit, das jede andere Kenntnis und Wissenschaft übertrifft." Edith STEIN, *Znanost Križa*, 39 (*ESGA 18*, 38).

[36] Edith Stein razlikuje intelektualno znanje od znanja srca, gdje kaže da je vjera prije svega stvar intelekta jer je to prihvaćanje znanja. Nasuprot tome, kontemplacija se odnosi na srce. Razlika je u tome što u drugoj postoji implikacija svih snaga. Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 112 (*ESGA 18*, 118). Istu razliku smo pronašli u Pismu Romanu Ingardenu od 29. XI. 1925., u kojem Edith upućuje na negativne posljedice svog stavljanja intelekta ispred srca (usp. *ESGA 4*, br. 94).

[37] Usp. Edith STEIN, Der Intellekt und die Intellektuellen, u: *ESGA 16*, 116.

[38] „So wird sie sich hineinbegeben in das mitternächtliche Dunkel des Glaubens." Edith STEIN, *Znanost Križa*, 76 (*ESGA 18*, 78).

[39] Usp. *Isto*, 86 (*ESGA 18*, 89).

[40] „Um zur Vereinigung mit Gott zu gelangen, muß man „einfach an das Dasein Gottes glauben, das keine Sache des Verstandes noch des Willens oder des Vorstellungsvermögens oder sonst eines Sinnes ist." Edith STEIN, *Znanost Križa*, 40 (*ESGA 18*, 39).

[41] Usp. *Isto*, 41 (*ESGA 18*, 39).

[42] „Behält aber trotz der Umwandlung 'ihr natürliches, vom göttlichen so ganz verschiedenes Sein…'„ *Isto* (*ESGA 18*, 40).

Gledajući Krista i Njegov put prema Križu, i put duše postaje razborit i suhoparan. Svaka potraga za vizijama, objavama, izrazima i duhovnim osjećajima pada. Ljudska mašta i imaginacija nisu u stanju reproducirati ništa slično Bogu. Stoga nije dobro osluškivati te fenomene jer nas udaljavaju od cilja. Kontemplacija dovodi dušu u drugačiju vrstu znanja. Duša „koja se stavi pred Boga odmah se stavlja u čin nejasnog, ljubavi punog, mirnog i spokojnog znanja u kojemu pije mudrost, ljubav i nasladu.“[43]

Upozoravajući protiv traženja drugih vrsta intelektualnih komunikacija, autorica s mnogo realizma tvrdi da „neka u svoj čistoći i jednostavnosti srca, u ljubavi prione voljom uz Boga... Treba volju držati utemeljenu u poniznoj ljubavi i zaista raditi i trpjeti nasljedujući Sina Božjega u njegovu životu i njegovim mrtvljenjima. Jer to je put da se dođe do svakog duhovnog dobra, a ne mnogi nutarnji govori.“[44]

Te riječi upućuju na sliku koju je o Edith Stein dao opat Walzer kad je opisivao njezinu trijeznost, jednostavnost, sabranost, nikad u potrazi za nečim iznimnim, čak i u molitvi.[45] Poziv je to na iskrenost u ljubavi prema Bogu radi Njega samoga, što dovodi do trezvenosti u potrazi za svime što je znak i radije upućuje na djelovanje vjere koja u sebi ima snagu snažno zapaliti volju. Što će Bog više naći dušu u rezigniranom, nezainteresiranom i poniznom stavu to će udijeliti više svoje milosti.

c) Čišćenje pamćenja

Kroz pamćenje osoba čuva u sebi slike, uspomene, znanje stečeno tjelesnim osjetilima. „Budući da Bog nema oblika ili slike koju bi pamćenje moglo shvatiti“[46], ono se mora prazniti. „Ne treba se odricati onoga što se odnosi jedino na Boga i što pridonosi onom tamnom i općenitom čistom i jednostavnom poznavanju Boga. [...] Najbolje je utišati i ušutkati moći duše da bi govorio Bog.“[47] Duša će se naći zaštićena od sugestija i uznemirenosti koje uzrokuje

[43] „Sowie sie sich zu Gott begibt, tritt sogleich jenes dunkle, liebende, befriedigende und beruhigende Erkennen in Wirksamkeit, in welchem die Seele Weisheit, Liebe und Wonne trinkt.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 45 (*ESGA 18*, 44).

[44] „Man soll vielmehr in aller Lauterkeit und Einfalt des Herzens 'den Willen auf die Liebe Gottes einstellen', … ihn 'in der Kraft demütiger Liebe fest begründen und wahre Tugend üben', d. h. 'dem Sohn Gottes in seinem Leben und Leiden nachfolgen und in allem sich abtöten. Denn das allein ist der Weg zu allen geistigen Gnaden, nicht aber eine Menge innerer Ansprachen'.“ *Isto*, 51 (*ESGA 18*, 50).

[45] Usp. Katharina SEIFERT, Edith Stein – die „Virgo sapiens“ in Beuron, 21, gdje citira riječi nadopata Walzera, drugog duhovnog oca Edith Stein.

[46] „Da es keine Form und kein Bild gibt, unter dem das Gedächtnis Gott erfassen könnte.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 53 (*ESGA 18*, 53).

[47] „Allerdings auf das, was sich einzig auf Gott bezieht und was zu jener dunklen und allgemeinen, lauteren und einfachen Kenntnis Gottes beiträgt, darauf braucht man nicht zu verzichten [...] Es ist das Beste, 'die Seelenkräfte zur Ruhe und zum Schweigen zu bringen, auf daß Gott zur Seele reden könne'.“ *Isto*, 54 (*ESGA 18*, 54).

neprijatelj, koristeći se ovim stečenim pred-razumijevanjima.[48]

Autorica definira ulazak na put vjere kao bezdan: „Što se više duša upušta u neku razgovijetnu i jasnu zamjedbu, naravnu ili nadnaravnu, to je manje raspoložena i sposobna da uđe u bezdan vjere. [...] dakle, i pamćenje se mora riješiti svih tih oblika i spoznaja da bi se sjedinilo s Bogom u savršenoj mističnoj nadi.“[49]

Prema Edith Stein, ono što duši dopušta da napreduje u jedinstvu s Bogom nisu nadnaravna znanja i percepcije nego djela žive vjere, nade, koja su provedena u potpunoj praznini i odricanju. Ovo pražnjenje štiti od farizejske duhovne oholosti koja nadima, kao i od duhovne pohlepe u kojoj više od ljubavi važna postaje potraga za osjetilnim zadovoljstvom te rađa neprijatelja koji se preoblači u anđela svjetla.[50] Svaki sakupljeni oblik i slika također vode „da se manje dostojno i visoko misli o Božjoj biti i uzvišenosti negoli dolikuje njegovoj neshvatljivosti.“[51]

Oslobođena svake slike koja je udaljava od Boga, duša je spremna napregnuti svekoliku snagu da se ujedini s Bogom, pokušavajući savršeno podložiti svoju volju Njegovoj. Budući da je djelovanje duše aktivno i prirodno dok je Božje djelovanje pasivno i nadnaravno, ustrajnost u tom djelovanju značila bi gašenje Duha.

> Duševne moći ne mogu po sebi promišljati i djelovati osim na temelju neke forme, lika i slike – ljudske - i njezine nebitnosti (*corteza y accidente*) te bîti i duha (*sustancia y espiritu*) koji se nalazi ispod te ljudske slike i nebitnosti. Bit i duh ne sjedinjuju se s moćima duše u istinskom shvaćanju i ljubavi, nego tek onda kad već prestane djelovanje tih moći. Jer težnja i svrha te radnje nije drugo nego doći do toga da se u dušu primi bît onih formi koja su shvaćene i zavoljene.[52]

Od slika odozgo prenesenih i utisnutih u dušu zadržat će se ono na što se odnose, naime ljubav. One su poput rudnika dobara koje duša posjeduje u sebi. Prisjećajući se primljenih

---

[48] Zanimljivo je u ovom trenutku primijetiti kako pročišćavanje koje je opisala sestra Terezija Benedikta od Križa ima blisku usporedbu s onim što je pratilo njezino fenomenološko istraživanje već prije obraćenja. Proces *epoché*-a, razbijanja predrasuda o predmetu, postaje ovdje put do Istine koja je Bog. Ovdje također razumijemo kako razbijanje predrasuda prema Bogu suprotstavlja djelo prevare neprijatelja, koji ih koristi da obmani čovjeka.

[49] „Je mehr sich die Seele auf bestimmte und klare Wahrnehmungen … natürlicher oder übernatürlicher Art einläßt, desto weniger Empfänglichkeit und Fähigkeit beweist sie, um in den Abgrund des Glaubens einzudringen. […] Von ihnen allen muß man das Gedächtnis freimachen, um sich mit Gott in [vollkommener mystischer] Hoffnung vereinigen zu können.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 55 (*ESGA 18*, 55).

[50] Usp. *Isto* (*ESGA 18*, 55).

[51] „Daß man über Gottes Wesen und Erhabenheit weniger würdig und hoch denkt, als es seiner Unbegreiflichkeit geziemt.“ *Isto*, 55 (*ESGA 18*, 56).

[52] „Die Fähigkeiten der Seele können ihrer Natur nach nur dann nachsinnen und wirken, wenn sie sich einer Vorstellung, einer Gestalt oder eines Bildes bedienen, und das ist nur die Schale der äußeren Erscheinung (corteza y accidente), worunter das wirkliche Wesen und der Geist (sustancia y espíritu) verborgen sind. Dieses wirkliche Wesen und der Geist vereinigen sich mit den Kräften der Seele nur dann in wahrer Erkenntnis und Liebe, wenn die Kräfte ihre Tätigkeit einstellen. Denn der Zweck und das Ziel solcher Tätigkeit ist nur, dahin zu gelangen, daß die Seele das Wesen in sich aufnimmt, das sie unter diesen Formen erkennt und liebt.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 56 (*ESGA 18*, 57).

poruka o Bogu, u duši nastaje dio istih učinaka koje su te slike prouzročile u duši u trenutku njihovog primanja: svjetlo, ljubav, radost, duhovni preporod. Stoga se nalazimo pred predanošću osobe da unese u svoje pamćenje Boga. Što više iz sebe može protjerati sve oblike i stvari koje nisu Bog, to će bolje umetnuti pamćenje Boga, držeći pamćenje spremnim i praznim u čekanju zbog nade te primajući od Njega ispunjenje koje će joj željeti dati.[53] Oskudna duhovnost Karmela, u siromaštvu prostora, slika i riječi, teži slobodi od oblika koje je duša stekla, kako bi ostavila prostor praznini u kojoj Bog želi djelovati.

d) Čišćenje volje

Tu autorica govori još o pročišćavanju volje u korist ljubavi. „Snaga duše jest u njezinim moćima, strastima i težnjama (*potenzia, pasiones y apetitos*); no sa svim tim upravlja volja. Kad, međutim, volja sve te moći, strasti i težnje upravi k Bogu i odvrati ih od svega što nije Bog, onda ona čuva snagu duše za Boga te tako dolazi do toga da ljubi Boga svom snagom.“[54]

Postoje četiri glavne strasti koje treba okrenuti Bogu: radost, nada, bol i strah. „Ako se te *strasti* razumno usmjere k Bogu tako da duša nalazi radost jedino u onome što je na čast i slavu Božju te da se ne uzda ni u što drugo, da se ne žali ni zbog čega drugog osim zbog onoga što bi se ticalo Boga i da se ničeg ne boji osim Boga, onda je jasno da one upravljaju i čuvaju svu snagu i sposobnost duše za Boga.“[55] Tako se volja, očišćena svojih afektivnih tendencija spaja s Božjom, postaje božanska.

Što se tiče radosti, Stein ju jasno razlikuje od ljubavi. „Budući da naslada, ugodnost i bilo koji užitak koji se može naći u volji nije ljubav, očito je da ni jedan od tih ugodnih osjećaja ne može biti prikladnim sredstvom kojim bi se volja sjedinila s Bogom; to može biti *djelatnost* volje, jer je djelovanje volje vrlo različito od njezinog osjećanja. Po djelovanju se sjedinjuje s Bogom i završava u njemu koji je ljubav.“[56] Osjećaji i percepcije, naprotiv, ne puštaju dušu prema Bogu, već je ostavljaju u sebi. A duša koja ostaje sama u sebi ne nalazi Boga. Samo u

[53] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 56-57 (*ESGA 18*, 57-58).

[54] „Die Kraft der Seele besteht in ihren Vermögen, leidend erfahrenen Zuständen (Leidenschaften) und Bestrebungen (potencias, pasiones y apetitos); dies alles aber ist der Herrschaft des Willens unterworfen. Wenn nun der Wille alle diese Vermögen, Zustände und Bestrebungen Gott zuwendet und sie von allem ablenkt, was nicht Gott ist, dann bewahrt er die Kraft der Seele für Gott, und so kommt er dazu, Gott aus ganzer Kraft zu lieben.“ *Isto*, 57-58 (*ESGA 18*, 58).

[55] „Wenn man diese 'Passionen' durch die Vernunft so auf Gott hinordnet, daß die Seele einzig an dem Freude findet, was zur Ehre und Verherrlichung Gottes unseres Herrn dient, daß ihre Hoffnung nichts anderes zum Ziel hat, daß sie über nichts Schmerz empfindet, als was Gott betrifft, und nichts fürchtet als Gott: dann ist es klar, daß die ganze Kraft und Fähigkeit der Seele für Gott bewahrt wird.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 58 (*ESGA 18*, 58).

[56] „Und da das Ergötzen, die Süßigkeit und der Genuß, die dem Willen zuteilwerden können, nicht Liebe sind, so folgt, daß keines dieser Wonnegefühle für den Willen ein geeignetes Mittel zur Verbindung mit Gott sein kann. Das ist vielmehr allein die Tätigkeit des Willens, und die ist durchaus verschieden von seinen Gefühlen. Durch seine Tätigkeit vereinigt sich der Wille mit Gott und hat ihn zum Ziel in der Liebe.“ *Isto* (*ESGA 18*, 59).

tami i apsolutnoj praznini svega što volja može osjetiti i intelekt znati, duša se posvećuje ljubavi u potpunoj sigurnosti i u stvarnom duhu vjere.[57]

Slijedeći put koji je izložio sveti Ivan od Križa, autorica identificira precizna područja u vezi s kojima se volja mora pročistiti, ukazujući na konkretne rizike koji proizlaze iz podvrgavanja volje njima i prednosti njezinog pročišćavanja. Počinje s vremenskim dobrima, kao što su bogatstvo, počasti, odnosi, uzeti ne za Boga, nego za dobra u sebi. Dovodi to do otuđenja od Boga: intelekt otupljuje zato što svoju sreću stavlja u nešto drugo što nije Bog; volja, stavljajući svoju pozornost na dobra, širi se i gubi snagu, postaje lijena i mlaka prema Božjim stvarima. „Naprotiv, onaj tko se oslobodi svake privezanosti uz vremenita dobra postiže velikodušnost, slobodu duha, bistrinu razuma, duboko spokojstvo i smireno pouzdanje u Boga, pravo štovanje Boga i pravu podložnost vlastite volje božanskoj volji.“[58] Stečena unutarnja sloboda daje veće uživanje u vremenitim dobrima jer pred osobom nalaze svoju pravu vrijednost, i prirodnu i nadnaravnu. Zapravo, „On ih uživa na temelju istine o njima, a onaj koji se dao zarobiti od njih na temelju laži o njima; ovaj po onom boljem u njima, onaj po onom gorem; ovaj po njihovoj biti, a onaj po onom što je u njima nebitno.“[59]

Također će pročišćenje biti potrebno s obzirom na prirodna dobra koja se tiču tijela i duše: ljepota, milost, oštroumnost i zdrava prosudba. Napast je lijepiti se na njih i hvaliti se time. Šteta za one koji se predaju takvim strastima je ozbiljna. Pobuđuju oholost i hvalisavost, uzbuđuju osjetila, zamagljuju intelekt. „U tim stvarima srce treba upravljati k Bogu, uživajući i radujući se što je Bog u sebi sva ta krasota i draž na najodličniji način, beskrajno iznad svih stvorova.“[60] Tko se u tome bori stječe jasnoću duše i tijela, tj. duha i osjetila, stječući nužno dobro da služi Bogu; slobodu duha.

Postoji potreba da se volja očisti iz osjetilnih dobara. Jer ako „ima duša koje osjetilne stvarnosti vrlo privlače k Bogu“[61], u većini slučajeva postoji opasnost uživanja u njima čineći dušu rastresenom, donoseći unutarnju i vanjsku neurednost. Na primjer, zadovoljstvo slušanja nepotrebnih stvari dovodi do maštanja, nakupljanja nestabilnih misli, poteškoća u prosuđivanju. Uživanje ovih i drugih osjetilnih dobara dovodi do tuposti duha i opće malaksalosti prema

[57] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 59 (*ESGA 18*, 59).
[58] „Wer sich dagegen von aller Anhänglichkeit an zeitliche Güter freimacht, der erlangt Großmut, Freiheit des Geistes, Klarheit des Verstandes, tiefe Ruhe und friedvolles Vertrauen auf Gott, die wahre Gottesverehrung und die echte Unterwerfung des Willens unter den göttlichen Willen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 60 (*ESGA 18*, 61).
[59] „Er kostet die Wahrheit, das Bessere und das Wesen …, jener aber, der sie nur mit den Sinnen betrachtet, das Trügerische, das Schlimmere und das Unwesentliche.“ *Isto* (*ESGA 18*, 61).
[60] „Man soll sein Herz auf Gott gerichtet halten in Freude und Jubel darüber, daß sich in Gott alle Schönheit und Anmut im erhabensten, alle Geschöpfe unendlich überragenden Grade finden.“ *Isto*, 61 (*ESGA 18*, 61).
[61] „Denn es gibt Seelen, die sich durch solche sinnenfällige Gegenstände in besonderer Weise zu Gott hingezogen fühlen.“ *Isto,* 61.

Božjim stvarima, a odricanje od tih užitaka donosi veliku prednost, osoba se na čudesan način transformira. Iznad svega se povećava njezina sposobnost sabiranja u Bogu, u tolikoj mjeri da stječe sposobnost povećanja kontemplacije kroz osjetilne utiske.[62]

Potrebno je pročišćenje i odnos prema moralnim dobrima. Oni predstavljaju vrijednost već u sebi i u tom smislu, ljudski govoreći, pružaju čovjeku zadovoljstvo da ih posjeduje. Još uvijek je to premalo za one koji imaju vjeru. „Kršćanin ne smije nalaziti zadovoljstva u tome da izvršava dobra djela i provodi dobar život, nego da to čini jedino iz ljubavi prema Bogu, bez ikakve druge nakane.“[63] Naprotiv, on će pasti u iskušenje da u svoja djela ugradi uzaludno samozadovoljstvo. Otuda ničuu farizejska oholost i pohlepa za ljudskim pohvalama, koje predstavljaju poricanje Boga koji je začetnik svakog dobrog djela. Sebeljublje s obzirom na vlastita djela vodi do hlađenja ljubavi. U stvari, kad netko ne nalazi zadovoljstva u svojim pobožnim vježbama jer mu Bog daje suhi kruh jakih, može izgubiti motivaciju da djeluje dobro. Međutim, ako se čovjek odriče od tog ispraznog uživanja u djelima, učvršćuje se u ustrajnosti koja vodi do istinskog siromaštva duha.[64]

Nadnaravna dobra, ona što su osobi dodijeljena po milosti, kao što su vjera, znanje, razlučivanje, kako navodi sv. Pavao u Prvom pismu Korinćanima (12, 9-10), također zahtijevaju pročišćenje volje. Bog ih dodjeljuje za dobrobit ljudi, a rizik je njima se služiti slijedeći osobni impuls, a ne Božje nadahnuće koji će potaknuti osobu kada i kako djelovati na korist Crkve. Bog želi da čovjek oprezno shvati unutarnji pokret srca, poticaj koji nadahnjuje da djeluje jer će inače to djelovanje biti na štetu vjere i drugih i onih koji djeluju. „Prema tome, treba se radovati samo zbog duhovne dobiti tih darova, tj. zbog toga što po njima služimo Bogu s istinskom ljubavlju u kojoj je plod vječnog života.“[65] Tako duša „stiže do mnogo čišće vjere. Bog je vjeru ulio u nju u najvećem obilju, a umnožava i vjeru i ljubav. Tako duša uživa u najuzvišenijoj božanskoj spoznaji pomoću tamnog i samog vjerovanja (habitus vjere); uživa veliku slast ljubavi pomoću božanske ljubavi, u kojoj volja više ne uživa ni u čem drugom nego u živome Bogu; uživa zadovoljstvo u pamćenju pomoću ufanja.“[66]

---

[62] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 62 (*ESGA 18*, 63).

[63] „Der Christ darf nicht daran seine Freude finden, daß er gute Werke verrichtet und ein gutes Leben führt, sondern daß er das mit Ausschluß jeder anderen Absicht allein aus Liebe zu Gott tut.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 63 (*ESGA 18*, 64).

[64] Usp. *Isto*, 63-64 (*ESGA 18*, 64-65).

[65] „Daher soll man sich nur an dem geistigen Gewinn dieser Gaben freuen, d. h. daran, daß man Gott dient in wahrer Liebe, in der die Frucht des ewigen Lebens ist.“ *Isto*, 64 (*ESGA 18*, 65).

[66] „Dafür gelangt die Seele zu einem viel reineren Glauben. Gott gießt ihn ihr in reichlichster Fülle ein und vermehrt auch Hoffnung und Liebe. So genießt sie 'die erhabenste göttliche Erkenntnis durch die dunkle und entblößte Haltung des Glaubens; die höchste Wonne der Liebe durch die göttliche Liebe, worin der Wille an nichts mehr Freude findet als allein am lebendigen Gott; Befriedigung im Willen* durch die Hoffnung'.“ *Isto*, 65 (*ESGA 18*, 66-67).(*Ispravljeni prijevod tu navodi *pamćenje*, a ne *volju*, kako je bilo u tadašnjim verzijama Ivana od Križa, kojim se Edith Stein koristila).

Duhovna dobra također zahtijevaju pročišćavanje volje, tako da doista mogu dovesti do jedinstva s Bogom. Ona koja se izravno tiču osobe o kojoj je riječ i Boga pomažu u Božjoj komunikaciji s dušom. Ta dobra mogu biti „ugodna ili mučna, a uz to može se raditi o stvarima koje su spoznate jasno i određeno ili nejasno i tamno; i odnosi se na jasne i različite stvari ili na zbunjujuće i nejasne stvari.“[67] Među njima Edith Stein daje primjer slika svetaca. Ako izbjegavamo usmjeravanje pozornosti na njih, crtajući iz uživanja osjetila i ne ispravljajući volju, oni su od velike važnosti za božansku službu i nužni su kako bi potaknuli volju za predanošću. S druge strane „Osoba doista pobožna temelji svoju pobožnost u prvom redu na onom što je nevidljivo; potrebno joj je malo slika, s malo njih se služi i to onima koje više pristaju božanskome negoli ljudskome. […] Takva osoba nije srcem privezana uza slike kojima se služi te ju veoma malo žalosti ako joj ih uzmu. Ona u sebi traži živu sliku Krista raspetoga.“[68]

Duh koji je već prešao put k unutrašnjosti već se odvikavao od okusa svijeta. On više ne treba slike, pa čak ni mjesta koja daju neki okus ili zadovoljstvo. Naprotiv, da se takav duh brzo uzdiže k Bogu bolje je samotno, pa čak i neugodno mjesto, mjesto gdje mu je Bog već iskazao milost i koji stoga podsjeća na dužnost zahvalnosti, a sjećanje daje snažan poticaj na pobožnost.[69]

Tako Edith Stein opisuje *aktivnu noć* svetog Ivana od Križa, pročišćavanje je omogućeno zahvaljujući aktivnom sudjelovanju osobe koja je odlučna odreći se prirodne aktivnosti duha. *Aktivna noć* je osobno nasljedovanje Križa,[70] ona dovodi do takozvane *stečene kontemplacije*, ploda dobrovoljne suradnje osobe, njezine slobodne odluke.[71] „To je najviše što se u životu po vjeri može postići vlastitom djelatnošću.“[72] „Odvraćanje od svega što nije Bog. Glavna je to zadaća koju treba obaviti u aktivnoj noći duha.“[73]

Rekapitulirajući ono što je opisano kao *aktivna noć*, vidimo da Edith Stein to shvaća kao dobrovoljni ulazak osobe na put od duha do Duha. Ona ga opisuje kao vrlo pozitivan jer donosi osobi više života i dubljeg uključenja u Boga. Plod slobode duha od svega što nije Bog čisti strasti, a da ih ne uništava. Zapravo, to vodi do uživanja iz pravih razloga, do patnji na način

[67] „Es können angenehme oder mühevolle Güter sein, und es kann sich dabei um klar und bestimmt erkannte Dinge handeln oder um unklare und dunkle.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 65 (*ESGA 18*, 67).
[68] „Der Fromme richtet seine Andacht vor allem auf das Unsichtbare; er begnügt sich mit einer geringen Zahl von Bildern, bevorzugt jene, die mehr das Göttliche als das Menschliche zum Ausdruck bringen. […] Eine solche Person hängt nicht an den Bildern, deren sie sich bedient, und ist nicht betrübt, wenn man sie ihr wegnimmt. Sie sucht das lebendige Bild, Christus den Gekreuzigten, in sich.“ *Isto*, 66 (*ESGA 18*, 67).
[69] Usp. *Isto*, 67-68 (*ESGA 18*, 69).
[70] Usp. *Isto*, 70 (*ESGA 18,* 72).
[71] Usp. *Isto*, 73 (*ESGA 18*, 75).
[72] „Das ist das Höchste, was im Glaubensleben kraft eigener Tätigkeit erreichbar ist.“ *Isto*, 74 (*ESGA 18*, 76).
[73] „Die Abwendung von allem, was nicht Gott ist. Das ist die Hauptarbeit, die in der aktiven Nacht des Geistes geleistet wird.“ *Isto*.

sličan Bogu, do nade na pravednom temelju te do straha Božjega, bez straha.

Međutim, upravo opisano aktivno pročišćavanje samo je dio unutarnjeg puta potrebnog duši prema jedinstvu s Bogom. Njemu slijedi pasivna noć koju ćemo sada ispitati. Vjerujemo da je to središnji aspekt, onaj koji najviše karakterizira put Edith Stein i njezine duhovnosti.

1.3.2. Tamna kontemplacija (*pasivna noć*)

Prema riječima Edith Stein, dobrovoljni prijelaz iz prirodnog života u nadnaravni život, opisan u *aktivnoj noći,* duhovno odgovara dobrovoljnom uzimanju križa. Međutim, to još nije cijeli put duše prema jedinstvu s Bogom. Noseći križ zapravo se ne umire. Međutim, „čovjek grijeha mora umrijeti kako bi potpuno prošao kroz noć. Budući da se može predati razapinjanju ali sam sebe ne može razapeti, ono što je aktivna noć započela mora dovršiti *pasivna noć*, tj. sam Bog.“[74]

Razlog zašto je ovo drugo i radikalnije pročišćavanje prirodnih sila duše neophodno jest činjenica da Bog „u sebi uključuje nebrojena dobra i užitke koji nadvisuju svako obilje što ga duša može posjedovati na naravan način. Budući da njih ne može primiti u tako slaboj i nečistoj naravi…, potrebno je da duša najprije isprazni i osiromaši svoj duh… da bi tako... svukavši staroga čovjeka, proživljavala taj novi, blaženi život… sjedinjenja s Bogom.“[75]

Kao što smo rekli, *pasivna noć* nam se čini kao uporište duhovnosti Edith Stein, odlučujući aspekt po kojem se Edith najviše suobličavala Kristu. Križ je bio za Krista „najveća napuštenost što ju je imao u svom životu na nivou osjetila. U njoj je izveo veće djelo negoli u čitavom svom životu sa čudesima i znakovima… a to je bilo: pomiriti i sjediniti po milosti ljudski rod s Bogom.“[76]

Upravo aspekt pomirenja s Bogom kroz Kristov Križ je ono što je autorica odmah prepoznala kao središte vjere u kršćanskoga Boga: susret sa životom koji protječe iz Križa duboko ju je potresao i okrenuo k Bogu. Ovo su bili počeci koji će joj tijekom godinama omogućiti da shvati da „kao što se Isus u svojoj smrtnoj napuštenosti predao u ruke nevidljivoga

---

[74] „Aber am Kreuztragen allein stirbt man nicht. Und um die Nacht völlig zu durchschreiten, muß der Mensch der Sünde sterben. Er kann sich zur Kreuzigung ausliefern, aber er kann sich nicht selbst kreuzigen. Darum muß das, was die aktive Nacht begonnen hat, durch die passive Nacht vollendet werden, d. h. durch Gott selbst.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 35 (*ESGA 18*, 33).

[75] „Denn es sind darin unzählbare Schätze und Wonnen eingeschlossen, über alle Fülle hinaus, die die Seele natürlicherweise fassen kann; denn sie können in einer so schwachen und unreinen Natur nicht aufgenommen werden … Deshalb muß die Seele erst arm und leer im Geist werden, … um dann, entblößt vom alten Menschen, das neue beseligende Leben … der Vereinigung mit Gott leben zu können.“ *Isto,* 81 (*ESGA 18*, 84).

[76] „Dies war wohl die größte Verlassenheit, die er mit den Sinnen in seinem Leben auszuhalten hatte. Aber gerade damals vollbrachte er auch ein größeres Werk als während seines ganzen Lebens mit all den Zeichen und Wundern … : die gnadenvolle Versöhnung und Vereinigung des Menschengeschlechtes mit Gott.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 43 (*ESGA 18*, 41).

i nepojmljivog Boga, tako će i ona (duša) ući u ponoćnu tamu vjere koja je jedini put k nepojmljivom Bogu. Tako u dio duše pada mistična kontemplacija, 'zraka tmine', tajanstvena mudrost Božja, tamna i općenita spoznaja.“[77] Na taj stupanj znanja o Bogu duša nikada ne bi došla samo kroz svoju vlastitu aktivnost, to jest kroz *aktivnu noć*. „Silna se stvarnost naravnog svijeta i nadnaravnih milosnih darova mora maknuti sa stožera nekom još silnijom stvarnošću. To se događa u *pasivnoj noći*.“[78] To dovodi do „preobražaja koji treba postići pomoću noći duha.“[79]

Shvativši koliko je taj unutarnji prolaz za dušu delikatan i opasan za uspješni završetak njezinog puta k Bogu, autorica je to posebno željela razjasniti. U ovom odlučujućem trenutku duša se iznenada nađe u „neprobojnoj tami“,[80] „na raskrižju, gdje većina ostaje bespomoćna i ne zna kako naprijed.“ [81] Osoba, ne razumjevši što se događa, mogla bi se predati i nikada ne doseći cilj za koji je stvorena, a to je sjedinjenje s Bogom.

> Dosad su se, možda po ignacijskoj metodi, u satima meditacije vježbale duševne moći – osjeti, mašta, pamćenje, razum, volja. One sad otkazuju službu. Svi napori su uzalud. Duhovne vježbe koje su inače izvor unutarnje radosti, postaju mukom, nepodnošljivo pustima i neplodnima. Ali nema ni sklonosti baviti se svjetovnim stvarima. Duša bi najradije sasvim mirovala, bez micanja, najradije bi da joj sve moći počivaju, ali joj se čini da je to lijenost i gubljenje vremena. Tako nekako izgleda u duši kad je Bog hoće uvesti u *Tamnu noć*.[82]

Razlog za ove nedoumice jest činjenica da Bog privlači dušu od meditacije u kontemplaciju, u kojoj joj daje da Ga upozna na nov način, ne više kroz intelektualno shvaćanje i prianjanje volje za istine dogmá vjere, već kroz živo iskustvo, poput izravnog kontakta između Boga i duše, kao unutarnja potresenost.[83] Vjera otvara put ovom prijelazu: „Vjera je put kroz

---

[77] „Wie Jesus in seiner Todesverlassenheit sich in die Hände des unsichtbaren und unbegreiflichen Gottes übergab, so wird sie sich hineinbegeben in das mitternächtliche Dunkel des Glaubens, der der einzige Weg zu dem unbegreiflichen Gott ist. So wird ihr die mystische Beschauung zuteil, der 'Strahl der Finsternis', die geheimnisvolle Gottesweisheit, die dunkle und allgemeine Erkenntnis.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 76 (*ESGA 18*, 78).

[78] „Die mächtige Wirklichkeit der natürlichen Welt und der übernatürlichen Gnadengeschenke muß durch eine noch mächtigere Wirklichkeit aus den Angeln gehoben werden. Das geschieht in der passiven Nacht.“ *Isto*, 75 (*ESGA 18*, 77).

[79] „Umformung, die durch die Nacht des Geistes erreicht werden soll.“ *Isto*, 74 (*ESGA 18*, 76).

[80] „Undurchdringliches Dunkel.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 27 (*ESGA 18*, 24).

[81] „An einem Scheideweg, wo die meisten ratlos stehenbleiben und nicht weiter wissen.“ *Isto* (*ESGA 18*, 24).

[82] „Man hat bisher, vielleicht nach ignatianischer Methode, in den Betrachtungsstunden die seelischen Kräfte geübt – Sinne, Einbildungskraft, Gedächtnis, Verstand, Willen. Aber nun versagen sie den Dienst. Alle Bemühungen sind umsonst. Die geistlichen Übungen, sonst eine Quelle innerer Freude, werden zur Qual, unerträglich öde und fruchtlos. Es besteht aber auch keine Neigung, sich mit weltlichen Dingen abzugeben. Am liebsten möchte die Seele ganz still verweilen, ohne sich zu rühren, alle Kräfte ruhenlassen. Aber das {{er}}scheint ihr als Müßiggang und Zeitvergeudung. So etwa sieht es in der Seele aus, wenn Gott sie in die 'Dunkle Nacht' einführen will.“ *Isto* (*ESGA 18*, 24).

[83] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 76 (*ESGA 18*, 78).

noć prema cilju sjedinjenja s Bogom.“[84] U njoj se provodi novo bolno rođenje duha, preobražaj od naravnog u nadnaravno biće.

Iskorjenjivanje naravnog razuma uzrokuje akutnu patnju u duši: „Razaranje naravne spoznajne moći duboko je, strašno i nadasve bolno. Jer kako se osjeća u dubokoj biti duha, čini se kao da je to po svojoj biti tama.“[85] „S tim bolima ona rađa duh spasenja.“[86] U svakoj od sila duše odvija se prijelaz od običnog i vulgarnog načina osjećanja stvari do božanskog plana koji je potpuno različit od bilo kojeg ljudskog načina.[87] Tijekom tog bolnog procesa duša se mora ponovno roditi. Njezino ponovno rođenje opisano je kao požar.

> To je strastvena ljubav koja je raspaljuje, ali je to i usplamtjelost u duhu i tako različita od one što se raspiruje u osjetilnom dijelu, kao što je različit duhovni dio od tjelesnog. To je ulivena ljubav i očituje se više u podnašanju negoli u djelovanju. Ona […] sudjeluje u njegovim vlastitostima koje su više Božja djelovanja negoli djelovanja same duše, djelovanja koja se u njoj pasivno podvrgavaju; ono, naime, što tu duša čini jest da pristaje.[88]

Znanje koje osoba prima u kontemplaciji toliko je više od prethodnog da slijepi intelekt, kao „nešto mnogo čistije, nježnije, duhovnije i intimnije od svega što je spoznaji poznato iz naravnog života duha; to je uzdignuto i iznad vremenitosti; to je pravi početak vječnog života u nama.“[89]

Kada Bog djeluje u duši, ljudske moći su kao paralizirane upravo zato što se ispunjava u njoj djelo Boga. Iz ovog božanskog djelovanja, duši dolazi kristalno duhovno svjetlo koje daje čisto i generičko znanje te dopušta da sve duboko prodre. Znanje koje dolazi od Duha stoga nije posebno znanje, ni intelektualno, ni afektivno, već svjetlo puno ljubavi. Ponekad se više odnosi na intelekt, a ponekad na volju. Svjetlo je to koje usmjerava pažnju izravno na Boga, a ne na pojedinačne istine, budući da ih On sve obuhvaća nadilazeći ih. Obično je to povećanje ljubavi više u volji i vodi u akciju, toliko da duša ne mari za prepreke niti strahuje od bilo čega, samo

---

[84] „Der Glaube ist der Weg durch die Nacht zum Ziel der Vereinigung mit Gott.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 70 (*ESGA 18*, 72).

[85] „Die Zerstörung der natürlichen Erkenntniskraft ist tief, schrecklich und überaus schmerzlich. Man fühlt sie nämlich im innersten Wesen des Geistes, und so scheint es eine das Wesen angreifende Finsternis zu sein.“ *Isto*, 81 (*ESGA 18*, 83).

[86] „Und mit diesen Schmerzen gebiert sie den Geist des Heiles.“ *Isto*, 81 (*ESGA 18*, 84).

[87] Usp. *Isto* 80-81 (*ESGA 18*, 83-84).

[88] „Es ist eine leidenschaftliche Liebe, zu der sie entflammt wird, aber es ist ein Entbrennen im Geist und von dem, das im sinnlichen Teil entfacht wird, so verschieden wie der geistige vom sinnlichen Teil. Es ist eine eingegossene Liebe und äußert sich mehr im Erleiden als im Handeln. […] in der Seele sind nun 'mehr Tätigkeiten Gottes als solche der Seele selbst, sie wohnen ihr in passiver Weise inne, die Seele gibt nur ihre Zustimmung'.“ *Isto*, 82 (*ESGA 18*, 85).

[89] „Sie ist etwas viel Reineres, Zarteres, Geistigeres und Innerlicheres als alles, was der Erkenntnis aus dem natürlichen Geistesleben bekannt ist, auch hinausgehoben über die Zeitlichkeit, ein wahrer Anfang des ewigen Lebens in uns.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 76 (*ESGA 18*, 78).

kako bi upoznala Onoga koji voli.[90] Ono što duša ovdje čini nije brinuti se o Bogu kao netko koji uživa u radu za Njega, u stvarnosti koristeći čisto ljudske i prirodne naklonosti. Sad, naprotiv, duša gubi tlo u odnosu na ono što je prije znala. Ovdje Bog vodi dušu kao slijepca tamnim putovima, a da ne zna ni odakle ni kamo. Čak i ne sluteći, ona uvelike napreduje, misleći pritom da je izgubljeno zbog ispražnjivanja koje doživljava.[91] Ali duša „gledajući unatrag spoznaje da je bila u tami i vrlo sigurna. To je bio siguran put i stoga jer je bio put trpljenja, a put trpljenja je sigurniji i još korisniji od puta uživanja i djelovanja..., jer joj u trpljenju Bog povećava sile, a u djelatnosti i u uživanju duša izražava svoje slabosti i nesavršenosti. Zatim... jer se u trpljenju više ističu kreposti, a duša se čisti i postaje mudrijom i opreznijom.“[92]

Tako duša započinje uspon koji sveti Ivan definira kao „tajno stubište“. Napredak je to prema jedinstvu s Bogom, kojeg ni duša ni zloduh ne mogu shvatiti. „Učitelj koji je poučava nalazi se u duši po svojoj biti (sustancialmente), a tamo ne može prodrijeti zao duh, ni naravna osjetila, ni razum.“[93] To su putovi koji vode dušu do asimilacije u božanski život. Duši su vraćene ovlasti, pročišćene da djeluju u slobodi. Čini to hrabro, zajedno s Bogom, a da je pritom ništa ne zadržava. Ali onaj kojem ne bi dostajala ta hrabrost, onaj „koji bude oklijevao ući u noć... da traži Ljubljenog, da bude lišen svoje volje i da bude umrtvljen, nego ga hoće tražiti u svom krevetu i u udobnosti,... neće ga naći.“[94]

U opisu *Pasivne noći* duše prepoznajemo način na koji je Bog providonosno vodio put Edith Stein, čineći je sposobnom pomoći dušama koje bi se našle na istoj točki duhovnog života. Rekli smo da je upravo to aspekt koji u najvećoj mjeri katakterizira duhovnost Edith Stein. U stvari, iscrpljivanje sila koje je s velikim patnjama iskusila u trenutku životne iscrpljenosti, prije njezina obraćenja, postalo je iskustvo koje je obilježilo njezin cijeli životni put. Bilo joj je dano iskustvo ispunjenja svoga bića novim životom koji dolazi iz drugog izvora, a koji je ona kasnije prepoznala kao samoga Boga. Na temelju tog iskustva prelaska iz smrti u život, mogla je kasnije razumjeti duhovni put kao što ga je opisivao sveti Ivan od Križa i prepoznati to isto djelo Božje

[90]Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 84-85 (*ESGA 18*, 88).
[91] *Isto*, 86 (*ESGA 18*, 89).
[92] „Erst rückblickend erkennt sie, daß sie im Dunkel wohl geborgen war. Ein sicherer Weg war es auch darum, weil es ein Leidensweg war. Denn der Weg des Leidens ist weit sicherer und gewinnbringender als der Weg der Freude und des Wirkens …, weil man im Leiden Kraft von Gott empfängt, in der Tätigkeit und im Genuß aber treten die Schwächen und Unvollkommenheiten der Seele zu Tage. Dann auch…, weil im Leiden Tugenden geübt und erworben werden, weil die Seele geläutert und weiser und vorsichtiger wird.“ *Isto* (*ESGA 18*, 89).
[93] „Denn der Lehrmeister, der sie lehrt, ist selbst wesenhaft in der Seele, wohin weder der böse Feind noch das natürliche sinnliche Erkenntnisvermögen noch auch der Verstand dringen können.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 86 (*ESGA 18*, 90).
[94] „Wer sich daher weigert, in die Nacht einzugehen, um den Geliebten zu suchen, seinen Eigenwillen zu verleugnen und sich selbst abzusterben, wer ihn nur im Bett der Bequemlichkeit suchen will,… wird ihn niemals finden.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 93 (*ESGA 18*, 98).

u svome vlastitom životu. Od njega je bila vođena stazama koje joj nisu bile poznate i u koje je ušla vođena isključivo vjerom. Možemo razumjeti da ju je ovaj put naveo da živi iskustvo potpunog uništenja - koje se dogodilo u Auschwitzu - kao onaj trenutak duhovnog života veće i potpune pripadnosti Bogu, jedinstva s Njime, kao to stvarno oslobođenje od sebe kako bi se predala i našla u Božjem životu, sa svom tugom i svekolikim obećanim blaženstvom.

1.4. *Duhovno pročišćenje u Edith Stein / sestri Tereziji Benedikti od Križa*

Struktura duhovnosti, kako je to naznačila Edith Stein u *Znanosti Križa*, podcrtala je faze unutarnjeg puta koje su potrebne u procesu progresivnog povezivanja osobe s Bogom, jedinstva u koje On privlači osobu na jedinstven i osoban način. Zbog istaknute intelektualne iskrenosti Edith Stein, koja joj ne bi dopustila da se izrazi o onome što nije sama duboko razumjela,[95] uzimamo zdravo za gotovo da je ove unutarnje prolaze ona sama iskusila i prepoznala u sebi, u svojoj unutrašnjosti.

Vraćajući se na pitanje s kojim smo započeli ovo poglavlje, o identitetu Edith Stein/sestre Terezije Benedikte od Križa prije i nakon njenog obraćenja, pokušat ćemo shvatiti što se to dogodilo u njezinoj osobi tijekom procesa obraćenja Bogu, tj. što se promijenilo u njoj i na kojoj razini; što se izgubilo i što je ostalo od njezina osobnog identiteta.

Način kako Edith opisuje *Pasivnu noć* podsjeća na njezino iskustvo *odmora u Bogu*, kao da je to iskustvo već imalo okus takve noći.[96] Ono što joj je bilo dano u *odmoru u Bogu* treba smatrati mističnim iskustvom.[97] Zadobivanje života u egzistencijalnoj smrti, koja je zadesila Edith Stein, postaje znak Božje prisutnosti. Ispražnjavanje osjetila, pamćenja, intelekta i volje u trenutku u kojem je sva njezina snaga iščeznula bili su živi *epoché* u svim aspektima. Ta je ljudska praznina ostavila prostor Bogu.

Prepoznavanje u tom trenutku ljudskog uništenja i jednog novog izvora života – božanskog – i snage, potpune sigurnosti, predstavlja temelj poziva Edith Stein. Sve što je nakon toga odlučila, nalazi u ovom iskustvu stabilan vitalni izvor. Uobičajeno rečeno, u ovom trenutku joj se posebno otkrivalo vlastito ime, kojim ju je Bog pozvao na život. Bilo je to otkrivanje božanske Prisutnosti, doduše tajanstvene, koja je imala snagu usmjeravati je u izgradnju vlastite budućnosti, iako je morala proći kroz bolno traženje tumačenja značenja koje je trajalo još tri godine.

---

[95] Usp. Edith STEIN, talijansko izdanje *Essere finito e essere eterno*, 47, u bilješci na dnu stranice, br. 16, gdje se radi o drugoj temi, ona navodi da oni koji žele uvesti druge u određeni svijet, prije svega ga moraju otvoriti sebi.
[96] Možemo predpostaviti da o tom iskustvu Edith misli kada u djelu *Znanost Križa* potvrđuje mogućnost da Bog bez prethodne pripreme otima dušu u stanje kontemplacije i ljubavi. Usp. *Znanost Križa*, 45 (*ESGA 18*, 44).
[97] Usp. Marco PAOLINELLI, Esperienza mistica e conversione, note a proposito di alcuni testi di Edith Stein, 569 i sl.

Iz ovoga je razumljivo da je Karmel odmah je privukao kao dom, mjesto dobrovoljnog prihvaćanja unutarnjeg pražnjenja i kao načina jedinstva s Bogom; mjesto gdje joj je živjeti iskustvo Boga i Njega Raspetoga kao puninu života i smisla te kao istine doživljene u vlastitom postojanju. Na toj dubokoj duhovnoj razini možemo govoriti o kontinuitetu i jedinstvu identiteta tijekom cijelokupnog života Edith Stein/sestre Terezije Benedikte od Križa.

U godinama njezine *Aktivne noći*, to jest u dobrovoljnoj privrženosti Bogu koja je slijedila nakon iskustva *odmora u Bogu*, dogodilo se pročišćavanje njenih moći, kako bi joj se omogućilo da se još više učvrsti u tom temeljnom iskustvu sjedinjenja s Njime, primljeno kao dar. Tijekom cijelog svog života u Karmelu, ona je u slobodi poduzimala unutarnje korake samodarivanja. Intenzivnost sudjelovanja u *Aktivnoj noći* rasla je s pogoršanjem vanjskih uvjeta. To je osobito vidljivo u odlukama samodarivanja koja su već uzeta u obzir, a koja su nastala u razdoblju od kraja 1938. do početka 1939. godine, kada je prešla s Karmela u Kölnu na Echt. Ove odluke otkrivaju rastuće unutarnje hitanje za sveobuhvatnijim darivanjem sebe, kao želja da se približi završetku, da skrati udaljenosti, da u punini ispuni darivanje sebe. Takvi čini samoponude izražavaju njezin progresivni pristup svom autentičnom bitku, preko davanja sebe. Unutarnja potreba dovela ju je do konkretnih koraka predaje, prepuštanja u ruke Boga i putu koji je On za nju pripremio, gotovo želeći preduhitriti ga.

Možemo pročitati ove tekstove samodarivanja Bogu s obzirom na pročišćavajuće aspekte koje sadrže. Prvi od ponuđenih tekstova počinje riječima: „Pod križem sam shvatila sudbinu Božjeg naroda.“[98] Bivanje pod križem dovelo je do osvjetljenja i pročišćenja njezinog intelekta. Ona tamo s vremenom shvaća što znači biti Kristova nevjesta, premda nikad u potpunosti jer to ostaje tajnom. Križ je tajna, a vlastito postojanje u Kristu ona je prepoznala kao otajstvo. Intelektualno shvaćanje navelo ju je da želi prihvatiti Križ s Kristom, u ime svih; za one koji su joj bili bliski i za one daleko, za mir i da se nitko ne bi izgubio. Primanje križa opisala je kao prihvaćanje smrti koju je Bog pripremao za nju, u savršenom pokoravanju Njegovoj svetoj volji.[99] Križ kao znak srama, ali koji upućuje na nebo. Spuštanje i podizanje prisutno je u Križu: on se uzdiže od prašine zemlje gore, prema nebu. Želi sve povesti sa sobom.[100] Uzimajući Križ s Kristom, Edith je također iskusila pročišćenje vlastite osjećajnosti: „Na onoga koga si zauvijek ujedinio sa Sobom, bacaš tajanstveni veo: on pati tvoje patnje i pati kao ti, skriven, tih i u

[98] Edith STEIN, Pismo 9. XII. 1938. Petri Brüning, *ESGA 3*, br. 580.
[99] Usp. njezinu Oporuku napisanu 9. VI. 1939., *ESGA 1*, 281.
[100] Usp. Edith STEIN, Signum Crucis (16 XI 37), *ESGA 20*, 31 i II. Adventssonntag „Des heilige Antlitz“ (5.12.1937), *ESGA 20*, 34.

dubokom miru.“[101]

Intenzitet *aktivne noći* Edith Stein pripremila je u njoj skok *pasivne noći* koju su vanjske okolnosti sve više ocrtavale, kada je uzde svog života prepustila Božjim rukama koje su je vodile svjetlošću vjere u prelasku kroz mrak krajnje patnje mučeništva.

Unutarnji put autorice koji je prolazio gore opisane opće duhovne kriterije, odvijao se na osoban, jedinstven način. To ne znači da bi stoga bio oslobođen svakog kriterija, što bi moglo biti tako ali i potpuno drugačije. Ne, jer to je put koji počinje od tog sjemena što ga je Bog stavio u njezinu dušu. Edith je vjerovala u vlastiti bitak,[102] koji se oblikovao i kroz ljudsku ljubav. Kada ga je stvorio, Bog je u njega upisao put sazrijevanja. Kako bi se to ispunilo, koristio se njezinim slobodnim prianjanjem te stoga nikada nije prestao biti odnos i put ljubavi.

Njezina duhovnost je od početka označena aspektom pomirenja što ga je Krist ostvario u korist svih. Sudjelovanje u Njegovu djelu bilo je za nju osobni način pridruživanja Kristovoj smrti i životu koji protječe iz Križa.

> Vjera joj stavlja pred oči Krista: siromašnoga, poniženoga, raspetoga, ostavljena na križu čak i od božanskog Oca. U njegovu siromaštvu i napuštenosti ona nalazi opet svoje siromaštvo i napuštenost. Odvratnost i muka su čisti duhovni križ koji joj se pruža. Ako ga primi, iskusit će da je on slatki jaram i lako breme. Postaje joj štap koji je brzo vodi uzbrdo. Kad je upoznala da je Krist u krajnjem poniženju i ništavnosti na križu učinio ono najveće - pomirenje i sjedinjenje čovječanstva s Bogom - tad se u njoj probudilo shvaćanje da i nju uništenje, osjetilna i duhovna živa smrt na križu vodi k sjedinjenju s Bogom. Kao što se Isus u svojoj smrtnoj napuštenosti predao u ruke nevidljivoga i nepojmljivog Boga, tako će i ona ući u ponoćnu tamu vjere koja je jedini put k nepojmljivom Bogu.[103]

S obnovljenim moćima kako bi se pridržavala Boga i osobnom jezgrom koja je vraćena u živi izvor iz kojeg je rođena, individualnost Edith Stein je našla svoje najveće ostvarenje. Sve što je bila po naravi biva prihvaćeno i usavršeno. Ništa nije izgubljeno. Jedini aspekt koji je s obraćenjem Edith Stein izgubio snagu jer je bio radikalno suprotan Kristovoj nazočnosti u njoj,

---

[101] „Wen Du auf ewig Dir verbindest, Dem wirfst Du den geheimnisvollen Schleier über: Er leidet Dein Leiden mit Und leidet wie Du Verborgen, still und tief in Frieden.“ Edith STEIN, II. Adventssonntag „Des heilige Antlitz“ (5.12.1937), *ESGA 20*, 34.

[102] Usp. Edith STEIN, *Žena*, 99 (*ESGA 13*, 139).

[103] „Der Glaube stellt ihr Christus vor Augen: den Armen, Erniedrigten, Gekreuzigten, am Kreuz selbst vom göttlichen Vater Verlassenen. In seiner Armut und Verlassenheit findet sie die ihre wieder. Trokkenheit, Ekel und Mühsal sind das 'rein geistige Kreuz', das ihr gereicht wird. Nimmt sie es an, so erfährt sie, daß es ein sanftes Joch und eine leichte Last ist. Es wird ihr zum Stab, der sie schnell bergauf führt. Wenn sie erkennt, daß Christus in der äußersten Erniedrigung und Vernichtung am Kreuz das Größte gewirkt hat, die Versöhnung und Vereinigung der Menschheit mit Gott, dann erwacht in ihr das Verständnis dafür, daß auch für sie das Vernichtetwerden, der 'Kreuzestod bei lebendigem Leibe, im Sinnlichen wie im Geistigen', zur Vereinigung mit Gott führt.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 76 (*ESGA 18*, 78).

bio je grijeh radikalne nevjerice koju je prepoznala kao ono što ju je držalo podalje od Kristova spasenja i kojem se, kako je na kraju života shvatila, mora neprestano vraćati da bi ostala u istini pred Bogom.[104]

1.5. *Doprinos unutarnjeg hoda Edith Stein / s. Terezije Benedikte od Križa kako bismo razumjeli način trajnosti individualnosti osobe u preobraćanju Bogu*

Iz duhovnog hoda Edith Stein možemo izvući neke opće zaključke o tome kako individualnost osobe ostaje prisutna u procesu obraćenja Bogu.

1. Pročišćavanje moći u osobi pokazuje se kao put prema autentičnoj osobnoj individualnosti. Budući da se pala ljudska narav mora ponovno roditi, prolazi kao kroz Križ koji pročišćava.

> U stvari, nesumnjivo je da preko „ponovnog rađanja iz duha" duša prolazi kroz radikalnu promjenu. Život u kojem je ona živjela sebe i svoju individualnost odvojen je od nje. Prije svega, što se milost u njoj više širila postupno je nestajala točka napada duha zla, a što je uostalom i njoj samoj pripadalo. Nestaje veza s prirodnim razumom i način na koji ona reagira. Ipak, ne gasi se ono što smo nazvali „individualnost", sama bit duše. Ta individualnost nije predispozicija za određene reakcije, nije psihička sposobnost koja nazaduje kad ne može preživjeti u stvarnim psihičkim stanjima. Ona stoji „iza" svih prirodnih „postrojenja", dispozicija, reakcija.[105]

Duša se preobražava kroz žive kontakte s Bogom, na načine da ona sama ne zna i ne može zamisliti da je moguće.[106] Događa se to zbog toga što Bog „može dati darove koje nije postavio u naravi, može ukloniti talog koji je bio ugrađen u nasljeđu ili ukorijenjen u duši kroz vlastitu krivnju. Dakle, On može preobraziti narav i iznutra utjecati na tijek formacije tako da prema van, za nju samu koja to doživljava, utječe iznenađujućom i zapanjujućom mudrošću."[107]

---

[104] Usp. Edith STEIN, Bilješke s duhovnih vježbi u Echtu, koje je vodio isusovački otac Johannes Hirschmann, 6. XI. 1941, u: *ESGA 20*, 53, gdje piše: „Stanje moje duše prije obraćenja: grijeh radikalne nevjere. Spašavanje Božjom milošću bez zasluga. Često to razmatrati, kako bih postala poniznom." („Zustand meiner Seele vor der Konversion: Sünde des radikalen Unglaubens. Rettung rein durch die Barmherzigkeit Gottes ohne eigenes Verdienst. Dies oft erwägen, um demütig zu werden.")

[105] „In der Tat ist es zweifellos, daß die Seele bei der 'Wiedergeburt aus dem Geiste' eine radikale Wandlung erfährt. Das Leben, in dem sie sich und ihre Eigenart sonst auslebte, wird ihr abgeschnitten. Zunächst entschwindet, je mehr die Gnade sich in ihr verbreitet, fortschreitend aus ihr, was dem Geist des Bösen einen Angriffspunkt bot und was doch auch ihr selbst zugehörte. Und es schwindet die Bindung an die natürliche Vernunft und die Reaktionsweise, die sie vorschreibt. Dennoch wird das, was wir 'Individualität' nannten, das Eigenste der Seele, nicht ausgelöscht. Diese Individualität ist ja keine Disposition zu bestimmten Reaktionen, keine psychische Fähigkeit, die sich zurückbildet, wenn sie sich nicht in aktuellen psychischen Zuständlichkeiten ausleben kann. Sie steht 'hinter' allen natürlichen 'Anlagen', Dispositionen, Reaktionen." Edith STEIN, Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 25.

[106] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 115 (*ESGA, 18*, 121); Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 388-389.

[107] „Gott aber kann Gaben verleihen, die Er nicht in die Natur gelegt hat, Er kann Schlacken beseitigen, die in der ererbten Anlage steckten oder durch eigene Schuld in die Seele einwurzelten; Er kann also die Natur umwandeln und so von innen her den Bildungsgang in einer nach außen hin, ja für den, dem es widerfährt, selbst höchst

Pročišćenje koje se odvija u jedinstvu s Bogom tiče se onoga što čini prepreku sjedinjenju.[108] Ponovno duhovno rođenje koje slijedi nije prijetnja osobi, već dobitak, porast osobnog bića gdje posebna obojenost jedne duše isijava većom čistoćom:

> Najintimnija nutrina duše, ono što joj je vlastitije i duhovnije, nije bez boje i bez forme, već ima nešto karakteristično: duša ga osjeća, kada je „kod sebe“, „skupljena u sebi“. To nešto se ne može definirati univerzalnim imenom i nije usporedivo s drugima. Ne može se podijeliti na svojstva, karakteristike, itd., jer se nalazi dublje od svega ovoga: to je „kako“ (ποῖον) same bitnosti, koja sa svoje strane daje otisak svakom svojstvu i svakom ponašanju čovjeka i čini ključ za izgradnju njegova karaktera.[109]

Dakle, jedinstvo s Bogom ne samo da ne uništava osobu i njezinu osobitost, nego omogućuje da se individualnost pojavi s još većom čistoćom. Potvrđuje to tvrdnja da upravo tek u mističnom braku, koji predstavlja najviši stupanj jedinstva duše s Bogom, osoba jasno shvaća da je riječ o prisutnosti Trinitarnog Boga, razlikujući tri Osobe Trojstva.[110] Stoga razumijemo da najviši stupanj sjedinjenja Boga i čovjeka u najvećoj mjeri ističe osobnu individualnost.

2. Individualnost osobe u potpunosti poznaje samo Bog. Neprijatelj je ne poznaje, a niti ta ista osoba. „Individualnost kao slika pojedinog ljudskog bića koju Bog sam nosi u sebi i prema kojoj želi da se ono formira, jedna je od tajna koju je Bog zadržao za sebe i koje su potpuno nepoznate za bilo koje ljudsko biće. Nitko nas savršeno ne poznaje, a i mi se ne poznajemo.“[111] Osobi je dana intuicija svoga vlastitog bića koje se mora razviti u vremenu, slobodnim osobnim odlukama predanja Bogu. „Tko god stavi svoj život u Božje ruke i samo njima, može biti siguran da će postati u potpunosti to što jest, tj. da će postati ono što je Bog sasvim osobno za njega predvidio. Stoga ne postoji ništa gluplje od opsjednutosti očuvanjem individualnosti i tjeskobnom potragom za individualnošću, što dominira cijelom modernom

überraschenden und erstaunlichen Weise beeinflussen.“ Edith STEIN, Zur Idee der Bildung, u: *ESGA 16*, 39.

[108] „En la purificacion, por tanto, lo positivo no es aniquilado, sino que los impedimentos son quitados. La purificazione no es aniquilamiento, sino construccion.“ Stephan PATT, *El concepto teológico-místico de „fondo del alma” en la obra de Edith Stein*, 111.

[109] „Und das Innerste der Seele, ihr Eigenstes und Geistigstes, ist kein farb- und gestaltloses, sondern ein eigentümlich geartetes: sie spürt es, wenn sie 'bei sich selbst', 'in sich gesammelt' ist. Es läßt sich nicht so fassen, daß man es mit einem allgemeinen Namen nennen könnte, es ist auch nicht mit andern vergleichbar. Es läßt sich nicht in Eigenschaften, Charakterzüge u. dgl. zerlegen, weil es tiefer liegt als sie: es ist das 'Wie' (ποῖον) des Wesens selbst, das seinerseits jedem Charakterzug und jedem Verhalten des Menschen seinen Stempel aufprägt und den Schlüssel zum Aufbau seines Charakters bildet.“ Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 324.

[110] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 160 (*ESGA 18*, 172).

[111] „Die Individualität als das Bild, das Gott selbst von dem einzelnen Menschen in sich trägt und nach dem er ihn gestaltet wissen will, gehört zu den Geheimnissen, die Gott sich selbst vorbehalten hat und die für keinen Menschen vollständig erkennbar sind. Kein Mensch kennt uns vollkommen, wie wir sind, und wir selbst kennen uns auch nicht.“ Edith STEIN, Wahrheit und Klarheit im Unterricht und in der Erziehung, u: *ESGA 16*, 8.

pedagogijom.“[112]

Osobna individualnost treba biti otkrivena u odnosu na Boga. On je u svaku dušu stavio poseban pečat, sa svakim se ujedinio na poseban i svojsten način te svakomu ponudio neshvatljivi put.[113] Ovaj pečat čini osobu „biti ono što jest, a ne netko drugi“ (*Es-selbst-und-kein-anderes-sein*).[114] Njezina je individualnost nedodirljiva, prožima ono što ulazi u dušu i ono što iz nje proizlazi. Milost je također prihvaćena od strane svake duše na svojstveni način.[115] Individualnost ostaje prisutna, podupirući svaku promjenu koja se događa u ovlastima osobe.[116] Edith Stein shvaća put razvijanja bića na temelju osobne individualnosti kao put savršenstva: „Biti savršen za stvorenja može značiti samo biti potpuno i istinski ono što ona moraju biti.“[117]

3. Činjenica da prirodni život mora ostaviti prostor za nadnaravni život mogla bi dovesti do uvjerenja da se, u viziji vjere, nastojanje oko formiranja karaktera i razvoja prirodnih darova smanjuje u značenju. Na to Edith Stein odgovara: „Apsolutno ne: ako moramo voljeti Boga svom svojom snagom, onda je jasno da te snage moraju biti razvijene.“[118] I ako je stvarno da je ljudska priroda u *statu viae*, to jest, u napornom hodočašću - budući da se osjetila mogu prevariti; razlučivanje intelekta može se podvrgnuti tjelesno-osjetilnim instinktima; volja, iako priznaje ono što je dobro, može se predati – svakako, čovjek se uvijek može distancirati u odnosu na sebe, a njegova sloboda izbora između različitih mogućnosti nikada mu se ne oduzima: „Ono što sam nazvala stanjem neizvjesnosti - slobodom izbora između različitih mogućnosti - polazište je za ljudski odgojni rad.“[119] Kakva će osoba postati u razvoju svoje osobnosti, takva će i surađivati s milošću. Drugim riječima, takva će se Bogu predati. Razvoj vlastitog bića dobiva dakle „pozitivno značenje te ima važnost za vječnost.“[120]

---

[112] „Wer sein Leben in Gottes Hand gibt, der kann sicher sein und nur der kann sicher sein, daß er ganz er selbst wird, d. h. daß er das wird, was Gott für ihn ganz persönlich vorgesehen hat. Es gibt nichts Törichteres als die Sorge um die Wahrung der Individualität und das ängstliche Forschen nach der Individualität, wie es die ganze moderne Pädagogik beherrscht.“ Edith STEIN, Wahrheit und Klarheit im Unterricht und in der Erziehung, u: *ESGA 16*, 8..

[113] Usp. Edith STEIN, Eine deutsche Frau und große Karmelitin Mutter Franziska von den unendlichen Verdiensten Jesu Christi OCD (Katharina Esser 1804 – 1866), u: *ESGA 19*, 106. Pater Fermín o tome tvrdi: „Cabría preguntarse cómo es posible que se den tantos carismas individuales come personas. La respuesta es para Edith Stein sumamente fácil: el amor de Dios es tan immenso, tan sin límites, que siempre tiene modos nuevos de manifestarse.“ Francisco Javier SANCHO FERMÍN, *Edith Stein. Modelo y maestra de espiritualidad*, 345.

[114] Edith STEIN, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*, 81.

[115] Usp. *Isto*.

[116] S druge strane, to je vrlo razumljivo ako razmišljamo o našem ljudskom iskustvu kroz koje je jasno da, suočavajući s bilo kakvom promjenom, čak i važnom, osoba ostaje ista tijekom cijelog svog postojanja.

[117] „Vollkommen sein, das kann für die Geschöpfe nur heißen: ganz und unverfälscht das zu sein, was sie sein sollen.“ Edith STEIN, Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u: *ESGA 16*, 63.

[118] „Keineswegs: wenn wir Gott mit allen unseren Kräften lieben sollen, so müssen offenbar diese Kräfte entfaltet sein.“ Usp. *Isto*, 61.

[119] „Das, was ich den Schwebezustand nannte - die Freiheit, zwischen verschiedenen Möglichkeiten zu entscheiden -, ergibt den Einsatzpunkt für menschliche Erziehungsarbeit.“ *Isto*, 58.

[120] „Eine positive Bedeutung und eine Bedeutung für die Ewigkeit hat.“ *Isto,* 64.

4. Obraćenje se može smatrati povratkom (hebrejsko *Teshuvá*). Biblija koristi taj pojam kako bi govorila o povratku Bogu, ali i o povratku sebi jer je to povratak prema Božjem planu za svaku osobu. „U izvornom zajedništvu s Bogom čovjek je bio potpuno siguran. Nije prepoznao samoga sebe, ali je bio prepoznat i znao se prepoznati. [...] Njegov se pogled oslanjao na Boga, a ne na samoga sebe.“[121] Povratak, koji je označen starozavjetnim pojmom *Teshuvá*, možemo shvatiti, dakle, kao povratak izvornom zajedništvu na koje je Bog pozvao svakog pojedinca.

2. **Neka razmišljanja o doprinosu Edith Stein na moralnom području**

Izjava Edith Stein u vrijeme njezina stupanja u Karmel: „Ne može nas spasiti ljudska djelatnost, već samo Kristova muka. Biti dio toga, to je moja težnja“,[122] stavlja nas pred krajnju motivaciju njezinog djelovanja; ući u djelovanje Krista-Istine.

Gledajući na njezin egzistencijalni put u cjelovitosti, primjećujemo da je ista dinamika u njoj suštinski prisutna od početka do kraja života u obliku strastvene težnje za istinom. Bit će to stalna pokretačka snaga njezina postojanja.[123]

2.1. *Privlačnost prema istini kao pokretačka snaga moralnosti Edith Stein*

Gorljivost prema istini privukla ju je da istraži dušu čovjeka i naroda.[124] Privučena nedokučivim ponorom, koji je bila ljudska duša čak za Husserla, pred čijom je dubinom fenomenološko istraživanje dostiglo svoju granicu,[125] Edith se posvetila istraživanju intenzivnim promatračkim radom i rigoroznom refleksijom kako bi, korak po korak, prodrla u istinu osobe.

Teleologija koja ju je stalno pomicala prema Istini, poprimala je različite manifestacije: u fenomenološkom razdoblju prepoznajemo je kao prisutnost u procesu spoznaje koja ide iz predmeta tako kako se on očituje svijesti (noesis), do predmeta kao takvog (noema). S teološkog stajališta, prepoznajemo istu napetost u prijelazu iz „osobnog jastva“ prema „ti“ Boga-Istine, prevedenu u dinamičke tomističke pojmove *zbiljnosti* i *mogućnosti,* kao i u ontološko

[121] „In der ursprünglichen Gemeinschaft mit Gott war der Mensch völlig geborgen. Er erkannte sich nicht selbst, aber er war erkannt und wußte sich erkannt. […] Auf Gott ruhte sein Blick, nicht auf sich selbst.“ Edith STEIN, Theoretische Grundlagen der sozialen Bildungsarbeit, u: *ESGA 16*, 21.
[122] THERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO (T. R. Posselt), *Edith Stein*, 174.
[123] „L’atteggiamento spirituale, caratterizzato dal fatto di essere *aperto a*, le permette di esaminare pure la dimensione comunitaria, axiologica, etica, metafisica e mistica.“ Carla BETTINELLI, L’itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, 513.
[124] Edith STEIN, Pismo 10. XII. 1918. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 62.
[125] Usp. Edmund HUSSERL, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie*, Husserliana, VI., tal. izd. *La crisi delle scienze europee e la fenomenologia trascendentale,* Milano, 1961, 196.

progresivno sudjelovanje konačnog bića u vječnom Biću. Duhovno je ova dinamika prisutna u unutarnjem procesu opisanom kao aktivna i pasivna noć. Moralno, ista dinamika pomiče k prijelazu iz vlastitog djelovanja prema ulasku u Božje djelovanje.

Želimo ovdje istaknuti dva karakteristična aspekta koja su prisutna unutar njezine dinamike približavanja istini. Prvi se odnosi na takozvane „misli srca“, koje su izvorne manifestacije u ljudskoj duši. Drugi aspekt je značenje koje duhovni prijelaz između aktivne i pasivne noći ima za moralni život. Oni ukazuju s jedne strane da istina izlazi iz slušanja unutrašnjosti osobe, a s druge vodi čovjeka do predanja onomu što ga nadilazi.

2.1.1. Pozornost na *misli srca*

Autorica tvrdi da je u ljudskom biću duhovna dimenzija najosebujniji aspekt koji ga razlikuje od svih drugih stvorenih bića, shvaćena kao mogućnost intenzionalnog izlaska iz sebe, ostajući u sebi.[126] Ova je dinamika prisutna u traženju istine. Međutim, kao što to pokazuju riječi svete Terezije Avilske u djelu *Seelenburg*,[127] prvi uvjet za svaki duhovni izlazak iz sebe prema Bogu je spoznaja o individualnom i neponovljivom jastvu vlastitog bića.

Stein u duši primjećuje prisutnost izvornog, iskonskog života koji se očituje u onome što ona naziva „mislima srca“.[128] To su pokreti koje osoba saznaje preko intuicije, a samo naknadno racionalizira.[129] Stoga percepcija o kojoj govorimo još nije intelektualna, jasna i precizna. Riječ je o manje definiranom pokretu prisutnom u duši, a budući da je originalniji, otkriva se kao bogatiji. Misli srca su operativne moći koje, kako se pojavljuju u duši i od nje su prihvaćene, imaju moć pomicanja unutarnjeg života. Od tih najizvornijih pokreta počinju se dijeliti sile duše, kretnje osjećaja i određenja volje.[130]

Svjesni život je stoga formiran iz misli srca: nesvjesno dolazi pred svjesno, intuicija prije intelektualnog znanja. To je uvjerenje stalno prisutno u Edith Stein. Otvoriti se izvornim dubinama vlastite unutrašnjosti kako bismo prepoznali takve misli srca, zahtijeva znanje i prihvaćanje vlastitog bića,[131] te značenje koje je u njemu upisano.[132] Edith će pronaći Boga u

---

[126] Usp. Edith STEIN, *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 239.
[127] Usp. Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 384.
[128] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 97 (ESGA 18, 101).
[129] „La antropologia de Stein se carateriza por una apertura intrinseca que trasciende metafisicamente la vision fenomenologica del hombre considerado como un yo que esta dado en la conciencia. Con este tipo de proceder filosofico se entra en un ambito que Stein llama 'lo no immediatamente consciente'.“ Stephan PATT, *El concepto teológico-místico de „fondo del alma“ en la obra de Edith Stein*, 107-108.
[130] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 97 (*ESGA 18*, 101-102); Stephan PATT, *El concepto teológico-místico de „fondo del alma“ en la obra de Edith Stein*, 136.
[131] Usp. Edith STEIN, Die Seelenburg, u: *ESGA 11-12*, 384. O toj temi vidi Stephan PATT, *El concepto teológico-místico de „fondo del alma“ en la obra de Edith Stein*, 137.
[132] Moral je stvarnost koja se tiče čitavog čovjeka. Ono što se u srcu prihvati, to će se na neki način „utjeloviti“ i u osjećajima, u mislima, u izrazima i djelima. Ivan Pavao II. u svojim katehezama o ljudskoj ljubavi govori o

svom vlastitom biću, već prisutnom prije svjesnog života. Time je bila potvrđena u opažanju vlastitog bića u konačnici kao otajstvo.

2.1.2. Od držanja vlastitog života u ruci do predanja vlastitog puta Bogu. Točka duhovnog prolaza za moral.

Temeljna razlika između aktivne i pasivne duhovne noći ima korespondenciju u moralnom životu. U aktivnoj noći osoba još uvijek ima „u svojim rukama" put svog života, u smislu da slobodno prianja uz put Boga te odlučuje o koracima približavanja Gospodinu. Čak i kad se osoba odluči prepustiti djelu pročišćenja koje Bog želi učiniti na njezinim moćima, ona i dalje djeluje na svoju vlastitu inicijativu, razabirući put približavanja Bogu i želeći se suočiti s njime, kao što je to u stanju učiniti vlastitom snagom, znajući da je podržava Duh Sveti. Drugim riječima, aktivno se suočava s pročišćavanjem.

U pasivnoj noći događa se prolaz potpunog predanja osobnih koraka Bogu, to je slobodno i potpuno napuštanje vodstva svoga postojanja Njegovim rukama. Osobni put postaje tajanstven samoj osobi, koja se suočava s njime u tami vjere. Ovo je neizbježan korak za onoga tko želi postati sličan Kristu, prihvatiti njegov život i unutarnji put koji ga je doveo do Golgote i uskrsnuća, kroz prianjanje uz Boga u tami Getsemanskog vrta. Ovo predanje vlastitog puta Bogu je u osnovi ono što Edith Stein opisuje kao „život na Božjoj ruci i iz Božje ruke"[133], koji je ona započela s punim sinovskim povjerenjem i poniznošću.

Činjenica prihvaćanja da čovjek više ne živi svoj život nego Božji, predstavlja jasnu točku kvalitativnog nadilaženja koje prolazi kroz strukturu kojom je ljudska osoba obdarena. Autorica nam daje primjer jer kada govori o moći volje objašnjava da čin volje nije vezan samo za sile naravi. Osoba može progresivno izvući snagu volje iz cijelog organizma kroz ponovljeno djelovanje. „Na neki način, volja nije vezana za granice naravi jer znajući izvore iz kojih se sila hrani, ona može adekvatnim tretiranjem tijela i usmjeravanjem duha prema izvorima snage duhovnog svijeta proizvesti povećanje snage na uredan način."[134] I odmah dodaje:

---

važnosti razlučivanja duhovne dimenzije prisutne u ljudskom srcu. O značenju vlastitog tijela osoba „mora učiti ne samo objektivizirajući apstrakcijom (premda je i to potrebno), nego posebno na području unutarnjih reakcija vlastitoga 'srca'. To je 'znanje' koje se ne može naučiti samo iz knjiga jer se u prvom redu radi o dubokom 'poznavanju' ljudske nutrine. [...] Premda se te inačice i nijanse unutarnjih kretnja 'srca' u određenoj mjeri međusobno miješaju [tj. pitanje požude i istinske vrijednosti spolnosti], ipak treba reći da je unutarnji čovjek od Krista pozvan da postigne zrelo i cjelovito vrednovanje kojim će razlučiti i procjenjivati razne kretnje vlastitog srca. Treba dodati da se ta zadaća može ispuniti i da je uistinu dostojna čovjeka.", IVAN PAVAO II, *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita Teologija tijela*, Svezak I., Split, 2012., 328-329.

[133] „Bis zu einem Leben an Gottes Hand und aus Gottes Hand." Edith STEIN, Die Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menscheit, u: *ESGA 19*, 12.

[134] „In gewisser Weise ist der Wille nicht einmal an die Grenzen der Natur gebunden: Auf Grund der Erkenntnis der Quellen, aus denen die Kraft genährt wird, kann er durch entsprechende Behandlung des Körpers und durch Richtung des Geistes auf die Kraftquellen der geistigen Welt planmäßig eine Kraftsteigerung herbeiführen." Edith

> Međutim, osim ovih razumljivih i procjenjivih veza, postoji mogućnost da volja želi iznad vlastite naravi i granica; zapravo, kada je pred njome zadatak koji joj se čini apsolutno neophodnim, a da u sebi ne uviđa snagu potrebnu za njegovo provođenje i ne znajući iz kojih prirodnih izvora da je stekne, ona može i smije vjerovati u Božju milost koja je neiscrpan izvor moći. Budući da se milost ulijeva u volju i da se ljudsko biće može osloniti na nju, ona se uzdiže iznad naravnih granica te osobito iznad sile naravne volje. Ako se drži božanske volje, moć volje je beskonačna.[135]

Kako su te tvrdnje postale stvarnost u njezinom životu svjedoče stavovi tijekom posljednjih dana boravka u koncentracijskim logorima. Kad je ljudska snaga svedena na minimum ili uništena, Edith svjedoči o izvoru koji upućuje na Boga. Mogla je prenositi mir, utjehu, brigu za potrebite kada bi nehumani uvjeti činili to nemogućim.

U kratkom tekstu *Das Gebet der Kirche*, napisanom već u Karmelu, nalazimo uvjete za življenje iz božanskog izvora:

> U tim tajnim dubinama djelo otkupljenja je pripremljeno i provedeno u tajnosti i tišini; i tako će se nastaviti do kraja vremena. […] U vječnoj tišini unutarnjeg božanskog života donesena je odredba o spasenju. U tajni tihog doma Nazareta, snaga Duha Svetoga došla je na samotnu Djevicu u molitvi te izvršila utjelovljenje Otkupitelja.[…] I tako ostaje kroz sva stoljeća. U tihom dijalogu posvećenih duša sa svojim Gospodinom pripremaju se vidljivi događaji crkvene povijesti.[136]

Osoba koja živi u Božjem životu ulazi u duboko jedinstvo, u kojem je zapravo sve jedno: „odmor i aktivnost, kontemplacija i rad, tišina i govor, slušanje i komuniciranje pobožnosti koja prima ljubav i izlijeva ljubav u zahvalnom hvalospjevu. […] Potrebni su nam sati slušanja u tišini i dopuštanja božanskoj Riječi da radi u nama, da prodire sve dok ne postane plodonosna u žrtvama hvale i djela.“[137]

STEIN, *Der Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 104.

[135] „Es gibt aber über diese durchschaubaren und abschätzbaren Zusammenhänge hinaus eine Möglichkeit für den Willen, über die eigene Natur und ihre Grenzen hinaus zu wollen: Wenn ihm eine Aufgabe vor Augen steht, die ihm als unbedingt geboten erscheint, ohne daß er die Kraft dazu in sich fühlt und ohne daß er weiß, aus welchen natürlichen Quellen er sie sich holen könnte, kann und darf er sich daran wagen im Vertrauen auf die Gnade Gottes, die eine unerschöpfliche Kraftquelle ist. Weil sie in den Willen einströmen und weil er sich darauf stützen kann, ist er über die Grenzen der Natur und insbesondere der natürlichen Willenskraft hinausgehoben. Die Kraft zu wollen ist unendlich durch den Anschluß an den göttlichen Willen.“ *Isto*. Slično se izražava *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 288-290.

[136] „In diesen geheimen Tiefen hat sich in Verborgenheit und Schweigen das Werk der Erlösung vorbereitet und vollzogen; und so wird es sich fortsetzen, bis am Ende der Zeiten.[…] Im ewigen Schweigen des innergöttlichen Lebens wurde der Ratschluß der Erlösung gefaßt. In der Verborgenheit des stillen Gemachs von Nazareth kam die Kraft des Heiligen Geistes über die einsam betende Jungfrau und bewirkte die Menschwerdung des Erlösers. […] Und so bleibt es durch alle Jahrhunderte. In der stillen Zwiesprache gottgeweihter Seelen mit ihrem Herrn werden die weithin sichtbaren Ereignisse der Kirchengeschichte vorbereitet.“ Edith STEIN, Das Gebet der Kirche, u: *ESGA 19*, 36.

[137] „Ruhe und Tätigkeit, Schauen und Wirken, Schweigen und Reden, Lauschen und Sich-mitteilen liebend-

U dugim satima usamljene molitve pred svetohraništem u Speyeru i Beuronu, još prije Karmela, Edith Stein je Krista stavila ispred sebe, osobito u njegovoj spasiteljskoj patnji kroz koju je izvršio pomirenje. Posljedice su bile stvarne: duše „skrivene s Kristom u Bogu ne mogu drugo nego zračiti u druga srca božanskom ljubavi kojom su ispunjene i tako sudjelovati na završetku svih u jedinstvu u Bogu, što je bila i jest velika briga Isusa.“[138] Duša postaje „jedno s Kristom, živeći iz njegova života, ali samo u predanosti Raspetome, samo kad je s njime prolazila cijelim Križnim putem.“[139] To značenje iznosi u potpunoj i bolnoj istinitosti: „S njime mora proći kroz smrt na križu: jednako kao i On, razapinjati vlastitu narav životom umiranja i samoodricanja i predavati se na razapinjanje u patnji i smrti, kako Bog bude htio odrediti ili dopustiti. Što će ovo aktivno i pasivno razapinjanje biti savršenije, to će intimnije biti sjedinjenje s Raspetim i obilatije dioništvo u božanskome životu. Ovime su određeni glavni motivi *Znanosti križa*.“[140]

Ono što je Edith Stein živjela bila je zahtjevna moralnost čiji se obzori ne prilagođavaju osobnim ograničenjima, nego zahtjevima Boga, shvaćeni u dubokom slušanju. Moralno je to djelovanje koje polazi od stvarnosti takve kakva se očituje, u njenom vapaju i potrebi za spasenjem, a koja beskrajno nadilazi svaku ljudsku mogućnost odgovora. Zato je to hrabra moralnost koja se ne zatvara pred poslušnosti. Pred nedostatkom ljudskih resursa okreće se izvorima snage koje vjera otvara osobi, stavljajući je u tijek Božjeg spasiteljskog djela. U tome je ova moralnost svakako ponizna, ali i realna. To jest, nije fatalistička kako ne bi preuzela odgovornost za djelovanje, već je očima osvijetljenim vjerom sposobna prepoznati stvarne veze koje postoje između moguće konkretne ljudske intervencije za koju se osoba odlučuje i božanskog djelovanja u koje ulazi ljudsko djelo.

2.2. *Daljnji aspekti morala Edith Stein. Kratka razmišljanja*

Željeli bismo ukratko ukazati na druge aspekte koji proizlaze iz osobe Edith Stein,

empfangende Hingabe und Ausströmen der Liebe im dankenden Lobgesang. […] Wir bedürfen der Stunden, in denen wir schweigend lauschen und das göttliche Wort in uns wirken lassen, bis es dahin drängt, im Opfer des Lobes und im Opfer der Tat fruchtbar zu werden.“ Edith STEIN, Das Gebet der Kirche, u: *ESGA 19*, 39.

[138] „Mit Christus verborgen in Gott, können sie nicht anders, als die göttliche Liebe, von der sie erfüllt sind, ausstrahlen in andere Herzen und so mitwirken an der Vollendung aller zur Einheit in Gott, die das große Anliegen Jesu war und ist.“ *Isto*, 39.

[139] „Die Seele eins mit Christus, lebend von seinem Leben – aber nur in der Hingabe an den Gekreuzigten, nur wenn sie den ganzen Kreuzweg mit ihm gegangen ist.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 16 (*ESGA 18*, 13), vlastiti prijevod.

[140] „Muß sie mit ihm durch den Kreuzestod hindurchgehen: gleich ihm die eigene Natur kreuzigen durch ein Leben der Abtötung und Selbstverleugnung und sich ausliefern zur Kreuzigung in Leiden und Tod, wie Gott sie fügen oder zulassen will. Je vollkommener diese aktive und passive Kreuzigung sein wird, desto inniger wird die Vereinigung mit dem Gekreuzigten sein und desto reichlicher der Anteil am göttlichen Leben. Damit sind die Hauptmotive der 'Kreuzeswissenschaft' angeschlagen.“ Edith STEIN, *Znanost Križa*, 25 (*ESGA 18*, 22),vlastiti prijevod.

povezane s autentičnošću bića i njegova djelovanja. Ovdje ih samo spominjemo, kao polazišta za moguća daljna istraživanja u smjeru morala.[141]

1. *Smještanje ja u dubinu duše*: Edith Stein ukazuje da sloboda i odgovornost osobe nikada ne bivaju prekinute. Prepoznaje da je na osobi i njezinoj slobodnoj odluci da ide prema svojoj unutrašnjosti ili da to ne učini, ostajući na površini. Prisutnost *Ja* u središtu duše ostaje pretpostavka autentičnog života, uvjet istinski osobnih odluka.[142]

2. *Autentičnost života*: u njezinom antropološkom razmatranju dimenzija tijela potiče na razmišljanje te se čini posebno aktualnim. Tijelo je zamišljeno kao komunikator duha, ali i kao element koji razdvaja pojedince od drugih. Primjerice, u potrazi za izvorima snage koji su pristupačni ljudskom biću, Edith govori o snazi koju zagrljaj može prenijeti.[143] S druge strane, također navodi da tijelo dijeli ograničavajući osobni život od tuđeg života.[144] Zainteresirana je također za autentičnost izražavanja tijela; tijelo može izraziti autentičnost jasnog i iskrenog unutarnjeg života, postajući posrednikom vrijednosti prisutnih u osobi. Međutim, ono može izraziti i neautentičnost, kada umjesto da postane posrednik daje poruke koje nisu autentične, koje skrivaju istinu.[145] Poziv tijela jest da postane autentičan izraz duše.[146]

3. *Sposobnost pronalaženja sebe kroz egzistencijalne promjene*: ljudskom biću, podložnom postajanju pripada nešto što nije podložno postajanju. Razlikovanje onoga što se mijenja od onoga što ostaje jest poziv koji Edith Stein prenosi i koji je u uskoj vezi s dostojanstvom osobe. Postajanje se odnosi na karakter, ali u određenoj mjeri i na osobnu jezgru koja je, zasnivajući osobni život, sama djelomično podložna dinamici prelaska iz mogućnosti u zbiljnost koja karakterizira ljudski život na ovoj zemlji.

4. *Odgovornost prepoznati svoj dio unutar cijeline*: Edith Stein predstavlja moralnost koja

---

[141] Niže navedeni aspekti mogu pridonijeti promišljanju o temeljima morala u skladu s koncilskim pozivom: „Treba obnoviti sve ostale teološke predmete u življem dodiru s otajstvom Krista i povijesti spasenja. Naročitu pažnju treba posvetiti usavršavanju moralne teologije. Znanstveno izlaganje tog predmeta treba temeljitije hraniti naukom Svetog pisma. Ona treba rasvijetliti uzvišeni poziv vjernika u Kristu i njihovu obavezu da u ljubavi donesu plod za život svijeta.“ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), br. 16, u: *Dokumenti*, Zagreb, [4]1986.

[142] Ako „ja“ nije smješten u dubini duše, tada i njegove odluke neće biti tako odlučujuće za njegov život i neće davati formu svim dimenzijama njegove osobe. Što više „ja“ teži prema središtu duše, to više biva formiran po Istini i djeluje iz Istine. „Dobro osobe jest biti u Istini i činiti Istinu.“ IVAN PAVAO II., Veritatis splendor – Sjaj istine. Enciklika o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve (6. VIII. 1993.), Zagreb, 2008., br. 84. Dalje: VS

[143] Edith STEIN, Psychische Kausalität, u: *ESGA 6*, 64.

[144] Usp. Edith STEIN, *Die Aufbau der menschlichen Person*, *ESGA 14*, 31.

[145] Usp. Edith STEIN, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*, 74.

[146] Fenomenološki personalizam je moralnoj teologiji pomogao prikazati specifičnost čovjekovog djelovanja koje dolazi do izražaja u i kroz tijelo, i na taj način se potvrđuje čovjekovo ustrojstvo kao 'utjelovljene duše'. „Čovjek je subjekt ne samo po svojoj samosvijesti i samoodređenju, nego i na osnovi vlastitoga tijela. Ustrojstvo je toga tijela takvo da mu omogućuje da bude vršitelj čisto ljudske djelatnosti. U toj djelatnosti tijelo izražava osobu.“ IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih*, I, 92.

uzima u obzir tri dimenzije u kojima se odvija postojanje ljudskog bića, tj. kao dio čovječanstva, kao muškarac / žena i kao pojedinac. Traži inkluziju života pojedinca u smislenu cjelinu koja je život svijeta, i radikalnije, u Božji život. To je stvar traženja vlastitog udjela u Njegovom planu, odgovora na osobni primljeni dar koji se mora suočavati s dubinom ljubavi koju Krist otkriva.

5. *Moral koji se neprestano ažurira s obzirom na istinu, koja uvijek nadilazi*: Božji pogled je jedini koji stvarnost vidi u istini i cjelokupnosti. Naš pogled se može samo približavati temi, uz mnoge mogućnosti pogreške. Svijest o prisutnosti Božje perspektive ostavlja stalan prostor za ispravke, izbjegava rigidnost, otvara prostor za misterij i stavlja granice racionalnosti relativizirajući je. Nalik je to fenomenološkom istraživanju koje pristupa istini kroz kontinuirani proces propitivanja i kretanja od početka, prevladavajući predrasude.

6. *Receptivni, majčinski stav*: moral koji proizlazi iz osobe Edith Stein ima u širem smislu ženski karakter, u smislu da je osoba pozvana prihvatiti *u sebi* stvarnost koja joj dolazi u susret. Poziva na djelovanje koje slijedi slušanje i promišljanje, ne samo Božje Riječi već i iskustva života, kako bi se u njemu mogao očitovati glas Ljubljenog.

> U vrijeme neposredno prije i dugo nakon mog obraćenja, mislila sam da voditi vjerski život znači odustati od svega zemaljskog i živjeti samo u mislima o božanskim stvarima. Međutim, postupno sam počela uviđati da se u ovom svijetu od nas traži nešto drugo te da čak i u kontemplativnom životu povezanost sa svijetom ne smije biti prekinuta; vjerujem da što je netko dublje uronio u Boga to više mora u tom smislu „izlaziti iz sebe“, tj. ući u svijet da bi u njega unio Božji život.[147]

Odnos s Bogom predstavlja krajnji temelj djelovanja jer može aktivirati čovjekove mogućnosti na najvišem stupnju i dubini. Iskustvo koje je Edith imala od Boga otkriva da ljudske sposobnosti mogu biti prisutne i aktivirane u najvećoj mogućoj mjeri čak i ako su izvana neaktivne, kao što je ona iskusila u „odmaranju u Bogu“' Kao da želi izraziti da maksimalna vanjska neaktivnost može postojati uz maksimalnu osobnu aktivnost. Ovdje je Križ već vrlo

[147] „In der Zeit unmittelbar vor und noch eine ganze Weile nach meiner Konversion habe ich nämlich gemeint, ein religiöses Leben führen heiße, alles Irdische aufgeben und nur im Gedanken an göttliche Dinge leben. Allmählich habe ich aber einsehen gelernt, daß in dieser Welt anderes von uns verlangt wird und daß selbst im beschaulichsten Leben die Verbindung mit der Welt nicht durchschnitten werden darf; ich glaube sogar, je tiefer jemand in Gott hineingezogen wird, desto mehr muß er auch in diesem Sinne 'aus sich herausgehen', d. h. in die Welt hinein, um das göttliche Leben in sie hineinzutragen.“ Edith STEIN, Pismo sestri Callisti Kopf 12. II. 1928., *ESGA 2*, br. 60. Svjetlo vjere objavljuje cjelovitog čovjeka i što više usvaja stvarnost pod vidom vjere to se više ostvaruje on sam, tj. događa se integriranje onoga što čovjek jest i onoga što treba postati. „Treba povratiti i obnoviti pravo lice kršćanske vjere, koja nije jednostavno skup izjava što ih umom valja prihvatiti i odobriti. Ona štoviše je proživljena spoznaja Krista, živo pamćenje njegovih zapovijedi, istina koju treba živjeti. Uostalom, riječ je uistinu prihvaćena tek kad prijeđe u čine, tek kad se provede u djelo. Vjera je odluka koja obvezuje cijelo postojanje“, IVAN PAVAO II., *VS*, br. 88.

prisutan.

7. *Sklad u kompleksnosti*: Stein ukazuje na moral koji zna da je ljudska osoba glavni i najdragocjeniji resurs jer je ona jedinstven i neponovljiv odraz božanskog bića. U njoj je prisutna sposobnost inkluzivnog razmišljanja: apsorbira, a ne eliminira ono što je naizgled nespojivo. Ona nadilazi navodnu nekompatibilnost. Ne boji se složenosti, razlika, nego ih pozdravlja i ocjenjuje. Realizam izlazi ojačan i postavljen na sigurnu istraživačku bazu jer istina postoji, ona nam je dana u božanskom pogledu. Naša perspektiva može nastojati isključiti napetosti, ali Božji pogled nas stavlja u kontakt s napetostima jer je stvarnost puna napetosti. U konkretnosti ljudskog postojanja napetost ostaje jer se u čovjeku isprepliću ljudski i božanski život.[148] Krist je kao čovjek i Bog jamac ravnoteže između napetosti. On je živio potpuno božanski u ljudskom životu, otvarajući ljudski život za puninu.

8. *Moralnost u vremenu i za vječnost*: s vremenom, uronjena u okolnosti, Edith je sve jasnije shvaćala kako ostvariti svoj poziv sve do svršetka, razumijevajući vrijeme ugrađeno u vječnost. Reći će da je najviše iznenađujuća i lijepa stvarnost ne samo to što Bog priprema mnoge stanove u Svojem Kraljevstvu, nego da priprema mjesto za svakoga osobno, individualno.[149]

9. *Moral srca*: moral na koji autorica ukazuje nije ni intelektualistički ni voluntaristički, niti emocionalistički i subjektivistički. Nema ni traga moralizmu koji bi podupirao dužnost za dužnošću, askezu za askezom, ili koji bi zatvarao u vlatiti subjektivizam nego uključuje srce koje je više od intelekta i volje i subjektivnih osjećaja.[150] Moralnost srca[151] se pobuđuje iz dubina, iz odnosa s Kristom koji obuhvaća cijelu osobu. U tom odnosu prihvaća pročišćenje, ono koje dolazi Njegovom rukom, a ne ono na koje se čovjek sam prisiljava i što ga može dovesti do unutarnje iscrpljenosti.[152]

---

[148] Određena napetost između stanja u kojemu jesmo i onoga što trebamo postati je normalna, jer nas tjera da tražimo istinito dobro koje će nas ostvariti „u-istini". „Od svih se traži velika budnost kako nas ne bi zarazio farizejski stav, koji nastoji dokinuti svijest o svojim granicama i o svojemu grijehu, a koje se danas izražava osobito u pokušaju da se moralna norma prilagodi vlastitim sposobnostima i vlastitim interesima, pa čak i u odbijanju samoga pojma norme. Naprotiv, prihvatiti „nerazmjer" između zakona i ljudske sposobnosti, odnosno sposobnosti samih moralnih snaga čovjeka prepuštenog samom sebi, potiče želju za milošću i pripravlja čovjeka da je primi." IVAN PAVAO II., *VS*, br. 105.

[149] Usp. Edith STEIN, Exerzitien 22. II. - 4. III. 1937., bilješke 25. II. 1937., u: *ESGA 20*, 20.

[150] Usp. Edith STEIN, *Znanost Križa*, 112 (*ESGA 18*, 118).

[151] Ovakva vizija morala koja je prisutna kod Edith Stein savršeno odgovara uputama za obnovu moralne teologije prisutnima u enciklici *Veritatis splendor.* „Potvrđivanje moralnih načela ne pripada djelokrugu empirijsko-formalnih metoda. Ne niječući valjanost tih metoda, ali i ne suzujući svoj pogled na njih, vjerna nadnaravnom smislu vjere, moralna teologija razmatra nadasve *duhovnu dimenziju ljudskog srca i njegov poziv na Božju ljubav."* IVAN PAVAO II., *VS*, br. 112. Ivan Pavao II. u svojim Katehezama, također, govori o moralu koji treba proizaći iz srca, tj. iz nutrine otkupljenog ili novog čovjeka, jer „čovjek je jedinstven i neponovljiv ponajprije po svojemu 'srcu' koje o njemu odlučuje 'iznutra'. Kategorija srca u određenomu je smislu istoznačnica osobne subjektivnosti." IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih*, I, 336.

[152] Edith Stein govori o askezi u djelu Freiheit und Gnade, u: *ESGA 9*, 39-40.

10. *Moral radosti*: moralne postavke na koji Edith ukazuje znaju dati prostor radosti srca jer djelovanje uvijek ostaje unutar odnosa s Voljenim.[153] Čovjek zna da je na putu s Njime, ne očekujući nemoguće savršenosti, ali i ne dajući prostora relativizmu i mekoći koji ne prepoznaju odgovornost osobe u njezinu djelovanju i stalnost njezine temeljne slobode u kojoj osoba može rasti za služenje, ponajviše u slobodi od sebe samoga. Radost koja također potječe od prepoznavanja vlastitog mjesta, a time i mjesta drugoga, koji stoga ne postaje prijetnja jer i on ima svoje mjesto koje mora zauzimati i poziv koji je pozvan ostvariti. Radost koja prepoznaje potrebu svakoga u planu spasenja.

To su samo neke od osobina mogućeg razumijevanja morala prema Edith Stein, koje osobu otkrivaju realistično, dubokim pogledom, otkrivajući složenost i inherentnu plemenitost na čiju je utjelovljenost pozvan čovjek u svom postojanju.

2.3. *Obraćenje Edith Stein u kontekstu moralne teologije*

Očitavanje života Edith Stein u moralnoj perspektivi stavlja je u položaj povezanosti ili udaljenosti u odnosu na različite pristupe koji su prevladavali tijekom povijesnog razvoja moralne teologije. Izjavili smo da je strastvena i iskrena potraga za istinom ono što je utemeljilo egzistencijalni dinamizam Edith Stein. Dovodi je to bliže strujama koje su moralni zahtjev izrazile kao traganje za smislom, srećom i puninom, a odvojile je od onih koje su pojam „obveza“ stavili u središte moralne potražnje. Ne iznenađuje što je autorica kad je došla do vjere prepoznala duhovni afinitet prema sv. Tomi u njegovoj potrazi za istinom te ga prihvatila kao pouzdanog vodiča u produbljivanju katoličke misli.[154]

S druge strane, činjenicom stavljanja istine osobe u središte svojih istraživanja, se ona potpuno uključila u duh suvremene refleksije. Zapravo, gleda na osobu u njezinoj jedinstvenosti, u suodnosu, cjelovitosti i strukturalnoj složenosti, uvijek promišljajući slobodu kao neotuđivi element ljudske osobe.

Objektivna istina s jedne strane i subjekt koji istinu istražuje s druge strane, dva su elementa stalno prisutna u životu Edith Stein. Subjektivni i objektivni pol – što drugačije možemo definirati binomom individualnosti-objektivnom istinom ili obvezom-slobodom, u

[153] Papa Franjo na poseban način u svojim enciklikama, dokumentima i nagovorima poručuje da radost mora biti oznaka kršćanina, tj. mora se vidjeti u njegovom životu da je susreo Krista i da živi s njime u svojoj nutrini. „Samo zahvaljujući tom susretu – ili obnovljenom susretu – s Božjom ljubavlju, koja se pretvara u radosno prijateljstvo, bivamo izbavljeni iz svoje skučenosti i autoreferencijalnosti. Postajemo u punini ljudi kada se izdignemo iznad svoje ljudskosti, kada dopustimo Bogu da nas povede onkraj nas samih kako bismo doprli do najveće istine o svom biću.“ PAPA FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima, đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 8.

[154] Usp. Edith STEIN, Predgovor, u: *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 10.

Edith Stein ne samo da ne proturječe među sobom, već naprotiv, pretpostavljaju i jačaju jedni druge. Oba su stalno prisutna u egzistencijalnom dinamizmu koji fenomenološki možemo opisati kao neprestano izlaženje subjekta iz sebe prema objektu i povratka u sebe, prihvaćajući priznatu istinu ukoliko odgovara vlastitom osobnom biću, vlastitoj unutrašnjosti. Prisutni su stoga i subjekt u svojoj individualnoj specifičnosti i objektivna istina, kao i stvarnost koja postaje nositelj vrijednosti.

U njezinom životu subjektivnost je uvijek bila istaknuta, ali stalno otvorena; istina je objektivno data, ali traži subjekt koji je prepoznaje; receptivni stav subjekta prema istini odnosi se ne samo na stvarnost izvan njega, već i na vlastitu unutrašnjost. Tako da subjekt u sebi otkriva i objektivni aspekt, onaj vezan za primanje vlastitog bića iz trenutka u trenutak. Na taj način se ističe suprisutnost i interakcija između dvaju polova, uz potrebu njihovog međusobnog uključivanja. Susreću se ontološki i egzistencijalni plan; ontološki prioritet objektivne Istine traži subjektivnost koja bi je prepoznala i prihvaćala egzistencijalno. To stvara dinamičan pokret, onaj unutar kojeg će Edith otkriti Božju prisutnost.

Bog kojeg je ona prepoznala je Bog Isusa Krista Raspetoga. On je Istina, a istovremeno je Osoba. Prepoznajući Ga, istraživanje Edith Stein doseže svoj vrhunac.[155] U Njemu sjaji punina cjelovite Istine i božanske Mudrosti koja nam daje da shvatimo što je ljudski intelekt pokušao sakupiti u svom tisućljetnom naporu.[156]

Ako želimo shvatiti moralnu vrijednost obraćenja Edith Stein, moramo je kontekstualizirati: ako je u Edith jasno prisutna veza između obraćenja i opraštanja grijeha, što je ona definirala kao „radikalnu nevjeru“, čini nam se da trebamo naglasiti druge aspekte koji ističu kvalitetu prelaska koji se u njoj dogodilo. Prva je činjenica da je bila Židovka, što je stavlja u nepovoljan položaj - da se tako izrazim - za prihvaćanje Isusa Krista. Sam židovski odgoj pretpostavljao je teološki utemeljenu distancu.[157] Drugi aspekt koji nam se čini osebujnim jest činjenica da je obraćanje za Edith Stein bilo iskustvo temeljnog oslobađanja od vlastitog stava koji ju je doveo do iznemoglosti. Zapravo, privlačnost koju je osjećala prema cijelovitoj istini dovela ju je do napornih i nepristupačnih istraživačkih putova, uvijek otvorenih za nove

[155] Jedino kad čovjek upozna puninu istine, tj. povjeruje u Isusa Krista, može u potpunosti upoznati i samoga sebe. „Misterij čovjeka postaje doista jasan jedino u misteriju utjelovljene Riječi. Adam, prvi čovjek, bio je naime slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina. Krist, novi Adam, objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva.“ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 22, u*: Dokumenti*, Zagreb, [4]1986.

[156] Usp. Edith STEIN, Uvod, u: *Endliches und ewiges Sein*, *ESGA 11-12*, 27.

[157] Kao što Edith sama izražava, u trenutku kada je njezina majka saznala za obraćenje njezine kćeri, ono što ju je učinilo nepremostivom poteškoćom razumijevanja bila je činjenica da nije mogla prihvatiti božanstvo Isusa Krista, to da se proglašavao Sina Božjeg.

izazove i nedokučive dubine, s kojima je suočavanje dovelo do gubitka ljudske snage na koju je mogla računati. Jednom kad je u Isusu Kristu priznala puninu Istine, ona doživljava da se naporno nošenje tereta života za nju pretvara u osjećaj da je sama nošena i u potpunosti podržana.

Nakon prihvaćanja Krista, unutarnje se kretanje obraćenja - čak i moralno - u njoj nastavlja. To će biti pitanje sve veće asimilacije Krista-Istine, dopuštajući da je On preobrazi u sebe. To će značiti preuzimati Njegove osobine, onaj dio Božje slike koji čini originalnost i neponovljivost svake osobe, kao i njezino najtemeljnije dostojanstvo. U tišini, molitvi i kontemplaciji ona ulazi u Božje otajstvo, u nedokučivost Križa kao Istine, dakle i kao svoju Istinu. Predanje Raspetomu s povjerenjem postaje način ulaska u božanski život i sudjelovanje u njemu.[158] Moralni i duhovni putovi se sijeku, pročišćenje je njihov udio. Aktivna suradnja i prepuštanje Božjemu providonosnom vodstvu postaju jedno, u stalnoj prisutnosti slobode prianjanja. Na taj način Edith Stein će koračati prema svom autentičnom biću, usklađujući se s Istinom koja je *Scientia crucis* do te mjere da se unutar sebe pripremala na prihvaćanje mučeništva kao punine samodavanja i time punine ljudskog života.[159]

Postavljajući pitanje gdje se Edith Stein nalazi u panorami moralnog promišljanja, prepoznajemo njezinu povezanost s postkoncilskim pokretom koji je težio razvijanju teološke refleksije polazeći od središnjeg mjesta Isusa Krista. Bilo bi točnije reći da je Edith duhom povezana s pretkoncilskim pokretom koji je omogućio taj isti povratak evanđelju. U Edithinom razmišljanju također su skladno prisutni mnogi elementi koje nalazimo u postkoncilskim pokušajima ponovnog utemeljenja moralne teologije: povratak Božjoj riječi, božansko sinovstvo, središnjost Kristove osobe, moralnost kao nasljedovanje Krista, život u Kristu kao postojanje u Duhu, moralni život kao pripadnost Crkvi-Tijelu Kristovu, sakramenti kao način ugrađivanja u Krista, središnje mjesto molitve i kontemplacije.[160]

---

[158] Odnosna točka ili zvijezda vodilja u trajnom životu obraćenja je bio Raspeti Krist koji je postao ne samo izvor spoznaje, nego i nova snaga koja ju je formirala iznutra u svim dimenzijama njezinog života. Ovo svjedočanstvo njezinog života je potvrda da i zadaća razlučivanja Crkve ne nalazi svoje uporište „toliko u doktrinarnim iskazima i u pastoralnim pozivima na budnost, *koliko u pogledu uprtome u Gospodina Isusa Krista*. Crkva svaki dan s neumornom ljubavlju gleda u Krista, potpuno svjesna da je samo u njemu istiniti i konačni odgovor na moralni problem. *U raspetome Isusu ona nalazi odgovor* posebno na pitanje koje danas muči mnoge ljude: kako poslušnost sveopćim i nepromjenjivim moralnim normama može uvažavati jedinstvenost i neponovljivost osobe i ne narušavati njezinu slobodu i dostojanstvo? *Raspeti Krist objavljuje autentični smisao slobode*, *proživljuje ga u punoći posvemašnjeg davanja sebe* i poziva učenike da se priključe njegovoj slobodi.“ IVAN PAVAO II., *VS*, br. 86.

[159] U mučeništvu Edith Stein objavljuje se istina mučeništva kao „slavljenje savršene 'čovječnosti' i pravog 'života' osobe.“ *Isto*, br. 92.

[160] Kao primjer, usporedi autore kao što su: Sergio BASTIANEL, koji naglašava središnju ulogu nasljedovanja Krista za moralno preobraženje (*Vita morale nella fede in Gesù Cristo*, Cinisello Balsamo, 2005.); Donatella ABIGNENTE, koja polazi od Lukinog evanđelja i promišlja put moralnog obraćenja (*Conversione morale nella fede. Una riflessione etico-teologica a partire dalle figure di conversione del vangelo di Luca*, Roma, 2000.);

Edith je svojom namjerom da se približi konkretnoj stvarnosti moralnog subjekta, u punoj mjeri usklađena i sa sadašnjom tendencijom prisutnom u Crkvi, tj. da se Evanđelje ponovno otkrije kao pokretačka snaga u životu vjernika, koji je obilježen ljudskim ograničenjem, ali je i uvijek pred izazovom da nastavi hod zbog privlačnosti i u moralnosti koju budi Radosna Vijest.[161]

Život Edith Stein svjedoči o toj mogućnosti, čak i u ekstremnim okolnostima u kojima je njezino postojanje našlo ispunjenje.

Servais PINKAERS koji ponovno otkriva izvore morala vraćajući se sv. Tomi, obogaćen suvremenom filozofskom refleksijom (*Le fonti della morale cristiana. Metodo, contenuto, storia*, Milano, 1985.); Réal TREMBLAY, koji razvija svoje promišljanje o trinitarnim teološkim osnovama, usko se suočavajući sa značenjem Križa u moralnom promišljanju (*L'"innalzamento" del Figlio, fulcro della vita morale*, Roma-Milano, 2001.).

[161] Usp. PAPA FRANJO, *Amoris laetitia*.- *Radost ljubavi*. Posinodalna apostolska podudnica biskupima (19. III. 2016.), Zagreb, 2017., osobito br. 304-312 o normama i razlučivanju.

ZAKLJUČAK

Započeli smo ovo istraživanje privučeni jedinstvom i dubinom života koje izražava osoba Edith Stein. Zanimalo nas je ulaženje u podrijetlo iz kojeg je njezina osoba crpila snagu za razvoj tih karakteristika, a čime nam se njezino svjedočenje činilo izrazito rječitim u vrijeme kad jedinstvo osobnog života često prolazi kroz iskustvene rezove i egzistencijalne skokove, što bi u površnoj viziji moglo jamčiti jedinstvo, ali uz žrtvovanje istine.

Život Edith Stein govori nam o nečemu drugom. Ona postaje nositelj čovječnosti koja crpi iz izvornih dubina gdje jedinstvo čini cjelovitost iskustava, što je kao fenomenologinja nazvala protokom svijesti, gdje su prihvaćena i obuhvaćena sva iskustva te neprestano ažurirana kao smislena cjelina koja sve više otkriva osobu njoj samoj.

Naš je cilj bio prodrijeti u njezino postojanje i bolje razumjeti u kojoj mjeri to osobno jedinstvo i dubina imaju izravnu vezu s obraćenjem Isusu Kristu i Njegovoj Crkvi. Autorica nas je sama vodila i štitila od poduzimanja koraka koji bi reducirali njezin lik. Zapravo, bilo je važno istražiti njezinu eklektičnu egzistenciju, imajući na umu svu njezinu složenost: židovsko podrijetlo, mladenačko distanciranje od vjere otaca, njezinu strast prema filozofskim istraživanjima, otvorenost prema dubokim ljudskim prijateljskim vezama, egzistencijalnu potrebu za pripadanjem svome narodu i vremenu, izbor života posvećenog Bogu - prije u svijetu, a kasnije unutar zidina Karmela – te njezinu smrt u Auschwitzu. Drugim riječima, morali smo provesti proces koji je slijedio unutarnji tijek njezinog postojanja, vođen, prema mnogima, neprekidnom strasti u traganju za istinom koja označuje korake njezina sazrijevanja.

Dopustili smo da nas vodi sama Edith Stein, pokušavajući shvatiti što je *Scientia crucis* za nju. Iz opisa koji je sama dala u svom posljednjem djelu, shvatili smo je kao sjeme primljeno zajedno s darom života u duši svake osobe, koje čeka da bude prihvaćeno kako bi se moglo razviti sa svim svojim posljedicama i postati teologijom života, t.j. silom koja ima snagu formirati osobu polazeći od najintimnije nutrine. Edith Stein nas je također upoznala s potrebom otvaranja unutarnjeg puta prema nutrini i uklanjanja postojećih prepreka, kako bi osoba mogla prepoznati to sjeme, ovu istinu o sebi skrivenu u dubinama duše.

Stoga smo započeli naše istraživanje, provodeći ga pod ovim epistemološko-kognitivnim aspektom. U prvom poglavlju razmatrali smo cijeli tijek postojanja Edith Stein, tražeći duboka kretanja duha prisutna tijekom događaja. Na temelju izvora kao što su njezina autobiografija i pisma, kao i drugih spisa koji bi mogli otkriti njezino osobno sazrijevanje, pokušali smo shvatiti

aspekte i događaje koji su nam se činili ključnim te izravno povezani s progresivnim otvaranjem prema njezinoj autentičnosti. Primijetili smo da je do dubljih ulaženja došlo upravo u podudaranju s bolnim egzistencijalnim iskustvima. U njima je Edith Stein prepoznala intervenciju snažne ruke koja spašava, prepoznavajući Boga prisutnog, svemoćnog, sposobnog da je u potpunosti podrži, na način koji nikada prije nije iskusila, i sposobna dati joj snagu iz izvora za čije postojanje prije nije znala. Pod znakom Križa će se odvijati cijeli njezin egzistencijalni put, sve do njegova ispunjenja kroz samodarivanje u Auschwitzu. Da bi se razumjele prijelomne točke u tijeku života Edith Stein, od velike su nam pomoći autori koji su produbili njezinu egzistenciju ne samo racionalno, nego empatično, tražeći u njoj duboke smislene poveznice.

Egzistencijalni aspekt koji smo razvijali u prvom poglavlju dobio je daljnje proširenje i produbljivanje kad smo u drugom poglavlju razmatrali njezin fenomenološki doprinos proučavanju strukturalnog spoznajnog kapaciteta osobe, imajući u vidu njegove granice. Koristeći se prije svega fenomenološkim tekstovima, stekli smo njezinu viziju strukture osobe, sa njenim osobitostima u odnosu na druga bića, koja su pokazala kako je dimenzija najvlastitija čovjeku njegova duhovna dimenzija. To je zamišljeno kao intencionalnost, tj. kao sposobnost osobe da izađe iz sebe, dok ostaje u sebi i na taj način oblikuje tijelo, djelujući kroz središte osobne duše. Pojavila se dimenzija individualnosti zbog aktivnog principa koji je Edith Stein nazvala *Kern* ili jezgra duše, koja svaku formaciju usmjerava na istinsko osobni način, označavajući korake sazrijevanja. Edith Stein ne razumije jezgru u smislu nekog determinizma, već radije kao mogućnost. Povlađivati osobitostima vlastite jezgre ili ne, slušati je ili ignorirati, pozicionirati svoj ja na površinu ili u dubinu, to jest i ostaje za Edith Stein pitanje slobode osobe.

Suočeni s realnošću ograničenja koje, zbog pale naravi, označava svako ljudsko postojanje, treće poglavlje donijelo je antropološke integracije koje je Edith Stein stekla odlukom prianjanja vjeri. Zahvaljujući vjeri, čovjeku je obnovljena mogućnost prodiranja u autentično značenje stvari, u ono što sam ljudski intelekt nije bio u stanju shvatiti o stvarnosti, a time i stvarnosti vlastitog bića. Put oblikovanja duše odvija se prema *typosu* Isusa Krista, punini čovještva i putu prema progresivnom osvajanju tog jedinstvenog obrisa Njegove slike koju je svaka osoba primila kao dar, zadatak i odgovornost.

U ovom se trenutku razvoja našeg istraživanja postavilo pitanje o individualnom identitetu Edith Stein koja je postala sestra Terezija Benedikta od Križa. Edith Stein je shvatila da ju je izbor da postane kršćanka postavio u novi identitetski kontekst i da joj je otkrio novo ime, novu bit. Što onda jamči jedinstvo egzistencije između prije i poslije obraćenja? Bilo je

potrebno suočiti pitanje individualnosti Edith Stein, pokušavajući razjasniti kojim putem se odvija progresivno jedinstvo osobe s Bogom te kako to obuhvaća i uključuje sve ljudske sposobnosti, transformirajući osobu iznutra. Istaknuto je kako je pročišćavanje, koje se odnosi na život onoga koji odgovara Bogu, nužan prijelaz prema autentičnosti vlastitog bića, gdje se autentičnost podudara s individualnim kristolikim oblikom. U drugom dijelu ovog zaključnog poglavlja sažeti su aspekti koji iz života i misli Edith Stein najviše mogu pridonijeti promišljanju o temeljima morala.

Oslanjajući se na zaključke našeg istraživanja, pojavljuju se karakteristike obraćenja Edith Stein koje bismo željeli naglasiti:

1. Došli smo do spoznaje da obraćenje Edith Stein Isusu Kristu uistinu odgovara hodu prema njenom autentičnom osobnom bitku, do čijeg je ispunjenja došlo zahvaljujući stjecanju *Znanosti križa*. Dotiče to ontološku razinu jer joj je obraćenje otkrilo dublje razumijevanje autentičnosti i zvanja vlastitog bića, kojima je imala pristup zahvaljujući spoznaji o sebi stečenoj u Bogu. Također osvjetljava antropološku razinu, budući da je, zahvaljujući vjeri, Edith Stein pronašla svjetlo koje je upotpunilo sliku onoga što je autentično ljudsko. Stjecanje *Znanosti križa* također dotiče egzistencijalnu razinu jer se predstavlja kao put integracije polarizacija i napetosti života. Na taj je način Edith Stein došla do te širine, jedinstva i dubine koje izražava njezin život.

2. U razmatranju puta obraćenja kojeg je prošla Edith Stein, više od aspekta grešnosti prethodnog života, a što Edith Stein svakako uopće ne zanemaruje, do izražaja dolazi aspekt punoće istine koju je ona nalazila u Kristu i od Kojega se osjećala privučenom u jedan novi život. Ontološka jasnoća primljena u živom odnosu s Bogom imala je vrlo visok aktivni potencijal moralnog odgovora. Zapravo, zahvaljujući mogućnosti upotrebe svoje slobode smještanjem jastva u središte vlastite najdublje nutrine, osoba može vidjeti rađanje odluka i postupaka koje odgovaraju pozivu ljudskog bića, koji je poziv darivanja samog sebe u ljubavi.

3. Nije sekundarno istaknuti da je Edith Stein pripadnica židovskog naroda koja se u jednom trenutku u svom životu udaljila od vjere očeva. Tijekom istraživanja ipak smo pronašli snažno prisutne elemente koje možemo pripisati njezinu židovskom podrijetlu, a to su: strastvena potraga za istinom, i u ovome, izrazito realističan pristup spoznaji stvarnosti, koji se nikada ne zadovoljava odgovorima koji nisu duboko provjereni i utemeljeni, a što bi smanjilo značenje stvari; pozitivan pogled na stvaranje i osobu u tolikoj mjeri da njezin mladenački, dubok i plemenit način razmišljanja o čovještvu ostaje valjana osnova za naknadno teološko i mistično znanje; shvaćanje slobode kao konstitutivnog i neotuđivog elementa ljudskog bića, neophodnog da odgovori na svoj poziv na ljubav. Shvaćanjem da duhovna dimenzija

karakterizira takvo čovještvo, Edith Stein uspijeva održati duboko jedinstvo između ljudskog i božanskog: duboko prihvaćeno čovještvo sposobno je primiti Boga. Edith Stein izražava duboku ravnotežu između osobnog identiteta i pripadnosti zajednici te između individualnosti i relacijske dimenzije.

4. Njezin empatički pristup koji se smatra kognitivnim činom *sui generis*, čini nam se danas od velike važnosti. Empatija, kako je razumije Edith Stein, ne poništava razlike, ali i ne stvara sukob. U stvari, ona dopušta svakoj osobi da bude ono što jest, bez smanjenja jedinstvenosti drugoga ili vlastitog bića, crpeći iz različitosti uzajamno obogaćivanje. U tom smislu vidimo potencijal empatije kao put mira i susreta. Proširivši empatiju prema odnosu s Kristom, shvaćamo da je izvor jedinstva života Edith Stein zasnovan na Kristovu otajstvu. Tajne Njegova života neraskidivo su povezane. To jedinstvo utječe na život Edith Stein i otkriva da se radi o otajstvu Krista u njoj, koji je ujedinjuje iznutra.

Kad se sada pitamo koji aspekti čekaju daljnje proučavanje i daljnja istraživanja u vezi s dubokim pokretima koji su obilježili korake obraćenja Edith Stein, čini nam se otvorenim područjem istraživanje koliko je kod nje prisutan utjecaj bliskih osoba, posebno filozofa i prijatelja kao su Adolf Reinach, Hedwig Conrad Martius ili također Erich Przywara. Među njih ubrajamo i njezina duhovnog oca nadopata Walzera, s kime je prepoznala duboku srodnost Duha. Posljednjih godina - još izvan Karmela - susrela je i supružnike Maritain i živjela s njima u prijateljstvu. Vjerujemo da je aspekt autentičnog prijateljstva koje je povezivalo Edith s tim ljudima imalo dubok utjecaj na njezine duhovne pokrete.

Područje koje se čini da zaslužuje daljnji razvoj jest potraga za temeljima moralne teologije, polazeći od filozofske i teološko-mistične antropologije Edith Stein. Njezina antropologija, koja *Kern* prepoznaje kao vitalno individualno načelo unutar duše i „mjesto“ prisutnosti samoga Boga, davala bi elemente za dublje razumijevanje kako ostvarivati očekivanje Drugog vatikanskog koncila, kad je moralnu teologiju pozvao na osvjetljavanje poziva kršćanina, t.j. na donošenje plodova za život svijeta.

Čini se da je aspekt individualnosti posebno vrijedan pažnje i polazna točka za daljnje istraživanje. Edith Stein izražava jedinstvenost i neponovljivost svake ljudske osobe stvorene od Boga, i na neponovljivom odnosu pojedinca s Bogom utemeljuje krajnje dostojanstvo svakog čovjeka. Vjerujemo da bi tako shvaćena individualnost i aspekt dna duše mogli predstavljati valjanu i čvrstu pomoć za osvjetljavanje, npr. iznimno aktualne teme kao što su problemi ovisnosti, koji se usprkos njihovoj specifičnosti i diversifikaciji mogu svoditi na nedostatak otvorenosti prema osobnom biću, a time i nedostatak punine života koji nastanjuje svaku ljudsku unutrašnjost.

Shvatili smo da je osoba Edith Stein u potpunosti ugrađena u panoramu XX. stoljeća. Vjerujemo da je dio onih koji su svojim postojanjem i otvorenošću Duhu pripremali uvjete za Drugi vatikanski koncil. Element koji potvrđuje njezino značenje i aktualnost jest izbor Crkve da Edith Stein proglasi suzaštitnicom Europe. Njezina sposobnost za utemeljene i uravnotežene odnose između pojedinca i zajednice, konstantno održavanje polarizacija u različitosti, pogled koji se uzdiže s ove zemlje bez zaboravljanja sveukupne konkretne situacije, čine je posebno aktualnom i poziva da crpimo iz njezinih razmišljanja i životnog iskustva. Svjedočanstvo koje nam ona pruža, prije svega način kako je ostvarila osobni odgovor u najvećoj tami vremena, postaje jamstvo istinitosti; čak i najteža situacija koja izgleda bez izlaza i nade, u sjeni Križa Edith Stein nalazi siguran vodič za prevladavanje bilo koje egzistencijalne tame.

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIOGRAFIJA EDITH STEIN

Svi citati iz izvornih djela Edith Stein odnose se na internetsko izdanje *ESGA* (*Gesamtausgabe*), Edith Stein-Archiv Karmela u Kölnu, http://www.edith-stein-archiv.de (X. 2014.), koja navodimo ispod u redoslijedu broja.

STEIN, E., *Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge*, *ESGA 1*. Hr. izd. *Iz života jedne židovske obitelji*, Zagreb, 2009.

——, Wie ich in den Kölner Karmel kam, u *Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge*, *ESGA 1*, 259-269. Hr. izd. Kako sam došla u karmel u Kölnu, u *Iz života jedne židovske obitelji*, Zagreb, 2009., 391-410.

——, Inaugural Lebenslauf (Pristupni Životopis, 1917.), u *Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge*, *ESGA 1*, 270.

——, Testament (Oporuka, 9. VI. 1939.), u *Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge*, *ESGA 1*, 279-281.

——, Gebet (Molitva, 4. VIII. 1939.), u *Aus dem Leben einer jüdischen Familie und weitere autobiographische Beiträge*, *ESGA 1*, 281-282.

——, *Selbstbildnis in Briefen I (1916.-1933.)*, *ESGA 2*.

——, *Selbstbildnis in Briefen II (1933.-1942.)*, *ESGA 3*.

——, *Selbstbildnis in Briefen III. Briefe an Roman Ingarden*, *ESGA 4*.

——, *Zum Problem der Einfühlung*, *ESGA 5*. Tal. izd. *Il problema dell'empatia*, Roma, 22016.

——, Psychische Kausalität, u *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, *ESGA 6*, 7-94.

——, Individuum und Gemeinschaft, u *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, *ESGA 6*, 95-217.

——, *Eine Untersuhung über den Statt*, *ESGA 7*.

——, *Einführung in die Philosophie*, *ESGA 8*.

——, Natur, Freiheit und Gnade, u *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zur Phänomenologie und Ontologie (1917-1937)*, *ESGA 9*, 16-52.

——, Was ist Phänomenologie? (1924), u *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zur Phänomenologie und Ontologie (1917-1937)*, *ESGA 9*, 59-63.

——, Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino. Versuch einer Gegenüberstellung (1929), u *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zur Phänomenologie und Ontologie (1917-1937)*, *ESGA 9*, 79-94.

——, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie (1930/1931), u *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zur Phänomenologie und Ontologie (1917-1937)*, *ESGA 9*, 94-103.

——, Was ist Philosophie? Ein Gespräch zwischen Edmund Husserl und Thomas von Aquino (1928), u *„Freiheit und Gnade“ und weitere Beiträge zur Phänomenologie und Ontologie (1917-1937)*, *ESGA 9,* 63-79.

——, *Potenz und Akt. Studien zu einer Philosophie des Seins*, *ESGA 10*.

——, *Endlichen und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, *ESGA 11-12*. Tal. izd. *Essere finito e Essere eterno*, Roma, 21992.

——, Martin Heideggers Existenzphilosophie, u *Endlichen und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, *ESGA 11-12*, 341-383.

——, Die Seelenburg, u *Endlichen und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, *ESGA 11-12*, 383-402.

——, *Die Frau. Fragestellungen und Reflexionen*, *ESGA 13*. Hr. izd. *Žena*, Zagreb, 1990. Tal. izd. *La donna. Questioni e riflessioni*, Roma, 2010.

——, *Der Aufbau der menschlichen Person. Vorlesungen zur philosophischen Anthropologie ESGA 14*.

——, *Was ist der Mensch? Theologische Anthropologie*, *ESGA 15*.

——, Wahrheit und Klarheit im Unterricht und in der Erziehung, u *Bildung und Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, *ESGA 16*, 4-9.

——, Die theoretischen Grundlagen der sozialen Bildungsarbeit, u *Bildung und Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, *ESGA 16*, 13-28.

——, Zur Idee der Bildung, u *Bildung und Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, *ESGA 16*, 29-40.

——, Jugendbildung im Licht des katholischen Glaubens, u *Bildung und Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, *ESGA 16*, 56-69.

——, Eine Meisterin der Erziehungs und Bildungsarbeit: Teresia von Jesus, u *Bildung und*

Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag, *ESGA 16*, 70-86.

——, Der Intellekt und die Intellektuellen, u *Bildung und Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, *ESGA 16*, 106-116.

——, Natur und Übernatur in Goethes Faust, u *Bildung und Entfaltung der Individualität Beiträge zum christlichen Erziehungsauftrag*, *ESGA 16*, 116-124.

——, Wege der Gotteserkenntnis. Dionysius der Aeropagit und seine symbolische Theologie, u *Wege der Gotteserkenntnis. Studie zu Dionysius Areopagita und Übersetzung seiner Werke*, u *ESGA 17*, 10-46.

——, *Kreuzeswissenschaft Studie über Johannes vom Kreuz*, *ESGA 18.* Hr. izd. *Znanost Križa*, Zagreb, 1983.

——, Das Weihnachtsgeheimnis. Menschenwerdung und Menscheit, u *Geistliche Texte I*, *ESGA 19*, 5-13.

——, Lebensgestaltung im Geist der heiligen Elisabeth (1931), u *Geistliche Texte I* , *ESGA 19*, 22-30.

——, Das Gebet der Kirche (1936), u *Geistliche Texte I*, *ESGA 19*, 31-40.

——, Liebe um Liebe. Leben und Werk der heiligen Theresia von Jesus (1934), u *Geistliche Texte I*, *ESGA 19*, 40-74.

——, Uber Geschichte und Geist des Karmel (1935), u *Geistliche Texte I*, *ESGA 19*, 82-87.

——, Eine deutsche Frau und große Karmelitin Mutter Franziska von den unendlichen Verdiensten Jesu Christi OCD (Katharina Esser 1804 – 1866) (1938), u *Geistliche Texte I* , *ESGA 19*, 99-107.

——, Rezensionen Karl Adams Christusbuch (1933), u *Geistliche Texte I*, *ESGA 19*, 124-129.

——, Rezension: Neuere Bücher über die hl. Teresia von Jesus (1937), u *Geistliche Texte I*, *ESGA 19*, 136-139.

——, Was lerne ich von St. Benedikt für die Theorie des Gemeinschaftslebens? 12.–21. III. 1930., u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 10-14.

——, Exerzitien 22. II. - 4. III. 1937., u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 18-26.

——, Signum Crucis (16 XI 37), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 31-33.

——, II. Adventssonntag „Des heilige Antlitz“ (5.12.1937), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 33-34.

——, Heilige Nacht (6. XII. 37), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 34-36.

——, P. Heinrich Keller, Erneuerung des Geisteslebens durch die Hl. Eucharistie, Echt, 28. X.–1. XI. 1940., u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 43-49.

——, Exerzitien von P. Hirschmann S.J. (3. IX.–11. IX. 1941), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 50-62.

——, Kreuzesliebe. Einige Gedanken zum Fest des hl. Vaters Johannes vom Kreuz (24. November 1933), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 66-68.

——, Kreuzerhöhung Ave Crux, Spes unica! (14. September 1939), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 70-72.

——, Verborgenes Leben und Epiphanias (6. Januar 1940), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 72-75.

——, Hochzeit des Lammes (14. September 1940), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 78-83.

——, Kreuzerhöhung (14. September 1941), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 85-87.

——, „Ich bleibe bei Euch…“ (16. Juni 1938), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 97-99.

——, Nächtliche Zwiesprache (13. Juni 1941), u *Geistliche Texte II*, *ESGA 20*, 132-140.

BIBLIOGRAFIJA O EDITH STEIN

ALES BELLO, A., „Croce“ e „sacrificio“ nell’esperienza mistica. Edith Stein interprete di san Giovanni della Croce, u www.centrostudiedithstein.it/CentroStudiEdith Stein.it (14. IX. 2018.), objavljen također u *Filosofia e Teologia*,1, Napoli 2008., 112-138.

——, Complessità dell'essere umano e dimensione etica, una riflessione condotta sulle orme di Edith Stein, u Revista Filosófica São Boaventura, Cutiriba, 9 (2015.) 2, 11-25, revistafilosofica.saoboaventura.edu.br/filosofia/article/viewFile/10/9 (10. X. 2017.).

——, Edith Stein commenta Santa Teresa d’Avila, u B@belonline, 1/2 (2016.), 47-58, romatrepress.uniroma3.it/ojs/indexphp/babelonline /article/view/356, (29. V. 2018.).

——, Edith Stein. Dalla fenomenologia alla filosofia cristiana, *Percorsi di formazione sacerdotale*, I, Città del Vaticano, 2005., 211-223.

——, Edith Stein. I momenti salienti della sua ricerca, *Vita sociale*, 1 (1987.), 15-24.

——, *Edith Stein. La passione per la verità*, Padova, 1998.

——, Intervju, u Enciclopedia multimediale delle scienze filosofiche (1. II. 2001.), www.emsf.rai.it/dati/interviste/In_497.htm (27. VIII. 2017.).

——, L’antropologia fenomenologica di Edith Stein, u *Agathos* 2 (2011.) 2, 22-43,

www.agathos-international-rewiew.com (13.8.2017.).

——, La questione del soggetto umano*,* u arquivo.sepq.org.br/IV-SIPEQ/Anais/artigos/ 120.pdf (14. IX. 2017.).

——, L'antropologia fenomenologica di Edith Stein, Jassy, Romania (16. VI. 2011.), u *Agathos* 2 (2011.) 2, 23-43, www.agathos-international-rewiew.com/issue (12. X. 2017.).

——, L'itinerario filosofico di Edith Stein, *Studium*, Roma, 82 (1986.) 4, 455-466.

——, Predstavljanje, u STEIN, E., *La struttura della persona umana*, Roma, 2000., 5-25.

——, Uvod, u STEIN, E., *Natura Persona Mistica*, Il castello interiore, Roma, 1997., 23-28.

ALES BELLO, A. - PAOLINELLI, M., (ur.), Uvod, u Edith STEIN *La donna. Questioni e riflessioni*, Roma, 2010., ix-xxiii.

ALFIERI, F., *Die Rezeption Edith Steins. Internationale Edith-Stein-Bibliographie 1942-2012*, Würzburg, 2012.

——, La presenza di Duns Scoto nel pensiero di Edith Stein. La questione dell'individualità, Roma, 2011.

——, *Pessoa humana e singularidade em Edith Stein. Uma nova fundação da antropologia filosófica,* São Paulo, 2014.

ATANAGORA D'A., La Chiesa in un membro vivo d'Israele. Edith Stein, u *Ephemerides Carmeliticae* 17 (1966.) 1-2, 441-476.

BATZDORFF, S., *Aunt Edith: the Jewish Heritage of a Chatolic Saint*, Springfield (IL), 2003.

——, Un ricordo della mia amata zia Edith Stein, filosofa e santa, u Manganaro P., Nodari F., (ur.), *Ripartire da Edith Stein. La scoperta di alcuni manoscritti inediti*, Brescia, 2014., 91-103.

BETSCHART, C., Empatia e relazione con Dio in Edith Stein, u Moriconi, B., (ur.), *Lumen fidei. L'intelligenza mistica*, Roma, 2015., 73-92.

——, Despliegue y desarrollo de la individualidad personal según Edith Stein, u *Steinana* 1 (2017.) 1, 97-125, revistasteiniana.uc.cl/images/documents/10/crishtof_bet- schart.pdf.

BETTINELLI, C., L'itinerario di Edith Stein: dalla psicologia alla metafisica, alla mistica, u *Letture* 32 (1977.) 8-9, 505-524.

BOAGA, E., Edith Stein e i suoi tempi, u *Rivista di ascetica e mistica*, 18 (1993.), 9-30.

BOMBA, M.C., Il problema dell'empatia in Edith Stein, u centrostudiedithstein.myblog. it/…/il problema dell'empatia (16.10.2017.).

BORDEN SHARKEY, S., Thine own self: Individuality in Edith Stein's Later Writings, Ann Arbor

(MI), 2010.

BOUILLOT, B., *Le noyau de l'ame selon Edith Stein*, Paris, 2015.

CANCELLI, F., Come un angelo consolatore. A settant'anni dalla morte di Edith Stein, u *L'Osservatore Romano*, 9. VIII. 2012., www.osservatoreromano.va (1.6.2019.).

CARMELO DI MILANO, Uvod, u STEIN, E., *Sui sentieri della verità*, Cinisello Balsamo, 1991.

CANTÒ, L., *Sguardo essenziale. Antropologia e teologia in Edith Stein*, Roma, 2005.

CONRAD-MARTIUS, H., Edith Stein von Hedwig Conrad-Martius, u Edith STEIN, *Edith Stein. Briefe an Hedwig Conrad-Martius*, München, 1960., 61-83.

——, Nachlaß, u GERL, H.B., *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, Brescia, 1998., 71-72.

COSTANTINI, E., La teoria dell'amore in Edith Stein, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 143-154.

COSTANTINI, E., – SCHULZE COSTANTINI, E., (ur.), Uvod, u Edith STEIN, *Il problema dell'empatia*, Roma, 22016., 21-53.

DI PINTO, L., Empatia e amicizia nelle lettere di Edith Stein a Roman Ingarden, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 125–132.

D'IPPOLITO, B.M., Lontano da Gottinga. Lettere di Edith Stein a Roman Ingarden, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 115–124.

DEL GAUDIO, D., *A immagine della Trinità. L'antropologia trinitaria e cristologica di Edith Stein*, Roma, 2004.

——, A immagine della Trinità. L'antropologia trinitaria e cristologica di Edith Stein, u *Teresianum*, 55 (2004.) 1, 77-113.

——, A immagine della Trinità. L'antropologia trinitaria e cristologica di Edith Stein. II Il „fenomeno uomo" tra filosofia e teologia, u *Teresianum*, 55 (2004.) 2, 365-393.

DELL'UNITÀ, M.B., Il problema dell'empatia. Il contributo della fenomenologa Edith Stein, u www.edithstein.name/scritti-su-edith/la-struttura-della-persona, (24. XI. 2017.).

——, La struttura della persona, u www.edithstein.name/scritti-su-edith/la-struttura-della-persona. (24. XI. 2017).

DRÜGEMÜLLER, T.M., Edith Stein nella vita del Carmelo, u siba-ese.unisalento.it/index.php/segnicompr/article/4112 (27. IV. 2018.).

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), u *Dokumenti*, Zagreb, 41986.

DOBHAN, U., Teresa d'Avila ed Edith Stein, u Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi, Profeta per domani, Roma, 1998. www.ocd.pcn.net/edsi_ ulr.htm (2. V. 2018.).

ERRICO, R., Principio di individuazione e persona. Tommaso d'Aquino e Edith Stein, Ariccia (RM), 2011.

FRANKL, V.E., *L'uomo in cerca di senso. Uno psicologo nei lager e altri scritti inediti*, Milano, 2017.

GERL, H.B., *Edith Stein. Vita-Filosofia-Mistica*, Brescia, 1998.

GERL-FALKOVITZ, H.B., Deutsche Geistesgeschichte 1910–1930: der Hintergrund von Edith Stein, u Edith Stein Jahrbuch, 20 (2014.), 67-91, www.carmelocd. de/angebote/literatur-und-publicationen/edith-stein-jahrbuch.html (12. VI. 2018.).

——, Essere finito ed eterno: l'uomo come immagine della Trinità, u Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi, Profeta per domani, Roma, 1998., www.ocd.pcn.net/edsi.han.htm (23. XI. 2017.).

GIBBS, B., *My long search for the true faith. The conversion of Edith Stein*, u www.carmelite.org/documents/heritage/gibbsconversionofstein.pdf.

GRYGIEL, S., Lettere di Edith Stein a Roman Ingarden, *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 103-113.

HERBSTRITH, W., *Edith Stein: ein Lebensbild in Zeugnissen und Selbstzeugnissen*, Mainz, 1993. Tal izd. *Edith Stein: vita e testimonianze*, Roma, 52000.

HIRSCHMANN, J., Pismo priorici Karmela u Kölnu 13. V. 1950., u Edith STEIN, Pismo 20. V. 1918. Fritzu Kaufmannu, *ESGA 2*, br. 8, fusnota 2.

——, Pismo priorici Karmela u Kölnu 13. V. 1950., u Edith STEIN, Pismo 30. VIII. 1921. Romanu Ingardenu, *ESGA 4*, br. 76, fusnota 4.

——, Schwester Teresia Benedicta vom Kreuz – Meditation auf dem 86. Katholikentag in Berlin 1980, u *Edith Stein Jahrbuch*, 22 (2016.), 9-13 (30. X. 2017.) edith-stein-jahrbuecher_jahrbuch_2016.pdf (15. VI. 2018.).

HUSSERL, E., Pismo preporuke za Edith Stein 6. II. 1919., *ESGA 2*, br. 16.

INGARDEN, R., O badaniach filozoficznych Edith Stein (12.10.1891-9.8.1942), u *Znak*, 202 (1971.) 4, 389-409.

JARDINE, J., Husserl and Stein on the Phenomenology of Empathy: Perception and Explication (3. X. 2013.), u *Synthesis philosophica*, 58 (2014.) 2, 273-288, hrcak.srce.hr/file/210165 (27. X. 2017.).

KÖRNER, R., L'"Empatia" nel senso di Edith Stein: un atto fondamentale della persona nel processo cristiano della fede, Simposio internazionale Edith Stein. Testimone per oggi Profeta per domani, Roma, 1998., u http://www.ocd.pcn.net/edsi_kor.htm (20.8.2017.).

LEBECH, M., Edith Stein's Philosophy of Psychology and the Humanities, u eprints.mynoothuniversity.ie/393/1/Edith_Stein.pdf (18. X. 2017.).

LOBATO, A., Edith Stein e il problema dell'empatia, u *Studium*, 83 (1987.), 101-121.

MANGANARO, P., Edith Stein: da Breslavia al mondo: una mappa filosofica e un nuovo inizio, u *Ripartire da Edith Stein. La scoperta di alcuni manoscritti inediti*, P. Manganaro, P. – Nodari, F., (ur.), Brescia, 2014., 25-59.

——, L'*Einfühlung* nell'analisi fenomenologica di Edith Stein. Una fondazione filosofica dell'alterità personale, u *Aquinas*, 43 (2000.) 1, 101-121.

MANGANARO, P. - NODARI, F., (ur.), *Ripartire da Edith Stein. La scoperta di alcuni manoscritti inediti*, Brescia, 2014.

MARGARINO, A., *In statu viae*. *La fenomenologia religiosa in Edith Stein*, Morena Roma, 2002.

OBEN, F.M., Edith Stein: Holiness in the Twentieth Century, u www.opcentral. org/resources/2015/01/12/freda-mary-edith-stein-holiness-in-the-twentieth-centu-ry (28. VI. 2018.).

PAOLINELLI, M., Esperienza mistica e conversione. Note a proposito di alcuni testi di Edith Stein, u *Teresianum*, 49 (1998.) 2, 517-583.

——, Natura, spirito e individualità in Edith Stein, u *Rivista di Filosofia Neo-Scolastica*, 98 (2006.) 4, 665-712.

PATT, S., *El concepto teológico-místico de „fondo del alma" en la obra de Edith Stein*, Navarra, 2009.

PELLEGRINO, M.P., Il problema dell'empatia. Guida alla lettura di testi di E. Stein (15. II. 2001.), u www.centrostudiedithstein.it/.../Il_problema_dell_empatia.doc (4. IX. 2017.).

——, Note informative in merito a ricostruzione e nuova datazione di alcune opere giovanili di Edith Stein, u www.centrostudiedithstein.it/...Edith_Stein/... /Documento_ Marina.d (14. VIII. 2018.).

PEZZELLA, A.M., Empatia e amicizia. Glosse all'epistolario Edith Stein - Roman Ingarden, u *Aquinas*, 45 (2002.) 3, 133-140.

——, Fenomenologia e psicologia: il contributo di E. Stein per l'indagine della psiche, u www.centrostudiedithstein.it/CsEs_Page_Index.php (9. IX. 2017.).

——, La formazione della persona nella riflessione fenomenologica, u *Steiniana*, 1 (2017.) 1, 83-96 (1. V. 2017.), u http://dx.doi.org/10.7764/Steiniana (19. V. 2018.).

——, *L'antropologia filosofica di Edith Stein. Indagine fenomenologica della persona umana,* Roma, 2003.

——, La questione idealismo-realismo nel carteggio tra E. Stein e R. Ingarden, u www.centrostudiedithstein.it/CentroStudiEdithStein/Documents_pdf/ArtAMaria. pdf (4. IX. 2017).

PIGNA, A., (ur.), Edith Stein e la Sapienza della Croce, u *Santa Teresa Benedetta della Croce. Maestra e Testimone*, Roma, 1999., 96-112.

PINEZIĆ, M., *Antropologia e morale nello sviluppo del pensiero di Edith Stein*, Roma, 2009.

——, Lik Terezije Avilske u spisima Edith Stein, u *Diacovensia*, 24 (2016.) 2, 281-298.

——, Traženje punine istine u misli Edith Stein, u *Obnovljeni život*, 67 (2012.) 3, 329-340.

REGA, A., Recenzija Edith Stein *Il problema dell'empatia*, (20. IX. 2010.), u Rivista Formazione Lavoro Persona, III (2013.) 8, http://wwwdata.unibg.it/dati/bacheca/1030/64173.pdf (27. VIII. 2017.).

REINACH, A., *Sämtliche Werke.* I: Die Werke; II: Kommentar und Textkritik, Schuhmann, K., – Smith, B., (ur.), München, 1989.

——, L'Assoluto. Appunti filosofico-religiosi (1916/1917), u STAGI, P., *La filosofia della religione di Adolf Reinach*, Roma, 2015., 42-97.

SANCHO FERMÍN, F.J., *100 fichas sobre Edith Stein*, Burgos, 2005.

——, Edith Stein Carmelitana. Ambiente e spiritualità, u Simposio Internazionale Edith Stein. Testimone per oggi, Profeta per domani, Roma, 1998., www.ocd.pcn.net/ edsi_fir.htm (18. VI. 2018.).

——, Edith Stein: la búsqueda de la verdad y la dignidad humana (28. V. 2017.) 5. konferencija, u https://delaruecaalapluma.wordpress.com/2017/05/28/audios-de-las-jornadas-edith-stein-la-busqueda-de-la-verdad-y-la-dignidad-humana/ (28. IV. 2018.).

——, *Edith Stein. Modelo y maestra de espiritualidad*, Burgos, 1998.

——, *La Biblia con ojos de mujer*, Burgos, 2001.

——, Televiziski intervju PaxTV-u, Lima, Peru (27. VI. 2016.), 2. dio, u delaruecaala pluma.wordpress.com/2016/06/07–buscando-y-encontrando-la-verdad-con-edith-stein-entervista-a-f-javier-SANCHO/ (19. VI. 2018.).

——, *Santa Teresa Benedicta de la Cruz, Conferencia Edith Stein* (25. VII. 2017.) u www.youtube.com/watch?v=ZEW3hGxFdyU (10. III. 2018.).

SECRETAN, P., Il problema della persona in Edith Stein, u *L'idea di persona*, Melchiorre, V., (ur.), Milano, 1996., 325-341.

SEIFERT, K., Edith Stein – die „Virgo sapiens" in Beuron (30. X. 2017.), 14-26, u edith-stein-jahrbuecher_jahrbuch_2014.pdf (13. VI. 2018.).

STAGI, P., *La filosofia della religione di Adolf Reinach*, Roma, 2015.

TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO, *Edith Stein Schwester Teresia Benedicta a Cruce Philosophin und Karmelitin. Ein Lebensbild, gewonnen aus Erinnerungen und Briefen*

durch Schwester Teresia Renata de Spirito Sancto, Freiburg – Basel – Wien, 91963. Tal. izd. *Edith Stein*, Brescia, 1952.

TIĆAC, I., Doprinos Edith Stein suvremenim raspravama o personalnom identitetu, u *Crkva u svijetu*, 46 (2011.) 2, 229-250.

TOMMASI, F. V., Lo sviluppo di un dibattito fenomenologico: idealismo e realismo nel pensiero di Edith Stein, u *Aquinas* 45 (2002.) 1, 171-186.

VOLEK, P., Edith Stein über die Einzigartigkeit des Menschen, u *Bogoslovska smotra*, 88 (2018.) 1, 177–201.

OSTALA BIBLIOGRAFIJA

ABIGNENTE, D., *Conversione morale nella fede. Una riflessione etico-teologica a partire dalle figure di conversione del vangelo di Luca*, Roma, 2000.

BASTIANEL, S., *Vita morale nella fede in Gesù Cristo*, Cinisello Balsamo, 2005.

DOSTOJEVSKI, F.M., *Braća Karamazovi*, Zagreb, 1963.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 22, u *Dokumenti*, Zagreb, 41986.

——, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), br. 16, u *Dokumenti*, Zagreb, 41986.

ENCICLOPEDIA ITALIANA TRECCANI, Estasi, u www.treccani.it (12. IV. 2019.).

ENCICLOPEDIA SAPERE.IT, Edmund Husserl, http://www.sapere.it/enciclopedia/ Husserl (5. I. 2018.).

IVAN PAVAO II., *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita Teologija tijela*, Svezak I., Split, 2012.

——, *Veritatis splendor - Sjaj istine. Enciklika o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve* (6. VIII. 1993.), Zagreb, 2008.

LA CIVILTÀ CATTOLICA, 30. XI. 1878.

HEIDEGGER, M., *Sein und Zeit*, Halle, 1927.

HUSSERL, E., *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. Husserliana, I, Haag, 1950.

——, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie*, Husserliana,VI, Haag, 1954. Tal. izd. *La crisi delle scienze europee e la fenomenologia trascendentale*, Milano, 1961.

——, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch. Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution*, Husserliana IV, Haag, 1952.

LAGERLÖF, S., *Christuslegenden*, Köln, 2014.

MONTINI, G.B., L'arte di Beuron, u Desiderius LENZ, *Canone divino: L'arte e la regola della Scuola di Beuron* (1929.), Roma, 2015.

NEWMAN, J.H., *Briefe und Texte zur ersten Lebenshälfte (1801-1846) übertragen von Edith Stein, ESGA 22*.

PAPA FRANJO, *Amoris laetitia*.- *Radost ljubavi*. Posinodalna apostolska podudnica biskupima (19. III. 2016.), Zagreb, 2017.

——, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima, đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013.

PINKAERS, S:, *Le fonti della morale cristiana. Metodo, contenuto, storia*, Milano, 1985.

PRYZWARA, E., *Analogia entis. Metaphisik. Ur-struktur und All-rithmus* (1932.), Einsiedeln, 21965. Tal izd. *Analogia entis. Metafisica. La struttura originaria e il ritmo cosmico*, Milano, 1995.

SAN JUAN DE LA CRUZ, *Obras de San Juan de la Cruz, Doctor de la Iglesia*, S. de Santa Teresa, (ur.), Burgos, 1929.

SCHELER, M., *Der Formalismus in der Ethik und die Materiale Wertethik Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*, Halle, 1916. Tal izd. *Il formalismo nell'etica e l'etica materiale dei valori*, Milano, 2013.

SCHLEIERMACHER, F., Abteilung II: Predigten, X., 1834–1856 u *Sämmtliche Werke.* Berlin 1834.–1864.

TEREZIJA AVILSKA, *La Vida de la Santa Madre Teresa de Jesús* (1562.-1565.). Hr. izd. *Moj život*, Zagreb, 1991.

THOMAS VON AQUIN, *Untersuchungen über die Wahrheit übertragen von Edith Stein*, *ESGA 23-24*.

TREMBLAY, R., *L'"innalzamento" del Figlio, fulcro della vita morale*, Roma-Milano, 2001.

ŽIVOTOPIS AUTORA

Marina Fischer rođena je 3. studenog 1964. u Gorici, Italija, gdje je od 1970. do 1975. godine pohađala osnovnu školu C. Percota, od 1975. do 1978. srednju nižu školu V. Locchia, a od 1978. do 1983. srednju višu školu Tehnički i trgovački institut E. Fermia, čijim završetkom stječe diplomu trgovačkog stručnjaka.

Također je u rodnom gradu pohađala jednogodišnji tečaj za izračun osobnih dohodaka u Institutu ENFAP u školskoj godini 1983./1984. Nakon toga je godinu i pol dana obavljala praksu u računovodstvenoj tvrtki Giustine Violano, također u Gorici. U veljači 1988. godine putem javnog natječaja zaposlila se u Ministarstvu financija, carinskom području Gorica, gdje je do siječnja 1993. radila kao upravni računovođa.

Posao je napustila zbog ulaska u redovničku zajednicu „Zajednica Loyola“, a 1993. godine upisala je teologiju na Bogoslovnom fakultetu u Ljubljani, Slovenija. Na godinu dana prekinula je studij zbog formacije u zajednici. Teologiju je diplomirala 1999. godine, nakon čega je na istom fakultetu upisala magistarski studij, specijalizaciju iz moralne teologije. Magisterij je završila 2001. godine radom „Odgovornost u moralnom životu“.

Od 2001. do 2005. godine predavala je fundamentalnu moralnu teologiju na Katoličkom bogoslovnom sjemeništu „Marija Kraljica Apostola“ u Sankt Petersburgu, Rusija.

Nakon toga je tri godina radila u privatnoj ustanovi za osobe s invaliditetom u Jeruzalemu, Izrael.

Godine 2010. došla je u Zagreb, Hrvatska, gdje je pohađala i završila dva semestra studija hrvatskog jezika na Croaticumu - Centru za hrvatski jezik i kulturu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U akademskoj godini 2011./2012. upisala je treću godinu doktorskog studija. U međuvremenu je volontirala u Centru za rehabilitaciju Zagreb, podružnica Sloboština.

Godine 2015. vratila se u zajednicu u Jeruzalemu, kojoj i nadalje pripada.